

**Ш.УӘЛИХАНОВ атындағы
КӨКШЕТАУ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ**
Шоқан оқулары-29 халықаралық
ғылыми-практикалық
конференциясының МАТЕРИАЛДАРЫ
Педагогика сериясы

**МАТЕРИАЛЫ международной
научно-практической конференции
Шоқан оқулары-29
КОКШЕТАУСКОГО УНИВЕРСИТЕТА
имени Ш. УАЛИХАНОВА**
Серия Педагогическая

Том 2 / 2025

УДК 001
ББК 72
Ш76

«Шоқан оқулары-29 Шоқан Уәлихановтың мұрасы: өңірлік қырлары мен жаһандық даму бағдарлары» арналған халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдары, Қазақстан, Көкшетау, 2025. Т. 2. – 352 б.

Материалы международной научно-практической конференции «Шоқан оқулары-29 Наследие Шокана Уалиханова: региональный аспект и глобальные перспективы», Казахстан, Кокшетау, 2025. Т. 2. – 352 стр.

Materials of the International Scientific Practical Conference «Shokan okulary-29 The Legacy of Shokan Ualikhanov: Regional Aspects and Global Perspectives», Kazakhstan, Kokshetau, 2025. T. 2. – 352 pag.

ISBN 978-601-261-675-0
Т.2.-2025
ISBN 978-601-261-674-3

Бұл басылымға «Шоқан оқулары-29 Шоқан Уәлихановтың мұрасы: өңірлік қырлары мен жаһандық даму бағдарлары» арналған халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдары енді. Олар көптеген жұмысшыларға, университет оқытушыларына, докторанттар мен магистранттарға арналған әр түрлі ғылым салаларының мәселелерін көрсетеді.

В настоящее издание вошли материалы международной научно-практической конференции «Шоқан оқулары-29 Наследие Шокана Уалиханова: региональный аспект и глобальные перспективы». Они отражают проблемы различных отраслей науки, рассчитанные на широкий круг работников, преподавателей ВУЗов, PhD докторантов и магистрантов.

УДК 001
ББК 72

СЕКЦИИ:

«Тілдік білім берудегі әдістеме мен инновациялар»

«Білім беру педагогикасы мен психологиясы, бастауыш және мектепке дейінгі білім беру әдістемесі»

«Жаратылыстану-математикалық пәндерді оқыту әдістемесі»

СЕКЦИЯЛАР:

«Методология и инновации в языковом образовании»

«Педагогика и психология образования, методика начального и дошкольного образования»

«Методика преподавания естественно-математических дисциплин»

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

Сырлыбаев М.К. - Ш.Уәлиханов атындағы КМУ ректоры, э.ғ.к.

Жакупова А.Д. - ҒЖ және ӨӨЖ жөніндегі проректоры, ф.ғ.д., профессор.

Бексеитова А.Т. – Ш. Уәлиханов атындағы педагогикалық институтының директоры, т.ғ.к., профессор.

Жапарова С.Б., - С. Сәдуақасов атындағы АТИ директоры, т. ғ. к., қ. профессоры.

Искаков А.Ж., - Жоғары бизнес және құқық мектебінің директоры, э. ғ. д.

Муратбекова С.К., - Жоғары медицина мектебінің директоры, м. ғ. д., доцент.

Байдалин М.Е., - Ғылым және технологияларды коммерцияландыру департаментінің басшысы, PhD.

Макенова Л.Ш. - БРБ жетекшісі

ISBN 978-601-261-675-0
ISBN 978-601-261-674-3

© Ш.Уәлиханов атындағы
Көкшетау университеті, 2025

**«ТІЛДІК БІЛІМ БЕРУДЕГІ ӘДІСТЕМЕ МЕН
ИННОВАЦИЯЛАР»
«МЕТОДОЛОГИЯ И ИННОВАЦИИ В ЯЗЫКОВОМ
ОБРАЗОВАНИИ»
«METHODOLOGY AND INNOVATIONS IN LANGUAGE
EDUCATION»**

1.	Альбекова А.К., Найзабек Ә.Н. Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университеті жанындағы көпсалалы колледжі, Көкшетау - ӘДЕБИ ШЫҒАРМАЛАРДЫ ОҚУДА ЛЕКСИКАЛЫҚ ҚАБІЛЕТТІЛІКТІ ЖЕТІЛДІРУ	12
2.	Аубакирова Б. К. гуманитарлық ғылымдар магистрі Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау - ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІ БАҒЫТЫНДА ШОҚАН УӘЛИХАНОВ МҰРАЛАРЫН НАСИХАТТАУ АРҚЫЛЫ ТІЛДІК ҚАБІЛЕТТІ ДАМУ	16
3.	Бахытқызы Д. Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау Университеті, Көкшетау - ШЕТ ТІЛІН ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДЫҢ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ТИІМДІЛІГІ	21
4.	Болатова Баян Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау Университеті, Көкшетау - АРНАЙЫ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРМЕН ЖҰМЫС	25
5.	Глуценко Е.Е. Кокшетауский университет имени Ш. Уәлиханова, Кокшетау - ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ЛИЧНОСТНОЕ РАЗВИТИЕ ПЕДАГОГОВ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА	28
6.	Жуманова А. Т. Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау - PROS AND CONS OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN TEACHING ACADEMIC WRITING	32
7.	Махамбетиярова С.М. Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау - ЦИФРЛЫҚ СТОРИТЕЛЛИНГ – ТІЛ ҮЙРЕНУДІҢ ЗАМАНАУИ ҚҰРАЛЫ	35
8.	Мухамеджанов И.Т., Обдалова О.А. докторант 2 курса кафедры английского языка и МП КУ им.Ш.Уәлиханова доктор педагогических наук, доцент, профессор ТГУ - МЕЖЪЯЗЫКОВАЯ ОБРАЗНОСТЬ: КОГНИТИВНЫЙ И СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ АСПЕКТЫ ВЗАИМОСВЯЗИ	39
9.	Рахмет Ә.К. 1-курс магистратура студенті Шоқан Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті Көкшетау, - ШЕТ ТІЛІНДЕ ЖАЗУ ДАҒДЫЛАРЫН ҮЙРЕТУДЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІ ПАЙДАЛАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	43
10.	Shulembayeva K.M., Nauryzbekova A.Zh. Kokshetau university named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau - THE IMPACT OF MODERN TECHNOLOGIES ON EDUCATION	46

**ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ ОБРАЗОВАНИЯ,
МЕТОДИКА НАЧАЛЬНОГО И ДОШКОЛЬНОГО
ОБРАЗОВАНИЯ**

**БІЛІМ БЕРУ ПЕДАГОГИКАСЫ МЕН ПСИХОЛОГИЯСЫ,
БАСТАУЫШ ЖӘНЕ МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ
ӘДІСТЕМЕСІ**

**PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY OF EDUCATION,
METHODS OF PRIMARY AND PRESCHOOL EDUCATION**

1.	Әбіләлі Ж. Б., Жусупбекова Г. Г. PhD, әлеуметтік және жасерекшелік педагогикасы кафедрасының қауымдастырылған профессоры, 1 курс магистранты ББ 7М01301 Бастауыш білім педагогикасы Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау - МЕКТЕПKE БЕЙІМДЕЛУДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ	49
2.	Аргимбаева А. К., п.ғ.м., Кусайнова А.Ж., п. ғ. м Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау - ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖҰМЫСТАР АРҚЫЛЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	53
3.	Бошикова Е. А., Жүсіпбекова Г. Ғ. Көкшетау университеті. Ш. Уәлиханова, Көкшетау - БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІН ОҚЫТУ МОТИВАЦИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	59
11.	Бадыгулова К. А. бастауыш білім беру бағдарламасының 2 курс магистранты Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау - БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ЖОБАЛАУ ІС-ӘРЕКЕТІНЕ ДАЙЫНДАУДЫҢ ӘДІСТЕРІ	62
12.	Бақытжан Ж. Қ., Зулкарнаева Ж. А. Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау - БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРДЫҢ РУХАНИ ЖӘНЕ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН ДАМУ ТУ МӘСЕЛЕСІ	67
13.	Баяш А. Б. ОП 7М01301 «Педагогика начального образования» магистрант Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, Кокшетау - ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАТИВНАЯ ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ КАК ФАКТОР РЕАЛИЗАЦИИ ЦЕННОСТЕЙ, ЗАЛОЖЕННЫХ В ТРУДАХ ШОКАНА УАЛИХАНОВА	71
14.	Бергер И. Н. Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, Кокшетау - ДИДАКТИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННО – КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ ОБУЧЕНИЯ ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	74
15.	Бекешева Т. Р. Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, Кокшетау - ПРИМЕНЕНИЕ СЕНСОРНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В КОРРЕКЦИИ СМЫСЛОВОГО ВОСПРИЯТИЯ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ С РАС	77

16. **Головко В. В., Жусупбекова Г. Г.** магистрант, PhD Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, Кокшетау - РОЛЬ ВИДЕО-ПРЕЗЕНТАЦИИ В КОММУНИКАТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ 79
17. **Егинбай С., Кошанова М.Т.** Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Кокшетау - ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ БАСҚАРУШЫЛЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ЗЕРТТЕУДЕГІ ШЕТЕЛДІК ЖӘНЕ ОТАНДЫҚ ЕҢБЕКТЕРГЕ ШОЛУ 85
18. **Есенбекова Г.А.** Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау - ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АКМЕОЛОГИЯ: БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЫҢ КӘСІБИ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ МӘНІ, КРИТЕРИЙЛЕРІ МЕН ДЕҢГЕЙЛЕРІ 89
19. **Ергалиева Г. М.** Кокшетауский университет им.Ш.Уалиханова, ассистент лектора, Кокшетау - ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРАКТИКО ОРИЕНТИРОВАННОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ 93
20. **Жандосқызы А., Кошанова М. Т.** магистрант, PhD, қауым.профессор, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Кокшетау қ. ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ - ПСИХОЛОГТЕРДІҢ ТОЛЕРАНТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫП-ТАСТЫРУДЫҢ БАСҚАРУШЫЛЫҚ МОДЕЛЬДЕРІ 96
21. **Жусупбекова Д. Ш., Шаяхметова А. А.** магистрант «Педагогика младшего образования», кандидат филологических наук «Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, Кокшетау - ОСОБЕННОСТИ ПОНИМАНИЯ ТЕКСТОВ У ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ПРИ ПРИМЕНЕНИИ МЕТОДОВ СКОРОЧТЕНИЯ 101
22. **Жумагулова Е. В.** Кокшетауский университет имени Шокана Уалиханова, Кокшетау - К ВОПРОСУ ОБ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ 104
23. **Захан Ж., Оразбаева К. О.** магистрант, PhD, қауым.профессор, Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау университеті Кокшетау - ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ФАКТОРЛАР ЖӘНЕ ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ СПОРТТЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІНДЕ ЖЕТІСТІККЕ ЖЕТУДЕГІ РӨЛІ 108
24. **Зулкарнаева Ж. А., Шубаева Н. М.,** Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау университеті, Кокшетау - БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТҮЛҒАЛЫҚ ДАМУЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 113
25. **Ибрагимова М. И.** Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, Кокшетау, **Туралбаева А. Т.** Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы - ДИДАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЫ ПЕДАГОГИКА И МЕТОДИКА НАЧАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ 116
26. **В. Ixatova** Kazakh national pedagogical University named after Abai, Almaty, **K.Zhanadilova** Ualikhanov Kokshetau State University, Kokshetau - METHODS OF PREPARING FUTURE PRIMARY 119

SCHOOL TEACHERS TO DEVELOP STUDENTS' DIGITAL SKILLS

27. **Какабаева Д. С.** Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, Кокшетау, **Жунусова Д. Т.** ГКП на ПХВ «Bolashaq Saraiy», Кокшетау - ПРАКТИЧЕСКИЙ ОПЫТ РАЗВИТИЯ ИГРОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЕТЕЙ С РАССТРОЙСТВАМИ АУТИСТИЧЕСКОГО СПЕКТРА (РАС) 131
28. **Какабаева Д. С., Джаркина К. К.** Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, Кокшетау - АКТУАЛЬНОСТЬ МУЗЫКОТЕРАПИИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ 135
28. **Қайныкен А.К.** №19 жалпы орта білім беретін мектебінің география пәнінің мұғалімі, Көкшетау, **Кусаинова Г. Т., Кайникенова Г. К.** Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау - ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР 138
29. **Кебек А.Б., Накешев Ж.К.** PhD докторы, қауымдас. профессоры, Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ, ПСИХОЛОГ - СТУДЕНТТЕРДІҢ СТРЕСС ТӨЗІМДІЛІГІ МЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ОЙЛАУЫНЫҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ 142
30. **Кенес А., Жанадилова К. Б.** Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау - ТҮЛҒАЛЫҚ-БАҒДАРЛЫ БІЛІМ БЕРУ НЕГІЗІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУ 145
31. **Кудайбергенова Д. А., Жусупбекова Г. Г.** – магистрант 2 курса обучения ОП 7М01301 Педагогика начального образования. PhD, ассоциированный профессор кафедры Социальной и возрастной педагогики, Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, Кокшетау - СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ПРОБЛЕМЫ ОРГАНИЗАЦИИ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ 149
32. **Култасова Ф., Жанадилова К. Б.** Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау - БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ДАРЫНДЫЛЫҒЫН ДАМУ 154
33. **Курмангалиева Б. Т.** магистрант 2 курса, ОП 7М01301 «Педагогика начального образования», Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, Кокшетау - ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ГОТОВНОСТИ УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ МОБИЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ 157
34. **Кусаинова А. Ж., Мажитова С. С., Ш.Уәлиханов** атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау - ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТИҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК ҚҰРЫЛЫМЫНДАҒЫ МАҢЫЗДЫ ҚАСИЕТТЕРІ 163
35. **Лопарева А. В.** магистрант 2 курса, ОП 7М01301 «Педагогика начального образования» Кокшетауский университет имени Шокана Уалиханова **Темиров К.У.,** к.п.н. Кокшетауский университет имени Шокана Уалиханова, Кокшетау – ВОВЛЕЧЕНИЕ УЧАЩИХСЯ В САМОСТОЯТЕЛЬНУЮ РАБОТУ НА УРОКАХ ЕСТЕСТВЕННО-МАТЕМАТИЧЕСКОГО ЦИКЛА: КАК ЭТО СДЕЛАТЬ ЭФФЕКТИВНО 167

36. **Лотош К.Р., Стукаленко Н.М.** магистрант, доктор педагогических наук, профессор Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, Кокшетау - **ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ ДЛЯ РАБОТЫ ПЕДАГОГОМ-АССИСТЕНТОМ В ИНКЛЮЗИВНОМ ОБРАЗОВАНИИ** 170
37. **Мажинов Б. М., Кадирбаева Г. А** PhD, магистрант Казахский национальный женский педагогический университет, Алматы – **О ВЗАИМОДЕЙСТВИИ СПЕЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ И РОДИТЕЛЕЙ ДЕТЕЙ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ** 173
38. **Мажитова С. С., Утегенова А. Е.** Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, Кокшетау - **ИННОВАЦИОННЫЕ РЕШЕНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ ОСНОВ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ УЧЕНИКА НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ ВО ВНЕКЛАССНОЙ РАБОТЕ** 177
39. **Мельникова Т. Н., Гапошина Н. Н.** Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, Кокшетау, МБОУ «Староивановская СОШ», РФ – **ИНТЕГРАЦИЯ ИГРОВЫХ МЕТОДИК В ОБУЧЕНИЕ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ: ЭФФЕКТИВНОСТЬ И ПОДХОДЫ** 182
40. **Мамзина Г. А., Бақытжан Ж. Қ.,** Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау - **БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ШЫҒАРМАШЫЛЫҚҚА БАУЛУДА ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯНЫҢ ТИІМДІ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ** 185
41. **Мицуля Е.А., Шаяхметова А. А.** Магистрант 2 курса, ОП 7М01301 «Педагогика начального образования» Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, Кокшетау – **МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИЙ В ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ** 189
42. **Мухамедкалиева Д. Р., Стукаленко Н. М.** магистрант, доктор педагогических наук, профессор Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, Кокшетау - **РАЗРАБОТКА МОДЕЛИ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ ДЛЯ СОЦИАЛИЗАЦИИ УЧАЩИХСЯ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ** 194
43. **Нәби Л.Н., Сыздық Н. Ж.** Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау унияерситетінің профессоры, п.ғ.к., Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университетінің магистранты – **ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ АРҚЫЛЫ АҒЫЛШЫН ТІЛІН ҮЙРЕТУДІҢ ЖОЛДАРЫ** 198
44. **Накешев Ж.К., Бекенова Д.У., Асаров М.М.** Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, г. Кокшетау **АНАЛИЗ ТЕКУЩЕЙ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ КОЛЛЕДЖА** 202
45. **Ракишева Г. М., Абдрасилова А. К.** Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, Кокшетау – **ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ И МЕХАНИЗМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИМИДЖА ПЕДАГОГА-ИССЛЕДОВАТЕЛЯ** 210
46. **Русанова Лилия Сергеевна** ЯГПУ им Ушинского, г. Ярослав, РФ, **Какабаева Динара Сериковна** Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, г. Кокшетау, **Дизендорф Екатерина Сергеевна** ЯГПУ им Ушинского, г. Ярослав, РФ – 215

- ФОРМИРОВАНИЕ ПИСЬМЕННОЙ РЕЧИ У ДЕТЕЙ
МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С
РАССТРОЙСТВАМИ АУТИСТИЧЕСКОГО СПЕКТРА В
УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
47. **Рысбай Г. Б., Жексембаева Ж. Р.** І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған - ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӘДЕБИЕТТЕ ЖЕТКІНШЕК ЖАС ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОЙЛАУЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҚОЛДАНЫСТАҒЫ ТҰЖЫРЫМДАМАЛАРЫН ТАЛДАУ 219
  48. **Рысбай Г.Б., Жексембаева Ж. Р.** І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған – ЖЕТКІНШЕК ЖАС ТҰЛҒАНЫҢ МОТИВАЦИЯЛЫҚ ЖАҒЫ МӘСЕЛЕНІ ҚАЛАЙ ЖӘНЕ НЕГЕ ҚАРАСТЫРАТЫНЫ 223
  49. **Соловьёва Ю. Л., Стукаленко Н. М.** магистрант, доктор педагогических наук Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, Кокшетау - РАЗВИТИЕ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ УЧАЩИХСЯ С ПОМОЩЬЮ МЕТОДА КОЛЛАБОРАЦИИ РАЗРАБОТКА ПРОГРАММЫ 227
  50. **Сокова А. Т. А.** Мырзахметов атындағы Көкшетау университетінің, **Тажитова Г. З.** Л.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің доценты, Астана қ., **Зубайраева З. А.** А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университетінің доценты, Көкшетау қ. - БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫН ІЗГІЛЕНДІРУДІҢ БАСТЫ БАҒЫТТАРЫНЫҢ БІРІ - БЕЛСЕНДІ ОҚЫТУ ТҮРЛЕРІ МЕН ӘДІСТЕРІН ЖЕТІЛДІРУ 231
  51. **Тайгарина Б. А., Стукаленко Н. М.** магистрант, доктор педагогических наук Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, Кокшетау - ЭМОЦИОНАЛЬНЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК ОСНОВА РАЗВИТИЯ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ У ПОДРОСТКОВ 235
  52. **Темирова Г. К., PhD, Жанадилова К. Б.** магистрант, PhD Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау - БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЦИФРЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ 238
  53. **Тышканбаева М. М.** заместитель руководителя по воспитательной работе ГКП на ПХВ Bolashaq saraiy, **Какабаева Д. С., Рахимбаева А. М.** Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, Кокшетау - МУЗЫКОТЕРАПИЯ КАК СРЕДСТВО ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ РЕГУЛЯЦИИ 241
  54. **Тулегенов Ш.Т., Тулегенова Ж.А., Смирнов И.Н.** Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, Кокшетау - ФОРМЫ И СОДЕРЖАНИЕ ФИЗКУЛЬТУРНОЙ АКТИВНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ ПРЕДМЕТНИКОВ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ 246
  55. **Утегенова Арайлым Ерболовна, Мамзина Гульнур Асхаровна** БАЛАБАҚШАНЫҢ КІШІ ТОБЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУ 250
  56. **Шериязданова А. А., Жанадилова К. Б.** Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау – БАСТАУЫШ СЫНЫПТА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ЖОЛДАРЫ 254

57. **Шериязданова А. Б., Жанадилова К. Б.** Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау - БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ 258
58. **Шубаева Н. М., Аргимбаева А. К.** Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау - БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІКТІ ДАМУ 263

**ЕСТЕСТВЕННО-МАТЕМАТИЧЕСКОЕ
ОБРАЗОВАНИЕ: МЕТОДИКА И ТЕХНОЛОГИИ
ПРЕПОДАВАНИЯ**

**ЖАРАТЫЛЫСТАНУ-МАТЕМАТИКАЛЫҚ БІЛІМ:
ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ МЕН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ
NATURAL MATHEMATICS EDUCATION: TEACHING
METHODS AND TECHNOLOGIES**

1. **Айдарханова А. М., Еркасов Р. Ш., Сергазина С. М., Нурмуханбетова Н.Н.** Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ. ХИМИЯНЫҢ БАСҚА ҒЫЛЫМДАРМЕН БАЙЛАНЫСЫ НЕГІЗІНДЕГІ ХИМИЯ ПӘНІНЕ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ 267
2. **Абдрахманова Н. А.** Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау - ОҚУ РОБОТОТЕХНИКАСЫНЫҢ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУЫНА ӘСЕРІ 271
3. **Абдрахманова Н. А.** Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау - БІЛІМ БЕРУ РОБОТОТЕХНИКАСЫ ОРТА МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН ОҚЫТУ МЕН ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ЗАМАНАУИ ӘДІСТЕРІНІҢ БІРІ 273
4. **Айтпанова К. Т.** Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау - БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА МАТЕМАТИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІҢ НЕГІЗДЕРІ 276
5. **Алтаева Г. С., Калиева А. К., Шуюшбаева Н. Н.** Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, **Уәлиханова У.А.** Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, **Бекмырза М. Р.** физика-информатика мамандығы-ның 4-курс студенті, Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау - ФИЗИКА ПӘНІНЕН ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БАҒЫТЫ БАР ТӘЖІРИБЕЛЕРДІ ЗЕРТТЕУ 281
6. **Балта Әлібек Тілеубердіұлы** Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ. МАТЕМАТИКАЛЫҚ ОЙЛАУДЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ҮШІН ПРАКТИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕРДІҢ МАҢЫЗЫ 288
7. **Буллаев А. С., Пономаренко О. В.** магистрант, PhD Кокшетауский университет имени Ш. Уәлиханова, Кокшетау МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПЛАТФОРМ В ПРЕПОДАВАНИИ ХИМИИ В УСЛОВИЯХ ОБНОВЛЕННОГО СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ. 291

8. **Кәдірбаева Г. А., Маханова С. К., Темирбекова Н. Г.** 294
Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау -
КӨКШЕТАУ ҚАЛАСЫНЫҢ ШАРУАШЫЛЫҚ - ТҰРМЫСТЫҚ
СУДЫҢ ЖАЛПЫ ЖӘНЕ МИКРОБИОЛОГИЯЛЫҚ
КӨРСЕТКІШТЕРІ
9. **Кәдірбаева Г. А., Нурмуханбетова Н. Н., Темирбекова Н. Г.** 298
Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау -
КӨКШЕТАУ ҚАЛАСЫНЫҢ ШАРУАШЫЛЫҚ-ТҰРМЫСТЫҚ
СУЛАРЫНА ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫ
ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ
10. **Карымсаков Ж. Ж., Касенова Б. Р., Айдарханова А. К.** 303
Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау - БІЛІМ
БЕРУДЕГІ 3D ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ДАМУ
ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ ВИРТУАЛДЫ (VR) ЖӘНЕ
ТОЛЫҚТЫРЫЛҒАН ШЫНДЫҚПЕН (AR) ИНТЕГРАЦИЯ
11. **Мелихан Ә. Қ., Смагулов Е. Ж.** 306
І.Жансүгіров атындағы Жетісу
университеті, Талдықорған - МАТЕМАТИКАНЫҢ БАСТАПҚЫ
ҰҒЫМДАРЫН ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУ
АРҚЫЛЫ ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНДЕ ҚАРАПАЙЫМ ЕСЕПТЕРДІ
ҚҰРАСТЫРУ
12. **Мусабеков Калимулла Султанович; Казбекова Махаббат** 310
Тасболатовна Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті,
Көкшетау - ПРАКТИКАЛЫҚ ТАПСЫРМАЛАРДЫ
МАТЕМАТИКАЛЫҚ МОДЕЛЬДЕУ БОЙЫНША ЕСЕПТЕРДІ
ШЫҒАРУДА МАТЕМАТИКАЛЫҚ ОЙЛАУДЫ ДАМУ
13. **Мұхамеджан Е. С., Курмантаева А. А.** 313
Ш.Уәлиханов атындағы
Көкшетау университеті, Көкшетау - АҚМОЛА ОБЛЫСЫ ЗЕРЕНДІ
АУДАНЫНЫҢ ӨСІМДІКТЕРДІҢ ТІРШІЛІК ФОРМАЛАРЫН
ТАЛДАУ
14. **Мұхамедин С.** 316
техника ғылымдарының докторы, профессор
Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау -
ИЗОТРОПТЫ ҚҰЙЫННЫҢ ЭНТРОПИЯСЫ
15. **Мухтар М., Смагулов Е. Ж.** 320
І.Жансүгіров атындағы Жетісу
университеті, Талдықорған - МАТЕМАТИКА ЖӘНЕ
ИНФОРМАТИКА ПӘНІНЕН МЕКТЕПТЕРДІҢ
ОЛИМПИАДАЛАРЫҢ САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ:
ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН АЙЫРМАШЫЛЫҒЫ
16. **Мусайбеков Р. К.** 324
ассистент профессора кафедры математики,
физики и информатики Кокшетауского университета им.
Ш.Уәлиханова, Кокшетау - О ФУНКЦИИ И ЕЕ ГРАФИКАХ
17. **Сафронова Н. М.** 327
Кокшетауский университет имени Ш.
Уәлиханова, Кокшетау - ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДОВ CLIL НА
ЗАНЯТИЯХ ПО БИОЛОГИИ В ПОЛИЯЗЫЧНЫХ ГРУППАХ
18. **Сейтенова Б. М., Байсалов Е. Р.,** 330
магистрант, кандидат физика-
математических наук, доцент, кафедра Алгебры и геометрии
Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилева,
Астана - КОМБИНАТОРНЫЕ ЗАДАЧИ В СТЕРЕОМЕТРИИ
19. **Сейтенова Б. М., Байсалов Е. Р.,** 333
магистрант, кандидат физика-
математических наук, доцент Евразийский национальный
университет им. Л. Н. Гумилева, Астана - КОМБИНАТОРНЫЕ
ЗАДАЧИ В СТЕРЕОМЕТРИИ 2

20. **Тансыкбаева Ж. К., Куттыкожаева Ш. Н.** магистрант, филология 337
 ғылымдар докторы, профессор Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау
 университеті, Көкшетау - ГЕОМЕТРИЯНЫ БЕЙІНДІК
 ОҚЫТУДА ВЕБ-ҚЫЗМЕТТЕРДІ ҚОЛДАНУДЫҢ БІЛІМ
 САПАСЫНА ӘСЕРІ (7 ЖӘНЕ 9 СЫНЫПТАРДАҒЫ ТӘЖІРИБЕ)
21. **Шабарова Д. С., Рахимжанов Б. Н.** кандидат физико- 341
 математических наук, Кокшетауский университет им. Ш.
 Уалиханова, Кокшетау - МАТЕМАТИКА И КРИТИЧЕСКОЕ
 МЫШЛЕНИЕ: КАК РАЗВИВАТЬ АНАЛИТИЧЕСКИЕ
 СПОСОБНОСТИ УЧЕНИКОВ
22. **Н.Н. Шуюшбаева, PhD,** қауымдастырылған профессор, **Д.Қ.** 346
Шаханов, А.Д. Жасынбай Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау
 университеті, Көкшетау - ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУДА STEM
 ТЕХНОЛОГИЯСЫН ИНТЕГРАЦИЯЛАУ

МЕТОДОЛОГИЯ И ИННОВАЦИИ В ЯЗЫКОВОМ ОБРАЗОВАНИИ
ТІЛДІК БІЛІМ БЕРУДЕГІ ӘДІСТЕМЕ МЕН ИННОВАЦИЯЛАР
METHODOLOGY AND INNOVATIONS IN LANGUAGE EDUCATION

ӘДЕБИ ШЫҒАРМАЛАРДЫ ОҚУДА
ЛЕКСИКАЛЫҚ ҚАБІЛЕТТІЛІКТІ ЖЕТІЛДІРУ

Альбекова А.К., Найзабек Ә.Н.

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университеті жанындағы көпсалалы
колледжі, Көкшетау, Қазақстан

e-mail: Albekova_abd@mail.ru, n.abulkhair.teacher@gmail.com

Мақала Майкл Бондтың «Paddington Here and Now» атты әдеби шығармасына негізделген әдістемелік нұсқаулықты сынау экспериментінің сипаттамасын ұсынады. Авторлар әдеби шығармаларды оқудың негізінде лексикалық қабілеттілікті дамытуға бағытталған жаттығу моделін ұсынып, оқушылардың жеке жұмыс тапсырмалары арқылы ауызша және жазбаша тілдік қабілеттілікті жетілдіру мәселелерін қарастырады.

***Негізгі ұғымдар:** білім деңгейі; тілдік қабілеттілік; лексикалық қабілеттілік; жаттығулар жүйесі; жазбаша және ауызша сөйлеу.*

Бүгінгі таңда әр адамға шетел тілдерін білу қажеттілігі туындап отыр, сондықтан шетел тілін меңгеру жеке тұлғаның дамуының басым бағыттарының бірі ретінде қарастырылады. Мұғалімдер оқытуда шығармашылық көзқарас іздеп, тілдік қабілеттілікті игеру үшін өзара әрекеттестік пен ортақ жауапкершілікке негізделген орта құруға ұмтылады [1].

Осыған орай, оқытуды әр оқушының шығармашылық тұлға ретінде өзін-өзі жүзеге асыруына және өзін-өзі дамытуға мүмкіндігі болатындай етіп ұйымдастыру қажет. Бұл өз кезегінде білім беру үдерісін ұйымдастыруда инновациялық тәсілдер, жұмыстың жаңа формалары мен әдістерін іздеуді талап етеді.

Дублиндік білім беру материалын ұсыну жүйесіне сәйкес, ағылшын тілін меңгеруге бағытталған лексикалық жаттығулар жүйесін құруға болады. Бұл дескрипторлар белгілі бір цикл соңында оқушының білім, дағдылар мен қабілеттерінің түпкі нәтижесін көрсетеді [3]. Оқытудағы бес негізгі қағида келесідей:

1. *Білім және түсінік.* Жалпы орта білім негізінде қалыптасқан оқу саласындағы білім мен түсінікті көрсету қабілеті; сондай-ақ, оқу саласындағы ең жаңартылған білімге қатысты аспектілерді қамтиды.

2. *Білім мен түсінікті қолдану.* Оқушылар оқу саласындағы мәселелерді шешуге арналған дәлелдер мен шешімдерді ұсыну арқылы қажетті білім мен түсінікті қолдана алады.

3. *Сөздік қорды меңгеру және қолдану.* Оқушылар әлеуметтік, этикалық және ғылыми тұрғыдан негізделген пайымдаулар жасау мақсатында ақпаратты жинап, талдай алады.

4. *Коммуникативтік қабілет.* Оқушылар ақпарат, идеялар, мәселелер мен шешімдерді бөлісу арқылы қарым-қатынас жасау дағдыларын көрсетеді.

5. *Оқу дағдылары немесе оқу қабілеттері.* Оқушылар жеке оқытуға қажетті оқу дағдыларына ие болуы тиіс.

Бұл мақалада мысал ретінде М. Бондтың «Paddington Here and Now» кітабының лексикалық материалдары негізінде әзірленген әдістемелік нұсқаулық ұсынылған [2].

Әдеби шығармалар, әдетте, мәдениаралық қарым-қатынас тәсілі арқылы лексикалық қабілеттілікті қалыптастырудың жақсы құралы ретінде қарастырылады. Оқушылардың

сөздік қоры көптеген идиомалар мен тұрақты тіркестер арқылы байып, ағылшын тіліндегі ауызша және жазбаша сөйлеу дағдыларын жетілдіруде артықшылықтар береді.

Бұл кітапты оқудың оқушыларға келесі артықшылықтары бар:

1. Бұл кітап оқылатын тіл еліндегі әдеби шығармалардың үлгісі болып табылады;
2. М. Бондтың «Paddington Here and Now» шынайы оқиғаларға негізделгендіктен, оқылатын елдің мәдени ерекшеліктерін толық көрсетеді;
3. Кітаптағы кейіпкерлердің мәселелері қарапайым адамдардың мәселелерімен сәйкес келеді, бұл оны оқуды және талқылауды қызықты етеді;
4. Кітапта студенттердің сөйлеу дағдыларын дамытуға қажетті тұрақты тіркестер мен идиомалар көп;
5. Бұл оқиға көптеген лексикалық экспрессивті құралдарды қамтиды.

Әдістемелік нұсқаулық құрылымы. Нұсқаулық кіріспе, негізгі бөлім (12 тарау) және қосымша (оқушылардың жеке зерттеу жұмысы тапсырмалары) бөлімдерінен тұрады.

Әр тараудан кейінгі жаттығулар бірдей құрылымға ие:

1-қадам. Ақпарат. Бірінші қадамның мақсаты – жаңа лексикалық бірлікті одан әрі қолдануға таныстыру. Фразалар мен идиомалардың анықтамалары ұсынылады. Оқушылар оларды оқып, келесі жаттығуларды орындайды:

- жаңа сөздерді олардың анықтамаларымен сәйкестендіру;
- мәтіндегі белсенді лексиканы табу.

2-қадам. Қолдану. Оқушылар контекстте белсенді лексикалық бірліктерді танып, оларды қолдану арқылы өз білімдерін дәлелдей алады. Оқушылар келесі жаттығуларды орындайды:

- тізімнен тиісті фразаны таңдау арқылы әр сөйлемнің курсивпен жазылған бөлігін парафразалау (синонимдер);
- тізімнен тиісті фразаны таңдау арқылы келесі сөйлемдерді аяқтау (бос орындарды толтыру).

3-қадам. Сөздік қорды меңгеру және қолдану. Бұл қадам студенттердің жаңа лексикалық бірліктерді пайдалана отырып, өз ойлары мен идеяларын білдіруін қамтиды. Оқушылар келесі жаттығуларды орындайды:

- үлгіге сәйкес сөйлемдер құру;
- төмендегі түсіну сұрақтары мен оқушылардың кейіпкерлер мен эпизодтарға көзқарасы туралы сұрақтарға жауап беру.

4-қадам. Коммуникативтік қабілеттер. Студенттер белсенді сөздікті еркін қолдана отырып, тараудағы оқиғалар туралы айтып, жағдайларды сипаттау дағдыларын дамытады. Ұсынылатын жаттығулар:

- берілген сөздер мен сөз тіркестерін (үлгі бойынша) пайдаланып, мәтінді келесі жоспар бойынша баяндау;
- Паддингтонның камераны басқару кезіндегі әрекеттерін жазбаша түрде сипаттау немесе тарау бойынша қысқаша қорытынды жазу.

5-қадам. Шығармашылық қабілеттер. Бұл қадам оқушыға үйренген лексикалық бірліктерді кітап шеңберінен тыс қолдану мүмкіндігін береді. Оқушыларға нақты өмір жағдайларына дайындалу мақсатында келесі жаттығулар ұсынылады:

- тізімдегі фразаларды мүмкіндігінше көп қолданып, диалогтар құру;
- белсенді сөздік қорды пайдалана отырып, келесі екі тақырыптың біріне қатысты қысқаша эссе жазу (150–200 сөз).

Эксперименттік зерттеу. Эксперименттің мақсаты – жоғарыда аталған Дублиндік дескрипторларға негізделген жаттығулар жүйесі бар әдістемелік нұсқаулықты тексеру болды.

Нұсқаулықтың әр тарауында он бір тапсырма бар, олар қазіргі талаптарға сай лексикалық бірліктерді қалыптастыруға бағытталған.

Экспериментке Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университеті жанындағы көпсалалы колледжінің 1-курс оқушыларының екі тобы алынды.

Педагогикалық эксперимент барысында стандартты оқулық жиынтығынан басқа, эксперименталды топта тапсырмалары бар «Paddington Here and Now» әдеби шығармасын оқу нұсқаулығы да қолданылды. Бақылау тобында кітаптан басқа қосымша оқу құралдары пайдаланылмады.

Эксперимент басында студенттердің сөздік қор деңгейін анықтау мақсатында лексикалық тест өткізілді. Он екі сабақтан кейін тілдік қабілеттілік деңгейіндегі өзгерістерді анықтау үшін дәл сол тест қайта жүргізілді.

Тест жаңа лексикалық тіркестер мен идиомаларға қатысты қырық сұрақтан тұрды.

Тестте келесі сұрақтар қойылды:

- Фраза үшін синоним табу;
- Сөздің анықтамасын анықтау немесе керісінше;
- Сөйлемді тиісті фраза/идиома арқылы толықтыру;
- Идиоманың мағынасын анықтау.

Оқушылар үшін жаңа тіркестер түсініксіз болған. Жинақталған деректерді талдау нәтижесінде бақылау (БТ) және эксперименталды (ЭТ) топтардағы студенттердің лексикалық қабілеттілік деңгейі шамамен бірдей екені анықталды (46% және 43%).

Қиындықтарға келсек, мыналарды атап өткен жөн:

Оқушылардың 60%-ы идиомалардың мағынасын түсінуде қиындықтарға тап болды, ал 65%-ына фразалардың анықтамасын анықтау қиындық туғызды, 50%-ы жаңа лексикалық бірліктермен сөйлемді толықтыра алмады.

Экспериментнен кейін оқушылардың деңгейінде ЭТ-қа нұсқаулық ұсынылды. Әр тарауға екі оқылым сабағы арналды:

Оқушылар үйде тарауды оқып, сабаққа мәтін мазмұнымен таныс болып келді, ал тарау соңындағы ақпаратты оқып, жаттығуларды орындады.

Лексикалық құзыреттілікті қалыптастыру бойынша жұмыс аталған әдістемелік кадамдарда көрсетілген:

Step 1.

Exercise 1. Match the new vocabulary with the definitions:

Word combinations

Definition

1. Eyed the man doubtfully	a. Stay optimistic
2. Look on the bright side	b. To stare
3. Fingerprint	c. Extremely valuable
4. More than all the tea in China	d. The <u>mark left</u> by a <u>finger</u>

Exercise 2. Fill in the gaps with active word combinations above

1. “.....” explained the policeman. “Only in your case, I suppose we shall have to make do with paws. First of all I want you to press one of them down on this ink pad, then on some paper, so that we have a record of it for future reference.” 2. “That would have stopped the lorry in its tracks,” agreed someone else from the back of the crowd. Paddington ..... “Supposing it didn’t?” he said. “In that case you would have been on the evening news,” said the man. 3. “.....” said another lady. “At least you’ve still got your suitcase with you. The basket could have been clamped. That would have cost you eighty pounds to get it undone.” 4. “.....” said Paddington, remembering one of Mrs. Bird’s favorite phrases.

Step 2.

Exercise 1. Paraphrase the italicized part of each sentence choosing the appropriate phrase from the list: Right away, switching topics, strong, aware, by any means.

In time Paddington became quite *knowledgeable* about antiques himself. 2. Paddington made a note of it, and *in no time, at all* he set off with his list, leaving Jonathan and Judy to start making the masks. 3. *One way or another* everyone was kept busy, but if the first half of the day passed quickly, waiting for it to get dark seemed to take forever. 4. “*Changing the subject*, do you

have any complaints about the way you have been treated since you arrived in this country?" 5. "I had a job to stand up. The sea was so *rough* I nearly got washed overboard several times".

Exercise 2. Complete the following sentences choosing the appropriate phrase from the list:
Retired Bears, superior-looking man, point out, the VIP trip, as though.

The man shuddered ..... he had been struck by lightning, and something fell to the ground. 2. Mr. Gruber had stopped to admire it, and as it went slowly round and round, he had ..... all the different countries as they went past. 3 The first time he had seen the shop it had been full of people, but as he drew near, he was pleased to see that apart from a rather ..... who looked as though he was about to open for business, there was nobody else around. 4 "There she was, large as life and twice as happy in the Home for..... 5. "We take what is called..... Tee hee!"

Step3.

Exercise 1. Make up sentences according to the model:

Mr. Curry saw me

Someone

she

I

I

I

(does/do/not) **like/s**

be

Sir Bernard Crumble

changes

the sound of that last bit

now going to close my eyes

your manager

Exercise 2. Answer the following questions:

1. What did Paddington buy for Mr. Gruber's elevenths?
2. When did Paddington first arrive in London?
3. How did Paddington end up performing on stage?

Step 4.

Exercise1. Retell the text according to the following plan using the words and word combinations given below

Part1. Parking Problems

My shopping basket on wheels has been towed away!, cut-price grocer's, towed away, stick to your guns, haggled, empty space, tow-away truck, back to the depot.

Exercise 2. Describe in written form Paddington's reaction to his shopping basket being towed and the responses of the market traders and police.

Step 5.

Exercise 1. Make up dialogues using as many phrases from the list below as possible:

towed away, back in five minutes, a hard bargain, lost my buns, look on the bright side, stick to your guns.

1. Between Paddington and a local policeman about the towing incident from Chapter 1.
2. Between Paddington and a market stall owner about the towing incident, where a friendly stall owner comments on the mishap.

Exercise 2. Write a short essay on one of two topics (150-200 words), using active vocabulary

1. The role of adaptability and resourcefulness in overcoming everyday challenges.
2. The role of humor in overcoming everyday challenges, as illustrated in 'Paddington Here and Now'.

Бақылау кезеңі. ЭТ және БТ топтарында студенттердің лексикалық қабілеттілігіндегі өзгерістерді салыстыру мақсатында екінші тест өткізілді. Әдістемелік нұсқаулық енгізілгеннен кейін бақылау (БТ) және эксперименттік (ЭТ) топтарының оқушыларында тілдік құзыреттіліктің дамуының орташа бағалары БТ-да 57% және ЭТ-да 82% құрады.

Осылайша, әдеби шығармалар материалы және аудиториядағы, сондай-ақ оқушылардың жеке жұмысы аясында сөздік қормен жұмыс істеуге арналған арнайы әдістемелік модель ағылшын тілінде дайындалған және дайындалмаған, ауызша және жазбаша сөйлеу дағдыларын дамыту процесінде материалды жақсы меңгеруге ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Кириллова Е.В. Современный подход к обучению чтения на уроках английского языка
Кириллова, Е.В. Ағылшын тілінің сабақтарында оқуды оқытудың заманауи тәсілі
https://infourok.ru/statya_na_temu_sovremennyy_podhod_k_obucheniyu_chteniya_na_urokah_angliyskogo_yazyka-177680.htm
2. Michael Bond. «Paddington Here and Now». Adobe Acrobat eBook Reader May 2009, 2008-170с.
3. http://ecahe.eu/w/index.php/Dublin_Descriptors

**ӘОЖ 378.1.147 (5к)
А-91**

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІ БАҒЫТЫНДА ШОҚАН УӘЛИХАНОВ МҰРАЛАРЫН НАСИХАТТАУ АРҚЫЛЫ ТІЛДІК ҚАБІЛЕТТІ ДАМУ

Аубакирова Ботагоз Карабаевна

гуманитарлық ғылымдар магистрі

«Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті» КЕАҚ

Көкшетау қаласы

a.b.k_1967@mail.ru

Конкаева Назгуль Нурболатовна

педагогика ғылымдар магистрі

«Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті» КЕАҚ, Көкшетау қаласы

nazgul_2805@mail.ru

Нарботина Зина Кокашевна

қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі, педагог-сарапшы

Астана қаласы әкімдігінің «№ 96 мектеп-гимназия» ШЖҚ МҚК

nardotinaz@mail.ru

Түйіндеме: Жасанды интеллект (ЖИ) білім беру саласында жаңа мүмкіндіктер мен тәсілдерді енгізу арқылы студенттердің оқу үдерісін тиімді және интерактивті етеді. Бұл мақалада ЖИ технологияларының қазақ тілі сабағында қолданылу мүмкіндіктері қарастырылады. Жасанды интеллект негізінде студенттерге кері байланыс беру әдістері талданады, сондай-ақ, бұл технологиялардың автоматтандырылған мәтіндер мен тапсырмалар арқылы білім беру сапасын арттырудағы рөлі айқындалады. ЖИ жүйелері студенттердің тапсырмаларын тексеріп, қателіктерін көрсетіп, оларды

түзету үшін нақты ұсыныстар береді. Сонымен қатар, ЖИ құралдары білім алушылардың әлсіз тұстарын анықтап, жеке тәсілдермен білімдерін жетілдіруге ықпал етеді. Осылайша, тілді жедел үйренуге негізделген, бұл студенттердің оқу мотивациясын арттыруға және өз қателіктерінен уақытында сабақ алуға көмектеседі. Мақалада ЖИ-ның мүмкіндігі арқылы Шоқан Уәлихановтың мұрасын насихаттау арқылы студенттің тілдік қабілетін дамытуда білім деңгейін жетілдіруге бағытталған әдіс-тәсілдер ұсынылады.

Түйін сөздер: жасанды интеллект, әдіс, қазақ тілі сабағы, халықаралық, технология, форум, қабылдау, түсіну, өңдеу, өзін-өзі оқыту, ережелер.

РАЗВИТИЕ ЯЗЫКОВЫХ СПОСОБНОСТЕЙ ЧЕРЕЗ ПРОПАГАНДУ НАСЛЕДИЯ ШОКАНА УАЛИХАНОВА В НАПРАВЛЕНИИ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА

Аннотация: Искусственный интеллект (ИИ) делает учебный процесс студентов более эффективным и интерактивным, внедряя новые возможности и подходы в области образования. В данной статье рассматриваются возможности применения технологий ИИ на уроках казахского языка. Анализируются методы предоставления обратной связи студентам на основе искусственного интеллекта, а также определяется роль этих технологий в повышении качества образования посредством автоматизированных текстов и заданий. Системы ИИ проверяют задания студентов, указывают на ошибки и дают конкретные рекомендации по их исправлению. Кроме того, средства ИИ способствуют выявлению слабых мест обучающихся и совершенствованию знаний индивидуальными способами. Таким образом, основанный на ускоренном изучении языка, он помогает повысить мотивацию учащихся к обучению и вовремя учиться на своих ошибках. В статье представлены методы и приемы, направленные на совершенствование уровня знаний в развитии языковых способностей студента через популяризацию наследия Шокана Уалиханова через возможности ИИ.

Ключевые слова: искусственный интеллект, метод, урок казахского языка, международный, технология, форум, восприятие, понимание, обработка, самообучение, правила.

DEVELOPMENT OF LANGUAGE ABILITIES THROUGH THE PROMOTION OF SHOKAN UALIKHANOV'S LEGACY IN THE DIRECTION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Abstract: Artificial intelligence (AI) makes the learning process of students more efficient and interactive by introducing new educational opportunities and approaches. This article discusses the possibilities of using AI technologies in Kazakh language lessons. The methods of providing feedback to students based on artificial intelligence are analyzed, and the role of these technologies in improving the quality of education through automated texts and assignments is determined. AI systems check students' assignments, point out mistakes, and provide specific recommendations for correcting them. In addition, AI tools help to identify students' weaknesses and improve knowledge in individual ways. Thus, based on accelerated language learning, it helps to increase students' motivation to learn and learn from their mistakes in time. The article presents methods and techniques aimed at improving the level of knowledge in the development of a student's language abilities through the popularization of Chokan Ualikhanov's legacy through the capabilities of AI.

Keywords: artificial intelligence, Kazakh language lesson method, international, technology, forum, perception, understanding, processing, self-learning, rules.

Жасанды интеллектті негізінен Google, Facebook, Microsoft, Alibaba, Baidu мен Tencent сияқты технологиялық алпауыттармен қатар, сондай-ақ жасанды интеллект саласындағы зерттеулер мен әзірлемелерге қомақты инвестиция құюының арқасында айқын көш бастап келе жатқандар екі ел – АҚШ пен Қытай. Қазақстан бұл процеске Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Астана қаласында өткен «Digital Bridge 2023» халықаралық технологиялық форумында елдің экономикалық өсуі үшін жасанды интеллекттің маңызды екенін атап өткен соң таяуда қосылды.

Үкіметтің жасанды интеллектті пайдалануға әзірлігі негізгі үрдістер мен бастамаларға талдау жасалатын Oxford Insights есеп-қисап әдістемесімен өлшенеді. Oxford Insights өткізген Үкіметтің жасанды интеллектке әзірлігінің 2023 жылға арналған индексіне сәйкес Қазақстан 193 елдің арасында 72-орында тұр [1,7].

Тілді оқытуда жасанды интеллектіні қолдану қалыпты тенденцияға айналып келеді. Уақыт талабына, сұранысқа сай мемлекеттік тілді оқыту методикасын жаңартып, IT технологияға бейімдеу тұрақты күн тәртібіне енді. Сондықтан тіл мамандарының, әдіскерлер мен оқытушылардың кәсіби дағдыларын арттыру өзекті. Тіл оқыту, тіл үйрету құбылысы үнемі дамуды, жаңа техника мен технологиялар мүмкіндіктерін ұтымды пайдалануды талап етеді. Соның ішінде қазақ тілін оқыту әдіс-тәсілі уақытпен бірге ілесіп, жаңаруы өте маңызды. Сондықтан біз бұл теориялық және практикалық еркін тәжірибе алмасу алаңында жасанды интеллектінің тіл үйретудегі ерекшеліктері мен артықшылықтарына басымдық беру керек. Тәжірибе алмасып, жаңа білім, дағды үйрену кез келген салада оң нәтижесін береді. LUMIO, Flippity, Gimkit, Google Forms платформаларымен жұмыс жасау қызық әрі білім алушының тақырыпты жеңіл түсінуіне

Қазақ тілін оқытуда жасанды интеллектіні қолдану жылдам нәтиже береді. Педагогтер бұл әдісті пайдалануды үрдіске айналдырып, әр кезеңінде жетілдіріп отыруы тиіс. Миға шабуыл жасап, жаңа платформалармен танысып, мықты мамандардың шеберлік сыныбын алық. Қазір жасанды интеллектсіз тіл үйрету мүмкін емес болып қалды. Тіл тек адамзаттың коммуникация құралы болған күн – тарих қойнауында, енді темір де адамша сөйлеуді үйрене бастады. Жасанды интеллект өміріміздің түрлі аспектілеріне сыналап еніп, қарым-қатынас пен байланыс тәсілін өзгертіп жатыр. Алгоритмдер мен лингвистиканың тоғысуы тіл мен жасанды интеллект арасындағы күрделі байланысты бекіте түсуде. Қазақ тілі де көштен қалмай жаңа дәуірге ақырындап қадам басып барады.

Жасанды интеллект және ақпараттық технологиялар саласындағы қазақ тілінің болашағы зор деп сеніммен айта аламын. Күнделікті өмірде, тұрмыста жасанды интеллект пен ақпараттық технологиялардың рөлі күн өткен сайын күш алып бара жатқандықтан, тілімізді осы технологияларға интеграциялау көптеген мүмкіндікті ашады. Жасанды интеллект қосымшаларында табиғи тілді өңдеудің маңызы артып, тіл модельдері мен құралдарына сұраныс артып келеді. Осы орайда табиғи тілді өңдеудің мүмкіндіктерін дамыту арқылы қазақ тіліндегі коммуникацияны жақсартуға, контент, мәтін талдау және аударманың сапасын жақсартуға болады. Бұл қазақ тілінде сөйлейтіндердің мүмкіндіктерін кеңейтіп қана қоймайды, сонымен қатар мәдениетаралық өзара байланыстың нығаюына, білгенінді бөлісіп, білім алмасуға және жаһандық ынтымақтастыққа ықпал етеді. Бұдан бөлек, қазақ тілін жасанды интеллект пен ақпараттық технологиялар платформаларына енгізу арқылы оның өзектілігі мен өміршендігін әлемге таныта аламыз [2].

Қазақ тілі – бай, ауқымды болғандықтан, оны цифрлық технологияларға бейімдеу трансформациялық әлеуетке ие. Цифрлық технологиялар тілдің сақталуына, үйренем деушілерге қолжетімді, ыңғайлы болуына, жиі қолданыста болуына ықпал етеді. Мәселен, біздің жаңа деректер жинағымыз болашақта ауызша пәрменді қажет ететін ақылды үйлерде, ақылды көліктерде, виртуалды көмекшілерде қолданылуы мүмкін. Мысалы, «шамды қос, өшір», «оңға жүр» және т.б. Яғни, қазақ тілін цифрлық платформаларға интеграциялау оның танылуына, қолданылуына жақсы әсер етеді және қазіргі заманғы коммуникация арналарына мейілінше интеграциялайды. Бұл жас ұрпақты тіліміздің маңызы мен ерекшелігін ұғынуға, сөйлеуге, үйренуге ынталандыратыны сөзсіз. Сонымен қатар қазақ

тілін жасанды интеллект, ақпараттық технологиялар және табиғи тілді өңдеу саласында қолдану білім беру, экономика және мәдениеттің дамуына айтарлықтай ықпал етеді, практикалық маңызы да өлшеусіз. Қорыта айтқанда, цифрлық технологияларды пайдалана отырып қазақ тілін дамытуға, әлемнің динамикалық тілдік ландшафтына өз үлесімізді қоса аламыз. Бұл біздің әлеммен байланысымызды нығайтып, географиялық шекараларды еңсеруге мүмкіндік беретіні сөзсіз.

Жасанды интеллект – ХХІ ғасырдың маңызды технологияларының бірі. Оның әлеуеті шексіз, бірақ оны дұрыс пайдалану – қоғамның қолында. ЖИ-дің дамуын этикалық және заңнамалық тұрғыдан бақылау арқылы оның игілігін көруге болады.

Қазақ тілі сабағында жасанды интеллектіні (ЖИ) қолдану – білім беру үдерісін жетілдіруге және оқушылардың оқу нәтижелерін жақсартуға мүмкіндік беретін заманауи технология. ЖИ технологиясын сабақта пайдалану келесі бағыттарда жүзеге асырылуы мүмкін:

1. ЖИ негізіндегі онлайн аудармашылар мен сөздіктер

Google Translate, DeepL, Yandex Translate секілді аударма құралдары мәтінді тез әрі дәл аударуға көмектеседі.

Reverso, Linguee сияқты платформалар нақты контексте сөздердің қолданылуын көрсетеді.

2. Интерактивті чат-боттар мен виртуалды мұғалімдер

ChatGPT немесе басқа ЖИ жүйелері оқушылардың сұрақтарына жауап беріп, грамматикалық, орфографиялық және стильдік қателерді түзете алады.

Виртуалды мұғалімдер оқушыларға үй тапсырмасын орындауда көмек көрсетеді.

3. Дыбысты мәтінге және мәтінді дыбысқа айналдыру

Google Speech-to-Text, Microsoft Azure Speech Services сияқты құралдар оқушылардың айтылымын жақсартуға көмектеседі.

NaturalReader, Balabolka сияқты бағдарламалар мәтінді дауыстап оқып, тыңдау арқылы тілдік дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді.

4. Грамматика мен емле қателерін түзету

Grammarly, LanguageTool секілді құралдар мәтіндегі қателерді анықтап, оларды түзету бойынша ұсыныстар береді.

Kazakh Grammar Checker сияқты арнайы қазақ тіліне бағытталған платформалар әзірленсе, бұл оқушылар үшін үлкен көмек болар еді.

5. ЖИ көмегімен мәтін жазу және өңдеу

Автоматты эссе жазу және оны редакциялау құралдары оқушылардың жазу дағдыларын дамытуға көмектеседі [3].

ЖИ негізіндегі мазмұн генераторлары (мысалы, ChatGPT) шығармашылық ойлауды дамытып, эссе, әңгіме немесе талдау жазуға көмектеседі.

6. Жекелендірілген оқыту және бағалау

ЖИ оқушылардың білім деңгейін талдап, оларға жеке оқу жоспарларын ұсына алады.

Тест тапсырмаларын автоматты түрде тексеріп, баға қою жүйесін жетілдіруге көмектеседі.

7. Интерактивті оқыту ойындары мен платформалар

Kahoot! Quizlet, Duolingo сияқты платформалар қазақ тілін үйренуді қызықты әрі тиімді етеді.

Қазақ тіліне арналған ЖИ-мен жұмыс істейтін арнайы ойындар мен қосымшалар әзірлеу – болашақтың бағыты.

Жасанды интеллект технологияларын қазақ тілі сабағында қолдану оқушылардың оқу процесіне деген қызығушылығын арттырып, олардың білімін тиімді түрде жетілдіруге мүмкіндік береді. Оқытушылар ЖИ құралдарын оқу бағдарламасына енгізу арқылы оқыту әдістемесін жаңа деңгейге көтере алады. Осы орайда қазақ тілі сабағында орыс тілді аудиторияға Шоқан Уәлихановтың мұрасын оқыту – маңызды әрі тиімді әдіс. Себебі Шоқан

Уәлиханов еңбектері қазақ тарихы, мәдениеті мен этнографиясын түсінуге көмектесіп қана қоймай, тілдік дағдыларды дамытуға да ықпал етеді. Оқытудың тиімді жолдары:

1. Тарихи контексті түсіндіру:

Шоқанның өмірі мен шығармашылығы туралы кіріспе дәріс өткізу. Қазақ мәдениеті мен Ресей империясы арасындағы байланыстарды талқылау.

2. Тілді дамытуға бағытталған жұмыстар:

Шоқан еңбектерінен үзінділер оқу, аудару, негізгі ойды анықтау. Шоқан жазбаларындағы көне және сирек қолданылатын сөздерді түсіндіру.

3. Орыс аудиториясына лайықталған әдістер:

Салыстырмалы талдау: қазақ және орыс тілдеріндегі мәтіндерді салыстыру. Интерактивті әдістер: дискуссиялар, дебаттар, эссе жазу. Визуалды материалдар: карталар, суреттер, тарихи құжаттар пайдалану.

4. Шоқан мұрасының қазіргі заманмен байланысын көрсету:

Оның идеяларының бүгінгі маңыздылығын талқылау. Шоқан зерттеген аймақтар мен халықтар туралы заманауи ақпаратпен салыстыру, яғни ғалым, саяхатшы, этнограф Шоқан мұраларын жасанды интеллект технологияларына бейімдеу арқылы төрт коммуникациялық орта жасап, сөйлеуге үйретуге болады. Осы тұрғыдан келгенде, Шоқан Уәлиханов еңбектерін тілдік дағдылар арқылы оқытуға тоқтала кетсек.

Орыс тілді аудиторияға Шоқан Уәлихановтың мұрасын оқыту кезінде **жазылым** дағдыларын дамыту үшін түрлі жаттығулар қолдануға болады.

1. Шоқан өмірбаяны бойынша толымсыз мәтінді толықтыру

Тапсырма: Берілген мәтіннен түсіп қалған сөздерді орнына қойыңыз.

Шоқан Уәлиханов _ жылы дүниеге келген. Ол _ жерінде туған. Жас кезінде ол _ мектебінде оқыды. Кейіннен ол _ экспедицияларға қатысып, Орталық Азия халықтарының өмірін зерттеді. Оның еңбектерінің бірі – «_».

2. Шоқан еңбектері бойынша пікір білдіру (эссе жазу)

Тапсырма: Төмендегі тақырыптардың бірін таңдап, 100-150 сөзден тұратын эссе жазыңыз. «Шоқан Уәлиханов – қазақ ғылымының негізін қалаушы» «Шоқан зерттеулерінің қазіргі заман үшін маңызы» «Шоқан және оның шығармаларындағы қазақ мәдениеті»

3. Дәйексөз талдау

Тапсырма: Шоқан Уәлихановтың төмендегі сөзін түсіндіріп, өз көзқарасыңызды жазыңыз.

«Халықтың кемеліне келіп өркендеп өсуі үшін ең алдымен азаттық пен білім керек.»

4. Хат жазу (Шоқанға хат немесе Шоқан атынан хат жазу)

Тапсырма:

1. Шоқан Уәлихановқа арнап хат жазыңыз. Оған қазақ мәдениеті, ғылымы немесе қазіргі заман туралы сұрақ қойыңыз.

2. Немесе Шоқан атынан оның замандастарына немесе кейінгі ұрпаққа хат жазыңыз.

5. Тірек сөздер арқылы әңгіме құрастыру

Тапсырма: Берілген тірек сөздерді пайдаланып, қысқаша әңгіме жазыңыз. Мысалы: Шоқан Уәлиханов, саяхат, зерттеу, тарих, ғылым, жаңалық.

Берілген тапсырмалар арқылы білім алушылар Шоқан Уәлиханов өмірі мен еңбектерінен ақпарат алып, білімін толықтырады. Эмпатикалық жазу дағдыларын жетілдіреді.

Қорыта келе, Шоқан Уәлихановтың мұраларын орыс тілді аудиторияда оқытудың маңызы зор, өйткені ол қазақ халқының мәдениеті мен тарихын тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Шоқан Уәлихановтың шығармалары тек қана қазақ жерінің ерекшеліктері мен халықтың тұрмыс-тіршілігін ғана емес, сонымен қатар, жалпы әлемдік өркениетке қосқан үлесін де көрсетеді. Орыс тілді аудиторияға оның мұралары арқылы қазақ халқының бай мәдениеті, тарихи құндылықтары мен этникалық ерекшеліктері таныстырылады.

Шоқанның еңбектерінде Шығыс пен Батыстың мәдениетін өзара байланыстырған идеялар бар, бұл оның шығармаларының әмбебаптық қасиетін көрсетеді. Орыс тілді аудиторияға оның жазбаларын оқыту арқылы қазақ халқының танымал тұлғаларын, тарихи оқиғаларын және әлеуметтік құрылымын түсіну оңай болады. Сонымен қатар, бұл жұмыс қазақ мәдениетін, тілін және тарихын сақтау және таратуға мүмкіндік береді.

Шоқан Уәлихановтың орыс тілінде жазылған зерттеулері мен еңбектері әлемдік ғылыми қауымдастыққа кеңінен танылғандықтан, оларды орыс тілді аудиторияға жеткізу маңызды. Бұл қазақ мәдениетінің беделін арттырып, мәдениаралық диалогты нығайтады. Сонымен бірге, жастардың әдебиет пен ғылымға деген қызығушылығын арттыруға және Шоқан Уәлихановтың мұрасын келешек ұрпаққа жеткізуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Жасанды интеллектті дамытудың 2024 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы .Қазақстан Республикасының Үкіметі Қаулысы .
2. Мұғалімге арналған нұсқаулық. «Тиімді оқыту мен оқу» ҚР педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыру бағдарламасы. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ. Педагогикалық шеберлік орталығы, 2016.
3. «Қазақ тілі», «Қазақ әдебиетін» оқу пәндері бойынша оқыту процесінде цифрлық контентті пайдалану жөніндегі әдістемелік нұсқаулық.
4. Шаяхмет А. Журналистика мүмкіндігі және болашағы // qazdauiri.kz
5. Оқытудың жаңа технологиялары //Халық тәлімі арнайы басылым. - №1. - 2002, 3-7 бет.

УДК 372.881.111.1

ШЕТ ТІЛІН ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДЫҢ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ТИІМДІЛІГІ

Бахытқызы Диана

Ш. Уалиханов атындағы Көкшетау Университеті

dbakhytyzy@bk.ru

Түйіндеме: Бұл мақалада студенттердің бойында мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілікті шет тілін қашықтықтан оқыту барысында қалыптастыру тиімділігі қарастырылған. Қашықтықтан оқытуда тәжірибесі бар оқытушыларға сауалнама жүргізу арқылы онлайн білім берудің аталған құзыреттілікті қалыптастыруда тиімділігінің нақты себебі анықталған. Сонымен қатар, тақырып аясында оқытушылардың көзқарасына талдау жасалған. Зерттеу нәтижелері заманауи кезеңдегі шет тілдерін оқытудың жаңа бағыттарын жетілдіруде пайдалы болуы мүмкін.

Түйін сөздер: мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілік, қашықтықтан оқыту, шет тілі, мәдениетаралық қарым-қатынас, онлайн білім беру.

Қазіргі жаһандану дәуірінде шет тілін меңгеру – кәсіби табысқа жетудің және мәдениетаралық қарым-қатынасты тиімді жүзеге асырудың басты алғышарттарының бірі. Осы орайда жоғары білім беру саласында студенттердің коммуникативтік құзыреттілігін дамытуға және оларды мәдениетаралық өзара әрекетке бейімдеуге айрықша мән беріледі. Болашақ мамандар шет тілінде кәсіби деңгейде пікір алмасып, көптілді ақпарат көздерін саралай алуы, халықаралық жобаларға белсенді қатысуы және әртүрлі мәдени ортаға оңай бейімделуі тиіс [1]. Бұл үшін тек тілдік дағдылар ғана емес, сонымен қатар әртүрлі елдердің мәдени нормаларын, құндылықтарын және дәстүрлерін білу де маңызды.

Бүгінгі цифрлық технологиялар шет тілін оқытуда, соның ішінде қашықтықтан оқытуда жаңа мүмкіндіктерге жол ашады. Онлайн формат аутентті материалдарға қол жеткізуге, тіл тасымалдаушылармен өзара әрекеттесуге және мультимедиялық ресурстарды пайдалануға және т.б қолайлы жағдай жасайды. Осы тұста студенттердің бойында маңызды қабілет - мәдениетаралық коммуникативті құзыреттілікті онлайн ортада қалыптастыру мүмкіндігін аңғарамыз. Дегенмен, МКҚ қашықтықтан оқыту барысында қалыптастырудың тиімділігі толық зерттелмегендіктен бұл мәселені талдау өзекті болып табылады. Талдау шет тілін қашықтықтан оқытуда тәжірибесі бар оқытушылардан сауалнама жүргізу арқылы МКҚ онлайн ортада қалыптастырудың тиімділігіне қатысты көзқарасын білумен сипатталады.

Мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілік (МКҚ) түсінігі көптеген зерттеушілердің еңбектерінде талқыланып, әрқайсысы бұл құбылысқа өзіндік көзқараспен қарайды. Мәселен, А.П. Садохин МКҚ-ны мәдениетаралық қарым-қатынастың нәтижелілігін қамтамасыз ететін білім мен дағдылардың кешені ретінде қарастырады. Ол тиімді коммуникацияда кері байланыстың маңызын ерекше атап өтеді. Ғалымның пайымдауынша, бұл құзыреттіліктің негізін тілдік, коммуникативтік және мәдени аспектілер құрайды.

С.С. Құнанбаева өз еңбегінде «мәдениетаралық құзыреттілік» терминінің көпмағыналылығына назар аударады. Оның айтуынша, бұл ұғым шетел тілін оқыту саласында мәдениетаралық-коммуникативтік құзыреттілік ретінде қарастырылып, білім беру үдерісінде қалыптастырылатын маңызды мақсаттардың бірі болып табылады. Сонымен қатар, бұл термин кең мағынада да қолданылады, яғни мәдениетаралық қатынас саласында немесе мәдениеттану тұрғысынан әртүрлі мәдениеттер өкілдері арасындағы қарым-қатынасты тиімді басқару қабілеті ретінде түсіндіріледі.

Шетел тілдерін оқыту теориясы мен практикасын қайта қарастыру нәтижесінде оқытудың мақсаттары жаңарып, дамыды. Жаңартылған мақсаттар тіл үйренудің түпкілікті нәтижесіне әсер етіп, мәдениетаралық-коммуникативтік құзыреттілікті (МКҚ) жеке тұлғаның мәдениетаралық қатынас субъектісі ретінде қалыптастыруды көздейді. Бұл құзыреттілік бірнеше субқұзыреттіліктердің жиынтығы арқылы жүзеге асады: когнитивтік, коммуникативтік, лингвомәдени, әлеуметтанымдық, концептуалдық және тұлғаға бағытталған құзыреттіліктер [2, 106].

Н.Н. Васильева мәдениетаралық құзыреттілікті әртүрлі қоғамдардың ерекшеліктерін білу, адамның мінез-құлқына әсер ететін факторларды түсіну, сондай-ақ ұлттық-мәдени дәстүрлер мен құндылықтарға байланысты вербалды емес құралдарды қолдану қабілеті ретінде қарастырады. Өз кезегінде, А.В. Хуторской мәдениетаралық құзыреттілікті мәдениетаралық байланыс барысында меңгерілген білімдер, дағдылар мен тәжірибелер негізінде қарым-қатынас жасау қабілеті деп түсіндіреді.

Мәдениетаралық құзыреттіліктің қалыптасу процесі әртүрлі зерттеушілердің еңбектерінде көрініс тапқан. Мысалы, В.Н. Карташова бұл процесті кәсіби лингвистикалық білім беру контекстінде қарастырса, Ю.Б. Кузьменков оны орта мектептің жоғары сынып оқушылары арасында зерттеген. Ал G. Fischer оны қоршаған әлемді саналы түрде қабылдауға негізделген тұлғалық қасиет ретінде қарастырған.

И.Л. Плужник мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілікке нақтырақ анықтама береді. Оның пікірінше, МКҚ – бұл функционалдық дағдылар жиынтығы. Ол басқа мәдениет өкілдерінің көзқарасы мен пікірін түсіну, өз мінез-құлқын мәдениетаралық қарым-қатынас ерекшеліктеріне сай бейімдеу, конфликттік жағдайларды шешу, сондай-ақ әртүрлі құндылықтар мен мінез-құлық нормаларының бар екенін және олардың өмір сүруге құқығы бар екенін мойындау қабілетін қамтиды [3, 18]. Осылайша, мәдениетаралық құзыреттілікке қатысты түрлі көзқарастар қалыптасқан. Бірқатар зерттеушілер бұл ұғымды көпұлтты ортада үйлесімді өмір сүру қабілеті ретінде түсіндіреді. Басқалары оны өзге лингвомәдени ортаға икемделе білу мүмкіндігі деп есептейді. Үшінші көзқарас бойынша,

бұл – мәдени үдерістердің тарихи даму ерекшеліктерін ескере отырып, білім мен мінез-құлықтың түрлі үлгілерін үйлестіре білу қабілеті.

Сондай-ақ, мәдениетаралық құзыреттілік – бұл мәдени-тарихи контекстті түсіне отырып, ғаламдық процестерге белсенді қатысуға дайындықты білдіреді деген көзқарас та бар.

Интернет-технологиялар шет тілін оқытуда орасан зор әлеуетке ие екені сөзсіз [4]. Интернеттің дамуы шет тілін меңгеру үдерісін едәуір жылдамдатып, оның сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, шет тілін оқытуда мәдениетаралық-коммуникативтік құзыреттілікке бағытталған тәсіл бүгінгі білім беру жүйесінің басым бағыттарының біріне айналууда. Мұндай оқытуды тиімді ұйымдастыру заманауи қашықтықтан оқыту технологияларын қолдану арқылы жүзеге асады. Бұл студенттерге қолдау көрсетіп қана қоймай, тіл тасымалдаушы өкілдерді оқыту процесіне тарту мүмкіндігін арттырады [5].

Қашықтықтан оқытудың халықаралық тәжірибесі туралы сөз қозғайтын болсақ, шетелдік жоғары оқу орындары білім беру үдерісінде цифрлық технологияларды кеңінен қолдануда. Студенттерге цифрланған оқулықтар мен интерактивті материалдарға қолжетімділік беріліп, оқытушылар мен студенттердің өзара әрекеттесуіне мүмкіндік жасалады.

Қашықтықтан оқытудың даму кезеңдерін бес буынға бөлуге болады:

1. Дәстүрлі оқыту – күндізгі, сырттай, аралас оқыту және қашықтықтан білім беру технологиялары.

2. Интернет арқылы оқыту – білім беру мекемелеріне ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) енгізу және қашықтықтан оқытуды белсенді қолдану.

3. Электронды оқыту (E-learning) – электронды оқулықтар, білім беру платформалары мен цифрлық технологияларды пайдалану.

4. Мобильді оқыту (M-learning) – оқу процесінің мобильді құрылғылар арқылы жүргізілуі, студенттің орналасқан жеріне тәуелсіз білім алу мүмкіндігі.

5. Жалпыға ортақ оқыту (U-learning) – білім алушының айналасында табиғи түрде қалыптасатын оқыту ортасы, онда студенттер оқыту процесін арнайы сезінбей-ақ білім алады.

Дамыған елдерде соңғы үш буын біріктіріліп, икемді және қолжетімді білім беруді қамтамасыз ететін қуатты E-learning индустриясын қалыптастырды [6]. Қазақстан да әлемдік тәжірибені білім беру жүйесіне белсенді түрде енгізуде.

Мақалада оқытушылардың мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру аясында қашықтықтан оқыту технологияларына деген көзқарастары қарастырылады. Зерттеу шет тілін онлайн форматта оқытудың негізгі қырларын және оның студенттердің мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілігін дамытуға әсерін анықтауға бағытталған сауалнама нәтижелеріне негізделген.

Сауалнамаға әртүрлі еңбек өтілі бар қашықтықтан оқытумен айналысатын 60 шет тілі мұғалімдері қатысты. Сауалнама **Google Forms** платформасында **онлайн** форматта жүргізілді. Бұл деректерді анонимді түрде және ыңғайлы форматта жинауға мүмкіндік берді.

Сауалнамаға қатысқан ағылшын тілі оқытушыларының басым бөлігі (48,3%) 7 жылдан астам тәжірибесі бар мамандар, ал 30% оқытушылардың педагогикалық өтілі 4–7 жыл аралығында. Бұл көрсеткіш сауалнамаға тәжірибелі мамандардың қатысқанын көрсетеді.

Қатысушылардың студенттері әртүрлі жас санаттарына жатады. Көпшілігі жасөспірімдер (13–17 жас) мен ересектерді оқытады. Ұстаздар қашықтықтан оқыту үшін көбінесе **Zoom**, **Microsoft Teams** және **Google Meet** платформаларын қолданады, ал оның ішінде **Zoom**, **Microsoft Teams** шет тілін оқыту үшін ең тиімді және ең ыңғайлы деп санайды. Шет тілін қашықтықтан оқытудың тиімділігі жөнінде 33,3% «өте тиімді» десе, ал 20% оның тиімділігіне күмәнмен қарайды, себебі келесідей қиындықтар орын алады:

- Тікелей қарым-қатынастың жетіспеуі (51,7%);
- Студенттердің мотивациясын қолдаудағы қиындықтар (28,3%);
- Коммуникативтік әдістерді қолданудағы шектеулер (16,7%);
- Техникалық қиындықтар (интернет, платформалар және т.б.) (50%);
- Студенттерде жауапкершіліктің жоқтығы (1,7%);
- Қашықтықтан оқыту балалар үшін тиімсіз, себебі олар зейінін тұрақты ұстай алмайды және оқытушыға олардың немен айналысып жатқанын қадағалау қиын (1,7%).

Оқытушылар шет тілін үйрету барысында студенттерді шет тілді елдердің мәдени ерекшеліктерімен таныстыру маңыздылығымен келіседі. Сауалнама нәтижелері көрсеткендей, оқытушылардың тұрақты түрде және шет тілді елдердің мәдениетіне қатысты материалдарды қолданады. Дегенмен, респонденттердің арасында мұндай материалдарды сирек немесе мүлдем қолданбайтындар да кездеседі. Көбіне сабақ барысында шет тіліндегі фильмдер мен видеоларды және аутентті мәтіндерді (жаңалықтар, мақалалар, көркем әдебиет) қарау және талқылаумен айналысады. Студенттердің тіл тасымалдаушылармен қарым-қатынас жасау жиілігі әртүрлі. 36,7% студенттер тұрақты байланыс жасаса, 35% кейде ғана сөйлеседі, ал 26,6% респонденттердің студенттері өте сирек немесе мүлдем байланыспайды. Бұл олардың мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілігін дамытуда белгілі бір шектеулер бар екенін көрсетеді.

Студенттердің әртүрлі мәдениет өкілдерімен тиімді қарым-қатынас жасай алуын қалыптастыруда маңызды рөл атқаратын факторлардың арасында «шетелдіктермен нақты қарым-қатынас тәжірибесі» деп аталатын нұсқа 51,7% дауысқа ие (басым көрсеткіштің бірі). Ал қашықтықтан оқыту технологиялары географиялық шектеулерді жойып, түрлі елдердегі тіл тасымалдаушылар мен әріптестермен өзара әрекеттесуге мүмкіндік береді. Осыған байланысты қатысушылар қашықтықтан оқыту студенттердің басқа мәдениет өкілдерімен қарым-қатынас жасау дағдыларын дамытуға айтарлықтай (38,3%) және белгілі бір деңгейде (43,3%) ықпал етеді деп есептейді. Сонымен қатар, оқытушылардың көпшілігі шет тілін оқытудағы мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілікті дамыту әдістері туралы көбірек білуге және осы тақырып бойынша болашақ зерттеулерге қатысуға ниет білдірді.

Қорыта келе, мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттіліктің әрбір студенттің бойында болуы еліміздің өркендеуіне айтарлықтай әсері бар екені рас. Мақалада бұл дағдыны шет тілін үйретуде қашықтықтан оқыту форматында студенттердің бойында қалыптастыру тиімділігі қарастырылды. Сауалнама нәтижесінен шет тілін оқыту барысында тіл тасымалдаушылармен өзара әрекеттесу МКҚ қалыптасуында маңызды рөл атқаратыны анықталды. Ал олармен әрекеттесуді жиілетуге онлайн платформалар көмектеседі. Демек, тақырып аясында қашықтықтан оқытудың тиімді екені айқындалды.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Орлова, Л.Г. Повышение эффективности работы с лексикой на занятиях по иностранному языку в неязыковом вузе /Л.Г. Орлова // Труды Международного научно-промышленного форума «Великие реки». – 2018. – С. 4.
2. Kunanbayev S.S. Theory and practice of modern foreign language education // Almaty, 2010, 344 p .
3. Pluzhnik I.L. Formation of intercultural communicative competence of students in the humanities in the process of training //dissertation for the degree of Doctor of Pedagogy. - Tyumen, 2003. – 29p.
4. Рахимова А.Э. Преимущества применения компьютерных технологий при обучении иностранным языкам. *Иностранные языки в школе*. 2012; № 10: 56 – 59.
5. Майдисарова Д.С., Тюлюбаев Д.Е. Интерактивность в современном образовании. *Academy*. 2019; № 2 (41): 10 – 11.

УДК 371.9

АРНАЙЫ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРМЕН ЖҰМЫС

Болатова Баян

Ш. Уалиханов атындағы Көкшетау Университеті

bayansamatkyzy@gmail.com

Түйіндеме: Бұл мақалада арнайы білім беру қажеттіліктері бар балаларға ағылшын тілін оқытудың тиімді әдістері мен тәсілдері қарастырылады. Зерттеу барысында ағылшын тілі мұғалімдері арасында сауалнама жүргізіліп, олардың арнайы қажеттіліктері бар оқушылармен жұмыс істеу кезіндегі әдіс-тәсілдері мен кездесетін қиындықтары анықталды. Сондай-ақ, осы саладағы педагогтардың көзқарастары мен ұсыныстары талданып, инклюзивті білім беру жүйесіндегі ағылшын тілін оқытудың тиімділігін арттыру жолдары қарастырылды. Зерттеу нәтижелері мұғалімдер үшін практикалық ұсыныстарды ұсынады және инклюзивті білім беру саласындағы ағылшын тілін оқыту үдерісін жетілдіруге көмектеседі.

Түйін сөздер: ерекше білім қажеттіліктері бар балалар, ағылшын тілін оқыту, инклюзивті білім беру, оқыту әдістері, педагогикалық қолдау.

Қазіргі таңда Қазақстан Республикасында арнайы білім беру қажеттіліктері (АБҚ) бар балаларды оқыту мәселесі білім беру жүйесінде аса өзекті болып отыр. АБҚ бар балалар – бұл физикалық, психикалық, әлеуметтік немесе когнитивтік дамуында ерекшеліктері бар тұлғалар, олар оқу процесіне толыққанды қатысу үшін қосымша қолдау мен бейімделген оқыту ортасын қажет етеді. Соңғы жылдары елімізде бұл санаттағы балалардың сапалы білім алу құқығын қамтамасыз ету мақсатында түрлі стратегиялық шаралар қолға алынуда. Аталған бастамалар олардың тұлғалық дамуына, әлеуметтенуіне және қоғамға толық интеграциялануына ықпал етеді. Қазақстанда инклюзивті білім беру жүйесінің дамуы 2007 жылы қабылданған «Білім туралы» заң аясында жүзеге асырылуда. Бұл заң барлық балалардың, соның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың да білім алуда тең құқықтарға ие екенін айқындайды. Осы заң негізінде АБҚ бар балаларды жалпы білім беру мектептеріне кезең-кезеңімен қабылдау процесі жүріп жатыр. Мұндай интеграция арнайы оқу бағдарламаларын бейімдеуді, педагогикалық қолдауды және білім беру ортасын лайықтауды талап етеді [1].

Қазіргі уақытта арнайы білім беру мектептерінде оқитын балалар саны азайып, инклюзивті білім беру шеңберінде жалпы білім беру мекемелерінде оқитын балалардың үлесі артып келеді. Бұл үрдіс олардың әлеуметтік ортамен өзара әрекеттесуіне, қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруына және қоғамға табысты бейімделуіне мүмкіндік береді. Мемлекет тарапынан бұл бағытқа қолдау көрсетіліп, инклюзивті білім беру бағдарламалары біртіндеп енгізілуде [2].

Сонымен қатар, АБҚ бар оқушыларды жалпы білім беру процесіне қосу барысында бірқатар қиындықтар да туындайды. Оқу бағдарламаларын тиімді жүзеге асыру үшін мұғалімдерге арнайы әдістемелер мен оқыту стратегияларын қолдану қажет. Алайда қазіргі таңда көптеген педагогтардың инклюзивті оқытуға арналған кәсіби даярлығы жеткіліксіз деңгейде қалып отыр [3]. Сондықтан арнайы қолдау көрсету мұғалімдері (дефектологтар, логопедтер, психологтар және т.б.) маңызды рөл атқарады. Олар оқушылардың қажеттіліктерін ескере отырып, бейімделген тәсілдермен сабақ жүргізеді және қосымша

көмек көрсетеді. Дегенмен, бұл тәсіл кейбір жағдайларда сыныптағы басқа оқушылардың оқу қарқынына әсер етуі мүмкін [4].

Қазақстанда 2015 жылы қабылданған "Қазақстан Республикасындағы инклюзивті білім беруді дамыту бойынша Ұлттық стратегия" және басқа нормативтік құжаттар АБҚ бар балаларды жалпы білім беру мектептеріне қабылдау бойынша нақты жолдарды ұсынды. Бұл құжаттар арнайы қажеттіліктері бар балалардың қоғамға интеграциясын қамтамасыз етуге және жалпы білім беру мектептерінде олардың қолайлы жағдайларда білім алуына ықпал етуді көздейді [5].

АБҚ оқушылар үшін АКТ, виртуалды, арт-терапия, геймификация және арнайы білім беруге арналған қосымшалар мен платформаларды қолдануға болады. АКТ құралдары – интерактивті тақталар, электронды оқулықтар, виртуалды сыныптар мен онлайн курстар – оқыту процесін әртараптандырып, білім берудің тиімділігін арттырады. Бұл технологиялар білім алушылардың ақпаратты қабылдау, өңдеу және есте сақтау қабілеттерін жақсартуға ықпал етіп, өз бетінше білім алуға және тапсырмаларды орындауға жағдай жасайды.

Интерактивті бағдарламалар мен құралдар ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды оқытуда айрықша нәтижелі болуы мүмкін. Олар білім алушыларға оқу материалын тәжірибе арқылы меңгеруге мүмкіндік береді. Визуалды, дыбыстық және кинестетикалық әдістерді үйлестіре қолдану арқылы оқушылардың күшті тұстарын дамытып, әлсіз жақтарын түзетуге қолайлы жағдай жасалады.

VR және AR технологиялары оқытуда жаңа мүмкіндіктер ашып, оқушыларға оқу материалын тереңірек түсінуге жағдай жасайды. АБҚ бар оқушылар үшін визуалды ақпаратпен жұмыс істеу оңайырақ болғандықтан, бұл технологиялар олардың оқу процесіне деген қызығушылығын арттыра алады.

Арт-терапия мен геймификация әдістері ерекше қажеттіліктері бар балалардың оқу процесін оңтайландыруға және олардың жан-жақты дамуын қамтамасыз етуге бағытталған тиімді құралдар қатарына жатады. Бұл әдістер баланың шығармашылық әлеуетін ашуға мүмкіндік беріп, эмоционалдық және танымдық қабілеттерінің дамуына елеулі әсер етеді. Арт-терапия баланың өзін еркін білдіруіне, ішкі сезімдерін сурет, музыка немесе басқа шығармашылық жолдармен жеткізуіне жағдай жасаса, геймификация оқу процесін ойын арқылы қызықты әрі тартымды етеді.

Білім беруге арналған мобильді қосымшалар мен онлайн платформалар оқушылардың уақытын тиімді ұйымдастыруға және оқу үдерісін икемді жүргізуге септігін тигізеді. Мұндай цифрлық ресурстар кез келген уақытта және кез келген жерде білім алуға мүмкіндік беріп, оқыту процесінің қолжетімділігін арттырады. Әсіресе қашықтан оқыту жағдайында бұл құралдардың маңызы арта түседі. Арнайы қажеттіліктері бар балалар мобильді қосымшалар арқылы оқу барысын өз бетінше қадағалап, тапсырмаларды орындап, қосымша материалдарды меңгере алады.

Ағылшын тілін үйрету кезінде арнайы қажеттіліктері бар оқушыларға ерекше назар аудару қажет екені айқын. Бұл зерттеу аясында мен арнайы қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істейтін мұғалімдер арасында сауалнама жүргіздім, оның мақсаты – ағылшын тілін үйрету барысында кездесетін негізгі қиындықтар мен мұғалімдер қолданатын әдіс-тәсілдерді анықтау. 43 мұғалім қатысқан сауалнама нәтижелері оқу процесінде жиі кездесетін кедергілерді, оқушылардың жеке қажеттіліктерін ескеріп жасалатын тәсілдерді және арнайы бағдарламалардың тиімділігін талдауға мүмкіндік береді.

Сауалнама 13 сұрақтан тұрды және 3 негізгі бөлімге бөлінді:

1. Жалпы ақпарат – педагогикалық тәжірибе, студенттердің жас санаты, қашықтықтан оқытудың тиімділігі және негізгі қиындықтар туралы сұрақтар.

2. Инновациялық технологияларды қолдану – мұғалімдердің инновациялық технологияларды АБҚ оқушылармен жасауда қолдану жиілігі, қолданудағы қиындықтар.

3. Жетілдіру жолдары – инновациялық технологияларды қолдануды жақсарту.

Сауалнама келесідей сұрақ түрлерінен құралды:

□ Жабық сұрақтар – бір немесе бірнеше нұсқаны таңдау мүмкіндігімен.

□ Ликерт шкаласы – (мысалы, мұғалімдердің инновациялық технологияларды қолдану жиілігі).

□ Ашық сұрақтар – мұғалімдердің инновациялық технологияларды жетілдіру бойынша ұсыныстарын жинау үшін.

Сауалнама Google Forms платформасында онлайн форматта жүргізілді. Бұл деректерді анонимді түрде және ыңғайлы форматта жинауға мүмкіндік берді.

Сауалнама нәтижелері бойынша педагогтардың инновациялық технологияларды қолдануға деген көзқарастары мен тәжірибелері түрлі қиындықтар мен мүмкіндіктерді көрсетеді. Бұл зерттеудің мақсаты – инклюзивті білім беру саласында инновациялық технологияларды қолдану деңгейін анықтау, педагогтардың осы технологиялармен жұмыс істеудегі қиындықтарын және оларды еңсеру жолдарын талдау.

Қатысушылардың көпшілігі (66,7%) мектептерде жұмыс істейді. Қалған қатысушылардың 21,4%-ы колледждерде, 9,5%-ы арнайы білім беру ұйымдарында, ал 2,4%-ы арнайы түзету сыныптарында сабақ береді. Бұл мәліметтер инклюзивті білім беру процесінің мектептер мен колледждерде кеңінен таралғанын көрсетеді. Мұғалімдердің көпшілігі бастауыш және орта сыныптарда жұмыс істейді. 42,9%-ы 5-9 сыныптар арасында сабақ береді, ал 33,3%-ы 10-11 сыныптарда жұмыс істейді.

Қатысушылардың еңбек өтілі әртүрлі, бұл олардың инновациялық технологияларды енгізу және қолдануға дайын екендігін көрсетеді. 39,5%-ы 10-20 жылдық тәжірибесі бар педагогтар болса, 25,6%-ы 5-10 жылдық тәжірибесі бар. Бұл көрсеткіш педагогтардың білім беру әдістемелерінде тәжірибелерінің мол екенін, бірақ жаңартулар мен жаңашылдықтарға бейімделу қажеттігін де білдіреді.

Қатысушылардың 50%-ы интерактивті тақталар мен проекторларды қолданатынын айтты, бұл дәстүрлі білім беру құралдары әлі де өте маңызды болып табылады. Ал 47,6%-ы мультимедиялық оқу бағдарламаларын қолданады, бұл қазіргі заманғы білім беру тәсілдерінің дамып келе жатқанын көрсетеді. Сонымен қатар, 40,5%-ы телефондар мен планшеттерді қолданады, бұл мобильді құрылғылардың білім беру үдерісінде кеңінен қолданылуы мүмкін екенін дәлелдейді. Техникалық құралдардың жеткілікті болмауы басты мәселе болып табылады. Қатысушылардың 47,6%-ы техникалық құралдардың жетіспеушілігінен қиындықтарға тап болатынын, 40,5%-ы бұл құралдардың жартылай жеткілікті екенін, ал 11,9%-ы құралдардың толықтай жеткілікті екенін айтты. Бұл сұрақ инклюзивті білім беру үшін қажетті құралдардың жетіспеушілігін шешу мәселесінің өзекті екенін көрсетеді. Инновациялық технологияларды енгізудегі негізгі қиындықтар ретінде қатысушылар техникалық құралдардың жетіспеушілігін (38,1%) және педагогтардың арнайы дайындықтарының болмауын (35,7%) атап өтті. Бұдан басқа, арнайы білім беру материалдарының болмауы (35,7%) және балалардың дайындығының жетіспеуі (26,2%) сияқты мәселелер де бар. Осы қиындықтарды жеңу үшін қосымша курстар, арнайы білім беру құралдары мен материалдарын дайындау, сондай-ақ балаларды жаңа технологияларға дайындау қажет. Педагогтар үшін инклюзивті білім беруде технологияларды интеграциялау бойынша тренингтер мен курстар қажетті болып табылады. 36,6%-ы осы тақырыптағы тренингтердің пайдалы болатынын, ал 26,8%-ы арнайы білім беру бағдарламаларын қолдану бойынша курстар қажет екенін айтты. Сонымен қатар, 34,1%-ы арнайы білім беру қажеттіліктері бар балалардың педагогикасы мен психологиясы бойынша курстардың маңыздылығын атап өтті. Қатысушылардың көпшілігі инновациялық технологиялардың оқу нәтижелеріне үлкен әсер ететінін, әсіресе арнайы білім беру қажеттіліктері бар балалардың білім деңгейін арттыруға көмектесетінін айтты. Осылайша, инновациялық технологиялар оқу нәтижелеріндегі айырмашылықты қысқартуға ықпал етеді.

Қорыта келе арнайы білім беру қажеттіліктері (АБК) бар балаларды оқыту – қазіргі білім беру жүйесіндегі маңызды және ерекше көңіл бөлуді талап ететін сала болып табылады. Мұндай балалар өздерінің физикалық, психологиялық, әлеуметтік немесе когнитивтік ерекшеліктеріне байланысты дәстүрлі білім беру тәсілдеріне толыққанды бейімделу үшін қосымша қолдауға мұқтаж. Қазақстандағы инклюзивті білім беру жүйесін

дамыту осы қажеттіліктерді ескеріп, барлық балаларға тең білім алуға мүмкіндік беруді мақсат етеді. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, мұғалімдердің инновациялық технологияларды пайдалануға дайындық деңгейінің төмендігі және қажетті техникалық құрал-жабдықтардың жеткіліксіздігі – инклюзивті білім берудің кеңінен дамуына тосқауыл болатын негізгі факторлардың бірі. Аталған мәселелерді шешу үшін педагог кадрларды арнайы даярлау курстары мен біліктілікті арттыру тренингтерінен өткізу, инклюзивті оқытуға арналған арнайы оқу-әдістемелік құралдарды әзірлеу, сондай-ақ білім беру мекемелерін қажетті техникалық ресурстармен жабдықтау қажет. АБҚ бар балаларға ағылшын тілін тиімді оқыту мақсатында арнайы педагогикалық әдістемелер мен заманауи технологияларды үйлесімді қолдану, мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін арттыру және жүйелі қолдау көрсету аса маңызды. Бұл шаралар инклюзивті білім беру жүйесінің сапасын арттырып, ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың оқу процесін анағұрлым қолжетімді әрі тиімді етуге мүмкіндік береді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасы. (2007). Білім туралы заң. <https://adilet.zan.kz>
2. Балаева, С. (2015). "Қазақстандағы инклюзивті білім беру: мәселелер мен шешімдер." Қазіргі білім беру жүйесі, 3(2), 15-22. <https://edu.kz>
3. Ақпан, Т. (2018). "Арнайы білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқыту мәселелері." Қазақ педагогикалық журналы, 12(1), 40-46. <https://edu-kaz.org>
4. Жұмабаев, А. (2019). "Инклюзивті білім берудегі мұғалімнің рөлі." Педагогика және психология, 7(3), 62-69. <https://pedagogy.kz>
5. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. (2015). Инклюзивті білім беру саясатының негізгі бағыттары. <https://edu.gov.kz>

УДК 81-33

ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ЛИЧНОСТНОЕ РАЗВИТИЕ ПЕДАГОГОВ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Глушченко Екатерина Евгеньевна
Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова
yekaterina.gluchshenko@mail.ru

***Аннотация.** В статье рассматривается профессионально-личностное развитие педагогов как непрерывный и многоаспектный процесс, включающий совершенствование профессиональных компетенций, педагогического мастерства и личностных качеств. Анализируются ключевые аспекты данного процесса, включая мотивационный, когнитивный и операциональный компоненты. Особое внимание уделяется роли социально-профессиональной мобильности и межличностной компетентности, а также методической и коммуникативной составляющих профессиональной компетентности преподавателей иностранных языков. На основе анализа научных подходов и современных образовательных тенденций в исследовании выделена собственная концепция профессионально-личностного развития педагогов. Она интегрирует профессиональные ценности, знания о социокультурных особенностях обучающихся, практику обучения и воспитания, профессиональную деятельность, а также ключевые личностные качества, такие как открытость к культурному многообразию, коммуникабельность, стрессоустойчивость, критическое мышление и мобильность.*

Ключевые слова: профессионально-личностное развитие, когнитивный компонент, мотивационный компонент, операциональный компонент, методическая компетенция, коммуникативные навыки, рефлексия, саморазвитие.

ШЕТЕЛ ТІЛІ ПЕДАГОГТАРЫНЫҢ КӘСІБИ-ДЕРБЕС ДАМУЫ

Глушенко Екатерина Евгеньевна
Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті
yekaterina.gluchshenko@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада педагогтердің кәсіби- тұлғалық дамуы үздіксіз және көпқырлы процесс ретінде қарастырылады, ол кәсіби құзыреттерді, педагогикалық шеберлікті және тұлғалық қасиеттерді жетілдіруді қамтиды. Осы үдерістің мотивациялық, когнитивтік және операциялық компоненттері талданады. Әлеуметтік-кәсіби мобильділіктің, тұлғааралық және ішкіпсихикалық құзыреттіліктің, сондай-ақ шетел тілдері оқытушыларының әдістемелік және коммуникативтік құзыреттілігінің рөліне ерекше назар аударылады. Ғылыми тәсілдер мен заманауи білім беру үрдістерін талдау негізінде зерттеуде педагогтердің кәсіби- тұлғалық дамуының өзіндік тұжырымдамасы ұсынылады. Бұл тұжырымдама кәсіби құндылықтарды, білім алушылардың әлеуметтік-мәдени ерекшеліктері туралы білімді, оқыту мен тәрбиелеу тәжірибесін, кәсіби қызметті, сондай-ақ мәдени әртүрлілікке ашықтық, коммуникативтік дағдылар, күйзеліске төзімділік, сыни ойлау және мобильділік сияқты негізгі тұлғалық қасиеттерді біріктіреді.

Кілт сөздері: кәсіби-дербес даму, когнитивтік компонент, мотивациялық компонент, операциялық компонент, әдістемелік құзыреттілік, коммуникативтік дағдылар, рефлексия, өзін-өзі дамыту.

PROFESSIONAL AND PERSONAL DEVELOPMENT OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS

Глушенко Екатерина Евгеньевна
Sh. Ualikhanov Kokshetau University
yekaterina.gluchshenko@mail.ru

Absract. The article examines the professional and personal development of educators as a continuous and multifaceted process that encompasses the enhancement of professional competencies, pedagogical expertise, and personal qualities. Key aspects of this process are analyzed, including motivational, cognitive, and operational components. Special attention is given to the role of socio-professional mobility, interpersonal and intrapsychic competence, as well as the methodological and communicative components of the professional competence of teachers of foreign language. Based on an analysis of scientific approaches and contemporary educational trends, the study proposes an original concept of professional and personal development for educators. This concept integrates professional values, knowledge of the sociocultural characteristics of learners, teaching and educational practices, professional activities, and key personal qualities such as openness to cultural diversity, communicative competence, stress resilience, critical thinking, and mobility.

Ключевые слова: professional and personal development, intrapersonal competence, cognitive component, motivational component, operational component, methodological competence, communication skills, reflection, self-development.

Профессионально-личностное развитие педагогов представляет собой неотъемлемый процесс совершенствования их компетенций, педагогического мастерства и личностных качеств. Современный педагог должен не только обладать глубокими знаниями в своей предметной области, но и уметь применять инновационные методики, использовать цифровые технологии, развивать у студентов критическое мышление, креативность, коммуникативные навыки, эмоциональный интеллект и социокультурную компетенцию. Кроме того, педагог сам должен в достаточной мере владеть этими компетенциями. В условиях динамично меняющихся образовательных стандартов и возрастающих требований к преподавателям изучение данного процесса приобретает особую значимость.

Согласно Malm В. [1], педагогическое образование должно уделять внимание как профессиональному аспекту "становления", так и личностному аспекту "быть". Для достижения гармоничного баланса программы подготовки учителей должны включать развитие творческого и рефлексивного мышления, критического анализа, эмпатии и навыков межличностного взаимодействия.

Alfaki I. M. [2] подчеркивает, что преподаватели должны быть в курсе современных исследований об обучении, а также использовать актуальные образовательные ресурсы. Профессиональное развитие требует как личной мотивации, так и поддержки со стороны образовательных учреждений. Важную роль играет обмен опытом, особенно среди молодых специалистов, которым необходимо взаимодействие с более опытными коллегами.

Согласно Hismanoglu M. [3], профессиональное развитие включает различные аспекты: повышение квалификации через курсы и семинары, наставничество, постоянное самообразование и адаптацию к потребностям студентов. Однако для полноценного роста специалиста важно учитывать не только профессиональные аспекты, но и личностные факторы. В этом контексте профессионально-личностное развитие представляет собой более динамический процесс, включающий три ключевых компонента [4]:

- Мотивационный – осознание значимости профессионального роста, стремление к самореализации;
- Когнитивный – расширение профессиональных знаний, потребность в постоянном обучении;
- Операциональный – развитие навыков самостоятельного построения стратегии развития.

Морнов К.А. [5] определяет профессионально-личностную компетентность как совокупность качеств, знаний и умений педагога, обеспечивающих поддерживающие взаимоотношения с учащимися. Она включает два аспекта: межличностная компетентность – способность к субъект-субъектному взаимодействию, основанному на взаимопонимании и внутриспсихическая компетентность – рефлексия и способность к саморазвитию.

Социально-профессиональная мобильность, как отмечает Палёхина С.В. [6], играет важную роль в профессионально-личностном развитии преподавателя, обеспечивая его способность адаптироваться к изменениям, анализировать свою деятельность, стремиться к успеху и непрерывно совершенствоваться. Эти качества особенно значимы в контексте преподавания иностранных языков, где профессиональная компетентность охватывает не только общие педагогические навыки, но и специфические компоненты, такие как коммуникативная и методическая составляющие [7].

Методическая компетенция является ключевым элементом подготовки педагога и требует постоянного совершенствования. Козлова Н.Б. [8] подчеркивает, что эффективность профессионального развития обеспечивается: внедрением инновационных методов преподавания, соответствием образовательных программ современным требованиям, формированием интеллектуальных и творческих способностей студентов. Абдуллаева М.А. [9] рассматривает профессиональную компетентность преподавателей иностранных языков как сложную систему, включающую лингвистические, социолингвистические, культурные и стратегические знания. Подготовка будущих

учителей должна учитывать не только предметные, но и психолого-педагогические аспекты.

Профессионально-личностное развитие педагогов – это многоаспектный и непрерывный процесс, требующий комплексного подхода. Оно охватывает как профессиональное становление, так и личностный рост, что делает его ключевым фактором успешности современного педагога. Поддержка со стороны образовательных учреждений, доступ к современным ресурсам и постоянное саморазвитие являются основными условиями повышения качества образования и профессионального благополучия учителей. Под понятием профессионально-личностного развития в рамках данного исследования понимается как процесс формирования и совершенствования профессиональных знаний, практики обучения и воспитания, а также осуществления профессионального развития в совокупности с сохранением профессиональных ценностей, активной профессиональной деятельностью и развитием набора личностных качеств педагога, интегрирующий следующие компоненты: профессиональные ценности, профессиональные знания (понимание социокультурных особенностей обучающихся/воспитанников), практика обучения и воспитания, профессиональное развитие, профессиональная деятельность, открытость к культурному многообразию, коммуникабельность, стрессоустойчивость, готовность к саморазвитию, критическое мышление, мобильность, эмоциональная уравновешенность.

Библиографический список литературы

1. Malm, B. (2009). Towards a new professionalism: enhancing personal and professional development in teacher education. *Journal of Education for Teaching*, 35(1), 77–91. <https://doi.org/10.1080/02607470802587160>
2. Alfaki, I. M. (2014). Professional development in English language teaching: A teachers' view. *British Journal of Education*, 2(7), 32-49. <https://ejournals.org/bje/vol-2issue7december-2014/professional-development-english-language-teaching-teachers-view/>
3. Hismanoglu, M. (2010). Effective professional development strategies of English language teachers // *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 2010, Pages 990-995, <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.03.139>
4. Юдакова О. В. Личностно-профессиональное развитие студентов вуза - будущих педагогов профессионального обучения: автореферат дис. ... кандидата педагогических наук: 13.00.08. - Нижний Новгород, 2006. - 24 с.
5. Морнов, К. А. Развитие личностно-профессиональной компетентности будущих педагогов в системе высшего образования: автореферат дис. ... кандидата педагогических наук: 13.00.01. – Улан-Удэ, 2013. - 24 с.
6. Палёхина С. В. Развитие социально-профессиональной мобильности будущего учителя иностранного языка в педагогическом вузе: автореферат дис. ... кандидата педагогических наук: 13.00.08. – Петрозаводск, 2013. - 26 с.
7. Овчинникова А. В. Развитие профессиональной компетентности учителя иностранного языка в процессе дополнительного педагогического образования: автореферат дис. ... кандидата педагогических наук: 13.00.08. – Москва, 2008. - 22 с.
8. Козлова Н. Б. Развитие профессиональной компетентности будущего учителя иностранного языка в процессе иноязычной подготовки в вузе: автореферат дис. ... кандидата педагогических наук 13.00.08. – Магнитогорск, 2003. - 22 с.
9. Абдуллаева М. А. Теория и практика развития профессиональной компетентности будущих учителей иностранного языка на коммуникативно-грамматической основе в педагогических вузах Республики Таджикистан: автореферат дис. ... доктора педагогических наук: 13.00.08. – Душанбе, 2018. - 41 с.

PROS AND CONS OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN TEACHING ACADEMIC WRITING

Жуманова Аружан Талгатовна

Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау университеті

“Шет тілі: екі шет тілі” білім беру мамандығының 1 курс магистранты

Көкшетау, Қазақстан

aruzhan.zhumanova28@gmail.com

Abstract: *The article considers the use of artificial intelligence (AI) in teaching academic writing, analysing its advantages and disadvantages. The study presents the opinions of foreign language teachers who participated in a survey and their attitudes towards AI as a tool to support academic writing. The positive aspects of AI are highlighted, including improving text structure, correcting grammatical and stylistic errors, and speeding up the writing process. However, along with the benefits, risks are also highlighted: reduced student autonomy, dependence on technology, and possible weakening of critical thinking. Effective use of AI in academic writing requires a balanced approach that combines technological capabilities with traditional teaching methods.*

Key words: Academic writing, artificial intelligence, learning, critical thinking, grammar checking, digital technologies, pedagogy.

Writing serves as a medium for making human thoughts tangible, enabling their refinement, limitation, and transformation while also fostering the emergence of new ideas. Academic writing plays a crucial role in strengthening critical thinking, as it is an essential stage in the academic research process. Through academic writing, researchers document their thought processes, experiences, observations, experiments, and analyses related to addressing a particular scientific problem. The primary aim of academic writing is to explore, illuminate the unknown, and contribute to the advancement of knowledge [1,240]

Academic writing is a type of textual communication that directs students to independent research. Identification of stylistic types and genre features of academic texts is one of the urgent problems of our time. Creative and inventive abilities of a researcher who has mastered the principles of writing are reflected in the content of a scientific text. Communicators provide new scientific information to the public by practicing their writing skills based on academic requirements. Through writing, a person seeks to put his or her thoughts on paper and communicate them to another person, to humanity as a whole. In other words, a person learns to write in order to communicate his or her thoughts to others. In academic writing, it is essential to construct logically structured arguments supported by well-reasoned and verified evidence while also acknowledging multiple perspectives [2,128–160]. A defining characteristic of academic discourse is its focus on ideas rather than individuals, ensuring that the author's personal emotions do not influence the presentation of arguments or interpretations. Academic writing encompasses various forms, including theses, research articles, conference papers, projects, and posters. These formats often involve documenting a research process in a structured manner. Due to its breadth and complexity, academic writing is considered a discipline in its own right, covering a range of components from title formulation to bibliographic references, as well as linguistic, stylistic, and structural conventions. Among the diverse types of academic writing, research articles are the most prevalent, as scholars regularly publish their findings in academic journals throughout their careers. Regardless of the specific format, effective academic writing must be clear, coherent, and well-organized, ensuring logical progression and cohesion between its sections.

Artificial intelligence (AI) is a rapidly developing technology in recent years and is used in many different industries. The field of education is also greatly affected by this technology. AI-based education systems may play an even more important role in the future, as they have the potential to provide students with personalized education. In this article, we will examine the advantages and disadvantages of AI in the field of education. One of the most important advantages of AI-based education systems is the ability to provide students with personalized education [3,1–16]. These systems can analyze students' current knowledge levels, learning speeds, and interests, and offer them appropriate content. In this way, students can learn at their own pace and achieve better results. In addition, students can be motivated with content that appeals to their interests. In addition, AI-based education systems can also support teachers. Thanks to these systems, teachers can closely monitor the development of their students and prepare a customized teaching plan accordingly. They can also use AI to analyze student performance and provide feedback. In this way, teachers can teach more effectively. The process of academic writing often involves revisions based on feedback from peers and advisors. This requires openness to criticism and the ability to integrate feedback effectively. When engaging in interdisciplinary research, writers face the challenge of combining different methodologies, terminologies, and concepts from various fields, adding complexity to their work [4,955–968]. Given these challenges, AI has become an invaluable tool in academic writing. AI-powered writing assistants help with grammar, structure, citations, and adherence to disciplinary standards. These tools are not just helpful but central to improving the efficiency and quality of academic writing. They enable writers to focus on the critical and innovative aspects of their research [5,1–2].

In an interview with the Minister of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan, Sayasat Nurbek, published on the Bilim Expert portal, key aspects of the introduction of artificial intelligence (AI) into education are considered. Particular attention is paid to the dual nature of AI: on the one hand, its potential in education, and on the other, possible risks and challenges. Sayasat Nurbek emphasizes that AI can significantly improve the quality of the educational process. The article emphasizes that artificial intelligence has enormous potential for transforming the educational process, but its implementation must be balanced and meaningful. State policy in the field of digitalization of education should take into account not only technological capabilities, but also ethical, legal and pedagogical aspects. Sayasat Nurbek calls for the conscious use of AI in education so that it becomes a tool for improving the quality of knowledge, and not a replacement for traditional teaching methods [6].

As a result of the development of technologies in various fields, artificial intelligence (AI) is fundamentally changing the world. Technologies in the era of globalization have created great opportunities for society and set significant challenges. Artificial intelligence is at the forefront of the challenges, from its advantages and capabilities to its disadvantages and threats as a leading force. The use of artificial intelligence in any field is widely discussed, including the general education sector, since, given its complex role in the formation of education and sustainable development, special attention is paid to the influence of AI. This article examines the views of teachers on the introduction of artificial intelligence in the discipline of academic writing in colleges, surveys were conducted among teachers of foreign languages. The study is qualitative in nature and provides a new understanding of the role of AI in the field of academic writing. AI has significantly changed various aspects of education, including academic writing. The survey was conducted online on the Google Forms platform. This made it possible to collect data anonymously and in a convenient format. A total of 70 foreign language teachers participated in the survey. Analyzing the results, I would like to highlight several important aspects. Benefits of using AI in academic writing, most respondents said that AI helps to optimize the writing process, check grammar and spelling, and improve text structure. 64 percent of teachers answered "yes" to this question. Many felt that AI helps to save time and accelerate the development of writing skills. When assessing the effectiveness of using AI in teaching academic writing, 44 percent responded

moderately effective, 40 percent effective, and 10 percent not effective. From this, we can see the disadvantages and possible risks, one of the most frequently mentioned problems being the reduction of students' autonomy and creativity. Some participants (44 percent) also expressed doubts about the full effectiveness of AI and noted that it does not replace the human thought process.

Most respondents noted that they use artificial intelligence to check grammar, punctuation and style. This helps them improve the structure of sentences and avoid common mistakes. Many people use AI tools to paraphrase or supplement their texts, especially if they have difficulty formulating their thoughts. Part of the survey participants believe that AI is a useful tool that helps develop academic writing skills, and makes the writing process more structured and effective. Some teachers believe that excessive use of AI can lead to a decrease in independent thinking, loss of originality, and even problems with academic honesty. Some respondents believe that AI provides accurate recommendations, improves their texts and makes them more academic. However, others note that AI does not always correctly perceive the context and can give incorrect or template advice. Several teachers mentioned that AI does not always take into account the depth of argumentation and logical construction of an academic text, which is why the results can be too superficial. Some survey participants believe that colleges should actively introduce AI into the teaching of academic writing, teaching students to use it correctly. Others emphasize that teachers should limit its use in order to preserve traditional approaches to the development of writing skills.

The survey results show that teachers are generally positive about using AI in academic writing but are also aware of the risks. To effectively use AI in teaching, it is important to:

- Using AI to check and improve text, but not replacing the writing process;
- Teaching students to analyze AI recommendations, not just follow them;
- Including in the curriculum an explanation of how to use AI without violating the principles of academic integrity.

In summary, AI is a useful tool, but its effectiveness depends on how exactly it is used in the teaching process. The integration of AI in teaching academic writing presents both significant advantages and notable challenges. On the one hand, AI enhances writing accuracy, provides structured feedback, and increases accessibility for diverse learners. It streamlines the writing process, making it more efficient and productive. On the other hand, concerns about plagiarism, reduced critical thinking, and over-dependence on technology highlight the need for responsible AI use. The survey responses demonstrate a balanced perspective among students: while many appreciate AI's ability to refine their writing, they also acknowledge the risks of relying too much on automated tools. AI should be viewed as a complement rather than a replacement for human creativity and intellectual engagement.

Moving forward, educational institutions must develop guidelines to ensure AI is used ethically and effectively. Teachers should emphasize the importance of independent thinking, originality, and academic integrity while incorporating AI as a learning aid rather than a primary writing tool. A well-regulated approach to AI in academic writing can foster skill development, helping students become more competent and confident writers in the digital age.

List of references:

1. Артемьева О.Ф. Академическое письмо: теория и практика. — М.: Флинта: Наука, 2015. — 240 с.
2. Akkaya A., Aydin G. Academics' Views on the Characteristics of Academic Writing // Educational Policy Analysis and Strategic Research. — 2018. — T. 13. — №. 2. — Pp. 128-160.
3. Dziuban C., Graham C.R., Moskal P.D., Norberg A., Sicilia N. *Blended learning: the new normal and emerging technologies*. // International Journal of Educational Technology in Higher Education. — 2018. — Vol. 15(3). — P. 1–16.

4. B. Huisman, et al., Peer feedback on academic writing: undergraduate students peer feedback role, peer feedback perceptions and essay performance, *Assessm.Evaluat. High. Educ.* 43 (6) (2018) 955–968.

5. R. Golan, et al., Artificial intelligence in academic writing: a paradigm-shifting technological advance, *Nat. Rev. Urol.* (2023) 1–2

6. Nurbek S. Образование и искусственный интеллект: интервью министра // *Bilim Expert.* — 2023. — URL: <https://bilim.expert/interview-nurbek-ai>

УДК 81

ЦИФРЛЫҚ СТОРИТЕЛЛИНГ – ТІЛ ҮЙРЕНУДІҢ ЗАМАНАУИ ҚҰРАЛЫ

Махамбетиярова Самал Муратқызы

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университетінің 1–курс магистранты

Sampo_03@mail.ru

***Аннотация:** Бұл мақалада цифрлық сторителлингтің шет тілін оқытудағы маңызы мен тиімділігі қарастырылады. Цифрлық технологиялар мен әңгімелеу әдістерін біріктіру арқылы тіл үйренушілердің мотивациясын арттырып, оқу үдерісін жандандыру жолдары сипатталған. Сонымен қатар, заманауи білім беру үрдісінде цифрлық сторителлингті қолданудың әдістемелік негіздері мен тәжірибелік мысалдары келтіріледі.*

***Кілтті сөздер:** цифрлық сторителлинг, тіл үйрену, заманауи әдіс, мотивация, цифрлық технологиялар, білім беру, шет тілі.*

ЦИФРОВОЙ СТОРИТЕЛЛИНГ – СОВРЕМЕННЫЙ ИНСТРУМЕНТ ИЗУЧЕНИЯ ЯЗЫКА

Махамбетиярова Самал Муратқызы

Магистрант 1 курса Кокшетауского университета имени Ш. Уалиханова

Sampo_03@mail.ru

***Аннотация:** В данной статье рассматривается значимость и эффективность цифрового сторителлинга в обучении иностранным языкам. Описаны способы повышения мотивации учащихся и активизации учебного процесса за счёт интеграции цифровых технологий и методов повествования. Также приведены методологические основы и практические примеры использования цифрового сторителлинга в современном образовательном процессе.*

***Ключевые слова:** цифровой сторителлинг, изучение языка, современный метод, мотивация, цифровые технологии, образование, иностранный язык.*

DIGITAL STORYTELLING – A MODERN TOOL FOR LANGUAGE LEARNING

Махамбетиярова Самал Муратқызы

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университетінің 1–курс магистранты

Sampo_03@mail.ru

***Abstract:** This article explores the importance and effectiveness of digital storytelling in foreign language learning. It outlines ways to enhance learner motivation and make the learning process more engaging by integrating digital technologies with storytelling techniques. The paper also presents methodological foundations and practical examples of using digital storytelling in modern education.*

Keywords: digital storytelling, language learning, modern method, motivation, digital technologies, education, foreign language

Соңғы жылдары тілдік білім беру студенттерді дәстүрлі дәріс форматтарынан тыс динамикалық, мультимодальды материалдармен қамтамасыз ету бойынша өсіп келе жатқан талаптарға тап болды. Технология кең таралғандықтан, оқытушылар цифрлық құралдарды сыныпқа біріктірудің инновациялық жолдарын зерттеп жатыр. Осындай тәсілдердің бірі— қызықты және контекстке бай оқу тәжірибесін жасау үшін баяндау элементтерін мультимедиамен—суреттермен, саундтректермен, бейнеклиптермен және мәтінмен біріктіретін цифрлық сторителлинг.

Цифрлық сторителлинг мотивация мен шығармашылықты арттыру әдісі ғана емес, сонымен қатар шет тіліндегі коммуникативті құзыреттілікті түсінуді тереңдету және дамыту құралы болып табылады. Студенттерге жеке әңгімелер құрастыруға және бөлісуге мүмкіндік бере отырып, цифрлық сторителлинг ауызша еркін сөйлеу мен сөздік қорын дамытуға қолдау көрсетеді. Сонымен қатар, цифрлық сторителлинг студенттерге өз тәжірибелері туралы ойлануға және мәдени маңызды оқиғалармен бөлісуге шынайы мүмкіндіктер ұсына отырып, мәдени мазмұн мен тілдік тәжірибе арасындағы көпір бола алады.

Цифрлық сторителлинг баяндау теориясы мен сандық медиа технологиясының жақындасуынан пайда болды. Робиннің (2008) алғашқы зерттеулері цифрлық сторителлингті сауаттылық пен сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін арттыратын трансформациялық орта ретінде орналастырды [1]. Зерттеулер көрсеткендей, цифрлық сторителлинг студенттерге тілдік дағдыларды мағыналы түрде қолдана алатын шынайы контекст береді. Мультимедиялық мазмұнмен жұмыс жасай отырып, студенттер сөздік және грамматикалық құрылымдарды жақсы меңгере алады, бұл коммуникативті құзыреттіліктің жоғарылауына әкеледі [2].

Шетелдік зерттеушілер тілдік сыныптарда цифрлық сторителлинг артықшылықтарын кеңінен атап өтеді. Мысалы, Abdel-Hack and Helwa (2004) ағылшын тіліндегі цифрлық сторителлингті шетел тілі сыныптарында баяндап жазу және сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын арттыратынын анықтады [3]. Сол сияқты, Ким (2014) цифрлық сторителлинг жобалары оқушылардың ауызша сөйлеу қабілетін едәуір жақсартып, олардың сөйлеу тілінің көрсеткіштерін жазуға, қайта қарауға және өзін-өзі бағалауға мүмкіндік беретіндігін хабарлады [4]. Африлясантидің (2009) жағдайлық зерттеуі осы тұжырымдарды одан әрі растап, цифрлық сторителлингті қолданатын студенттердің сөздік қорын сақтаудың жоғары деңгейіне ие болғанын және дәстүрлі оқыту әдістерімен салыстырғанда мотивацияның жоғарылағанын көрсетті [5].

Қазақстанда цифрлық әңгімелеуді тілдік білім беруге интеграциялау қарқын алды, өйткені тәрбиешілер оқыту әдістерін жаңғыртуға және мәдени әңгімелерді сақтауға ұмтылады. Қазақстандық зерттеушілер цифрлық сторителлинг тілді меңгеруді жақсартып қана қоймай, ұлттық бірегейлік пен мәдени мұраны нығайтатынын байқады. Мысалы, өлкетану цифрлық сюжеттер дәстүрлі қазақ фольклоры мен тарихи әңгімелері сияқты мәдени өзекті тақырыптарды қамтыған кезде студенттердің белсенділігі артып, сөздік қорын жақсы сақтайтынын көрсетті [6].

Сонымен қатар, қазақстандық ғалымдар цифрлық сторителлинг заманауи цифрлық дағдыларды дәстүрлі әңгімелеумен біріктірудің бірегей мүмкіндігін ұсынады, осылайша оқушылардың тілдік қабілеттерін дамытып, мәдени ортасын бағалай алатын орта жасайды деп сендіреді. Бұл қос фокус тілді оқыту студенттердің өмірлік тәжірибесі мен мәдени мұрасы аясында контексттелген кезде тиімді болады деген идеяны қолдайды [7]. Нәтижесінде, қазақ сыныптарындағы цифрлық сторителлинг жобалары көбінесе студенттердің жергілікті әдет—ғұрыптар, тарихи оқиғалар немесе жеке тәжірибелер туралы цифрлық әңгімелер жасайтын тапсырмаларды қамтиды, осылайша тілдік дағдыларды да, мәдени бірегейлікті де нығайтады.

Тұтастай алғанда, әдебиеттер цифрлық сторителлинг белсенді оқытуды ілгерілетуде, сөздік қорын жақсартуда және ауызша сөйлеуді меңгеруде тиімді екенін көрсетеді. Халықаралық зерттеулер өзара іс-қимыл және тілдік дағдыларды дамыту тұрғысынан дәйекті түрде оң нәтижелерді көрсетеді, ал қазақстандық зерттеулер мәдениетті нығайтудың қосымша артықшылықтарын көрсетеді. Бұл нәтижелер бірге цифрлық әңгімелеу әртүрлі білім беру контексттеріне бейімделуі мүмкін тіл үйренудегі жан-жақты және тиімді құрал екенін көрсетеді.

Тілдік сыныптарда цифрлық әңгімелеуді жүзеге асыру үшін ұсынылған әдістеме эксперименттік және сыныптағы іс-әрекетті зерттеу параметрлеріне бейімделетін етіп жасалған. Бұл тәсіл тілді оқыту нәтижелері бойынша цифрлық сторителлинг тиімділігін бағалаудың сапалық және сандық әдістерін біріктіреді.

Сандық баяндаудың әсерін дәстүрлі оқыту әдістерімен салыстыру үшін квази-эксперименттік дизайн ұсынылады. Оқушылардың екі тобы-эксперименттік топ (цифрлық сторителлинг көмегімен) және бақылау тобы (дәстүрлі әдістерді қолдана отырып) –тілді меңгерудің ұқсас деңгейлерінен таңдалады. Сөздік қорын меңгеруді, ауызша сөйлеуді және жалпы тілдік үлгерімді бағалау үшін алдын-ала және кейінгі тесттер өткізіледі.

Қатысушылар салыстырмалы сыныптардың тіл үйренушілері (мысалы, EFL студенттері) болуы керек. Мысалы, эксперименттік және бақылау топтары арасында тең бөлінген 15–20 оқушыдан тұратын үлгі оқу нәтижелері туралы сенімді деректерді бере алады. Екі топтың да тілді меңгеру және технологиялық танысу тұрғысынан ұқсас білімі болуын қамтамасыз етуге ерекше назар аудару қажет.

Цифрлық сторителлинг келесі кезеңдерде жүзеге асырылады:

1. Мұғалім цифрлық әңгімелеу ұғымымен таныстырады және негізгі мультимедиялық құралдар бойынша тренингтер өткізеді (мысалы, бейнежазба, қарапайым редакциялау бағдарламасы). Бұл сессия сонымен қатар сюжетті жоспарлау және сценарий жазу әдістерін қамтиды.

2. Студенттер шағын топтарға топтастырылған және олардың тілдік оқу бағдарламасына сәйкес тақырып бойынша цифрлық сюжетті құру міндеті жүктелген. Олар баяндауды құрастырады, аудио жазады, суреттерді немесе бейнеклиптерді таңдайды және осы элементтерді цифрлық өңдеу бағдарламалық құралының көмегімен біріктіреді.

3. Аяқтағаннан кейін оқушылар өздерінің цифрлық сторителлингтерін сыныпқа ұсынады. Құрдастардың кері байланысы ынталандырылады және тілдің қолданылуын, баяндау үйлесімділігін және мультимедиялық элементтердің шығармашылық интеграциясын бағалау үшін құрылымдық бағалау айдары ұсынылады.

4. Презентациядан кейін студенттер өзін-өзі бағалау сауалнамасын толтырып, рефлексиялық талқылауға қатысады. Бұл қадам жетілдіру бағыттарын анықтау және оқу жетістіктерін нығайту үшін өте маңызды.

Квазиэксперименттік зерттеулердің алдын ала деректері цифрлық сторителлинг жобаларына қатысатын студенттердің дәстүрлі жағдайларда құрдастарына қарағанда сөздік және ауызша сөйлеу дағдыларын тексеруден кейінгі тестілерде жоғары балл жинайтынын көрсетті. Мысалы, бір зерттеуде эксперименттік топ бақылау тобымен салыстырғанда сөздік қорының орташа 15% жақсарғанын көрсетті. Сонымен қатар, жазылған презентациялар мен мұғалімдердің бағалауы арқылы бағаланатын ауызша еркін сөйлеу көрсеткіштері айтарлықтай жақсарды, оқушылар өздеріне деген сенімділікті арттырды және тербеліс белгілерін аз көрсетті.

Фокус-топтардағы пікірталастар оқушылардың цифрлық сторителлинг ұсынған шығармашылық еркіндігін бағалайтынын көрсетеді. Көптеген студенттер өздерінің цифрлық сторителлингін жоспарлау және құру процесі мақсатты тілді мағыналы контексте қолдануға мүмкіндік бергенін хабарлады. Олар жеке тәжірибелер мен мәдени өзекті тақырыптарды біріктіру оқу процесін тартымды және есте қаларлық ететінін анықтады.

Мұғалімдер цифрлық сторителлинг жобалары тілдік тәжірибені жеңілдетіп қана қоймай, сонымен бірге бірлескен оқыту мен құрдастарының пікірлерін ынталандыратынын

атап өтті. Рефлексиялық кезең студенттерге өз үлгерімін сыни тұрғыдан бағалауға мүмкіндік берді, бұл өзін-өзі реттеу мен мотивацияның жақсаруына әкелді. Бұл тұжырымдар халықаралық зерттеулерге сәйкес келеді (Ким, 2014; Африлясанти, 2009) және мәдени контекстуализация тілді сақтауды нығайтуда шешуші рөл атқарған қазақстандық зерттеулердің нәтижелерімен үндеседі.

Біріктірілген сандық және сапалық деректер цифрлық сторителлинг тіл үйренуді жақсартудың тиімді құралы екенін көрсетеді. Сөздік қоры мен ауызша сөйлеу дағдыларының статистикалық маңызды жақсартулары цифрлық сторителлинг оқушыларды белсенді, оқушыға бағытталған тапсырмаларға баулу арқылы коммуникативті құзыреттіліктің дамуын қолдайтынын көрсетеді. Сонымен қатар, сапалы кері байланыс цифрлық сторителлингтің мотивациялық аспектілерін көрсетеді, студенттерге жеке әңгімелер жасауға және бөлісуге рұқсат етілгенде көбірек қатысады.

Цифрлық сторителлинг белсенді қатысуға, сөздік қорын меңгеруге және ауызша сөйлеуді меңгеруге ықпал ететін тіл үйренуге күшті, мультимодальды тәсілді білдіреді. Шетелдік және қазақстандық зерттеулер цифрлық сторителлинг дәстүрлі тілдік сыныптарды мәдени әңгімелер тілдік тәжірибемен астасып жатқан динамикалық, оқушыға бағытталған ортаға айналдыра алатынын растайды.

Белгіленген әдістеме–тестілеуге дейінгі/тестілеуден кейінгі дизайнды, сараптамалық бағалауды және рефлексиялық пікірталастарды біріктіру– цифрлық сторителлинг өлшенетін тілдік дағдыларды жетілдіріп қана қоймай, сонымен қатар оқушылардың мотивациясы мен мәдени хабардарлығын арттыратынын көрсетеді. Бұл артықшылықтар мұғалімдерді мультимедиялық құралдарды тиімді біріктіруге үйретуге баса назар аудара отырып, цифрлық сторителлингті тілдік білім беруде кеңінен қолдану керектігін көрсетеді.

Болашақ зерттеулер цифрлық сторителлингтің тілді сақтауға және оқушылардың дербестігіне ұзақ мерзімді әсерін бағалау үшін бойлық зерттеулерге бағытталуы керек. Сонымен қатар, технологиялық құралдар дамыған сайын цифрлық баяндауды жаңа білім беру технологияларымен интеграциялауды жетілдіру үшін қосымша зерттеулер қажет. Сайып келгенде, цифрлық сторителлинг тіл үйренудің тартымды, мәдени маңызды және тиімді тәжірибесін құрудың перспективалы жолын ұсынады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Robin B. Digital Storytelling: A Powerful Technology Tool for the 21st Century Classroom // *Theory into Practice*. – 2008. – Vol. 47, No. 3. – P. 220–228.
2. Harmer J. *How to Teach English*. – Pearson Education Limited, 2007. – 288 p.
3. Abdel-Hack E.M., Helwa H.S.A.H.A. Using Digital Storytelling and Weblogs Instruction to Enhance EFL Narrative Writing and Critical Thinking Skills // *Educational Research*. – 2004. – Vol. 5, No. 1. – P. 8–41.
4. Kim S. Developing Autonomous Learning for Oral Proficiency Using Digital Storytelling // *Language Learning & Technology*. – 2014. – Vol. 18, No. 2. – P. 20–35.
5. Afrilyasanti R. The Implementation of Digital Storytelling in Teaching Speaking to EFL Students: A Case Study. – Unpublished Thesis. – State University of Malang, 2009. – 112 p.
6. Bektukhamedov A., et al. Integrating Digital Narratives in Kazakh Language Education // *Journal of Central Asian Studies*. – 2018. – Vol. 12, No. 1. – P. 45–60.
7. Serikbayev D. Cultural Relevance in Digital Storytelling: A Kazakh Perspective // *Kazakh Journal of Educational Innovation*. – 2020. – Vol. 5, No. 2. – P. 78–91.

МЕЖЪЯЗЫКОВАЯ ОБРАЗНОСТЬ: КОГНИТИВНЫЙ И СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ АСПЕКТЫ ВЗАИМОСВЯЗИ

Мухамеджанов И.Т., Обдалова О.А.

докторант 2 курса кафедры английского языка и МП КУ им.Ш.Уалиханова
доктор педагогических наук, доцент, профессор ТГУ

Аннотация: Статья посвящена межъязыковой образности как лингвокогнитивной категории, отражающей социокультурное взаимодействие языков и культур. Рассматриваются сложности интерпретации образной лексики, роль внутренних форм слов и мотивационных значений в межкультурной коммуникации, а также необходимость сохранения культурной идентичности при интеграции в чужую культуру.

Ключевые слова: межъязыковая образность, лингвокогнитивная категория, образная лексика, внутренняя форма слова, культурная идентичность, межкультурная коммуникация.

ТІЛАРАЛЫҚ БЕЙНЕЛІЛІК: КОГНИТИВТІК ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК-МӘДЕНИ БАЙЛАНЫС АСПЕКТІЛЕРІ

Мухамеджанов И.Т., Обдалова О.А.

Ш.Уәлиханов атындағы КМУ ағылшын тілі және ОӘ кафедрасының 2-курс докторанты
педагогика ғылымдарының докторы, доцент, ТМУ профессоры

Аннотация: Бұл мақала тілдер мен мәдениеттердің әлеуметтік-мәдени өзара әрекеттестігін бейнелейтін лингвокогнитивтік категория ретінде межтілдік бейнелілікке арналған. Бейнелік лексиканы түсіндірудегі қиындықтар, сөздердің ішкі формалары мен мотивациялық мағыналарының рөлі, сондай-ақ бөтен мәдениетке интеграциялану кезінде мәдени сәйкестікті сақтау қажеттілігі талқыланады.

Кілт сөздер: тілаларалық бейнелілік, лингвокогнитивтік категория, бейнелік лексика, сөздің ішкі формасы, мәдени сәйкестік, межмәдени коммуникация.

INTERLINGUAL IMAGERY: COGNITIVE AND SOCIOCULTURAL ASPECTS OF INTERACTION

Mukhamedzhanov I.T., Obdalova O.A.

2nd-year doctoral student of the Department of English Language and TM at Sh.
Ualikhanov KSU
Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of TSU

Annotation: This article focuses on interlingual imagery as a linguocognitive category reflecting the sociocultural interaction of languages and cultures. It explores the challenges in interpreting figurative vocabulary, the role of word internal forms and motivational meanings, as well as the necessity of preserving cultural identity while integrating into foreign cultures.

Keywords: interlingual imagery, linguocognitive category, figurative vocabulary, internal form of words, cultural identity, intercultural communication.

В основе успешной межъязыковой и межкультурной коммуникации лежит не только владение иностранными языками, но и «знания материальной и духовной культуры другого народа, религии, ценностей, нравственных установок, мировоззренческих представлений и т.д., в совокупности определяющих модель поведения партнеров по коммуникации» [1]. Наряду с этим перед участниками встают две важные задачи – «сохранить свою культурную

идентичность и включиться в чужую культуру» [2]. Иными словами, межкультурная коммуникация представляет собой взаимодействие двух и более культур, приводящее к преодолению языкового и культурного барьера, и «обращение языка в область иноязычной культуры» [2].

В процессе межъязыкового общения особую сложность вызывает интерпретация образной лексики и фразеологии, транслирующих материальную, социальную и духовную культуру определенного языкового общества. К *образным языковым единицам* относятся единицы лексико-фразеологического уровня языка, обладающие структурно-семантическим свойством означивания «определенных явлений внеязыковой действительности (предметов, свойств, процессов, ситуаций) в ассоциативной связи с другими, не тождественными обозначаемому явлению, на основе их реального или мнимого сходства посредством **метафорической внутренней формы языковой единицы**» [3].

Внутренняя форма (ВФ) является функционально значимым элементом семантической структуры слова, позволяющим объяснить связь его звучания и значения [3]. Этот языковой феномен находится во взаимосвязи с другими содержательными аспектами лексических единиц, включая их значение, эмоциональную окраску, выразительность и образность. Способность единицы выражать двуплановое содержание реализуется посредством эксплицирующей функции ВФС, отражающей его структурно-семантические и коннотативные свойства.

Образные единицы принято делить на собственно образные и языковые метафоры, все они имеют метафорическую ВФ, в основе мотивационного значения которой лежат отношения подобия. Различие между данными категориями слов состоит в том, что ВФ собственно образных номинаций отражает морфологический тип мотивированности:

Собственно образные номинации (морфологический тип мотивированности):

- **Луговик** – травянистое растение, напоминающее луг своей насыщенной зеленью.
- **Песочник** – птица, часто встречающаяся на песчаных берегах.
- **Серебристый** – имеющий оттенок, похожий на серебро.

Языковые метафоры (семантический тип мотивированности):

• **Кукушка** – о человеке, который «покидает» своих близких или оставляет кого-то (ассоциируется с поведением птицы).

• **Золотое сердце** – о добром, отзывчивом человеке.

• **Течь время** – значение «проходить» (о времени).

Вопросы интерпретации образной лексики и фразеологии в межкультурном пространстве рассматриваются с точки зрения **межъязыковой образности**, которая представляет собой «*метаязыковую и метатекстовую категорию, принадлежащую языковому сознанию личности билингва и актуализирующуюся в процессах перекодирования образной системы родного или второго языка на другой язык соответственно в процессе межъязыковой коммуникации*» [3]

В рамках такого подхода отмечается, что участник некоторой речевой ситуации должен мыслить на иностранном языке, т.е. иметь две концептуальные структуры, или, как минимум, второй язык не должен опираться на первый язык, и свободно переключаться с одного языкового кода на другой. Исследования, проводимые Е. А. Юриной и Г. Шенкалом на материале текста оригинала художественного произведения и его художественного перевода на русский язык, подтвердили, что перевод метафорически насыщенных текстов актуализирует межъязыковую образность как когнитивную категорию, определяющую тактики и стратегии речевой деятельности переводчика. При этом исследователи отмечают, что типовые образные представления национальной культуры, транслируемые семантикой образных лексических и фразеологических единиц, базируются на когнитивных метафорических и метонимических моделях, свойственных человеческому мышлению и носящих во многом универсальный характер [3].

Е. Б. Трофимова предлагает понимать под межъязыковой образностью «общность представлений (в форме образов, картин, фреймов и т. д.), возникающих у иноязычного

носителя, не владеющего данным языком, при предъявлении языковых единиц сложной структуры <...> с опорой на соотносительность представлений в сознании различных носителей» [4]. В контексте такого подхода межъязыковая образность исследуется посредством психолингвистических экспериментов с иноязычными реципиентами монолингвами, т.е. индивидами, владеющими только одним языком, в пословном переводе идиом [4]. Е. Б. Трофимовой проводила экспериментальные исследования процессов восприятия монолингвами иноязычных (английских, монгольских, китайских, корейских) образных выражений, представленных в пословном переводе. В ходе работы было установлено, что образы, совпадающие по структуре и общей выражаемой идее, воспринимаются как сходные даже в условиях несовпадения наглядных представлений и отдельных лексических компонентов.

В рамках обоих подходов межъязыковая образность представляет собой «транслируемость фразеологической образности в межъязыковом пространстве» [5] и определяет метаязыковую рефлексия участника коммуникации по поводу внутренней формы образной языковой единицы (метафоры, идиомы, паремии и т. п.) чужого языка, при которой индивид должен находить «концептуальные опоры (анalogии, схемы образов и т. п.) или вербальные соответствия различной степени эквивалентности в своем родном языке» [3].

Понятие межъязыковой образности рассматривалось в работах Э.В. Кармацкой на материале «неодноосновных образных лексем» русского и английского языков, где определялось как «общность представлений в форме образов, картин, фреймов, возникающих у иноязычного носителя» при восприятии образных единиц неродного языка [5].

В нашем понимании *межъязыковая образность* понимается как метаязыковая категория, принадлежащая сознанию двуязычной (полиязычной) личности и актуализирующаяся при перекодировании образной системы в процессе межъязыковой коммуникации. Это лингвокогнитивная категория, характеризующая взаимодействие кодов образной вербализации представлений о мире, принадлежащих разным языковым системам.

Категория межъязыковой образности обусловлена взаимодействием двух факторов: 1) социокультурной средой человека и 2) его когнитивными потребностями в познании окружающего мира.

Исследования взаимодействия языка и культуры получили широкое распространение на фоне динамичного развития лингвокультурологии, возникшей в 90-е годы XX века. Проблемы соотношения языка и культуры представлены в работах Ю. Д. Апресяна, Н. Д. Арутюновой, Ю. Н. Караулова, Е. С. Кубряковой, В. А. Масловой, В. Н. Телия, С. Г. Тер-Минасовой, А. Д. Шмелева и мн. др. В рамках лингвокультурологических исследований язык рассматривается как элемент культуры, необходимый для существования и развития этой культуры, так и ее продукт, который является способом выражения определенных культурных кодов.

Итак, мы видим, что областью исследования лингвокультурологии является триада «язык – культура – личность», которая получает воплощение в идеях языковой и концептуальной картин мира, а также национальных лингвокультур. В качестве основы для культурного кода могут служить любые чувственно воспринимаемые реалии действительности – флора, фауна, явления природы, орудия труда, хозяйственная утварь, одежда, пищевые продукты, разнообразные артефакты, а также культурные сценарии (трудовые процессы, фольклор, праздники, игры, состязания, и другие социокультурные явления).

Наиболее яркими представителями национально-культурного своеобразия языкового воплощения знаний человека о мире являются образные средства языка. Образное миромоделирование является не только национально обусловленным, так как когнитивная деятельность человека во многом носит универсальный характер вне зависимости от

принадлежности культуре или нации. Универсальность мышления связана с вторичными ощущениями восприятия окружающего мира, природных объектов (солнце, небо, вода), чувств и эмоций сквозь призму личного ощущения, телесного опыта и ментального осмысления независимо от национальности и культурной принадлежности. А. Вежицкая рассматривает наличие общего «алфавита человеческих мыслей», «который дает нам ключ к пониманию других людей и других культур» [6].

Следовательно, образное восприятие действительности, отраженное в языковых средствах, может обладать как универсальностью вне зависимости от принадлежности к культуре и нации, так и культурной спецификой, детерминированной определенными устоями, традициями, религией и другими аспектами. Культурно-специфические особенности одной лингвокультуры наиболее ярко проявляются через сопоставление с другими лингвокультурами, высвечивая их отличительные черты и подчеркивая их национальное своеобразие. Несмотря на то, в процессе межкультурной коммуникации происходит активное взаимодействие языков и культур, этот процесс вызывает стремление к культурному самоутверждению и сохранению собственных культурных ценностей.

Межъязыковая и межкультурная коммуникация представляет собой сложное и многослойное взаимодействие, которое выходит далеко за пределы простого овладения иностранными языками. Успешная коммуникация требует глубокого понимания материальной и духовной культуры другого народа, его ценностей, мировоззрения и культурных кодов. Особую сложность в этом процессе вызывает интерпретация образной лексики, отражающей уникальные аспекты культуры и когнитивного восприятия мира [7].

Образные языковые единицы, как собственно образные номинации, так и языковые метафоры, обладают метафорической внутренней формой, что позволяет выражать сложные ассоциации и культурно обусловленные представления. Эти элементы играют важную роль в создании национально-культурной идентичности и формировании универсальных моделей восприятия.

Таким образом, межъязыковая образность выступает как важная лингвокогнитивная категория, обусловленная взаимодействием языковых систем, социокультурных факторов и универсальных когнитивных моделей. Ее изучение позволяет не только углубить понимание межкультурных связей, но и разработать эффективные стратегии для преодоления языковых и культурных барьеров, сохраняя при этом собственную культурную идентичность.

Список литературы:

1. Тарасов Е.Ф. Межкультурное общение – новая онтология анализа языкового сознания // Этнокультурная специфика языкового сознания: Сб. статей / Отв. ред. Н.В. Уфимцева. – М.: Изд-во ИЯ РАН, 2000. – С.7–22.
2. Кабакчи В. В. Практика англоязычной межкультурной коммуникации / В. В. Кабакчи. – СПб.: Союз, 2001. – 480 с.
3. Юрина Е. А. Межъязыковая образность в речевой деятельности переводчика (на материале русского перевода турецкого романа О. Памука «Черная книга» / Е. А. Юрина, А. В. Боровкова, Г. Шенкал // Язык и культура. – 2015. – № 1 (29). – С. 61–71.
4. Трофимова Е. Б. Образность в межъязыковом пространстве. Речевая деятельность. Языковое сознание. Общающиеся личности // Тезисы докладов XV Международного симпозиума по психолингвистике и теории коммуникации. Москва, 30 мая – 02 июня 2006 г. – Калуга: Эйдос, 2006. – С. 302.
5. Кармацкая Э. В. Сопоставительное исследование внутренней формы и образности в системе языка и восприятии носителей: на материале сложных наименований в русском и английском языках: автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Кемерово, 2007. – 22 с.
6. Вежицкая А. Язык. Культура. Познание. / Пер. с англ., отв. ред. М.А.Кронгауз. – М.: Русские словари, 1996. – 416 с.

7. Алефиренко Н.Ф. Протовербальное порождение культурных концептов и их фразеологическая репрезентация // Филологические науки. – М., 2002. – №5. – С. 72 – 81.

ШЕТ ТІЛІНДЕ ЖАЗУ ДАҒДЫЛАРЫН ҮЙРЕТУДЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІ ПАЙДАЛАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Рахмет Әнел Кажымуратқызы

1-курс магистратура студенті

Шоқан Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті

Көкшетау, Қазақстан

cherry_v03@bk.ru

Аңдатпа: Бұл мақалада шет тілінде жазу дағдыларын оқытуда жасанды интеллект (AI) технологияларын қолдану ерекшеліктері қарастырылады. Идеяларды құруда, грамматиканы тексеруде және академиялық жазуда ChatGPT сияқты AI құралдарының артықшылықтары мен шектеулері талданады. Зерттеу нәтижелері мәтіндердің дәлдігі мен стилистикалық дұрыстығын жақсарту үшін AI құралдарының әртүрлілігінің қажеттілігін көрсетеді. Жасанды интеллектті теңдестірілген қолдану жазбада дағдыларды дамытуға және шет тілдерін үйренудің тиімділігін арттыруға ықпал етеді.

Кілт сөздер - Жасанды интеллект (AI), шет тіліндегі мәтіндерді жазу, жазу дағдыларын дамыту, сөйлесу, академиялық жазу, грамматиканы тексеру, Білім берудегі AI құралдары, аралас зерттеу әдістері, тіл үйрену, жекелендірілген кері байланыс, білім беру технологиялары.

Аннотация: В данной статье рассматриваются особенности использования технологий искусственного интеллекта (ИИ) в обучении навыкам письма на иностранном языке. Анализируются преимущества и ограничения ИИ-инструментов, таких как ChatGPT, в генерации идей, проверке грамматики и академическом письме. Результаты исследования подчеркивают необходимость разнообразия ИИ-инструментов для повышения точности и стилистической корректности текстов. Сбалансированное применение ИИ способствует развитию письменных навыков и повышению эффективности изучения иностранных языков.

Ключевые слова - Искусственный интеллект (ИИ), написание текстов на иностранном языке, развитие навыков письма, общение в чате, академическое письмо, проверка грамматики, инструменты ИИ в образовании, смешанные методы исследования, изучение языка, персонализированная обратная связь, образовательные технологии.

Annotation: This article discusses the features of using artificial intelligence (AI) technologies in teaching writing skills in a foreign language. The advantages and limitations of AI tools such as ChatGPT in idea generation, grammar checking, and academic writing are analyzed. The results of the study emphasize the need for a variety of AI tools to improve the accuracy and stylistic correctness of texts. The balanced use of AI contributes to the development of writing skills and increases the effectiveness of learning foreign languages.

Key words - Artificial Intelligence (AI), foreign language writing, writing skills development, ChatGPT, academic writing, Grammar Checking, AI tools in education, mixed-methods research, language learning, personalized feedback, educational technology.

Кіріспе

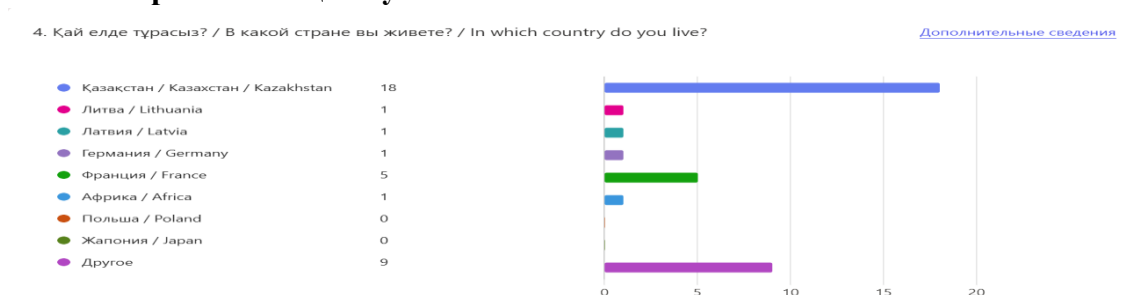
Қазіргі білім беру жүйесінде жасанды интеллект (AI) технологиялары шет тілінде жазу дағдыларын дамытуда маңызды рөл атқарады. Жазу шет тілін меңгерудің ең қиын

аспектілерінің бірі болып табылады және дәстүрлі әдістер әрқашан тиімді бола бермейді. Жасанды интеллектке негізделген құралдар (Мысалы, Perplexity, ChatGPT, CGScholar AI Helper) жекелендірілген кері байланыс ұсыну, грамматикалық қателерді түзету және мәтінді жақсарту арқылы оқу процесін жеңілдетеді. Бұл зерттеудің мақсаты - жасанды интеллект технологияларының шет тілінде жазу дағдыларын қалыптастыруға әсерін талдау және олардың артықшылықтары мен шектеулерін анықтау. Жасанды интеллекттің білім берудегі маңызы күннен-күнге артып келе жатқандықтан, бұл тақырып өзекті және практикалық мәнге ие [1].

Әдістеме

Бұл зерттеуде сандық және сапалық әдістерді біріктіретін гибриді тәсіл қолданылды. Демографияны, жасанды интеллект құралдарын пайдалануды және мақсаттарды қамтитын 35 адамнан тұратын онлайн сауалнама (Microsoft Forms) жүргізілді. Сауалнама Creswell [1] және Dörnyei [2] - ден кейін анықтық үшін сыналды. Сандық деректер Excel Бағдарламасында талданды, ал сапалы жауаптар құпиялылықты қамтамасыз ететін тақырыптық талдаудан өтті. Ыңғайлы іріктеу арқылы жиналған үлгіге студенттер (26) және әртүрлі саладағы кәсіпқойлар қатысты. Іріктеу мөлшері мен өкілдігінің шектеулеріне қарамастан, Godwin-Jones [3] және Johnson & Christensen [4] ұсынған аралас әдістерді әзірлеу жасанды интеллект құралдарының екінші тілде жазу дағдыларына әсері туралы түсінік берді.

Нәтижелер және талқылау

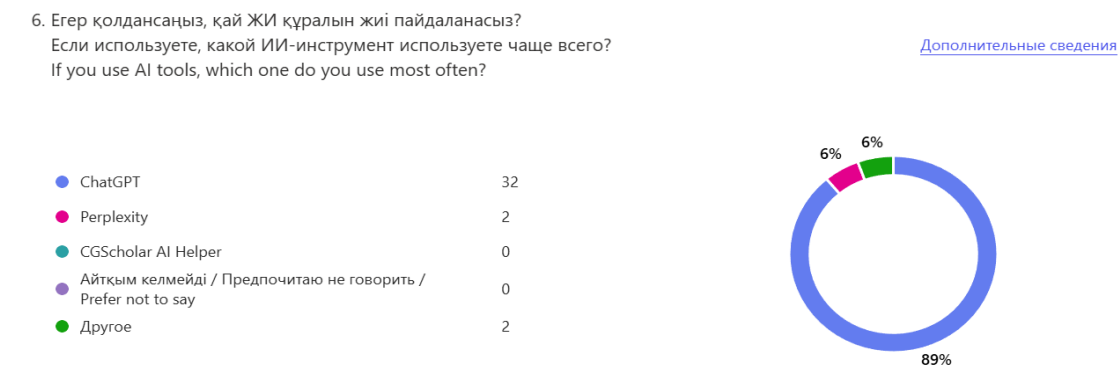

1-сурет. Сауалнаманың жауабы

Қай елде тұрасыз? В какой стране вы живете? In which country do you live?

<https://forms.office.com/Pages/DesignPageV2.aspx?prevorigin=Marketing&origin=RevampFRE&subpage=design&id=DQSIkWsW0yxEjaBLZtrQAAAAAAAAAAAAAAAAAMAACsUOFRUNIZRVkKTEQyWDZRNFBBTUpXWUMxQjRURC4u&preview=%257B%2522ViewModelIndex%2522%3A1%257D&analysis=true&tab=0>

Сауалнамаға Қазақстан, Франция, Германия, Латвия, Бельгия, Бразилия, Африка және т. б. елдердің өкілдері қатысты. (*Қар.1-сур.*)

2-сурет. Сауалнаманың жауабы

Егер қолдансаңыз қай ЖИ құралын жиі пайдаланасыз?

Если используете, какой ИИ-инструмент используете чаще всего?

If you use AI tools, which one do you use most often?

Зерттеу көрсеткендей, қатысушылардың көпшілігі (89%) ChatGPT пайдаланады, бұл оның танымалдылығын көрсетеді. Дегенмен, бұл жазу дағдыларын тиімді жақсарту үшін грамматика мен стильге маманданған әртүрлі жасанды интеллект құралдарын пайдалану қажеттілігін көрсетеді. Тілді жан-жақты үйрену үшін бірнеше жасанды интеллект құралдарын қолданатын кешенді тәсіл қажет [3]. **(Қар.2-сур.)**

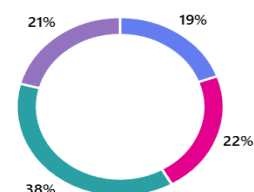
7. ЖИ құралдарын қандай мақсатта қолданасыз? (бірнеше жауап белгілеуге болады)

Для каких целей вы используете ИИ-инструменты? (Можно выбрать несколько вариантов)

For what purposes do you use AI tools? (Select multiple answers if applicable)

[Дополнительные сведения](#)

Шет тілінде эссе/мақала жазу / Написание эссе/ статей на иностранном языке / Writing...	14
Грамматикалық қателерді тексеру / Проверка грамматических ошибок / Checking grammar...	16
Идеялар/жоспар құру / Генерация идей/планов / Generating ideas/plans	27
Академиялық жазу үшін / Для академического письма / For academic writing	15
Другое	0

3-сурет. Сауалнаманың жауабы

ЖИ құралдарын қандай мақсатта қолданасыз? (бірнеше жауап белгілеуге болады)

Для каких целей вы используете ИИ-инструменты? (можно выбрать несколько вариантов)

For what purposes do you use AI tools? (select multiple answers if applicable)

Респонденттердің көпшілігі идеялар мен жоспарларды құру үшін AI құралдарын пайдаланады (38%). Содан кейін грамматикалық қателерді тексеру (22%) және академиялық жазу мақсаттары (21%) жиі таңдалды. Адамдардың 89% -ы ChatGpt-ді таңдады, Бұл жасанды интеллекттің қолжетімділігі мен тиімділігін көрсетеді. Болашақта жазуды жақсартуға көмектесетін басқа AI құралдарын енгізу маңызды болып саналады [2]. **(Қар.3-сур.)**

Қорытынды

Қорытындылай келе, зерттеу жасанды интеллект (AI) технологияларының шет тілін жазу дағдыларын жетілдірудегі маңызды рөлін көрсетеді. ChatGPT сияқты құралдар олардың қол жетімділігі мен тиімділігі үшін, әсіресе идеяларды қалыптастыру, грамматиканы тексеру және академиялық жазуды қолдау үшін кеңінен қолданылады. Дегенмен, нәтижелер тіл үйренуге біртұтас көзқарасты қамтамасыз ету үшін грамматикалық дәлдік пен стилистикалық нақтылау сияқты нақты лингвистикалық мәселелерді шешу үшін ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ құралдарын әртараптандыру қажеттілігін көрсетеді.

Жасанды интеллект құралдары жекелендірілген кері байланыс пен дереу түзетулерді қамтамасыз етсе де, оқушылардың белсенділігі мен мотивациясын ынталандырса да, шамадан тыс тәуелділік пен контекстік дәлдікке қатысты алаңдаушылық білім беру тәжірибесіне мұқият интеграциялану қажеттілігін көрсетеді. Бұл зерттеудің аралас әдістерді қолдану тәсілі тілдік білім берудегі жасанды интеллекттің трансформациялық әлеуеті туралы құнды түсінік береді, Бұл әртүрлі жасанды интеллект құралдарын теңдестірілген пайдалану олардың шектеулерін азайта отырып, жазу дағдыларын айтарлықтай жақсартып алатынын көрсетеді. Жасанды интеллект дамып келе жатқандықтан, оны тіл үйренуде ойластырылған қолдану жан-жақты білім беру нәтижелеріне қол жеткізу үшін маңызды болып қала береді [4].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approach* (4th ed.). SAGE Publications.

2. Dörnyei, Z. (2007). *Research methods in applied linguistics: Quantitative, qualitative, and mixed methodologies*. Oxford University Press.
3. Godwin-Jones, R. (2019). "Incorporating intelligent tutoring systems in language learning: Opportunities and challenges." *Language Learning & Technology*, 23(2), 5–15.
4. Johnson, R. B., & Christensen, L. (2017). *Educational research: Quantitative, qualitative, and mixed approaches* (6th ed.). SAGE Publications.

UDC 378

THE IMPACT OF MODERN TECHNOLOGIES ON EDUCATION

Shulembayeva K.M., Nauryzbekova A.Zh.

Kokshetau university named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau

sh.zhibek@mail.ru, aisulushka82@mail.ru

Abstract. *Technology in education is not just a tool that facilitates the learning process but also a powerful tool that expands the horizons of knowledge. It enables the creation of interactive and personalized educational programs, makes knowledge accessible to people all over the world, and promotes critical thinking. Technology has certainly changed the way we live. It has affected various aspects of life and redefined life. Undoubtedly, technology plays an important role in every sphere of life. With the help of technology, several manual tasks can be automated. Moreover, many complex and critical processes can be performed with ease and greater efficiency with the help of modern technology. With the use of technology, life has changed and changed for the better. Technology has revolutionized the field of education. The importance of technology in schools, colleges, and universities cannot be ignored. In fact, with the advent of computers in education, it has become easier for teachers to impart knowledge and for students to acquire it. The use of technology has made the process of teaching and learning even more enjoyable.*

Key words: *Education, educational process, modern technologies, teaching, innovative and communication technologies.*

Introduction.

In recent years, educational technology has become an integral part of teaching, influencing teaching methods, student interactions, and the overall learning environment. From interactive digital resources to online learning platforms, technology has provided educators with innovative tools to create dynamic and inclusive learning environments. Students, in turn, have benefited from increased access to information, personalized learning experiences, and opportunities for collaboration.

According to the latest data, the use of modern technology and tools, learning and interactivity of students are increasing. They also find it much more interactive and also full of interesting areas when it is assisted by technology. The transfer of knowledge becomes very easy and convenient as well as effective. Dependency and dependency on such innovations that simply make life an easy, smooth journey is quite inevitable these days even in schools, universities and colleges. Today, students can use technology in the following ways:

Digital footprint in education

If we talk about digital and education, the penetration of digital media in the educational sector has increased now. This penetration has led to 24/7 connectivity to students and various forums that are available for various types of assignments or help.

Distance learning using technology

Online degrees have now become very common. People want to take online courses for their education and certification. The best institutions offer amazing online programs using various applications and the internet.

The Importance of Technology in Education

The role of technology in education is fourfold: it is included as part of the curriculum, as a delivery system for instructions, as a means of aiding in instructions, and as a tool for enhancing the overall learning process. Technology has transformed education from being passive and reactive to being interactive and aggressive.

Education is important in both corporate and academic settings. In the former, education or training is used to help employees do things differently than they have done before. In the latter, education is aimed at creating curiosity in the minds of students. In either case, the use of technology can help students understand and remember concepts better.

Factors Affecting Technology in Education

According to I. Jung the enormous challenge that teachers face in our society due to the rapid expansion of knowledge. Modern technologies require teachers to learn how to use these technologies in their teaching. Consequently, these new technologies increase the training needs of teachers.

Also, the most frequently mentioned barriers are lack of: time, access, resources, experience and support.

Another barrier, identified by Butler and Sellbom (2002) and Chizmar and Williams (2001), is reliability. Reliability includes hardware failures, incompatible software between home and school, poor or slow internet connections and outdated software.

Impact of ICT on education

In the educational context, ICT has the potential to increase access to education and enhance its relevance and quality. Tinio (2002) argued that ICT has a huge impact on education in terms of knowledge acquisition and retention by both teachers and students through the promotion of:

1. Active learning: ICT tools help in the calculation and analysis of information obtained for examinations, as well as student performance reports, all of which are computerized and made easily accessible for research.
2. Collaborative and cooperative learning: ICT encourages interaction and collaboration between students and teachers, regardless of the distance between them. This enables students to work with people from different cultures, thereby improving their communication skills as well as their global awareness.
3. Creative learning: ICT facilitates manipulation of existing information and creation of one's own knowledge to create a tangible product or a given learning objective.
4. Integrative learning: ICT facilitates an integrative approach to teaching and learning by eliminating the synthetic division between theory and practice unlike the traditional classroom where emphasis is placed on only a particular aspect.
5. Evaluative learning: Using ICT for learning provides useful feedback through various interactive features.

Positive impacts

1. *Improved teaching and learning*: - Technological developments like digital cameras, projectors, mind training software, computers, power point presentations, 3D visualization tools have become great resources for teachers to help students grasp the concept easily; -It is necessary to understand that visual explanation of concepts makes learning interesting and enjoyable for students. They can participate more in the class and even teachers get the opportunity to make their classes more interactive and interesting.

2. *Globalization*: - When educational institutions are located in different parts of the world, students can "meet" via video conferencing; - Some sites, such as www.glovico.com, are used to help students learn foreign languages online by pairing a group of students with a teacher from another country.

3. *No geographical restrictions*: - with the introduction of online learning programs, there is virtually no need to be physically present in the classroom; - Distance learning and online education have become a very important part of the education system these days.

Negative impacts

1. *Deterioration of writing skills*: - Due to the overuse of online chats and abbreviations, the writing skills of today's young generation have deteriorated significantly; - Children these days rely more and more on digital communication that they have completely forgotten about improving their writing skills; - They don't know how to spell different words, how to use grammar correctly, or how to write in cursive.

2. *Increase in cases of cheating*: - technological developments such as graphing calculators, high-tech watches, mini-cameras and similar equipment have become excellent sources of cheating on exams; - students can more easily write formulas and notes on graphing calculators, with less chance of being caught.

3. *Lack of concentration* - sending SMS or text messages, playing games on their phones has become a favorite pastime for many students; - constant connection to the online world has led to a lack of concentration and attention in studies.

Advantages: interest in learning, individual choice of time, acquisition of new technological skills, reduction of paper and photocopying costs, promotion of the concept of the “green revolution”.

Disadvantages: decreased imagination and thinking ability in students, time consuming from a teacher's point of view, expensive to install, deterioration of health with excessive use, some students cannot afford modern computer technology.

Conclusion

Technology has a positive impact on education, but at the same time it can also have a negative impact. Teachers and students should use this in a good light and eliminate the shortcomings that hold many students as well as schools back from achieving excellence. Therefore, it is time for every country in the future to introduce a more technologically equipped education sector.

Reference list

1. Beringer, V. (2009, October 20) For kids, pen's mightier than keyboard. [futurity.org](http://www.futurity.org/society-culture/forkids-pens-mightier-than-keyboard/#more-4909). Retrieved February 25th 2013 from <http://www.futurity.org/society-culture/forkids-pens-mightier-than-keyboard/#more-4909>.

2. Bounds, G. (2010, October 5) How handwriting trains the brain – forming letters is key to learning, memory, idea. [wsj.com](http://online.wsj.com/article/SB10001424052748704631504575531932754922518.html). Retrieved February 25th, 2013, from <http://online.wsj.com/article/SB10001424052748704631504575531932754922518.html>

3. Bransford, J., Brown, A., & Cocking, R. (2000). How people learn: Brain, mind, experience, and school. Washington, DC: National Academic Press.

4. Brill, J. M., & Galloway, C. (2007). Perils and promises: University instructors' integration of technology in classroom-based practices. *British Journal of Educational Technology*. 38(1), 95-105.

5. Leising, J. (2013 January 30) The new script for teaching handwriting is no script at all. [wsj.com](http://online.wsj.com/article/SB10001424127887323644904578272151551627948.html?KEYWORDS=handwriting) Retrieved February 25th, 2013, from <http://online.wsj.com/article/SB10001424127887323644904578272151551627948.html?KEYWORDS=handwriting>

6. Roschelle, J., Pea, R., Hoadley, C., Gordin, D., & Means, B. (2000). Future of children, 10(2), 76-101.

7. Shah (2011, July 16) Why does writing make us smart? [huffingpost.com](http://www.huffingtonpost.com/2011/07/16/whydoes-writing-make-us_n_900638.html). Retrieved February 25th, 2013, from http://www.huffingtonpost.com/2011/07/16/whydoes-writing-make-us_n_900638.html

8. Wenglinski, H. (1998). Does it compute? The relationship between educational technology and student achievement in mathematics. Princeton, NJ: ETS.

**ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ ОБРАЗОВАНИЯ, МЕТОДИКА
НАЧАЛЬНОГО И ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ**
**БІЛІМ БЕРУ ПЕДАГОГИКАСЫ МЕН ПСИХОЛОГИЯСЫ, БАСТАУЫШ
ЖӘНЕ МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ӘДІСТЕМЕСІ**
**PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY OF EDUCATION, METHODS OF PRIMARY
AND PRESCHOOL EDUCATION**

УДК 37.03

**МЕКТЕПKE БЕЙІМДЕЛУДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ
АСПЕКТІЛЕРІ**

Әбіләлі Жадыра Бактығалиқызы, Жусупбекова Гүльсара Галимбековна
PhD, Әлеуметтік және жасерекшелік педагогикасы кафедрасының
қауымдастырылған профессоры, 1 курс магистранты ББ 7М01301 Бастауыш білім
педагогикасы Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті
zadyraabilali@gmail.com

***Аңдатпа:** Бұл мақалада бірінші сынып оқушыларының әлеуметтік-психологиялық бейімделу аспектілері қарастырылған. Бейімделу мәселесі ғылымның аралық сипаттағы ұғымы ретінде қарастырылады, оның мәнін педагогика мен психология, социология және басқа салалардағы еңбектерді талдау арқылы түсінуге болады. Бейімделу мәселесін зерттеуге отандық және жақын, алыс шетел ғалымдары үлкен үлес қосты. Педагогикалық дереккөздерді талдау негізінде «бейімделуі», «психологиялық бейімделу», «әлеуметтік бейімделу» терминдерінің мағынасы нақтыланды.*

***Кілт сөздер:** бейімделу, психологиялық бейімделу, әлеуметтік бейімделу.*

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ АДАПТАЦИИ К ШКОЛЕ

Абиләлі Жадыра Бактығалиқызы, Жусупбекова Гүльсара Галимбековна
PhD, ассоциированный профессор кафедры Социальной и возрастной педагогики,
Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова
zadyraabilali@gmail.com

***Аннотация:** В данной статье приведены социально-психологические аспекты адаптации обучающихся первого класса. Рассматривается проблема адаптации как научное понятие междисциплинарного характера, суть которой можно понять через анализ трудов в таких сферах, как педагогика и психология, социология и пр.. В изучении проблемы адаптации большой вклад был внесен как отечественными, так и учеными ближнего и дальнего зарубежья. На основе анализа педагогических источников, были конкретизированы значение терминов «адаптация», «психологическая адаптация», «социальная адаптация».*

***Ключевые слова:** адаптация, психологическая адаптация, социальная адаптация.*

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF SCHOOL ADAPTATION

Abilali Zhadyra Baktygalikyzy, Zhussupbekova Gulsara
PhD, Associate Professor of the Department of Social and Age Pedagogy,
Sh. Ualikhanov Kokshetau University
zadyraabilali@gmail.com

Abstract: *This article examines the socio-psychological aspects of the adaptation of first-grade students. The issue of adaptation is considered as an interdisciplinary scientific concept, the essence of which can be understood through the analysis of works in fields such as pedagogy, psychology, sociology, and others. Both domestic and foreign scholars have made significant contributions to the study of adaptation. Based on the analysis of pedagogical sources, the meanings of the term's "adaptation", "psychological adaptation" and "social adaptation" were clarified.*

Keywords: *Adaptation, psychological adaptation, social adaptation.*

Бірінші сынып оқушыларының әлеуметтік-педагогикалық бейімделу мәселесін зерттеудің өзектілігі баланың оқу және әлеуметтік өмірдегі одан әрі жетістігіне әсер етуімен байланысты. Бейімделуде қиындықтарға тап болған балаларда ұжымда оқу, мотивация және қарым-қатынас проблемалары болуы мүмкін, бұл өз кезегінде олардың оқу үлгерімі мен жеке дамуына әсер етеді. Әрекетті ойыннан оқу іс-әрекетіне ауыстыру баланың жеке тұлғасының дамуындағы маңызды кезең. Қызметтің өзгеруі, яғни жаңа жағдайларға бейімделу-бұл жаңа мектеп ережелерін, құрдастар тобын, сондай-ақ мұғаліммен өзара әрекеттесу жүйесін қабылдау. Психологиялық және әлеуметтік бейімделу оқу процесін сәтті дамытуда және баланың жеке басын дамытуда шешуші рөл атқарады.

Зерттеулер көрсеткендей, балалардың көпшілігі үшін бірінші сыныпқа көшу стрессті тудыруы мүмкін, өйткені бұл әдеттегі өмір салтын, қарым-қатынас дағдыларын және қоршаған әлемді қабылдауды өзгертуді қажет етеді. Бұл өзгерістерді жеңе алмау мазасыздық, ұяшақтық немесе сыныптастарымен қарым-қатынас проблемалары сияқты әртүрлі психологиялық мәселелерге әкелуі мүмкін.

Мектепте оқу және бастапқы оқу кезеңі кіші сынып оқушының дамуындағы бетбұрыс болып табылады. Жаңа білім беру ортасы талаптардың, қатынастардың мүлдем басқа жүйесін белгілейді. Жеке психофизиологиялық ерекшеліктеріне байланысты білімалушылар жаңа әлеуметтік рөлді игеруге, оқу іс-әрекетінің дағдыларын игеруге, балалар оқушылар ұжымына қосылуға әр түрлі жолдармен төтеп береді. Мектепке психологиялық бейімделу-бұл бірінші сынып оқушыларын білім беру мекемесіне, керісінше, мектеп жағдайларын оқушының қажеттіліктері мен мүдделеріне бейімдеудің күрделі процесі.

Бейімделу проблемасы пәнаралық бола отырып, отандық және шетелдік психологтардың зерттеулерінде үлкен орын алады, әртүрлі көзқарастардан қарастырылады. Кең мағынада «бейімделу» ұғымы – тірі организмнің қоршаған орта жағдайына бейімделу процесі. А. В. Петровский және В. В. Боголовский «бейімделу» ұғымын анализаторлардың тітіркендіргіштің әсеріне сезімталдығын бейімдеудің нақты процесі ретінде қарастырады [1].

Бастауыш сынып оқушысының бейімделуі деп оны мектеп ортасында сәтті оқуға бейімдеу, баланың психологиялық, жеке, әлеуметтік өзін-өзі дамыту қабілетімен байланысты қоршаған кеңістікті белсенді игеру процесі түсініледі. Бейімделген бастауыш сынып оқушысының негізгі критерийлері: құрдастарымен де, ересектермен де байланыс таба білу және қолдау; мектеп талаптары мен ережелерін барабар қабылдау; мектепке деген оң көзқарас; оқу және басқа да міндеттерді орындау кезінде тәуелсіздік пен шығармашылықтың көрінісі.

Бейімделу-бұл балалардың жаңа қызмет түрлерін, мінез-құлық ережелерін, қарым-қатынас нормаларын игеруіне бағытталған іс-шаралардың күрделі жүйесі. Бейімделу барысында баланың әлеуметтік мәртебесі өзгереді.

Ф.Б. Березин бейімделуді жеке қажеттіліктерді қанағаттандыруға мүмкіндік беретін адамға тән іс-әрекет барысында адамның және оның қоршаған ортасының оңтайлы

сәйкестігін анықтау процесі ретінде анықтайды. А.Д. Слоним бейімделу процесі организмнің қоршаған ортаның тұрақты немесе өзгеретін жағдайларымен тепе-теңдігіне байланысты физиологиялық ерекшеліктердің жиынтығынан тұрады деп тұжырымдайды. Н.И. Сарджевеладзе бейімделуді әлеуметтік топтың сенімін бейімдеу, бөлу, содан кейін оған әсер ету және өзгерту процесі ретінде анықтайды [2].

Т.В. Дорожевец академиялық, әлеуметтік және жеке бейімделуді бөліп көрсете отырып, мектептегі оқуға бейімделу процесін әр түрлі жағынан қарастырады. Академиялық бейімделу оқушылардың мектеп өмірінің нормалары мен ережелеріне қабылдау және сәйкестік дәрежесімен сипатталады. Әлеуметтік бейімделу топтағы тұлғааралық қатынастардың деңгейін, жаңа әлеуметтік мәртебені игерудің сәттілігін, оқушылар ұжымындағы әлеуметтік қиындықтарды шешу дәрежесін көрсетеді. Жеке бейімделу өзін-өзі қабылдау деңгейін, қоғамның бір бөлігін көрсетеді. Ұзақ уақыт бойы мектеп жасына дейінгі баланың мектепке дайындығының негізгі критерийі оның интеллектуалды даму деңгейі деп есептелді. Л.С. Выготский мектепте оқуға дайындық танымдық процестердің даму деңгейінде емес, идеялардың сандық қорында жатыр деп тұжырымдады. Ол баланың бейімделу процесінде әлеуметтенуінің және қоршаған ортамен өзара әрекеттесуінің маңыздылығын атап өтті. Ол мектеп тәжірибесі когнитивті және эмоционалды функциялардың дамуына әсер ететінін және балалардың мектеп ортасына сәтті бейімделуі жеке ерекшеліктерді ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік контекстті де ескеруді қажет ететінін атап өтті. Ғылыми идеялардың ізбасары Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьев оқу іс-әрекетін қалыптастырудың және баланың әлеуметтенуінің маңыздылығын атап өтті, мұнда мектеп ұжымына бейімделу табысты оқытудың ажырамас бөлігіне айналады [3].

Осылайша, бірінші сынып оқушыларының әлеуметтік-психологиялық бейімделу ерекшеліктерін зерттеу баланың оқу жолының қолайлы басталуын және оның мектеп қауымдастығына сәтті интеграциялануын қамтамасыз ету үшін өзекті және қажет.

Педагогикада психологиялық және әлеуметтік бейімделу ерекшеленеді. Психологиялық бейімделу-бұл адамның әлеуметтік, әлеуметтік-психологиялық және кәсіби-белсенді байланыстар мен қатынастар жүйелеріне, сондай-ақ тиісті рөлдік функцияларды орындауға психологиялық қосылу процесі. Бұл өзара әрекеттесудің екі жақты процесі, оның барысында жеке тұлғада (жалпы адам психикасында) және ортада (оның нормаларында, ережелерінде, құндылықтарында) өзгерістер болады. Бейімделу процесінде тұлға мен ортаның өзара әрекеттесуі үйлеседі. Психологиялық бейімделу адамның жеке ерекшеліктеріне, оның өмірінің барлық аспектілеріне және әртүрлі іс-әрекеттерге әсер етеді. Ол тұлғаның дамуы мен өзін-өзі дамыту тетіктерінің бірі бола алады. Демек, баланың мектеп ортасына психологиялық бейімделуі-бұл баланың мектепте оқуды бастаумен байланысты жаңа өмір жағдайларына бейімделу процесі. Ол психологиялық жайлылықты орнатуды және баланың мектептің оқу, әлеуметтік және эмоционалды талаптарына төтеп беру қабілетінде көрінетін қоршаған ортамен сәтті қарым-қатынасты қамтиды. Бейімделу баланың когнитивті және эмоционалды саласына, сондай-ақ әлеуметтік мінез-құлқына әсер етеді. Сәтті бейімделу мұғалімдермен және құрдастарымен сенімділік, мотивация және жағымды қарым-қатынас сезімін дамытуға ықпал етеді [4].

Әлеуметтік бейімделу - бұл адамның әртүрлі әлеуметтік құралдар арқылы өзгерген ортаға белсенді бейімделуі, ол қоршаған ортамен қарым-қатынастағы өзгерістердің қажеттілігін түсініп, басқалармен қарым-қатынасты үйлестіруге бағытталған жаңа мінез-құлық тәсілдерін қалыптастырумен сипатталады. Баланың мектеп ортасына әлеуметтік бейімделуі-бұл баланы мектеп құрдастарының ұжымына біріктіру және басқалармен (мұғалімдермен, сыныптастарымен, мектеп қоғамдастығының басқа мүшелерімен) тиімді тұлғааралық қарым-қатынас орнату процесі. Бұл процесс қарым-қатынас дағдыларын,

ынтымақтастықты, жанжалды жағдайларды шешуді, топтағы рөлді қалыптастыруды, сондай-ақ мектеп ұжымында қабылданған әлеуметтік нормалар мен талаптарды ескеру қабілетін дамытуды қамтиды.

Әлеуметтік бейімделу баланың мектепке бейімделуінің жалпы процесінде маңызды рөл атқарады, өйткені табысты әлеуметтік өзара әрекеттесу сенімділікті қалыптастырады, оқуға деген ынтаны арттырады және баланың эмоционалды әл-ауқатын қамтамасыз етеді. Әлеуметтік бейімделудегі қиындықтар оқшаулану сезіміне, өзін-өзі бағалаудың төмендігіне және кейбір жағдайларда мектеп фобиясына әкелуі мүмкін [5].

Бірінші сынып оқушысының іс-әрекеті мен мінез-құлқына жаңа әлеуметтік талаптар мен нормалардың әсерінен ойыннан оқу іс-әрекетіне ауысу әлеуметтік-психологиялық қиындықтарға әкеледі. Кіші мектеп оқушысы өзі үшін жаңа қоғамға тап болады, онда әркім ұстанатын өз ережелері мен нормалары бар. Оның мінез-құлқы мен қызметін қайта құру және қайта бағалау процесі жүріп жатыр. Кешегі «мектеп жасына дейінгі бала» мәртебесі «мектеп оқушысы» жаңа әлеуметтік мәртебесіне ауысады, бұл оның барлық міндеттерін жауапкершілікпен орындауға әкеп соғады, бірақ барлық бірінші сынып оқушылары бұған дайын емес. Ересектермен және құрдастарымен қарым-қатынаста, мінез-құлықтың жеткіліктілігінде, «мен мектеп оқушысымын» мәртебесін қабылдауда қиындықтар туындайды [6].

Осылайша, жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, бірінші сынып оқушыларының мектепке бейімделуі-бұл бастауыш сынып оқушыларының психофизиологиялық ерекшеліктеріне, сыртқы әлеуметтік-педагогикалық факторларға байланысты таза жеке режимде жүретін оқушының эмоционалды-ерікті, танымдық және мотивациялық салаларын қайта құру процесі. Тиісінше, жаңа бейімделу механизмдерін дамыту барысында студенттер физиологиялық, әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық сипаттағы әртүрлі қиындықтарға тап болады. Сондықтан балаларды мектепке бейімдеу тек оқу іс-әрекетіне ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік өзара әрекеттесуге, физикалық режимге, сыныптағы эмоционалды климатқа бейімделуді қамтитын кешенді процесс болуы керек. Ата-аналар, тәрбиешілер мен құрдастардың қолдауы баланың үйлесімді дамуы үшін қолайлы жағдайлар жасауға бағытталуы маңызды. Мұғалімдер мен ата-аналар баланың оқу жетістіктерін ғана емес, сонымен бірге оның эмоционалды жағдайын, басқалармен қарым-қатынас жасау, стрессті жеңу және мектеп өмірінің талаптарына бейімделу қабілетін мұқият қадағалап отыруы керек.

Баланың өзіне деген сенімділігін арттыруға, оның оқуға деген ынтасын дамытуға, сондай-ақ қорқыныш, сенімсіздік немесе жанжал жағдайлары сияқты ықтимал қиындықтарды жеңуге көмектесетін сыныпта жағымды климат құруға ерекше назар аудару керек. Маңызды аспект-бұл процесті тым қатаң талаптармен ауырлатпау үшін, сонымен бірге сәтті психологиялық және әлеуметтік бейімделу үшін қажетті құрылым мен қолдау көрсету үшін баланы мектеп шындығына енгізудің біртіндеп болуы.

Әдебиеттер тізімі:

1. Дрягалова Е.А. Психолого-педагогическое сопровождение процесса адаптации первоклассников к школе: автореф. дисс. ...к.психол.наук: 19.00.07/ Е.А. Дрягалова. – Нижний Новгород, 2010. – 29 с. URL: <https://www.dissercat.com/content/psikhologo-pedagogicheskoe-soprovozhdenie-protsesssa-adaptatsii-pervoklassnikov-k-shkole/read> (қаралу уақыты: 31.03.2025 ж.).

2. Пшенцова И.Л. Психолого-педагогические условия успешности обучения первоклассников в адаптационный период: автореф. дисс. ...к.пед.наук: 19.00.01/ И.Л. Пшенцова. – М., 1999. – 26 с.

URL: <https://www.dissercat.com/content/psikhologo-pedagogicheskie-usloviya-uspeshnosti-obucheniya-pervoklassnikov-v-adaptatsionnyi-> (қаралу уақыты: 31.03.2025 ж.).

3. Санькова О.А. Психолого-педагогические условия адаптации детей младшего школьного возраста к обучению в начальной школе: автореф. дисс. ...к.пед.наук: 19.00.01/ О.А. Санькова. – М., 2006. – 23 с.

URL: <https://www.dissercat.com/content/psikhologo-pedagogicheskie-usloviya-adaptatsii-detei-mladshego-shkolnogo-vozrasta-k-obucheni/read> (қаралу уақыты: 31.03.2025 ж.).

4. Козырева Ю.К. Психологические особенности адаптации к школе детей с различной степенью ювенильности: диссертация... канд. Психол.наук: 19.00.02. – Санкт-Петербург, 2006. – 181 с. URL: <https://www.dissercat.com/content/psikhofiziologicheskie-osobennosti-adaptatsii-k-shkole-detei-s-razlichnoi-stepenyu-yuvenilno> (қаралу уақыты: 31.03.2025 ж.).

5. Литвиненко Н.В. Адаптация школьников в критические периоды развития к основному обучению: автореф. дисс. ... канд. пед. наук.... Доктор психологических наук. – Самара, 2009. – С. 24.

6. Абдуллина, Л.Б. Адаптация первоклассников к школе / Л.Б. Абдуллина. – М.: Издательство Юрайт, 2018. – 57 с.

ӘОЖ 37.8.1751

ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖҰМЫСТАР АРҚЫЛЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аргимбаева Айна Кайыргельдыевна., п.ғ.м.

Кусаинова Арнагүл Жақсылыққызы., п. ғ. м

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті

aina_argimbaeva@mail.ru, arnagul.raimbekova@mail.ru

Аңдатпа: Бұл мақалада шығармашылық жұмыстардың студенттердің кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастырудағы рөлі қарастырылады. Авторлар шығармашылық тапсырмалар мен жобалардың білім алушылардың жан-жақты дамуына, оларды кәсіби салада бәсекеге қабілетті етіп дайындауға ықпал ететінін дәлелдейді. Студенттердің шығармашылық әлеуетін арттыру арқылы олардың сын тұрғысынан ойлау, коммуникация дағдыларын дамыту, инновациялық көзқарастарын қалыптастыру маңызды екендігі көрсетілген.

Кілт сөздер: Кәсіби құзіреттілік, педагогикалық білім беру, ақпараттық-коммуникативтік технологиялар, педагогикалық қызмет, педагогикалық үдеріс, Инновациялық технологиялар.

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ НАВЫКОВ СТУДЕНТОВ ЧЕРЕЗ ТВОРЧЕСТВО

Аргимбаева Айна Кайыргельдыевна, м.п.н

Кусаинова Арнагүл Жақсылыққызы, м.п.н

Кокшетауский университет имени Ш.Уалиханова

aina_argimbaeva@mail.ru, arnagul.raimbekova@mail.ru

Аннотация: В статье рассматривается роль творческих заданий в формировании профессиональных компетенций студентов. Авторы подтверждают, что творческие задания и проекты способствуют всестороннему развитию обучающихся и подготовке их

к конкурентоспособной деятельности в профессиональной сфере. Подчеркивается важность повышения творческого потенциала студентов для развития их критического мышления, коммуникативных навыков и формирования инновационного подхода.

Ключевые слова: Профессиональная компетентность, педагогическое образование, информационно-коммуникационные технологии, педагогическая деятельность, педагогический процесс, инновационные технологии.

DEVELOPING STUDENTS' PROFESSIONAL SKILLS THROUGH CREATIVITY

Argimbayeva Aina Kairgeldievna, Master of Pedagogy and Psychology
Kusainova Arnagul Zhaksylykovna, Master of Pedagogy and Psychology
Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov
aina_argimbaeva@mail.ru, arnagul.raimbekova@mail.ru

Annotation: This article discusses the role of creative tasks in the formation of students' professional competencies. The authors demonstrate that creative assignments and projects contribute to the all-around development of learners, preparing them to be competitive in their professional field. The importance of enhancing students' creative potential is highlighted, focusing on the development of critical thinking, communication skills, and the formation of an innovative mindset.

Key words: Professional competence, pedagogical education, information and communication technologies, pedagogical activity, pedagogical process, innovative technologies

Еліміздегі саяси, экономикалық, мәдени, қоғамдық өміріндегі өзгерістерге сай жоғары оқу орындары үлкен жауапкершілікті сезініп, білікті, өз ісінің шебері, бәсекеге қабілетті, кең ауқымды, жан-жақты дамыған, өзінің әлеуметтік-экономикалық және рухани дамуының мазмұны мен сипаттарының өзгеруіне және еңбек сапасына талаптың жоғарылуына байланысты өз ісін жетік білетін, кәсіби білігі мол мамандарды даярлауды көздеп отыр.

Педагог мамандардың кәсіби іс-әрекетінің өзіндік ерекшеліктері бар.

Мұның өзі оларды жаңа ғылыми-педагогикалық идеяларды шығармашылықпен қабылдай алатын, оқыту теориясы мен әдістемесін игерген кәсіби-педагогикалық құзіреттіліктің жоғары деңгейін меңгерген маман ретінде даярлау мәселесін шешу көздеуде.

Бүгінгі таңда білім беруді жаңғырту – заманның талабы. Болашақ мамандарды даярлауда олардың кәсіби құзіреттілігін қалыптастырудың маңыздылығы қазіргі таңда жаңа технологиялармен оқыту жүйелі түрде жүргізілуде. Ол үшін студенттердің кәсіби құзіреттілігін теориялық және тәжірибелік тұрғыдан жетілдіру қажет және білім беру ұйымдарында қызмет жасайтын мамандарды қайта оқыту, интерактивті білім беру, түрлі технологиялық тәсілдер арқылы оқуға деген қолжетімділікті арттыру, білім беруді жаңғырту сынды мысалдарды айтуға болады. Біздің елімізде білім беру жүйесін жаңғырту үш басым бағыттар бойынша жүзеге асуда.

Біріншісі, білім беру ұйымдарын оңтайландыру және оқыту үдерісіне қазіргі заманғы әдістемелер мен технологияларды енгізу.

Екіншісі, оқу-тәрбие үдерісін жаңғырту және педагогтар құрамының сапасын арттырудың маңызы зор. Арнаулы педагогикалық білім берудің үлгі-алыптарын, мектептер мен жоғары оқу орындарының оқытушыларының біліктілігін арттыруға талаптарды күшейту қажет. Әр өңірде педагогтардың біліктілігін арттыратын интеграцияланған орталықтар жұмыс істеуі тиіс.

Үшіншісі, білім беру қызметтерінің тиімділігі мен қолжетімділігін арттыру және біліктілікті жетілдірудің тәуелсіз жүйесін құру қажет.

Мамандар даярлауда оқу-тәрбие үдерісін жаңғырту білім саласына ене бастады. Мәселен, бүгінгі таңда академиялық еркіндікті дамыту білім беру жүйесін түбегейлі өзгертті деп айтуға болады. Білім алушының таңдаған пәні бойынша, мамандығына қатысты сабақтарды меңгеруі – академиялық еркіндіктің басты қағидаты болып саналады. Элективті курстар еңбек нарығы сұраныстары негізінде оқытылады. Оқыту үдерісін жаңғырту бағыты бойынша сұранысқа ие, болашағы бар бағыттарды күшейтудің маңызы зор. Білім беру қызметтерінің тиімділігі мен қолжетімділігін арттыруда инновациялық технологияларды, компьютер мүмкіндіктерін пайдалану, интерактивті білім беру, қашықтықтан оқыту, виртуальды педагогика тағы басқаларды тәжірибеге ендіруге баса назар аудару қажет. Ғалым-оқытушылар, зерттеушілер жалпы орта білім беретін мектептің жаңашыл мұғалімдерімен бірлесе отырып мектеп базасында инновациялық технологияларды енгізу арқылы оқушылардың, студенттердің интеллектуалдық қабілеттерін арттыруды көздейді. Еліміздегі жоғары білім беру ордалары әлемдік білім беру жүйесіне көше бастады.

Білім беру реформасын жүзеге асырудағы негізгі тұлға педагог болып табылады. Мемлекеттің педагог мамандарға бағдарланған әлеуметтік тапсырысы ең алдымен, жоғары оқу орнын, балабақша, мектеп таңдау жағдайында өз бетімен жауапты шешім қабылдай алатын, ынтымақтастыққа икемді, ел тағдырына жанашырлықпен қарайтын жоғары құзіретті мамандарды қалыптастыруды көздейді.

Кәсіби құзіреттілікті қалыптастырудың негізгі бағыттары білім беру мазмұнын жаңартудың және қазақстандық білім беру жүйесін өзгертудің негізгі бөлігі болып табылады. Алайда білім берудің сапасы мен тиімділігін арттыруды жүзеге асыруда қазіргі педагог мамандардың қолынан келер мүмкіндіктерінің арасындағы қарама-қайшылықтың сақталып отырғанын атап айту керек. Осы қайшылықтарды жоюда білім беру саясатындағы басым бағыттардың бірі – білім беру үдерісін құзіретті тәсілге бағдарлай отырып, оны жүзеге асырудың жолдарын қамтамасыз ететін төмендегідей маңызды міндеттерді шешу қажет:

- педагогтарды білім берудің жаңа технологияларын меңгеруден, кәсіби рөлдерді (кеңесші, топтық талдауды ұйымдастырушы, фасилитатор, тьютор) сәйкесінше игеруден тұратын құзіретті тәсілдері аясындағы жұмыстарға даярлау;

- педагогтарды баланың және өзінің денсаулығын сақтау технологиясымен қамтамасыз ету;

- білім беру үдерісін барынша дараландыру жағдайындағы іс-әрекетке даярлығын қалыптастыру;

Болашақ мамандардың негізгі құзіреттіліктерінің қалыптасу деңгейін бағалау белгіленген міндеттерді іске асыра алуымен тікелей байланысты. Педагогтардың кәсіби құзіреттілігін қалыптастыру жаңа білім беру стандартының төмендегідей талаптарына сәйкес болуы шарт:

- жаңа білім беру стандартының мазмұны мен әдіснамасын қабылдауға;
- білім беру үдерісін бағдарламалық және әдістемелік тұрғыдан өзгертуге;
- педагог қызметінің мақсаттары мен тәсілдерінің өзгеруіне;
- білім берудің дәстүрлі және тың нәтижелерін бағалауға мүмкіндік беретін бағалау әрекетінің жаңа тәсілдерін қолдануға даярлануы керек. Мұнда білім беру жүйесін ақпараттандыру мәселесіне көңіл бөлу де болашақ мамандардың кәсіби құзіреттілігін қалыптастыруға ықпал етеді.

Ақпараттық-коммуникативтік технологияның білім беру үдерісінің ресурсына айналуы болашақ мамандардың өзіндік жұмысқа арналған тапсырмалар жүйесін пайдалануына және түрлі педагогикалық жағдаяттар арқылы ақпараттық-коммуникативтік технологияның (АКТ) мүмкіндіктерін қолдануға бағдарлау қабілетіне тікелей байланысты. Ол АКТ озық қолданыс деңгейінде игеруін және ақпараттық ортада болашақ мамандардың өзіндік жұмысын ұйымдастыру әдістері мен дидактикалық тәсілдерін меңгеруі маңызды.

Кәсіби педагогикалық білім беру жүйесін жетілдіруде: жоғары және орта кәсіби педагогикалық білім беру жүйесіндегі жаңарту бағыттарының ортасынан ең алдымен, педагогикалық мамандар даярлаудағы ресурстарға қойылатын талаптарды бөліп алуға болады:

- құзіреттілік-бағдарлы білім беруге көшу негізгі кәсіби құзіреттіліктерді қалыптастыру;
- тар мамандандырудан түлектің кәсіби белсенділігінің базасын құратын кең профильді даярлыққа өту;
- кәсіби білім беру мен еңбек нарығы арасындағы байланысты күшейту.

Білім беру жүйесін жаңарту жағдайында кәсіби қызметтің жаңа тәсілдерін, педагогикалық үдеріске қатысушылар арасындағы жаңа қатынас құрылымын игерген маман даярлануы қажет. Кәсіби құзіреттердің білім беруді ақпараттандыруға байланысты талаптарға сәйкестігі – педагогикалық оқу орындарының түлектері соңғы уақыттарда бастапқы қолдану дағдыларын игергенін көрсетіп жүр. Біліктілікті арттыру жүйесі мен түрлі серіктестіктер жобалары жалпы алғанда қызметкерлердің компьютерлік сауаттылығын қамтамасыз ету міндеттерін орындауға көңіл бөлгендігімен, болашақ мамандар ақпараттық ортадағы өзіндік жұмысты ұйымдастыруға жеткілікті дәрежеде дайын болуы керек.

Осыған орай, білім беру жүйесін жаңғырту жағдайында әлеуметтік шындық және оларды көрсететін тенденциялар өз жұмысының аумағында білікті және кәсіби-педагогикалық мәдениетке ие мамандар даярлауда олардың меңгеруге тиісті төмендегідей кәсіби құзіреттіліктеріне тоқталамыз. **Жалпы ғылыми құзіреттілік:**

- өзінің жалпы мәдени және интеллектуалдық деңгейін жетілдіру және дамыта білуі;
- өзінің кәсіби қызметінде ғылыми бағытын таңдауы үшін жаңа зерттеу әдістерін өздігінен меңгере білуі;
- кәсіби қарым-қатынас құралы ретінде шетел тілін еркін қолдана білуі;
- зерттеу іс-әрекетінде жобалау технологияларын тиімді пайдалана алуы;
- өзінің жеке ғылыми-зерттеушілік іс-әрекеті арқылы танымдық қабілеттері мен әлеуметтік-мәдениетін жетілдіре білуі;
- белгіленген тақырып аясында ғылымизерттеулер жүргізе білуі;
- ғылыми ортада коммуникативті қарым-қатынас орната алуы.

Инструменттік құзіреттілік:

- жаңа білім мен біліктілікті, жаңа білім саласын қоса алғанда өзінің тәжірибелік қызметінде өз бетімен жинақтап, қолдана білуі;
- ғылыми негізделген зерттеудің әдістері мен технологияларын меңгеру, педагогикалық және психологиялық мәселелерді зерттеуде ақпараттарды жинақтауды, талдау жасауды, өңдеуді білуі;
- кәсіби-педагогикалық мәселелердің дәстүрден тыс шешімдерін таба білуі.

➤ ұжымда өз көзқарасын дәлелдеп, жаңа шешімдерді ұсына білуі; *Жалпы кәсіби құзіреттілік:*

➤ ЖОО-да педагогикалық үдерісті ұйымдастыруға және жүзеге асыруға қабілетті болуы;

➤ кәсіби-педагогикалық қызметті жетілдіруге және дамытуға қабілетті болуы;

➤ кәсіби-педагогикалық қызметте жаңа ақпараттық құралдар мен технологияларды пайдалана білу қабілетінің болуы;

➤ кәсіби тұрғыдан өзіндік даму және жетілу қабілеттерін меңгеруі.

Аталған құзіреттіліктерді игеру болашақ мамандардың білім алуына жағдайлар жасауға бағытталған педагогикалық қызметтің көлемін жоғары дәрежеде қарастыруға мүмкіндік берді. Сондай-ақ, болашақ мамандардың педагогикалық әрекеті құрылымына сәйкес кәсіби құзіреттіліктерін қалыптастыру төмендегідей бағыттарда қарастырылды:

Ұйымдастыру-басқарушылық:

➤ болашақ мамандар білім беру ұйымдарымен кәсіби және тұлғалық байланыс орнату;

➤ олардың білім алуы мен дамуы үшін жағымды ортаны құруға мүмкіндік туғызу;

➤ педагогикалық үдеріске қатысушылардың арасында диалогты және көңіл-күйге негізделген адамгершілік қарым-қатынасты қалыптастыру;

➤ білім беру ұйымдарының қызметкерлерінің қарым-қатынасын үйлестіру;

➤ қоғаммен байланысты қалыптастыру;

➤ білім беру ұйымдарының әрекетін жоспарлауды жүзеге асыру;

➤ білім беру ұйымдарының педагогикалық үдерісін бақылауды және өз ісәрекетін үйлестіре білуді жүзеге асыру;

➤ білім беру ұйымдарындағы әкімшілік мәдени басқарудың жүзеге асырылу бағыттарына бақылау жасай білу;

➤ білім беру ұйымдарының қызметкерлерінің кәсіби біліктілігін көтеруді жүзеге асыру;

➤ маркетингті қызметтің әрекетін ұйымдастыру;

➤ аналитикалық және жарнамалық әрекетті жүзеге асыру (қоғам мен бала қажеттілігі негізінде тестілеу, сауалнама жүргізу; ғылыми-әдістемелік көрмелер, жәрмеңкелер және сайттар құру т.б.).

Білім берушілік:

➤ қоғамдық қатынастардағы жас ұрпақтың маңыздылығын түсіну;

➤ жоғары мектепте студенттердің білім алуына бағытталған оқыту үдерісін инновациялық тұрғыда жүзеге асыру;

➤ технология мен тәрбиелеудің сан түрлі нұсқаларын пайдалану;

➤ болашақ мамандарды кәсіби құзіреттілігіне бағытталған диагностикалық әдістерді меңгеру және оларды тәжірибеде қолдана білу;

➤ білім беру мазмұнын таңдау, яғни білім беру саласындағы нормативтік құжаттар мазмұнына сүйену (мемлекеттік білім беру стандарты, типтік бағдарламалар, оқу жоспарлары мен оқуәдістемелік кешендері т.б.);

➤ оқытудың инновациялық технологияларын қолдану және оның тиімділігін анықтау;

➤ білім беру ұйымдарының қызметкерлері мен оқушылардың, студенттердің ортақ тұлғалық мәдениетінің қалыптасуына ықпал ету;

➤ психологиялық-педагогикалық әрекеттің түрлі формаларын ұйымдастыру;

- рефлексия және өзіндік рефлексия қабілеттерінің әрекетіне ие болу;
Ғылыми-зерттеушілік:
- өзінің әрекет саласындағы кәсіптік жетілуіне бағдарлама жасай алу және инновациялық бағыттарға сәйкес зерттеулер жүргізу;
- әдістемелік бірлестіктер мен шығармашылық топтардың жұмыстарын ұйымдастыру;
- педагогикалық, психологиялық және әлеуметтік педагог мамандықтарына арналған оқу іс-әрекетіне арнайы бағдарланған зерттеулер жүргізу;
- ғылыми жобалар қоғау, ғылыми-әдістемелік бағыттағы мақалалар, еңбектер дайындау.

Кәсіби құзіреттіліктерді меңгеруде болашақ мамандардың теориялық білімін тереңдетумен қоса шеберліктің жиынтығын, яғни, кәсіби қызметті орындау әдістеріне үйрену аса маңызды болмақ. Болашақ мамандардың кәсіби құзіреттілігін қалыптастыруда төмендегі мәселелерге: кәсіби құзыреттілікті қалыптастырудың тиімді жолдарын айқындай алуға, іс-әрекетті ұйымдастыруға қызығушылықтарының басым болуына; қажеттіліктері, белсенділіктері, ізденістері мен білім берудің әдістемесін толық меңгеруі; білім, білік, дағдылардың дәрежесіне сәйкес болуын қадағалай білуі; мектепте берілетін білім мазмұнын жаңарту мәселесіне қатысты теориялық, әдістемелік дайындығының жеткілікті деңгейде болуы; мақсатқа жетуге байланысты тиімді жолдарды таңдай алуы; шығармашылықпен болжам жасай білуі мен нәтижеге жетуге ұмтылысының болуына баса назар аударуы қажет.

Ойымызды қорытындалай келе, кәсіби құзіреттілікті қалыптатсырудың барлық құрылымдық құрамдас бөліктері болашақ мамандардың білім беру ұйымдарындағы қызметіне, атап айтқанда, нақты педагогикалық жағдайларды шеше алу шеберлігіне бағытталған. Мамандардың кәсіби даярлығы, яғни оның білім беру қызметі барысында иеленген білімі, тәжірибесі, жеке және әлеуметтік қасиеттері мен құндылықтарын жұмылдыру қабілеті оның кәсіби құзіреттілігін қалыптастырып, біліктілігін арттаруды құрайды және оны өз тәжірибесінде тиімді пайдалана алуымен өлшенеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Астана,
2. Назарбаев Н.А. Қазақстан халқына арнаған 2012 жылғы «Қазақстан – 2050 стратегиясы». – Астана, 2012
3. Тұрғынбаева Б.А. «Мұғалімнің шығармашылық әлеуетін біліктілікті арттыру жағдайында дамыту: теория және тәжірибе». – Алматы, 2005.
4. Құдайбергенова К.С. Құзырлылық амалының негізгі ұғымдары. – Алматы,
5. Құрманалина Ш.Х. Оценка качества профессиональной компетентности учителя. – Алматы,
6. Кенжебеков Б.Т. Жоғары оқу орны жүйесінде болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру: пед.ғыл. докт...автореф.: 21.05.05. – Қарағанды: Е.А. Бөкетов атындағы ҚарМУ, 2005. – 40 б.
7. Елканов С.Б. Основы профессионального самовоспитания будущего учителя. – М., 2006.

БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІН ОҚЫТУ МОТИВАЦИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Бошикова Екатерина Анатольевна, Жүсіпбекова Гүлсара Ғалымбекқызы
Магистрант 2 курс, 7M01301 "Бастауыш білім берудің педагогикасы мен әдістемесі",
Көкшетау университеті. Ш. Уәлиханова, Көкшетау қаласы
boshikova@list.ru

***Аннотация:** Мақалада болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінде оқу мотивациясын қалыптастыру мәселесі қарастырылады. Мотивацияның маңыздылығы педагогикалық білім беру сапасына және болашақ мамандардың кәсіби дайындығына әсер ететін негізгі фактор ретінде негізделген. Ішкі және сыртқы сияқты мотивацияның негізгі түрлері, сондай-ақ олардың студенттердің оқу іс-әрекетіне әсері талданады. Оқытудың белсенді түрлерін, жобалау әдістерін және заманауи технологияларды қолдануды қоса алғанда, оқытудың мотивациясын арттыруға ықпал ететін әдістер мен тәсілдер қарастырылады. Мұғалім мамандығына деген қызығушылықты дамытуға ықпал ететін жағымды білім беру ортасын құру қажеттілігі атап өтіледі. Қорытындылай келе, білім беру мекемелеріне оқу процесін оңтайландыру және студенттердің педагогикалық жоғары оқу орындарында оқуға деген ынтасын арттыру бойынша ұсыныстар бөлінеді.*

***Негізгі ұғымдар:** мотивация, бастауыш сынып мұғалімі, оқу процесі*

ФОРМИРОВАНИЕ МОТИВАЦИИ ОБУЧЕНИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Бошикова Екатерина Анатольевна, Жусупбекова Гульсара Галимбековна
Магистрант 2 курс, ОП 7M01301 «Педагогика и методика начального образования»,
Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, г.Кокшетау
boshikova@list.ru

***Аннотация:** В статье рассматривается проблема формирования мотивации обучения у будущих учителей начальных классов. Обоснована важность мотивации как ключевого фактора, влияющего на качество педагогического образования и профессиональную подготовку будущих специалистов. Анализируются основные виды мотивации, такие как внутренняя и внешняя, а также их влияние на учебную деятельность студентов. Рассматриваются методы и подходы, способствующие повышению мотивации обучения, включая активные формы обучения, проектные методы и использование современных технологий. Подчеркивается необходимость создания позитивной образовательной среды, способствующей развитию интереса к профессии учителя. В заключение выделяются рекомендации для образовательных учреждений по оптимизации учебного процесса и повышению мотивации студентов к обучению в педагогических вузах.*

***Ключевые понятия:** мотивация, учитель начальных классов, учебный процесс*

FORMATION OF MOTIVATION FOR THE EDUCATION OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Boshikova Ekaterina Anatolyevna, Zhusupbekova Gulsara Galimbekovna
2nd year master's student, OP 7M01301 "Pedagogy and methods of primary education",
Kokshetau University named after Sh.Ualikhanov, Kokshetau
boshikova@list.ru

Abstract: The article discusses the problem of education motivation among future primary school teachers. The importance of motivation as a key factor influencing the quality of teacher education and professional training of future specialists is substantiated. The main types of motivation, such as internal and external, are analyzed, as well as their impact on students' learning activities. The methods and approaches that contribute to increasing learning motivation are considered, including active forms of learning, project methods and the use of modern technologies. The need to create a positive educational environment conducive to the development of interest in the teaching profession is emphasized. In conclusion, recommendations for educational institutions on optimizing the educational process and increasing students' motivation to study at pedagogical universities are highlighted.

Key concepts: *motivation, primary school teacher, learning process*

Мотивация обучения играет ключевую роль в подготовке будущих учителей начальных классов. Она определяет не только уровень усвоения знаний, но и профессиональную идентичность, готовность к педагогической деятельности и стремление к постоянному саморазвитию.

Мотивация — это внутренний процесс, который побуждает человека к действию. В контексте обучения мотивация может быть как внутренней (достижение личных целей, интерес к предмету), так и внешней (оценки, похвала, социальное признание). Важно понимать, что именно внутренняя мотивация является более устойчивой и эффективной для профессионального роста.

В психолого-педагогической теории и практике проблема мотивации обучения рассматривается в работах отечественных (Л. И. Божович, В. С. Ильин, В. И. Ковалев, А. Н. Леонтьев, А. К. Маркова, В. Н. Мясищев, Р. С. Немов, А. Б. Орлов, С. Л. Рубинштейн и др.) и зарубежных ученых (Д. В. Аткинсон, А. Г. Маслоу, В. С. Мерлин, Г. Мюррей, Ж. Нюттен, Х. Хекхаузен и др.).

В. А. Семиченко рассматривает мотивацию в нескольких значениях: первое значение - наличие определённой системы факторов, побуждающих к соответствующей активности, совокупность причин, побуждающих человека к действию или бездействию в различных ситуациях. Второе значение - осознанное использование системы побудителей, способствующих активизации определённых действий. Третье - процесс развёртывания определённой системы побудителей в структуре соответствующей деятельности [8, с. 34].

По мнению А. Маслоу, мотивы - это те внутренние силы, которые связаны с потребностями личности и побуждают ее к определенной деятельности, другими словами мотив - это преимущественно осознанное внутреннее побуждение личности к определенному поведению, направленному на удовлетворение ею тех или иных потребностей [6, с. 38].

Мотивация является одним из основополагающих аспектов, определяющих успешность обучения и профессиональной подготовки будущих учителей начальных классов. Она влияет не только на уровень усвоения знаний, но и на формирование педагогических навыков, необходимых для работы с детьми.

Мотивация играет решающую роль в формировании профессиональных компетенций, способностей к саморазвитию и готовности к педагогической деятельности.

Высокая мотивация студентов способствует более глубокому пониманию предмета, активному участию в учебном процессе и стремлению к самообразованию. Это, в свою очередь, повышает качество педагогического образования.

Мотивация так же помогает будущим учителям осознать свою роль и значимость в образовательном процессе. Она способствует развитию профессиональных ценностей и убеждений, что является важным для формирования их педагогической идентичности.

Мотивированные студенты более склонны к развитию критического мышления, креативности и навыков межличностного общения, что является необходимым для успешной педагогической деятельности.

Мотивация способствует формированию позитивной атмосферы в учебной группе, что, в свою очередь, влияет на взаимодействие студентов и их готовность к совместной работе. [1]

Факторы, влияющие на мотивацию будущих учителей:

1. Студенты, которые имеют истинный интерес к педагогической деятельности, более мотивированы к обучению. Это может быть связано с личным опытом, примерами успешных учителей или желанием внести изменения в образовательную систему.
2. Понимание важности роли учителя в обществе также способствует формированию мотивации. Обсуждение социальных аспектов профессии, таких как влияние на будущее детей и общества, может усилить желание студентов стать учителями.
3. Эффективные методы преподавания, обратная связь и поддержка со стороны преподавателей играют важную роль в формировании мотивации. Преподаватели, которые вдохновляют студентов, способствуют развитию их интереса к обучению.
4. Включение практических занятий, стажировок и проектной деятельности в учебный процесс позволяет студентам увидеть реальное применение знаний, что усиливает их мотивацию. [2, с.97]

Одним из методов, способствующих повышению мотивации обучения, является обеспечение комфортной и поддерживающей атмосферы в учебном процессе. Это включает в себя как физические условия (удобные места, доступ к необходимым ресурсам), так и психологическую поддержку (доброжелательное отношение, уважение к мнению студентов).

Необходимо помогать студентам формулировать личные и профессиональные цели, которые они могут достичь в процессе обучения. Это создает ощущение направления и значимости их учебной деятельности. [3, с.54]

Включение интерактивных методов, таких как групповые проекты, ролевые игры и практические занятия. Это позволяет студентам активно участвовать в процессе обучения и видеть практическое применение полученных знаний.

Организация практических занятий и стажировок в образовательных учреждениях. Это дает возможность будущим учителям увидеть реальную работу в классе и понять, как теоретические знания применяются на практике.

Регулярное предоставление конструктивной обратной связи о достижениях студентов. Это помогает им осознавать свои успехи и области для улучшения, что может повысить их мотивацию к обучению. [5, с.7]

Необходимо приглашать опытных педагогов для проведения лекций и мастер-классов. Истории успеха профессионалов могут вдохновить студентов и показать им, что их усилия могут привести к значимым результатам.

Предоставление возможностей для участия в семинарах, конференциях и курсах повышения квалификации. Это помогает будущим учителям расширить свои знания и навыки, что, в свою очередь, повышает их мотивацию к обучению.

Помощь студентам в осознании своей роли как будущих учителей. Это может быть достигнуто через обсуждения, рефлексии и анализ профессиональных стандартов.

Поддержка инициатив студентов в выборе тем для исследований и проектов, что способствует развитию их интересов и увлечений в области педагогики.

Использование системы поощрений за достижения и активное участие в учебном процессе. Это может быть как моральное, так и материальное стимулирование.

Одним из шагов создания эмоционально-положительной образовательной среды является индивидуальный подход к студентам в процессе организации самостоятельной работы, а именно, самостоятельный выбор тематики проектов, рефератов, курсовых работ и других видов научно-исследовательской работы с учетом потребностей и интересов будущих учителей начальных классов. [7]

В практике современного образования использую эффективные приемы обучения: опорные схемы, диалоги, мозговые штурмы, постановка проблемных вопросов, коммуникативная атака.

Формирование мотивации обучения будущих учителей начальных классов - это комплексный процесс, требующий внимания как со стороны образовательных учреждений, так и со стороны самих студентов. Создание условий для развития внутренней мотивации, поддержка со стороны преподавателей и вовлечение студентов в практическую деятельность способствуют успешной подготовке квалифицированных и вдохновленных педагогов. В конечном итоге, высокая мотивация студентов приведет к качественному образованию и положительному влиянию на будущее поколение учеников.

Список литературы:

1. Белкин А. С. Ситуация успеха. Как ее создать: книга для учителя. -М.: Просвещение, 1991. - 176 с.
2. Выготский Л. С. Педагогическая психология. - М.: Педагогика, 1991. -480 с.
3. Кан-Калик В. А., Никандров Н. Д. Педагогическое творчество. -М.: Педагогика, 1990. - 144 с.
4. Кузьмина Н. В. Способности, одаренность, талант учителя (В помощь лектору). - Л.: Знание, 1985. - 32 с.
5. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения. В 2 т. -М.: Педагогика, 1983. -Т. 2. - 320 с.
6. Маслоу А. Мотивация и личность / Пер. с англ. - СПб.: Питер, 2006. -352 с.
7. Маркова А. К. Психология профессионализма. - М.: Знание, 1996. - 308 с.
8. Семиченко В. А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс психологии. Модуль «Направленность». - К.: Миллениум, 2004. - 521 с

ӘОЖ: 159.922

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ЖОБАЛАУ ІС-ӘРЕКЕТІНЕ ДАЙЫНДАУДЫҢ ӘДІСТЕРІ

Бадыгулова Куралай Акылтаевна

Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті

Бастауыш білім беру бағдарламасының 2 курс магистранты

badygulova@gmail.com

Аңдатпа: Бұл мақала бастауыш сынып оқушыларының жобалау іс-әрекетіне дайындаудың әдістерін қарастырады. Жобалау әдісі оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытып, өздігінен шешім қабылдау дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі. Мақалада бастауыш сынып оқушыларының жобалау іс-әрекетіне дайындықтың тиімді жолдары мен педагогикалық тәсілдер талданған. Авторлар оқушыларды жобалау процесіне тарту үшін әдіс-тәсілдерді ұсынады және жобалау іс-әрекетін оқу үдерісіне интеграциялау мүмкіндіктерін зерттейді.

Кілт сөздер: жобалық әдіс, сөйлеуді дамыту, педагогикалық әдіс, оқу жобасы, ұжымдық жұмыс, ата-аналармен ынтымақтастық, білім беру, танымдық қызығушылық.

ПРОЕКТИРОВАНИЕ УЧЕНИКОВ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ МЕТОДЫ ПОДГОТОВКИ К ДЕЙСТВИЮ

Бадыгулова Куралай Акылтаевна

Кокшетауский университет имени Ш.Уалиханова

Магистрант 2 курса по образовательной программе: Педагогика начальной школы
badygulova@gmail.com

Аннотация: Статья рассматривает методы подготовки учеников начальной школы к проектной деятельности. Проектная методика способствует развитию творческих способностей учеников и формированию навыков самостоятельного принятия решений. В статье анализируются эффективные способы и педагогические подходы к подготовке учеников начальных классов к проектной деятельности. Авторы предлагают методы вовлечения учащихся в процесс проектирования и исследуют возможности интеграции проектной деятельности в образовательный процесс.

Ключевые слова: проектная методика, развитие речи, педагогический метод, учебный проект, коллективная работа, сотрудничество с родителями, образование, познавательный интерес.

DESIGNING PRIMARY SCHOOLSTUDENTS METHODS OF PREPARATION FOR ACTION

Badygulova Kuralay Akyltaevna

Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov

2nd year master's student in the educational program: Primary School Pedagogy

Annotation: This article discusses methods of preparing elementary school students for project-based activities. The project-based approach helps develop students' creative abilities and fosters decision-making skills. The article analyzes effective methods and pedagogical approaches to preparing elementary school students for project-based activities. The authors suggest ways to engage students in the project process and explore opportunities for integrating project activities into the educational process.

Key words: project-based approach, speech development, pedagogical method, educational project, collaborative work, cooperation with parents, education, cognitive interest.

Қазіргі кезде жоба әдіс тәрбиелік-білім беру үрдісін ұйымдастыру нысаны ретінде әр түрлі бағыттарда пайдаланылады және мұғалімлердің жұмысында бірінші жыл ғана қолданылып келмейді. Біздің жұмыс тәжірибемде жобалық әдіс сөйлеуді дамыту бойынша жұмыстың формасы ретінде пайдаланылды.

Жалпы алғанда, оқушылардың сөйлеуін дамытуда жобалық әдісті пайдалану өзін бастауыш сынып оқушыларының жұмыс жасаудың тиімді формасы ретінде танытты.

Жоба әдіс көптеген мәселелерді – тек сөйлеуді дамытып қана қоймай, сондай-ақ оқушылардың жан-жақты дамуы мен тұлғалық қалыптасуы мәселелерін шешті.

Жобаның құрылымы оқушылардың өзара әрекеттесуіне негізделген. Олардың қызметі ішкі мотивацияның, жалпы және меншікті мақсаттарды шешудің негізінде құрылған. Зерттеу, іздеу, проблемалы, шығармашылық әдістер пайдаланылды. Жобада пайдаланылатын ауызша, көрнекі, практикалық әдістер оқушылардың сөздік қорын кеңейтуге, диалогтық және монологтық сөйлеу дағдыларын қалыптастыруға, өзінің ойын анық және түсінікті білдіруге, әңгімелесушімен сыпайы болуға, интонациялық және артикуляциялық сөйлеу мәнерін қалыптастыруға мүмкіндік туғызды. Бұдан басқа, ол

логиканы, жадыны, бейнелі ойлауды, елестетуді дамытуға, өзін-өзі сыйлау және басқаларды сыйлау сезімін ұялатуға мүмкіндік берді.

Жобамен жұмыс істеудің барлық кезеңдерінің ұжымдық сипаты әр балаға жобада өзін-өзі көруге, жеке қатысушылығын бағалауға, бір мақсатқа жету үшін, жалпы күштердің пайдасына көз жеткізуге мүмкіндік берді.

Жобамен жұмыс жасау ата-аналар мен оқушылардың, педагогтар мен атааналардың жақындасуына мүмкіндік берді. Эмоционалды қарым-қатынас, жалпы іске қатысу үлкендер мен балалар ұжымының бірігуіне мүмкіндік береді.

Дегенмен, жобаларды жүзеге асыру бойынша жұмыстың үрдісінде кейбір проблемалармен кездесуге тура келді:

1. Жобаға қатысуға сөйлеуі жақсы дамыған балалар ниет білдірді, ал қалғандарын біртіндеп тартуға, ойын қызметімен қызықтыруға мәжбүр болдым.

2. Жобаға топтың барлық балалары қатыспайды, сондықтан жобаға қатысқан балаларға берілген білім қалғандарына бос уақытта берілді.

3. Ата-аналарды ынталандыру әрқашан сәтті болған жоқ. Үлкендер уақыттың жетіспеушілігін, қандай да бір жұмысты дайындай алмайтындығын сылтау етті. Жеке әңгімелесулерде оқушылардың сөйлеуін дамыту үшін, жобалық әдістің мәнін түсіндірдім, белсендірек ата-аналарға сүйендім, олар өздерінің үлгісімен басқаларын еліктіріп әкететін.

4. Оқушылардың білімдерін, олардың балабақшада және үйде практика жүзінде қолданылуын талдай келе, балалар құқықтарды қолдана алады, бірақ міндеттерін ұмытып кетеді деген қорытындыға келдім. Сондықтан, отбасындағы және қоғамдағы міндеттерге көбірек көңіл бөлу керек.

Жобалық әдісті өзінің жұмысында пайдаланғысы келетін педагогтарға бірнеше ұсынымдар бергім келеді.

1. Жұмысты әрбір бала оған зор ықыласпен қатысқысы келетіндей, ынта білдіріп, оның жұмысын өзінен басқа ешкім істей алмайтындығын сезіне алатындай етіп ұйымдастыру керек.

2. Балаларға әр баланың даралығы көрінетін таңдау еркіндігі керек. Жоба үрдісінде оқушылардың мінезі, психологиялық ерекшеліктері пайда бола бастайды.

3. Баланың өнімдік қызметіне, зерттеулерге тілектес, мүдделі қатынас білдіру керек. Тіпті біреу дұрыс емес қорытынды жасаса да, жетекші сұрақтар арқылы балаға көмектесу. Көптеген сөздерді, анықтамаларды балаша түсіну үлкендерге қарағанда тура емес. Үлкендердің қағидаларының шеңберінде оларды шектеудің қажеті жоқ.

4. Баланың қоршаған әлемге табиғи қызығушылығын қолдау. Бұл қасиеттер – жобаны жүзеге асырудағы сәттілік кепілі. Оқушылардың өздерінің логикасы бар, оларға барлығын түсіндіру және дәлелдеу мүмкіндігін беру керек.

5. Бала қиялын дамыту. Кейде балалар шынайы зерттеулерді қияли әңгімелермен толықтырады және оларға сенеді. Олар тек әңгімелерін ерекше етіп тұратындай бірдеме ойлап тапқысы келеді. Егер мұны тоқтатса, өзінің күйзелістерімен бөлісу ықыласы жоғалып кетеді. Тек бұл балада ғана емес, сөйлесу кезінде отырған балаларда да.

6. Кез келген педагогқа мына сұрақ маңызды: Егер ата-аналар жобада қатысқысы келмесе не істеу керек? Мұнда ең бастысы педагогтың шынайы қызығушылығы, оның шығармашылық әлеуеті және балаларға не қызықты екендігін, олар қайда барғысы келеді, қандай жаңалықтар ашатынын тыңдай білуі, көре білуі, тіпті сезіне білуі, сондай-ақ балалар мен ата-аналарды қызығушылықтармен еліктіруі болып табылады. Басқаларға үлгі бола алатындай белсенді ата-аналарға сүйену өте маңызды.

Оқу шығармашылық жоба деп біз субъектілі жаңашылдығы бар және мұғалімлермен бірлестікте орындалған, бұйымды идеядан оны жүзеге асыруға дейін құру және дайындауды атаймыз.

Оқушылар үшін оқу шығармашылық жобалардың мазмұны деп біз жобалау тапсырмасы мәселесін және оны орындауды, үрдістің сапалық және іс-әрекеттің нәтижелерін талдауын таңдау бойынша, жобалау-технологиялық жағдаяттар, тапсырмалар, міндеттер және оларды шешудің тәсілдер жүйесін атаймыз.

Мұғалімнің оқу-танымдық іс-әрекетті ынталандыру әдістерін қолдану оқушылардың аталған іс-әрекет түріне қызығушылығының саналылығы мен тұрақтылығын қалыптастыратын, танымдық және әлеуметтік мотивтерді туындатады. Осы кезеңде арнайы әдістер мен тәсілдердің арасында талдау, жедел эскиз жасау, ақпараттық қолдау пайда болады.

Іс-тәжірибелік жүзеге асыру кезеңінде оқушылардың мұғалімнің басшылығымен бұрын белгіленген технологиялық операцияларды орындайды, өздерінің іс-әрекетін түзетеді, жұмыстың өзіндік тексеруін және өзіндік бағалауын жүргізеді. Бұнда технологиялық тәртіпті сақтау, жұмыс орнын ұйымдастыру, біліктері қалыптасады және дамиды.

Мұғалімнің осы кезеңде қолданатын оқыту әдістерінің кешенді сипаты болады. Мысалы, ақпараттық қолдау әдісі оқушыларды сәйкес техникалық технологиялық құжаттармен қамтамасыз етеді.

Тексеруші-бағалау кезеңінде бұйымды соңғы рет тексеру, түзету және сынау жүргізіледі. Оқушылардың орындаған жұмысын талдау олардың мақсатқа жеткендерін және оның нақты нәтижелер мен арақатынасын анықтауға мүмкіндік береді. Осы кезеңде балалар, сонымен, мысалы (топтарының аты мен эмблемасы), өз тақырыбының шағын жарнамалық жобасын құра алады, өз жоба тақырыптарын жүзеге асыру тәсілдерін ойластыра алады.

Тексеру мен өзіндік тексеру әдістері мен тәсілдер әдісінің тобы балаларға мұғалімнің басшылығымен үрдіс пен өз іс-әрекетінің нәтижелерін адекватты бағалауға мүмкіндік береді. Аталған кезеңнің қорытындысы оқушылардың өз құрдастары алдында өз жобасын қорғауы болып табылады. Жобаны тек мұғалім бағаламайды, сонымен бірге құрамына басқа параллель немесе төменгі топ балаларынан тұратын қазылар алқасы, оқушылардың ата-анасы бағалайды. Бұнда балалар өз іс-әрекеттер әдісінің нәтижелерін көрсетеді, есеп береді, өз жұмысын өзіндік бағалайды, қазылар алқасының мүшелік төрайымының сұрақтарына жауап береді. Шығармашылық жобаларды қорғаудың ең бір маңызды сәті – эмоционалды қысымға толы сәті болып табылады. Сондықтан ол ойын түрінде жүруі мүмкін, бұл жерде ойынның біліктілік сипаты болуы мүмкін.

Жобалау іс-әрекетінің қорытындысында басқа топ және балабақшаның балалары қатыса алатын, шығармашылық жобалардың көрмесі жасалады. Жоғарыда атап көрсеткендей, оқытудың жобалау әдісін қолдану мұғалімнің тақырыптың жүйесін құруын талап етеді, сонымен бірге оқушылардың жас ерекшелігі мүмкіндіктерін есепке алатын, олардың жобалау іс-әрекетінің мазмұнын құруды талап етеді.

Оқушылардың жобалау іс-әрекеті келесі өлшемдерге сәйкес болған жағдайда сәтті болуы мүмкін:

1. Мәселені анықтау, жобаның тақырыбын таңдау;
2. Ұсынылатын шешімдерді, тұғырларды және тұжырымдарды аргументтеу;
3. Қабылданған жобалау кезеңдерін орындау, олардың дербестігі және аяқталғаны;
4. Ғылыми жұмыстың шығармадан өзгешелігін көрсету;

5. Шығармашылық деңгейі: материалды жүзеге асырудың және жобаны көрсетудің өзгешелігі.

Оқушыларды жобалау іс-әрекетіне дайындаудың тиімді әдісі ретінде дизайн-жаттығулар алынады. Ол оқушылардың үш негізгі бағыт (оқушылардың үшін қол жетерлік) бойынша мұғалім ұсынған еңбек объектісін жетілдіруде шешімдерді іздеуден тұрады: бұйымның пайдалылығы, оның беріктігі және эстетикалық тұрғыдан әдемілігі.

Оқушылардың құрастырған идеяларын тіркеуге үйрету жедел түрде эскиз жасау әдісі арқылы жүргізіледі. Жобалау іс-әрекетінің бұл әдісі арқылы бұйымның үлгісін тез жасауға, оның болмайтын бөлшектерін бейнелемей жасауға болады.

Жоба жасауда мультимедиялық бағдарламаны қолдану әдісінің көп артықшылықтары бар. Ол әр түрлі сөйлеу түрлерін жаттықтыру және оларды әр түрлі түрде үйлестіруге, тілдік құбылыстарды білуге, лингвистикалық құбылыстарын қалыптастыруға, коммуникативті жағдайларды құруға, тілдік және сөйлеу әрекеттерін машықтандыруға, сонымен қатар қатысушылардың жеке өзіндік жұмыс жүргізулеріне мүмкіндік береді.

Таңдалған тақырып бойынша жоба (презентация) жасағанда балалар атааналарымен бірге интернет желісін пайдалана отырып, тақырып туралы ең қызықты оқиғаларды, мәліметтерді іріктеп алады. Жобадағы мәліметтерді игерудегі ең маңыздысы балалар көрнекілікті, анимацияны, дыбыстарды қолданады. Оларға: суреттер, хаттамалар, маңдайша жазулары, жарнамалар, кестелер, диаграммалар жатады.

Сөйлеу барысында балалар әр слайдқа толық мәліметтер береді. Өз ойын ашық айту жоба құрушы логикалық, тілдік, грамматикалық жағынан дұрыс құруға ұмтылады.

Жобалау әдісі арқылы ұсынылатын тапсырмаларды орындау барысында балалар шығармашылықпен ойлауға, өз әрекетін өз бетінше жоспарлауға, жоба бойынша алдына қойған міндеттерді шешуге алдын ала болжам жасай білуге, басқаша айтқанда, жұмыс істеу мәдениетіне үйренеді.

Жобалау әдісіне тән жетістіктерге мыналарды жатқызуға болады:

➤ жобалау әдісі оқушыларды оқыту үрдісіне және тілдік қатынасқа белсенді жұмылдыра алуымен ерекшеленеді;

➤ оқушыларды білім алуда, өз ісін ұйымдастыруда жауапкершілікке үйретеді;

➤ жобамен жұмыс істеу барысында оқушылардың тілдік дайындығы қалыптасады;

➤ жобалау әдісі оқушылардың белсенді түрде өз бетінше ойлауына, жұмыс істеуіне және алған білімін есте сақтауы, тиісті жағдайда қолдана алуына көмектеседі, сонымен бірге оларды жеке тұлға ретінде қалыптастырады;

➤ жобаны қорғау кезінде балалар өз әрекетін ұйымдастырып бағалай алатын жеке тұлға ретінде ғана емес, тілді меңгеруге байланысты өз бойындағы кемшіліктерді жеңуге де үйренеді.

Сонымен қорыта келгенде жобамен жұмыс технологиясын қолдану жеке тұлғаны дамыту бағытында оқушылардың өз бетімен хабарды жинауға, сараптау, тиімді де тиісті қорытынды жасауға, өз ойын дәлелдеуге, сөздік қорын толтыруға, сөйлеу тілінің мәдениетін тиімді үйренуге, эстетикалық талғамын дамытуға үлкен үлес қосады. Балалар жобалау әдісімен жүргізілетін жұмыс барысында өздерінің мұғалімге беймәлім таланттарын көрсетуге мүмкіндік алады. Олар ұйымдастырушылық қабілеттерін арттырады. Сондықтан, жобалау әдісі тәрбиеленушілерді жан-жақты дамытуда ең озық әдіс деуге негіз бар.

Әдебиеттер тізімі:

1. Фазылова Р.Л. Проект на уроках немецкого языка \Иностранный язык в школе. - 1999.- №.3
2. Голуб Г.Б., Чуракова О.В. Метод проектов как технология формирования ключевых компетентностей учащихся. – Самара: Изд-во «Профи», ЦПО, 2018.23-50с
3. Голуб Г.Б., Чуракова О.В. Метод проектов как технология формирования ключевых компетентностей учащихся. – Самара: Изд-во «Профи», ЦПО, 2013.23-50с.

ӘОЖ 37. 036

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРДЫҢ РУХАНИ ЖӘНЕ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Бақытжан Жарқынай Қазбекқызы, п.ғ.м.
Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау университеті
bakytzhan.zharkynay@mail.ru
Зулкарнаева Жамиля Амангельдиновна, п.ғ.м.
Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау университеті
zhamilya1972@mail.ru

***Аңдатпа:** Жеке тұлғаның рухани-эстетикалық мәдениетін дамыту мәселесі психология мен педагогикада маңызды орын алады. Бұл тақырыптың қазіргі әлеуметтік жағдайдағы өзектілігі қоғамдық өмірдің барлық салаларында ілгерілеуге ықпал ететін адами әлеуметтік маңызды қасиеттерді бағалауға және шығармашылық белсенділікті арттыруға жаңа көзқараспен байланысты. Тұлғаның рухани-эстетикалық дамуы оның ішкі әлемі мен сыртқы әлеммен қарым-қатынасының тереңдігіне әсер етіп, оны жаңа жетістіктер мен мүмкіндіктерге ұмтылуға итермелейді. Бұл жұмыста рухани-эстетикалық мәдениеттің дамуына әсер ететін факторлар, оның құрылымдық құрамдас бөліктері және оны жетілдіру жолдары қарастырылған.*

***Түйін сөздер:** Әлеуметтік-экономикалық өзгерістер, ғылыми-техникалық даму, рухани өмір, білім беру жүйесі, жеке тұлға қалыптастыру, шығармашылық қабілеттер, тұлға және әлеуметтік психикалық бейне, өмірлік құндылықтар, шығармашылық белсенділік, педагогика және тәрбие.*

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ДУХОВНО-ЭСТЕТИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Бақытжан Жарқынай Қазбекқызы, м.п.н.
Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова
bakytzhan.zharkynay@mail.ru
Зулкарнаева Жамиля Амангельдиновна, м.п.н.
Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова
zhamilya1972@mail.ru

***Аннотация:** Вопрос развития духовно-эстетической культуры личности занимает важное место в психологии и педагогике. Актуальность этой темы в современных социальных условиях связана с новым подходом к оценке социально значимых качеств человека и повышением творческой активности, что способствует прогрессу во всех сферах общественной жизни. Духовно-эстетическое развитие человека влияет на глубину*

его внутреннего мира и отношения с внешним миром, побуждая его стремиться к новым достижениям и возможностям. В данной работе рассматриваются факторы, влияющие на развитие духовно-эстетической культуры, её структурные компоненты и пути её совершенствования.

Ключевые слова: социально-экономические изменения, научно-техническое развитие, духовная жизнь, система образования, формирование личности, творческие способности, личность и социальный психический образ, жизненные ценности, творческая деятельность, педагогика и образование.

PROBLEMS OF DEVELOPING THE SPIRITUAL AND AESTHETIC POTENTIAL OF PRIMARY GRADE STUDENTS

Bakytzhan Zharkynay Kazbekkyzy, Zulkarnaeva Zhamilya Amangeldinovna

Master of Pedagogical Sciences Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov

bakytzhan.zharkynay@mail.ru, zhamilya1972@mail.ru

Annotation: The issue of development of spiritual and aesthetic culture of the individual occupies an important place in psychology and pedagogy. The relevance of this topic in modern social conditions is associated with a new approach to assessing socially significant qualities of a person and increasing creative activity, which contributes to progress in all spheres of public life. Spiritual and aesthetic development of a person affects the depth of his inner world and relations with the outside world, encouraging him to strive for new achievements and opportunities. This paper examines the factors influencing the development of spiritual and aesthetic culture, its structural components and ways of its improvement.

Key words: Socio-economic changes, scientific and technological development, spiritual life, education system, personality formation, creative abilities, personality and social mental image, life values, creative activity, pedagogy and upbringing.

Тұлғаның рухани-эстетикалық әлеуетін дамыту мәселесі әрдайым психологиялық - педагогикалық ғылымда қызығушылық білдіреді. Оның өзектілігі жаңа әлеуметтік жағдайларда адамның әлеуметтік маңызды қасиеттері туралы идеяларды қоғам өмірінің кез-келген саласында прогреске әмбебап қозғалысты анықтайтын шығармашылық рейтингісін жоғарылату бағытында қайта бағалауына байланысты одан әрі арта түседі.

Қазіргі уақытта жасөспірімдердің рухани әлеуетін дамыту мәселесін шешу қоғамдық өмірдің барлық салаларын жаңарту жағдайына байланысты. Белсенді, шығармашылық, батыл, үйлесімді дамыған, өз бетінше шешім қабылдауға және оларды жүзеге асыру үшін жеке жауап беруге қабілетті адамға деген сұраныстың объективті өсуіне байланысты деп айтуға болады. Шығармашылық, рухани потенциал проблемасына ерекше назар аудару, ең алдымен, қазіргі ғылымның адамның қоршаған шындыққа шығармашылық қатынасын, қазіргі әлемді және оның заңдылықтарын түсінуге тәрбиелеу үрдісімен байланысты.

Жаңа әлеуметтік-мәдени жағдайға байланысты тұлғаның шығармашылық, рухани, өзін-өзі дамытуға тәрбиелеу мақсаттарын жаңарту және нақтылау мәселесі өте өткір. Бүгінгі таңда жаңа авторлық бағдарламалар мен интерактивті нысандарды әзірлеу, мектеп және қосымша білім беру жүйесіне жоғары білікті мамандарды тарту, дамудың жаңа технологияларын енгізу қажеттілігі туындады.

Қоғамның әлеуметтік-экономикалық, ғылыми-техникалық, рухани өміріндегі өзгерістер қазіргі білім беру жүйесінің ізгіліктік және жеке тұлғаны қалыптастыру бағытын көздеп отыр. Білім беру жүйесінің басты мақсаты – ұлттық және адамзаттық мәдени құндылықтар негізінде жеке тұлғаның қалыптасуына қажетті жағдай жасай отырып, оның шығармашылық қабілетін дамыту, жетілдіру. Тұлға адамның тек дара сипаты ретіндегі емес, әртүрлі әлеуметтік психикалық бейнемен сипатталады. Педагогика үшін мәнді мәселенің бірі – «жеке тұлға» түсінігінің өзін айқындап алу. Жеке тұлға деген не? Адам

баласы материалдық және рухани өмірдің ортасында тіршілік етеді де, өзі өмір сүріп отырған қоғамның, ұжымның, ұлттың, рудың мүшесі ретінде өзіндік ақылпарасатымен, жеке бастың өзіне тән ақыл-ой, ерік-жігер, мінез-құлық ерекшелігімен көрінуге тырысады. Адамдар тұлға болып, өзіндік жеке бас ерекшелігімен бірден дүниеге келмейді. Әрбір жеке тұлғаны қалыптастыру, тәрбиелеп жетілдіру қажет. Жеке тұлғаның ерекшелігі дегеніміз – ол оның өзіне тән мінез-құлқындағы, іс-әрекетіндегі, көзқарасындағы ерекшелігімен даралануы. Тұлға – жеке адамның мақсатының орындалуы ғана емес, оның ерік-жігерінің іске асуы, яғни өзі жөніндегі ойын, еркін іске асырудың дайындығы және оны іске асыруының нәтижесі, көрінісі. Тәрбие адамдарға тән әлеуметтік категорияға жатады және тұлғаны дамытуда шешуші рөл атқарады. Тәрбиелеу – халықтың ғасырлар бойы жинақтап, іріктеп алған озық тәжірибесі мен ізгі қасиеттерін жас ұрпақтың бойына сіңіру, жастардың қоршаған ортадағы қарымқатынасын, дүниетанымын, өмірге деген көзқарасын және соған сай мінезқұлқын қалыптастыру. Тәрбиенің негізгі мақсаты – дені сау, ұлттық сана сезімі ояңған, рухани ойлау дәрежесі биік, мәдениетті, парасатты, ар-ұжданы мол, еңбекқор, іскер, бойында басқа да қасиеттер қалыптасқан адамды тәрбиелеу. Жастардың тәрбие мәселесі қоғам үшін әр уақытта өзекті болып келген. Адамзат – жаһандану мен ақпарат дәуіріне, әлем – шексіз шындыққа, ал өнер – адам өмірін әлеуметтік және өзіндік мағына мен қуанышқа толтыруға бағытталған шаққа аяқ басты. Бүгінде заттық және ақша эквивалент әлемінде қалай адам болып қалу керек, күнделікті қарым-қатынаста өзіндік құндылық сезімін қалай сақтап, қандай өмірлік құндылықтырды басшылыққа алу керек деген мәселелер маңызды орын алады. Әртүрлі білім беру мекемелеріндегі өсіп келе жатқан жас өркеннің бастамашылдық және шығармашылық белсенділігінің төмендеуіне байланысты тұлға тәрбиесі мәселесі маңызды болып отыр. Әлемдік деңгейде соңғы он жылдықта болып жатқан әлеуметтік мәдени және экономикалық трансформация, көптеген құндылықтардың жоғалуы, жүріс-тұрыс құрылымдарының модификациясы, жастардың белгілі бір адамгершілік дәрежеде болмауы бұл мәселені өткірлей түсті. Негізінен, адамның дамуына сырттай әсер ететін қозғаушы факторлар – білім беру, оқыту, тәрбиелеу, яғни педагогиканың негізгі категориялары болса, ал адам өмірінің құндылығы оның руханилығы, өзінің кім екенін саналы түрде меңгеруге ықпал ететін қозғаушы факторлар – жан мен рух екенін көптеген ғалымдар мойындауда.

Ресей ғалымы Б.С. Гершунский: «...адамгершілік, рухани құндылықтың сапалық деңгейінің төмендеуі, өркениет пен дүниетанымның тұйыққа тірелуі, ХХІ ғасыр қарсаңындағы және үшінші мыңжылдықтағы жүйелі тоқырау, қоғамдық өмірдің үш моделін: білім, дін, ғылымды қамтитындығын көрсетеді. Келешекте білім беру арқылы білім мен сенімнің арасындағы алшақтықты жоюға және білім арқылы материалдық және рухани әлемді тануға болады», – деген көзқарас тудырады.

Бүгінгі таңда оқытудың жаңа мәселелеріне, оқу үрдісін белсендіруге, білім беру жүйесін гуманизациялауға байланысты ХХІ жүзжылдықтың шәкірті қандай болу керек деген сұраққа жауап іздестірілуде. Сондықтан педагогтер алдында тұлғаның тәрбие үрдісіне белсене қатысуын, өзін-өзі тәрбиелеуін ынталандыру мәселесі тұр. Анығында, шәкірт тәртібінің үнемі бақылануы, сонымен қатар ұжымдық талқылаулар осыған бағытталған. Тұлғаны жан-жақты дамытудың нақты мәселелерімен, талаптарымен таныс болуы олардың осы талаптарға сай болуға талпынысын қалыптастыруда белгілі бір маңызға ие. Тарихтың барлық кезеңдерінің жалпы адамгершілік құндылықтары тәрбиенің мақсатты кезеңдерін анықтауда маңызды болып табылады. Мұндай құндылықтар гумандылық пен сүйіспеншілік, руханилық және еркіндік, мейірім және қатыгездік, кісілік және қарапайымдылық, жомарттық және адалдық және тағы басқа ұғымдармен байланысты. Балалар бір уақытта өзгеру субъектісі және әсерлер объектісі ретінде көрінеді, осының арқасында өзгереді, қоғамның мүшесі ретінде жетіледі, әлеуметтік өмір мен өндірістің шарттарына икемделеді. Тәртіп мәдениеті адамгершілік талаптарының жүзеге асуын, адамның сыртқы келбеті мен тәртібін, осы қасиеттердің үйлесімділігі мен табиғилығының оның өмірімен қаншалықты байланыстылығын, күнделікті ережелерін көрсетеді. Бұл

анықтамадан тұлғаның қалыптасуына көмектесетін тәртіптіліктің және жүрістұрыс мәдениетінің ортақ адамгершілік-психологиялық және эстетикалық заңдылықтары шығады. Олар тұлғаның дүниетанымын және өзіне, басқаларға, еңбекке және заттарға, әлемге, адамзатқа қатынасын құрайтын элементтер болып табылады. Тәрбие үрдісінің құрылымды бөліктері (эстетикалық қабылдау, сезім, уайымдау, қажеттілік, сана, идеал, көркем-эстетикалық талғам) және функционалды құрамы (әлем сұлулығының ашылуы, ағартушылық, ұйымдастырушылық-педагогикалық) педагогикалық ықпалдардың мақсатқа бағыттылығын және мәнін қамтамасыз етеді, тәрбиеленушінің өзін-өзі тәрбиелеу қажеттіліктеріне жауап береді. Эстетикалық тәрбие тұлғаның жан-жақты дамуына, адамгершілік және интеллектуалдық жетілуіне көмектеседі. Нақтылыққа эстетикалық қатынас қалыптастыру үрдісінде оқушылардың эстетикалық санасы дамиды, ол адамның эстетикалық мәдениетінің деңгейін көрсетеді. Эстетикалық мәдениет әр адамның эстетикалық даму деңгейінің және тәрбиесінің көрсеткіші болып табылады. Адам өз мәнінде сұлулықты жасаушы және өзін эстетикалық мәдениет арқылы жетілдіреді. Эстетикалық мәдениеттің астарынан адамның барлық қызметіндегі эмоционалды-сезімдік уайымдаулар және рухани ләззаттың мақсаттылығының, потенциалының белгілі бір деңгейін түсіну керек. Тәрбиелілік астарында маңызды қоғамдық қасиеттердің қалыптасуымен сипатталатын тұлғаның кешенді қасиеттері жатыр. Адамның тәрбиелілігі күнделікті жүріс-тұрысынан, нақты іс-әрекеті мен қимылдарынан, сөзінен, қоршаған ортаға қатынасынан көрінеді. Тәрбиелілік туралы іс-қимыл, мимика, интонация бойынша белгілі бір дәрежеде айтуға болады. Тұлға тәрбиелілігі ең бірінші жастардың қоғамдық тәртібінің мақсаты мен мәселелеріне негізделеді, яғни тәрбиелілік осы мақсаттармен және мәселелермен анықталады, әлеуметтік қатарға және халық дәстүріне тәуелді болып келеді. Көрсеткіштер нормативтік сипат алады, тұлғаға қойылатын талаптарды нақтылайды. Тұлғаның тәрбиелілігі – күрделі қасиет, әртүрлі көрсеткіштерді құрайтын көп элементті, оны бағалауда бір ғана критерий қою жеткіліксіз. Өйткені мұғалім тәрбиеленуші бойына әртүрлі қасиеттерді қалыптастырады, ол әрбір қасиет туралы, оның формалары туралы білуі керек, әрбір көрсеткіш бойынша нақты критерийлерге басшылық ету керек. Көрсеткіштер тәрбиелілікті анықтау өлшемдері ретінде алынады. Кейбір авторлар (Монахов Н.И. және т.б.) тәрбиеліліктің әлеуметтік көрсеткіштерін бөледі: патриоттық, ұжымшылдық, интернационалдылық, гумандылық, еңбекқорлық, адалдық, ұқыптылық, тәртіптілік, белсенділік, білуге құштарлық, сонымен қатар эстетикалық және физикалық дамуы. Сонымен бірге тәрбиеліліктің деңгей градациясы мен (жоғары, орташа, төмен) белгілі бір критерийлері анықталады.

Рухани мәдениет – эстетикалық тәрбиенің қайнар көзі, негізі. Бұл тәрбие адамның рухани дамуының түп қазығы болып, оның бүкіл өмірін қамтиды. Таным процесінде рухани нәр алу, адамның жастық шағында, білім алушылардың қоғамы әлеуметтік жағынан әркелкі. Олардың жасы, отбасылық жағдайы, шығу тегі, экономикалық-әлеуметтік жағдайы сан түрлі. Біреулеріне осы оқу орнындағы орта, біреулеріне бұқаралық ақпарат құралдары, ал енді біреулеріне отбасындағы тәрбие көбірек ықпал етеді. Осындай әркелкілікте білім алушылардың эстетикалық мәдениетін қалыптастыруға мына жағдайлар арқылы ықпал ету керек: мемлекеттік стандартқа кіретін барлық пәндерді оқыту барысында эстетика мәнінің маңызын ұмытпай ескеріп отыру; білім алушылардың рухани-эстетикалық мәдениеті тек оқу процесінде ғана емес, тұрмыстық, яғни өзі тұратын ортада игеруіне жағдай жасау, киім киюі, еңбек ететін ортасы, көшеде жүру т.б. жерлерде әсемдікке сәйкес өзін-өзі ұстай білуі; күнделікті өмір ағымындағы жаңалықтар, өзгерістер, атап айтсақ сән, субмәдениет ағымдарының тек өзіне жарасымдысын ғана таңдай білуі; өзін-өзі қалыптастыру барысында ұлттық ерекшеліктерді, өз халқының тарихи, мәдени мұрасын, салт-дәстүрін бүгінгі өмірге сай бейімдеп ала білуі. Нақты сапа аспектілерін сипаттайтын белгілер өзара бір-бірімен байланысты және бірін-бірі толықтырады; олардың шығуы кей жағдайда шартты болады. Бұл белгілер тәрбиеліліктің қысқа сипаттамасын білдіре отырып, сәйкес сапаның ашылуына ықпал етпейді. Дегенмен тұлғаның сапалы компоненттерінің көрінуі

туралы талқылай отырып, бұл белгілер олардың деңгейін анықтауға мүмкіндік береді, даму тенденциясын жүргізеді.

Әлем мойындаған алдыңғы қатарлы мемлекеттер қатарына ену үшін, еліміздің экономикасы мен мәдениетін жоғары деңгейге көтеретін дара тұлға тәрбиелеу - еліміздің басты назарында. Осы орайда білім беру саласында оқушылардың музыкалық шығармашылық қабілеттерін дамыту, олардың рухани-эстетикалық дамуына жол беру-қазіргі уақыттың талабы, әр оқытушының басты міндеті.

Ұлттық дәстүр мен салт-сана тағылымын жас жеткіншек бойына дарытып, оның жан жүйесін оятуда, өнерге деген ынтасын арттыруда қазақтың қасиетті де, киелі қара домбырасының атқаратын рөлі ерекше. Халық арасында өте кең тараған домбыра аспабы – қазақ халқы үшін өте қастерлі дүниелерінің бірі. Қазіргі заманда өнердің түрі де, саласы да көп. Соның ішінде өзінің орны бар – ол күй өнері. Күй – руханият әлемінің негізгі бір бөлігі және жеке тұлғаны тәрбиелеудегі маңызы өте зор. Белгілі ғалым, филология ғылымдарының докторы Ақселеу Сейдембековтың ғылыми мұрасында күй мәселелері терең тұрғыдан зерттелінген. Ғалым қазақтың музыкалық мәдениетінде бес мектептің барын алғаш рет анықтап, олардың даралық сипаты мен типологиялық тұтастығын айғақтап берді. Ол күй аңыздарының құрлымдық-тақырыптық қасиеттерін негізге ала отырып, күй аңыздарын алты топқа жіктейді. Олар: тарихи тақырыпқа арналған күй аңыздар, күйші-композиторлар өміріне қатысты күй аңыздар, тұрмыс-салтқа байланысты туған күй аңыздар, арнау күйлерінің аңыз-әңгімелері, қоршаған орта, табиғат құбылыстары туралы күй аңыздар, жанжануарларға қатысты туған күй аңыздары деп атап өтуге болады.

Қорыта айтқанда, адамзаттың ежелгі арманы – бақытты өмір сүру. Ол үшін тұрмыс байлығымен бірге адамның рухани өмірі де көркем болуы шарт. Ал бұл жолда адамдарға эстетикалық ләззат беретін – өнер. Өнер әсемдікпен тығыз байланысты. Ал өнерден ләззат алу үшін тұлға ең алдымен эстетикалық жағынан мәдениетті, білімдар болуы керек. Сондықтан да бүгінгі күні білім алушылардың ішкі рухани әсемдіктерін байытумен бірге, олардың бойына ізгілік, адамгершілік қасиеттерді дамыту, мәдени мұраларға өзіндік қызығушылығын ояту.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Гершунский Б.С. Образование в третьем тысячелетии: гармония знания и веры / Б.С. Гершунский. – М., 1997. – С. 2, 4.
2. Куренкова Р.А. Эстетика: учеб. для студ. высш. учеб. заведений / Р.А. Куренкова. – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. – 312, 368.
3. Ауэзов М.О. Шығар. жин., 20 томдық, А., 1999.
4. Ақселеудің асыл мұрасы. Нұр-Сұлтан қ., 2021. Астана ТС.

УДК 37.013.42

ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАТИВНАЯ ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ КАК ФАКТОР РЕАЛИЗАЦИИ ЦЕННОСТЕЙ, ЗАЛОЖЕННЫХ В ТРУДАХ ШОКАНА УАЛИХАНОВА

Баяш Акмарал Болатқызы

ОП 7М01301 «Педагогика начального образования», Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г. Кокшетау, Казахстан.

bayash.akmaral01@gmail.com

***Аннотация:** В статье рассматривается значимость информационно-коммуникативной подготовки будущих учителей начальных классов в контексте*

реализации ценностей, отраженных в трудах Шокана Уалиханова. Анализируются педагогические идеи Уалиханова, связанные с просвещением и культурным развитием общества, и их актуальность в современных условиях цифровизации образования. Представлены подходы к формированию информационно-коммуникативной компетентности у студентов педагогических специальностей, направленные на сохранение и развитие культурного наследия Казахстана.

Ключевые слова: Шокан Уалиханов, информационно-коммуникативная компетентность, будущие педагоги, цифровизация образования, культурное наследие.

БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАТИВТІК ДАЙЫНДЫҒЫ — ШОҚАН УӘЛИХАНОВ ЕҢБЕКТЕРІНДЕ КӨРІНІС ТАПҚАН ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ІСКЕ АСЫРУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Баяш Ақмарал Болатқызы

ББ 7М01301 "Бастауышта оқыту педагогикасы", Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан.

bayash.akmaral01@gmail.com

Аннотация: Мақалада Шоқан Уәлихановтың еңбектерінде көрініс тапқан құндылықтарды іске асыру контекстінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникативтік дайындығының маңызы қарастырылады. Уәлихановтың ағартушылық пен қоғамның мәдени дамуына қатысты педагогикалық идеялары және олардың білім беруді цифрландыру жағдайындағы өзектілігі талданады. Сондай-ақ Қазақстанның мәдени мұрасын сақтау мен дамытуға бағытталған педагогикалық мамандықтардағы студенттердің ақпараттық-коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру тәсілдері ұсынылады.

Түйін сөздер: Шоқан Уәлиханов, ақпараттық-коммуникативтік құзыреттілік, болашақ педагогтар, білім беруді цифрландыру, мәдени мұра.

INFORMATION AND COMMUNICATION TRAINING OF FUTURE TEACHERS AS A FACTOR IN IMPLEMENTING THE VALUES REFLECTED IN THE WORKS OF CHOKAN VALIKHANOV

Akmaral Bolatkyzy Bayash

EP 7M01301 "Pedagogy of Primary Education", Sh. Ualikhanov Kokshetau University, Kokshetau, Kazakhstan.

bayash.akmaral01@gmail.com

Abstract: The article explores the importance of information and communication training of future primary school teachers in the context of implementing the values reflected in the works of Chokan Valikhanov. It analyzes Valikhanov's pedagogical ideas related to enlightenment and cultural development of society, and their relevance in the modern era of digitalization in education. The paper presents approaches to developing information and communication competence among students of pedagogical specialties, aimed at preserving and promoting the cultural heritage of Kazakhstan.

Keywords: Chokan Valikhanov, information and communication competence, future teachers, digitalization of education, cultural heritage.

В эпоху стремительной цифровизации образования особое значение приобретает подготовка будущих педагогов, способных эффективно использовать информационно-

коммуникационные технологии (ИКТ) в учебном процессе. При этом важно учитывать национальное культурное наследие и педагогические идеи выдающихся деятелей прошлого. Одним из таких мыслителей является Шокан Уалиханов — казахский ученый, просветитель и этнограф XIX века, чьи труды остаются актуальными и сегодня. В данной статье рассматривается, как информационно-коммуникативная подготовка будущих учителей начальных классов способствует реализации ценностей, заложенных в трудах Уалиханова.

Шокан Уалиханов уделял особое внимание вопросам просвещения и образования, считая их ключевыми факторами развития общества. Он подчеркивал необходимость изучения родного языка, истории и культуры, а также внедрения передовых методов обучения. Уалиханов выступал за гармоничное сочетание традиционных ценностей и новаторских подходов в образовании, что особенно важно в условиях современной глобализации и цифровизации.

Информационно-коммуникативная компетентность (ИКК) представляет собой совокупность знаний, умений и навыков, позволяющих эффективно использовать ИКТ в профессиональной деятельности. Для будущих учителей начальных классов ИКК включает:

- умение работать с различными информационными ресурсами;
- использование цифровых инструментов для организации учебного процесса;
- развитие критического мышления при оценке информации;
- обеспечение безопасного и этичного использования ИКТ.

Формирование ИКК у студентов педагогических специальностей способствует повышению качества образования и подготовке их к работе в современных условиях цифрового общества.

Идеи Шокана Уалиханова о важности просвещения и сохранения культурного наследия находят отражение в современных подходах к подготовке педагогов. Использование ИКТ позволяет не только повысить эффективность обучения, но и интегрировать в образовательный процесс материалы, связанные с национальной культурой и историей. Например, создание цифровых ресурсов на основе трудов Уалиханова способствует популяризации его идей среди подрастающего поколения и формированию у них уважения к культурному наследию Казахстана.

Для эффективного внедрения ИКТ в обучение будущих педагогов необходимо:

- разработка учебных программ, включающих дисциплины по ИКТ;
- проведение практических занятий с использованием современных цифровых инструментов;
- стимулирование самостоятельной работы студентов с информационными ресурсами;
- организация педагогической практики с применением ИКТ в реальных условиях.

Такие меры позволят будущим учителям не только овладеть необходимыми техническими навыками, но и научиться интегрировать их в образовательный процесс с учетом культурных и исторических особенностей.

Кроме того, важно отметить, что информационно-коммуникативная подготовка педагогов должна быть неотъемлемой частью их профессиональной идентичности. Сегодня учитель — это не просто передатчик знаний, но и медиатор между культурным наследием и новыми цифровыми средствами передачи информации. В этом контексте педагог выступает как хранитель духовных ценностей, транслируемых через современные образовательные технологии. Такой подход отражает идеи Шокана Уалиханова, который считал, что образованный человек должен быть связующим звеном между традициями своего народа и новыми веяниями времени.

Формирование информационно-коммуникативной компетентности должно происходить не только на уровне технических навыков, но и включать в себя развитие

эмпатии, коммуникативной этики, способности выстраивать доверительные отношения в образовательной среде. Эти качества были присущи самому Уалиханову, отличавшемуся высокой культурной чувствительностью и стремлением к диалогу между культурами. Поэтому использование ИКТ в педагогике должно подкрепляться нравственными установками и уважением к духовному наследию.

Следует подчеркнуть, что преподавание с использованием ИКТ, основанное на культурных и исторических материалах, позволяет формировать у школьников не только функциональную грамотность, но и идентичность — понимание своей роли в истории, культуре и обществе. В этом направлении подготовка педагогов приобретает стратегическое значение, так как именно они становятся проводниками культурного кода нации в условиях цифрового века.

Таким образом, информационно-коммуникативная подготовка будущих учителей начальных классов не просто расширяет их профессиональные возможности, но и служит мощным инструментом в деле воспитания личностей, осознающих значимость своей истории и культуры. Наследие Шокана Уалиханова — яркий ориентир в этом процессе, позволяющий выстраивать обучение на основе национальных ценностей с использованием инновационных образовательных практик.

Информационно-коммуникативная подготовка будущих педагогов начальных классов играет ключевую роль в реализации ценностей, заложенных в трудах Шокана Уалиханова. Сочетание современных технологий и национального культурного наследия способствует формированию у подрастающего поколения уважения к истории и традициям, а также готовности к жизни в цифровом обществе. Таким образом, интеграция идей Уалиханова в процесс подготовки педагогов через ИКТ является важным шагом на пути к качественному и культурно обогащенному образованию.

Список литературы

1. Уалиханов Ш. «Избранные произведения». — Алматы: ҚазАқпарат, 2006.
2. Жансеитова А. Ш. Педагогика Шокана Уалиханова: культурное наследие и его влияние на современную образовательную практику. — Астана: Мектеп, 2015.
3. Назарбаев Н. А. Стратегия Казахстана-2050: новый политический курс государства. — Алматы: Жеті жарғы, 2014.
4. Баймұханова Г. И. Цифровизация образования в Казахстане: проблемы и перспективы. — Алматы: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2020.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННО – КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ ОБУЧЕНИЯ ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Бергер Ирина Николаевна

Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г. Кокшетау

beger.irina290702@mail.ru

Аннотация: Статья посвящена актуальной проблеме использования информационно-коммуникационных технологий в учебном процессе у детей младшего школьного возраста. В ней рассматриваются психолого-педагогические аспекты использования ИКТ в обучении младших школьников.

Ключевые термины: компьютерные технологии, учебный процесс, компьютер, цифровая грамотность, организация обучения, учебные средства.

*«Смена исторических эпох определяется сменой коммуникационных технологий...»
Герберт Маршалл Маклюэн.*

В современном мире информационно-коммуникационные технологии (ИКТ) играют все более важную роль в образовании. Они предоставляют уникальные возможности для обучения и развития детей младшего школьного возраста. В данной статье мы рассмотрим дидактические условия использования ИКТ обучения для детей младшего школьного возраста и их влияние на процесс обучения и развития детей.

Информатизация начальной школы является неотъемлемой частью современного образовательного процесса и играет важную роль в формировании информационной культуры ребенка и достижении высокого качества образования. Использование информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в начальной школе имеет ряд целей:

- Повышение мотивации к обучению: применение ИКТ позволяет сделать учебный процесс более интересным, увлекательным и интерактивным, что способствует повышению мотивации и вовлеченности учащихся в образовательную деятельность.

- Повышение эффективности обучения: ИКТ-ресурсы и средства позволяют разнообразить формы и методы обучения, а также индивидуализировать образовательный процесс. Это способствует более эффективному усвоению материала и развитию навыков критического мышления и решения проблем.

- Активизация познавательной деятельности: использование ИКТ в начальной школе помогает развивать любознательность, творческое мышление, исследовательские навыки и умение работать с информацией.

- Совершенствование методик проведения уроков: использование ИКТ в учебном процессе позволяет педагогам проводить уроки более динамично, наглядно и эффективно.

- Своевременное отслеживание результатов обучения и воспитания: использование ИКТ в начальной школе позволяет проводить оперативный мониторинг успеваемости и выявлять пробелы в знаниях учащихся.

- Планирование и систематизация работы учителя: применение ИКТ позволяет учителю планировать уроки и систематизировать учебный материал, а также разрабатывать индивидуальные образовательные маршруты для каждого ученика.

- Использование в качестве средства самообразования: использование ИКТ в начальной школе помогает ученикам самостоятельно изучать новый материал, развивать исследовательские навыки и навыки саморегуляции учебной деятельности.

- Качественная и быстрая подготовка к урокам и мероприятиям: использование ИКТ в учебном процессе позволяет учителю оперативно и эффективно подготавливаться к урокам и внеклассным мероприятиям.

Применение ИКТ в начальной школе особенно целесообразно в связи с возрастными особенностями младших школьников. Лучшее развитие наглядно-образного мышления по сравнению с вербально-логическим, а также неравномерное и недостаточное развитие анализаторов, с помощью которых дети воспринимают информацию, делают использование ИКТ в образовательном процессе особенно эффективным. Наглядная и интерактивная подача материала позволяет лучше усваивать информацию и способствует формированию познавательного интереса. Использование ИКТ в начальной школе должно быть разумным и обоснованным. Необходимо учитывать возрастные особенности и индивидуальные потребности учащихся, а также цели и задачи конкретного урока или занятия. Использование ИКТ должно дополнять традиционные методы обучения и не заменять их полностью. Грамотное и эффективное применение информационно-коммуникационных технологий в образовательном процессе начальной школы способствует повышению качества образования и формированию информационной культуры ребенка.

Виды уроков с использованием ИКТ: урок – презентация, электронные учебные пособия, интерактивные задания, тестовый компьютерный контроль, компьютерные дидактические игры и интернет – ресурсы, урок кино/мультфильм.

Дидактические условия использования ИКТ обучения для детей младшего школьного возраста. Для эффективного использования ИКТ обучения необходимо создание определенных дидактических условий. Во-первых, важно выбирать соответствующие образовательные программы и приложения, которые соответствуют возрастным особенностям детей и целям обучения. Во-вторых, необходимо обеспечить доступность и удобство использования ИКТ, чтобы дети могли легко осваивать новые технологии. В-третьих, важно обеспечить контроль и регулирование использования ИКТ, чтобы предотвратить возможные негативные последствия и обеспечить безопасность детей в сети.

Влияние использования ИКТ на обучение и развитие детей младшего школьного возраста. Использование ИКТ в обучении детей младшего школьного возраста может оказывать положительное влияние на их обучение и развитие. ИКТ могут способствовать развитию критического мышления, проблемного мышления и навыков решения задач. Они также могут повысить мотивацию и интерес к учебе, развивать креативность и воображение, а также способствовать социализации и сотрудничеству.

Использование ИКТ в обучении детей младшего школьного возраста имеет ряд преимуществ. Во-первых, ИКТ могут помочь детям освоить новые знания и навыки более эффективно и увлекательно. Во-вторых, ИКТ могут способствовать развитию критического мышления и навыков решения проблем. В-третьих, ИКТ могут помочь детям стать более творческими и инновационными. В-четвертых, ИКТ могут помочь детям стать более социально активными и общительными. Однако использование ИКТ в обучении детей младшего школьного возраста также имеет ряд недостатков. ИКТ могут отвлекать детей от учебы и мешать им сосредоточиться. ИКТ могут быть вредны для здоровья детей, если они используются в течение длительного времени, а также могут дать детям доступ к нежелательному контенту, такому как насилие и пропаганда ненависти. Чтобы минимизировать риски и максимизировать преимущества использования ИКТ в обучении детей младшего школьного возраста, необходимо соблюдать ряд рекомендаций. Родители и учителя должны контролировать использование ИКТ детьми и ограничивать время, которое они проводят за компьютером или другими устройствами. Необходимо научить детей безопасному использованию ИКТ и помочь им развить навыки критического мышления и умение распознавать нежелательный контент. Родители и учителя должны поощрять детей использовать ИКТ для образовательных целей и помогать им находить полезные и интересные ресурсы.

Использование ИКТ в обучении детей младшего школьного возраста может иметь как положительное, так и отрицательное влияние на их обучение и развитие. Чтобы максимизировать преимущества и минимизировать риски, необходимо создавать соответствующие дидактические условия и соблюдать рекомендации по безопасному использованию ИКТ.

Литература:

1. Умхажиева, Х. Т. Использование информационно-коммуникационных технологий в обучении детей младшего школьного возраста / Х. Т. Умхажиева. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2019. — № 50 (288). — С. 399-401.
2. Ковалевич, И. А. Управление человеческими ресурсами [Электронный ресурс]: учеб. пособие / И. А. Ковалевич, В. Т. Ковалевич. — Красноярск: Сибирский федеральный ун-т, 2011. — 210 с.
3. Канянина, Т. И. Способы диссеминации инновационного опыта школ в области развития ИКТ-компетентности педагогов / Т. И. Канянина, Е. П. Круподерова // Тенденции развития науки и образования, 2018. – Т. 41. – № 1. – 28-30 с.

4. Стадник, М. В. Использование медиауроков для развития мышления младших школьников. – Библиотека сообщества учителей начальных классов. Образовательный портал «Сеть творческих учителей» [Электронный ресурс].

5. Аглоцова, Н. Н. ИКТ-компетентность – фундамент для формирования УУД в современной школе // В сборнике: Интернет-технологии в образовании Сборник материалов Международной научно-практической конференции, 2018. – 128-131 с.

6. Расулов, Х. А. Проблемы внедрения инновационных технологий в педагогическую практику // Наука и образование сегодня, 2018. – № 4 (27). – 62-63 с.

7. Протопопова, В. В. Медиакомпетентность современного педагога / Протопопова В.В. // Высшее гуманитарное образование XXI века: Педагогика. Психология. – Самара: ПГСГА, 2009. – 288 с.

ПРИМЕНЕНИЕ СЕНСОРНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В КОРРЕКЦИИ СМЫСЛОВОГО ВОСПРИЯТИЯ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ С РАС

Бекешева Торғын Рашитқызы

ГКП на ПХВ «Bolashaq saraıy»

Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, г. Кокшетау

torgyn.eskendir@mail.ru

***Аннотация:** В статье рассматривается влияние сенсорных технологий на смысловое восприятие у младших школьников с расстройствами аутистического спектра (РАС). Освещаются основные проблемы смыслового узла у таких детей и предлагаются методики его коррекции посредством сенсорной интеграции. Представлены практические примеры использования сенсорных технологий в образовательном процессе.*

***Ключевые слова:** сенсорные технологии, смысловой узел, расстройства аутистического спектра, младшие школьники, коррекционная педагогика.*

СЕНСОРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ КІШІ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ АУТИЗМ СПЕКТРІ БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ МАҒЫНАЛЫҚ ҚАБЫЛДАУЫН ТҮЗЕТУДЕ ҚОЛДАНУ

Бекешева Торғын Рашитқызы

«Bolashaq saraıy» ШЖҚ МКК

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.

torgyn.eskendir@mail.ru

***Аңдатпа:** Мақалада сенсорлық технологиялардың аутизм спектрі бұзылыстары бар кіші мектеп жасындағы балалардың мағыналық қабылдауына әсері қарастырылады. Мұндай балалардағы мағыналық түйіннің негізгі мәселелері көрсетіліп, оны сенсорлық интеграция арқылы түзету әдістері ұсынылады. Білім беру процесінде сенсорлық технологияларды қолданудың практикалық мысалдары келтірілген.*

***Түйін сөздер:** сенсорлық технологиялар, мағыналық түйін, аутизм спектрі бұзылыстары, кіші мектеп жасындағы балалар, түзету педагогикасы.*

APPLICATION OF SENSORY TECHNOLOGIES IN THE CORRECTION OF SEMANTIC PERCEPTION IN YOUNG STUDENTS WITH ASD

Bekesheva Torgyn Rashitkyzy

Sh. Ualikhanov Kokshetau University, Kokshetau

torgyn.eskendir@mail.ru

Abstract: *The article examines the impact of sensory technologies on semantic perception in young students with autism spectrum disorders (ASD). The main problems of the semantic node in such children are highlighted, and methods for its correction through sensory integration are proposed. Practical examples of the use of sensory technologies in the educational process are presented.*

Keywords: *sensory technologies, semantic node, autism spectrum disorders, young students, corrective pedagogy.*

Введение

Дети с расстройствами аутистического спектра (РАС) испытывают значительные трудности в обработке и интерпретации сенсорной информации, что напрямую влияет на формирование смыслового узла – способности осмысливать и интегрировать полученные знания в целостную картину мира. Нарушения в этой области могут приводить к замкнутости, трудностям в коммуникации и учебной деятельности. Сенсорные технологии, включающие специализированное оборудование и методики сенсорной интеграции, способны значительно улучшить процессы смыслового восприятия у таких детей.

Сенсорные технологии и их роль в коррекции смыслового восприятия

Сенсорные технологии представляют собой комплекс методик и инструментов, направленных на стимуляцию различных анализаторных систем ребёнка. В коррекционной работе с детьми с РАС применяются:

- Световые панели и пузырьковые колонны – для зрительной стимуляции и концентрации внимания.
- Балансиры и сенсорные дорожки – для развития проприоцепции и моторной координации.
- Тактильные панели и мешочки с наполнителями – для тактильной стимуляции и формирования сенсорных представлений.
- Музыкальные и вибрационные подушки – для улучшения слухового восприятия и снижения тревожности.
- Ароматерапия – как способ активизации эмоционально-когнитивных процессов.

Эти технологии позволяют воздействовать на сенсорные каналы ребёнка, улучшая его способность к восприятию и осмыслению информации.

Практическое применение сенсорных технологий

В рамках собственной практики были проведены занятия с использованием сенсорной интеграции для коррекции смыслового восприятия у младших школьников с РАС. Например, в одной из сессий использовался комплекс «сенсорная комната», включающий мягкие модули, световые панели и тактильные поверхности.

Пример занятия: Цель: Развитие смыслового восприятия через сенсорную интеграцию. Материалы: пузырьковая колонна, балансировочная дорожка, тактильные мешочки с различными наполнителями. Ход занятия:

1. Ребёнку предлагается пройти по сенсорной дорожке, проговаривая ощущения и сравнивая их («мягко», «шершаво», «гладко»).

2. Использование пузырьковой колонны для концентрации внимания и обсуждения увиденного («какие цвета ты видишь?», «на что это похоже?»).

3. Работа с тактильными мешочками: определение предметов на ощупь и составление простых смысловых ассоциаций (например, если внутри мешочка зёрна кофе, ребёнок может вспомнить утренний ритуал взрослых).

Результаты показали, что регулярные занятия с использованием сенсорных технологий способствуют улучшению когнитивных процессов, развитию смыслового восприятия и повышению адаптивных способностей ребёнка.

Заключение

Применение сенсорных технологий в коррекционной педагогике позволяет эффективно развивать смысловое восприятие у младших школьников с РАС. Сенсорная интеграция способствует формированию ассоциативных связей, улучшает концентрацию и способствует социализации. Дальнейшие исследования в данной области могут позволить разработать более структурированные программы для детей с особенностями развития.

Список литературы

1. Айрес, Дж. (2013). Ребенок и сенсорная интеграция: понимание скрытых проблем развития. Москва: Теревинф.
2. Кислинг, У. (2017). Сенсорная интеграция в диалоге. Москва: Теревинф.
3. Дербисалова, Г. С., & Абаева, Г. А. (2023). Использование мультимедийных технологий в обучении школьников с нарушениями интеллекта. Известия. Серия: Педагогические науки, 69(2). <https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.69.2.023>
4. Косякова, Е. В. (2023). Сенсорная интеграция у детей с расстройствами аутистического спектра и её дисфункция. Молодой ученый, (42), 109-111. <https://moluch.ru/archive/489/106812/>

УДК 373.3

РОЛЬ ВИДЕО-ПРЕЗЕНТАЦИИ В КОММУНИКАТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Головко Виктория Викторовна

Научный руководитель: Жусупбекова Гульсара Галимбековна
Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, г. Кокшетау
Saxnova02@mail.ru

***Аннотация:** В век высоких цифровых технологий, искусственного интеллекта, когда невозможно уже отказаться от мобильной связи, интернета, социальных сетей использование видео-презентаций" в процессе образования на разных уровнях обучения и воспитания становится важным инструментом в коммуникативной деятельности учителя начальных классов. Данная статья – это попытка изучить некоторые особенности применения видео-презентаций как средства визуализации учебного материала, способствующего более эффективному восприятию информации учащимися. В условиях цифровизации образования видео-презентации помогают учителю не только передавать знания, но и устанавливать эмоциональную связь с учениками, поддерживать их интерес и мотивацию к обучению.*

Видео-презентации как инструмент воздействия на развитие коммуникативных навыков у детей, возможность создания интерактивной среды для обучения и преимущества в организации групповой работы будет способствовать эффективному усвоению учащимися учебного материала в школе. Видео-презентация также служит средством обратной связи, позволяя учащимся выполнять задания учителя с интересом, творческим походом и креативностью мышления.

В статье представлен практический материал, апробированный на уроках «литературное чтение» и «естествознание». Видео-презентация становится неотъемлемой частью современного урока, открывая новые горизонты для эффективной коммуникации и взаимодействия между учителем и учениками.

Ключевые слова: Видео-презентация, коммуникативная деятельность, коммуникативный навык, визуализация, младший школьник, мобильные технологии, социальные сети.

БЕЙНЕМАЗМҰНДЫ ПРЕЗЕНТАЦИЯНЫҢ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМІНІҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚЫЗМЕТІНДЕГІ РӨЛІ

Головкин Виктория Викторовна

Ғылыми жетекші: Жусупбекова Гүльсара Галымбековна
Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.

Saxnova02@mail.ru

Андатпа: Мұндай жоғары цифрлық технологиялар, жасанды интеллект дәуірінде, ұялы байланыс, интернет, әлеуметтік желілерден бас тарту мүмкін болмай қалған кезде, бейнемазмұнды презентацияларды білім беру процесінде, оқу және тәрбие саласында әртүрлі деңгейде қолдану бастауыш сынып мұғалімінің коммуникативті қызметінде маңызды құралға айналады. Бұл мақала бейнемазмұнды презентациялардың оқу материалын визуализациялау құралы ретінде қолданылуының кейбір ерекшеліктерін зерттеуге деген талпыныс болып табылады, ол оқушылардың ақпаратты тиімді қабылдауына ықпал етеді. Білім беру цифрландыру жағдайында бейнемазмұнды презентациялар мұғалімге білімді ғана беріп қоймай, сонымен қатар оқушылармен эмоционалды байланыс орнатуға, олардың оқуға деген қызығушылығын және мотивациясын қолдауға көмектеседі.

Бейнемазмұнды презентациялар балалардың коммуникативті дағдыларын дамыту құралы ретінде, оқу үшін интерактивті ортаны құру мүмкіндігі және топтық жұмыс ұйымдастырудағы артықшылықтары мектеп оқушыларына оқу материалын тиімді меңгеруге ықпал етеді. Сонымен қатар, бейнемазмұнды презентациялар кері байланыс құралы ретінде қызмет етеді, оқушыларға мұғалімнің тапсырмаларын қызығушылықпен, шығармашылық тәсілмен және ойлау креативтілігімен орындауға мүмкіндік береді.

Мақалада «әдеби оқу» және «табиғаттану» сабақтарында сыннан өткен практикалық материал ұсынылған. Бейнемазмұнды презентация қазіргі заманғы сабақтың ажырамас бөлігіне айналып, мұғалім мен оқушылар арасындағы тиімді коммуникация мен өзара әрекеттесу үшін жаңа көзқарастарды ашады.

Түйін сөздер: Бейнемазмұнды презентация, коммуникативтік қызмет, коммуникативтік дағды, визуализация, бастауыш сынып оқушысы, мобильдік технологиялар, әлеуметтік желілер.

THE ROLE OF VIDEO PRESENTATIONS IN THE COMMUNICATIVE ACTIVITY OF ELEMENTARY SCHOOL TEACHERS

Golovko Viktoriya Viktorovna

Scientific supervisor: Zhusupbekova Gulsara Galimbeokvna

Sh. Ualikhanov Kokshetau University, Kokshetau

Saxnova02@mail.ru

Abstract: In the era of advanced digital technologies and artificial intelligence, when it is impossible to give up mobile communication, the internet, and social networks, the use of video presentations in the educational process at various levels of learning and upbringing has become an important tool in the communicative activities of elementary school teachers. This article is an attempt to explore some of the features of using video presentations as a means of visualizing educational material, which contributes to more effective information perception by students. In the context of digitalization of education, video presentations help the teacher not only transmit knowledge but also establish an emotional connection with students, maintain their interest, and motivate them to learn.

Video presentations, as a tool for influencing the development of children's communicative skills, the ability to create an interactive learning environment, and the advantages in organizing group work, will contribute to the effective assimilation of educational material by students in school. Video presentations also serve as a means of feedback, allowing students to perform tasks with interest, a creative approach, and creative thinking.

The article presents practical material tested in lessons of "literary reading" and "natural science." Video presentations have become an integral part of modern lessons, opening up new horizons for effective communication and interaction between teachers and students.

Keywords: Video presentation, communicative activity, communicative skill, visualization, elementary school student, mobile technologies, social networks.

Сегодня цифровые технологии, искусственный интеллект, социальные сети и интернет – ресурсы прочно вошли в нашу жизнь, а значит и в образовательное пространство. При обучении детей в школе невозможно полностью оградить детей от использования сотовых телефонов во время уроков и здесь немаловажным является готовность педагога к тщательному подбору методов обучения, при котором мобильная связь будет приносить пользу при изучении учебного материала.

В нашем обществе сформировалось четкое представление о том, что современные гаджеты больше приносят вред, чем пользу, особенно детям школьного возраста. По мнению педагогов и родителей гаджеты мешают успешному обучению детей в школе, у школьников на уроках наблюдается снижение словарного запаса, некачественное воспроизводство учебного материала, сложности с пересказыванием или изложением прочитанного текста и т.д. Одной из причин является присутствие гаджетов на уроках в школе.

Как показывает опыт, ограничение детей пользования гаджетом приводит к агрессии у детей и наоборот разрешение пользоваться сотовыми телефонами также оказывает негативное влияние. Возникают вопросы «как быть педагогу?», «что делать?», «какие действия предпринять?» для того, чтобы создать комфортное образовательное пространство с помощью мобильных технологий, сотовой связи и т.д.

Опрос детей показал, что все учащиеся имеют сотовые телефоны, причем они более современные и технологически качественные. Анкета была составлена на основе уже известных опросников, так в нашем исследовании мы использовали материал «infolesson» [1]. 100 процентов детей младшего школьного возраста ответили «да» на вопрос «пользуется ли сотовым телефоном?», на остальные вопросы были следующие ответы:

1) Для чего Вы пользуетесь сотовым телефоном?

- выход в Интернет – 100%;
- слушаю музыку – 68%;
- для фото и видео – 89%;
- звоню родителям- 100%;
- играю – 78%;
- пишу сообщения – 91%.

2) Как используете телефон для обучения?

- сохраняю шпаргалки – 63%;
- ищу ответы вовремя СОР и СОЧ – 76%;
- использую калькулятор – 86%.

3) Знаете ли о вреде телефона?

- слышали 100%, об этом им говорят родители и учителя;
- слышали, но не понимают, что делать – 54%;
- слышали, но не верят – 92%.

4) Где находится телефон во время сна?

- под подушкой – 76%;
- на тумбочке, возле кровати – 48%;
- далеко от моей кровати – 23%.

Как видим, телефон, а вместе с ним интернет, он-лайн игры и т.д. находятся в постоянном взаимодействии с ребенком.

Возникает перед педагогом вопрос о том, как сделать полезным применение телефона для учащегося и ориентировать его на более осмысленное использование гаджетов, тем самым показывая другие функции их телефонов.

В нашем исследовании мы предприняли попытку исследовать роль видеопрезентации для развития коммуникативных навыков и умений младшего школьника.

Известно, что коммуникативная деятельность представляет собой определенную систему взаимодействия и взаимоотношений участников процесса образования, при которой происходит взаимный обмен информацией, создается комфортная база общения и преодоления барьеров и конфликтов в обучении и воспитании. Немаловажной составляющей коммуникативной деятельности педагога является качественная речевая деятельность учащихся, которая предполагает «...полное вовлечение участников педагогического процесса в языковое общение» [2]. Эффективная речевая деятельность создает ту самую базу, на которой строится качественное образование учащихся, тогда как, экспериментальные данные показывают, что речевая активность у детей, которые пользуются постоянно гаджетами и другими мобильными технологиями снижается: наблюдается ограниченное внимание, отсутствие стимулирующих задач, увеличение седентарного образа жизни, влияние на социальные навыки [3].

Задача педагога показать новые возможности гаджетов и с этой целью мы предлагаем использовать метод видеопрезентации как инструмента развития коммуникации при обучении и воспитании. Исследования Мэри Д. Лейк и Кэтрин Э. Лонг подчеркивают важность видеопрезентаций как эффективного инструмента в коммуникативной деятельности педагогов, особенно в начальных классах, где визуальные и аудиовизуальные средства могут значительно улучшить процесс обучения [4].

В педагогической деятельности учитель может использовать различные виды видеопрезентаций: образовательные, инструктажные, проектные, интервью и беседа, виртуальные, мотивационные, игровые (видео-уроки с элементами геймификации). Предлагая учащимся начальных классов такую форму задания, которые в большей степени являются домашние, мы использовали инструктажные видео, так показывали видео с инструкцией как выполнить то или иное задание, при этом, учащиеся должны были разработать свое инструктажное видео по предложенной теме. Тем самым, учащийся путем повторения полученного материала создает свой материал, включая творческое воображение. Учащимся 2 класса мы предлагали нарисовать свою инструктажную

презентацию, а затем с помощью с помощью инструктажа создать свою видео-презентацию. Прежде чем, например использовать различные платформы по созданию видео-презентаций, мы попросили учащихся нарисовать «шаг за шагом», что вы хотели бы рассказать в видео-презентации. Предложенный вариант инструктажной презентации (см. на рисунке 1.

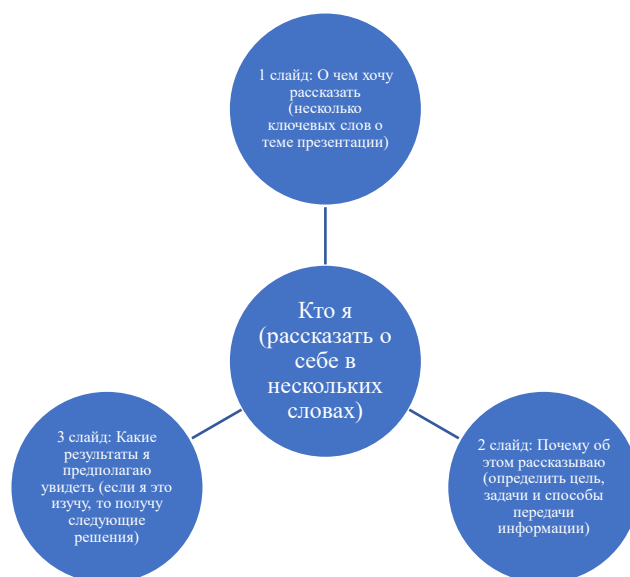

Рисунок 1 – Пример инструктажной презентации

Следует отметить, что мы провели разъяснительную работу по составлению инструктажной презентации, что презентация должна быть краткой, понятной и последовательной, по объему составляет от 3 до 5 слайдов.

После завершения данной работы учащиеся перешли к тому, что выбрали интересные темы, чтобы рассказать об этом одноклассникам. Так, учащиеся представляли себя героями игр, мультфильмов. Известно, что интерес - это сложное, значимое для человека образование и рассматривается как, во-первых, проявление его умственной и эмоциональной активности; во-вторых, активатор разнообразных чувств; в-третьих, активное эмоционально-познавательное отношение человека к миру; в-четвертых, специфическое отношение личности к объекту, вызванное сознанием его жизненного значения и эмоциональной привлекательностью [5].

Задача педагога заключалась в том, что учитель контролировал представленные презентации, изучал вместе со школьниками содержание, оказывал помощь в представлении себя на слайде «О себе». В процессе создания инструктажной презентации было выявлено, что не все учащиеся могут сказать о себе, поэтому мы провели индивидуальные беседы по определению собственных качеств, помогли детям сказать о себе как можно четко и понятно, так все учащиеся (27 человек) писали, что они учатся во втором классе, являются единственным или вторым и т.д. ребенком в семье, что живут на такой-то улице. Во время беседы мы составили наводящие вопросы, на которые получены следующие ответы: «я люблю рисовать», «я умею петь», «танцевать», «читать», «люблю гулять по городу», «люблю ездить на автобусе» и т.д. Тем самым мы помогли учащимся выявить у себя такие качества, которые могут быть привлекательны для дальнейшего представления темы. Следующим этапом инструктажной презентации было определение темы, о которой учащийся хотел бы рассказать и тут вместе с учеником, мы пришли к пониманию того, что необходимо дополнить информацию «О себе», т.е. в слайде необходимо указать то личное качество, подтверждающее целесообразность дальнейшего представления материала. Учащиеся после беседы с учителем пересмотрели свои представления о себе (см.Таблицу 1).

Таблица 1 – Презентация «О себе» учащихся 2 класса

Тема презентации	Личные качества и интересы
Я люблю танцевать хип-хоп	Читаю книги про историю возникновения танца хип-хоп
Марки	Собираю информацию о самых интересных и уникальных марках
Головоломки	Собираю разные виды головоломок
Футбол	Знаю известных футболистов, смотрю передачи про футбол
Оригами	Ищу информацию про то, как составлять оригами

Таким образом, первый слайд видео-презентации был составлен учащимися, далее ученики сами рассказали о своих интересах и увлечениях.

Следующий этап нашего исследования стало создание виде-презентации по темам предмета «литературное чтение», например, «Кокшетау» С.Сейфуллина. Мы предложили учащимся создать видео-презентацию по произведению С.Сейфуллина «Кокшетау», о которых рассказывается в произведении и дополнить собственными слайдами, рассказывающие о природе своего родного края, здесь мы вводим элемент проектной деятельности, сопровождающийся также речью учащегося. По теме «пернатые друзья» при изучении произведения В.Чапчиной «Лесная кормушка», мы предложили домашнее задание: сделать своими руками кормушку и рассказать про то, как делали кормушку, сняв на телефон. Учащиеся с интересом делились впечатлениями о том, что когда они выполняли задание, то вся семья приняла участие в этой деятельности, кто-то снимал на видео, кто-то держал веревочки и т.д. Ребята демонстрировали не только свои работы, но и видео, в которых рассказывали как делали кормушки.

Использование метода видео-презентации открывает новые возможности для качественного обучения детей младшего школьного возраста, которые позволяют учителю по-новому взглянуть на преподаваемый предмет с точки зрения его междисциплинарности и межпредметности. Метод видео-презентации мы активно применяли во время обучения детей в зуме, поскольку скучное просиживание детей за компьютером дома не имеет эффекта.

Для создания презентаций предлагаем ознакомиться с несколькими видами популярных доступных платформ, таких как Microsoft PowerPoint, Google Slides, Prezi, Canva, SlideShare, Visme, Zoho Show, Haiku Deck, Slides.com, Emaze. В гаджетах учащихся можно создавать презентации с помощью таких платформ и приложений: Google Slides (возможность редактирования, позволяет работать в команде и синхронизировать изменения в реальном времени); Microsoft PowerPoint (поддерживает широкий спектр функций для редактирования и оформления слайдов); Canva (позволяет создавать красивые презентации с помощью готовых шаблонов); Prezi (позволяет редактировать и просматривать презентации на ходу); Keynote (предлагает множество инструментов для оформления и анимации слайдов); Slides (позволяет создавать простые и стильные презентации); Zoho Show (поддерживает совместную работу) [6].

Таким образом, применение платформ для обучения учащихся младших школьников созданию видео-презентаций с использованием личных гаджетов позволит переориентировать учащихся на новое понимание возможностей сотовых телефонов и осмысление более глубокого функционала телефонов.

Список использованных источников

1. <https://infolesson.kz/anketa-dlya-socialnogo-proekta-o-vrede-mobilnih-telefonov-862676.html>

2. Жусупбекова Г.Г. Коммуникативные технологии в развитии речевой деятельности учащихся: Монография./Г.Г.Жусупбекова.-Алматы, 2019. – 187 с.
3. <https://www.xn--mlabbib.xn--p1ai/question/rech-gadgety-smartfony.html>
4. The Global Competitiveness Report 2013–2014 Full Data Edition
5. Ильин, Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2000. – 512 с.
6. <https://workspace.google.com/intl/ru/products/slides>.

ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ БАСҚАРУШЫЛЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ЗЕРТТЕУДЕГІ ШЕТЕЛДІК ЖӘНЕ ОТАНДЫҚ ЕҢБЕКТЕРГЕ ШОЛУ

Егинбай Сара

Ғылыми жетекші PhD докторы, қ. профессор **Кошанова М.Т.**

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.

Saraakylbek66@gmail.com

***Түйіндеме:** Аталған мақалада жоғары сынып оқушыларының басқарушылық құзіреттілігін зерттеудегі шетелдік және отандық ғалымдардың зерттеулері сөз етіледі. Ғалымдардың өз еңбектерінде көрсетілген теориялық тұжырымдарының, практикалық негізде жүзеге асырылып жатқандықтары да баяндалады. Шетелдік және отандық ғалымдардың зерттеулері өзара салыстырылады.*

***Түйін сөздер:** басқарушылық, құзіреттілік, шетелдік ғалымдар, отандық ғалымдар, жоғары сынып оқушылары*

ОБЗОР ЗАРУБЕЖНЫХ И ОТЕЧЕСТВЕННЫХ РАБОТ ПО ИССЛЕДОВАНИЮ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТАРШЕКЛАСНИКОВ

Руководитель научной работы, PhD доктор профессор **Кошанова М.Т.**

Егинбай Сара

Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, г. Кокшетау

Saraakylbek66@gmail.com

***Аннотация:** В данной статье упоминаются исследования зарубежных и отечественных ученых по изучению управленческой компетентности старшеклассников. Также изложены теоретические выводы ученых, выраженные в их работах, которые реализованы на практической основе. Сравниваются исследования зарубежных и отечественных ученых.*

***Ключевые слова:** менеджмент, компетентность, зарубежные учёные, отечественные учёные, старшеклассники*

A REVIEW OF FOREIGN AND DOMESTIC WORKS ON THE STUDY OF MANAGERIAL COMPETENCE OF HIGH SCHOOL STUDENTS

Head of scientific work, PHD doctor professor **Koshanova M.T.**

Eginbai Sara

Sh. Ualikhanov Kokshetau University, Kokshetau

Saraakylbek66@gmail.com

Annotation: *This article mentions the research of foreign and domestic scientists on the study of the management competence of high school students. It also presents the theoretical conclusions of scientists expressed in their works, which are implemented on a practical basis. The research of foreign and domestic scientists is compared.*

Keywords: *management, competence, foreign students, domestic students, high school students*

Басқарушылық құзыреттілік – бұл шетелдік және отандық білім беру контекстіндегі зерттеу нысаны, бұл адамдарды әртүрлі кәсіби және әлеуметтік жағдайларда тиімді басшылыққа дайындаудағы маңыздылығын көрсетеді. Төменде негізгі зерттеулерді талдау және олардың басқару құзыреттілігін тұжырымдау мен дамытуға қосқан үлесі келтірілген.

Шетелдік ғалымдар когнитивті, эмоционалды және мінез-құлық салаларын біріктіретін басқарушылық құзыреттіліктің көп өлшемді сипатын атап көрсетеді.

Бояцис (1982) басқарушылық құзыреттілікті ұйымның тиімді басшылығы мен жетістігі үшін қажетті білім, дағдылар мен көзқарастардың жиынтығы ретінде анықтады. Оның жұмысы құзыреттілікке негізделген білім берудің негізін қалады және басқарудағы эмоционалды интеллекттің рөлін көрсетті. [1, 40-63]

Spencer (1993) негізгі басқару дағдылары ретінде бастамашылық, стратегиялық ойлау және командалық жұмыс сияқты қасиеттерді анықтайтын құзыреттілік жүйесін ұсынды, олардың білім беру көшбасшылығында қолданылуына баса назар аударды. [2, 95-117]

Големан (1995) эмоционалды интеллектті эмпатияға, өзін-өзі тануға және қарым-қатынасты басқаруға баса назар аудара отырып, көшбасшылықтың маңызды құрамдас бөлігі ретінде ұсынды. Оның ашқан жаңалықтары бүкіл әлемдегі мектеп бағдарламаларына әлеуметтік-эмоционалды оқытуды енгізуге әсер етті. [3, 105-130]

Еуропалық Одақтың негізгі құзыреттілік моделі көшбасшылық пен топтық жұмыс оқушылардың бірлескен жобалары мен бастамалары арқылы басқару дағдыларын дамыта отырып, өмір бойы білім алу үшін қажет екенін атап көрсетеді.

Мысал: Финдік білім беру жүйесі нақты мәселелерді шешуге және ынтымақтастыққа баса назар аудара отырып, пәнаралық жобалар арқылы көшбасшылық қасиеттерді дамытуды қарастырады.

Отандық зерттеушілер жаһандық тәсілдерге сүйеніп, оларды Қазақстанның әлеуметтік-мәдени және экономикалық контекстіне бейімдеді.

Сағадиева (2015) басқарушылық құзыреттілікті стратегиялық ойлауды Қазақстандағы білім беру реформаларының қажеттіліктеріне бейімделген тұлғааралық қарым-қатынас дағдыларымен ұштастыру қабілеті ретінде сипаттады. [4, 72-89]

Баймұханова (2020) ұлттық бірегейлік пен мәдени құндылықтарды көшбасшылық дағдыларды дамытуға біріктіруге баса назар аударды, бұл Қазақстанның бірегей білім беру басымдықтарын көрсетеді. [5, 88-105]

Назарбаев Зияткерлік мектептері (НЗМ): бұл оқу орындары болашақ көшбасшыларды тәрбиелеу жөніндегі ұлттық мақсаттарға сәйкес келетін жобалық оқыту арқылы көшбасшылық пен командалық жұмысқа баса назар аударады. [6, 122-139]

Мемлекеттік білім беру стандарттары: Білім министрлігі жоғары сынып оқушыларын шешім қабылдауға, ресурстарды басқаруға және қоғамдық жобаларға қатысуға шақыра отырып, жаңартылған оқу жоспарларына басқару құзыреттерін енгізді.

Мысал: қоғамдастықтарды дамыту жөніндегі практикалық жобалар арқылы қазақстандық жастар арасында көшбасшылық және кәсіпкерлік дағдыларды дамытатын "жас жоба" елеулі бастама болып табылады.

Шетелдік зерттеулер, әдетте, эмоционалды интеллект және топтық жұмыс сияқты әртүрлі мәдениеттерде қолданылатын әмбебап принциптерге бағытталған, ал отандық зерттеулер басқарушылық құзыреттіліктің Қазақстандағы мәдени және білім беру реформаларына сәйкестігін көрсетеді. Екі көзқарас та басқарушылық құзыреттілікті арттыру үшін практикалық оқытудың, жобалық білім берудің және әлеуметтік-эмоционалды дамудың маңыздылығын көрсетеді.

Шетелдік және отандық зерттеулердің нәтижелерін жалпылау басқарушылық құзыреттілік - бұл жаһандық тенденциялар мен жергілікті жағдайлардың әсерінен қалыптасатын динамикалық құрылым екенін көрсетеді. Оның тұжырымдамасы мен практикалық қолданылуын түсіне отырып, тәрбиешілер жоғары сынып оқушыларына кәсіби және қоғамдық өмірде табысқа жету үшін қажетті дағдыларды үйретуге бағытталған мақсатты іс-шараларды дамыта алады.

Біз басқарушылық құзыреттілік саласындағы негізгі шетелдік және отандық зерттеулерді талдауды жалғастыра отырып, теориялық негіздерді, оны дамыту тәсілдерін және басқару дағдыларын арттыру үшін қолданылатын нақты әдістерді зерттеуді жалғастыру маңызды. Сонымен қатар, біз бұл теориялар мен тәжірибелердің әртүрлі мәдени және білім беру контексттерінде қалай қолданылғанын қарастырамыз.

Шетелдік зерттеулерде басқарушылық құзыреттіліктің дамуы көбінесе теориялық негіздер тұрғысынан да, практикалық оқу бағдарламалары тұрғысынан да қарастырылады. Танымдық, эмоционалды және мінез-құлық элементтерін білім беру процесіне біріктіру жан-жақты дамыған көшбасшыларды дамытудың кешенді стратегиясын қалыптастырады.

Мінез-құлық құзыреттілігінің модельдері: Психология және мінез-құлық ғылымы саласындағы ең танымал әдістемелердің бірі, әсіресе Spencer (1993) шығармаларының арқасында. Олардың көзқарасы басшылық лауазымдардағы табысты болжай алатын нақты мінез-құлық құзыреттерін анықтауға ерекше назар аударады. Бұл модель қарым-қатынас дағдылары, шешім қабылдау қабілеті және көшбасшылық стилі сияқты құзыреттерді бағалау және дамыту үшін құрылымдық негізді қамтамасыз етеді.

Іс-әрекеттегі оқыту: Реванс (1982) ұсынған іс-әрекеттегі оқыту моделі оқушылар командадағы нақты мәселелермен жұмыс істейді деп болжайды. Бұл модель рефлексиялық тәжірибені ынталандырады, онда оқушыларға тек өз әрекеттерінен ғана емес, құрдастарының әрекеттерінен де үйренеді. [7, 90-112]

Тәжірибеде оқытуда практикалық оқытуға ерекше назар аударылады, бұл оны білім беру және бизнес сияқты салаларда басқару дағдыларын дамыту үшін өте маңызды етеді.

Бұл әдіс сонымен қатар проблемаларды практикалық шешу қажеттілігімен, шетелдік және отандық көшбасшылықты зерттеуде үлкен назар аударатын дағдымен тығыз байланысты.

Коучинг және тәлімгерлік: Коучинг және тәлімгерлік басқару құзыреттілігін дамытудың барған сайын танылған негізгі әдістеріне айналуға. Клайн (2006) көшбасшылықты дамыту үнемі кері байланыс пен жеке басшылықты қажет етеді деп сендірді. Адамдарды тәжірибелі тәлімгерлермен немесе коучингтермен біріктіретін отандық және шетелдік бағдарламалар өзін-өзі тануды дамытуға, эмоционалды интеллектті арттыруға және нақты уақыт жағдайында көшбасшылық қасиеттерді қалыптастыруға бағытталған. Бұл әдістер жеке практикалық тәжірибе беру арқылы көшбасшылықты оқытуда шешуші рөл атқарады. [8, 48-63]

Қазақстанда және ТМД елдерінде басқару құзыреттерін дамыту жаһандық қағидаттарға да, сол өңірлердің бірегей әлеуметтік-саяси және мәдени ортасын көрсететін жергілікті білім беру саясатына да негізделеді.

Құзыретті білім беру: Жалпы әлемдік процеске сәйкес Қазақстан құзыретті білім беруді өзінің білім беру реформаларының орталық элементі ретінде қабылдады. Көшбасшылық пен басқарушылық құзыреттілікті қоса алғанда, әртүрлі пәндерге енгізілген бұл модель оқушыларды теориялық білімді ғана емес, сонымен қатар жұмыс орнында қолдануға болатын практикалық дағдыларды дамытуға шақырады. Сағадиева (2015) бұл

тәсіл жас кезінен бастап көшбасшылық және басқару дағдыларын дамыту үшін ұлттық білім беру стандарттарына қалай біріктірілгені туралы айтты. Білім министрлігі оқушылар ресурстарды басқару және топтық жұмыстармен тікелей айналыса алатын жергілікті қоғамдастық жобаларына қатысу сияқты практикалық қосымшаларға баса назар аударады. [9]

Жобаға бағытталған оқыту: қазақстандық білім беру контекстінде жобаға бағытталған оқыту әдістемесі кеңінен қолданылады. Бұл тәсіл Назарбаев Зияткерлік мектептерінің (NIS) және басқа да ұлттық оқу орындарының оқу бағдарламаларына енгізілген. Оқушылар жобаларды жоспарлау, ресурстарды бөлу және топты басқаруды қоса алғанда, тапсырмалар арқылы көшбасшылық қабілеттерін дамыту арқылы нақты мәселелермен ынтымақтасады. Жобаға бағытталған оқыту оқушыларға басқару құзыретінің негізгі құрамдас бөліктері болып табылатын шешімдер қабылдау және жанжалдарды шешуде тікелей тәжірибе алуға мүмкіндік береді. Топтық жұмысқа, келіссөздерге және проблемаларды бірлесіп шешуге баса назар аудару динамикалық және пәнаралық ортада жұмыс істей алатын болашақ көшбасшыларды тәрбиелеуге бағытталған. [10]

Біріктірілген мәдени тәсілдер: Баймұханованың зерттеулері (2020) сияқты отандық зерттеулер мәдени сәйкестілік пен құндылықтарды көшбасшылықты оқытуға біріктірудің маңыздылығын көрсетеді. Қазақстанда бұл еліміздің тарихын, құндылықтары мен әлеуметтік мәселелерін ескере отырып, көшбасшылық бағдарламаларды бейімдеуді білдіреді.[11] Бұл тәсіл Қазақстандағы басқарушылық құзыреттілік көшбасшылық дағдылардың жиынтығы ғана емес, сонымен қатар жергілікті дәстүрлер мен қоғамдық міндеттердің көрінісі болып табылатын белгілі бір әлеуметтік-мәдени шеңберлерде дамуы керек екенін мойындайды.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. **Boyatzis, R. E. (1982).** *The Competent Manager: A Model for Effective Performance.* — Бұл жұмыс басқарушылық құзыреттіліктің көп өлшемді сипатын талдайды және құзыреттіліктерді бағалау мен дамытудың әдіснамасын ұсынады.

2. **Spencer, L. M. (1993).** *Competence at Work: Models for Superior Performance.* — Бұл кітап басқарушылық дағдыларын жүйелеп, бастамашылық, стратегиялық ойлау және командалық жұмыс сияқты құзыреттілік жүйелерін қарастырады.

3. **Goleman, D. (1995).** *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ.* — Эмоционалды интеллекттің басқарушылық құзыреттіліктегі маңызы туралы кеңінен талқылانған жұмыс. Эмпатия, өзін-өзі тану және қарым-қатынасты басқарудың көшбасшылықтағы рөлін ашып көрсетеді.

4. **Sagaydeeva, G. (2015).** *Басқару құзыреті және оның Қазақстандағы білім беру реформаларындағы рөлі.* — Бұл жұмыс басқарушылық құзыреттіліктің Қазақстанның білім беру реформаларына бейімделуін және тұлғааралық қарым-қатынастарды дамытуға бағытталған тәсілдерді зерттейді.

5. **Baymukhanova, S. (2020).** *Leadership and Management Competence in the Context of National Identity.* — Қазақстандағы көшбасшылық дағдыларды ұлттық құндылықтар мен мәдени мұрамен байланыстырған зерттеу.

6. **Nazarbayev Intellectual Schools (NIS). (2021).** *Promoting Leadership Through Project-Based Learning.* — Назарбаев Зияткерлік мектептерінің оқыту әдістері, жобалық оқытудың көшбасшылық дағдыларын дамытудағы маңыздылығын көрсететін оқу материалы.

7. **Revans, R. (1982).** *The Action Learning Handbook.* — Іс-әрекеттегі оқыту моделі және оның басқарушылық құзыреттілікті дамытуға әсері туралы зерттеу.

8. **Klein, W. (2006).** *Coaching and Mentoring: The Importance of Feedback and Individual*

Leadership Development. — Коучинг және тәлімгерлік арқылы басқарушылық құзыреттілікті дамыту тәсілдерін зерттейтін жұмыс.

9. Сағадиева, Г. (2015). Білім беру жүйесіндегі көшбасшылық және басқарушылық құзыреттіліктердің қалыптасуы. **Қазақстанның білім беру жүйесі: реформалар мен даму перспективалары.** Алматы: Қазақ университеті

10. Назарбаев Университеті. (2023). Қазақстандағы білім беру реформалары және халықаралық тәжірибелер. **Жоғары білім саласындағы өзгерістер.** Алматы: Назарбаев Университеті баспасы.

11. Баймұханова, Г. (2020). Мәдени сәйкестілік және құндылықтарды көшбасшылықты оқытуға біріктіру. **Қазақстанның әлеуметтік және мәдени ерекшеліктері.** Астана: Нұр-Мұра.

УДК/ББК 37.013
37.013.42

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АКМЕОЛОГИЯ: БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЫҢ КӘСІБИ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ МӘНІ, КРИТЕРИЙЛЕРІ МЕН ДЕҢГЕЙЛЕРІ

Есенбекова Гульжан Айткожаевна

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.

e-mail: ISSINA0803@mail.ru

***Аннотация:** Мақалада педагогикалық акмеологияның теориялық және әдіснамалық негіздері мұғалімнің кәсіби шеберлікке жету заңдылықтарын зерттейтін ғылыми бағыт ретінде қарастырылады. Педагогикадағы акмеологиялық тәсілдің мәні мен ерекшелігі ашылады, болашақ мұғалімнің жеке басының кәсіби қалыптасуының негізгі критерийлері ажыратылады. Педагогтің даму деңгейлеріне ерекше назар аударылады-бейімделу-мотивациядан акмеологиялыққа дейін, кәсіби құзыреттіліктің, жеке жетілудің және өзін-өзі дамытуға дайындықтың өсу динамикасын көрсетеді. Болашақ мұғалімнің акмеологиялық ұстанымын қалыптастырудағы педагогикалық жағдайлар мен педагогикалық практиканың рөлі негізделген. Ұсынылған материалдар педагогикалық жоғары оқу орындағы студенттерін кәсіби даярлау жүйесінде, сондай-ақ педагогикалық білім беру саласындағы ғылыми-зерттеу жұмысы шеңберінде пайдаланылуы мүмкін.*

***Түйінді сөздер:** педагогикалық акмеология, кәсіби қалыптасу, болашақ педагог, акмеологиялық ұстаным, даму деңгейлері, педагогикалық практика, Кәсіби құзыреттілік, өзін-өзі дамыту, жетістікке мотивация, педагогикалық жағдайлар.*

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ АКМЕОЛОГИЯ: СУЩНОСТЬ, КРИТЕРИИ И УРОВНИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СТАНОВЛЕНИЯ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА

Есенбекова Гульжан Айткожаевна

Кокшетауский университет имени Ш.Уалиханова, г. Кокшетау

e-mail: ISSINA0803@mail.ru

***Аннотация:** В статье рассматриваются теоретико-методологические основания педагогической акмеологии как научного направления, изучающего закономерности достижения профессионального мастерства педагогом. Раскрываются сущность и специфика акмеологического подхода в педагогике, выделяются ключевые критерии профессионального становления личности будущего учителя. Особое внимание уделено*

уровням развития педагога — от адаптационно-мотивационного до акмеологического, отражающим динамику роста профессиональной компетентности, личностной зрелости и готовности к саморазвитию. Обоснована роль педагогических условий и педагогической практики в формировании акмеологической позиции будущего педагога. Представленные материалы могут быть использованы в системе профессиональной подготовки студентов педагогических вузов, а также в рамках научно-исследовательской работы в области педагогического образования.

Ключевые слова: педагогическая акмеология, профессиональное становление, будущий педагог, акмеологическая позиция, уровни развития, педагогическая практика, профессиональная компетентность, саморазвитие, мотивация успеха, педагогические условия.

PEDAGOGICAL ACMEOLOGY: THE ESSENCE, CRITERIA AND LEVELS OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF A FUTURE TEACHER

Yessenbekova Gulzhan Aitkozhaevna

Sh. Ualikhanov Kokshetau University, Kokshetau

e-mail: ISSINA0803@mail.ru

Annotation. *The article examines the theoretical and methodological foundations of pedagogical acmeology as a scientific field that studies the patterns of achieving professional mastery by a teacher. The essence and specifics of the acmeological approach in pedagogy are revealed, the key criteria for the professional development of the personality of a future teacher are highlighted. Special attention is paid to the levels of teacher development — from adaptive and motivational to acmeological, reflecting the dynamics of professional competence growth, personal maturity and readiness for self-development. The role of pedagogical conditions and pedagogical practice in the formation of the future teacher's acmeological position is substantiated. The presented materials can be used in the system of professional training of students of pedagogical universities, as well as in the framework of research work in the field of teacher education.*

Keywords: *pedagogical acmeology, professional development, future teacher, acmeological position, levels of development, pedagogical practice, professional competence, self-development, motivation for success, pedagogical conditions.*

Современное образование предъявляет высокие требования к профессиональной компетентности педагогов. В условиях непрерывного развития науки и технологий, модернизации образовательных стандартов и обновления методических подходов педагог должен стремиться к постоянному самосовершенствованию. Педагогическая акмеология, как наука о профессиональном и личностном росте педагога, изучает закономерности достижения высших уровней профессионального мастерства, определяет критерии и этапы развития профессионализма.

Изменения, происходящие во всех сферах развития общества всесторонне в материальной и духовной жизни общества, ставят перед системой образования задачу подготовки высокообразованных специалистов: творчески мыслящих, способных выйти на передовые рубежи научно-технической и общественной цивилизации, ориентированных на достижение высот в профессиональной деятельности.

Акмеология в целом занимается изучением путей достижения человеком вершин своего развития, а педагогическая акмеология — это ее специализированная отрасль, ориентированная на педагогов. Она исследует условия и факторы, способствующие формированию профессиональной компетентности учителя, его способности к саморазвитию и самоактуализации. Важным аспектом является анализ внутренних и внешних факторов, влияющих на эффективность педагогической деятельности.

В период обучения в вузе происходит освоение основных профессиональных ценностей, формируется личностная потребность в самосовершенствовании; способность принимать решения, нести ответственность, развивать профессиональные умения и качества. В этих условиях необходимо содействовать достижению высших уровней профессионализма, на которые может подняться каждый [1].

Акмеологический подход ориентирован на выявление как объективных, так и субъективных факторов, способствующих достижению профессионализма личности, рассматриваемого как проявление вершин (акме) в профессиональной деятельности специалиста, а также его стремления к самосовершенствованию и саморазвитию. По мнению А. А. Бодалева, так называемые «малые акме» служат предвестниками макроакме и напрямую зависят от того, как формируется профессиональное развитие личности в студенческие годы. Именно в этот период закладываются основы жизненной стратегии, ориентированной на успешную самореализацию и устойчивое положение в обществе [2].

Установка на актуализацию внутренних ресурсов, стремление к творческому самовыражению, мотивация достижения успеха и высокого качества профессиональной деятельности как самого педагога, так и обучающихся, реализуются в процессе активного включения студентов в педагогическую практику. Этот этап становится отправной точкой в становлении акмеологической позиции — интегративной характеристики личности будущего учителя, устремлённой к профессиональному росту и достижению вершин педагогического мастерства.

Проблема профессионального уровня будущего педагога была предметом изучения многих социально-гуманитарных наук. Например: общая психология рассматривает психологические особенности людей в различных сферах труда, социология рассматривает проблему с точки зрения социальных отношений, психология труда анализирует профессиональное мышление, а акмеология — это интегрированная наука, изучающая закономерности, пути, способы, условия достижения вершины творческого потенциала человека и основы его самосовершенствования в процессе деятельности в период взросления. «Акмеология» изучает мышление с точки зрения средств, педагогических, социологических, технологических знаний, доводящих его до совершенства [3].

Цель педагогической акмеологии, как одной из областей общей акмеологии состоит в том, чтобы улучшить человека, помочь ему достичь высот физического, духовного, профессионального развития, актуализировать проблему его личностного роста; обосновать теорию и практику профессионального развития; рассмотреть условия и методические пути эффективного достижения профессионализма.

Формирование акмеологической позиции будущего учителя в процессе обучения в вузе и прохождения педагогической практики представляет собой целенаправленный процесс личностных и профессиональных новообразований. Он обеспечивается совокупностью педагогических условий, включающих: усиление влияния психолого-педагогических и предметно-методических дисциплин, а также педагогической практики, реализуемой через семинарские и практико-ориентированные занятия; создание образовательной среды коллективного «акме» в ходе практики; формирование устойчивой мотивации к профессиональному успеху; стремление студентов к развитию личностно-профессиональных качеств и педагогических умений.

Моделирование педагогической практики строится на основе акмеологического подхода, который предполагает осознание взаимосвязи между акмеологической позицией будущего педагога и эффективностью его профессиональной деятельности. При этом педагогическая практика интегрирует современные организационные формы и технологии обучения, способствующие развитию личностных качеств и профессиональных компетенций будущих учителей [4].

Акмеологическая позиция будущего учителя является результатом личностного и профессионального развития студента как самоактуализирующего субъекта; представляет собой сложное многокомпонентное образование, ориентированное на

высокие результаты и достижения педагогического труда; характеризуется комплементарностью, одновременно являясь результатом, достижением развития личности и потенциальной силой, двигателем дальнейшего развития будущего профессионала, определяется сформированностью комплекса профессионально-личностных качеств и умений. Стоит перечислить некоторые акценты становления личности будущего педагога:

- Формирование профессионального «Я»-образа: студент формирует представление о себе как о будущем педагоге, осознаёт цели и ценности профессии.

- Саморазвитие и самопроектирование: важным становится умение осознанно строить траекторию профессионального роста.

- Развитие педагогических способностей: эмпатия, коммуникативность, рефлексия, гибкость мышления — ключевые качества, которые культивируются в образовательном процессе.

- Переход от внешней мотивации к внутренней: студент учится работать не ради оценки, а ради смысла и личностной значимости педагогической деятельности.

- Освоение профессиональной среды и культуры: участие в практике, педагогических проектах, научно-исследовательской деятельности способствует социализации в профессиональном сообществе.

Профессиональные качества будущего педагога определяется совокупностью полученных и усвоенных знаний, умений; выработанных личностных качеств и установок, необходимых для успешного выполнения предстоящей педагогической деятельности. К основным профессиональным критериям в педагогической деятельности можно отнести:

- Компетентность – владение современными методиками, знание предмета, психолого-педагогические знания.

- Коммуникативные навыки – способность эффективно взаимодействовать с учениками, коллегами и родителями.

- Креативность и инновационность – использование новых технологий и подходов в образовательном процессе.

- Эмпатия и эмоциональный интеллект – понимание потребностей и особенностей обучающихся.

- Рефлексивность – способность анализировать свою деятельность и вносить необходимые коррективы.

- Мотивация к постоянному обучению – стремление к саморазвитию, освоению новых знаний и навыков.

Педагогическая акмеология представляет собой научное направление, изучающее закономерности и условия достижения профессионального мастерства и личностного саморазвития педагогом на различных этапах его становления. Она рассматривает не только высшие достижения в профессии, но и пути, средства и условия, способствующие их достижению [5].

Таким образом, в рамках педагогической акмеологии выделяется несколько уровней профессионального становления, которые характеризуют развитие личности будущего педагога. На начальном уровне — адаптационно-мотивационном — студент осваивает основы профессии, формирует первоначальную профессиональную идентичность и проявляет интерес к педагогической деятельности. Следующий, операционально-деятельностный уровень, связан с развитием конкретных профессиональных умений, навыков и технологий преподавания, в том числе в рамках педагогической практики. Рефлексивно-оценочный уровень предполагает способность к самоанализу, критической оценке своей деятельности, осмыслению успехов и трудностей. Аксиологический уровень отражает сформированность устойчивых профессиональных ценностей, педагогической этики, чувства ответственности перед обучающимися и обществом. Высшим уровнем является акмеологический, на котором молодой педагог демонстрирует высокий уровень самореализации, педагогического мастерства, креативности и устойчивого стремления к развитию не только своих компетенций, но и образовательной среды в целом.

В заключение данной темы стоит выделить, что педагогическая акмеология обеспечивает целостное понимание процесса становления педагога как профессионала, акцентируя внимание на его личностном росте, саморазвитии и стремлении к профессиональным вершинам. Педагогическая акмеология – это важная область научного знания, позволяющая определить пути и механизмы достижения профессионального мастерства педагогами. Современный педагог должен быть не только носителем знаний, но и активным участником образовательного процесса, способным адаптироваться к изменениям и постоянно совершенствоваться. Внедрение акмеологических принципов в систему повышения квалификации педагогов способствует развитию высококвалифицированных специалистов, способных эффективно обучать и воспитывать новое поколение. Акмеологический подход позволяет рассматривать развитие будущего учителя как динамичный, многоуровневый процесс, в котором значимую роль играют как внешние педагогические условия, так и внутренние личностные ресурсы.

Профессиональное становление педагога включает в себя ряд этапов: от первоначальной мотивации и освоения профессиональных основ до формирования устойчивой профессиональной идентичности, рефлексивной позиции и стремления к самореализации. Наивысшей точкой развития выступает акмеологический уровень, характеризующийся профессиональным мастерством, внутренней целостностью, творческой самореализацией и готовностью к преобразованию образовательной среды.

Таким образом, педагогическая акмеология не только определяет ориентиры профессионального роста будущего учителя, но и служит методологической основой для разработки эффективных педагогических условий, способствующих формированию акмеологической позиции как важнейшей характеристики личности современного педагога.

Использованная литература

1. Манкеш А.Е., Анарбек Л.А. Акме подготовка педагогов дошкольных учреждений по обновленной программе обучения // Вестник КазНПУ имени Абая. Серия: Педагогические науки. 2020. №1(65). С. 40–43.
2. Бодалев А.А. Акмеология. РАГС. М. - 2020. - 301 с.
3. Тургунбаева Б. Акмеологическая подготовка-основа профессионального статуса будущего педагога Вестник Атырауского университета имени Халела Досмухамедова. 2022; 67(4):47-56. <https://doi.org/10.47649/vau.2022.v67.i4.05>
4. Деркач А.А. Краткий акмеологический словарь. 2-е изд. - М.: РАГС. - 2018. - 161 с.
5. Максимова В.Н. Акмеология: новое качество образования. СПб.: Изд-во. РГПУ им. А.И. Герцена. - 2020. - 99 с.

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРАКТИКО ОРИЕНТИРОВАННОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ

Ергалиева Галия Манасовна

КУ им.Ш.Уалиханова, ассистент лектора, Көкшетау, Қазақстан.

ergalievagm@mail.ru

В Государственной программе развития образования Республики Казахстан на 2020-2025 годы среди основных задач выделена задача обеспечения преемственности и непрерывности обучения, профессиональной подготовки в соответствии с потребностями экономики и региональными особенностями [1]. Успешность процесса подготовки

будущих педагогов-психологов к профессиональной деятельности может быть обеспечена определением ряда необходимых условий. Выявлены педагогические условия, создание которых, будет способствовать оптимальной организации подготовки будущего педагога-психолога к профессиональной деятельности на основе практико ориентированного обучения:

1. Расширение и углубление содержания процесса подготовки к профессиональной деятельности. Закрепление, расширение, углубление полученных теоретических знаний и приобретение первичных умений, навыков для овладения профессиональными компетенциями, необходимыми будущему педагогу-психологу будет способствовать качественному процессу подготовки к профессиональной деятельности.
2. Единство теоретического и практического направлений в подготовке педагога-психолога на основе практико-ориентированного обучения. Данное условие предполагает доступность для организаций образования информации о рынке труда; обеспечивает учет заказа работодателей по содержанию подготовки бакалавров; гарантирует разработку образовательных программ в соответствии расширяет с запросами работодателей; дает возможности для организации и проведении производственной практики студентов; возможности выпускников. дальнейшего трудоустройства Подготовка будущего педагога-психолога к профессиональной деятельности на основе практико-ориентированного обучения будет эффективной посредством проведения лекционных и практических занятий и непрерывности практической подготовки в процессе всего периода обучения путем организации практики, волонтерской деятельности.
3. Применение практико-ориентированных технологий обучения. Практико-ориентированные технологии предполагают организацию учебной, учебно-ознакомительной, психолого – педагогической, педагогической, производственно-педагогической практик студентов с целью их максимального погружения в профессиональную среду, соотнесения их представления о профессии с требованиями, предъявляемыми работодателями.
4. Информационно-методическое обеспечение образовательного процесса. Подготовка будущего педагога-психолога к профессиональной деятельности должна обеспечиваться наличием различных видов учебных материалов, среди которых наибольшей функциональной нагрузкой обладают: - программно-методические (рабочие учебные планы и образовательные программы); - учебно-методические (методические указания, рекомендации, содержащие материалы по методике проведения психолого-педагогической, педагогической (производственной) практики; - обучающие (учебники, учебные пособия); - справочно-аналитические (практикумы, сборники задач и упражнений, хрестоматии, словари и т.п.); - контролирующие (тестирующие программы и т.п.). На занятиях необходимо рассматривать вопросы, связанные с технологией проведения уроков, текущим контролем обучения, анализом и обобщением отечественного и зарубежного педагогического опыта, использовать практико ориентированные педагогические теории при построении занятия, чтобы студенты разбирали проблемы/кейсы/ ситуации, которые могут возникнуть в профессиональной деятельности и могли связать теорию с практикой. Ведущая роль должна отводиться практико-ориентированной подготовке будущих педагогов-психологов: внедрению интерактивных форм, методов и средств осуществления образовательного процесса (практикумы, тренинги, имитационно-деятельностные и проблемные игры), эвристических (мозговой штурм, метод эвристических вопросов), проектной и исследовательской деятельности, активизации современных образовательных технологий для построения учебного взаимодействия (кейс-технология, технология веб-квест (webquest), педагогика сотрудничества, игровые технологии, информационно-коммуникационные). Рассмотренные педагогические условия являются ключевым компонентом системы подготовки будущего педагога-психолога к профессиональной

деятельности на основе практико-ориентированного обучения в условиях модернизации современного образования. В целостной системе подготовки будущих педагогов-психологов к профессиональной деятельности одно из центральных мест занимает практика, эффективность которой обеспечивается связями между университетом и базой прохождения практики. Технологию практико-ориентированной профессиональной подготовки будущих педагогов-психологов в ходе модернизации педагогического процесса рассмотрим, как сложный процесс, состоящий из диагностического, проектно целевого, процессуального, оценочно-результативного этапов. Диагностический этап технологии – анализ основных тенденций модернизации педагогического образования, выявление эффективности реализации учебно воспитательной деятельности в образовательном процессе вуза, осуществление преподавателем контрольно-диагностических действий, направленных на выявление уровня сформированности профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности [2]. Были выделены составляющие ее компоненты: мотивационный, когнитивный, личностный. В совокупности они позволили отследить степень сформированности профессиональной готовности студентов к профессиональной деятельности. В соответствии с выделенными критериями сформирован диагностический инструментарий. Проектно-целевой этап технологии предполагал проектирование совместной деятельности всех субъектов образовательного процесса (преподаватель студент-работодатель), направленного на последовательное планирование учебно-воспитательной работы с учетом индивидуальных возможностей студентов и прогнозирование конечного результата. Процессуальный этап направлен на определение общей цели участников образовательного процесса и создание организационно-педагогических условий, способствующих повышению эффективности процесса практико ориентированной профессиональной подготовки будущих педагогов психологов. На оценочно-результативном этапе технологии практико-ориентированной профессиональной подготовки будущих педагогов-психологов проводится оценка результатов – положительная динамика уровня практико ориентированной профессиональной готовности будущих педагогов психологов по мотивационному, когнитивному и личностному компонентам [3]. Учитывая тенденции модернизации педагогического образования, профессиональная подготовка будущих педагогов-психологов обусловлена созданной технологией, использующей консолидацию потребностей и возможностей всех субъектов образовательного процесса при совместной ответственности студентов, преподавателей, администрации школ и ресурсное обеспечение информационно-технологических и образовательных инноваций в теоретической, практической, научно-исследовательской подготовке будущих педагогов-психологов. Для успешного управления учебной деятельностью студентов большое значение имеет профессиональная квалификация преподавателя, являющегося важным компонентом педагогической системы. Квалификация преподавателя предполагает всестороннее понимание им сущности процесса, позволяет ему овладеть методами организации и обеспечения этого процесса, адекватно оценить складывающиеся условия, учесть влияние факторов, оптимальным образом их распределить, установить рациональные принципы процесса преподавания, выявить наиболее эффективные методы и средства для достижения поставленных целей обучения. Не менее важным компонентом педагогической системы подготовки будущего педагога-психолога к профессиональной деятельности является студент [4]. Будущий педагог-психолог действует, применяя теоретические знания на практике с использованием сложных алгоритмов, требующих выработки решений в условиях большого потока информации. Диагностический компонент рассматриваемой педагогической системы представлен педагогическим мониторингом, заключающийся в

сборе, хранении, обработке информации о деятельности студента и оценке результатов в следующих формах: - диагностики обучаемости – определение тенденции и динамики развития системы специальных теоретических знаний, практических умений и навыков будущих педагогов-психологов; - диагностики обученности – своевременного выявления, оценки и анализа продуктивности деятельности студентов. Практико-ориентированное обучение способом профессиональной всегда подготовки специалистов в профессиональной остается эффективным высококвалифицированных деятельности. Для подготовки квалифицированных кадров и создания благоприятных педагогических условий в вузе необходимо увеличить количество кредитов на практическую деятельность, проверять образовательные программы на соотношение и распределение объема теоретического и практического материала, использовать инновационные методы обучения на примере актуального учебного материала, применять компетентностный подход и изучать потребности рынка труда.

Список литературы

1. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020 2025 годы [Электрон. ресурс].- 2019.- URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000988/> (дата обращения: 20.02.2020).
2. Профессиональный стандарт "Педагог"[Электрон. ресурс]. <https://atameken.kz/> и.о. Министра просвещения РК от 15 декабря 2022 г. №500) (Приказ
3. Практическая психология образования: учеб. пос. / под ред. И.В. Дубровиной. – Изд. 4-е. - СПб.: Питер, 2004.
4. Бугославская А.В. Практико-ориентированная направленность профессиональной подготовки будущих психологов // Проблемы современного педагогического образования. - 2018. - №61-2.

ӘОЖ 371

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ- ПСИХОЛОГТЕРДІҢ ТОЛЕРАНТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ БАСҚАРУШЫЛЫҚ МОДЕЛЬДЕРІ

Жандосқызы Аяужан

1 курс магистранты, 7M01103 «Білім беру көшбасшылығындағы менеджмент» білім беру бағдарламасы, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, 020000, Қазақстан Республикасы.

Кошанова Мараш Тулегеновна

Доктор (PhD)., қауым.профессор, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, 020000, Қазақстан Республикасы.

E-mail: ayauzhan2003@mail.ru , marash.koshanova70@mail.ru

Аннотация: Бұл мақалада жоғары оқу орындарында болашақ педагог-психологтердің толеранттылық қасиетін қалыптастырудың басқарушылық модельдері қарастырылады. Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде тұлғааралық қарым-қатынас мәдениеті мен өзара түсіністікке негізделген кәсіби құндылықтарды дамыту — болашақ мамандардың кәсіби даярлығының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Мақалада

толеранттылық ұғымының мәні, оның педагог-психолог кәсібіндегі рөлі және осы қасиетті қалыптастыруда қолданылатын тиімді басқарушылық тәсілдер мен модельдер талданады. Сонымен қатар, педагогикалық процесте толеранттылықты дамытуға ықпал ететін әлеуметтік-психологиялық және тәрбиелік жағдайларға назар аударылады. Зерттеу нәтижелері болашақ мамандардың кәсіби және тұлғалық дамуына ықпал ететін тиімді басқару стратегияларын анықтауға бағытталған.

Кілт сөздер: толеранттылық, педагог-психолог, кәсіби даярлық, басқарушылық модельдер, тұлғалық даму, психологиялық-педагогикалық шарттар, көпмәдениетті білім беру, әлеуметтік әртүрлілік, кәсіби құзыреттілік, білім беру процесін басқару.

УПРАВЛЕНЧЕСКИЕ МОДЕЛИ ФОРМИРОВАНИЯ ТОЛЕРАНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Жандосқызы Аяужан

Магистрант 1 курса, 7M01103 «Менеджмент и лидерство в образовании»,
Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, г. Кокшетау

Кошанова Мараş Тулегеновна

PhD, ассоциированный профессор,

Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, г. Кокшетау

E-mail: ayauzhan2003@mail.ru , marash.koshanova70@mail.ru

Аннотация: В статье рассматриваются модели управления формированием толерантности у будущих педагогов-психологов в высших учебных заведениях. В современной системе образования формирование профессиональных ценностей, основанных на культуре межличностного общения и взаимопонимания, является важной составляющей профессиональной подготовки будущих специалистов. В статье анализируется содержание понятия толерантности, ее роль в профессии педагога-психолога, а также эффективные управленческие подходы и модели, используемые при формировании этого качества. Кроме того, уделяется внимание социально-психологическим и педагогическим условиям, способствующим развитию толерантности в педагогическом процессе. Результаты исследования направлены на выявление эффективных стратегий управления, которые будут способствовать профессиональному и личностному развитию будущих специалистов.

Ключевые слова: толерантность, педагог-психолог, профессиональная подготовка, модели управления, развитие личности, психолого-педагогические условия, поликультурное образование, социальное многообразие, профессиональная компетентность, управление образовательным процессом.

MANAGEMENT MODELS OF FORMING TOLERANCE OF FUTURE TEACHERS-PSYCHOLOGISTS IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Zhandoskyzy Ayauzhan

1st year master's student, 7M01103 "Education Management and leadership", Kokshetau
University named after. Sh. Ualikhanov, Kokshetau

Koshanova Marash Tulegenovna

PhD, associate Professor, Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau,

E-mail: ayauzhan2003@mail.ru , marash.koshanova70@mail.ru

Abstract: The article examines models of managing the formation of tolerance in future educational psychologists in higher education institutions. In the modern education system, the formation of professional values based on the culture of interpersonal communication and mutual understanding is an important component of the professional training of future specialists. The article analyzes the content of the concept of tolerance, its role in the profession of an educational psychologist, as well as effective management approaches and models used in the formation of this quality. In addition, attention is paid to the socio-psychological and pedagogical conditions that contribute to the development of tolerance in the pedagogical process. The results of the study are aimed at identifying effective management strategies that will contribute to the professional and personal development of future specialists.

Keywords: tolerance, educational psychologist, professional training, management models, personality development, psychological and pedagogical conditions, multicultural education, social diversity, professional competence, management of the educational process.

КІРІСПЕ

Жаһандану үдерісі мен әлеуметтік-мәдени кеңістіктің қарқынды өзгерістері бүгінгі таңда білім беру жүйесінің барлық деңгейлеріне, соның ішінде жоғары педагогикалық білім беру саласына да жаңа талаптар қояды. Қазіргі заманғы көпмәдениетті қоғам жағдайында болашақ педагог-психолог мамандардың кәсіби қызметінде толеранттылық – олардың кәсіби этикасы мен тұлғалық мәдениетінің негізі ретінде қарастырылады. Бұл құбылыс түрлі әлеуметтік, этникалық, діни және мәдени топтар арасындағы өзара түсіністік пен сыйластықты қамтамасыз ететін фактор ретінде маңызды болып отыр.

Толеранттылықты қалыптастыру – білім алушының тұлғалық дамуына ғана емес, сонымен қатар оның кәсіби қалыптасу процесіне де тікелей әсер ететін көпқырлы педагогикалық, психологиялық және әлеуметтік-мәдени феномен. Әсіресе педагог-психолог мамандығына даярланушы студенттер үшін бұл қасиетті мақсатты және жүйелі түрде дамыту – олардың болашақ кәсіби әрекеттерінің тиімділігі мен нәтижелілігін арттыруға ықпал етеді. Өйткені педагог-психолог – білім алушы тұлғасының дамуындағы, оның мінез-құлқы мен эмоциялық жағдайын реттеудегі жетекші маман. Демек, ол қоғамдағы толеранттылық пен үйлесімділікті орнықтырушы кәсіби субъект рөлін атқарады.

Осы тұрғыда, жоғары оқу орындары білім беру процесін тиімді басқару арқылы болашақ педагог-психологтердің толеранттылығын мақсатты түрде қалыптастыратын нақты модельдер мен технологияларды әзірлеуі тиіс. Басқарушылық модельдер тек әкімшілік басқаруға ғана емес, сонымен қатар білім алушылардың құндылық бағдарларын, кәсіби-адамгершілік ұстанымдарын және мәдениетаралық қарым-қатынасқа дайындығын жүйелі дамытуға бағытталуы қажет. Мұндай модельдер білім беру ортасының мазмұны мен ұйымдастырылуын, оқытушы мен студент арасындағы қарым-қатынасты, тәрбие жұмысының формалары мен әдістерін кешенді түрде қамтиды. Осы зерттеуде болашақ педагог-психологтердің толеранттылық қасиетін қалыптастыруға арналған басқарушылық модельдердің теориялық негіздері мен құрылымдық элементтері талданып, олардың педагогикалық практикада қолданылу мүмкіндіктері қарастырылады. Мақаланың мақсаты – жоғары оқу орындарындағы кәсіби даярлық процесінде толеранттылықты дамытуға ықпал ететін тиімді басқарушылық тетіктерді анықтау және оларды педагогикалық жүйеде жүзеге асыру жолдарын ұсыну.

Негізгі бөлім

1. Толеранттылық ұғымының теориялық-әдіснамалық негіздері

Толеранттылық ұғымы философиялық, психологиялық, педагогикалық тұрғыдан кеңінен зерттеліп келе жатқан күрделі категориялардың бірі болып табылады. Философиялық аспектіде толеранттылық — тұлғаның өзге көзқарастар мен өмір сүру салттарына құрметпен қарауы, оларды қабылдай білуі. Психологияда бұл қасиет тұлғаның

мінез-құлқындағы икемділік, бейімделгіштік, эмоциялық тұрақтылық, агрессияны тежеу қабілетімен байланысты қарастырылады[1]. Ал педагогикада толеранттылық — білім алушылардың қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру, ұлтаралық және мәдениетаралық өзара әрекеттестікті оңтайландыру құралы ретінде танымал.

Қазіргі ғылыми әдебиеттерде толеранттылық құрылымына: когнитивтік (өзгелерді түсіну), эмоционалдық (өзгелерге эмпатия таныту), мінез-құлықтық (толерантты іс-әрекет көрсету) компоненттер кіреді[7]. Бұл компоненттерді болашақ педагог-психологтердің кәсіби даярлығы барысында дамыту – олардың әлеуметтік және кәсіби бейімделуінің кепілі.

2. Болашақ педагог-психологтердің толеранттылығын қалыптастырудың педагогикалық ерекшеліктері

Болашақ педагог-психолог мамандар толерантты тұлға ретінде қалыптасу үшін оларды арнайы ұйымдастырылған педагогикалық үдеріс арқылы даярлау қажет. Бұл үдеріс олардың кәсіби құндылықтарын, коммуникативтік қабілеттерін, мәдениетаралық қарым-қатынас жүргізу дағдыларын жүйелі түрде дамытуға бағытталуы тиіс.

Жоғары оқу орнындағы оқу-тәрбие жұмысы барысында жүргізілетін интерактивті оқыту әдістері (дебаттар, тренингтер, рөлдік ойындар), мәдениетаралық коммуникация элементтері бар пәндер, психологиялық практикумдар мен жобалық жұмыстар студенттердің толерантты санасын қалыптастыруға септігін тигізеді[4]. Сонымен қатар, академиялық топта көпэтносты және көпмәдениетті ортада тәжірибе жинақтау да студенттердің жеке толеранттылық деңгейін арттыруға мүмкіндік береді.

3. Болашақ педагог-психологтердің толеранттылығын қалыптастырудың басқарушылық модельдері

Болашақ педагог-психологтердің толеранттылығын жүйелі қалыптастыру үдерісі тиімді басқаруды талап етеді. Бұл басқарушылық үдеріс тек әкімшілік-ұйымдастырушылық деңгеймен шектелмей, білім алушылардың тұлғалық және кәсіби дамуындағы педагогикалық ықпалды басқару жүйесі ретінде қарастырылады. Осы мақсатта әртүрлі басқарушылық модельдерді қолдану арқылы оқу-тәрбие процесін оңтайландыруға болады.

3.1. Фасилитативтік модель

Фасилитативтік басқару стилі студенттердің тұлғалық әлеуетін ашуға, олардың өзін-өзі танып, өз мүмкіндіктерін еркін көрсетуіне жағдай жасайды. Бұл модельде оқытушы – бағыттаушы, қолдаушы рөлін атқарады. Студенттер өзара әрекеттестік, пікір алмасу, рефлексия негізінде толеранттылықтың мәнін терең түсініп, оны тәжірибе жүзінде қолдануға дағдыланады.

3.2. Модульдік-бағдарланған модель

Бұл модельде оқу процесі арнайы модульдерге бөлініп, әр модуль толеранттылықты дамытудың белгілі бір аспектісіне (мәдениетаралық коммуникация, кәсіби этика, эмоциялық интеллект және т.б.) бағытталады. Әр модуль теориялық және практикалық блоктардан тұрады, бұл студенттің танымдық және мінез-құлықтық толеранттылық дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді.

3.3. Ынтымақтастыққа негізделген модель

Бұл модель болашақ педагог-психологтерді ұжымда бірлесе әрекет ету, өзгелердің пікірін тыңдау және құрметтеу негізінде тәрбиелеуге бағытталады. Оқу үрдісінде топтық жұмыс, жобалар, рөлдік ойындар, пікірталас форматтары арқылы студенттер толерантты қарым-қатынас тәжірибесін меңгереді. Басқару барысында оқытушы мен білім алушылар арасында тең құқылы диалогтық қарым-қатынас орнатылады.

Жоғарыда аталған модельдер басқару жүйесін жетілдіру арқылы студенттердің толеранттылығын дамытудың тиімді құралдары болып табылады. Бұл модельдерді педагогикалық практикада кешенді қолдану оқу үдерісінің сапасын арттырып қана қоймай, студенттердің болашақ кәсіби қызметінде толерантты көзқарасты қалыптастыруға септігін тигізеді.

Қорытынды

Зерттеу нәтижелері жоғары оқу орындарындағы болашақ педагог-психологтердің толеранттылығын қалыптастырудың маңыздылығын және бұл үдерістің тиімділігін қамтамасыз етуде басқарушылық модельдердің рөлін айқын көрсетті. Қазіргі білім беру жүйесінде болашақ мамандар тек кәсіби білім мен дағдыларға ғана емес, сонымен қатар мәдениетаралық қарым-қатынасқа, адамгершілік ұстанымдарға, эмоционалды тұрақтылық пен ашықтыққа ие тұлға ретінде қалыптасуы тиіс. Бұл ретте толеранттылық – олардың кәсіби құзыреттілігінің өзегі болып табылады[6].

Осы мақалада сипатталған фасилитативтік, модульдік және ынтымақтастыққа негізделген модельдер болашақ педагог-психологтердің толеранттылық деңгейін жүйелі дамытуға, білім беру процесін тиімді басқаруға мүмкіндік береді. Олар студенттердің тұлғалық және кәсіби дамуына оң әсер етіп, білім беру ұйымдарында толерантты орта қалыптастыруға ықпал етеді.

Болашақта бұл бағыттағы зерттеулерді тереңдетіп, нақты диагностикалық әдістермен, өлшемдер жүйесімен толықтыру арқылы педагогикалық тәжірибеге тиімді басқарушылық модельдерді кеңінен енгізуге жол ашылады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Айтмамбетова Б.Ғ. **Білім беру жүйесіндегі этнопедагогикалық тәрбие негіздері.** – Алматы: Рауан, 2000. – 176 б.
2. Қалиев С.Ж., Жұмабекова Ф.Қ. **Тәрбие теориясы мен әдістемесі.** – Алматы: Білім, 2013. – 256 б.
3. Хайдарова З.Ә. **Жоғары білім беру жүйесінде болашақ педагогтардың толеранттылық мәдениетін қалыптастыру** // Ғылыми-педагогикалық журнал. – 2020. – №4. – Б. 73–77.
4. Сәдуақасова З.Ә. **Студенттердің толеранттылық деңгейін арттырудағы психологиялық-педагогикалық шарттар** // Психология және педагогика мәселелері. – 2021. – №2. – Б. 45–52.
5. Юсупова Г.А. **Толерантность как компонент профессиональной подготовки будущих педагогов** // Образование и наука. – 2019. – №5. – С. 112–117.
6. Бим-Бад Б.М. **Психология и педагогика толерантности.** – Москва: Академия, 2005. – 240 с.
7. Громова Н.А., Аксенова Е.Н. **Формирование толерантности как профессионально важного качества будущего педагога** // Вестник Педагогического университета. – 2020. – №3. – С. 88–93.

**ОСОБЕННОСТИ ПОНИМАНИЯ ТЕКСТОВ У ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО
ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ПРИ ПРИМЕНЕНИИ МЕТОДОВ СКОРОЧТЕНИЯ
ЖЫЛДАМ ОҚУ ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНУ КЕЗІНДЕ БАСТАУЫШ МЕКТЕП
ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДАҒЫ МӘТІНДЕРДІ ТҮСІНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ
FEATURES OF TEXT COMPREHENSION IN PRIMARY SCHOOL CHILDREN
WHEN USING SPEED READING METHODS**

Жусупбекова Дильяна Шакировна

Магистрант 2 курса «Педагогика младшего образования»
НАО «Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г. Кокшетау
dilyana_87@mail.ru

Шаяхметова АйсулуАлкешовна

кандидат филологических наук, ассоциированный профессор
НАО «Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г. Кокшетау

Аннотация: В статье рассматриваются факторы, влияющие на формирование навыков беглого чтения, в том числе приемы скорочтения, применяя которые учитель сможет улучшить технику чтения учащихся на уроках литературного чтения. В статье предпринята попытка раскрыть возможности понимания прочтенного текста с помощью техники беглого чтения, который способствует формированию и развитию речевых умений в начальном образовании школьника.

Ключевые слова: младший школьник, литературное чтение, техника чтения, скорость чтения, беглость чтения, технология скорочтения.

Аннотация: Мақалада еркін оқу дағдыларын қалыптастыруға әсер ететін факторлар, сондай-ақ мұғалім әдеби оқу сабақтарында оқушылардың оқу техникасын жетілдіре алатын жылдам оқу әдістері ашылады. Мақалада оқушының бастауыш білімінде сөйлеу дағдыларын қалыптастыруға және дамытуға ықпал ететін мәнерлеп оқу әдістемесі арқылы оқылған мәтінді түсіну мүмкіндіктерін ашуға талпыныс жасалған.

Негізгі сөздер: кіші мектеп оқушысы, көркем оқу, оқу техникасы, оқу жылдамдығы, еркін оқу, жылдам оқу технологиясы.

Abstract: the article reveals the factors influencing the formation of fluent reading skills, as well as speed reading techniques, using which a teacher can improve the reading technique of students in literary reading lessons. The article makes an attempt to reveal the possibilities of understanding a reading text using the technique of fluent reading, which contributes to the formation and development of speech skills in the primary education of a student.

Key words: junior schoolchild, literary reading, reading technique, reading speed, reading fluency, speed reading technology.

Мы живем в мире быстро развивающихся технологий. И в современном мире навык быстрого чтения или скорочтения становится особо актуальным, так как чтение является основным средством обучения, инструментом познания окружающего мира и только через чтение возможно усвоения новой информации и нового опыта.

Несмотря на появление новых средств массовой информации значение чтения в жизни людей по-прежнему огромно. Это позволяет считать, что быстрое чтение – одно из

средств совершенствования учебного процесса для самых различных уровней обучения. Овладение полноценным навыком чтения для учащихся является важнейшим условием успешного обучения в школе по всем предметам.

Быстротечность интернет ресурсов и мгновенное реагирование людей на появление новых средств массовой информации ориентирует педагогов на использование таких техник, как беглое или скорочтение, поскольку значение чтения в образовании школьников занимает большую часть предметного обучения. Чтение, как одно из средств совершенствования учебного процесса становится полноценным навыком на всех уровнях успешного обучения детей в школе по всем предметам.

Процесс чтения берет свое начало и становится необходимостью с момента поступления ребенка в школу и задача учителя начальных классов научить школьника навыкам чтения, а навыки скорочтения будут способствовать развитию когнитивных способностей, критического мышления и эмоционального интеллекта у детей младшего школьного возраста.

Проблемы обучения чтению, с которыми сталкиваются школьники, включают недостаточную способность к осмыслению текста, нехватку критического мышления и ограниченный словарный запас. Дети нередко испытывают трудности в анализе и интерпретации прочитанного, что приводит к низкому уровню понимания информации и формирует негативное отношение к учебному процессу.

Скорочтение – это методика, которая позволяет человеку воспринимать и осваивать информацию быстрее, чем при обычном чтении, за счет использования различных техник, таких как фокусировка внимания, улучшение скорости восприятия, блокировка лишних движений глаз и прочее. Однако эффективность этого метода, особенно в возрасте младших школьников, требует особого внимания к особенностям когнитивного восприятия и уровням развития речи у детей.

Актуальность исследования понимания текстов у детей младшего школьного возраста в контексте применения методов скорочтения обусловлена растущими требованиями к уровню образовательных достижений в условиях современного информационного общества. С одной стороны, скорочтение может быть воспринято как инструмент, способствующий развитию навыков быстрого чтения, однако, не всегда оно приводит к качественному усвоению прочитанного текста.

Младший школьный возраст (6-10 лет) характеризуется активным развитием когнитивных способностей, в том числе навыков чтения и понимания прочитанного. В этом возрасте дети учат основные правила грамматики, расширяют словарный запас, начинают осознавать структуру текста и устанавливать причинно-следственные связи. Однако восприятие и понимание текста у детей младшего школьного возраста часто сталкиваются с рядом трудностей, таких как ограниченность словарного запаса, неустойчивость внимания и сложности в интерпретации абстрактных понятий.

Согласно исследованиям, проведенным в Казахстане, например, в работе А. Абдукадыровой (2018), понимание текста детьми младшего школьного возраста тесно связано с их уровнем речевого развития и способности к аналитическому мышлению. Абдукадырова отмечает, что дети в этом возрасте часто не могут полноценно воспринять текст на глубоком уровне, что ограничивает развитие их мышления.

Методы скорочтения, как правило, развивают способность к быстрому восприятию информации и улучшают внимательность. Влияние скорочтения на понимание текста у младших школьников представляет собой двусторонний процесс. С одной стороны, быстрый просмотр текста может привести к снижению уровня его осознания, так как дети могут упускать важные детали, которые требуют внимательного прочтения. С другой

стороны, правильно подобранные методы скорочтения могут развить навыки аналитического чтения и улучшить способность к концентрации.

Исследования, проведенные в России, например, у М. Г. Казаковой (2015), показали, что методы скорочтения, если они адаптированы под особенности восприятия детей младшего школьного возраста, способны улучшить не только скорость, но и качество понимания текста. Казакова утверждает, что занятия скорочтением в сочетании с развивающими упражнениями, направленными на расширение словарного запаса, могут повысить уровень осознанности прочитанного.

В исследованиях, проведенных зарубежными авторами, например, у М. Розен (2006), также подтверждается важность развития навыков чтения на ранних стадиях обучения. Однако Розен акцентирует внимание на том, что методы скорочтения для младших школьников должны быть тщательно разработаны с учетом особенностей детской психологии, и они не должны вытеснять традиционные способы глубокого чтения и анализа текста.

Скорочтение имеет свои ограничения, особенно в контексте детей младшего школьного возраста. Основной проблемой является то, что методики скорочтения часто направлены на улучшение скорости восприятия, а не на качество понимания. На этапе освоения текста дети еще не обладают необходимыми когнитивными навыками для одновременного повышения скорости и глубины восприятия. Согласно исследованиям, проведенным В. С. Мещеряковым (2017), дети младшего школьного возраста в процессе ускоренного чтения могут не осознавать значимость деталей, что ведет к поверхностному восприятию текста.

Исследования, проведенные в Казахстане, также показывают, что методики скорочтения должны быть адаптированы с учетом психофизиологических особенностей детей. В. А. Абдулаева (2019) в своем исследовании отмечает, что использование методов скорочтения без учета индивидуальных особенностей детей может вызвать у них перегрузку и привести к ухудшению понимания прочитанного.

Методы скорочтения имеют большой потенциал для развития навыков восприятия текста у детей младшего школьного возраста. Однако, при применении этих методов важно учитывать возрастные и когнитивные особенности учеников. Без должного внимания к развитию словарного запаса, аналитических способностей и навыков глубокого чтения, скорочтение может стать не столько помощником, сколько препятствием для полноценного освоения текста.

Для достижения оптимальных результатов необходимо комбинировать методы скорочтения с традиционными способами работы с текстом, обеспечивая сбалансированное развитие как скорости, так и понимания чтения.

Существует несколько эффективных методик для развития скорочтения у детей, которые помогают повысить скорость чтения, а также понимание прочитанного текста. Вот некоторые из них:

Метод визуального чтения: Эта методика акцентирует внимание на восприятии текста глазами, а не на произнесении слов. Дети учатся фиксировать взгляд на отдельных фразах или блоках слов, что позволяет им избежать остановок на каждом слове.

Словесные тренажеры: Использование специализированных упражнений и игр, которые помогают детям развивать способность быстро обрабатывать информацию. Это может быть разгадывание слов, чтение с временным ограничением и т.д.

Техника "Таймера": Дети читают текст в определенное время, что создает ощущение соревнования и привлекает внимание. По истечении времени необходимо проверить, сколько информации было усвоено.

Метод чтения по диагонали: здесь внимание уделяется нахождению ключевых слов и смысловых блоков, что способствует быстрому пониманию основного содержания текста.

Работа с текстами: использовать текстовый материал различного жанра и уровня сложности, поощряя детей к анализу и пересказу прочитанного, что способствует улучшению навыков понимания

Фиксация на ключевых словах: метод, при котором ребенок учится выделять в тексте основные слова, что помогает ускорить восприятие.

Чтение с использованием периферийного зрения: развитие способности воспринимать информацию, не двигая глазами по строкам, что способствует увеличению скорости чтения.

Метод ускоренного восприятия: позволяет ребенку читать быстрее, сокращая количество повторов и пауз при чтении.

Ключевым моментом является то, что эти методики должны сочетаться с традиционными способами анализа и понимания текста. Ведь без полного осознания, прочитанного текст может быть воспринят как набор отдельных слов без связи между собой.

Список использованных источников

1. Абдукадырова, А. (2018). Речевое развитие младших школьников в контексте когнитивного восприятия текста. Алматы: Казахстанский педагогический университет.
2. Казакова, М. Г. (2015). Методы скорочтения и их влияние на когнитивные процессы у младших школьников. Журнал психологии и образования, 12(3), 45-53.
3. Розен, М. (2006). Развитие скорочтения у детей младшего школьного возраста. Лондон: Oxford University Press.
4. Мещеряков, В. С. (2017). Психологические основы скорочтения в школьном обучении. Москва: Академия.
5. Абдулаева, В. А. (2019). Проблемы использования скорочтения в обучении младших школьников. Журнал педагогических исследований, 8(2), 67-72.

УДК/ББК 378.147

СТУДЕНТТЕРДІҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ МӘСЕЛЕСІ ТУРАЛЫ К ВОПРОСУ ОБ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ THE STUDY OF STUDENTS' RESEARCH COMPETENCE

Жумагулова Екатерина Владимировна
Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова
e-mail: rinju@bk.ru

***Аннотация.** Бұл мақала педагогикалық мамандықтарда оқитын студенттердің зерттеушілік құзыреттілігінің мәнін айқындау мәселесіне арналған. Ұлттық деңгейдегі жоғары білім берудің басым бағыты – білім беру мен ғылыми зерттеулердің интеграциясы болып табылады. Жоғары оқу орындары білім беру мекемелерінде жобалық және зерттеу қызметін жүзеге асыра алатын білікті әрі құзыретті кадрларды даярлауы тиіс.*

Құзыреттілік ұғымының мазмұны мен құрылымын әзірлеуге және тұжырымдауға арналған ғылыми еңбектерді талдау зерттеушілік құзыреттіліктің кешенді мәнін анықтауға мүмкіндік берді. Зерттеушілік құзыреттілік – бұл ғылыми-зерттеу қызметімен байланысты білім, білік және дағдыларды қамтитын, әрекет барысында қалыптасатын, уәж және тұлғалық-іс-әрекеттік ұстанымдармен айқындалатын түлекке тән кешенді сипаттама ретінде түсіндіріледі.

Түйінді сөздер: зерттеушілік құзыреттілік, құзырет, компонент, кәсіби дайындық, студенттер, қалыптастыру.

Аннотация. Статья посвящена проблеме определения сущности исследовательской компетентности студентов педагогических специальностей. Приоритетом высшего образования на национальном уровне является интеграция образования и научных исследований. От вузов требуется подготовка квалифицированных и компетентных кадров для образовательных учреждений, способных осуществлять проектную / исследовательскую работу.

Анализ существующих работ по разработке и концептуализации компетентности позволил выявить комплексную сущность исследовательской компетентности. Она трактуется как комплексная характеристика выпускника, включающая в себя знания, умения и навыки, связанные с научно-исследовательской деятельностью, формирующаяся в действии, обусловленная мотивом и личностно-поведенческими установками.

Ключевые слова: исследовательская компетентность, компетенция, компонент, профессиональная подготовка, студенты, формирование

Annotation. The article is dedicated to the issue of defining the essence of the research competence of teacher education students. The national priority in higher education is the integration of education and scientific research. Universities are expected to prepare qualified and competent professionals for educational institutions, who are capable of conducting project and research work.

The analysis of current studies on development and the competence conceptualization has made it possible to identify the complex essence of the research competence. It is interpreted as an integrated characteristic of a graduate, encompassing knowledge, skills and abilities related to scientific research, formed through action, and influenced by motivation and personal-behavioural attitudes.

Keywords: research competence, competency, component, professional training, students, formation

Актуальность формирования исследовательской компетентности (ИК) у студентов вуза определяется требованиями, предъявляемыми сегодня к учителям профессиональным стандартом «Педагог» и Концепцией развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования. В современной школе учитель должен владеть навыками анализа урока и исследования учебного процесса, видеть в учебном процессе проблему и формулировать ее в виде задачи, которую необходимо решить. Он должен обобщать свой профессиональный опыт, делиться им с коллегами, разрабатывать на основе актуальных исследований методику индивидуального обучения и т.д. [1] Соответственно, процесс профессиональной подготовки будущих педагогов должен быть организован таким образом, чтобы учителя могли в полной мере осуществлять перечисленные функции.

Для эффективного формирования исследовательской компетентности у будущих педагогов необходимо, в первую очередь, определить сущность ИК и выделить основные компоненты, которые следует последовательно и целенаправленно развивать у студентов с 1-го по 4-й курс.

Вопрос содержания исследовательской компетентности интересует многих отечественных и зарубежных ученых (А.В. Хуторской, 2003; В.С. Елагина, 213; И.Э.

Идиятов, 2016; М.М. Момбекова, 2024; Н.Н. Морозова, И.М. Фадеева, 2007; М.Ю. Кожухова, 2004; К.Л. Вестер, Л.Д. Бордер, 2014; Р. Шнайдер, Й. Вильдт, 2007 и др.). Много трудов посвящено изучению отличий между компетенцией и компетентностью (А.В. Хуторской, 2002; Ю.Г. Татур, 2004; Э.Ф. Зеер, 2008; С.С. Кунанбаева, 2014 и др.). Большой вклад в осмысление понятия «компетентность» внесли Дж. Равен (2001) и Дж. Эрпенбек (2011). Много крупных международных исследований посвящено моделированию и измерению компетентности будущих учителей (TEDS-M, 2008; CoActiv, 2009; DFG-Programm, 2013).

В 1984 году Дж. Равен определил компетентность как способность эффективно действовать в определённых условиях. Компетентность, по Дж. Равену, включает в себя компоненты когнитивной и эмоциональной сфер. Они представляют собой мотивированные способности, которые развиваются при выполнении деятельности, вызывающей у человека интерес и мотивацию [2].

Дж. Эрпенбек развивает мысль Дж. Равена, подчеркивая, что компетентность – это, прежде всего, способность действовать творчески и самостоятельно в новых, неопределённых ситуациях. Она проявляется только в действиях и развивается в процессе деятельности. При этом личностные черты могут влиять на компетентность, но не определяют её напрямую [3].

В модель компетентности немецких ученых Й. Баумерта и М. Кунтера (2006) включены не только знания, мотивационные и аффективные компоненты, но и профессиональные убеждения, а также способность к саморегуляции.

Ю.Г. Татур рассматривает компетентность специалиста «как стремление и готовность эффективно использовать все свои знания, умения, опыт, личностные качества для успешной и продуктивной деятельности. При этом он должен осознавать социальную значимость своей деятельности, быть готовым брать на себя ответственность за свои результаты и постоянно совершенствоваться» [4]. Термин «компетентность» Ю.Г. Татур использует, говоря о целостной, комплексной характеристике специалиста. Термин «компетенция» он применяет относительно частных компетентностей, например: когнитивная компетенция.

А.В. Хуторской также разграничивает эти два понятия. Под компетенцией он понимает определенное заданное требование к образовательной подготовке обучающихся. Владение же соответствующей компетенцией есть компетентность, которая также охватывает личностное отношение обучающихся к компетенции и предмету деятельности [5].

Таким образом, можно сделать вывод о том, что компетенция есть то, что обучающийся должен освоить для успешного выполнения своих будущих профессиональных функций. Компетентность представляется как результат усвоения компетенции, включающий в себя знания, умения, навыки, способность действовать творчески в неопределённых ситуациях, опыт, профессиональные установки. Личностные качества обучающихся могут лежать в основе компетентности, но не определяют её.

С.С. Кунанбаева считает, что компетентность невозможно приобрести в процессе обучения, так как компетентность есть «опыт успешного осуществления интеллектуально-творческой профессиональной деятельности» [6]. Учёный акцентирует внимание не на знаниях и готовности, а на способности выполнять сложные профессиональные задачи. Однако в Руководстве по обеспечению качества по уровням образования от 2022 года прописано, что вузы гарантируют овладение выпускниками академической компетентностью для эффективного преподавания. Таким образом, вузы должны создавать все условия для получения первичного опыта, формирования необходимых навыков в новых, незадаанных ситуациях, для запуска процесса формирования компетентности, которая будет в дальнейшей профессиональной деятельности развиваться и совершенствоваться.

Компетентность в сфере исследования предполагает, что выпускник владеет необходимыми знаниями, навыками проведения исследований, способен творчески

подходить к решению проблемы, испытывает интерес к исследовательской деятельности, имеет минимальный практический опыт.

По мнению И.А. Зимней, в структуру ИК входят интеллектуальный и личностный уровни, а также знания, умения и навыки, связанные с научной работой, ценностно-смысловое отношение к содержанию, эмоционально-волевая регуляция и готовность к проведению исследований [7].

М.М. Момбекова рассматривает исследовательскую компетентность будущего педагога как овладение теоретическими и практическими исследовательскими знаниями и умениями, получение передового зарубежного опыта и творческое применение знаний в профессиональной деятельности. В её структуру ИК включены мотивационно-личностный, когнитивный, поведенческий конструктивно-проектировочный, рефлексивно-оценочный и трансляционный компоненты [8]. В своей работе исследователь делает акцент на умении будущих педагогов передавать знания и умения учащимся, а также на их способности организовать исследовательскую деятельность в учебном процессе. Включение в структуру ИК трансляционного компонента отражает требование Министерства просвещения РК по обеспечению педагогом развития исследовательских навыков у учащихся.

Немецкие исследователи К. Гесс, В. Дайке и др. выделяют две формы исследовательской компетентности: рецептивную и генерирующую. Рецептивная исследовательская компетентность (Engagement with Research) включает в себя информационную грамотность, навыки статистического анализа, критическое мышление. Генерирующая исследовательская компетентность (Engagement in Research) связана с самостоятельным проведением исследований и включает: когнитивный, аффективно-мотивационный и социальный компоненты. Когнитивный компонент подразумевает знание процесса исследования, методов и методологии. Аффективно-мотивационный охватывает мотивацию и интерес к исследованиям, эмоциональный настрой к сложностям, сопровождающий процесс исследования. Способность взаимодействовать с научным руководителем, участвовать в групповых проектах, коммуникация в исследовательской среде относятся к социальному компоненту [9].

А.В. Хуторской определяет исследовательскую компетентность учителя как владение совокупностью исследовательских компетенций и умение применять их в своей профессиональной деятельности для выявления проблем, закономерностей, постановки гипотезы, проведения эксперимента, прогнозирования результатов и внедрения инноваций [10].

Обобщая вышесказанное, можно утверждать, что исследовательская компетентность – это комплексная характеристика выпускника, включающая в себя знание процесса исследования, навыки критического анализа и интерпретации информации, определения проблемы исследования, выбора методов исследования, владение цифровыми инструментами для проведения исследования, опыт участия в проектной или исследовательской деятельности, личностное отношение к исследовательской деятельности, выражающееся в интересе и мотивации, а также личностно-поведенческие установки (готовность брать на себя ответственность, осознание социальной значимости результатов исследования, волевая регуляция, гибкость, желание самосовершенствоваться).

Предложенная структура исследовательской компетентности предстает как сложный синтез когнитивных, деятельностных, аффективно-мотивационных, рефлексивных и других компонентов, которые не формируются традиционными методами обучения, а приобретаются путем активного включенного обучения студентов, путем приобретения исследовательского опыта и создания собственного продукта.

Список литературы

1. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 24 февраля 2025 года № 31 «Об утверждении Профессиональных стандартов для педагогов организаций

образования» [Электронный ресурс] – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/G25HP000031> (дата обращения: 20.03.2025)

2. Raven J. The Conceptualisation of Competence // Competence in the Learning Society / eds. D. Raven, J. Stephenson. New York: Peter Lang Publishing, 2001. P. 253-274.

3. Erpenbeck J., Hasebrook J. Sind Kompetenzen Persönlichkeitseigenschaften? In: Faix, W. G.; Auer, M. (Hrsg.): Kompetenz. Persönlichkeit. Bildung. Band 3. Stuttgart: Steinbeis-Edition, 2011, S. 227–262.

4. Татур Ю.Г. Высшее образование: методология и опыт проектирования. – М.: Логос – 2006. – 252 с.

5. Хуторской А. В. Модель компетентностного образования // Компетентность специалиста. – 2017. – № 12. – С. 9–16.

6. Кунабаева, С.С. Компетентностное моделирование профессионального иноязычного образования: монография. - Алматы, 2014. -208 с.

7. Зимняя И.А. Исследовательская деятельность студентов в вузе как объект проектирования в компетентностно-ориентированной ООП ВПО// Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов. – Москва, 2010. – С.7.

8. Момбекова М.М. Формирование исследовательской компетенции будущих учителей иностранного языка в вузе как условие для модернизации образования. Образование и наука. 2024; 26(6):42-67. <https://doi.org/10.17853/1994-5639-2024-6-42-68>

9. Gess, C., Deicke, W., Wessels, I. Kompetenzentwicklung durch Forschendes Lernen // В кн.: Mieg H., Lehmann J. (Hg). Forschendes Lernen: Wie die Lehre in Universität und Fachhochschule erneuert werden kann. – Frankfurt: Campus, 2017. – С. 79–90.

10. Хуторской А.В. Исследовательские компетенции ученика и педагога в условиях научной школы человекообразного образования. Вестник Института образования человека – 2011. – № 1 Научно-методическое издание Научной школы А.В. Хуторского [Электронный ресурс] – URL: <https://idos.ru/upload/journal/2011/Eidos-Vestnik2011-109-Khutorskoy.pdf#page=8.14> (дата обращения: 18.01.2025)

ӘОЖ 371

ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ФАКТОРЛАР ЖӘНЕ ЖАСӨСПІМДЕРДІҢ СПОРТТЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІНДЕ ЖЕТІСТІКKE ЖЕТУДЕГІ РӨЛІ

Захан Жансерик, Оразбаева Кульдархан Оналбековна

Доктор (PhD)., қауым.профессор, Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау университеті

Көкшетау қ. 020000, Қазақстан Республикасы,

E-mail: guldarhan-771@mail.ru, zhanserik.zahan@gmail.com

Аннотация: Бұл мақалада зерттеу тақырыбының өзектілігі білім беру жүйесін жетілдірумен бірге жас ұрпақтың өз бетінше спорт түрлерімен айналысынатын жасөспірім спортшыларының психологиялық-педагогикалық факторларын спорттық іс-әрекетте жетістікке жетудегі рөлін меңгеру қабілеттерін дамытуға әзірленген теориялық және әдістемелік тұрғыда тиімділігі артты. Мақалада жетістікке жету мотивациясының мәселесі және оның тұлға құрылымындағы орны туралы қазақстандық және шетелдік ғалымдардың пікірлері зерттеліп, салыстырылды. Сонымен қатар, диагностикалық әдістемелердің нәтижелері бойынша өз тиімділігін көрсетті, өйткені берілген теорияның тиімділігін эксперименттік түрінде расталып, жасөспірімдерді өздеріне қызықты мәселелерді шешуге тарту олардың маңызды іс-әрекетте жоғары нәтижелерге жетуге, өз дағдылары мен

қабілеттерін тексеруге деген ұмтылысының өсуіне ықпал етіп, мотивация мінез-құлықтың қозғаушы күштерін түсіндіру үшін қолданылатын негізгі ұғымдардың бірі болып табылады.

Кілттік сөздер: білім беру, жасөспірім, спорт, жетістікке жету, психологиялық-педагогикалық, фактор, іс-әрекет, мотивация, теория, әдістеме.

НЕГІЗГІ ЕРЕЖЕЛЕР

Жасөспірім спортшылардың психологиялық-педагогикалық факторларын спорттық іс-әрекетте жетістікке жетудегі рөлін оқу үдерісі арқылы жас ұрпақты тәрбиелеудің қуатты ресурсы ретіндегі дене шынықтыру және спорт құралдарына аударуға көмектеседі, оның ішінде бүгінгі күні насихатталып жатқан денсаулық сақтау әлеуетін ғана емес, сонымен қатар жеке тұлғаның өмірге бейімделуін қамтамасыз ететін психологиялық қасиеттерді дамытудың негізгі құралы ретінде маңызды рөл атқарады.

КІРІСПЕ

Жасөспірімдерді білім беруді цифрландыру заманауи, компьютерлік ойындарға деген құштарлық және үнемі өсіп келе жатқан физикалық белсенділік фонында шынайы коммуникацияның виртуалды қарым-қатынасқа айналуы жағдайында қазіргі жасөспірімдердің өміріндегі спорттық іс-шаралардың рөлі бірнеше есе артып келеді. Бірқатар авторлардың қазіргі жасөспірімдердің оқу уақытының да, бос уақытының да маңызды бөлігін интернетте өткізуге мәжбүр екендігімен келіспеуге болмайды [1]. Сондықтанда жас ұрпақты дамыту мен тәрбиелеудегі қазіргі тенденциялардың бірі салауатты өмір салтын белсендіру, қазіргі жасөспірімнің өмірінде дене шынықтыру мен спорттың рөлін күшейту және жеке өзін-өзі жүзеге асыру үшін спорттық жетістіктердің болашағын негіздеу болып отырғаны белгілі.

Жасөспірімдердің жетістікке жету мотивациясын қалыптастыруда әлеуметтік орта маңызды рөл атқарады. Бұл мәселені көптеген ғалымдар зерттеген, мысалы, Л.И. Бозович, И.В. Дубровина., Л.Ф. Обухова., С.А., Фельдштейн Д.И олардың көзқарастарын жинақтап, адамның жасөспірімдік шақтағы әлеуметтік болмысының қалыптасуына ерекше тоқталып өткен. Ғалым экономика, экология, қоғамдық-саяси мәселелер сияқты ересектер мәселелерін талқылауға жасөспірімдерді қоса алатын оқу-тәрбие үдерісін ойластырылған құрылымдаудың маңыздылығын атап өтеді. Бұл жасөспірімдерде субъективті ұстанымның қалыптасуы үшін қажет деген болатын [2].

Неміс психологі Х.Хекгаузеннің онтогенетикалық даму үдерісінде жетістікке жету мотивінің пайда болуы мен дамуының алғышарттары ретінде әрекет ететін факторларды анықтады. Бұл факторларға тапсырмалардың күрделілігін ажырата білу, объектілерді басқару қабілеті, адамның қабілеттері мен өнімділік нәтижелері арасында байланыс орнату, тәуелсіздік қажеттілігін қалыптастыру, ата-анадан мадақтау және жазалау, мінез-құлық үлгілерін ата-анадан балаға оқыту арқылы беретінін қарастырған [3].

Жетістікке жетудің жоғары мотивациясының дамуына әсер ететін маңызды фактор – жасөспірімнің айналасында үлгілі адамдардың болуы. Үлгі ретінде қызмет ететін адамдар тапсырмаларды сәтті орындап қана қоймай, сонымен бірге қол жеткізілген нәтижелерге қанағаттанушылықтарын барабар формада білдіруі маңызды. Егер ата-ана баланың көзінше жеңіліске ұшырайтындар рөлінен бас тартса, бала өз позициясын үйреніп, қабылдай алады және тіпті өз мүмкіндіктеріне сәйкес тапсырмаларды шешуге күш салуды тоқтатады немесе үлгі ретінде басқа мінез-құлық үлгісін іздейді. Сонымен қатар, жасөспірімнің агрессивті немесе невротикалық сипаттағы компенсаторлық жолмен табысқа жету мүмкіндігі бар. Тапсырманың күрделілігін таңдауға жетістік мотивациясының деңгейі әсер етеді. Өте қиын тапсырмаларды таңдайтын және оларды шешуге қабілетсіз жасөспірімдер бағалау нақты нәтижелерге емес, айтылған амбицияларға негізделеді деген сенімге негізделуі мүмкін [4].

Жасөспірімдердің спорттық іс-әрекетінде жетістікке жетуіне ықпал ететін көптеген факторлар бар. Бұл факторлар негізінен психологиялық және педагогикалық болып екіге бөлінеді.

1. Психологиялық факторлар

Жасөспірімдердің спортпен айналысуда психологиялық дайындығы олардың жетістікке жетуінде маңызды рөл атқарады. Келесі факторлар ерекше мәнге ие:

1. Мотивация және мақсат қою

- *Ішкі және сыртқы мотивация:* Спортшылардың ішкі (жеңіске деген ұмтылыс, өзін-өзі дамыту) және сыртқы (марапаттар, жаттықтырушының қолдауы) мотивациясы олардың жетістікке жетуіне ықпал етеді.

- *Нақты мақсаттар қою:* Жас спортшының өзіне нақты және қолжетімді мақсаттар қоюы оның жаттығу үрдісіне деген ынтасын арттырады.

2. Өзін-өзі реттеу және стресске төзімділік

- Өзін-өзі бақылау және эмоцияларды басқару дағдылары.

- Жарыстар мен жаттығулар барысында қысымға төтеп беру қабілеті.

- Өз-өзіне сенімділік және жеңілістерден сабақ алу.

3. Топтық жұмыс және қарым-қатынас

- Командалық спорт түрлерінде әріптестермен дұрыс қарым-қатынас жасау.

- Жаттықтырушының нұсқауларын дұрыс түсініп, оларды орындау.

4. Ойлау дағдылары және шешім қабылдау қабілеті

- Тактикалық ойлау және жылдам шешім қабылдау.

- Бәсекелестердің әрекеттерін болжау және стратегия құру.

2. Педагогикалық факторлар

Жасөспірімдердің спорттық жетістігіне олардың тәрбиесі мен оқыту әдістері үлкен әсер етеді.

1. Жаттықтырушының рөлі

- Жаттықтырушының кәсіби шеберлігі, мотивация беруі және эмоционалды қолдауы.

- Жеке және командалық дағдыларды дамытуға бағытталған жаттығу әдістері.

2. Отбасының қолдауы

- Ата-аналардың спортшыға психологиялық және материалдық тұрғыдан қолдау көрсетуі.

- Жасөспірімнің спортқа деген қызығушылығын арттыру үшін дұрыс тәрбие беру.

3. Оқыту мен тәрбиелеу әдістері

- Спорттық этика, тәртіп және жауапкершілікке баулу.

- Денсаулықты сақтау мен жарақаттардың алдын алу жөніндегі білім беру.

4. Спорттық орта және инфрақұрылым

- Жасөспірімдердің спорттық нысандарға, құрал-жабдықтарға қолжетімдігі.

- Спорттық іс-шаралар мен жарыстарды ұйымдастыру деңгейі.

Жасөспірімдердің спорттағы жетістігі тек физикалық дайындыққа ғана емес, сонымен қатар олардың психологиялық және педагогикалық тұрғыдан дұрыс дамуына да байланысты. Жаттықтырушылар, ата-аналар және қоғам бірігіп, жас спортшыларға қолайлы орта жасап, олардың жеңіске деген ұмтылысын қолдауы қажет.

Зерттеудің мақсаты: жасөспірім спортшылардың психологиялық-педагогикалық факторлар және спорттық іс-әрекетіндегі маңызды рөлінде жасөспірімдердің спорта жетістікке жету мотивациясын қалыптастыру.

Зерттеудің материалдары мен әдістері.

Зерттеуге 11 пен 15 жас аралығындағы 70 жасөспірім, қатысты, оның ішінде топтық спорт түрлерімен (баскетбол, футбол) 70 жасөспірім жеке спорт түрлерімен айналысады (жекпе-жек өнері, жүгіру). Барлық қатысушылар спортпен кемінде үш жыл айналысады және кем дегенде екінші жастар санатына ие. Жасөспірімдердің жетістікке жету мотивациясын зерттеу үшін диагностикалық әдістердің келесі жиынтығы пайдаланылды:

1. Т.Элерс «Жетістік мотивациясы» әдісі. 2. Т.Элерс «Сәтсіздіктерді болдырмау мотивациясы» әдісі.

Зерттеудің нәтижелері.

1. Т.Элерс «Жетістік мотивациясы» әдісі бойынша.

Бұл әдіс сәттілік пен мақсатқа жетуге деген ұмтылыстың күшін бағалауға мүмкіндік береді. Бұл сауалнама респонденттерге «иә» немесе «жоқ» деп жауап беруі сұралатын 41 мәлімдемеден тұрады. Алынған нәтижелерді өңдеу үшін осы әдістің авторы ұсынған интерпретация қолданылды, эксперименттің анықтау және бақылау кезеңдерінде алынған нәтижелерді салыстыру Вилкоксон Т-тесті арқылы жүзеге асырылды. Жиналған ұпайларды қорытындылау арқылы қорытынды ұпайға қол жеткізіледі. Ұпай неғұрлым жоғары болса, жетістікке жетуге деген мотивация соғұрлым айқын болады. Жиналған ұпайларды қорытындылау арқылы қорытынды ұпайға қол жеткізіледі. Ұпай неғұрлым жоғары болса, жетістікке жетуге деген мотивация соғұрлым айқын болады.

Алынған мәліметтерге сәйкес, жасөспірімдердің 27% -ында табысқа жету мотивациясының деңгейі төмен, жасөспірімдердің 47% -ында табысқа жету мотивациясының деңгейі орташа, 20% -ында табысқа жету мотивациясы орташа деңгейде және 6% табысқа жету үшін мотивация деңгейі тым жоғары. Табысқа жетуге деген мотивацияның орташа деңгейі басым болады, бұл олардың іс-әрекетте өз дағдылары мен қабілеттерін тексеруге деген ынтасын көрсетеді.

2. Т.Элерстің «Сәтсіздіктерді болдырмау мотивациясы» әдісі.

Бұл әдіс сәтсіздікке жол бермеу және өзіңізді қорғау ниетінің күшін бағалауға мүмкіндік береді. Бұл мотивті зерттеу біздің зерттеуімізде қажет, өйткені сәтсіздікке жол бермеу мотивациясы жасөспірімдерде жоғары нәтижелерге жетуге кедергі жасайды. Бұл сауалнама 30 жолдан тұрады, олардың әрқайсысында 3 сөз бар. Сынақ субъектісі әрбір жолда оны барынша дәл сипаттайтын бір сөзді таңдауы керек. Алынған нәтижелерді өңдеу үшін осы әдістің авторы ұсынған интерпретация қолданылды, эксперименттің анықтау және бақылау кезеңдеріндегі нәтижелерді салыстыру Вилкоксон Т-тесті арқылы жүзеге асырылды. Жиналған ұпайларды қорытындылау арқылы қорытынды ұпайға қол жеткізіледі. Сәтсіздіктерді болдырмауға деген мотивация неғұрлым көп ұпай жинасаңыз, соғұрлым айқын болады.

Алынған мәліметтерге сәйкес, жасөспірімдердің 18% -ында сәтсіздіктерден аулақ болу мотивациясының деңгейі төмен, жасөспірімдердің 40% -ында сәтсіздіктерден аулақ болу мотивациясының деңгейі орташа деңгейде, жасөспірімдердің 33% -ында сәтсіздіктерден аулақ болу - орташа деңгейде және 9. % сәтсіздіктерді болдырмау үшін өте жоғары мотивацияға ие. Сәтсіздікке жол бермеу мотивациясының орташа деңгейі басым болады, жасөспірімдердің шамамен 40% -ы ықтимал сәтсіздіктерден қорқудың салдарынан бәсекелестік жағдайдан аулақ болуға бейім.

Зерттеудің анықтау кезеңінде Т.Элерс әдісі бойынша сәтсіздіктерді болдырмау мотивациясының деңгейі туралы көрнекі деректер келтірілген.

Диагностикалық әдістер кешенін қолдану жеткіншектердің елеулі бөлігінде сәтсіздіктерден сақтану мотивациясының басымдылығымен, мүмкін болатын сәтсіздіктерден қорқумен, бәсекелестік жағдайдан аулақ болумен сипатталатынын көрсетті.

Алынған мәліметтерге сәйкес, жасөспірімдердің 20% -ында табысқа жету мотивациясының деңгейі төмен, жасөспірімдердің 51% -ында табысқа жету мотивациясының деңгейі орташа, 23% -ында табысқа жету үшін мотивация деңгейі орташа және жоғары. Жасөспірімдердің 6% табысқа жету үшін ынтасының деңгейі тым жоғары. Табысқа жетуге деген мотивацияның орташа деңгейі басым, мотивация деңгейі төмен жасөспірімдер саны 27%-дан 20%-ға төмендеді, ал мотивация деңгейі орташа жасөспірімдер саны 47%-дан 51%-ға дейін өсті, эксперименттің кезеңін анықтау. Жасөспірімдердің өз қабілеттері мен дағдыларын сынауға деген құлшынысы артып, түрлі іс-шараларға белсене араласа бастады.

Сәтсіздіктерді болдырмауға ынталы жасөспірімдер саны 58%-дан 40%-ға дейін төмендеді, ал табысқа жетуге ынталы жасөспірімдер саны 42%-дан 60%-ға дейін өсті. Жасөспірімдердің көпшілігінде жетістікке жету мотивациясы басым бола бастады, оларда бәсекелестік жағдайында өз күштерін сынауға және үлкен нәтижелерге қол жеткізуге ұмтылу бар.

Алынған нәтижелер топтық және жеке спорт түрлері бойынша жаңадан бастаған спортшылардың дамуына психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетудің жаңа технологияларын әзірлеуге, сондай-ақ жасөспірімдер мен олардың ата-аналарына әртүрлі спорт түрлері бойынша дене шынықтыру белсенділігін дамыту бойынша ұсыныстарды тұжырымдауға мүмкіндік береді, бұл сөзсіз, психологиялық және физикалық денсаулықты қалыптастыруға ықпал етеді.

Қорыта келе, зерттеу көрсеткендей, жасөспірім балаларда жетістік мотивациясын дамытудың әдістері мен құралдары, мысалы, жағымды сезімдермен жұмысты сүйемелдеу, қолайлы климатты құру, топтық жұмыс және пікірталас, бағалау тәуелсіздігін дамыту жетістікке жету және мотивация деңгейін арттыруға мүмкіндік береді, сәтсіздікке жол бермеу үшін мотивация деңгейін төмендету. Жасөспірімдерді өздеріне қызықты мәселелерді шешуге тарту олардың маңызды іс-әрекетте жоғары нәтижелерге жетуге, өз дағдылары мен қабілеттерін тексеруге деген ұмтылысының өсуіне ықпал етті. Жобалық іс-шараларға қатысу жасөспірімдерде өз нәтижелері үшін жауапкершілік сезімін қалыптастыруға ықпал етті және топта жұмыс істеу дағдыларын қалыптастырды.

Жаттығулар кезінде топ мүшелерінің бір-біріне көрсеткен эмоционалды қолдауы алаңдаушылық пен мүмкін сәтсіздіктен қорқуды азайтуға көмектесті, ал көптеген жасөспірімдер бәсекелестік жағдайдан аулақ болуды тоқтатты.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Клыпа О.В. Профилактика интер- нет-зависимости у подростков посредством спортивного досуга (скалолазание) / О.В. Клыпа, П.А. Стежко // Проблемы современ. пед. образования. - 2020. № 67-4. -С. 189-192.
2. Божович, Л.И. Изучение мотивации поведения детей и подростков / Л. И. Божович, Л.В. Благондежина. - М.: Просвещение, 1972. - 367с.
3. Х. Хекхаузен Психология мотивации достижения / Х. Хекхаузен – СПб: Питер, 2001. - 256 с.
4. 45. Хурум, С. Х. Формирование мотивации достижения у подростков / С.Х.Хурум // Вестник Адыгейского государственного университета. -2013. -№ 5. - С. 217-219.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТҰЛҒАЛЫҚ ДАМУЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Зулкарнаева Жамиля Амангельдиновна, п.ғ.м.
Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау университеті
zhamilya1972@mail.ru

Шубаева Нургуль Мейрамовна, п.ғ.м.
Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау университеті
telnur@mail.ru

Аңдатпа: Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық дамуының ерекшеліктері қарастырылады. Бастауыш мектеп кезеңі баланың әлеуметтік ортаға бейімделуінің, жаңа білім мен дағдыларды меңгеруінің маңызды кезеңі болып табылады. Бала үшін оқу қызметі жетекші орынға ие болып, оның ойлау қабілеті, мінез-құлқы, қызығушылықтары мен құндылықтары қалыптасады. Психологтар мен педагогтардың зерттеулері негізінде бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық дамуының негізгі аспектілері талданады. Сондай-ақ, оқыту мен тәрбиелеу процесінің бала тұлғасының дамуына тигізетін әсері қарастырылады. Бастауыш сынып жасындағы балалардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, олардың тұлғалық дамуына жағдай жасау қажеттілігі атап өтіледі.

Түйін сөздер: Бастауыш сынып, тұлғалық дамуының ерекшеліктері, бейімделу, ойлау қабілеті, мінез-құлқы, қызығушылық.

ОСОБЕННОСТИ ЛИЧНОСТНОГО РАЗВИТИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Зулкарнаева Жамиля Амангельдиновна, м.п.н.
Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова
zhamilya1972@mail.ru

Шубаева Нургуль Мейрамовна, м.п.н.
Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова
telnur@mail.ru

Аннотация: В данной статье будут рассмотрены особенности личностного развития учащихся начальной школы. Младший школьный период является важным этапом адаптации ребенка к социальной среде, приобретения новых знаний и навыков. Для ребенка учебная деятельность занимает ведущее положение, формируется его мышление, поведение, интересы и ценностные ориентации. На основе исследований психологов и педагогов анализируются основные аспекты личностного развития учащихся начальной школы. Также рассматривается влияние процесса обучения и воспитания на развитие личности ребенка. Отмечена необходимость создания условий для личностного развития детей младшего школьного возраста с учетом их индивидуальных особенностей.

Ключевые слова: Начальная школа, особенности развития личности, адаптация, мышление, поведение, интерес.

FEATURES OF THE PERSONAL DEVELOPMENT OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Zulkarnaeva Zhamilya Amangeldinovna,

Master of Pedagogical Sciences Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov
zhamilya1972@mail.ru

Shubaeva Nurgul Meiramovna,

Master of Pedagogical Sciences Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov
telnur@mail.ru

Annotation: This article will consider the features of the personal development of Primary School students. The primary school period is an important stage in the child's adaptation to the social environment, the acquisition of new knowledge and skills. For a child, educational activity takes a leading position, and his thinking, behavior, interests and values are formed. Based on the research of psychologists and teachers, the main aspects of the personal development of Primary School students are analyzed. The impact of the process of education and upbringing on the development of the child's personality is also considered. The need to create conditions for the personal development of children of primary school age, taking into account their individual characteristics, is noted.

Keywords: Primary School, features of personal development, adaptation, thinking, behavior, interest.

Адамның тұлғалық дамуы өмір бойы жүреді. Әрбір тұлға туа біткен қасиет пен қабілетке сәйкес, қоғамдық тәжірибені меңгеру арқылы да қалыптасады. Егер біз бастауыш сынып оқушысы туралы айтатын болсақ, онда біз 6-10 жастағы бала туралы айтып отырмыз. Мұндай жасты балалық шақтың шыңы деп атайды. Бала бойында көптеген балалық қасиеттер сақталады – немқұрайлылық, қарапайымдылық, үлкенге төменнен жоғары қарау. Дегенмен, оның ойлау үлгісі қазірдің өзінде басқаша. Оқыту ол үшін маңызды қызмет. Мектепте ол жаңа білім мен дағдыларды ғана емес, сонымен қатар белгілі бір әлеуметтік мәртебеге ие болады. Баланың қызығушылықтары шеңбері, құндылықтары, оның өмірінің барлық тәртібі өзгереді.

Бастауыш мектеп жасы – мектеп өмірінің басталуы. Оған ену арқылы мектеп жасына дейінгі бала оқушының ішкі позициясын, оқу мотивациясын алады. Ол үшін оқу қызметі жетекші орынға айналады. Бұл кезеңде балаларда абстрактілі түсінік қалыптасады, олар жаңа білім, дағдыларды игеріп, олардың барлық әрі қарай оқуына қажетті негізді қалыптастырады. Бірақ оқу іс-әрекетінің маңызы мұнымен шектелмейді, бастауыш сынып оқушыларының жеке тұлғасын қалыптастыру оның тиімділігіне тікелей байланысты. Мектептегі үлгерім баланы ересектер мен құрбы-құрдастары тұлға ретінде бағалаудың негізгі критерийі болып табылады. Үздік оқушының немесе үлгермеушіліктің позициясы баланың өзін-өзі бағалауынан, оның өзін-өзі құрметтеуінен және өзін-өзі қабылдауынан көрінеді. Табысты оқу, кез келген тапсырманы сапалы орындауда өзінің қабілеті мен дағдыларын білу құзыреттілік сезімін қалыптастыруға әкеледі.

Баланың дүниетанымы адамгершілік, дүниетанымдық көзқарастары мен ұғымдары аясы қалыптасады. Оның сезім әлемі, көркемдік тәжірибелері байып, хоббиінің ауқымы кеңейеді. Демек, қарастырылып отырған тақырып өте өзекті, себебі қоғам өмірі баланың жеке басының қалыптасуында өз ізін қалдырады. Әсіресе, бастауыш сынып оқушыларының айналасындағы адамдармен: отбасында, мектепте, сыныпта, өзі мүшесі болып табылатын әрбір топта немесе ұжымда жасайтын тікелей қарым-қатынастары ерекше мәнге ие.

Бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық даму мәселелерін көптеген ғалымдар зерттеген. Айта кетсек, тұлғаны дамыту мәселелерін Қ.А.Әбілханова, А.В. Мудрик, Н.М. Платонова және т.б қарастырған.

Психологияда тұлға категориясы негізгі анықтамалар қатарына жатады. Оны психология, философия, педагогика, әлеуметтану т.б ғылымдар зерттейді. Тұлға деп оның қоғамдық даму барысында алған әлеуметтік және өмірлік қасиеттерінің жиынтығында түсініледі.

Психологтар «тұлға» ұғымына әртүрлі анықтамалар берген. Солардың бірнешеуіне тоқтала кетсек, А.Г. Маклаков тұлға әлеуметтік байланыстар мен қарым-қатынастарда көрінетін, оның адамгершілік іс-әрекетін анықтайтын және өзі үшін және айналасындағылар үшін маңызды рөл атқаратын тұрақты психологиялық сипаттары бар адам десе, Б.Г. Ананиев тұлға әлеуметтік мінезқұлық пен қарым-қатынас субъектісі деп анықтама берген. Ал, А.В.Петровский адам, сондай-ақ әлеуметтік индивид, қоғамның таным және объективті түрлендіру субъектісі, сөйлейтін және жұмыс істеуге қабілетті парасатты тіршілік иесі деп тұжырым жасаған.

Көбінесе «тұлға» ұғымының мазмұны басқа адамдардың қарымқатынасында құнды әрекеттерді белгілейтін тұлғаның тұрақты қасиеттерін қамтиды. Тұлға – белгілі бір қоғамның, белгілі бір әлеуметтік категорияның өкілі, белгілі бір қызмет түрімен айналысатын, қоршаған ортаға өзіндік көзқарасын түсінетін және дара психологиялық ерекшелік белгілері бар белгілі адам. Тұлға – жеке тұлғаның әлеуметтік маңызды қасиеттерінің жүйесі, әлеуметтік құндылықтардың даму дәрежесі және оның осы құндылықтарды жүзеге асыру қабілеті.

Кең мағынада тұлға - бұл бір адамды екіншісінен ішкі жағынан ерекшелендіретін нәрсе, оның барлық психологиялық қасиеттерінің тізімі. Бұл бейнелеуде «тұлға» азды-көпті күшті деп саналатын және оның адамдар үшін маңызды іс-әрекеттерін белгілейтін адамның қасиеттері туралы айтатын адамның өзіне тән белгілерін қамтиды.

«Жалпы тұлғаның барлық бейімділіктерінің түпкілікті дамуын қамтамасыз ету үшін оқытудың бағыты мен сипаты жетілген психикалық күштердің қажеттіліктеріне сәйкес келуі және олардың кейінгі жетілдірілуіне түрткі болуы керек», - дейді кемеңгер ұстаз Ш. А. Амонашвили. Ол алты жастан бастап балалардың қабілеттерін дер кезінде іске асыруды ұсынды. «Педагогикалық үдеріс баланың ішкі күштері мен мүмкіндіктерінің әрекетін белсендіретіндей және оны тәрбиелеуге ықпал ететіндей етіп құрылуы керек деп тұжырым жасаған. Мектепте оқудың басталуы балалардың қоғамдағы дамуында үлкен өзгерістерге әкеледі. Ол «қоғамдық» типке айналады және әлеуметтік маңызды тікелей міндеттерге ие болады, олардың орындалуы әлеуметтік бағаға ие болады. Нақты қарым-қатынастардың бүкіл ұйымы қайта құрылады және оның мектептегі жаңа жағдайларды қаншалықты сәтті жеңу дәрежесімен айтарлықтай анықталады.

Баланы білім беру мекемесіне қабылдау балалар үшін жаңа өмір салтына, жаңа жетекші қызметке көшуді білдіреді - бұл баланың бүкіл жеке басының дамуына түбегейлі әсер етеді. Баланың жеке басын мақсатты, қарқынды қалыптастыру балалардың бүкіл өмірі мен іс-әрекетін педагогикалық тұрғыдан дәл ұйымдастыру жағдайында ғана жүзеге асырылады, өйткені баланың нақты өмірі мен іс-әрекетінде оның тұлғасы қалыптасады. Бала тұлғасының дұрыс көпжақты дамуы үшін Макаренконың пікірінше, кең саяси білім, жалпы білім, кітап, газет, еңбек, қоғамдық белсенділік қажет. Сондай-ақ - ойын, ойын-сауық, демалыс.

Қоғамның қалыптасуының әлеуметтік-экономикалық жағдайлары қазіргі білім беру үрдісіне қойылатын талаптарды қайта қарастыруды қажет етеді. Тәрбиенің алдында тұрған маңызды міндеттердің бірі – тұлғаны қалыптастыру, табиғи мүмкіндіктерін толық іске асыруға жағдай жасау. Бұл мәселені шешудің табыстылығын сипаттайтын жағдайлардың ішінде мектеп оқушыларын білім берудің алғашқы жылдарынан бастап оқушыға бағытталған оқу-тәрбие процесіне қосу басты орындардың бірі болып табылады.

Бастауыш сынып оқушылары – бала тұлғасының ең маңызды қасиеттері қалыптасатын құнды кезең. Бұл жастың өзіне тән белгілері – жаңа дүниені білу, жаңа әсер алу болып табылады. Бірақ олардың өміріндегі басты орын эмоцияларға тиесілі. Өзі, жолдастары, құрбылары, сыныптастары, кейбір фильмдердің кейіпкерлері туралы идея

ересектердің бағалауы негізінде құрылады. Ересек ортада байқалатын келеңсіз жағдайлар балаларға да әсер ететінін есте ұстаған жөн. Бастауыш сынып оқушыларының жеке басының дамуының негізі болып табылады, өйткені бұл кезеңде ең жоғары сезімталдық және әрекетке дайындығы байқалады. Сондықтан бұл жаста жеке тұлғаның дағдыларын байытуға, қабілеттерін ашуға және бастауыш сынып оқушыларының өзін-өзі ашуына және өзін-өзі жүзеге асыруына жол ашуға қолайлы жағдай туғызу қажет.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Эльконин Д.Б. Балалық шақтағы психикалық даму / Д.Б. Эльконин. // Ред. Д.И. Фельдштейн. – М.: Практикалық психология институты; Воронеж: НПО «МОДЕК», 2001. – 416 б.
2. Қалиев С. Оқушылардың жеке тұлғасын қалың бұқараның теориясы. -А. 2002
3. Казанская В.Г. Бастауыш мектептегі оқушы мен мұғалімнің тұлғасы / В.Г. Казанская. – Петербург: КАРО, 2004. – 208 б.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЫ ПЕДАГОГИКА И МЕТОДИКА НАЧАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ

Ибрагимова Маргарита Изетовна, Туралбаева Алмаш Турганбаевна
магистрантка 2 курса, ОП 7М01301 "Педагогика начального образования",
Кокшетауский университет им.Ш. Уалиханова, г. Кокшетау
Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г.Алматы
ibragimova.margosha02@mail.ru

***Аннотация:** В статье анализируются дидактические условия для организации самостоятельной работы студентов образовательной программы педагогика и методика начального обучения, структура их способностей и виды учебной деятельности, требования к дидактическим материалам для самостоятельной работы, а также взаимосвязь самостоятельной работы с другими формами учебной деятельности.*

***Ключевые слова:** дидактические условия, самостоятельная работа, способность, компетенции, обучающиеся.*

БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДІҢ ПЕДАГОГИКАСЫ МЕН ӘДІСТЕМЕСІ БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӨЗДІК ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Ибрагимова Маргарита Изетқызы, Тұралбаева Алмаш Тұрғынбайқызы
2 курс магистранты, ОП 7М01301 «Бастауыш білім беру педагогикасы», Ш.Уәлихан
атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қаласы
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қаласы.
ibragimova.margosha02@mail.ru

***Аңдатпа.** Мақалада бастауыш білім беру педагогикасы мен әдістемесі білім беру бағдарламасы бойынша студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастырудың дидактикалық шарттары, олардың қабілеттерінің құрылымы мен оқу іс-әрекетінің түрлері, өздік жұмысқа дидактикалық материалдарға қойылатын талаптар, сонымен қатар өздік жұмыстың оқу қызметінің басқа түрлерімен байланысы талданады.*

Кілт сөздер: дидактикалық шарттар, өзіндік жұмыс, қабілеттілік, құзыреттілік, оқушылар.

DIDACTIC ASPECTS OF ORGANIZING INDEPENDENT WORK OF STUDENTS OF THE EDUCATIONAL PROGRAM PEDAGOGY AND METHODOLOGY OF PRIMARY EDUCATION

Ibragimova Margarita Izetovna, Turalbaeva Almash Turganbaevna
2nd year master's student, OP 7M01301 "'Pedagogy of primary education',
Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau city
Kazakh National Pedagogical University named after Abay, Almaty city
ibragimova.margosha02@mail.ru

***Annotation.** The article analyzes the didactic conditions for organizing independent work of students of the educational program pedagogy and methodology of primary education, the structure of their abilities and types of educational activities, requirements for didactic materials for independent work, as well as the relationship of independent work with other forms of educational activity.*

***Keywords:** didactic conditions, independent work, ability, competencies, students.*

Введение. Одним из ключевых факторов обеспечения высокого качества подготовки будущих специалистов, способных к постоянному профессиональному росту и обучению на протяжении всей жизни, является усиление роли самостоятельной работы. Самостоятельная работа - это, как известно, деятельность, выполняемая без посторонней помощи, но под контролем преподавателя. Это наблюдение (руководство) преподавателя должно обеспечить эффективность самостоятельной работы как метода обучения. Именно в ходе индивидуальной или коллективной самостоятельной деятельности развиваются важнейшие качества личности, укрепляющие знания, формируются способности к творческому освоению научных вопросов и умение ориентироваться в потоке научной информации.

Современные психологические и педагогические науки рассматривают обучение как процесс, направленный на активизацию как внешней, так и внутренней активности студентов, в ходе которого у него развиваются определенные компетенции. Этот процесс включает взаимодействие двух участников - преподавателя и студента. Преподаватель, непосредственно или косвенно, создает условия, способствующие активности учащегося, организуя, направляя и контролируя его деятельность, а также предоставляя необходимые средства и информацию. Компетенции у студента формируются исключительно через его собственную деятельность.

Организация самостоятельной работы студентов представляет собой сложный процесс, затрагивающий различные аспекты образовательной деятельности. Актуальность исследования педагогического обеспечения самостоятельной работы студентов объясняется повышением требований к участникам системы общественных отношений в современном обществе.

Цель исследования – определить дидактические условия, способствующие эффективной организации работы студентов образовательной программы педагогика и методика начального образования.

Самостоятельная работа как средство организации учебного или научного познания студента имеет двоякую природу. С одной стороны, она представляет собой учебное задание, то есть объект деятельности студента, предложенный преподавателем или программным материалом. С другой стороны, это форма реализации определенного способа деятельности для выполнения данного учебного задания. Именно этот способ

деятельности позволяет человеку либо получить совершенно новое знание, ранее неизвестное ему или даже обществу, либо углубить и систематизировать уже имеющиеся знания.

Организация самостоятельной работы студентов требует использования вспомогательных дидактических материалов. Преподаватели тратят значительное количество времени и усилий на их создание и распространение. Большинство педагогов ограничиваются видами самостоятельной работы, которые не требуют сложного создания дидактических материалов. Кроме того, качество самодельных материалов не всегда соответствует методологическим и научным требованиям, предъявляемым к учебным пособиям.

Самостоятельная работа требует как прямого, так и косвенного руководства. Чем ниже уровень развития познавательных способностей у студентов, тем более тщательно должно быть организовано руководство. Студенты должны понимать, как решаются предложенные задания, поскольку их цель — научиться решать их самостоятельно. В зависимости от уровня компетенций границы самостоятельности расширяются, а задания усложняются. Прямое руководство осуществляет преподаватель, а косвенное — через письменные инструкции, которые можно воспринимать как алгоритмизированные задания. Письменные инструкции также требуют организации в соответствии с учебной программой и уровнем развития компетенций студентов, а также их распространения.

При организации самостоятельной работы студентов преподаватель ставит перед собой несколько целей: углубить и расширить профессиональные знания студентов; формировать у студентов интерес к учебной и познавательной деятельности; обучать студентов методам познания; развивать у студентов самостоятельность, активность и ответственность; стимулировать развитие познавательных способностей у студентов образовательной программы педагогика и методика начального обучения.

Задания для самостоятельной работы студентов охватывают ключевые вопросы разделов дисциплины, которые студенты должны изучить самостоятельно. При этом обязательно указываются форма выполнения заданий и ориентировочные сроки проверки. Содержание и типы текущих и контрольных заданий разрабатываются с учетом особенностей дисциплины, ее сложности, а также с применением индивидуального авторского подхода.

Исходя из вышеизложенного, можно выделить следующие требования к отбору дидактических материалов: материалы должны включать задания, задачи и упражнения в количестве, достаточном для полноценного усвоения программного материала; в них должны быть представлены дополнительные тексты, иллюстрации и другие материалы, отсутствующие в учебниках, но необходимые для успешного выполнения заданий; материалы должны способствовать развитию у студентов навыков самостоятельной работы; материалы должны быть простыми и удобными в использовании как дома, так и в аудитории; материалы должны отличаться низкой стоимостью или быть доступны в электронном формате.

Основными принципами организации самостоятельной работы студентов являются: принципы взаимодействия, персонализации, признания, правил обучения, зависимости от базовых навыков, опережающего обучения, обратной связи, внешнего контроля и самоконтроля. В контексте самостоятельного обучения сущность педагогического обеспечения самостоятельной работы студентов заключается в разработке комплекса методов и средств, способствующих достижению максимальной эффективности самостоятельной работы, а также реализации педагогических целей, таких как формирование положительного познавательного статуса студентов и развитие личностных качеств, таких как активность, настойчивость и целеустремленность в процессе познавательной деятельности.

Эффективность самостоятельной работы студента зависит от ее организации, содержания и характера знаний, логики учебного процесса, связи между имеющимися и

предполагаемыми знаниями в рамках данной формы самостоятельной работы, а также от результатов ее выполнения.

Оценка результатов самостоятельной работы студентов может проводиться как в традиционной форме (индивидуальное собеседование, проверка конспектов, рефератов и т.д.), так и в нетрадиционной (инсценировка, деловая игра, презентация и защита проекта).

Вывод. Все виды самостоятельной работы выполняют свою роль и одинаково важны для формирования будущего специалиста. В процессе обучения студентам необходимо овладеть системой устойчивых навыков самостоятельной работы в различных областях познавательной активности и практической деятельности. Только через индивидуальный образовательный путь, через собственные усилия по приобретению знаний студент может достичь уровня истинного профессионализма. Самостоятельная работа студентов служит педагогическим инструментом, способствующим развитию готовности к профессиональному самообразованию, и представляет собой дидактическое средство образовательного процесса, искусственно организованную структуру для управления деятельностью студентов.

Таким образом, самостоятельная работа представляет собой средство обучения, которое: способствует формированию у студента, на каждом этапе его перехода от незнания к знанию, необходимых знаний, навыков и умений для решения конкретных познавательных задач; помогает развить у студента психологическую установку на регулярное самостоятельное обновление знаний и навыков, а также умение ориентироваться в потоке научной информации при решении учебных, научных и производственных задач.

Список литературы:

1. Зайченко, И.В. Педагогика: учебник [Текст] / И.В. Зайченко - М.: Аспект Пресс, 2012. - 572 с.
2. Шишкина, Л.Ю. Методические подходы к организации самостоятельной работы студентов [Текст] / Л.Ю. Шишкина // Матер. Всерос. науч.-практ. конф. «Профессионально-личностное развитие преподавателя и студента: традиции, проблемы, перспективы».- 2013. - С. 216-220.
3. Смирнова, О. Ю. Программный продукт как средство организации самостоятельной работы обучающихся / О. Ю. Смирнова // Проблемы современного педагогического образования. Сер.: Педагогика и психология. – Сб. науч. тр.: – Ялта: РИО ГПА, 2018. – Вып. 58. – Ч. 1. – С. 217-222.

METHODS OF PREPARING FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS TO DEVELOP STUDENTS' DIGITAL SKILLS

B. Ixatova¹, K.Zhanadilova²

¹*Kazakh national pedagogical University named after Abai,
Balshan_93_73@mail.ru, amirova57@mail.ru*

Almaty, Republic of Kazakhstan,

²*Ualikhanov Kokshetau State University Kokshetau, Kazakhstan
janadilova_karashash@mail.ru*

Annocation: The article presents a methodology for developing the digital skills of students of future primary school teachers. First of all, the theoretical aspects of the concepts of digital skill and digital literacy are considered. The role of a future primary education teacher is characterized by the following types of work: facilitator, moderator, assistant, mentor, mentor, tutor, game teacher, startup mentor, smart teacher, online platformer. Such literacy in the digital age has

universal universal significance, it is necessary for all members of society and is an important component of human information culture. The concept of digital skill is partially clarified by the authors based on international research.

In the empirical section, 72 respondents from the control group and 72 respondents from the experimental group participated in the definition experiment, for a total of 144 students, whose results are analyzed in quantitative and percentage terms. According to the ascertaining experiment, an author's survey of future primary school teachers was conducted to determine the level of understanding related to digital skills. The results of the survey were reflected in graphs and histograms. The article also provides a methodology for developing the digital skills of students of future primary school teachers. In the experiment on the formation, the content of the elective course "Developing digital skills of younger schoolchildren" and the educational and thematic plan of this methodology are given.

Keywords: future primary school teachers, the role of a digital teacher, digital skills, digital literacy, digital technologies.

БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЦИФРЛЫҚ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУҒА ДАЯРЛАУДЫҢ ӘДІСТЕМЕСІ

Б.Иксатова¹, К.Жанадилова²

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы, Қазақстан

Balshan_93_73@mail.ru, amirova57@mail.ru

²Шоқан Уалиханов атындағы Көкшетау университеті Көкшетау, Қазақстан
janadilova_karashash@mail.ru

Аңдатпа: Мақалада болашақ бастауыш сынып педагогтерін оқушылардың цифрлық дағдысын дамытудың әдістемесі дайындалды. Ең алдымен, цифрлық дағды, цифрлық сауаттылық түсініктерінің теориялық аспектілері қарастырылады. Болашақ бастауыш білім педагогінің рөлі фасилитатор, модератор, көмекші, тәлімгер, ментор, тьютор, ойын педагогі, стартап тәлімгері, смарт-педагог, онлайн платформашы жұмыс түрлерінде сипатталады. Цифрлық дәуірдегі мұндай сауаттылық әмбебап жалпыға бірдей маңызды, ол қоғамның барлық мүшелеріне қажет және адамның ақпараттық мәдениетінің маңызды құрамдас бөлігін құрайтынғы талданады. Цифрлық дағды ұғымы бірашама халықаралық зерттеулерге сүйеніп авторлар тарапынан нақтыланады.

Эмпирикалық бөлімде анықтау экспериментіне бақылау тобының 72 респонденті және эксперимент тобының 72 респонденті, жалпы саны 144 студент қатысып, нәтижелері сандық және пайыздық көрсеткіштерде талданады. Анықтау эксперименті бойынша болашақ бастауыш сынып педагогтерінің цифрлық дағдыға байланысты түсінік деңгейін анықтауға авторлық сауалнама жүргізілді. Сауалнама нәтижелері кестелерде, гистограммаларда көрініс тапты. Сонымен қатар мақалада болашақ бастауыш сынып педагогтерін оқушылардың цифрлық дағдысын дамытудың әдістемесі дайындалды. Қалыптастыру экспериментінде «Бастауыш сынып оқушыларының цифрлық дағдысын дамыту» атты элективті курс мазмұны және аталмыш әдістеменің оқу-тақырыптық жоспары беріледі.

Түйін сөздер: болашақ бастауыш сынып мұғалімдері, цифрлық педагог рөлі, цифрлық дағды, цифрлық сауаттылық, цифрлық технологиялар.

МЕТОДИКА ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ К РАЗВИТИЮ ЦИФРОВЫХ НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ

Б.Иксатова¹, К.Жанадилова²

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Balshan_93_73@mail.ru, amirova57@mail.ru

Алматы, Казахстан

²Кокшетауский университет имени Шокана Валиханова Кокшетау, Казакстан
janadilova_karashash@mail.ru

Аннотация: В статье подготовлена методика развития цифровых навыков учащихся будущих педагогов начальных классов. В первую очередь рассматриваются теоретические аспекты понятий цифровой навык, цифровая грамотность. Роль будущего педагога начального образования характеризуется в видах работы: фасилитатор, модератор, помощник, наставник, ментор, тьютор, игровой педагог, стартап-наставник, смарт-педагог, онлайн-платформер. Такая грамотность в эпоху цифровых технологий имеет универсальное значение, она необходима всем членам общества и является важной составляющей информационной культуры человека. Понятие цифрового навыка частично уточняется авторами, опирающимися на международные исследования.

В эмпирическом разделе в эксперименте определения приняли участие 72 респондента контрольной группы и 72 респондента экспериментальной группы, в общей сложности 144 студента, результаты которых анализируются в количественных и процентных показателях. По констатирующему эксперименту был проведен авторский опрос будущих педагогов начальных классов на определение уровня понимания, связанного с цифровыми навыками. Результаты анкетирования отражались в графиках, гистограммах. Также в статье подготовлена методика развития цифровых навыков учащихся будущих педагогов начальных классов. В эксперименте по формированию дается содержание элективного курса «Развитие цифровых навыков младших школьников» и учебно-тематический план данной методики.

Ключевые слова: будущие учителя начальных классов, роль цифрового педагога, цифровые навыки, цифровая грамотность, цифровые технологии.

The main provisions:

- increasing digital literacy and developing digital skills of a modern person is an important condition for the dissemination of new digital technologies;
- digital fluency is a universal set of knowledge and skills necessary for the safe and effective use of digital technologies and internet resources;
- at the heart of digital literacy are digital competencies, which provide the ability to solve various tasks in the use of digital technologies;
- digital skills are patterns of behavior that are automatically executed, formed on the basis of a person's knowledge and skills in using digital devices, communication applications and networks to access and manage information;
- Content of the elective course «Development of digital skills of Primary School students».

Introduction. Today, although the informatization of the education system and the digitalization of training closely related to it are developing day by day, it is characterized by the widespread dissemination of digital educational resources. In order to ensure the interaction of teachers and students in the development of digital skills, the fund of digital search in the modern education system is increasing. It is obvious that digital technologies in education provide a significant opportunity to improve the quality of teaching and upbringing of students. One of the most important problems of professional training of teachers of the future today is their lack of sufficient knowledge in the field of using digital technologies. Therefore, in preparing for future

teachers of primary education for the development of digital skills of students, it is important, first of all, that all subjects involved in the study have digital skills at a systematized level.

President of the Republic of Kazakhstan K. Tokayev in his address to the people of Kazakhstan said: «you all know that I attach great importance to digitalization and the introduction of innovations. Our most important strategic task is to turn Kazakhstan into a IT state. We are not without real achievements in digitalization. ...We need to train qualified specialists. It is also necessary to promote the interests of Kazakhstan in the field of data storage and processing. It is time to legislate the principles that will be guided in digitalization [1]. The most important point of the President's address in the context of the policy of transforming our country into a digital State is education. This will allow us to realize our subjective ideas in the professional training of future teachers of primary education.

In international studies, it is known that the broadband Communication Commission of UNESCO and the International electrical communication union was developed and launched in September 2017. About 8 years ago, the report "digital skills for survival" was published as a series of digital skills suitable for all people to live and work [2]. This report provides a comprehensive analysis of gender, social level, geographical and age-related inequalities in the acquisition of digital skills by humanity. In this regard, the "recommendations for the structure of ICT competence of teachers", developed by UNESCO in 2018, describe digital skills and competencies from basic to professional. In paragraph 9 of Article 11 of the law of the Republic of Kazakhstan "on education": "...introduction and effective use of new teaching technologies, including credit, distance learning, information and communication technologies, which contribute to the rapid adaptation of educational programs to the changing needs of society and the labor market," it is noted. It provides for the use of new teaching technologies in their professional activities in the most broad and effective way, the ability to introduce digital knowledge that meets modern requirements, is competent, worthy of changes in society, has a high level of adaptation to changes. We believe that almost all the tasks set in the law should be organized from the sphere of primary education, where education is laid. Therefore, the professional training of future primary school teachers for the development of digital skills of a student at a university is becoming relevant [3]. It should be noted that in the period from 2017 to 2022, the state program "Digital Kazakhstan" was launched. The state program "Digital Kazakhstan" is an important comprehensive program aimed at improving the standard of living of every citizen of the country through the use of digital technologies, worked in order to increase the pace of development of the economy of the Republic of Kazakhstan and improve the quality of life of the population, as well as to move mainly to a new trajectory of the economy – the transition of the future to the digital economy. It is known that the education sector has achieved some success in the implementation of this program.

The implementation of the state program «Digital Kazakhstan» was carried out in five main areas. They are:

- «digitalization of economic sectors» - creating a return to traditional sectors of the economy of the Republic of Kazakhstan using advanced technologies and opportunities that increase labor productivity and start capitalization growth.
- «transition to a digital State» – reconstruction of the state's infrastructure to provide services to the population and business with a preliminary forecast of their needs.
- «implementation of the Digital Silk Road - development of high-speed and protected infrastructure for data transmission, storage and processing.
- «development of human capital» – transformations that include the creation of a creative society and the transition to a new reality-knowledge economy.
- «creation of an innovative ecosystem» -the development of technological entrepreneurship with a strong link between business, the field of Science and the state, as well as the creation of conditions for the introduction of innovations [4].

Now, in the use of digital technologies, the country is increasingly talking about the digital transformation of education in higher education, in the training of specialists. The use of digital technologies has given a new impetus to the process of professional training of future specialists

in universities. One of them is the Kazakh National Pedagogical University named after Abai, which, with the funding of the Ministry of Science and higher education of the Republic of Kazakhstan, also contributes to the professional success of the future teacher through the grant project «Hyflex» class, «hybrid learning» technologies. It can be assumed that this is a favorable environment for students to develop their digital skills in classrooms equipped with digital technologies, work on the development of students' digital skills during practice.

In solving the tasks set out in the above regulatory documents, the development and dissemination of internet technologies, modernization will ensure the development of infrastructure and improving the technological quality of Education. At the same time, there is a need to master educational programs and acquire relevant knowledge, skills, new digital skills necessary for modern life in a digital society. At the same time, teachers who cannot work cannot ensure the introduction of new educational teaching methods, modern approaches to assessment that do not master new digital technologies, therefore, the implementation of the proposed methods of breakthrough directions will contribute to strengthening the national model of "education" in digital conditions.

In order to increase the technological level of the educational process, ensure the flexibility of knowledge, as well as increase the interest and motivation of students, high demands are placed on the educational community. This is due to the fact that the future teacher requires the acquisition of new professional competencies and digital skills, the ability to work confidently with digital content, and therefore becomes relevant.

The content of several normative acts of high documentary significance, analyzed in the introductory part of our article, provides for the solution of several tasks in the training of future teachers of primary education. In this case, first of all, it will be important to theoretically substantiate and present a methodology for preparing future teachers of primary education for the development of digital skills of students, conduct empirical analysis.

Research methods and materials. Currently, according to the conceptual provisions of primary education, the most important function of the new structures is to train the skills of the active use of digital technologies in the implementation of educational programs and various educational projects. At the same time, the issues of introducing modern digital technologies in the educational process, in particular, mastering the algorithms for using cloud services, designing interactive online learning in general and additional education systems, using models and technologies for integrating online lessons into the main curriculum, are considered as the most relevant and promising issues that need to be studied more deeply in the framework of primary education. We hope that future teachers of primary education will follow the professional path in the positions of manager, coach, mentor, etc., because on the path of creativity this is true. So, a modern teacher should become a moderator, a developer of Educational Trajectories, a tutor, an organizer of Project training, a coordinator of an online educational platform, a mentor for startups, a creator of games, a game teacher, a main fitness trainer, a developer of training tools in a state of consciousness.

Digital literacy digital skills

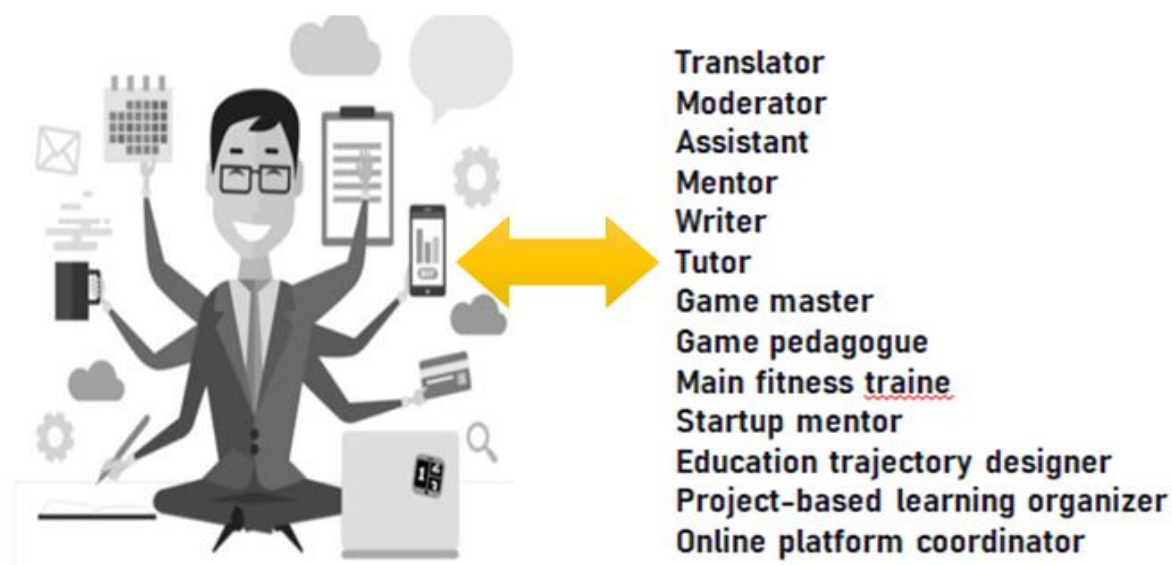

Figure 1. Roles of a modern teacher in the context of digitalization

As we can see in Figure 1, the future teacher of primary education, specialists with greater versatility than other teachers, will not be able to work in the roles of facilitator, that is, moderator, assistant, mentor, mentor, tutor, game teacher, startup mentor, Smart teacher, online platformer, etc. until they have digital skills, digital literacy. Therefore, a modern teacher should be able to effectively use only existing digital technologies, use various text and graphic editors, information processing tools, programs for creating electronic presentations, as well as master new technologies, pay special attention to self-improvement and the development of the necessary digital literacy and digital skills. This, in general, determines the stock of digital skills of a modern teacher.

The results of the analysis show that a modern teacher should have the following digital skills:

- ▶ general digital skills (e.g. searching for information on the internet, using Office software, using data processing and analysis tools, etc.);
- ▶ additional digital skills associated with performing new tasks (for example, using social networks and other digital messengers to communicate with students and parents);
- ▶ special skills in using new services in the digital economy (for example, using cloud technologies and storage facilities to host educational content).

In conditions where future primary school teachers have unlimited access to large and diverse data and a high speed of information exchange, it is especially important to provide students with methodological support and assistance in selecting data, evaluating, interpreting and analyzing their reliability [5]. A modern teacher must be able to find a reliable direction in the digital environment, "know everything", look for new knowledge and data forms, ways to interpret and work with them. Also, an increase in access to large databases and a sharp increase in the speed of information dissemination for future primary school teachers will radically change the field of education and require the pedagogical community to master new competencies. Education is often seen as a process of creating, storing, integrating, transmitting and applying knowledge through technology, and technology is used as part of the educational process, not as additional resources. Thus, modern technologies expand creativity and individual learning, make it possible to teach how to learn, and also contribute to the effective interaction of the teacher with the student [6].

The digital literacy index of teachers is an integral indicator of the level of readiness of teachers for the digital economy, which was developed by Nafi specialists based on the approach

presented at the G20 summit in April 2017 and is based on the assessment of Information, Computer, Communication literacy, as well as media literacy and approach to technological innovations.

Taking into account the problems and opportunities that have arisen in the course of analyzing international experience, UNESCO recommendations, the need for the simultaneous use of several types of Distance Learning Technologies has been identified, which include:

- training via the internet;
- education through TV channels and radio;
- regular training in remote villages, as well as sending educational materials by mail to localities where there are no schools.

At the moment, both for teachers and students in Kazakhstani schools, "Daryn.Internet platforms" Online", " BilimLand "and the" diary " system are available. On these platforms, after finding and viewing video lessons according to the curriculum, children receive tasks from their teachers and answer questions on the past materials. If necessary, there is an opportunity to revise the video lesson and discuss any questions with the teachers. In some schools where children with special needs study, teachers often organize classes through other foreign streaming systems, such as Microsoft Teams, Meet by Google Hangouts [7].

Increasing digital literacy and developing digital skills of a modern person is an important condition for the dissemination of new digital technologies.

Digital fluency is a universal set of knowledge and skills necessary for the safe and effective use of digital technologies and internet resources. At the heart of digital literacy are digital competencies (digital competencies), which provide the ability to solve various tasks in the use of digital technologies.

Digital skills are patterns of behavior that are automatically executed, formed on the basis of a person's knowledge and skills in using digital devices, communication applications, and networks to access and manage information.

Depending on the goals of using digital technologies, the depth of the necessary knowledge, the tools used and the places where they are used, there are divided into the following types:

- general (user) skills-effectively apply the capabilities of digital technologies in everyday life (search for information on the internet, use Office software, use data processing and analysis tools, etc.);
- professional skills-production of products, services and resources by specialists in the field of digital technologies (system design, programming, application development, data management, use of cloud technologies, etc.);
- problem-oriented skills-develop and use platforms and applications focused on specialized problems (software packages, automated systems and platforms, logistics tools and programming).
- complementary skills – this is the use of the capabilities of the environment, which allows you to perform new tasks using digital technologies (communication in social networks, promotion of product branding on e-commerce platforms, big data analysis, business planning, etc.);
- skills in using the digital economy service-the use of various useful services and processes implemented on the basis of the Internet of things infrastructure and functional components of the digital economy (using cloud storage systems, managing information resources and their management, automation of logistics processes, using the capabilities of 5G technologies, etc.).

In the context of the active transition to the digital economy, the demand for general, professional and complementary digital skills is growing at a rapid pace. These skills must be systematic, flexible and adapt to the conditions of a rapidly changing transforming world.

Current international research indicates a limited development of digital literacy and related skills: at the beginning of 2020, only 27% of the population had digital literacy at the required level. Such a level is accompanied by insufficient technological development of the digital environment and the internet, which, in turn, inhibits the spread of smart technologies and determines the most important tasks for the coming years.

Modern digital qualification models make it possible to determine the content and directions for the development of digital literacy and digital skills.

The DigCompEdu 2018 version of the European digital qualification model describes user and professional digital skills in the field of Education. These skills require different levels of functional literacy.

The European Digital Competence Framework, DigComp 2.1, defines five key areas and 21 competencies for citizens, which relate to aspects such as information literacy, communication and collaboration, digital content creation, security, and problem-solving when using digital technologies.

The most promising model until 2025 is the *Digital Skills 2025* model, which describes a comprehensive approach to digital skills development. This model considers the formation of digital skills in close connection with soft skills and general knowledge. It enables the development of high-level technical skills, the ability to work with modern digital devices, as well as cognitive and social-action skills that allow individuals to communicate effectively in a digital environment and ensure a comfortable life for self-development.

Raising the technological level of the educational process, ensuring the flexibility of knowledge, and developing and implementing conceptual principles that enhance students' engagement and motivation impose high demands on the teaching community. Educators are required to master new professional competencies and digital skills and to confidently use digital content.

Modern educators must possess not only general and comprehensive digital skills but also the ability to use digital economy services. They should be able to navigate freely in the digital environment, be familiar with the latest technologies, search for new knowledge, interpret it, and work with data.

The active development and spread of digital technologies demand a new level of quality from today's teachers, requiring them to have an adequate level of digital literacy and skills. In this regard, improving teachers' professional qualifications and updating the system for enhancing digital literacy require greater flexibility. The current education system must be aimed at addressing specific professional gaps based on teachers' real needs, particularly in situations where they are forced into isolation.

New practical-oriented professional development programs for educators, the application of digital technologies in schools, interactive formats, real and virtual experience exchanges, horizontal learning formats, and mentorship systems should proactively meet the actual demands of the modern era.

Research Results

A custom survey (B. Iksatova, A. Amirova) was conducted to determine the initial level of understanding of future primary education teachers regarding the development of students' digital skills. The survey consisted of 10 questions (level-based questions covering two levels) and was administered to both groups.

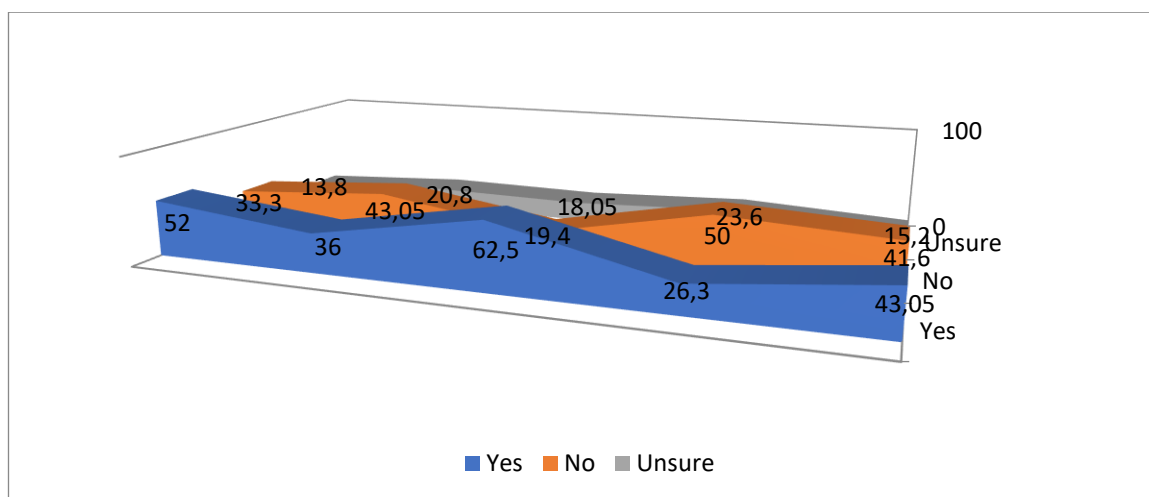
The diagnostic experiment involved 72 respondents from the control group and 72 respondents from the experimental group, with a total of 144 students. The experimental platform was established in collaboration with students from the Department of Primary Education at Abai Kazakh National Pedagogical University.

During the diagnostic experiment, a custom survey was conducted to assess the level of understanding of digital skills among future primary school teachers.

Table 1 – Results of the first-level survey responses from the control group (72 respondents) during the diagnostic experiment

p/c	Question Content	Yes		No		Unsure	
		n	%	n	%	n	%
1	Can digital learning tools make lessons more engaging?	38	52	24	33,3	10	13,8

2	Do digital games for primary school students facilitate the learning process?	26	36	31	43,05	15	20,8
3	Can a teacher use an interactive whiteboard during the lesson?	45	62,5	14	19,4	13	18,05
4	Can digital learning tools integrate text, images, and sound?	19	26,3	36	50	17	23,6
5	Can students use digital platforms to complete their homework?	31	43,05	30	41,6	11	15,2

Figure 2. Histogram of the results of the first-level survey for the control group (72 respondents) during the diagnostic experiment

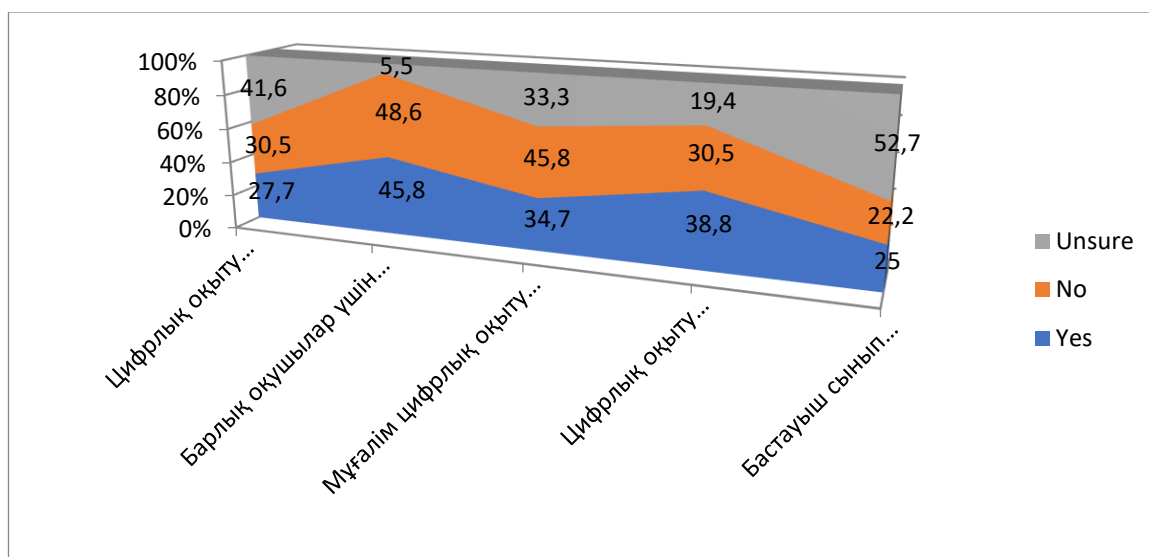
Yes No Unsure

First-Level Questions

Based on statistical analysis, the responses to the questions are as follows: Can digital learning tools make lessons more engaging? (Yes - 38 / No - 24 / Unsure - 10); Do digital games for primary school students facilitate the learning process? (Yes - 26 / No - 31 / Unsure - 15); Can a teacher use an interactive whiteboard during the lesson? (Yes - 45 / No - 14 / Unsure - 13); Can digital learning tools integrate text, images, and sound? (Yes - 19 / No - 36 / Unsure - 17); Can students use digital platforms to complete their homework? (Yes - 31 / No - 30 / Unsure - 11)

Table 2 – Results of the second-level survey responses from the experimental group (72 respondents) during the diagnostic experiment

p/c	Question Content	Yes		No		Unsure	
		n	%	n	%	n	%
1	Can digital learning tools improve students' memory retention?	20	27,7	22	30,5	30	41,6
2	Is it easy for all students to use digital learning tools?	33	45,8	35	48,6	4	5,5
3	Should teachers undergo special training to use digital learning tools?	25	34,7	33	45,8	24	33,3
4	Do digital learning tools encourage students to learn independently?	28	38,8	22	30,5	14	19,4
5	Can primary school students' academic performance be monitored through digital platforms?	18	25	16	22,2	38	52,7

Figure 3. Histogram of the results of the second-level survey for the experimental group (72 respondents) during the diagnostic experiment

Unsure

No

Yes

Digital learning

For all students.

Teacher digital learning

Digital learning

Primary school

Second-Level Questions

Can digital learning tools improve students' memory retention? (Yes - 20 / No - 22 / Unsure - 30) 30); Is it easy for all students to use digital learning tools? (Yes - 35 / No - 33 / Unsure - 4); Should teachers undergo special training to use digital learning tools? (Yes - 25 / No - 33 / Unsure - 24); Do digital learning tools encourage students to learn independently? (Yes - 28 / No - 22 / Unsure - 14); Can primary school students' academic performance be monitored through digital platforms? (Yes - 18 / No - 16 / Unsure - 38)

The research results indicate that most future primary school teachers lack sufficient knowledge and skills. However, the identified gaps in the development of digital skills are not random. It is essential to enhance teachers' learning in the field of modern technologies, including computer hardware, software, and their operating principles. Additionally, teachers need to improve their proficiency in using contemporary technologies such as gadgets and applications. Developing skills in verifying information from the internet and mass media, as well as effectively utilizing digital tools for daily life, is crucial. As statistical analysis shows, it is necessary to propose a methodology for preparing future teachers to develop students' digital skills.

Analysis of Results. Discussion.

The new technological revolution has led to the widespread adoption of digital technologies such as artificial intelligence, robotics, and virtual reality. The pace of digitalization is outpacing the ability of many individuals to develop skills in using digital tools. Therefore, digital literacy and the development of digital skills, particularly in the professional environment, have become increasingly relevant.

Digital literacy is defined as the set of knowledge and skills necessary for the safe and effective use of digital technologies and internet resources. It determines an individual's ability to

confidently utilize modern digital technologies in both professional and personal life, as well as to search for and evaluate information from multiple sources.

In the digital age, such literacy is universally significant, essential for all members of society, and constitutes a key component of an individual's information culture.

At the core of digital literacy lie digital competencies—the ability to solve various tasks using digital technologies. These include searching for and sharing information, finding answers to questions, interacting with others, and creating and using digital content, including computer programming.

As part of the formative experiment, we propose the content of an elective course titled "Developing Digital Skills in Primary School Students."

Table 3 – Educational-Thematic Plan of the Elective Course "Developing Digital Skills in Primary School Students"

Thematic Plan of the Course "Developing Digital Skills in Primary School Students" (For Full-Time Students)				
1				
Topic Title	Total Hours			
	Lecture	Pr. Class	SIWT	SIW
Introduction to the Course "Developing Digital Skills in Primary School Students," Goals, and Objectives	1	2	1	5
Interconnection of the Course "Developing Digital Skills in Primary School Students" with Other Educational Fields	1	2	1	5
Scientific Analysis of the Concepts "Digital Education" and "Digital Skills"	1	2	1	5
The Role of Education in the Digital Society	1	2	1	5
International and National Research on the Use of Digital Technologies in Primary Education	1	2	1	5
Factors Influencing the Development of Digital Skills in Primary School Students: Internal, External, Motivational, and Social	1	2	1	5
Possibilities of Using Digital Technologies in Teaching Primary School Subjects	1	2	1	5
Empirical, Diagnostic, and Experimental Methods for Developing Digital Skills in Primary School Students	1	2	1	5
Organization of Innovative Activities to Enhance Digital Skills in Primary School Students	2	4	2	10
Methodology and Content of Developing Digital Skills in Primary School Students	2	4	2	10
Practical Teaching Experience Using Digital Education in Primary School (Teaching Practice)	2	4	2	10
Midterm Assessment	15			
Total Hours	150			

Digital competency should include the ability to address digital challenges, ensure security, and solve problems. Digital skills enable individuals to create and share digital content, communicate, and effectively engage in learning, work, and social activities with creativity and

self-realization. Based on our analysis, we define digital skills as **"established behavioral patterns based on knowledge and skills in using digital devices, communication applications, and networks to access and manage information, developed to the level of automation."**

Conclusion

The data analysis, research, and statistical evaluations related to preparing future primary education teachers for developing students' digital skills categorize digital skills according to their application in digital technologies: **general (user-level) skills** – efficient daily use of digital technologies, including searching for information online, working with office applications, data processing, and analysis tools; **professional skills** – creating digital products, services, and resources, such as system application design, programming, development, data management, and the use of cloud technologies; **problem-oriented skills** – developing and using specialized problem-based platforms and applications, including software packages, automated systems, logistics, and programming tools; **complementary skills** – utilizing digital technologies to complete new tasks, including social technologies for communication, business planning, and project management; **digital economy skills** – utilizing various digital economy services, including brand promotion in e-commerce, big data analysis, digital service management, and implementing Internet of Things (IoT) infrastructure with cloud storage, resource management, logistics optimization, and 5G technology applications.

We express our gratitude to **Abai Kazakh National Pedagogical University** for supporting this experimental research.

Әдебиеттер тізімі:

1 «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» ҚР Президентінің Жолдауы 2020 жылғы 1 қыркүйек №700 Заңы («Егемен Қазақстан» 02.09.2021 ж., №165 (30144)).

2 <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000368076>

3 Қазақстан білім туралы заңы №319-III, 27 шілде 2007 жыл, ҚР 2018 жылғы 4 сәуірдегі №171-VI Заңы.

4 «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасында (ҚР Үкіметінің 2017 жылғы 12 желтоқсандағы, №827 қаулысы) бес басым бағыттарының бірі «Адами капиталды дамыту» // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1700000827> ([қаралған күні](#): 15.09.2024).

5 Колыхматов В.И. Значение цифровых технологий в профессиональном развитии педагога // Педагогический поиск: инновационный опыт, проблемы качества профессионального развития педагога. – СПб.: ГАОУ ДПО «ЛОИРО», 2019. – С. 50-55.

6 Цифровая грамотность российских педагогов. Готовность к использованию цифровых технологий в учебном процессе / Т.А. Аймалетдинов, Л.Р. Баймуратова, О.А. Зайцева, Г.Р. Имаева, Л.В. Спиридонова. Аналитический центр НАФИ. – М.: Издательство НАФИ, 2019. – 84 с. – [Электронный ресурс]. – URL: <http://d-russia.ru/wpcontent/uploads/2019/10/digitped.pdf>

7 Жияшева Ж. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін оқушылардың ақпараттық білім ортасын жобалауға даярлау: филос. док. PhD ... дис. – Алматы, 2021. – 165 б.

References

1 "Halyq birligi jáne júeli reformalar – el órkendeýiniń berik negizi" QR Prezidentiniń Joldaýy 2020 jylǵy 1 qyrkúiek №700 Zańy ("Egemen Qazaqstan" 02.09.2021 j., №165 (30144)).

2 <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000368076>

3 Qazaqstan bilim týraly zańy №319-III, 27 shilde 2007 jyl, QR 2018 jylǵy 4 sáýirdegi №171-VI Zańy.

4 "Sıfrlyq Qazaqstan" memlekettik baǵdarlamasynda (QR Úkimetiniń 2017 jylǵy 12 jeltoqsandaǵy, №827 qaýlysy) bes basym baǵyttarynyń biri "Adamı kapitaldy damytý" // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1700000827> (qaralǵan kúni: 15.09.2024).

5 Kolyhmatov V.I. Znachenie sifrovyyh tehnologii v professionalnom razvitiı pedagoga // Pedagogicheskii poisk: innovatsionnyi opyt, problemy kachestva professionalnogo razvitiia pedagoga. – Spb.: GAOÝ DPO "LOIRO", 2019. – S. 50-55.

6 Sifrovaia gramotnos rossıiskih pedagogov. Gotovnos k ispolzovaniı sifrovyyh tehnologii v ýchebnom prosese / T.A. Aimaletdinov, L.R. Baimýratova, O.A. Zaiseva, G.R. Imaeva, L.V. Spiridonova. Analiticheskii sentr NAFI. – M.: Izdatelstvo NAFI, 2019. – 84 s. – [Elektronnyi resýrs]. – URL: <http://d-russia.ru/wpcontent/uploads/2019/10/digitped.pdf>

7 Jasheva J. Bolashaq bastaýysh synyp muǵalimderin oqýshylardyń aqparattyq bilim ortasyn jobalaýǵa daıarlaý: filos. dok. PhD ... dis. – Almaty, 2021. – 165 b.

«Біздің авторлар» бөлімі

Иксатова Балжан Касымовна – докторант. Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан. **E-mail:** Balshan_93_73@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0003-3641-2843>

Жанадилова Карашаш Базаровна – PhD, Шоқан Уалиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан. **E-mail:** janadilova_karashash@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0003-3528-6873>

Иксатова Балжан Касымовна - докторант. Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан **E-mail:** Balshan_93_73@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0003-3641-2843>

Жанадилова Карашаш Базаровна – PhD, Кокшетауский университет имени Шокана Валиханова, Кокшетау, Казахстан. **E-mail:** janadilova_karashash@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0003-3528-6873>

Ixatova Balzhan-doctoral student. Kazakh national pedagogical University named after Abai, Almaty, Republic of Kazakhstan, **E-mail:** Balshan_93_73@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0003-3641-2843>

Zhanadilova Karashsash - PhD, Ualikhanov Kokshetau State University, Kokshetau, Kazakhstan. **E-mail:** janadilova_karashash@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0003-3528-6873>

ПРАКТИЧЕСКИЙ ОПЫТ РАЗВИТИЯ ИГРОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЕТЕЙ С РАССТРОЙСТВАМИ АУТИСТИЧЕСКОГО СПЕКТРА (РАС)

Какабаева Динара Сериковна

НАО Кокшетауский университет им.Ш.Уалиханова
лектор кафедры Педагогика и психологии, Кокшетау, Казахстан.
dinara_s_82@mail.ru

Жунусова Данагуль Тулендиевна

Педагог-психолог, ГКП на ПХВ «Bolashaq Sarayı», Кокшетау, Казахстан.
Mr.diyaz@inbox.ru

***Аннотация** В статье отражается анализ игровой деятельности у детей младшего школьного возраста с расстройствами аутистического спектра в условиях дополнительного образования. Авторами сделан глубокий теоретический обзор и приведены статистические данные по проблеме «Детского аутизма». В настоящее время расстройства аутистического спектра являются одним из наиболее распространённых*

неврологических заболеваний среди детей младшего школьного возраста, что делает актуальность данного исследования.

На сегодняшний день область дополнительного образования является одним из ключевых направлений для коррекционно-развивающих занятия и эффективных методы работы с детьми имеющие ООП, для обеспечения полноценного личностного-творческого развития, адаптации и социализации в обществе. Одна из таких технологий является арт-технология.

Авторы делятся практическим опытом и демонстрируют свое исследование на примере занятий: «Игровая терапия», на базе кружка «Мир в цветах» при ГКП на ПХВ «Bolashaq Saraiy» города Кокшетау.

Расстройство аутистического спектра (РАС) или просто аутизм, это состояние, при котором наблюдаются особенности в социальном взаимодействии, сопровождающиеся специфическими интересами и повторяющимся действиями [1].

Вопреки расхожему мнению, уровень интеллекта не является критерием аутизма: в спектре могут находиться как дети с интеллектуальными нарушениями и минимальными языковыми навыками, так и дети с уровнем IQ выше среднего со знаниями грамматики и синтаксиса языка на высоком уровне. Тем самым, два совершенно разных по выраженности симптоматики ребенка могут быть аутистами.

Однако, есть два общих критерия, которые объединяют этих детей — это особенности социального взаимодействия и поведения. Так, например, в независимости от уровня интеллекта, все аутичные дети могут демонстрировать трудности в понимании негласных социальных норм, фраз с переносным смыслом, или иметь трудности в понимании эмоциональных состояний других людей. К тому же, они могут иметь стереотипию в речи и движениях, специфические интересы, и ритуалы, отклонение от которых окажет сильное негативное влияние на человека.

В своей книге «Аутистическое мышление» Э.Блейлер трактовал аутизм как симптом и форму психических заболеваний, при которых мышление человека и его аффективная сфера регулируются преимущественно внутренними эмоциональным и потребностями и мало зависят от реальной действительности и сопровождаются уходом от внешнего мира в автономный мир внутренних переживаний. Это было донозологический период развития понимания об аутизме – конец XIX начало XX века.

Детский аутизм - распространенное нарушение психического развития ребенка.

Установлено, что этот синдром встречается примерно в 3-6 случаях на 10000 детей, обнаруживаясь у мальчиков в 3-4 раза чаще, чем у девочек [2].

С 2020 года количество детей с аутизмом в Казахстане выросло в два раза. По официальным статистическим данным на 2022 год в Казахстане диагноз аутистического расстройства подтвержден у 12 087 детей. Об этом сообщила заведующая отделом реабилитации Национального научно-практического центра развития специального и инклюзивного образования.

Статистическая картина среди детей до 18 лет следующая:

- 1 052 – дети с аутизмом раннего возраста;
- 4 331 – дети с аутизмом дошкольного возраста (от трех до пяти лет);
- 6 704 – дети с аутизмом от шести до 18 лет.

Последние время развивается теория и практика обучения, коррекции и социализации детей с расстройствами аутистического спектра. Сегодня активно используются современные методы и технологии.

В обучении детей с РАС эффективно используются такие арт-терапевтические методы как: изотерапия, музыкотерапия, песочная терапия, сказкотерапия, игровая терапия. Они представляют собой невербальную

форму **психокоррекции**, в которой основной упор делается на творческое самовыражение ребёнка и на развития познавательной деятельности.

Одним из «экологических» технологий, возлюбленный многими детьми, это метод - арт-терапия. Арт-терапия включает в себя разнообразные методы, одним из которых является - метод *игровая терапия*. Метод *игровой терапии* может применяется в работе с детьми как нормотипичными так и с детьми имеющие особые образовательные потребности (ООП). Особенно специалисты рекомендуют при работе с детьми имеющие различные психологические трудности, тревогу, поведенческие, социальные проблемы, тяжелую адаптацию, а также для детей с задержкой психологического и психолого-речевого развития (ЗПР, ЗРР) и детей с расстройством аутистического спектра (РАС) [5].

С октября 2020 года в Акмолинской области в городе Кокшетау при управлении образования ГКП на ПХВ «Bolashaq Saraiy» был открыт кружок «Мир в цветах», где и по сей день проходят коррекционные занятия с применением арт-технологий для детей с ООП.

Целью данного кружка является: психолого-эмоциональная коррекция и развитие творческих способностей детей с ООП средствами арт-терапии.

Задачи:

1. Стабилизировать эмоциональное состояние (снятие напряжения, тревожности, агрессивности) средствами арт-технологий;
2. Формирование мотивации на самопознание, саморазвитие и самовыражение;
3. Создание условий для раскрытия творческого потенциала детей и гармонизации их личности.

Занятия арт-терапии включают в себя следующие направления: - **изотерапия** – лечебное воздействие средствами изобразительного искусства: рисованием, лепкой, **декоративно-прикладным искусством**; - **музыкотерапия** – воздействие через восприятие музыки; - **сказкотерапия** – воздействие посредством сказки, притчи, легенды; **песочная терапия**; **танцевальная терапия или данс-терапия**; **игровая терапия и глинатерапия**.

Игротерапия помогает улучшить психологическое состояние, снижая уровень стресса и тревожности, а также способствует развитию креативности и фантазии. *Игротерапия* как один из основных методов, способствует развитию познавательных процессов ребенка и закладывает основу для обучения и развитию социальных навыков. Существует несколько различных видов и методов игровой терапии. Одна из них — это *игры на липучках*. Данный метод хорошо помогает корректировать состояние детей с РАС [6].

Игры на липучках развивают мелкую моторику рук, речь, внимание, память, логическое и ассоциативное мышление, а также помогают разрабатывать усидчивость и расширить кругозор. При помощи игр можно научит выделять один объект из множества других и находить для него место на карточке в основе соответствующей тематики (например, Рис.1).

Игры на липучках решают такие задачи как:

- 1) способность формированию целостной картины мира, расширяет кругозор ребенка;
- 2) развивает сенсорные способы познания математических свойств и отношений;
- 3) способствует расширению и обогащению словарного запаса и развитию связной речи;
- 4) развивает зрительное, слуховое, тактильно-двигательное восприятие, воображение и пространственное мышление;
- 5) совершенствует координацию руки и глаза, продолжает развитию мелкой моторики рук;
- 6) способствует обогащению самостоятельного игрового опыта ребенка;

7) создает целостную и различную по степени сложности, многофункциональную развивающую среду.

Рис.1 Работы воспитанников «Bolashaq saraiy» в технике игры на липучках

Игровая терапия требует регулярных занятий. Начинать нужно с простых игр, которые не требуют сложных правил и стратегий. Например: простые карточки с рисунками овощей и фруктов. Всегда нужно иметь в виду, что игра подходит для всех возрастов и уровня психолого-физиологического развития ребенка. А еще мы можем предложить выбрать из нескольких игр или дать возможность создать свою собственную игру для повышения мотивации [7].

В заключении хотелось бы сказать, что занятия по арт-терапии показали положительную динамику эмоционального самочувствия, творческого интереса и улучшения психолого-эмоционального фона воспитанников, что в свою очередь способствует к значительной оптимизации и получению необходимых навыков, способствующих все стороннему развитию познавательной деятельности ребёнка. Расстройства аутистического спектра — это не приговор, а иная картина восприятия мира. Дети с РАС способны к обучению, работе, созданию семьи и насыщенной жизни. Работа в данном направлении продолжается.

Список литературы:

1. American Psychiatric Association. (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.) [Электронный ресурс]. https://repository.poltekkes-kaltim.ac.id/657/1/Diagnostic%20and%20statistical%20manual%20of%20mental%20disorders%20_%20DSM-5%20%28%20PDFDrive.com%20%29 [Дата обращения 09.04.2025].
2. Янушко Е.А. Игры с аутичным ребенком. Установление контакта, способы взаимодействия, развитие речи, психотерапия. — М.: Теровипф, 2004. — 136 с.— (Особый ребенок). ISBN 5-901599-21-7. Москва 2004г.
3. <http://www.likar.info/pro/article-78601-autizm-i-sindrom-aspergera-novaya-istoriya-zabolevanij> [Дата обращения 09.04.2025].
4. <http://www.sheknows.com/parenting/articles/982025/aspergers-no-longer-a-diagnosis> [Дата обращения 09.04.2025].
5. Обучение детей с расстройствами аутистического спектра. Методические рекомендации для педагогов и специалистов сопровождения

основной школы / Отв. ред. С. В. Алехина // Под общ. ред. Н. Я. Семаго. — М. : МГППУ, 2012.

6. Ригина Н.Ф., Танцюра С.Ю. Организация работы с ребенком с аутизмом: Взаимодействие специалистов и родителей. — М.: ТЦ Сфера, 2020. - 64 с.

7. Жунусова Д.Т., Какабаева Д.С. «Инновационные техники арт-терапии в работе с детьми ООП». Международная научно-практическая конференция: «Инновации педагогической науки и современного образования: опыт и перспективы», посвященной 60-летию доктора педагогических наук, профессора, академика АПНК Н.М. Стукаленко Кокшетау 2023г.

АКТУАЛЬНОСТЬ МУЗЫКОТЕРАПИИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

Какабаева Динара Сериковна

Лектор кафедры Педагогика и психология
НАО КУ им. Ш.Уалиханова, г. Кокшетау, Казахстан
dinara_s.82@mail.ru

Джаркина Кымбат Канатовна

студент 2 курса группы ПР232дв по специальности психология кафедры Педагогика и психология НАО КУ им. Ш.Уалиханова, г. Кокшетау, Казахстан
kymbat7@mail.ru

Аннотация: В статье освещаются вопросы музыкотерапии, актуальность музыкотерапии в современном мире, краткое описание арт-терапии, история музыкотерапии, задачи музыкотерапии, жанры музыкотерапии, воздействия и влияния музыки на человека. Музыка, как одно из наиболее ярких выражений человеческого творчества, всегда привлекала внимание мыслителей, которые стремились понять её глубокое воздействие на сознание. Осознавая силу звука, люди на протяжении всей истории размышляли о влиянии музыки. Даже те, кто не является страстным поклонником и предпочитает уединение, не могут полностью избежать её присутствия в повседневной жизни. Материалами для данной научной статьи послужили теоретические разработки труды специалистов в сфере музыкотерапии и музыкальной психологии, а также доступные публикации и научные работы, посвященные музыкотерапии как актуальному направлению в современной науке, её сути, разновидностям и применяемым техникам.

Ключевые слова: арт-терапия, музыкотерапия, музыка.

Актуальность музыкотерапии обусловлена тем, что в современном мире музыка занимает особое место в жизни человека, она становится неотъемлемой частью жизни, сопровождая человека всю его сознательную жизнь. Исследования показывают, что музыкальная терапия способна положительно влиять на ментальное состояние человека. Музыкальная терапия позволяет человеку обрести спокойствие, глубже понять собственные чувства, облегчить проявления тревожности и подавленности, уменьшить напряжение и нормализовать эмоциональный фон.

Музыкотерапия – это один из видов арт-терапии, которая применяет целебную силу звуков для улучшения психоэмоционального состояния человека, где музыка выступает в роли терапевтического инструмента. Арт-терапия (от англ. *art* — «искусство» + терапия) – это область психотерапии и психологической помощи, где творческая деятельность применяется для эффективного и мягкого исследования подсознания. В ходе занятия участник общается, занимается творчеством, создает художественное произведение и затем

анализирует его. Существует множество различных техник арт-терапии, включая, к примеру, музыкотерапию, работу с песком, изобразительное искусство, танцевально-двигательные практики и другие его виды.

Музыкотерапия имеет богатую историю, поскольку использование музыки в лечебных целях восходит к античным временам. Ещё Пифагор, Платон и Аристотель обратили внимание на лечебные возможности музыки: врачи того времени применяли различные мелодии для облегчения состояний при тоске, нервных расстройствах и сердечных заболеваниях. Однако серьезное внедрение музыкотерапии в психиатрическую практику произошло лишь в 19 веке благодаря французскому врачу Эскиролю, который считается одним из основателей научной психиатрии. Он начал включать прослушивание музыкальных произведений в лечебные программы для душевнобольных.

В китайской натурфилософии, представленной в литературном памятнике «Ляоши чуньцю» (III в. до н.э.), музыка рассматривалась как символ порядка и цивилизации, которые приносятся в хаотическую среду для создания в социуме определенной структуры, нормы, иерархии, для гармонизации общественной жизни. Причины, вызывавшие дисбаланс в природе и в общественной жизни, связывали с аномалиями в энергиях двух видов – «янь» и «инь». При помощи музыки достигалась гармонизация этих двух видов энергий, устранялся хаос и восстанавливался космический и общественный порядок [1].

В США музыкотерапия приобрела популярность в период после окончания Второй мировой войны, благодаря её эффективности в реабилитации ветеранов, страдающих от душевных и эмоциональных проблем. В 1950 году в этой стране была учреждена Национальная ассоциация музыкальной терапии [2].

В России же научное сообщество проявило внимание к музыке в начале XX века. Тогда, благодаря усилиям В.М. Бехтерева, в 1913 году был сформирован комитет, занимавшийся изучением влияния музыки на исцеление а различные системы организма человека: сердечно-сосудистую, двигательную, центральную нервную. Во второй половине 20 века в России арт-терапия применяется в лечебных и коррекционных целях, как в медицине, так и в психологии [3].

Наиболее разработанная область музыкальной психологии - это психология музыкального восприятия. В разработку этой проблемы внесли большой вклад российские музыковеды и теоретики - Б.В. Асафьев, Б.Л. Яворский, Ю.Н. Тюлин, Л.А. Мазель, Е.В. Назайкинский, В.В. Медушевский, так и психологи - Б.М. Теплов, М.В. Блинова, С.Н. Беляева-Экземплярская. Из исследований, выполненных в последние годы, здесь следует отметить работы Н.А. Ветлугиной, В.К. Белобородовой, Ю.Б. Алиева, которые рассматривали эту проблему в педагогическом аспекте. Все современные исследователи проблем музыкального восприятия отталкиваются и исходят из того факта, который установил Б.М. Теплов, а именно - что основным содержанием музыкального произведения являются чувства, эмоции и настроения [4].

Казахский музыкальный фольклор уходит в глубину веков. Так, отцом музыки считается Коркыт-ата. Тюркский поэт, музыкант и композитор, живший предположительно в X веке в степях вдоль реки Сырдарья. Музыкальным символом эпоса, его родоначальником стал кобыз – особенный инструмент: музыка, исполняемая на кобызе, считалась магической и целебной.

В традиционной культуре казахов Музыка представляет собой сакральную часть мироздания, что перекликается с пифагорейской концепцией мироздания как Музыке Звучащих Сфер, а также с омузыкаленным Космосом китайцев.

Космическая концепция человеческой жизни, при которой Бессмертная Душа (духовное начало) превалирует над материальным, телесным, привела к формированию такого типа культуры, в котором духовное начало доминирует над материальным. Именно этим можно объяснить не востребованность письменности, и ту огромную роль, какая отводилась слову устному в жизни традиционного общества. Поэтому культура кочевья

материальна лишь в той мере, в какой она поддерживает и выражает связь Человека и Космоса. Именно Музыка дарует жизнь, здоровье, а ее вмешательство способно решать судьбу человека и общества [5].

Музыкотерапия выделяется среди современных видов арт-терапии. Она включает активное взаимодействие через музыкальные занятия, которые оказывают комплексное воздействие: улучшают психологическое состояние человека, способствуют исцелению души и тела за счет специфического влияния звуковых волн на психические процессы и физическую сферу организма.

Музыка способна устанавливать общее настроение, причем эмоциональная окраска образов, возникающих при ее восприятии, различна в зависимости от индивидуальных особенностей музыкального восприятия, степени музыкальной подготовки, интеллектуальных особенностей слушающего. Изучение эмоциональной значимости отдельных элементов музыки – ритма, тональности – показало их способность вызывать состояние, адекватное характеру раздражителя: минорные тональности обнаруживают депрессивный эффект, быстрые пульсирующие ритмы действуют возбуждающе и вызывают отрицательные эмоции, мягкие ритмы успокаивают, диссонансы – возбуждают, консонансы – успокаивают и т.д.[6].

Основными задачами музыкотерапии являются:

- 1) регулирование эмоционального состояния;
- 2) уменьшение уровня стресса;
- 3) успокоение и расслабление;
- 4) профилактика заболеваний;
- 5) борьба с тревожными состояниями.

Музыка существует в множестве форм и жанров, различаясь по своему содержанию, звучанию, ритму и продолжительности. Разные музыкальные произведения по-разному влияют на эмоциональное состояние человека. Профессионалы выбирают музыкальные композиции для терапевтических целей, основываясь на конкретных задачах, которые необходимо решить.

Классическая музыка для работы мозга называют интеллектуальной. Ее считают эффективным инструментом повышения продуктивности. Те, кто с детства играет на музыкальных инструментах, обладает наиболее гибким мышлением. Даже в старческом возрасте музыканты меньше остальных подвергаются болезни Альцгеймера и развитию слабоумия. Классическая музыка для развития мозга и памяти имеет следующие свойства: формирование прочной связи между левым и правым полушариями мозга; укрепление нейронов головного мозга; стимуляция развития умственных способностей [7].

Энергичные и ритмичные музыкальные произведения помогут восполнить недостаток энергии и поднять настроение (например, бодрый марш – это отличный способ взбодриться, синхронизировать движения и преодолеть страхи). Спокойная и мелодичная музыка поможет расслабиться и успокоить ум. Длительная монотонная музыкальная пьеса идеально подходит для медитации. Народные мелодии приносят умиротворение, так как помогают людям вернуться к своим историческим корням.

При прослушивании любимых композиций человек переживает значительное преобразование своего эмоционального состояния: радость и облегчение становятся основными чувствами, а субъективно он ощущает улучшение самочувствия благодаря терапевтическому действию знакомых мелодий и текстов. Этот эффект способствует нормализации кровяного давления, стабилизации сердечного ритма и регуляции дыхательных процессов.

Музыкотерапия выступает как мощный инструмент решения множества психологических трудностей, демонстрируя свою эффективность в работе с различными диагнозами: аутизмом, расстройствами личности (психопатия), болезнью Альцгеймера, нарушениями психического развития и склонностью к суициду.

Таким образом, музыка оказывает на организм благотворное, положительное влияние, поэтому подходит в качестве лечения эмоциональных проблем у людей всех возрастов. В настоящее время психологи по всему миру успешно используют музыку в своей практике. Этот метод, основанный на научных данных, включает интересные упражнения, которые помогают регулировать эмоции, повысить уровень энергии и улучшить общее настроение.

Как сказал знаменитый Казахстанский поэт и просветитель Абай Кунанбаев: «....Дверь в мир открыла песня для тебя. Песня провожает в землю прах, скорбя. Песня – вечный спутник радостей Земли. Так внимай ей чутко и цени, любя!».

Список литературы:

1. Петрушин В.И. Музыкальная психология: Учебное пособие для вузов.– 2-е издание – М.: Академический проект; Трикта, 2008 год. – С. 10.
2. Брусиловский Л.С. Музыкотерапия: Руководство по психотерапии / под ред. В.Е. Рожнова. – М., 1985.
3. Медведева, Е.А. Музыкальное воспитание детей с проблемами в развитии и коррекционная ритмика: [Электронный ресурс]. 2002-2019. URL: <https://mydocx.ru/6-59765.html>. [Дата обращения: 08.04.2025].
4. Петрушин В.И. Музыкальная психология: Учебное пособие для вузов. – 2-е издание – М.: Академический проект; Трикта, 2008 – С. 14.
5. Аязбекова С.Ш. «Культурофилософский анализ музыки в картине мира казахов» - Алматы, 1991; Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора философских наук.
6. Шушарджан С.В. Музыкотерапия и резервы человеческого организма. Москва: Антидор, 1998. – 364 с. – 24 усл. печ. л.
7. Музыка для ума: влияние музыки на улучшение работы мозга и памяти/электронный сайт «Наша Психология», статья от 18.06.2021 год. Источник: <https://www.psyh.ru/muzyka-dlya-uma-vliyanie-muzyki-na-uluchshenie-raboty-mozga-i-pamyati/> [Дата обращения: 08.04.2025].

ӘОЖ 004

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Қайныкен Айгерім Кәкімқызы

№19 жалпы орта білім беретін мектебінің география пәнінің мұғалімі, Көкшетау, Қазақстан.

kainikenova@mail.ru

Кусаинова Гульшат Тулендиновна

педагогика және психология магистрі, Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан.

gulshat_k79@mail.ru

Кайникенова Гульмира Какимовна

педагогика және психология магистрі, Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан.

kainikenova@mail.ru

Аңдатпа: Бұл мақалада қазіргі білім беру саласындағы оқытудың озық технологияларын меңгермейінше сауатты, жан-жақты маман болу мүмкін емес. Жаңа технологияны меңгеру оқушының интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және де басқа көптеген адами келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі. Қазіргі кезде педагогикалық технология ұғымы біздің педагогикалық лексиконымызға берік еніп келеді. Дегенмен, оның мән-мағынасы туралы пікірлер алуан түрлі көрсетілген.

Кілт сөздер: жаңа технология, педагогикалық технология, әдістер, оқыту.

Бүгінгі күнде педагогикалық технология мәселесі теориялық және ғылыми қолданбалы бағыт тұрғысынан зерттеу арқауы болып отыр. Теориялық тұрғыдан алып қарағанда, педагогикалық технология педагогиканың категориясы ретінде қарастырылады, оның мәні, құрылымы айқындалады; педагогикалық іс-әрекеттің әр түрлі саласындағы (дидактика, тәрбие, білім беруді басқару) педагогикалық технологияның ғылыми негіздері оқып үйреніледі; педагогикалық технологияны жобалаудың әдіснамасы мен теориясы зерттеледі, педагогикалық технология теориясының негіздері ашып көрсетіледі.

«Технология – бұл қандай да болсын істегі, шеберліктегі, өнердегі амалдардың жиынтығы» делінсе, Б.Т.Лихачев педагогикалық технологияны оқу процесіне белгілі бір мақсат көздей әсер ететін педагогикалық ықпал деп түсіндіреді. Ал, технологиялық үрдісті нақты педагогикалық нәтижеге жетелейтін бірліктердің (өлшемдердің) белгілі бір жүйесі ретінде көрсетеді және педагогикалық технология түпкілікті өзгермейтін механикалық құрылымы.

ЮНЕСКО-ның анықтамасы бойынша, педагогикалық технология – бүкіл оқыту үрдісі мен білімді техникалық және адам ресурсын олардың бір-біріне өзара әсерін, білім берудегі формасын оңайландыру міндеттерін ескере отырып меңгеруді жүзеге асырудың жүйелі әдісі. М.В.Кларин “Педагогикалық технология – педагогикалық мақсатқа қол жеткізу жолындағы қолданатын барлық қисынды ілім амалдары мен әдіснамалық құралдарының жүйелі жиынтығы және жұмыс істеу реті”, – деп анықтайды.

Оқытудың жаңа технологияларын таңдаудың М.М.Поташник ұсынған критерийлері:

- елдің, аймақтың, қаланың талап-тірегі – мектепке әлеуметтік сұраныс; мектептің дамуы туралы мемлекеттік құжаттар – мемлекеттік сұраныс;
- қазіргі ғылымның адам туралы жетістіктері мен табыстары;
- педагогикалық озат тәжірибе;
- мұғалімдердің, мектеп басшыларының іс-тәжірибесі, интуициясы, шығармашылығы;
- мектептің жұмыс үрдісі мен нәтижелерінің талдамасы.

Бұдан педагогикалық технология таңдау барысында:

- алынып отырған технологияның мектептің мүмкіндігі мен нақты жағдайға сай болуы;
- жүйелілігі;
- тиімділігі т.б. ескерілуі керек деген қорытынды шығады.

Оқытудың қазіргі технологиялары еліміздің егемендік алып, қоғамдық өмірдің барлық, соның ішінде білім беру саласында жүріп жатқан демократияландыру мен ізгіліктендіру мектепті осы кезге дейінгі дағдарыстан шығаратын қуатты талпыныстарға жол ашты.

Бір технологияның өзі әртүрлі атқарушылардың шеберлігіне байланысты әрқилы жүзеге асырылуы мүмкін.

Жаңа педагогикалық технологияның ерекшеліктері (Ш.Т.Таубаева мен Б.Т.Барсай бойынша):

1. Ынтымақтастық педагогикасы.

Мақсаты: талап ету педагогикасынан қарым-қатынас педагогикасына өту, балаға ізгілік тұрғысынан қарау мен оқыту мен тәрбиенің бірлігі болып табылады.

Мазмұны мен әдістерінің ерекшелігі:

- ☐ балаға жеке ізгілік қарым-қатынас;
- ☐ дидактикалық белсендіруші және дамытушы кешені;
- ☐ тәрбиелеу тұжырымдамасы;
- ☐ қоршаған ортаны педагогикаландыру;

1. Білім беруді ізгілендіру технологиясы (*Ш.А.Амонашвили*)

Мақсаты: баланы оның жеке қасиеттерін ашу арқылы азамат етіп тәрбиелеу, жаны мен жүрегіне жылылық ұялату және баланың танымдық күшін қалыптастыру мен біліммен кеңейтуге және тереңдетуге жағдай жасау болып табылады.

Мазмұны мен әдістерінің ерекшелігі:

Меңгеруге тиіс барлық білік, икемділіктер:

- ☐ жазу-сөйлеу қарекеті;
- ☐ математикалық пайымдау, математикалық түсіну;
- ☐ әсемдікті, әлемдікті сезіну, қабылдау;
- ☐ өзге тілді меңгеру;
- ☐ рухани жетілу т.б әдістері;
- ☐ ізгілік, жеке қарым-қатынас, қарым-қатынас шеберлігі, ата-анамен бірлесіп жұмыс істеу;
- ☐ оқыту арқылы тәрбиелеу.

1. Ойын арқылы оқыту технологиясы

Мақсаты: дидактикалық, тәрбиелік, дамытушылық, әлеуметтендірушілік.

Мазмұнының ерекшелігі: білімдік, танымдық, шығармашылық, репродуктивтік.

Әдістері-пәндік, сюжеттік, рөлдік, іскерлік, драмалық, еліктеушілік.

1. Проблемалық оқыту технологиясы

Мақсаты: білім, білік, дағдыға ие қылу мен өз бетімен әрекеттену әдістерін меңгерту және танымдық, шығармашылық икемдікті дамыту болып табылады.

Мазмұны мен әдістерінің ерекшелігі:

Әдістеменің ерекшелігі: алдын-ала белгіленбеген, кенеттен;

- ☐ проблемалық мазмұндау;
- ☐ эвристикалық;
- ☐ проблемалық демонстрация; зерттеушілік-лабораториялық жұмыс;
- ☐ проблемалық жан-жақты эксперимент;
- ☐ мәселені проблемалық шешу;
- ☐ проблемалық ситуация (ойын түрінде)

5.Тірек сигналдары арқылы оқыту технологиясы (*В.Ф.Шаталов бойынша*)

Мақсаты: білім, білік, дағды қалыптастыру мен жеке мәліметтеріне (әлеуметтік) қарамастан, барлық баланы оқыту және оқытуды жеделдету

Мазмұнының ерекшелігі:

- ☐ материал ірі мөлшерде енгізіледі;
- ☐ материалды блокпен топтау,
- ☐ оқу материалдарын тірек-схема, тірек конспект түрінде хаттау.

Кеңестік дәуірде жеке пәндерді оқыту үрдісінде өз заманында оқытудың жаңаша бір әдістемелік жүйесін қалыптастырып, оқытудың жаңа технологиясын мектеп өміріне белсенді түрде ендіріп, оқушылардың білім сапасының жоғарылығын қамтамасыз етуге қол жеткізгендердің бірі — донецкілік математика пәнінің мұғалімі Виктор Федорович Шаталов болып табылады.

В.Ф.Шаталов оқушыларының оқу-әрекетінде қандай нақты формалар бар? Олардың негізгілерін атап өтелік. Жаңа оқу материалын игеру алдымен мұғалімнің оқу материалының мазмұнын толық түсіндіруі және оқушылардың оны белсенді түрде тындауы түрінде өтіледі. Сонан соң оқушылар мұғалім үлестірген тірек сигналды, парақтарды оқып үйреніп және жазып жаттығады. Бұдан кейін оқу материалы бойынша жасалған тірек сигналдарымен қызу жұмыс істеу, осындай конспектті құрастыруға байланысты (шамамен 15-20 сабақта бір рет) шығармашылық жұмыс орындау және т.б. жүзеге асырылады.

Мұғалімнің оқушылардың өтілген оқу материалын қаншалықты сапалы меңгергендігін бағалау мақсатындағы оқу тапсырмаларын сұрауы да сол сияқты В.Ф.Шаталов оқушыларынан белсенді әрекеттің жаңа формаларын талап етеді. Сөйлеу практикасын, ең бастысы, оқу материалын — оның жоспары мен негізгі бірліктерінің бірізділігін белсенді түрде қайта жаңғырту практикасын дамытып отыратын меңгерілген материалды бәсең дауыспен магнитофонға ауызша айту (бір сабақта 20 оқушыға дейін); бұл жазылғандарды кезектесіп тындау және бағалау — міне, осының бәрі белсенді жауап беруге күнделікті дайындықтың қажеттігін тудырды.

Оқушыға сынып алдында қате жауап беріп, қысылу, өзінің білімсіздігін жұрт алдында көрсету оңай емес. Сондықтан В.Ф.Шаталов өз оқушыларына мұғаліммен бетпе-бет отырғызып, бәсең дауыспен сабақ айтқызған немесе одан да оңайы - оқушыға өз жауабын магнитофонға жазғызған. Білім деңгейі төмен оқушы өзінің магнитофонға жазғанын мұғалімнің ешкімге тыңдатпайтынын және жауабында қандай қателіктер жібергенін ешкімнің естімейтінін жақсы біледі. Бұл өте қарапайым әдістемелік тәсіл өзіне деген сенімділігін қалыптастыруды қажет ететін оқушыларға қаншама рухани күш береді.

Бір мезгілде бірнеше операцияны орындау: әңгіменің жоспарын есте сақтау, әңгімені өзі айту және өзара байланысты тірек сигналдарының арасындағы абзацтарды толтыруға тиісті материалды ойша қорыту қажеттігі жойылады. Профессор В. В. Давыдовтың зерттеулері көрсеткендей, бір мезгілде бірнеше ой операцияларын орындау қатты шаршауға немесе бұл операциялардың әрқайсысының ойдағыдай орындалмауына әкеліп соқтырады.

Жаңа терминдермен, есімдермен, даталармен жұмыс істеу жеңілдейді, бұл өз кезегінде күтпеген эффектіге жеткізеді: оқушының сөз сөйлеуіндегі орынсыз қыстырма сөздер іс жүзінде толығымен жойылады. Өзі-ақ айтып тұрғандай бұрын бұл сөздер бір ғана қажеттілік үшін – жаңа сөздер мен тілдік құрылымдар ойлап табуға қажет уақыт өту үшін пайдаланылатын еді.

Технология ұғымының оқытудың технологиясы, педагогикалық технология, білім беру технологиясы, тәрбие технологиясы, қарым-қатынас технологиясы, даму технологиясы, қалыптасу технологиясы, модульдік технология, топтық оқыту технологиясы сияқты психологиялық-педагогикалық ұғымдармен байланысты.

Қоғамның білім беру жүйесінің алдына қойған талабы: оқыту барысында баланың жеке қабілеті мен әлеуметтік белсенділігінің дамуына жола ашу, шығармашылық тұлға қалыптастыру міндетін шешу.

Әдебиеттер

1. Бөрібекова Ф.Б., Жанатбекова Н.Ж. Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар. Алматы: 20147-360 б.
2. Құрманалина Ш., Мұқанова Б., Ғалымова !., Ильясова Р. Педагогика. Астана: Фолиант, 2012.-656 б.
3. Тұрғынбаева Б.А. Дамыта оқыту технологиялары. – Алматы, 2000 – 171 б.

ПСИХОЛОГ - СТУДЕНТТЕРДІҢ СТРЕСС ТӨЗІМДІЛІГІ МЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ОЙЛАУЫНЫҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ

Кебек А.Б.

Ғылыми жетекші: **Накешев Ж.К.**, PhD докторы, «Педагогика және психология»
қауымдас. профессоры,

«Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті» КЕАҚ, Көкшетау, Қазақстан.

kebek.adelya@gmail.com

Психология білім беру бағдарламасы бойынша оқитын студенттер, басқа студенттер сияқты, күнделікті өмірде түрлі стресс жағдайларына тап болады. Олардың болашақ мамандығы адамдарға көмек көрсетуді талап етеді. Егер студенттер өздері стресспен күресуді үйренбесе, бұл міндетті орындау қиынға соғады. Сондықтан болашақ психологтар үшін стресс төзімділік өте маңызды. Ганс Селье стрессті ағзаның кез келген талапқа жауап ретінде қарастырады. Оның теориясына сәйкес стресс үш кезеңнен өтеді:

1. Мазасыздық реакциясы – ағза ресурстарының мобилизациясы.
2. Қарсыласу кезеңі – стрессорға бейімделу, тұрақтылықтың артуы мүмкін.
3. Шаршау кезеңі – бейімделу мүмкіндіктерінің төмендеуі, ауру қаупінің артуы.

Алғашында стресс тек теріс құбылыс ретінде қарастырылды, бірақ кейін ол эустресс (оң стресс) және дистресс (теріс стресс) болып бөлінді.

Р. Лазарус стрессті екі түрге бөлді:

- Физиологиялық стресс – ағзадағы физикалық өзгерістермен байланысты.
- Психологиялық (эмоционалды) стресс – адамның субъективті қабылдауына байланысты.

Оның когнитивтік стресс теориясы бойынша, стресс деңгейі адамның:

- 1) Қоршаған ортадағы қауіптерді қалай бағалайтынына;
- 2) Бұл қиындықтарды жеңу қабілетіне деген сеніміне байланысты.

Хобфоллдың ресурс теориясына сәйкес, стресс адамның ресурстары жоғалғанда немесе оларды толықтыру мүмкіндігі шектелгенде пайда болады. Осы теория негізінде Н. Водопьянова мен М. Штейн стресс деңгейін бағалауға арналған әдістемесін әзірледі.

Б.Х. Варданын стресс төзімділікті тұлғаның қасиеті ретінде қарастырады, ол психикалық қызметтің барлық компоненттерінің эмоциялық жағдайларда үйлесімді әрекеттесуін қамтамасыз етіп, тиімді қызмет атқаруға ықпал етеді.

П.Б. Зильберман стресс төзімділіктің жеткіліксіз икемділікке ие болған жағдайда тиімсіз болуы мүмкін екенін атап өтеді. Ол оны күрделі эмоционалды жағдайда мақсатқа жетуге мүмкіндік беретін тұлғаның интегративті қасиеті деп анықтайды [5, 20-6.].

Д.Б. Богоявленская, шығармашылық ойлауды зерттей отырып, интеллектуалдық белсенділікті оның негізгі сипаттамасы ретінде бөледі. Ол интеллектуалдық бастамашылдықты ойлау әрекетін ситуациялық шеңберден тыс жалғастыру қабілеті ретінде сипаттайды, ол сыртқы факторларға тәуелді емес [6, 191-6.].

Этномәдени факторлардың копинг-стратегиялар мен тұлғаның стресс төзімділігіне әсері зерттеулерде қарастырылған. Бұл зерттеулерде қазақ халқының мәдени дәстүрлері мен дүниетанымдық ұстанымдарының стресспен күресу тәсілдеріне ықпалы зерттеледі [7].

Қорытындылай келе, зерттеушілер шығармашылық ойлауды әртүрлі тұрғыдан қарастырады: Вюрцбург мектебі оны проблемаларды шешу процесі ретінде сипаттайды.

3. Фрейд шығармашылықты сексуалдық және агрессивті энергияның көрінісі ретінде түсіндіреді. А. Адлер оны кемшілікті өтеу механизмімен байланыстырады. - Гештальт психологиясы шығармашылық ойлауды инсайтқа әкелетін қайта құрылымдау процесі деп анықтайды. Гуманистік психологтар (Г. Олпорт, А. Маслоу) оны тұлғаның дамуының қайнар көзі деп есептейді. Психометриялық тәсілде (Дж. Гилфорд, Э.П. Торренс) шығармашылық әмбебап когнитивтік қабілет ретінде қарастырылады

Бұл зерттеу Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университетінің «Педагогика және психология» кафедрасы базасында жүргізілді. Зерттеу таңдауы 17-20 жас аралығындағы, 1–3 курсында оқитын 20 студенттен құралды.

Зерттеудің мақсаты: стресс төзімділік пен шығармашылық ойлау арасындағы байланысты анықтау. Зерттеудің гипотезасы: стресс төзімділік пен шығармашылық ойлау арасында тікелей байланыс бар.

Зерттеу әдістері: Н. Водопьянова мен М. Штейннің «Жеке ресурстардың жоғалуы мен толығыуы» сауалнамасы; Е. Торренстің «Суреттерді аяқтау тесті»; С. Медниктің «Қашық ассоциациялар тесті» (А.Н. Воронин бейімдеген).

Зерттеу кезеңдері:

Бірінші кезеңде респонденттерге С. Медниктің Қашық ассоциациялар тесті ұсынылды, ол вербалды креативтілікті (сөздік шығармашылық ойлау) анықтауға арналған. Бұл әдіс респонденттердің жиі жасырын немесе бұғатталған вербалды шығармашылық әлеуетін анықтауға бағытталған.

Креативтілікті бағалау принциптері:

Оригинальдық индексі – жеке жауаптардың оригинальдық индекстерінің қосындысы мен жалпы жауап санының арақатынасы;

Уникальдық индексі – бірегей жауаптардың жалпы жауап санындағы үлесі.

Екінші кезеңде Е. Торренстің «Суреттерді аяқтау тесті» арқылы вербалды емес креативтілік (бейнелік шығармашылық ойлау) бағаланды.

Сонымен қатар, тест нәтижелерінің төмен болуы респонденттің креативтілігінің жоқтығын білдірмейді, өйткені шығармашылық көріністер көбінесе спонтанды сипатқа ие және ерікті түрде реттелмейді.

Зерттеу нәтижелері:

Стресс төзімділік пен шығармашылық ойлау арасындағы байланысты анықтау мақсатында жүргізілген зерттеу нәтижесінде келесідей деректер алынды.

Н. Водопьянова мен М. Штейннің «Жеке ресурстардың жоғалуы мен толығыуы» әдісін өңдеу барысында ресурстық индекс есептелді, ол стресс төзімділіктің көрсеткіші болып табылады. Ресурстық индекс жоғары болған сайын, адамның өмірлік жетістіктері мен қиыншылықтары арасындағы баланс жақсы сақталып, бейімделу әлеуеті жоғары болады және стресс алдындағы осалдық төмендейді.

Стресс төзімділіктің деңгейлері: төмен деңгей – 0,8-ден төмен; орташа деңгей – 0,8–1,2 аралығы; жоғары деңгей – 1,2-ден жоғары. Результаты проведения методики «Потери и приобретения персональных ресурсов» Н. Водопьяновой и М. Штейн.

Студент-психологтардың стресс төзімділігін зерттеу нәтижелерін талдай отырып, біз респонденттердің шамамен жартысы (45%) жоғары деңгейдегі стресс төзімділікке ие екенін анықтадық. Орташа деңгей 30% студентке тән, ал 25%-ы төмен стресс төзімділікке ие. Бұл топтағы орташа ресурстық индекс (РИ) – 1,0, яғни орташа стресс төзімділік деңгейіне сәйкес келеді, бұл студенттердің стресс факторларына төтеп бере алатынын көрсетеді.

Қашық ассоциациялар тестінің (С. Медник, А.Н. Воронин бейімдеуі) нәтижелерін талдау үшін біз респонденттердің жауаптарын тесттің типтік жауаптарымен салыстырдық. Егер жауап тізімде болса, оған тиісті оригинальдық көрсеткіші берілді; егер жоқ болса – оригинальдық 1,00-ге тең деп есептелді.

Креативтілік индекстері: Оригинальдық индексі - барлық жауаптардың оригинальдық көрсеткіштерінің арифметикалық орташа мәні.

Уникальдық индексі – тест тізімінде аналогы жоқ жауаптардың саны.

Уникальдық индексі төмен ажырату қабілетіне ие болғандықтан, негізгі көрсеткіш суммарлық оригинальдық индекс болып табылады: Жоғары деңгей – 0,68–1,00; Орташа деңгей – 0,58–0,67; Төмен деңгей – 0,57 және төмен.

Психология факультеті студенттерінің вербалды креативтілігі бойынша зерттеу нәтижелері: 50%-ы – жоғары деңгей, 30%-ы – орташа деңгей, 20%-ы – төмен деңгей.

Орташа оригиналдық индексі – 0,66, бұл жоғары деңгейге жақын орташа көрсеткішке сәйкес келеді және студенттердің жақсы дамыған сөздік шығармашылық ойлау қабілетін көрсетеді.

Суреттерді аяқтау тестін (Е. Торренс, А.Н. Воронин бейімдеуі) өңдеукезінде типтік суреттер атласы қолданылды. Индекстер төмендегідей есептелді:

Оригиналдық индексі – барлық жауаптардың орташа оригиналдық көрсеткіші, уникалдық индексі – барлық бірегей суреттер саны. Негізгі көрсеткіш – суммарлық оригиналдық индексі: Жоғары деңгей – 0,68–1,00; Орташа деңгей – 0,58–0,67; Төмен деңгей – 0,57 және төмен.

Зерттеу нәтижелерін талдау негізінде мынадай қорытынды жасалды:

Студент-психологтардың 95%-ында жоғары деңгейдегі вербалды емес (бейнелік) креативтілік ойлауын көрсетеді. Осыған сүйене отырып, стресс төзімділік пен вербалды емес (бейнелік) креативтілік арасында байланыс жоқ деп айта аламыз. Демек, студент-психологтардың стресс төзімділігі олардың бейнелік шығармашылық ойлау қабілетімен байланысты емес. Студент-психологтардың стресс төзімділігіне жүргізілген зерттеу нәтижелерін талдай отырып, біз 45%-ының жоғары, 30%-ының орташа, ал 25%-ының төмен стресс төзімділікке ие екенін анықтадық. Бұл топтың орташа ресурстық индексі – 1,0, яғни орташа деңгейдегі стресс төзімділікке сәйкес келеді. Бұл студент-психологтардың стресс факторларына қарсы тұруға дайын екенін көрсетеді.

Психология факультетінде оқитын студенттердің вербалды креативтілік деңгейін зерттеу нәтижелері: 50%-ы – жоғары деңгей, 30%-ы – орташа, 20%-ы – төмен.

Орташа оригиналдық индексі – 0,66, бұл жоғары деңгейге жақын орташа көрсеткіші болып табылады. Бұл студенттердің сөздік шығармашылық ойлау қабілеті жақсы дамығанын және олардың вербалды креативтілік әлеуетінің жоғары екенін көрсетеді.

Студент-психологтардың вербалды емес (бейнелік) креативтілігі бойынша зерттеу нәтижелері: 95% ында – жоғары деңгей, 5%-ында – орташа деңгей.

Орташа оригиналдық индексі – 0,82, бұл жоғары деңгейге сәйкес келеді. Демек, «Психология» білім беру бағдарламасында оқитын студенттердің бейнелік шығармашылық ойлау қабілеті жақсы қалыптасқан.

Сонымен қатар, стресс төзімділік пен вербалды креативтілік арасында оң байланыс бар екені анықталды – яғни, стресс төзімділік деңгейі жоғары болған сайын, креативтілік деңгейі де жоғарылайды. Бірақ, стресс төзімділік пен вербалды емес креативтілік арасында байланыс жоқ.

Осылайша, біздің гипотезамыз жартылай расталды. Стресс төзімділік пен сөздік шығармашылық ойлау қабілеті арасында тікелей байланыс бар, бірақ стресс төзімділік пен бейнелік шығармашылық ойлау арасында байланыс анықталған жоқ.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Селье. – М.: Прогресс, 2018. – 123 б
2. Лазарус Р. Теория стресса и психофизиологические исследования / Р. Лазарус. – Л.: Наука, 2019. – 178 б.
3. Водопьянова Н.Е. Психодиагностика стресса / Н.Е. Водопьянова – СПб.: Питер, 2019. – 336 б.
4. Варданян Б. Х. Механизмы регуляции эмоциональной устойчивости // Категории, принципы и методы психологии. Психические процессы / Б.Х. Варданян. – М.: Наука, 2020. – б. 542–543.
5. Пономарев Я.А. Психология творчества / Я.А. Пономарев. – М.: Наука, 2021. – 304 б.
6. Богоявленская Д.Б. Интеллектуальная активность как психологический аспект изучения творчества // Исследование проблем психологии творчества / Д.Б. Богоявленская; ред. Я.А. Пономарев. – М.: Наука, 2020. – б. 182 – 195.

ТҰЛҒАЛЫҚ-БАҒДАРЛЫ БІЛІМ БЕРУ НЕГІЗІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУ

Кенес А.А., Жанадилова Карашаш Базаровна

PhD, Бастауыш білім беру бағдарламасының 1 курс магистранты

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.

***Аңдатпа:** Мақалада тұлғалық-бағдарлы білім беру негізінде оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін дамытудың жолдары қарастырылған. Тұлғалық-бағдарлы білім беруді педагогикалық қауымның меңгеруі нәтижесінде туындайтын педагогикалық мақсаттардың өзгерісі толық, тұлғалық және әлеуметтік-интеграцияланған нәтижені анықтау мәселесін алға қойды. Осындай интеграцияланған әлеуметтік-тұлғалық-іс-әрекеттік ұғымның білім берудің нәтижесі ретіндегі жалпы анықтамасы болып мотивациялық-құндылықты, когнитивті, дүниетанымдық, коммуникативтік құрамалардың жиынтығын беретін «құзырет/құзыреттілік» ұғымы танылады.*

***Түйін сөздер:** тұлғалық-бағдарлы, құзырет, коммуникативтік құзыреттілік.*

РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА ОСНОВЕ ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Кенес А. А., Жанадилова Карашаш Базаровна

PhD, магистрант 1 курса программы начального образования

Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, г. Кокшетау

***Аннотация:** В статье рассмотрены пути развития коммуникативной компетентности учащихся на основе личностно-ориентированного образования. Изменение педагогических целей, возникающее в результате освоения педагогическим сообществом личностно-ориентированного образования, поставило задачу определения полного, личностного и социально-интегрированного результата. Общим определением такого интегрированного социально-личностно-деятельностного понятия как результата образования признается понятие «компетенция/компетентность», дающее совокупность мотивационно-ценностных, познавательных, мировоззренческих, коммуникативных составляющих.*

***Ключевые слова:** личностно-ориентированная, компетентность, коммуникативная компетентность.*

DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS ON THE BASIS OF PERSONALITY-ORIENTED EDUCATION

Kenes A. A., Zhanadilova Karashash Bazarovna

PhD, 1st year master's student of the primary education program

Kokshetau University named after sh.Ualikhanov, Kokshetau

Annotation: *The article discusses ways to develop students' communicative competence on the basis of personality-oriented education. The change in pedagogical goals arising as a result of the assimilation of personality-oriented education by the pedagogical community put forward the problem of determining a complete, personal and socio-integrated result. The general definition of such an integrated social-Personal-Activity Concept as the result of education is recognized as the concept of "competence/competence", which gives a set of motivational-value, cognitive, worldview, communicative components.*

Keywords: *personality-oriented, competence, communicative competence.*

Бүгінгі қазақстандық білім беру сипатындағы айрықша өзгерістер оны «адамның еркін дамуына» оның жоғары мәдениетін, шығармашылық белсенділігін, дербестігін, бәсекеге қабілеттілігін, бейімделгіштігін дамытуға бағыт береді. Бұл бағыт өз алдына оқушы тұлғасын қалыптастыруда жаңа тұрғыдан келуді қажет етеді.

Тұлғалық-бағдарлы білім беруді педагогикалық қауымның меңгеруі нәтижесінде туындайтын педагогикалық мақсаттардың өзгерісі толық, тұлғалық және әлеуметтік-интеграцияланған нәтижені анықтау мәселесін алға қойды. Осындай интеграцияланған әлеуметтік-тұлғалық-іс-әрекеттік ұғымның білім берудің нәтижесі ретіндегі жалпы анықтамасы болып мотивациялық-құндылықты, когнитивті, дүниетанымдық, коммуникативтік құрамалардың жиынтығын беретін «құзырет/құзыреттілік» ұғымы танылады. Бұнда бірінші анықтама, әдетте, белгілі бір аядағы процестер, нормативті міндеттер және құқықтармен белгіленетін тұлғаның сапаларымен байланыстырылса, екіншісі құзыреттердің практика жүзінде жүзеге асуы, оның нақты іс-әрекеттерде көрінуі, тұлғаның сол іс-әрекетке қатынасынан туындайтын нәрсе болып табылады.

«Құзырет», «құзыреттілік» ұғымдары бүгінгі педагогика ғылымында зерттеу деңгейінде ғана мәлім. Сондықтан осы күнге дейін бұл ұғымдардың нақты, соңғы анықтамасы қалыптаспаған. Бұл біздің зерттеу жұмысымыздың өзектілігінің негізгі дәлелі ретінде танылады.

Шетел сөздерінің сөздігінде «құзыретті» ұғымы құзыреттіліктерге ие – белгілі бір ұйымның, адамның өкілеттігі аясы немесе бір адамның жүргізуі тиіс сұрақтар мен істер аясы деп түсіндіріледі. Competent (франц.) – құзыретті, өкілетті, competents (лат.) – сәйкесті, қабілетті, competence (ағылш.) – қабілет (құзыреттілік)] [1].

Құзыретті меңгеру оқушының белсенділігіне тәуелді. Жұмыс жасауды үйрену үшін жұмыс жасау керек, қарым-қатынасқа түсуді үйрену үшін қарым-қатынас жөніндегі ғылыми баяндамаларды тыңдаудың пайдасы жоқ. Ағылшын не орыс тілінде сөйлемейінше, оларды меңгеру мүмкін емес. Тек практика жүзінде ғана компьютерде жұмыс жасауды үйренуге болады. Құзыреттің көрінуіне белгілі бір жағдайлардың әсері зор. Құзыретке ие болу дегеніміз сол ситуацияға өзінің бар білімі мен тәжірибесін бейімдеу. Білімді адамдардың нақты ситуацияларда қажет болған жағдайда сол білімін қолдана алмайтындығын күнделікті өмірде кездестіруге болады. Осылайша, құзыретті қалыптастыру үшін олар көрінетіндей нақты жағдайлар тудыру қажет.

Құзыреттіліктер – адамның белгілі бір салада беделге, танымға, тәжірибеге ие сұрақтар мен құбылыстар шеңбері.

Әлеуметтік құзыреттілік – қоғамдағы өмір сүрудің нормалары мен ережелерін дұрыс орындауға мүмкіндік беретін әлеуметтік дағдылар (міндеттер). Әлеуметтік педагогиканың термині.

Құзыреттілік – мамандық талаптарына сәйкес келетін дәреженің жеке сипаттамасы.

Құзыреттілік – белгілі бір ұғымдық жүйенің болуын талап ететін практикалық іс-әрекетті жүзеге асыру қабілеті, пайда болған проблемалар мен міндеттерді шапшаң шешуге мүмкіндік беретін ойлаудың типі, түсіну қабілеті.

Құзыреттілік – тұлғаның оқу-танымдық үрдісіне өз бетімен қатысуына және оны еңбек іс-әрекетіне дұрыс ендіруге даярлауға бағытталған оқыту барысында меңгерілетін білім мен тәжірибеге негізделген тұлғаның іс-әрекет жасау қабілеті және даярлығы.

Құзыреттілік – белгілі бір іс-әрекетті сапалы және өнімді түрде орындауда қажет болатын белгілі бір заттар мен процестерге қатысты белгіленетін тұлғаның өзара байланысқан сапаларының (білімі, іскерлігі, дағдылары, іс-әрекет тәсілдері) жиынтығы.

Осылайша, берілген анықтамаларды қорытындылай келе, «құзыреттілік» ұғымын субъектінің іс-әрекеттің мақсаты мен оны жүзеге асырудың құралын саналы түрде ұғынумен байланыстырылады. Құзыреттілік – бұл ситуацияға сәйкес құзыреттерді (іскерлік пен дағды) пайдалану үшін таңдау. Түйінді құзыреттіліктер жөнінде айтылғанда жаңа ситуацияларды меңгеруге «есікті» ашатын құралдар, «кілттер» деп түсіндіруге болады. Түйінді құзыреттілік – бұл анықтаушы құзыреттілік, себебі жүзеге асыру жағдайларына сәйкес келеді, олар шектелмеген, спецификалық емес, бірақ белгілі бір дәрежеде әмбебап болып келеді [2].

ҚР-ның жалпы білім беру стандартында оқу қызметі үш құрамдас бөліктердің тұтастығын береді: проблеманың шешімін табу құзыреттілігі (өзіндік менеджмент), ақпараттық және коммуникативтік құзыреттіліктер.

Проблеманың шешімін табу құзыреттілігі (өзіндік менеджмент):

- әр түрлі жағдайдағы проблемаларды анықтауға, жауапты шешім қабылдауға, өз шешімінің нәтижесін бағалауға; өз қызметіне мақсат қоюға, оны іске асыру үшін қажетті жағдайларды анықтауға, ондағы жетістіктерге жету процестерін жоспарлауға және ұйымдастыруға (яғни, барабар міндеттерге технологиялар әзірлеу);

- өзіндік бағалау мен қорытынды жасауға, өзінің әрекеті мен оның нәтижелерін бағалауды жүзеге асыруға;

- өзі үшін барабар жағдайлар, іс-әрекет пен мінез-құлық нормаларын таңдауға; барабар қойылған міндеттерге технологиялар таңдауға, технологияларды нақты қадағалауға мүмкіндік туғызады [3].

Ақпараттық:

- сыни тұрғыдан талданған ақпараттар негізінде саналы шешім қабылдауға;

- өз бетінше мақсат қоюға және оны негіздеуге, жоспарлауға және осы мақсаттарға жету үшін танымдық қызметтерді жүзеге асыруға;

- өз бетінше табуға, талдауға, іріктеу жасауға, қайта құруға, сақтауға, түсіндіруге және ақпараттарды тасымалдауды оның ішінде қазіргі заманғы ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың көмегімен жүзеге асыруға;

- логикалық операцияларды (талдау, жинақтау, қорыту, құрылымдау, тікелей және жанама дәлелдеме, ұқсастығы бойынша дәлелдеме, модельдеу, ойлау эксперименті, материалдарды жүйелеу) қолдана отырып, ақпараттарды өңдеуге;

- қызметін жоспарлау және жүзеге асыру үшін ақпараттарды қолдануға мүмкіндік береді, яғни ақпаратты жеткізу, қабылдау, жинақтау, өзгерту, сақтау және қолдану, «оқыту мазмұны» ұғымына енетін нәрсенің бәрі.

Коммуникативтік құзыреттілік:

- нақты өмірлік жағдайларда өзінің міндеттерін шешу үшін қазақ және басқа тілдерде ауызша және жазбаша коммуникациялардың түрлі құралдарын қолдануға;

- стиль мен жанрды қатысымдық міндеттердің барабар шешімдерін таңдауға және қолдануға;

- әдеп нормасына сәйкес өзіндік пікірін білдіруге;

- өнімді өзара іс-қимылды, оның ішінде басқа да көзқарас пен бағыттарды ұстанатын басқа ұлт өкілдерімен қарым-қатынас диалогына түсе отырып, жанжалдық ахуалды шешуді жүзеге асыруға;

- жалпы нәтижеге қол жеткізу үшін түрлі позициядағы адамдармен топта қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді [4].

Ең басты нәтиже ретінде құзыреттілік танылып отыр. Қазақстан Республикасының жалпыға міндетті мемлекеттік білім стандартында құзырет ұғымына мынадай анықтама берілген: «Құзырет – қойылған мақсаттарға жету үшін ішкі және сыртқы ресурстарды тиімді іске асыруға дайындық; жеке және қоғамдық қажеттіліктерді қанағаттандыру мақсатында табысты іс-әрекетке дайындық, білім беру жүйесіне әлеуметтік тапсырысты құрайды» делінген. Ал «құзыреттілік – оқушылардың іс-әрекеттің әмбебап тәсілдерін меңгеруінен көрінетін білім нәтижесі» деп анықтама берілген.

Оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру коммуникативтік іскерліктерді біртіндеп дамытуға негізделген. Ол оқу үрдісіне «шағын топ» ұғымын ендіруді, талдау, талдау-жинақтау, шығармашылық жаттығуларды ендіруді қажет етеді. Тұлғалық-бағдарлы білім беру негізінде оқушылардың коммуникативті құзыреттілігін қалыптастыру үрдісінде түрлі жанрдағы мәтіндер дидактикалық бірліктер болып табылады. Бұл оқушының бейімделгіш қасиетін дамытуға мүмкіндік береді.

Бұл бөлімді қорытындылау мақсатында «құзырет», «құзыреттілік» ұғымдарына тоқталсақ.

1. «Құзырет» ұғымы білім саласына емес, іскерлік саласына жатады.

Құзырет – бұл оқу барысында жинақталған білімге, тәжірибеге, құндылықтарға, бейімділіктерге негізделген жалпы қабілет. Құзырет білімге де, дағдыға да жатпайды. Бұл жерде құзырет пен іскерлік ұғымдарын ажырату қажет. Іскерлік – спецификалық ситуациядағы іс-әрекет, ал құзырет – іскерлікті, іс-әрекетті бақылаудан алынатын сипаттама. Осылайша, іскерлік – бұл іс-әрекеттегі құзырет. Құзырет – бұл іс-әрекетті, іскерлікті тудыратын нәрсе.

2. Құзырет саналы іс-әрекет барысында қалыптасады.

3. Құзыретті меңгеру оқушының белсенділігіне тәуелді. Жұмыс жасауды үйрену үшін жұмыс жасау керек, қарым-қатынасқа түсуді үйрену үшін қарым-қатынас жөніндегі ғылыми баяндамаларды тыңдаудың пайдасы жоқ. Ағылшын не орыс тілінде сөйлемейінше, оларды меңгеру мүмкін емес. Тек практика жүзінде ғана компьютерде жұмыс жасауды үйренуге болады. Осылайша, құзыретті меңгеру үшін оқушы өзінің саналы әрекетінің субъектісіне айналуы тиіс.

4. Құзырет контекстуалдық сипатқа ие. Құзыреттің көрінуіне белгілі бір жағдайлардың әсері зор. Құзыретке ие болу дегеніміз сол ситуацияға өзінің бар білімі мен тәжірибесін бейімдеу. Білімді адамдардың нақты ситуацияларда қажет болған жағдайда сол білімін қолдана алмайтындығын күнделікті өмірде кездестіруге болады. Осылайша, құзыретті қалыптастыру және қалыптастыру үшін олар көрінетіндей нақты жағдайлар тудыру қажет.

5. Құзырет бастапқы деңгейіне сүйене отырып, дамытылады, байытылады, кеңейтіледі және бекітіледі.

6. «Құзыреттілік» ұғымы субъектінің іс-әрекеттің мақсаты мен оны жүзеге асырудың құралын саналы түрде ұғынумен байланыстырылады. Құзыреттілік – бұл ситуацияға сәйкес құзыреттерді (іскерлік пен дағды) пайдалану үшін таңдау. Түйінді құзыреттіліктер жөнінде айтылғанда жаңа ситуацияларды меңгеруге «есікті» ашатын құралдар, «кілттер» деп түсіндіруге болады. Негізгі құзыреттілік – бұл анықтаушы құзыреттілік, себебі жүзеге асыру жағдайларына сәйкес келеді, олар шектелмеген, спецификалық емес, бірақ белгілі бір дәрежеде әмбебап болып келеді [5].

Қорытындылай келе, құзыреттіліктердің әрқайсысы оқушы тұлғасын қалыптастыруда маңызды орынға ие. Басты құзыреттіліктердің негізі ретінде, біздің ойымызша, коммуникативтік құзыреттілік танылады. Себебі, адам қоғамда өмір сүргендіктен ол, ең

алдымен, басқа адамдармен байланысқа түседі. Кішкентай сәби қарым-қатынас негізінде дамиды. Баланың балабақшаға, мектепке баруы, кәсіпті меңгеруі, өмір сүруінің өзі қарым-қатынасқа түсу іскерліктеріне негізделген. Ақпаратты жеткізу, қабылдау, жинақтау, өзгерту, сақтау және қолдану қызметі қарым-қатынастық байланыста жүреді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы, Білім-Образование, №1, 2004.
2. Джуринский А.Н. История образования и педагогической мысли. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. М., 2003
3. Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. Жалпы орта білім. Негізгі ережелер. – Астана, 2006.
4. Құрманалина Ш.Х. Проблема методической подготовки будущих учителей начальных классов по обучению математике младших школьников. – Алматы: Алем, – 1999. - 175 с.
5. Жанадилова Қ.Б. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің метақұзыреттілігін дамытудың әдіснамалық маңызы // Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Педагогические науки». – Алматы, – 2021. - №4(72). – Б. 11-25.

УДК 37.091.2

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ПРОБЛЕМЫ ОРГАНИЗАЦИИ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ

Кудайбергенова Дана Арманқызы, Жусупбекова Гүльсара Галимбековна
магистрант 2 курса обучения ОП 7M01301 Педагогика начального образования
PhD, ассоциированный профессор кафедры Социальной и возрастной педагогики,
Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова
k.dana_2002@mail.ru

Аннотация: В данной статье рассматривается современное состояние проблемы организации исследовательской деятельности студентов в контексте высшего образования. Актуальность темы обусловлена необходимостью формирования у студентов навыков научного поиска, критического мышления и способности к самостоятельной работе с информацией. В условиях быстро меняющегося мира и стремительного развития технологий исследовательская деятельность становится важным компонентом образовательного процесса, способствующим углублению знаний и развитию профессиональных компетенций.

В статье анализируются ключевые педагогические подходы и теории в трактовке исследовательской деятельности студентов, как конструктивизм, социальный конструктивизм, когнитивное и проблемное обучение, а также теории саморегуляции и критического мышления, оказывают значительное влияние на развитие исследовательской деятельности студентов. Эти подходы помогают студентам становиться более активными и самостоятельными исследователями, развивать критическое и аналитическое мышление, а также эффективно решать реальные проблемы.

Ключевые слова: исследовательская деятельность, высшее образование, педагогические подходы и теории.

СТУДЕНТТЕРДІҢ ЗЕРТТЕУ ҚЫЗМЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІНІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

Кудайбергенова Дана Арманқызы, Жусупбекова Гульсара Галимбековна
2 курс магистранты ББ 7М01301 бастауыш білім беру педагогикасы
PhD, Әлеуметтік және жасерекшелік педагогикасы кафедрасының
қауымдастырылған профессоры, Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті
k.dana_2002@mail.ru

***Аңдатпа:** Бұл мақалада жоғары білім контекстінде студенттердің зерттеу қызметін ұйымдастыру мәселесінің қазіргі жағдайы қарастырылады. Тақырыптың өзектілігі студенттерде ғылыми ізденіс, сыни ойлау және ақпаратпен дербес жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру қажеттілігімен байланысты. Жылдам өзгеріп жатқан әлем мен технологиялардың қарқынды дамуы жағдайында зерттеу қызметі білім беру процесінің маңызды құрамдас бөлігіне айналып, білімді тереңдетуге және кәсіби құзыреттіліктерді дамытуға ықпал етеді.*

Мақалада студенттердің зерттеу қызметін түсіндірудегі негізгі педагогикалық тәсілдер мен теориялар, мысалы, конструктивизм, әлеуметтік конструктивизм, когнитивтік және проблемалық оқыту, сондай-ақ өзін-өзі реттеу және сыни ойлау теорияларының студенттердің зерттеу қызметін дамытуға елеулі әсер ететіні талданады. Бұл тәсілдер студенттерге белсенді және дербес зерттеушілер болуға, сыни және аналитикалық ойлауды дамытуға, сондай-ақ нақты мәселелерді тиімді шешуге көмектеседі.

***Кілт сөздер:** ғылыми-зерттеу қызметі, жоғары білім, педагогикалық тәсілдер мен теориялар.*

THE CURRENT STATE OF THE PROBLEM OF ORGANIZING STUDENTS' RESEARCH ACTIVITIES

Кудайбергенова Дана Арманқызы, Zhussupbekova Gulsara
Master's student of the 2nd year of study OP 7M01301 Pedagogy of primary education
PhD, Associate Professor of the Department of Social and Age Pedagogy,
Sh. Ualikhanov Kokshetau University
k.dana_2002@mail.ru

***Abstract:** This article examines the current state of the problem of organizing research activities for students in the context of higher education. The relevance of the topic is determined by the necessity to develop students' skills in scientific inquiry, critical thinking, and the ability to work independently with information. In a rapidly changing world and with the swift development of technologies, research activity has become an important component of the educational process, contributing to the deepening of knowledge and the development of professional competencies.*

The article analyzes key pedagogical approaches and theories in interpreting students' research activities, such as constructivism, social constructivism, cognitive and problem-based learning, as well as theories of self-regulation and critical thinking, which significantly influence the development of students' research activities. These approaches help students become more active and independent researchers, develop critical and analytical thinking, and effectively solve real problems.

***Keywords:** research activities, higher education, pedagogical approaches and theories.*

В современных образовательных системах все большее внимание уделяется формированию у студентов исследовательских навыков, что способствует их подготовке к

профессиональной деятельности и решению практических задач. Организация исследовательской деятельности в рамках интеграции теории и практики позволяет студентам применять теоретические знания на практике, что усиливает их понимание учебного материала и развивает критическое мышление.

Известно, что активное вовлечение студентов в научные исследования способствует формированию у них интереса к науке, развитию инициативы и самостоятельности, что важно для будущей карьеры. Внедрение новых педагогических технологий и методов организации исследовательской деятельности позволяет улучшить качество обучения и повысить мотивацию студентов.

Для студентов образовательной программы 6B01301 «Педагогика и методика начального обучения» исследовательская деятельность является важной составляющей их подготовки, поскольку она способствует углубленному освоению как теоретических аспектов педагогики, так и практических методик, применяемых в начальной школе.

Исследовательская деятельность в области педагогики начальной школы требует междисциплинарного подхода, что позволяет студентам развивать комплексное мышление и учитывать особенности взаимодействия различных наук – педагогики, психологии, социологии и даже искусств и технологий. Это позволяет решать актуальные задачи образования, такие как:

- разработка инновационных методик обучения, которые отвечают современным требованиям и помогают эффективнее развивать учащихся начальных классов;
- исследование психолого-педагогических особенностей детей младшего школьного возраста для создания условий, способствующих их всестороннему развитию;
- анализ педагогических технологий и подходов, направленных на развитие критического мышления, творческих способностей и социальной активности детей.

Таким образом, исследовательская деятельность студентов, обучающихся по ОП 6B01301 «Педагогика и методика начального обучения» играет важную роль в подготовке их как будущих педагогов, стимулирует к поиску новых решений в области образования, способствует внедрению инновационных методов и подходов, направленных на развитие детей и улучшение качества начального образования в целом.

Идеи и положения, которые касаются исследовательской деятельности студентов, прописаны в различных нормативных правовых актах (НПА), регулирующих образование и научную деятельность. Вот несколько ключевых документов, в которых рассматриваются вопросы, связанные с исследовательской деятельностью студентов:

- право студентов на участие в научной деятельности в рамках учебного процесса, научные исследования в вузах рассматриваются как часть образовательной программы, роль научной деятельности в рамках образовательного процесса, включая работу студентов над проектами, исследованиями и инновациями (статьи 6,7, 13 Закона РК «Об образовании»);
- развитие научной деятельности в вузах, улучшение качества подготовки студентов в области исследований и технологий (Государственная программа развития образования РК на 2020-2025 годы);
- обучение студентов методологии научных исследований, написание курсовых, дипломных, научных проектов в рамках ОП (Типовые образовательные программы высшего образования) [1-3].

Как показывает наше исследование, в настоящее время в педагогической науке рассмотрены многие аспекты организации исследовательской деятельности студентов в высшей школе – это важность практического опыта и исследовательского подхода в обучении (Дж. Дьюи, Л.С. Выготский, Ж. Пиаже и др.) [4]; взаимодействие между студентами в исследовательской деятельности (В.И. Загвязинский, В.И. Кузнецов, С.В. Новиков, М. Махмутов и др.); организация исследовательской деятельности и интеграции ее в учебный процесс высшей школы (С. Рубцов, О. Долбилова, Н. Никифорова, Е. Кузнецова, Г. Нургалиева и др.) [5]; научно-исследовательская деятельность студентов и

интеграции исследовательских проектов в учебный процесс (С. Беспалова, Н. Ревякина, Т. Власова, Б. Досмухамбетова и др.) [6]; проектное обучение в развитии исследовательских навыков у студентов (И. Киселев, Т. Власова, Т. Касимова, А. Нурмаганбетов, А. Мельникова, Б. Досмухамбетова и др.); исследовательская деятельность как средство развития личности (В.И.Журавлев, В.И. Загвязинский, И.А.Зимняя, Т.И. Ерофеев, И.И. Ильясов, В.В. Краевский, Ш.Т. Таубаева, А.А. Момбек и др. [7].

Исследовательская деятельность студентов, имеет огромное значение для их профессионального и личностного роста. Педагогические подходы и теории, поддерживающие развитие исследовательской активности у студентов, включают различные философские, психологические и педагогические концепции, ориентированные на самостоятельность, критическое мышление и способность анализировать образовательный процесс.

Вот несколько ключевых педагогических подходов и теорий, которые поддерживают исследовательскую деятельность студентов, представлены в таблице 1.

Таблица 1 – Ключевые педагогические подходы и теории в трактовке исследовательской деятельности студентов

Теория	Основные идеи	Как поддерживает исследовательскую деятельность	Применение в стартапе
Социального конструктивизма (Л.С. Выготский)	Познание происходит в контексте социальных взаимодействий, знания не существуют без общения. Обучение становится эффективным через сотрудничество.	Важность социальных взаимодействий в исследовательских проектах. Студенты работают в группах, обмениваются знаниями и анализируют результаты.	Создание платформ для обмена знаниями между студентами, совместные проекты и научные семинары.
Когнитивная теория обучения (Ж. Пиаже, Д. Брунер)	Ориентирована на развитие мыслительных процессов, памяти, восприятия и решения задач. Студент осознаёт свой процесс познания.	Развитие способности к анализу и синтезу информации. Студенты активно вовлечены в исследование, что развивает их когнитивные способности.	Создание обучающих материалов для развития аналитического мышления, включение исследовательских задач, требующих выявления закономерностей.
Теория обучения через действия (Д. Колб)	Обучение происходит через опыт, включая практические исследования, проекты, эксперименты. Включает цикл обучения: действия, рефлексия, концептуализация, экспериментирование.	Студенты проходят цикл: практическое исследование, рефлексия, анализ, применение нового знания. Это способствует развитию исследовательских навыков.	Создание лабораторий или полевых практик, где студенты могут работать с реальными данными, проводить эксперименты, анализировать и интерпретировать результаты.
Педагогика проблемного обучения (В. Оконь, М.И. Махмутов)	Студенты решают реальные проблемы, что стимулирует их к поиску знаний и развитию исследовательских навыков. В отличие от традиционного обучения, студенты ищут решения сами.	Студенты решают сложные, открытые проблемы, что побуждает их исследовать тему с разных сторон. Это развивает критическое мышление и самостоятельность в поиске знаний.	Создание лабораторий или тематических исследовательских групп для решения актуальных проблем в образовательной сфере
Теория саморегуляции и метапознания (А.Бандура, Б.Блум, Джон Хлостер, Роберт Стернберг)	Осознание и регулирование мыслительных процессов. Студенты с развитыми метапознавательными навыками становятся более	Студенты учат себя контролировать мыслительные процессы, выбирать эффективные методы исследования, отслеживать прогресс и корректировать действия.	Внедрение курсов и тренингов, направленных на развитие навыков самоанализа и саморегуляции в исследовательском процессе.

	эффективными исследователями.		
Теория критического мышления (Джон Дьюи, 1910)	Развитие способности анализировать, оценивать и синтезировать информацию с целью принятия обоснованных решений. Важны логика, аргументация и доказательства.	Студенты учат ставить под сомнение данные и идеи, проводить исследования, формировать независимое мнение. Это развивает навыки аргументации и использования логики и доказательств в исследованиях.	Создание платформ для дебатов, обсуждений и анализа исследований, где студенты могут развивать навыки критического анализа.

В таблице наглядно представлен анализ теорий, которые будут способствовать развитию исследовательской деятельности обучающихся. Педагогические подходы и теории, такие как конструктивизм, социальный конструктивизм, когнитивное и проблемное обучение, а также теории саморегуляции и критического мышления, оказывают значительное влияние на развитие исследовательской деятельности студентов. Эти подходы помогают студентам становиться более активными и самостоятельными исследователями, развивать критическое и аналитическое мышление, а также эффективно решать реальные проблемы.

Таким образом, надо отметить, что современные подходы в развитии исследовательской деятельности студентов, делает акцент на активные методы обучения, интеграцию исследовательской работы в образовательный процесс и создание условий для развития критического мышления и самостоятельности. Эти подходы способствуют формированию у студентов навыков, необходимых для успешной исследовательской работы, таких как аналитическое мышление, способность к поиску и анализу информации, работа с гипотезами и результатами.

Литература

1. Закон РК «Об образовании» от 27 июля 2007 года № 319- III. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319> (дата обращения: 31.03.2025).
2. Государственная программа развития образования РК на 2020-2025 годы);
3. Об утверждении государственных общеобязательных стандартов высшего и послевузовского образования. Приказ Министра науки и высшего образования Республики Казахстан от 20 июля 2022 года № 2. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 27 июля 2022 года № 28916.
URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200028916> (дата обращения: 31.03.2025).
4. Пионова Р.С. Педагогика высшей школы. – Минск: Университетское, 2002. – 56.
5. А.М. Санько, С.П. Борисова. Организация исследовательской деятельности обучающихся // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. Социальные, гуманитарные, медико-биологические науки, т. 25, No 1 (88), 2023. С. 42-48. URL: <https://journals.eco-vector.com/2413-9645/article/view/271892/103364> (дата обращения: 31.03.2025).
6. Адельбаева Н. Основы направленности исследования самостоятельной работы в современной дидактике. // Поиск. – 2003. – №2. – С. 233-236.
7. Таубаева А. Теория готовности к научно-исследовательской деятельности как методологическая составляющая исследовательской культуры учителя. // Высшая школа Казахстана, 2001. №3. С. 108-113.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ДАРЫНДЫЛЫҒЫН ДАМУ

Култасова Фариза Кабдилнасовна, PhD Жанадилова Карашаш Базаровна

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.

Fariza_05-02-92@mail.ru

Аңдатпа: Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының дарындылығын дамыту жолдары қарастырылады. Балалардың зияткерлік, шығармашылық және әлеуметтік қабілеттерін жетілдірудің маңызы атап көрсетіледі. Сонымен қатар, дарындылықтың түрлері сипатталып, оларды дамытуға арналған әдістер ұсынылады. Жеке тұлғаға бағытталған оқыту, шығармашылық орта қалыптастыру, жобалық жұмыстар және интерактивті оқыту әдістерінің маңызы жан-жақты талданады. Ата-аналар мен мұғалімдердің бірлескен әрекеттері арқылы оқушылардың әлеуетін толық ашу мүмкіндіктері қарастырылады.

Түйін сөздер: бастауыш сынып, дарындылық, шығармашылық, академиялық қабілет, интерактивті оқыту, жобалық жұмыс, жеке тұлғаға бағытталған оқыту, отбасының қолдауы.

РАЗВИТИЕ ТАЛАНТА УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Култасова Фариза Кабдилнасовна, PhD Жанадилова Карашаш Базаровна

Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, г. Кокшетау

Fariza_05-02-92@mail.ru

Аннотация: В данной статье рассматриваются пути развития одаренности младших школьников. Подчеркивается важность совершенствования интеллектуальных, творческих и социальных способностей детей. Кроме того, описываются виды одаренности и предлагаются методы их развития. Всесторонне анализируется значение личностно-ориентированного обучения, формирования творческой среды, проектной работы и интерактивных методов обучения. Рассматриваются возможности полного раскрытия потенциала учащихся посредством совместных действий родителей и учителей.

Ключевые слова: начальная школа, одаренность, креативность, академические способности, интерактивное обучение, проектная работа, индивидуально – ориентированное обучение, поддержка семьи.

DEVELOPING THE TALENTS OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS

Kultasova Fariza Kabdilnasovna, PhD Zhanadilova Karashash Bazarovna

Kokshetau University named after sh.Ualikhanov, Kokshetau

Fariza_05-02-92@mail.ru

Annotation: This article discusses ways to develop the talent of Primary School students. The importance of improving the intellectual, creative and social abilities of children is emphasized. In addition, the types of giftedness are described and methods for their development are proposed. The importance of personality-oriented learning, the formation of a creative environment, project work and interactive learning methods are analyzed in detail. The possibilities of full disclosure of the potential of students through joint actions of parents and teachers are considered.

Keywords: primary school, giftedness, creativity, academic ability, interactive learning, project work, individualized learning, family support.

Бастауыш сынып оқушыларының дарындылығын дамыту – білім беру жүйесінің маңызды бағыттарының бірі. Бұл кезеңде балалардың зияткерлік, шығармашылық және танымдық қабілеттері қарқынды дамиды. Сондықтан олардың әлеуетін ашу үшін арнайы әдістер мен тәсілдерді қолдану қажет.

Дарындылықтың түрлері Бастауыш сынып оқушыларының дарындылығы бірнеше бағытта көрініс табады:

Академиялық дарындылық – математика, тіл білімі, жаратылыстану ғылымдары бойынша ерекше қабілеттілік.

Шығармашылық дарындылық – өнер, музыка, әдебиет салаларында айрықша қабілет таныту.

Спорттық дарындылық – дене шынықтыру мен спорттық қабілеттердің жоғары деңгейде дамуы.

Әлеуметтік дарындылық – көшбасшылық қасиеттер, адамдармен оңай қарым-қатынас жасау және ұйымдастырушылық қабілеттер.

Дарындылықты дамыту жолдары

➤ Жеке тұлғаға бағытталған оқыту

Оқушылардың қабілеттерін ескере отырып, сараланған тапсырмалар беру олардың дарындылығын дамытуға көмектеседі. Жекелеген жобалар мен шығармашылық тапсырмалар оқушылардың қызығушылығын арттырады.

➤ Шығармашылық орта қалыптастыру

Балалардың ойлау қабілетін дамыту үшін оларды зерттеуге, жанашылдыққа, өз ойларын еркін жеткізуге үйрету маңызды. Арнайы үйірмелер мен секциялар, зерттеу жобалары осы бағытта тиімді болмақ.

➤ Жобалық және зерттеушілік жұмыстар

Оқушылардың өзіндік ізденіс жасауына мүмкіндік беру олардың зияткерлік және аналитикалық қабілеттерін арттырады. Жобалық жұмыстар барысында олар өз бетінше ақпарат жинап, оны талдап, жаңа идеялар ұсына алады.

➤ Интерактивті оқыту әдістері

Ойын технологиялары, тренингтер, дебаттар және түрлі практикалық тапсырмалар арқылы оқушылардың ойлау қабілеті мен шығармашылық әлеуеті дамиды.

➤ Отбасының қолдауы

Ата-аналар баланың қызығушылықтарын қолдап, оларға жаңа білім көздерін ұсынуы қажет. Үйде қосымша әдебиеттер оқу, тәжірибелер жасау, түрлі интеллектуалды ойындар ойнау маңызды рөл атқарады.

Зерттеу әдістері

Бастауыш сынып оқушыларының дарындылығын дамытуға бағытталған зерттеулерде әртүрлі әдістер қолданылады:

✓ **Сауалнама жүргізу** – оқушылардың қызығушылықтары мен қабілеттерін анықтау мақсатында ата-аналар мен мұғалімдерден ақпарат жинау.

✓ **Бақылау әдісі** – оқушылардың оқу процесіндегі мінез-құлқы мен белсенділігін жүйелі түрде талдау.

✓ **Тестілеу және диагностикалық әдістер** – интеллектуалдық және шығармашылық қабілеттерді бағалау үшін арнайы тесттерді қолдану.

✓ **Эксперименттік әдіс** – белгілі бір оқыту әдістерін қолдану арқылы олардың оқушылардың дарындылығына әсерін зерттеу.

✓ **Салыстырмалы талдау** – әртүрлі оқыту тәсілдерінің тиімділігін анықтау үшін алынған нәтижелерді салыстыру.

✓ **Интервью және әңгімелесу** – оқушылардың ішкі сезімдері мен ойлау ерекшеліктерін анықтау үшін олармен және олардың ата-аналарымен жеке сұхбаттар өткізу.

✓ **Кейс-стади (оқиғалық зерттеу)** – дарынды оқушылардың жетістіктерін зерттеп, олардың табысқа жету жолдарын талдау.

✓ **Контент-талдау** – оқушылардың шығармашылық жұмыстарын, жазба жұмыстары мен жобаларын зерттеу арқылы олардың дарындылық деңгейін анықтау.

Зерттеу нәтижелері

Зерттеу барысында бастауыш сынып оқушыларының дарындылығын дамытуға бағытталған әдістердің тиімділігі анықталды. Нәтижелер көрсеткендей:

- **Жеке тұлғаға бағытталған оқыту** оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, олардың жеке қабілеттерін толық ашуға ықпал етеді.
- **Шығармашылық орта қалыптастыру** балалардың шығармашылық ойлау қабілеттерін жетілдіреді және олардың өзін-өзі көрсетуіне мүмкіндік береді.
- **Жобалық және зерттеушілік жұмыстар** оқушылардың дербес жұмыс жасау дағдыларын дамытып, аналитикалық ойлауын жақсартады.
- **Интерактивті оқыту әдістері** білімді қабылдаудың тиімділігін арттырып, оқушылардың белсенді қатысуын қамтамасыз етеді.
- **Отбасының қолдауы** балалардың психологиялық жайлылығын арттырып, олардың оқудағы жетістіктеріне оң әсер етеді.

Жалпы, жүргізілген зерттеу бастауыш сынып оқушыларының дарындылығын дамыту кешенді тәсілді талап ететінін көрсетті. Әртүрлі оқыту әдістерін үйлестіре қолдану арқылы балалардың интеллектуалдық, шығармашылық және әлеуметтік қабілеттерін барынша дамытуға болады. Сонымен қатар, мұндай тәсіл оқушылардың өзіндік танымдық іс-әрекетін жетілдіруге, олардың дербес ойлау қабілетін дамытуға және өмірлік дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Оқушылардың дарындылығын дамыту жүйелі және мақсатты жұмыстарды қажет етеді, сондықтан оқыту процесіне жаңашыл әдістерді енгізу аса маңызды.

Қорытынды

Қорытындылай келе, бастауыш сынып оқушыларының дарындылығын дамыту кешенді тәсілді қажет етеді. Мұғалімдер, ата-аналар және қоғам бірлесе отырып, балалардың қабілеттерін ашуға ықпал еткенде ғана олар өз мүмкіндіктерін толықтай жүзеге асыра алады. Сондықтан әр баланың ерекше қабілетін байқап, оны дамыту үшін жүйелі жұмыс жүргізу қажет. Дарынды балаларды ерте жастан анықтап, оларға қолайлы оқу ортасын ұсыну – олардың болашақтағы жетістіктеріне негіз болады. Осылайша, мектеп пен отбасы арасындағы ынтымақтастықты нығайту арқылы оқушылардың жан-жақты дамуына қол жеткізуге болады. Сонымен қатар, оқыту процесіне инновациялық әдістерді енгізу, психологиялық қолдау көрсету және жеке оқыту траекторияларын әзірлеу арқылы дарынды балалардың әлеуетін толық ашуға мүмкіндік бар. Жүйелі әрі мақсатты жұмыстың нәтижесінде балалардың интеллектуалдық, шығармашылық және әлеуметтік қабілеттері жан-жақты дамып, олардың болашақта табысты болуына негіз қаланады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Аймағамбетова Қ. Бастауыш сыныпта дарынды балаларды оқыту. – Алматы: Рауан, 2020.
2. Құдайбергенова К. Дарынды балалармен жұмыс істеу әдістемесі. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2019.
3. Мұхамбетжанова Ә. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту. – Шымкент: Қазығұрт, 2021.

4. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. Бастауыш білім беру стандарты. – Астана, 2022.
5. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Harvard University Press, 1978.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ГОТОВНОСТИ УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ МОБИЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Курмангалиева Ботагоз Тастанбековна

Магистрант 2 курса, ОП 7М01301 «Педагогика начального образования»,
Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, Кокшетау, Казахстан.

kurmangalieva-2019@mail.ru

***Аннотация:** В этой статье рассматриваются вопросы, касающиеся формирования цифровых компетенций будущих учителей начальных классов, а также их готовности к инновационным начинаниям. Подчеркивается значимость цифровых технологий и мобильных инструментов в образовательном процессе, а также необходимость модернизации методов обучения для их эффективного использования в условиях цифровой среды. В исследовании рассматриваются мотивационные, когнитивные и рефлексивные элементы, которые являются важными компонентами подготовки учителей к инновационной деятельности. Особое внимание уделяется технологиям дизайн-мышления как инструменту для развития командной работы и педагогических инноваций. Рассматриваются педагогические условия, которые способствуют повышению цифровой грамотности, мотивации к профессии и готовности будущих учителей применять инновационные методы в обучении младших школьников.*

***Ключевые слова:** цифровые технологии, мобильные инструменты, цифровая среда, инновационные методы обучения, цифровая грамотность, педагогические инновации, дизайн-мышление, профессиональная компетентность, мотивация учителей, командная работа.*

БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ МОБИЛЬДІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУҒА ДАЙЫНДЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҮШІН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ – ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙЛАР

Курмангалиева Ботагоз Тастанбековна

2 курс магистранты, 7М01301 «Бастауыш білім педагогикасы» білім беру бағдарламасы,
Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қаласы

kurmangalieva-2019@mail.ru

***Аңдатпа:** Бұл мақалада болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттіліктерін қалыптастыруға, сондай-ақ олардың инновациялық бастамаларға дайындығына қатысты мәселелер қарастырылады. Білім беру процесінде цифрлық технологиялар мен мобильді құралдардың маңыздылығы, сондай-ақ оларды цифрлық орта жағдайында тиімді пайдалану үшін оқыту әдістерін жаңғырту қажеттілігі атап өтіледі. Зерттеу мұғалімдерді инновациялық қызметке дайындаудың маңызды компоненттері болып табылатын мотивациялық, когнитивті және рефлексивті элементтерді қарастырады. Командалық жұмыс пен педагогикалық инновацияларды*

дамыту құралы ретінде дизайнерлік ойлау технологияларына ерекше назар аударылады. Цифрлық сауаттылықты, мамандыққа деген ынтаны және болашақ мұғалімдердің бастауыш сынып оқушыларын оқытуда инновациялық әдістерді қолдануға дайындығын арттыруға ықпал ететін педагогикалық жағдайлар қарастырылады.

Кілт сөздер: цифрлық технологиялар, мобильді құралдар, цифрлық орта, оқытудың инновациялық әдістері, цифрлық сауаттылық, педагогикалық инновациялар, дизайндық ойлау, кәсіби құзыреттілік, мұғалім мотивациясы, топтық жұмыс.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF THE READINESS OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS FOR THE USE OF MOBILE TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Kurmangalieva Botagoz Tastanbekovna

2-nd year Master's student, Educational Program 7M01301 "Primary Education Pedagogy,"

Sh. Ualikhanov Kokshetau University, Kokshetau

kurmangalieva-2019@mail.ru

Abstract: *This article addresses issues relating to the formation of the digital competencies of future primary school teachers, as well as their readiness for innovative undertakings. The significance of digital technologies and mobile tools in the educational process is emphasized, as well as the need to modernize teaching methods for their effective use in a digital environment. The study discusses motivational, cognitive and reflective elements, which are important components of teachers' training for innovative activities. Particular attention is paid to the technologies of design thinking as an instrument for the development of teamwork and pedagogical innovation. The pedagogical conditions are considered to contribute to increasing digital literacy, motivation for the profession and readiness of future teachers to apply innovative methods in teaching younger students.*

Keywords: *digital technologies, mobile tools, digital environment, innovative teaching methods, digital literacy, pedagogical innovations, design thinking, professional competence, teacher motivation, teamwork.*

Введение

Сегодня технологии постепенно признаются важным инструментом обучения для оказания помощи маленьким детям в развитии их когнитивных, социальных и обучающих навыков. Поскольку некоторые исследователи против использования технологий для изучения детей, несмотря на это, последствия технологии были широко признаны в области образования и оказались очень позитивными для развития маленьких детей.

С другой стороны, без образовательного элемента технология не может полностью раскрыть свой потенциал для поддержки обучения и развития детей. Образовательный компонент предполагает участие взрослого, который взаимодействует с детьми и создаёт условия для обучения в сотрудничестве, помогая им осваивать необходимые навыки [1]. С помощью образования и активного участия учителей технологии могут помочь детям учиться и развиваться.

Учитель - это сущность, которая создает условия для общения и самосовершенствования ученика, но он также является участником процесса саморазвития, развития профессионального самосознания. Он является фасилитатором, который создает условия для самосовершенствования учеников и их личного роста [2]. Учителя начальных классов играют ключевую роль в создании цифровой культуры учащихся, поэтому умение

использовать мобильные технологии является важным компонентом профессиональной компетентности.

Тем не менее, использование мобильных технологий в образовании требует от учителей не только технических навыков, но и способности адаптировать методы обучения к новым возможностям цифровой среды [3]. Это включает в себя обучение цифровой грамотности, мотивацию к использованию мобильных инструментов и интерактивных методов обучения, а также понимание психолого-педагогических аспектов того, как они влияют на развитие младших школьников [4].

Формирование цифровых компетенций будущих учителей начальных классов в образовательном процессе

Общество высоко ценит знания и образование будущих специалистов, поэтому к ним предъявляются высокие требования. Согласно Ш.Х. Курманалиной [5], интеграция медиаобразования в существующую базовую подготовку является важным шагом в подготовке таких учителей. Они должны быть ориентированы на использование медиаинструментов и инновационных информационно-коммуникационных технологий, чтобы соответствовать современным требованиям дисциплины. Как отмечают Р.К. Дусембинова и Д.Б. Есмагамбетова [6], в 2018 году на международном саммите был представлен доклад «Образование для сложного мира», в котором были определены тенденции образования нового поколения, где ключевым элементом глобальных трендов развития образования и его трансформации являются цифровые технологии. В связи с этим данный вызов был принят РК. Основная цель государственной программы «Цифровой Казахстан» [7] — повысить качество подготовки будущих специалистов в системе непрерывного профессионального образования. Во втором направлении программы цифровизации государственной инфраструктуры особое внимание уделяется созданию креативного общества. Это включает в себя повышение цифровой грамотности населения, развитие навыков и компетенций в цифровой экономике и подготовку ИКТ-специалистов для различных отраслей.

Начиная с дошкольных учреждений и на всех уровнях образования, материально-техническая база и педагогический состав должны обладать информационно-коммуникационными компетенциями и использовать цифровые инструменты в процессе обучения. По мнению Д.М. Наймановой и Л.А. Лебедевой [8], цифровизация системы образования требует повышения ИКТ-компетентности учителей, а образовательные учреждения переходят на цифровые технологии обучения. Без широкого использования цифровых технологий невозможно улучшить учебный процесс, привести методы и инструменты в соответствие с современными требованиями, оптимизировать содержание и процесс формирования профессиональной компетентности будущих специалистов, а также моделировать педагогические условия. Обучение цифровым технологиям повышает эффективность работы учителя: ученики получают более полную и всестороннюю информацию по изучаемому предмету, аудиовизуальные средства способствуют лучшему пониманию материала и сокращению времени на его усвоение, появляется возможность демонстрировать динамику развития во времени, активизируется деятельность участников образовательного процесса [9].

В наши дни необходимо подготовить учителей начальных классов для работы как с традиционными технологиями, так и с новыми цифровыми технологиями. Сегодняшние требования требуют разработки и внедрения множества моделей развития цифровых компетенций в образовательной среде. Европейская модель цифровых компетенций учителей выделяет 22 основные цифровые компетенции, объединенные в шесть групп:

профессиональная вовлеченность, работа с цифровыми ресурсами, преподавание и обучение, оценивание и обратная связь, вовлечение и поддержка учащихся, развитие цифровых компетенций учащихся [9].

Готовность будущих учителей начальных классов к инновационной деятельности

Большинство исследователей рассматривают готовность к инновациям как сочетание мотивационного, когнитивного, рефлексивного и творческого компонентов.

Целенаправленное и системное управление этим процессом является важным для эффективного формирования готовности будущих учителей начальных классов к инновационной деятельности в контексте их профессиональной подготовки.

О. Повидайчик рассматривает управление подготовкой в высшем образовании как процесс, который «направляет мыслительную деятельность студентов на более активное и глубокое освоение новой информации» [10, с. 210]. Таким образом, управление формированием готовности будущих учителей начальных классов к инновациям включает совокупность целенаправленных воздействий на все факторы образовательной среды, способствующих их подготовке к инновационной деятельности и достижению целенаправленного саморазвития в динамически изменяющихся условиях.

Дизайн-мышление в педагогической практике

На современном этапе развития педагогической науки «дизайн-мышление» активно используется в педагогической практике. Большинство ученых сходятся во мнении, что «дизайн-мышление» – это технология, которая может быть усовершенствована, ускорена и визуализирована для реализации инновационной деятельности не только дизайнерами, но и командами в образовательных учреждениях любого типа.

Более 60 высших учебных заведений США используют технологию дизайн-мышления в рамках семинаров, дополнительных тренингов, курсов или образовательных программ в контексте инновационного развития; эта технология является одной из ключевых в программах подготовки XXI века [11].

Целенаправленное управление процессом подготовки будущих учителей начальных классов к инновационной деятельности осуществляется в синергетическом сочетании с рядом педагогических условий:

- обогащение содержания дисциплин профессиональной и практической подготовки знаниями о педагогических инновациях и разработка соответствующего учебно-методического обеспечения,
- развитие рефлексивных навыков будущих учителей (С. Лисова),
- моделирование инновационного контекста профессиональной деятельности будущих учителей в среде свободного экономического образования и стимулирование самоуправления инновационной деятельностью студентов высшего образования (О. Ковальчук).

Для реализации первого условия важно разработать стратегию и тактику целенаправленного формирования мотивации студентов высшего образования к инновациям. В связи с этим целесообразно рассмотреть сущность понятия «мотивация», а также внутренние и внешние механизмы ее функционирования.

Согласно словарю психологических терминов, понятие «мотивация» означает «совокупность мотивов, доказательства для обоснования чего-либо, побуждение к действию» [12].

Анализ научных источников показывает, что мотивация рассматривается как процесс, инициирующий, направляющий и поддерживающий целенаправленное поведение личности.

Подготовка будущих учителей начальных классов к инновационной деятельности предполагает целенаправленное формирование и поддержание профессиональной мотивации как целостного, сложного личностного образования, включающего систему ценностных ориентаций и обеспечивающего поиск смысла в профессиональной деятельности.

В. Шевченко и Д. Йоган выделяют пять основных групп мотивов, побуждающих личность осваивать профессиональные компетенции [13, с. 205]:

1. Социальные мотивы.
2. Познавательные мотивы.
3. Мотивы самоактуализации личности.
4. Мотивы престижа профессии.
5. Мотивы-принуждения.

Определение доминирующих мотивов, которые побуждают будущих учителей к освоению профессиональных компетенций, является важным для разработки механизма управления их мотивацией к инновационной деятельности.

Роль командной работы в инновационной педагогике

Навыки командной работы – одни из ключевых в профессиональном профиле учителя начальных классов. Понимание динамики команды позволяет организовать работу наиболее эффективно.

Ученые выделяют пять стадий командообразования [14]:

1. Формирование – определение целей, распределение обязанностей.
2. Активизация – поиск путей решения задач, развитие взаимоотношений.
3. Стандартизация – появление первых успешных практик.
4. Реализация – высокая мотивация, выполнение задач без внешнего контроля.
5. Роспуск – подведение итогов, завершение работы или начало нового цикла.

Эффективность команды зависит от готовности участников слушать друг друга, понимать общие цели, уважать мнения, демонстрировать ценности команды и открыто обсуждать работу (Такмен Б.).

Для создания благоприятной командной экосистемы важно разработать совместную схему педагогических инноваций.

Д. Пурак определяет такую схему как структуру, упрощающую освоение основ педагогических инноваций [15]. Ее применение способствует глубокому пониманию инновационной деятельности и повышению мотивации обучающихся, особенно их когнитивных и социальных мотивов.

Целенаправленная реализация этих педагогических условий позволит систематизировать теоретические знания, развить практические навыки и повысить уровень мотивации будущих учителей к инновационной деятельности.

Заключение

Создание современной образовательной среды требует использования инновационных технологий, таких как «дизайн-мышление», для удовлетворения образовательных потребностей учеников на разных уровнях. Целенаправленное управление мотивацией будущих учителей начальных классов и разработка совместной командной схемы инновационных мероприятий позволяют им участвовать в

инновационных процессах. Проверка эффективности предлагаемых педагогических условий в эксперименте является перспективным направлением дальнейших исследований.

Список использованных источников:

1. Lilla Dale McManis и Susan B. Gunnewig, "Finding the Education in Educational Technology with Early Learners", Technology and Young Children, May, 2012.
2. Флярковская О.В. (2019). Психолого-педагогические условия формирования социальной компетентности подростков. Образование и развитие одарённой личности, 4, 118.
3. Алиева Р.Р., Гамзаева М.В., Нурмагомедова Н.Х. Готовность учителя к применению мобильных технологий в педагогической деятельности как инновация российской системы образования // Мир науки, культуры, образования. – 2022. – № 2 (93). – С. 205-207.
4. Бороненко Татьяна Алексеевна, Федотова Вера Сергеевна (2022). Общая характеристика цифровой компетентности учителя начального общего образования. Наука и школа, (5), 72-84.
5. Kurmanalina ShKh. Teacher training of the XXI century in the conditions of digitalization of education. Bull West Kazakhstan Innov Technol Univ. 2020;4(16):41–6.
6. Dusembinova RK, Esmagambetova DB. Possibilities of internet technologies in the process of formation of professional skills of future primary school teachers. Bull Abai Kazakh Natl Pedagog Univ. 2020;65(1):174–9.
7. Digital Kazakhstan [Internet]. Unescap; 2023 Available from: https://www.unescap.org/sites/default/files/Kazakhstan_6.pdf
8. Найманова Д.М., Лебедева Л.А. О роли профессиональной подготовки будущих учителей к реализации интегративного подхода в обучении младших школьников в Казахстане. Педагогика и психология. 2022;50(1):225-34.
9. Айдарбекова К., Абильдина С., Мухаметжанова А., Нагымжанова К., Копбалина К. Психолого-педагогические условия подготовки будущих учителей начальных классов с использованием современных цифровых образовательных ресурсов. Научный вестник Ужгородского университета. Серия «Физика». 2024;(55):2326-2336. DOI: 10.54919/physics/55.2024.232ok6
10. Повидайчик О. Управление процессом формирования исследовательских умений студентов в системе профессиональной подготовки. НДУ им. Николая Гоголя. Нежин: 2017. № 3. С. 206-217.
11. Leshchenko V., Tolmachova I. Design thinking technology as a tool for preparing future primary school teachers for innovation: WSBW. Lodz, 2021. P. 96-100.
12. Знание.Вики. (2025, 31 января). Мотивация: что это такое в психологии, виды и теории. Знание.Вики. <https://znanierussia.ru/articles/%D0%9C%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F>
13. Меламед Д.А. Социально-психологические особенности учебно-профессиональной мотивации студентов [Электронный ресурс] // Психологическая наука и образование psyedu.ru. 2011. Том 3. № 2. С. 1–16. URL: https://psyjournals.ru/journals/psyedu/archive/2011_n2/41673
14. Shchogoleva L. Team work of the Department of Management VIPPO. Pedagogical search. 2015. No 1. P. 42-46.

15. Peurach D. Innovating at the nexus of impact and improvement: Leading educational improvement networks. Educational Researcher, 45.7. P. 421-429.

ӘОЖ:37.013.42

ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТИҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК ҚҰРЫЛЫМЫНДАҒЫ МАҢЫЗДЫ ҚАСИЕТТЕРІ

Кусаинова Арнагүл Жақсылыққызы., п. ғ. м

Мажитова Сауле Сериковна., п. ғ. м

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті

arnagul.raimbekova@mail.ru, saule.mazhitova.1984@mail.ru

***Аңдатпа:** Мақалада әлеуметтік педагогтың кәсіби құзыреттілігінің құрылымында маңызды орын алатын қасиеттер қарастырылады. Әлеуметтік педагогтың жұмысында адамның әлеуметтік ортасын, психологиялық ерекшеліктерін және жеке басының мәселелерін дұрыс бағалай білуі, коммуникативтік дағдылар мен эмпатия қабілеті ерекше маңызға ие. Құзыреттілік құрылымының қалыптасуы, педагогтың кәсіби және жеке қасиеттерін дамыту, сондай-ақ білім беру мен әлеуметтік көмек көрсету жүйесіндегі тиімділікті арттырудағы рөлі анықталады.*

***Кілт сөздер:** Әлеуметтік педагог, Кәсіби құзыреттілік, Педагогикалық категория, Кәсіби функциялар, Әлеуметтік жүйелер, Кәсіби білім беру, Маманның әлеуметтік рөлі.*

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ВАЖНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНСТРУКЦИИ

Кусаинова Арнагүл Жақсылыковна., магистр педагогических наук

Мажитова Сауле Сериковна., магистр педагогических наук

Кокшетауский университет имени Ш.Уалиханова

arnagul.raimbekova@mail.ru, saule.mazhitova.1984@mail.ru

***Аннотация:** Статья рассматривает важнейшие качества, которые занимают ключевое место в структуре профессиональной компетентности социального педагога. Важным аспектом работы социального педагога является умение правильно оценивать социальную среду, психологические особенности и личностные проблемы человека, а также развитие коммуникативных навыков и эмпатии. Формирование структуры компетентности, развитие профессиональных и личных качеств педагога, а также роль социального педагога в повышении эффективности системы образования и социальной помощи рассматриваются в статье.*

***Ключевые слова:** Социальный педагог, Профессиональная компетентность, Педагогическая категория, Профессиональные функции, Социальные системы, Профессиональное образование, Социальная роль специалиста.*

PROFESSIONAL COMPETENCE OF A SOCIAL EDUCATIONAL TEACHER IMPORTANT CHARACTERISTICS OF THE STRUCTURE

Kusainova Arnagul Zhaksylykovna, Master of Pedagogy and Psychology

Mazhitova Saule Serikovna, Master of Pedagogical Sciences

Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov

arnagul.raimbekova@mail.ru, saule.mazhitova.1984@mail.ru

Annotation: *This article explores the essential qualities that play a key role in the structure of professional competence of a social pedagogue. An important aspect of the social pedagogue's work is the ability to accurately assess the social environment, psychological features, and personal issues of individuals, as well as the development of communication skills and empathy. The article also discusses the formation of the competence structure, the development of both professional and personal qualities of the pedagogue, and their role in enhancing the effectiveness of educational and social assistance systems.*

Key words: *Social educator, Professional competence, Pedagogical category, Professional functions, Social systems, Professional education, Social role of a specialist.*

Елімізде әлеуметтік жұмыстың кәсіптік деңгейге көтерілуі - маңызды мәселе. Бұл мамандықтың болашағына, мемлекеттің әлеуметтік саясатының өзекті проблемаларының шешілуіне кадрлар сапасының тигізер әсері мол. Білім беру мекемелерінде әлеуметтік педагог мамандығының енгізілуі, бүгінгі таңдағы оқушылардың қоғамға әлеуметтік ортаға бейімделуі, әлеуметтенуіндегі қиыншылықтар, оның тұлғалық қасиеттерін зерттеуге, зерттеу нәтижесінде түзету жұмыстарын жүргізуге, өмірдің қиын жағдайынан шыға білуге ықпал етуге қажеттіліктерінен туындап отыр. Осы жайттарға байланысты жоғары оқу орнының ең бір маңызды міндеті кәсіби жағынан білімдар да, технологиялық құзыретті болашақ әлеуметтік педагогтерді даярлау болып отыр.

Болашақ әлеуметтік педагогтің кәсіби құзіреттілігінің мәнін анықтау кәсіби ортада кәсіби функцияларды жүзеге асыру үшін қажетті еңбек субъектісінің құрылымын, сапалық сипаттамаларының жиынтығын сипаттауды талап етеді. Осыған байланысты кәсіби құзыреттілік ұғымын педагогикалық категория ретінде сипаттау және оның моделінің құрылымын негіздеу қажет.

«Кәсіби құзыреттілік» ұғымының анықтамасының көп өлшемділігі ғалымдардың теориялық және тұжырымдамалық бағдарлары осы мәселені шешуде зерттеу фокусын қалыптастыруға үлкен әсер ететіндігін көрсетеді.

Болашақ әлеуметтік педагогтың жеке басының кәсіби маңызды қасиеттерін қалыптастыру және дамыту бойынша Ресейде әлеуметтік-педагогикалық кәсіптік білім беруді ұйымдастыру бойынша зерттеулерді талдау нәтижелері (А. И. Арнольдов, В.Г. Бочарова, М. А. Галагузова, Н. Б. Шмелева және т.б) қазіргі уақытта оның кәсіби дайындығының негізін анықтайтын белгілі бір теориялық және практикалық материал жасалғанын көрсетеді.

Әлеуметтік педагогтың кәсіби қызметінің негізгі мақсаты - қоғамның, отбасының, әрбір нақты тұлғаның әлеуметтік-мәдени және әлеуметтік педагогикалық функцияларын жандандыру болып табылады.

Әлеуметтік педагогтың кәсіби қызметінің объектілері қоғамда болып жатқан әртүрлі құбылыстар мен процестер болып табылады. Оларға:

- әртүрлі бұқаралық штабтың әлеуметтік жүйелері және олардың жеке компоненттері;
- әлеуметтік-педагогикалық процестер және олардың жеке компоненттері;
- әлеуметтік - педагогикалық орта;
- әлеуметтік-педагогикалық қатынастар жүйесі;
- әлеуметтік-педагогикалық қызмет түрлері;
- әлеуметтік - педагогикалық жағдайлар жатады.

Біздің зерттеуімізге мыналар негіз болады: әлеуметтік педагогтың кәсіби құзыреттілігі - бұл кәсіби әлеуметтік – педагогикалық мәселелерді шешу жағдайларында оның адамгершілік-құндылық, өмірлік-мағыналық бағдарлары негізінде әрекет ететін, жеке тұлғаның диспозициясымен анықталатын жеке және кәсіби қасиеттердің күрделі динамикалық интегралды жүйесі.

Әлеуметтік педагогтың кәсіби құзыреттілігін біз үш кешеннің қиылысы ретінде қарастырамыз: негізгі кәсіби құзыреттіліктер, кәсіби технологиялық құзыреттіліктер және жеке тұлғаның интегралды кәсіби маңызды қасиеттерін жатқызамыз.

Әлеуметтік- педагог балалармен жұмыс, оқушының жеке басының дамуындағы проблеманы, оның іс-әрекетінің себептерін анықтау және т.б. осылайша,

- ❖ әлеуметтік-педагогикалық білім беру құзыреттіліктері болашақ әлеуметтік педагогтың кәсіби білім беру мақсаттарына кешенді қол жеткізуді қамтамасыз етеді;

- ❖ маманның жалпы мәдени құзыреті - қажеттіліктер жүйесінің қалыптасуы доминанттар, құндылықтар, мағыналық мотивтер, жалпы мәдени білім мен дағдылар;

- ❖ мәдени дәстүрлер мен ұлттық және жалпыадамзаттық мәдениеттің ерекшеліктерін қабылдау, әлемнің ғылыми бейнесін қалыптастыру, руханиадамгершілік байытуға ұмтылу;

- ❖ маманның әлеуметтік-психологиялық (тұлғааралық) құзыреті – қарым-қатынас пен өзара іс-қимылдың тиісті мәдени үлгілерін, қоршаған ортаның әлеуметтік бейімделуі мен өзгеруін, сондай-ақ кәсіптегі әлеуметтік рөлдердің икемді өзгеру, тұлға аралық қатынастардағы өзгерістер процестеріне әсер ету, бәсекеге қабілеттілік, жеңіл үйлесімділік ескеріле отырып, әртүрлі жағдайларда балаларға қарым-қатынас жасаудың жеке қабілеттері;

- ❖ жеке құзыреттілік - өзін - өзі танытуға, шығармашылық белсенділікке, өзін-өзі жетілдіруге, кәсіби еңбек саласындағы өзін-өзі жүзеге асыруға, «жеке тұлғаны» жүзеге асыруға ұмтылуы;

- ❖ Кәсіби технологиялық құзыреттер - бейімделгіш - бағдарлау-адамның әлеуметтік ортаға бейімделуін қамтамасыз етеді;

- ❖ Кәсіптік жағдай және оның жеке, адамгершілік-құндылық, кәсіби бағдарлар жүйесін дамыту;

- ❖ дизайн - жобалау-маманның болжамды-трансформациялық қызметі үшін ақпараттық-мазмұндық негіз функциясын анықтайды;

Кәсіби технологиялық қасиеттерге: бағдарлау, ұтқырлық, тұрақтылық және икемділікті жатқызуға болады.

Жеке тұлғаның кәсіби маңызды қасиеттері арқылы біз кәсіби қызметті сәтті жүзеге асыруға мүмкіндік беретін тұрақты интегралды жеке қасиеттерді түсінеміз.

Әлеуметтік педагогтың жеке басының бағыты деп мыналарды түсінеміз:

кәсіби мән мен сапа; қажеттіліктер жүйесі – доминанттар, құндылықтар, ұмтылыстар; адамның өмірлік мақсаттарында, оның көзқарастарында, көзқарастарында, ұмтылыстарында және оларға қол жеткізу жөніндегі белсенді қызметінде көрінетін мағыналық қалыптастыру мотивтері жүйесі.

Әлеуметтік мұғалімнің кәсіби дамуында жеке тұлғаның бағыты: гуманистік бағдар, әлеуметтік маңыздылығын, жұмысының құндылығын, мамандықтың шеңберінен шығатын кең дүниетанымды, жалпы, мәдени аспектідегі жағдайды жұмыс барысында түсінуді, қарым - қатынас пен өзара әрекеттесудің тиісті мәдени үлгілерін ескере отырып, әртүрлі жағдайларда қарым-қатынасты, нәтижені болжау қабілетін қамтиды. Олардың ықтималдығын, балаға деген қызығушылығы мен сүйіспеншілігін ескере отырып, педагогикалық іс-әрекетке қажеттіліктің көрінісі ретінде табылады.

Біз әлеуметтік педагогтың жеке басының ұтқырлығын оның дамып келе жатқан іс - әрекетке қабілеттілігі, өзгеріп жатқан кәсіби функциялары мен еңбек жағдайларына байланысты өз қызметінің сипатын және өзін - өзі қалпына келтіру мүмкіндігі ретінде қарастырамыз.

Ұтқырлық әлеуметтік педагогтың жалпы мәдени хабардарлық, мәдени дәстүрлерді қабылдау қабілеті, әлеуметтік бейімделу және қоршаған ортаны өзгерту қабілеті, басқалармен іскерлік және жеке байланыстарды саналы түрде біріктіру қабілеті, зияткерлік

өзгергіштік, әлеуметтік-педагогикалық жағдайларды, объектілерді жобалау қабілеті, шығармашылық белсенділік, мамандықты байыту сияқты қасиеттерінде өз шығармашылығының құралдарымен көрініс табады.

Әлеуметтік педагог тұлғасының икемділігі - бұл мұғалімнің сәйкес келмейтін жағдайлардан, мінез-құлық тәсілдерінен, ойлау әдістерінен және эмоционалды - ерікті күш-жігердің көріністерінен оңай бас тарту және проблемалық әлеуметтік - педагогикалық жағдайды шешудің жаңа, ерекше тәсілдерін дамыту қабілетін анықтайтын күрделі динамикалық интегралды білім.

Тұлғаның тұрақтылығы оның іс-әрекеттерінің дәйектілігін және оның мінез-құлқының болжамдылығын сипаттайды, оның іс-әрекеттеріне табиғи сипат береді. Әлеуметтік педагогикалық тұлғаның тұрақтылығы келесі қасиеттермен сипатталады: жалпы мәдени білім мен дағдылар жүйесінің қалыптасуы, жалпыадамзаттық құндылықтар жиынтығы, педагогикалық қарым - қатынас мәдениеті, кәсіптің этикалық нормаларын қолдану, өз құзіреттілігінің шекараларын түсіну, өз кәсібінде танылуға деген ұмтылыс.

Шығармашылық жүзеге асыру тәсілдері- қарым-қатынас қабілеттерінің жиынтығы, бұзылу факторларына төзімділік, өз іс - әрекеттерінің әлеуметтік салдарын бағалауға және талдауға дайын болу, өз көзқарасын қорғай білу, туындайтын қиындықтарды жеңуде табандылық, жауапты шешімдерді қабылдау кезінде позитивті өзіндік тұжырымдаманың, өзіндік құндылықтың, эмоционалды тұрақтылықтың болуы.

Әлеуметтік педагогтың өзінің кәсіби қызметінің белсенді субъектісі ретіндегі жалпы сипаттамаларын біз динамикада маманның кәсіби қалыптасуы мен одан әрі дамуы процесінде бір-бірін толықтыратын компоненттер ретінде қарастырамыз. Жеке қасиеттер жүйесі маманның кәсіби қызметте әртүрлі әлеуметтік рөлдерді жүзеге асыруын, сондай - ақ жеке тұлғаның әлеуметтік-педагогикалық құзыреттілігі мен кәсіби мәдениетінің жоғары деңгейін қамтамасыз етеді.

Зерттелетін проблеманы теориялық талдау, сондай-ақ әлеуметтік-педагогикалық бағыттағы мекемелердің басшылары мен мамандарының, мектептердің әлеуметтік педагогтарының болашақ мамандардың әлеуметтік - педагогикалық қызметке дайындығының мазмұны мен деңгейлері туралы сараптамалық бағалауы, сондай - ақ оқушылардың немесе студенттерге өзін-өзі бағалауы болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби құзыреттілігін модельдеу үшін алғышарттар жасады.

Болашақ әлеуметтік педагогтың кәсіби құзыреттілігінің құрылымдық мазмұны кез келген модельде ұсынылуы мүмкін.

Білім беру - кәсіптік кеңістікте үш негізгі қағидамен берілген:

1) кәсіптік базалық құзыреттер: жалпы мәдени, әлеуметтік-педагогикалық (арнайы), әлеуметтік - психологиялық, жеке тұлғалық;

2) арнайы кәсіптік-технологиялық құзыреттер: бейімделгіш-бағдарлы, конструктивтік-жобалау, рефлексивті түзетуші;

3) білім беру-кәсіптік кеңістікте білім беру-кәсіптік, - жеке тұлғаның кәсіби маңызды қасиеттерінің ерекшелігі: бағдарлау, ұтқырлық, икемділік және тұрақтылық.

Осылайша құрылған модель барлық анықталған негізгі және технологиялық құзіреттіліктер, сондай - ақ жеке тұлғаның кәсіби маңызды қасиеттерінің жиынтығы бір жүйеде өзара байланысты және оның құрылымдық компоненттері өзара әрекеттесетінін, бір-біріне әсер ететінін және әрдайым оң бола бермейтінін айтуға мүмкіндік береді. Мысалы, студенттердің немесе оқушылардың әлеуметтік - педагогикалық білімді игеруіне әкелетін әлеуметтік-педагогикалық құзіреттіліктің дамуы: балалардың әлеуметтену ерекшеліктерін білу; балалардың әлеуметтік тәрбиесінің теориясы мен тарихын білу; тәрбиенің қазіргі тұжырымдамаларын білу; балалармен әлеуметтік - педагогикалық жұмыстың әдістері мен технологияларын білу; әлеуметтік-педагогикалық білім беру туралы білім балаларға олардың өмірі мен кәсібіне көмек көрсету.

Әлеуметтік педагогтың кәсіби құзыреттілік құрылымындағы кәсіби маңызды қасиеттері нормативтік-құқықтық базаны білу; балалардың құқықтары мен мүдделерін

қорғауды реттеу; баланың даму резервтерін анықтау және артта қалу себептерін анықтау мақсатында жеке тұлғаны және оның әлеуметтік ортасын диагностикалау әдістерін меңгеру және т. б., техникалық құзыреттілікті және тұлғаның кәсіби маңызды қасиеттерін дамытуға ықпал етеді және балаға деген сүйіспеншілік педагогикалық іс-әрекетке қажеттіліктің көрінісі ретінде. Интеллектуалды вариативтілік, қабылданған шешімдердің баламалығы, қажетті ақпараттың жетіспеушілігімен немесе оны түсінуге уақыттың болмауымен дұрыс шешім қабылдау қабілеті, әлеуметтік-педагогикалық жұмыстарды, объектілерді жобалау және жобалау қабілеті дамиды. Біздің зерттеуіміз тұрғысынан кәсіби құзіреттілік көп қырлы, қызықты ұғым ретінде оның параметрлердің жеткілікті үлкен санына байланысты біржақты анықталмайды: факторлар, тәсілдер, аспектілер және т.б. оның ортасында тұлға және болашақ кәсіби қызметтің қалыптасатын субъектісі ретінде орналасқан. Кәсіби құзыреттіліктің басты сипаты негізгі, базалық, білім беру және кәсіби құзыреттер, технологиялық құзыреттер, кәсіби маңызды қасиеттер, кәсіби ықтималды мінез - құлық дағдылары, сындарлы кәсіби ұстаным болып табылады.

Осылайша, кәсіби іс-әрекеттің бағытын, болашақ әлеуметтік педагогтің мінез - құлқын анықтайтын білім беру, кәсіби және субъективті тәжірибені, кәсіби шындық пен перспективаларды бағалау және бағалау жүйесі ретіндегі маман. Оның сындарлы кәсіби ұстанымы үшін белгілі бір кәсіби әлеуметтік - педагогикалық міндеттерді шешуде кәсіби іс-әрекеттің динамикалық және құрылымдық сипаттамаларына әсер ететін құндылық бағдарлары мен білім беру және кәсіптік мақсаттар маңызды болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Социальная педагогика: монография / Под ред. В.Г. Бочаровой. –М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2008.–368 с.
2. Галагузова, Ю.Н. Теория и практика системной профессиональной подготовки социальных педагогов: дис...д-ра пед. наук / Ю.Н. Галагузова. – М, 2009.
3. Международный журнал экспериментального образования. – 2022. – №3. – С. 16-19;
4. Кенжебеков Б.Т. Жоғары оқу орны жүйесінде болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру. Педагогика ғылымдарының докторы ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. - Караганды, 2005. - 290б.

ВОВЛЕЧЕНИЕ УЧАЩИХСЯ В САМОСТОЯТЕЛЬНУЮ РАБОТУ НА УРОКАХ ЕСТЕСТВЕННО-МАТЕМАТИЧЕСКОГО ЦИКЛА: КАК ЭТО СДЕЛАТЬ ЭФФЕКТИВНО

Лопарева Анастасия Викторовна

Магистрант 2 курса, ОП 7М01301 «Педагогика начального образования»
Кокшетауский университет имени Шокана Уалиханова

Темиров Куаныш Умирзакович, к.п.н.

Кокшетауский университет имени Шокана Уалиханова, г. Кокшетау

Аннотация: В статье рассматриваются эффективные методы вовлечения учащихся в самостоятельную работу на уроках естественно-математического цикла. Описаны такие подходы, как проблемное обучение, проектная деятельность, использование цифровых ресурсов, исследовательские методы, дифференцированный подход и развитие рефлексивных навыков. Применение данных методик способствует развитию у

школьников критического мышления, навыков самообразования и самостоятельного принятия решений.

Ключевые слова: самостоятельная работа, естественно-математический цикл, проблемное обучение, проектная деятельность, цифровые технологии, исследовательские методы, критическое мышление, рефлексия, дифференцированный подход.

ОҚУШЫЛАРДЫ ЖАРАТЫЛЫСТАНУ-МАТЕМАТИКАЛЫҚ ЦИКЛ САБАҚТАРЫНДА ӨЗ БЕТІНШЕ ЖҰМЫС ІСТЕУГЕ ТАРТУ: МҰНЫ ҚАЛАЙ ТИІМДІ ЖАСАУҒА БОЛАДЫ

Лопарева Анастасия Викторовна

2 курс магистранты, 7М01301 "Бастауыш білім педагогикасы" білім беру бағдарламасы,
Шоқан Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті

Теміров Қуаныш Өмірзақұлы, п. ғ. к.

Шоқан Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.

Аннотация: Мақалада оқушыларды жаратылыстану-математикалық цикл сабақтарында өздік жұмысқа тартудың тиімді әдістері қарастырылады. Проблемалық оқыту, жобалық қызмет, цифрлық ресурстарды пайдалану, зерттеу әдістері, сараланған тәсіл және рефлексиялық дағдыларды дамыту сияқты тәсілдер сипатталған. Бұл әдістерді қолдану оқушылардың сыни ойлауын, өзін-өзі тәрбиелеу дағдыларын және өз бетінше шешім қабылдауын дамытуға ықпал етеді.

Түйінді сөздер: өзіндік жұмыс, жаратылыстану-математикалық цикл, проблемалық оқыту, жобалау қызметі, цифрлық технологиялар, зерттеу әдістері, сыни ойлау, рефлексия, сараланған тәсіл.

INVOLVING STUDENTS IN INDEPENDENT WORK IN THE LESSONS OF THE NATURAL AND MATHEMATICAL CYCLE: HOW TO DO IT EFFECTIVELY

Lopareva Anastasia Viktorovna

2nd year Master's student, OP 7M01301 "Pedagogy of primary education" Kokshetau
University named after Shokan Ualikhanov

Temirov Kuanysh Umirzakovich, PhD,

Kokshetau University named after Shokan Ualikhanov, Kokshetau
e-mail: loporevanastya89@mail.ru

Annotation: The article discusses effective methods of involving students in independent work in the lessons of the natural and mathematical cycle. Approaches such as problem-based learning, project activities, the use of digital resources, research methods, a differentiated approach, and the development of reflective skills are described. The use of these techniques contributes to the development of students' critical thinking, self-education skills and independent decision-making.

Keywords: independent work, natural-mathematical cycle, problem-based learning, project activity, digital technologies, research methods, critical thinking, reflection, differentiated approach. Annotation

Современное образование требует не только передачи знаний, но и развития у учащихся навыков самостоятельного поиска, анализа и применения информации. В предметах естественно-математического цикла (математика, физика, химия, биология, информатика) самостоятельная работа играет ключевую роль в формировании глубокого понимания материала. Однако эффективность такой работы во многом зависит от

подходов, используемых педагогами. Рассмотрим основные методы и приемы, способствующие вовлечению учащихся в самостоятельную работу на уроках.

Проблемное обучение стимулирует познавательный интерес учащихся и мотивирует их к самостоятельному поиску решений. Учитель может предлагать учащимся задачи, требующие нестандартного мышления, а также ставить вопросы, на которые нельзя дать однозначный ответ без исследования.

Проектная деятельность способствует развитию навыков самостоятельного исследования. Например, учащимся можно предложить разработать модель физического явления, провести химический эксперимент или подготовить презентацию о влиянии экологических факторов на окружающую среду.

Интернет-ресурсы, онлайн-симуляции, образовательные платформы и интерактивные лаборатории расширяют возможности для самостоятельного обучения. Учитель может рекомендовать учащимся онлайн-курсы, виртуальные лаборатории или программы для моделирования процессов и явлений.

Исследовательская деятельность учит школьников формулировать гипотезы, проводить эксперименты и анализировать результаты. Например, в биологии учащиеся могут наблюдать за ростом растений в разных условиях, а в физике – исследовать законы механики с помощью подручных материалов.

Каждый ученик обладает своим темпом обучения и уровнем подготовки. Разработка индивидуальных и групповых заданий различной сложности позволяет учитывать способности и интересы учащихся, повышая их мотивацию к самостоятельной работе.

Важно не только организовать самостоятельную работу, но и научить учащихся анализировать свой процесс обучения. Это может быть реализовано через ведение учебных дневников, обсуждение сложных вопросов в группах или самооценку выполненных заданий.

Вовлечение учащихся в самостоятельную работу на уроках естественно-математического цикла требует комплексного подхода, включающего проблемное обучение, проектную деятельность, использование цифровых технологий и исследовательские методы. Эффективная организация самостоятельной работы помогает учащимся не только лучше усваивать материал, но и развивать критическое мышление, навыки самообразования и самостоятельного принятия решений.

В современных школах активно применяются инновационные методики, такие как "перевернутый класс", при котором ученики изучают теорию дома, а на уроках занимаются практическими заданиями. Это способствует более глубокому пониманию материала и активному включению учащихся в процесс обучения. Также успешным примером является система учебных кейсов, когда учащиеся получают реальную или смоделированную проблему, требующую комплексного анализа и самостоятельного поиска решений. Такой метод способствует развитию аналитических и практических навыков.

Развитие самостоятельной работы на уроках естественно-математического цикла является важной задачей современного образования. Использование проектных, исследовательских и цифровых технологий позволяет не только повысить уровень знаний учащихся, но и сформировать у них навыки, необходимые для успешного обучения и будущей профессиональной деятельности. Вовлечение школьников в самостоятельную работу делает образовательный процесс более эффективным, интересным и продуктивным.

Создание благоприятной образовательной среды, в которой ученики активно вовлекаются в самостоятельное изучение предметов, способствует развитию у них познавательного интереса и уверенности в собственных силах. Это, в свою очередь, повышает качество образования и способствует успешному развитию личности каждого учащегося.

Список использованных источников

1. Ваганова, Н. Ю. Методика организации самостоятельной работы учащихся. – М.: Просвещение, 2020.
2. Смирнов, И. П. Проектная деятельность в обучении естественно-математическим дисциплинам. – СПб.: Лань, 2019.
3. Петрова, А. В. Цифровые технологии в образовании: учебное пособие. – Казань: Университетская книга, 2021.
4. Журнал "Педагогика". – №4, 2022. – С. 45-56.

УДК 376.1

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ ДЛЯ РАБОТЫ ПЕДАГОГОМ-АССИСТЕНТОМ В ИНКЛЮЗИВНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Лотош Карина Ринатовна¹, Стукаленко Нина Михайловна²

¹Магистрант, НАО Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, кафедра педагогики и психологии

²Доктор педагогических наук, профессор, академик АПНК, МАИН, НАО Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, кафедра педагогики и психологии

Lotosh02@mail.ru, nms.nina@mail.ru

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы профессиональной подготовки педагогов-психологов, исполняющих роль педагогов-ассистентов в инклюзивном образовании. Анализируются основные компетенции, методы их формирования, практические аспекты подготовки и профессионального развития. Рассматриваются законодательные инициативы Казахстана, обеспечивающие поддержку инклюзивного образования, а также международные практики, адаптированные для казахстанской системы образования. Особое внимание уделено проблемам, с которыми сталкиваются педагоги-ассистенты, и путям их решения.

Ключевые слова: инклюзивное образование, педагог-ассистент, профессиональные компетенции, особые образовательные потребности, адаптация, образовательная среда, инклюзивная педагогика.

ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ОҚЫТУШЫ КӨМЕКШІ БОЛУ ҮШІН КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Лотош Карина Ринатовна¹, Стукаленко Нина Михайловна²

¹магистрант, КЕАҚ Көкшетау университеті. Ш. Уәлиханова, Педагогика және психология кафедрасы

²педагогика ғылымдарының докторы, профессор, АРНС академигі, main, Көкшетау университеті КЕАҚ. Ш. Уәлиханова, Педагогика және психология кафедрасы

Lotosh02@mail.ru, nms.nina@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада инклюзивті білім беруде педагог-ассистенттердің ролін атқаратын педагог-психологтарды кәсіби даярлау мәселелері қарастырылады. Негізгі құзыреттер, оларды қалыптастыру әдістері, дайындық пен кәсіби дамудың практикалық

аспектілері талданады. Инклюзивті білім беруді қолдауды қамтамасыз ететін Қазақстанның заңнамалық бастамалары, сондай-ақ қазақстандық білім беру жүйесіне бейімделген халықаралық тәжірибелер қарастырылуда. Педагог-ассистенттердің алдында тұрған проблемаларға және оларды шешу жолдарына ерекше назар аударылады.

Түйінді сөздер: инклюзивті білім беру, педагог-ассистент, кәсіби құзыреттіліктер, ерекше білім беру қажеттіліктері, бейімделу, білім беру ортасы, инклюзивті педагогика.

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCES IN TEACHER-PSYCHOLOGISTS FOR WORKING AS TEACHER-ASSISTANTS IN INCLUSIVE EDUCATION

Lotosh Karina Rinatovna¹, Nina Mikhailovna Stukalenko²

¹Graduate student, NAO Kokshetau University named after Sh.Ualikhanov,
Department of Pedagogy and Psychology

²Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the APNK, MAIN,
NAO Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov,
Department of Pedagogy and Psychology

Lotosh02@mail.ru, nms.nina@mail.ru

Abstract. *The article discusses the issues of professional training of teachers-psychologists who play the role of teaching assistants in inclusive education. The main competencies, methods of formation, practical aspects of training and professional development are analyzed. Kazakhstan's legislative initiatives supporting inclusive education, as well as international practices adapted to the Kazakh education system, are being considered. Special attention is paid to the problems faced by teaching assistants and ways to solve them.*

Keywords: *inclusive education, teaching assistant, professional competencies, special educational needs, adaptation, educational environment, inclusive pedagogy.*

Инклюзивное образование – это образовательный процесс, в котором создаются равные условия для обучения всех детей, независимо от их физических, психических, интеллектуальных и иных особенностей. Главная цель инклюзивного образования – обеспечить каждому ребёнку возможность получить качественное образование в соответствии с его индивидуальными потребностями и возможностями.

В Казахстане развитие инклюзивного образования регулируется такими документами, как Закон Республики Казахстан «Об образовании» [1], Концепция развития инклюзивного образования [2] и другие нормативные акты. В рамках этих документов внедряются различные программы адаптации образовательного процесса, создаются ресурсные центры и специализированные коррекционные кабинеты.

Инклюзивное образование в Казахстане развивается в рамках государственной политики по обеспечению равных образовательных возможностей для всех детей, включая лиц с особыми образовательными потребностями (ООП). Введение инклюзивного обучения требует подготовки специалистов, способных обеспечивать психологическую и педагогическую поддержку детей с ООП. В этой связи возрастает потребность в квалифицированных педагогах-ассистентах, способных сопровождать образовательный процесс и адаптировать учебную среду в соответствии с индивидуальными возможностями учеников.

Согласно данным Министерства просвещения Республики Казахстан [3], на данный момент инклюзивным обучением охвачено около 70% школьников с ООП, однако дефицит подготовленных кадров остаётся острой проблемой. В данном контексте необходима системная работа по формированию компетенций педагогов-ассистентов и совершенствованию их профессионального развития.

Педагог-ассистент – это специалист, который оказывает индивидуальную поддержку детям с особыми образовательными потребностями в образовательном процессе. Он играет ключевую роль в реализации инклюзивного образования, обеспечивая сопровождение ребёнка в учебной деятельности, социальной адаптации и взаимодействии с педагогами и сверстниками.

Функции педагога-ассистента включают:

- помощь в адаптации учебного материала для ребёнка с ООП;
- содействие в социализации и интеграции ребёнка в школьный коллектив;
- поддержка в организации учебного процесса, включая развитие навыков самообслуживания;
- взаимодействие с родителями, учителями и специалистами коррекционной педагогики.

Введение педагогов-ассистентов в школах Казахстана способствует повышению качества инклюзивного образования, обеспечивая индивидуальный подход к обучению и созданию комфортной образовательной среды для детей с ООП.

Для успешной деятельности в инклюзивном образовании педагог-ассистент должен обладать следующими компетенциями:

Адаптивная компетенция – способность создавать комфортную среду обучения, учитывать индивидуальные особенности детей с ООП и разрабатывать адаптивные методики преподавания.

Эмоционально-регуляторная компетенция – владение навыками эмоционального интеллекта, управления стрессом, эффективного взаимодействия с детьми, педагогами и родителями [4].

Междисциплинарная компетенция – понимание основ нейрпсихологии, коррекционной педагогики, логопедии и социальной работы, позволяющее эффективно взаимодействовать с узкими специалистами [5].

Технологическая компетенция – знание и умение применять цифровые образовательные технологии, включая онлайн-ресурсы (BilimLand, Daryn Online) для инклюзивного обучения.

Формирование компетенций педагогов-ассистентов в Казахстане происходит через:

1. Университетскую подготовку – включение дисциплин по инклюзивному образованию в образовательные программы педагогических вузов, таких как Казахский национальный педагогический университет им. Абая и Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилёва.

2. Курсы повышения квалификации – программы НЦПК «Өрлеу», специальные курсы на базе педагогических колледжей и центров коррекционной педагогики.

3. Практическое обучение – стажировки в ресурсных центрах, инклюзивных школах и детских садах, работа под руководством наставников.

4. Международный опыт – обменные программы с Финляндией, Южной Кореей и другими странами, активно развивающими инклюзивное образование.

Несмотря на активное развитие инклюзивного образования в Казахстане, существуют следующие проблемы:

Недостаток специализированных программ подготовки – образовательные учреждения не всегда предлагают узкопрофильные курсы для педагогов-ассистентов.

Ограниченный доступ к инновационным методикам – необходимость модернизации учебных программ с учётом международного опыта.

Эмоциональное выгорание педагогов – необходимость введения программ психологической поддержки для педагогов-ассистентов.

Низкий уровень цифровой грамотности – важно активнее внедрять ИТ-решения для инклюзивного образования.

Пути решения включают расширение образовательных программ в вузах, усиление государственной поддержки педагогов-ассистентов, внедрение гибких моделей обучения и

систем наставничества.

Подготовка педагогов-ассистентов является важным направлением развития инклюзивного образования в Казахстане. Развитие их компетенций должно осуществляться на основе современных образовательных технологий, международных практик и междисциплинарного подхода. Будущее инклюзивного образования зависит от качества подготовки специалистов, их профессионального роста и уровня поддержки со стороны государства и общества.

Библиографический список литературы

1. Закон Республики Казахстан «Об образовании». – 2007.
2. Концепция развития инклюзивного образования в Республике Казахстан. – 2015.
3. Министерство просвещения Республики Казахстан. Данные об инклюзивном образовании. -2023.
4. Выготский Л. С. Психология развития. – М.: Педагогика, 1982.
5. Зайцев А. П. Инклюзивное образование: методические аспекты. – СПб.: Питер, 2019.

УДК 376

О ВЗАИМОДЕЙСТВИИ СПЕЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ И РОДИТЕЛЕЙ ДЕТЕЙ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ

Мажинов Багдат Молдахметович, PhD,

Казахский национальный женский педагогический университет, г. Алматы

Кадирбаева Гульнур Аманбердиевна магистрант

Казахского национального женского педагогического университета, г. Алматы

24m77630@qyzpu.edu.kz

***Аннотация.** В статье рассматриваются вопросы взаимодействия специальных педагогов и родителей детей с ограниченными возможностями. Целью статьи является изучение проблем, принципов и способов взаимодействия специальных педагогов с родителями и другими членами семьи, воспитывающих детей с ограниченными возможностями. Семья должна стать эффективной средой для воспитания, обучения и социализации детей с ограниченными возможностями. Развитие информационно-коммуникативных технологий, цифровизации может положительно влиять на процесс психолого-педагогического сопровождения родителей детей с ограниченными возможностями.*

***Ключевые слова:** дети с ограниченными возможностями, инклюзивное образование, цифровизация, специальные педагоги, взаимодействие.*

АРНАЙЫ ПЕДАГОГТАР МЕН МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРДЫҢ АТА-АНАЛАРЫ АРАСЫНДАҒЫ ӨЗАРА ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫ

***Аннотация:** Мақалада мүмкіндігі шектеулі балалардың ата-аналарымен арнайы педагогтардың өзара қарым-қатынас мәселелері қарастырылады. Мақаланың мақсаты-мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеп отырған ата-аналармен және басқа отбасы мүшелерімен арнайы педагогтардың өзара қарым қатынас мәселелерін, принциптері мен тәсілдерін зерттеу. Мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеу, оқыту және әлеуметтендіру үшін баланың отбасы негізгі орта болып табылады. Ақпараттық-коммуникативтік*

технологияларды, цифрландыруды дамыту мүмкіндігі шектеулі балалардың ата-аналарын психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу процесіне оң әсер етуі мүмкін.

Түйінді сөздер: мүмкіндігі шектеулі балалар, инклюзивті білім беру, цифрландыру, арнайы педагогтар, өзара қарым қатынас.

ABOUT THE INTERACTION OF SPECIAL EDUCATORS AND PARENTS OF CHILDREN WITH DISABILITIES

Annotation: The article discusses the issues of interaction between special educators and parents of children with disabilities. The purpose of the article is to study the problems, principles and ways of interaction of special educators with parents and other family members raising children with disabilities. The family should become an effective environment for the upbringing, education and socialization of children with disabilities. The development of information and communication technologies and digitalization can positively influence the process of psychological and pedagogical support for parents of children with disabilities.

Keywords: children with disabilities, inclusive education, digitalization, special educators, interaction.

Инклюзивное образование в системе среднего образования является важной ступенью для развития ребенка с ограниченными возможностями (ОВ). Средняя школа является полноценной средой для социализации и воспитания ребенка с ОВ, открывает большие возможности для развития его личности. Огромную помощь и поддержку ученику с ОВ и его родителям оказывает служба психолого-педагогического сопровождения (СППС) [1]. «Процесс сопровождения родителей, обучающихся с ограниченными возможностями здоровья является неотъемлемой частью системы инклюзивного образования» [2; с. 224]. Изучение вопросов взаимодействия специальных педагогов и родителей с детьми с ограниченными возможностями важно в целях успешного воспитания и обучения ребенка. При этом надо иметь в виду, что у сторон могут быть разные представления о таком взаимодействии, о роли другой стороны. Многие родители думают об излечении ребенка от недуга, о здоровье ребенка. Надо понимать, что такие вопросы относятся к ведению врачей. Задачи специальных педагогов лежат в плоскости воспитания, обучения и адаптации ребенка к жизни в обществе. А.Б. Дузелбаева, З.А. Мовкебаева и Д.С. Хамитова выделяют следующие задачи специального педагога: психологическая поддержка детей, разработка индивидуальных образовательных программ, работа в команде с учителем и родителями, организация адаптации, оценка и контроль прогресса [3; с. 165]. Для родителей и других членов семьи, где имеется ребенок с ограниченными возможностями, в первую очередь, важно иметь психологическую поддержку со стороны образовательных организаций и общества. Для родителей и специалистов важно приложить все усилия для адаптации такого ребенка в обществе, для его дальнейшей социализации. Важно добиться того, чтобы обучающийся мог применить свои знания, навыки и умения в жизни в обществе. Е.М. Kulesza пишет, что «задача специальных педагогов должна заключаться в том, чтобы направлять учащегося и его социальное развитие таким образом, чтобы он: умел эффективно действовать в различных ситуациях, ... был самостоятельным человеком» [4; с. 156-157]. Главное тут в развитии навыков и умений самостоятельности, самостоятельного принятия решения. Все это требует необходимого уровня образованности, воспитанности, культуры, формирования нужных моральных и нравственных установок у детей с ОВ. Только комплексный подход со стороны родителей, других близких родственников, учителей, специальных педагогов и других заинтересованных лиц может показать хорошие положительные результаты.

Задача специальных педагогов в развитии умственных, интеллектуальных способностей обучающихся. Но в этом направлении специальным педагогам нужна помощь родителей, также как и родителям, в целом, нужна помощь и поддержка

специальных педагогов. Родители детей с ОВ нуждаются в специальных педагогах, обладающих многими компетенциями. Очень часто «у родителей детей с ОВЗ отмечается недостаточность ресурсов для адекватного включения в инклюзивный процесс, они испытывают нехватку информации ... дефициты в социальном взаимодействии с учителями, прочими специалистами» [5; с. 387]. Трудности при осуществлении взаимодействия могут быть не только у родителей. В поддержке нуждаются не только родители ребенка с ОВ. По мнению ряда авторов «усилия педагогов будут эффективными, только если они поддержаны родителями, понятны им и соответствуют потребностям семьи» [6; с. 125]. Обе стороны и родители, и специальные педагоги должны взаимодействовать для достижения общей цели. И самое главное, такое взаимодействие надо углублять и укреплять.

Взаимодействие специальных педагогов и родителей детей с ОВ не должно быть узким, ограниченным. Это взаимодействие должно касаться широкого спектра вопросов. Родители и специальные педагоги не должны ограничиваться вопросами организационного характера. Во главу угла должны ставиться вопросы развития способностей ребенка, его образованности, воспитанности и культуры. Именно развитие культуры поведения ребенка с ОВ в обществе, культура общения и взаимодействия с другими членами общества, развитие умственных и личных способностей ребенка, его интеллектуального уровня, его социализации. Взаимодействие должно строиться на принципах максимального обеспечения интересов ребенка, планирования, постоянного и тесного сотрудничества, всемерного развития взаимодействия, партнерства и взаимной ответственности.

Взаимодействие специальных педагогов и родителей детей с ОВ должно предполагать определенных согласованных план взаимных действий, взаимный контроль и взаимную отчетность по поводу выполнения пунктов этого плана. Этот взаимный контроль и взаимная отчетность не обязательно должны быть строгими, в основе этого должен лежать элемент дисциплинированности и ответственности сторон. Должен быть план совместной работы специального педагога и родителя. Такой план может быть поделен на этапы, корректироваться, изменяться по ходу работы с ребенком. Должны быть выделены зоны ответственности специального педагога и родителей. Принцип максимального обеспечения интересов ребенка предусматривает определение целей и задач работы по развитию ребенка с ОВ. Это могут быть общие или главные цели, цели и задачи на каждом этапе, отрезке времени. Цели и задачи должны быть согласованы сторонами на основе их запросов, понимания текущей ситуации. Запросы родителей и специалистов в отношении воспитания и обучения, развития способностей, навыков и умений ребенка должны быть согласованы, чтобы не допустить взаимных претензий в последующем. Сторонам очень важно добиваться выполнения всех действия в рамках каждой цели и задачи, каждого этапа, зоны ответственности каждой стороны. Это дает возможность определить точно уровень развития способностей и интеллекта ребенка, его навыки и умения. В свою очередь полученные результаты дают возможность понять, как строить дальнейшую работу по воспитанию и обучению ребенка с ОВ.

Следующими из препятствий на пути развития взаимодействия специальных педагогов и родителей является загруженность специальных педагогов, ограниченность времени выделяемых специальным педагогом каждому ребенку в течение дня или недели, чрезмерная занятость родителей на работе или иными делами, выделение родителями меньшего времени домашней работе с детьми, чем требуется. Родители часто не могут на систематической основе проводить дополнительные занятия дома по рекомендации специального педагога. Это происходит в силу высокой занятости родителей на работе, выполнения ими других работ. Часто многие родители не обладают познаниями специального педагога. Поэтому они не полностью понимают, что их усилия в рамках обычной заботы о ребенке с ОВ не является выполнением домашних заданий специального педагога по развитию способностей ребенка. Таким образом, многие родители часто стараются переложить решение проблемы полностью или в большей части на специальных

педагогов. При этом родители не совсем серьезно относятся к тому, что именно их внимание к выполнению домашних заданий с ребенком с ОВ является наиболее важным компонентом в коррекционной работе. В результате страдают интересы ребенка.

Взаимодействие специальных педагогов и семей с детьми с ограниченными возможностями трансформируется с учетом внешних факторов, изменений взглядов в обществе, развития науки и техники. О.В. Лежнина поднимает вопросы влияния процесса цифровизации на сопровождение семей, где имеются дети с ограниченными возможностями. Она предлагает широкое использование ИКТ, школьного сайта с рубриками для родителей детей с ОВ, онлайн-общение с родителями и другими членами семьи на платформах Zoom, Skype, проведение онлайн-уроков, мастер-классов, обучающие лекции и семинары, общение с родителями в специально созданных [7; с.167]. Сейчас очень важно применить всевозможные новые методы и технологии для развития детей с ОВЗ. Возможно, расширение возможностей науки откроет новые перспективы воспитания, обучения и социализации детей с ограниченными возможностями. В этой связи ведущую роль играют ученые-новаторы, высококлассные специалисты из числа учителей и специальных педагогов. Е.Е. Круглова обращает внимание, что «сегодня важное место в социально-педагогическом сопровождении семей ребенка с ОВЗ занимает профессионализм специалистов, их мобильность, умение находить инновационные формы и средства сотрудничества с семьями, воспитывающими таких детей» [8; с. 211]. Нужны специалисты, владеющие новыми технологиями, методами и формами работы с родителями детей с ОВ. Совместная работа специалистов и родителей может обеспечить эффективность развития обучающегося с ОВ. Взаимодействие с родителями ребенка с ОВ должно быть направлено на овладение взрослыми методами воспитания и обучения детей с ОВ. Семья должна выступать в качестве полноценной эффективной образовательной и воспитательной среды для детей с ограниченными возможностями здоровья

Список литературы:

1. Об утверждении Правил психолого-педагогического сопровождения в организациях дошкольного, среднего, технического и профессионального, послесреднего образования, дополнительного образования [Текст]: приказ Министерства образования и науки Республики Казахстан от 12 января 2022 г. № 6 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200026513>
2. Никитина А.А. Сопровождение родителей (законных представителей) обучающихся с ограниченными возможностями здоровья в современном образовательном пространстве [Текст] / А.А. Никитина // Проблемы современного педагогического образования. - 2023. - № 81-3. - С. 224-226.
3. Дузелбаева А.Б., Мовкебаева З.А., Хамитова Д.С. Инклюзивті ортада мүмкіндігі шектеулі балаларды сүйемел-деуге арнайы педагогтың психологиялық дайындығы [Текст] / А.Б. Дузелбаева, З.А. Мовкебаева, Д.С. Хамитова // Абай атындағы ҚазҰПУ-нің Хабаршысы, «Психология» сериясы. -2024. - № 1(78). - 159-168 б.
4. Kulesza E.M. Специальные педагоги в инклюзивных школах в Польше – на пути к качественному образованию. [Текст] / Е.М. Kulesza // Традиции и новаторство в профессиональном развитии специального педагога: материалы меж. науч.-практ. конф. Алматы: КазНацЖенПУ. - 2022. - С. 155-157.
5. Кантор В.З., Проект Ю.Л. Инклюзивные профессиональные компетенции педагога в оценках родителей детей с ограниченными возможностями здоровья [Текст] / В.З. Кантор, Ю.Л. Проект // Перспективы науки и образования. - 2022. - №1 (55). - С. 377-392.
6. Сидоренко О.А., Хабарова И.В., Чиганова Е.А. Готовность педагогов и родителей детей с ограниченными возможностями здоровья к взаимодействию в условиях инклюзивного образования как проблема: психологический аспект [Текст] / О.А. Сидоренко, И.В. Хабарова, Е.А. Чиганова // Педагогический имидж. - 2019. - №2 (43). - С. 274-285.

7. Лежнина О.Н. Педагогическое сопровождение семей, воспитывающих детей с ограниченными возможностями здоровья, в условиях цифровизации образования [Текст] / О.Н. Лежнина // Вестник Омского государственного педагогического университета. Гуманитарные исследования. - 2023. - №2 (39). - С. 165-170.

8. Круглова Е.Е. Анализ проблем социально-педагогического сопровождения семей ребенка с ограниченными возможностями здоровья [Текст] / Е.Е. Круглова // Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия Философия. Психология. Педагогика. - 2022. - №2. - С. 208-2012.

УДК 373.1

ИННОВАЦИОННЫЕ РЕШЕНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ ОСНОВ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ УЧЕНИКА НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ ВО ВНЕКЛАССНОЙ РАБОТЕ

Мажитова Сауле Сериковна, м.п.н.

Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова

saule.mazhitova.1984@mail.ru

Утегенова Арайлым Ерболовна, м.п.н.

Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова

arai.utegenova@inbox.ru

Аннотация: В педагогической теории и практике повышение экологической грамотности, формирование гармоничных взаимоотношений человека и природы является актуальной проблемой. Экологическое образование – это непрерывный процесс, направленный на развитие научных и практических знаний, умений и ценностных ориентаций, системы поведения, обеспечивающей ответственное отношение к окружающей среде и здоровью. В результате этого процесса формируется человек с высокой экологической культурой и уважением к природе. Кроме того, экологическое образование помогает правильно понимать и прогнозировать последствия вмешательства человека в природу, что способствует устойчивому развитию общества.

Ключевые слова: Экологическое образование, экологическая культура, формирование личности, ответственное отношение, окружающая среда, здоровье.

БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫСЫНДАҒЫ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСУЫНДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ШЕШІМДЕРІ

Мажитова Сауле Сериковна, п.ғ.м.

Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау университеті

saule.mazhitova.1984@mail.ru

Утегенова Арайлым Ерболовна, п.ғ.м.

Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау университеті

arai.utegenova@inbox.ru

Андатпа: Педагогикалық теория мен практикада экологиялық сауаттылықты арттыру, адам мен табиғат арасындағы үйлесімді қарым-қатынасты қалыптастыру өзекті мәселе болып табылады. Экологиялық білім беру – бұл қоршаған орта мен денсаулыққа

жауапкершілікпен қарауды қамтамасыз ететін ғылыми және практикалық білім, дағдылар мен құндылық бағдарларды, мінез-құлық жүйесін дамытуға бағытталған үздіксіз процесс. Бұл процестің нәтижесінде экологиялық мәдениеті жоғары, табиғатты құрметтейтін тұлға қалыптасады. Сонымен қатар, экологиялық білім беру адамның табиғатқа араласуының салдарын дұрыс түсінуге және болжауға көмектеседі, бұл қоғамның тұрақты дамуына үлес қосады.

Түйін сөздер: Экологиялық тәрбие, экологиялық мәдениет, тұлғаны қалыптастыру, жауапкершілік қарым-қатынас, қоршаған орта, денсаулық.

INNOVATIVE SOLUTIONS IN FORMING THE BASIS OF ECOLOGICAL CULTURE OF STUDENTS OF PRIMARY SCHOOL IN EXTRA-CURRICULAR WORK

Mazhitova Saule Serikovna,

Master of Pedagogical Sciences Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov
saule.mazhitova.1984@mail.ru

Utegenova Arailym Erbolovna,

Master of Pedagogical Sciences Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov
arai.utegenova@inbox.ru

Annotation: In pedagogical theory and practice, the development of environmental literacy, the formation of a harmonious relationship between man and nature are topical issues. Environmental education is a continuous process aimed at developing scientific and practical knowledge, skills and value orientations, a system of behavior that ensure a responsible attitude to the environment and health. As a result of this process, a person with a high environmental culture and respect for nature is formed. In addition, environmental education helps to correctly understand and predict the consequences of human intervention in nature, which contributes to the sustainable development of society.

Key words: Environmental education, environmental culture, personality development, responsible attitude, environment, health.

В настоящее время экологическое образование школьников становится приоритетным направлением в педагогической теории и практике, так как одной из актуальных проблем является экологическая неграмотность населения, неумение предвидеть последствия вмешательства человека в природу.

Каждый человек, независимо от его специальности, должен быть экологически образован. Под экологическим образованием понимается «непрерывный процесс обучения, воспитания и развития личности, направленный на формирование системы научных и практических знаний и умений, ценностных ориентаций, поведения и деятельности, обеспечивающих ответственное отношение к окружающей среде и здоровью». А результатом этого процесса, будет являться экологически культурная личность.

Исследователь З.Е. Сыдыкова даёт такое определение экологической культуры: «Составная часть общемировой культуры, которая характеризуется глубоким и всеобщим осознанием себя как части природной среды, и как субъекта, ответственного перед собой, перед живущими и последующими поколениями». По определению Б.Т. Лихачёва, «экологическая культура – это целостное свойство личности, возникающее как интегральный психический феномен в результате формирования компетенций». Экологическая культура, по словам Э.В. Гирусова, представляет собой «особенно сложное

явление, включающее огромное многообразие составляющих как в образе мышления, так и в сфере практической деятельности, радикально отличающихся, как правило, от тех, которые были характерны для прежнего типа культуры, с ее направленностью на волевое преобразование природы во имя потребностей человека».

В самом общем виде можно сказать, что «экологическая культура» — это целостное свойство личности, включающее в себя совокупность экологических знаний, умений и практических навыков разумного природопользования, обеспечивающих ответственное отношение к окружающей социально-природной среде и здоровью. Основными компонентами экологической культуры личности должны стать: экологические знания, экологическое мышление, экологически оправданное поведение и чувство любви к природе.

В младшем школьном возрасте у детей активно осуществляется процесс формирования экологической культуры. Благодаря целенаправленной деятельности происходит формирования знаний, чувств, интересов, переживаний, оценок, развития способностей.

Формирование экологической культуры эффективно формировать во внеклассной работе. Четко организованная, целенаправленная внеклассная работа позволяет использовать дополнительный материал, расширяет природоохранный кругозор и конкретизирует знания ученика. Во всех своих проявлениях внеклассная работа нацелена на развитие интереса детей к познанию природы, применение ими знаний на практике, формирование исследовательской деятельности в целом и формирование экологической культуры. Использование разнообразной деятельности во внеклассной работе даёт школьникам возможность овладения глубокими знаниями о связях человека с природой, помогает увидеть экологические проблемы в реальной жизни, научиться простейшим умениям по охране природы, позволяет им быть психологически готовыми к общению со специалистами различных областей природопользования и активно оперировать знаниями с целью принятия конкретных решений в той или иной ситуации.

Эффективность внеклассной работы по формированию экологической культуры школьников в значительной степени зависит от связи ее содержания с урочным материалом предметов «Естествознание», «Познание мира» в начальных классах. Работа, используемая при проведении внеклассных занятий по различным предметам, может иметь экологическую направленность, которая будет способствовать формированию экологической культуры школьников. Внеклассная работа предполагает постановку конкретной цели при проведении каждого занятия, решение определенных воспитательных и образовательных задач, что требует умелого подбора учителем содержания, методов и приемов работы.

В процессе внеклассной работы учитель решает следующие задачи по развитию экологической культуры младших школьников:

- вооружение учеников дополнительными знаниями, отражающими закономерности окружающего мира;
- создание между учениками дружеских отношений, направленных на формирование требовательности, внимания и заботы друг к другу;

Повысить эффективность внеклассных занятий может систематичность, последовательность и перспективность в проведении работы. Большое значение для учеников имеет пример учителя, родителей, которые активно влияют на сознание и поведение детей, на их отношение к окружающей среде. Педагогу важно построить внеклассную работу на краеведческой основе, которая поможет детям постичь тайны

природы, узнать особенности своего края, его богатства. Успех формирования экологической культуры младших школьников зависит не только от того, как учитель понимает его цели и задачи, методы и приемы, но и от создания необходимых условий для воплощения их в учебно-воспитательный процесс. Чётко организованная, целенаправленная внеклассная работа позволяет использовать дополнительный материал, расширяет природоохранный кругозор и концентрирует знания. Именно во внеклассной работе дети могут вступать в контакт с природой, повышать свою экологическую осведомлённость.

Одним из важнейших вопросов для современной начальной школы является вопрос о том, какие технологии следует использовать для формирования основ экологической культуры у младших школьников на уроках и во внеклассной работе. И.М. Чередов в своих трудах говорит о том, что «выбор той или иной формы внеклассной работы по формированию экологической культуры зависит, в первую очередь, от особенностей класса, уровня развития детей, их интересов, доступных условиях и возможностей». Формирование экологической культуры младших школьников возможно, только если учитывать особенности современных детей.

В эпоху технологического прогресса, быстрого развития инновационных технологий необходимо использовать возможности инновационных технологий в образовательном процессе. Применение новых технологий как средства формирования экологической культуры помогает расширить возможности внеклассной работы, позволяет изучить более детально вопросы экологического характера.

В младшем школьном возрасте дети лучше воспринимают объекты и процессы, которые они могут наблюдать, ощущать, то есть наглядность. И в этом могут помочь информационно – коммуникационные технологии. Благодаря их использованию можно значительно расширить круг изучения тем экологической направленности. Кроме того, с помощью этих технологий можно наглядно продемонстрировать детям последствия несоблюдения экологических норм и возможности изменения ситуации на планете, благодаря повышению экологизации населения в глобальных, земных масштабах. Далее, обязательно нужно закрепить теоретические знания в ходе практической деятельности. В связи с этим, во внеклассной работе обоснованным будет использование метода «образования в природе». Этот метод заключается в изучении детьми природных явлений и объектов в реальных условиях: на экскурсиях, в проектной деятельности, в проведении опытов и экспериментов, экологических квестов и т.д. Подобная наглядность и возможность прочувствовать всю важность и суть изучаемых процессов в природе и в значительной степени повышает интерес учащихся к экологическим проблемам, уровень их экологической культуры.

Внеклассная работа по формированию экологической культуры детей должна строиться на основе использования принципа прогностичности. Детям необходимо не только быть экологически образованными, но и экологически культурными. Принцип прогностичности даёт осознание последствий каждого действия, что в свою очередь поможет воспитать экологически культурную личность, а в последствие и экологически культурное общество.

Для формирования экологической культуры младших школьников также не стоит забывать о таком методе, как метод проектов. Проектный метод обучения представляет собой гибкую модель организации учебного процесса, ориентированную на самореализацию личности учащегося, развитие его интеллектуальных возможностей,

волевых качеств и способностей в процессе выполнения проектов. Проекты являются средством интеграции, дифференциации и гуманизации образования, значимым средством формирования экологической культуры учащихся. Эффективным также будет использование массовых форм и методов пропаганды эстетической ценности природы и необходимости ее охраны. Это лекции, беседы, рассказы, объяснения, читательские конференции. Действенны и приемы воспитания на примере, поощрении.

Внеклассная работа предоставляет возможность использования различных инновационных технологий для формирования экологической культуры. Но только комплексное использование всех доступных средств и форм внеклассной работы, способствует полноценному развитию у младших школьников интереса к познанию природы, исследованию ее экологического состояния, поиска причин и источников загрязнения окружающей среды, и в итоге формированию экологической культуры.

Список литературы

1. Иванов С.А. Новые горизонты экологического образования: от ноосферного мировоззрения к ноосферной этике // Образование и наука. - 2015. - №3. - С. 29-46.
2. Сыдыкова З.Е. Формирование экологической культуры младших школьников с использованием инновационных технологий в учебно-воспитательном процессе. – Шымкент, 2007, 35 с.
3. Бобылева Л. А. Учебные пособия эколога-краеведческого содержания для младших школьников // Начальная школа. - 2001. - №6. - С.21-30.
4. Гирусов Э.В. Экологическое образование в контексте культуры // Философские науки. - 2006. - №4. С.129-138.
5. Глебова В.Д., Лёшина Л.А. Создание условий для развития нравственноволевых качеств личности в системе экологического образования в сельской национальной школе // Эксперимент и инновации в школе. - 2011. - №2. С.43-47.
6. Игнатов С.Б. Использование технологии «кейс-стади» в формировании экологической компетенции обучающихся // Инновационные проекты и программы в образовании. - 2013. - №1. - С.30-35.
7. Чередов И.М. Формы учебной работы в средней школе. Книга для учителя. – М, 1993, 160 с.
8. Ермаков Е.Н. Особенности непрерывного экологического образования // Начальная школа. - 2006. - №7. – С. 26-27.
9. Миронов А.В. Содержание экологического образования будущего учителя. – Казань, 1989, 28 с.
10. Пахомов В. И., Пахомова Т.Н. Полевая экологическая практика как средство формирования экологической компетентности обучающихся. // Эксперимент и инновации в школе. - 2011. - №4. - С. 61-68.

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ОҚЫТУҒА ОЙЫНДЫҚ ӘДІСТЕРДІ ИНТЕГРАЦИЯЛАУ: ТИІМДІЛІГІ МЕН ТӘСІЛДЕРІ

Мельникова Татьяна Николаевна, Гапошина Наталья Николаевна

Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті

«Староивановка орта мектебі» ММ, РФ

tanita.edu@mail.ru, natali781704@mail.ru

Аннотация: Мақалада бастауыш мектептің оқу-тәрбие үрдісіндегі ойын әдістерінің рөлі қарастырылады. Ойындарды педагогикалық құрал ретінде пайдаланудың заманауи тәсілдері талданып, олардың бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын қалыптастыру, танымдық және коммуникативтік дағдыларын дамыту жағдайында тиімділігі бағаланады. Ойын әдістерінің классификациясы және оларды оқу бағдарламасына біріктіру бойынша практикалық ұсыныстар берілген.

Түйін сөздер: ойын әдістемесі, бастауыш мектеп, тәрбие, педагогика, мотивация, ойын технологиялары.

ИНТЕГРАЦИЯ ИГРОВЫХ МЕТОДИК В ОБУЧЕНИЕ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ: ЭФФЕКТИВНОСТЬ И ПОДХОДЫ

Мельникова Татьяна Николаевна, Гапошина Наталья Николаевна

НАО Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова

МБОУ "Староивановская СОШ", РФ

tanita.edu@mail.ru, natali781704@mail.ru

Аннотация: В статье рассматривается роль игровых методик в образовательном процессе начальной школы. Проанализированы современные подходы к использованию игр как педагогического инструмента, оценена их эффективность в контексте формирования учебной мотивации, развития когнитивных и коммуникативных навыков младших школьников. Представлены классификация игровых методов и практические рекомендации по их интеграции в учебную программу.

Ключевые слова: игровая методика, начальная школа, обучение, педагогика, мотивация, игровые технологии.

INTEGRATION OF GAME-BASED METHODS INTO EDUCATION IN PRIMARY SCHOOL: EFFECTIVENESS AND APPROACHES

Melnikova Tatyana Nikolaevna, Gaposhina Natalya Nikolaevna

NAO Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov

MBOU "Staroivanovskaya Secondary School", RF

tanita.edu@mail.ru, natali781704@mail.ru

Abstract: The article examines the role of game methods in the educational process of primary school. Modern approaches to the use of games as a pedagogical tool are analyzed, their effectiveness in the context of the formation of educational motivation, development of cognitive and communicative skills of primary school students is assessed. A classification of game methods and practical recommendations for their integration into the curriculum are presented.

Keywords: game methods, primary school, training, pedagogy, motivation, game technologies.

Современное начальное образование стремится учитывать особенности восприятия, мышления и эмоциональной сферы детей младшего школьного возраста. Одним из наиболее эффективных инструментов, способствующих активному включению учащихся в учебный процесс, признаны игровые методики. Их использование позволяет преодолеть барьер между обучением и развлечением, что особенно важно в условиях раннего школьного возраста.

В школе каждый учитель ищет такие формы занятий, которые обеспечивают активное участие на уроке каждого ученика, повышающие авторитет знаний и индивидуальную ответственность школьников за результаты учебного труда. Эти задачи очень хорошо решаются через внедрение в педагогический процесс инновационных методик. Поиск новых форм и методов изучения основ безопасности жизнедеятельности, в настоящее время, является не только естественным явлением, но и необходимым. Это обусловлено тем, что современная система образования ориентирована на всестороннее развитие личности обучающегося, а использование различных методов работы, должно быть направлено, именно на достижение данной цели.

Игровые формы обучения не только способствуют повышению интереса к учебному материалу, но и развивают познавательную активность, самостоятельность, ответственность и способность к сотрудничеству. Цель данной статьи — рассмотреть теоретические и практические аспекты интеграции игровых методик в обучение в начальной школе, а также оценить их эффективность с точки зрения достижения образовательных результатов.

Игра – ведущая деятельность ребёнка дошкольного и младшего школьного возраста (Л.С. Выготский, Д.Б. Эльконин). В этом возрасте дети активно осваивают социальные роли, нормы и правила через игровые формы взаимодействия. Следовательно, включение игры в образовательный процесс отвечает возрастным особенностям и способствует эффективному усвоению знаний [1].

По мнению Ж. Пиаже, игра – это способ адаптации ребёнка к внешней среде, который обеспечивает когнитивное развитие [2]. А Л.С. Выготский подчёркивал роль игры как средства развития воображения и абстрактного мышления, важного для последующего обучения [3].

Игровые технологии рассматриваются как совокупность методов и приёмов организации учебной деятельности, при которой элементы игры являются основными способами достижения педагогических целей. Они способствуют созданию мотивирующей образовательной среды и активному участию учащихся в учебной деятельности.

Игровые методики можно классифицировать по различным основаниям:

По форме: Дидактические игры — направлены на закрепление знаний (например, игры с карточками, пазлы, "найди ошибку"), ролевые и сюжетно-ролевые игры – способствуют развитию воображения, речи, коммуникативных навыков, деловые игры – моделируют реальные жизненные или учебные ситуации, интерактивные игры с элементами ИКТ – используют цифровые технологии, онлайн-платформы и обучающие приложения.

По цели: обучающие, развивающие, воспитательные, диагностические.

По участникам: индивидуальные, парные, групповые.

Многочисленные исследования (например, работы Е.С. Рапацевича, Т.И. Шамовой, Н.Н. Кузьминой) показывают, что игровая деятельность в начальной школе способствует повышению учебной мотивации и интереса к предмету, ускоренному усвоению новых знаний, развитию логического и креативного мышления, формированию навыков сотрудничества и коммуникации, снижению уровня тревожности и психологической

напряжённости. Также педагоги отмечают, что учащиеся, регулярно вовлечённые в игровые формы обучения, демонстрируют более высокие результаты по успеваемости, лучше справляются с контрольными заданиями и проявляют большую активность на уроках [4,5,6].

Необходимо также учитывать практические подходы к интеграции игровых методик, такие как планирование и организация, выбор соответствующей формы игры в зависимости от целей урока, учет возрастных и индивидуальных особенностей учащихся, четкая структура игры: правила, цели, оценка результата, интеграция с учебной программой, а не замещение учебного содержания, примеры интеграции в разные предметы: например, русский язык: игры в слова, «орфографический бой», «угадай слово», математика: математические викторины, логические задачи, «магазин», окружающий мир: квесты, игры-путешествия, иностранный язык: лексические и грамматические игры, «живые» диалоги.

Цифровые технологии позволяют разнообразить формы игр: интерактивные доски, обучающие платформы (например, LearningApps, Kahoot), игровые приложения и виртуальные классы делают учебный процесс увлекательным и технологичным.

Несмотря на очевидные преимущества, интеграция игровых методик может сопровождаться рядом трудностей, таких, как недостаток времени на уроке, недостаточный уровень подготовки учителей, ограниченные ресурсы (технические, материальные), опасность превращения урока в развлечение без достижения учебных целей.

Для преодоления этих проблем необходима системная подготовка педагогов, методическая поддержка и создание банка игровых методик по предметам.

Таким образом, интеграция игровых методик в обучение в начальной школе является эффективным и педагогически обоснованным подходом, способствующим развитию личности младшего школьника. Грамотно организованная игровая деятельность повышает мотивацию к учёбе, активизирует познавательную деятельность, способствует формированию универсальных учебных действий.

В перспективе целесообразно развитие методических рекомендаций для педагогов, внедрение специализированных курсов в программы педагогических вузов и активное использование цифровых ресурсов в целях игрового обучения.

Список литературы:

1. Детская психология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Д. Б. Эльконин; ред.-сост. Б. Д. Эльконин. — 4-е изд., стер. — М.: Издательский центр «Академия», 2007. — 384 с.
2. Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка. 2013. 527 с. [Режим доступа <https://mybook.ru/author/zhanpiazhe/>]
3. Выготский Л.С. Мышление и речь. Изд. 5, испр. — Издательство «Лабиринт», М., 1999. — 352 с.
4. Рапацевич Е.С. Игровые технологии в обучении. — М.: Академия, 2007.
5. Шамова Т.И. Дидактика: учебник. — М.: Гардарики, 2006.
6. Кузьмина Н.Н. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. — М.: Высшая школа, 1990.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ШЫҒАРМАШЫЛЫҚҚА БАУЛУДА ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯНЫҢ ТИІМДІ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

Мамзина Гульнур Асхаровна, п.ғ.м.
Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау университеті
guka21@mail.ru

Бақытжан Жарқынай Қазбекқызы, п.ғ.м.
Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау университеті
bakytzhan.zharkynay@mail.ru

***Аңдатпа:** Мақала бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық зерттеу мәселесін ғылыми білімнің әртүрлі салаларына қатысты әдеби дереккөздерді аналитикалық түсіну, сонымен қатар эмпирикалық зерттеу деректерін жалпылау негізінде негіздейді. Зерттеу барысында анықталған қарама-қайшылық, бір жағынан, бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілетін дамыту үдерісін жетілдіру бойынша педагогикалық тәжірибе барысында қажеттілігінің бар екендігін, екінші жағынан, талап етілетін мәселе деңгейінде жеткілікті дамымағанын көрсетті.*

***Кілт сөздер:** жаңа технология, шығармашылыққа баулу, тиімді әдістәсілдер, АКТ қолдану.*

ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ И ПРИЕМЫ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИИ ПРИВИТИЯ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Мамзина Гульнур Асхаровна, м.п.н.
Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова
guka21@mail.ru

Бақытжан Жарқынай Қазбекқызы, м.п.н.
Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова
bakytzhan.zharkynay@mail.ru

***Аннотация:** В Статье обосновывается проблема творческого исследования младших школьников на основе аналитического понимания литературных источников, относящихся к различным областям научного знания, а также обобщения данных эмпирического исследования. Выявленные в ходе исследования противоречия показали, с одной стороны, наличие потребности в педагогическом опыте по совершенствованию процесса развития творческих способностей младших школьников, с другой стороны, недостаточное развитие на уровне требуемой проблемы.*

***Ключевые слова:** новые технологии, приобщение к творчеству, эффективные методики, применение ИКТ.*

EFFECTIVE METHODS AND TECHNIQUES OF NEW TECHNOLOGIES IN ATTRACTING PRIMARY SCHOOL STUDENTS TO CREATIVITY

Mamzina Gulnur Askharovna, Master of Pedagogical Sciences
Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov
guka21@mail.ru

Bakytzhan Zharkynay Kazbekkyzy, Master of Pedagogical Sciences
Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov
bakytzhan.zharkynay@mail.ru

Annotation: The author of the article substantiates the problem of creative research of Primary School students on the basis of an analytical understanding of literary sources related to various areas of scientific knowledge, as well as generalization of empirical research data. The contradiction identified in the course of the study showed, on the one hand, the existence of a need in the course of pedagogical practice to improve the process of developing the creative abilities of Primary School students, and on the other hand, insufficient development at the level of the required problem.

Keywords: new technology, creative training, effective methodcompetitions, ICT application.

Бала бойындағы дарындылықты жас ерекшелігін ескере отырып анықтау. Бала дарындылығын ашылуын өз мүмкіншілік қабілетіне сәйкестендіре отырып дамыту, жетілдіру. Дарындылықтың талантқа айналуына күш салу.

Шығармашылық топ құру. Әлемдік, республикалық деңгейдегі психологиялық педагогикалық әдебиеттерге талдау жасап, мектебімізге сәйкес келетін әдістерді таңдап алу. Дарындылықты анықтаудың принциптерімен ұстанымдары бойынша диагностика жүргізу.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2010-2015 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасында «Бастауыш мектептің бағдарламасы баланың жеке тұлғасын қалыптастыруға, оның жеке қабілетін ашуға және дамытуға бағытталғанын» атап көрсетті. Тек біліммен қаруландырып қана қоймай, өздігінен білім алуды дамыта отырып үздіксіз өз бетінше өрлеуіне қажеттілік тудыратын жаңа технологияларды қолдану.

Ақпаратпен жұмыс істей алу білімін қалыптастырады және қатынас жасау қабілетін туғызады.

Жаңа таным құралдарын пайдалануға және ұйымдастыруға жағдай жасайды.

- Білім беруді ақпараттық тұрғыдан қамтамасыз етеді.
- Оқушылар өзіне қажетті ақпаратты жедел түрде алады.
- Білім сапасын арттыруға септігін тигізеді.
- Оқушылардың танымдық қызығушылығын арттырады.
- Оқытудың ой – өрісін, дүниетанымын кеңейтеді.

Алған білім негізін дамыта отырып оқушының шығармашылық деңгейін шыңдап, жетістіктерге жетуіне көмектеседі.

Жаңа ақпаратты жинақтап салыстырып, жүйелеп, нақты қорытынды жасап, дәлелдейді.

Алған білімін талдап, жинақтап, жүйелілік қалыптастырады. *Тақырыптың жаңашылдығы:*

XXI ғасырдың алғашқы жылдарының негізгі проблемаларының бірі «Білім бүкіл өмір бойына» қағидасын жүзеге асыратын білім жүйесінің ұйымдық құрылымдарына іздеу болып табылады.

Ақпараттық технология ақпаратты алудың, жеткізудің, сақтаудың және пайдаланудың әдістері мен құралдары.

Дьюидің айтуы бойынша мәселелерге ерекше көңіл аудару оқушылардың табиғи әуесқойлығын оятып, оларды сыни тұрғыдан ойлауға итермелейді, яғни «нақты бір мәселені қарастырып, қиын жағдайдан шығудың жолын өзіндік іздеу арқылы оқушы шын мәнінде ойланады». Осыдан сын тұрғысынан ойлау бағдарламасының бәсекеге қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыруда жаңашылдығы ерекше.

«Мен еш уақытта өз оқушыларыма еш нәрсе үйретпеймін-тек қана олардың оқуы үшін жағдай жаратамын» Альберт Эйнштейн дегендей мектептің тірегі де, жүрегі де, білімнің тұтқасы да – мұғалім. Бала тағдыры қолына сеніп тапсырылып отырған басты тұлға екені ұстаз екені де баршаға белгілі. Альберт Эйнштейннің пікірін одан әрі дамыта отырып, педагогикалық үрдіс оқушы мен мұғалімнің бірлескен әрекеті: бір жағынан бұл мұғалімнің бағыттаушы, ал екінші жағынан оқушының өзінің ішкі әрекеті. Ол оқушының белсенді білім игеруі мен қызығушылығына, талпынысына ерекше мән берді. Қазақ мектептерінде дидактикалық міндеттерді шешуде Ы.Алтынсарин үлкен үлес қосты. Алтынсариннің мұғалім міндеттері туралы, қалай оқыту керек, қалай оқу керек деген талаптары біздің зерттеулерімізде маңызы болды.

Тәуелсіз елдің тірегі білімді ұрпақ, өркениет біткеннің өзегі білім, ғылым, тәрбие дейтін болсақ, осының барлығының бастауы – бастауыш мектеп. Ал бастауыш буынның негізгі міндеті баланың жеке басын бастапқы қалыптастыруды қамтамасыз ету, оның қабілеттерін дамыту, адамзаттың асыл қасиеттерін оқушы бойына сіңіру. Баланың шығармашылық іс-әрекеттерін, ұлттық мәдениет пен рухани құндылықтарын тәрбиелеу ана тілі арқылы жүзеге асады. Оқытатын пәндердің бәріне бірдей керекті, бәрін қаусырып, орап алатын пән екені даусыз. Ана тілін жақсы меңгеріп алмай, өзге пәндерді түсіну мүмкін емес. Ана тілін үйрену, сөздерді жаттау, олардың жүйесін, өзгеру заңдарын білу ғана емес, тіл үйренумен қатар, бала тілдің сансыз көп ұғымдарын, ойларын, сезімдерін, меңгереді. Мұғалім оқушының өзін ізденуге жетелейді, ойлауға үйретеді, түрлі іс-әрекетке бағыттайды. Шығармашылық сабақтар әр оқушының жеке қабілеттері мен мүмкіндіктерін, танымдық іс-әрекеттері мен дағдыларының дәрежесін көрсетіп береді. Оқушының шығармашылық әрекетін ұйымдастыру барысында бала өзінің бұған дейінгі білетін әдіс-тәсілдерінің жеткіліксіз екенін сезетіндей жағдайға түсуі керек. Содан барып оның білім алуға деген ынта-қыласы артады, білім алуға әрекеттенеді.

Өз тәжірибемде «Назарбаев Зияткерлік мектебі» бойынша курстан өтіп, одан алған тәжірибемді қолданудамын. Бұл бағдарламаның басты мақсаты педагог қызметкерлердің қосымша білім мен дағдылар көлемін алуға білімдік қажеттіліктерін қанағаттандыру, қазақстандық мұғалімдерге қарқынды өзгеріп жатқан өмір жағдайында үздіксіз кәсіби дамуға дайын болуға көмектесу. Мұғалімдерді оқушылардың бойында өз бетімен білім алу, өзін-өзі реттеу дағдыларын қалыптастыруға, түрлі адамдармен тиімді диалог жүргізе алатын, қазіргі заманда табысты өмір сүруге дайын, сандық технологияларда құзырлылық танытатын белсенді азамат, болашақ маман ретінде қалыптасуға көмектесетін оқу үдерісін ұйымдастыру үшін қажетті біліммен және практикалық дайындықпен қамтамасыз ету. Бұл бағдарлама негізінен жеті модульге сараланған. Модульдер:

1. Оқыту мен оқудағы жаңа әдіс-тәсілдер
2. Сыни тұрғыдан ойлауға үйрету
3. Оқыту үшін бағалау және оқуды бағалау
4. Оқытуда АКТ-ны пайдалану
5. Талантты және дарынды балаларды оқыту
6. Оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес оқыту және оқу
7. Оқытудағы басқару және көшбасшылық.

Оқыту мен оқудағы жаңа әдіс-тәсілдер ретінде «Диалог арқылы оқыту», «Қалай оқу керектігін үйрету» деп қарастырамыз. Диалог негізінде оқыту мен оқу оқушылардың өзара сұхбаттасуы және мұғаліммен оқушы арасындағы диалогтің шәкірттердің өзіндік ой-пікірін жүйелеу мен дамытуына көмектесетін амал.

Сыни тұрғыдан ойлауға үйрету екі мағынада қарастырылады: оқушылардың сыни тұрғыдан ойлауын дамыту және мұғалімдердің сыни тұрғыдан ойлауын дамыту. Оқушыларға қатысты олар жан-жақты ойлап, өз ойларын толықтай жеткізе біледі, ойларын дұрыс болмаса да еркін жеткізе алады, әр оқушы әртүрлі ойларын айту арқылы ортақ бір пікірге келеді.

Оқытуды бағалау (жиынтық баға) баға қою, мадақтау, оқу қортындысын шығару. Оқыту үшін бағалау (формативті) әр топ оқушылары немесе бағалаудың түрлері бойынша бағалау. Әртүрлі критерилар арқылы, ым ишара арқылы, білім ағашы арқылы, смайликтер арқылы бағалауға болады.

АКТ-ны пайдалану бұл оқушыларға интерактамен жұмыс жасай білуге, ол арқылы сурет сала білуге, интернет желісін пайдаланып ақпараттар алуға, сюжетті суреттерді анық көруге, видеороликтер көруге дағдыландырады.

Қазақстанның көркеюі үшін оқушылардың таланты мен қабілетін ашып, оларды оқыту барысында дамыту өте маңызды. Мектепшілік шаралар өткізуде әр оқушының талантын байқаймыз, ал ешқандай шараға қатыспайтын тұйық оқушылар арасында әртүрлі қызықты жарыстар өткізу арқылы дарынын байқау болып табылады.

Жас ерекшеліктеріне сәкес оқыту да бұл модульмен тығыз байланыста.

Көшбасшыны анықтау өткізетін кез-келген сабақта сынып оқушыларын топқа бөліп, әр топтан лидер таңдап алу. Келесі сабақта топтарды өзгертіп отыру арқылы әр сабақ сайын лидерлер шығып, оқушылар толық қамтылып шығады.

Бұл бағдарламадағы осы айтылған 7 модульді кез – келген сабақтарда барлығын дерлік қолданып шығуға болады. Өзім өткізген сабақтарда оқушыларым топқа бөлінуге қалыптасты, постер арқылы қорғауға үйренді, интерактамен сабақ көруге дағдыланды, бағалау түрлерін пайдалана білді.

Жаңа әдіс-тәсілдерді қолдануда оқушылардың танымдық қажетсінуін анықтау үшін мынадай тест құрастырдым:

- Мен білуге тырысамын.
- Мен өз қабілетіме сенемін.
- Өз пікірімді толық жеткізуге тырысамын.
- Сабақта кездесетін кедергілерді жеңуге тырысамын.
- Өзімнің және жолдасымның әрекетін салыстырамын.
- Өзімді бағалауға дағдыланамын.
- Өз білімімді, тәжірибелерді өмірде іске асырамын деп ойлаймын.
- Өзімнің қызығушылығымға байланысты достар іздеймін.
- Жақсы нәтижелерге жетемін.
- Жауапкершіліктен қорықпаймын.

5-ия, 4-көбінесе, 3-кейде, 2-білмеймін, 1-жоқ

Оқушылар жалпы ұпай санын есептеп шығарады. Егер сізде 45 ұпайдан жоғары болса, онда сіз қажеттіліктеріңізді белсенді орындайсыз. 36-44 ұпай өзіңізді дамытуға құлшынбайсыз. 14-35 ұпай өзіңізді мүлдем дамытпайсыз. Тест нәтижесінен оқушылардың 20 пайызы 45-ұпайдан жоғары, 48 пайызы 36-44 ұпай жинаса, 32 пайызы 14-35 ұпай жинады.

Бастауыш сынып оқушыларына жаңа әдіс-тәсілдерді тиімді қолдану арқылы оқушының білімге деген қызығушылығын оятып, терең ойлау қабілетін, белсенділігін қалыптастыруға болады. Бұған дейін оқушы мұғалім мен оқулыққа ғана бағынатын болса, енді ол сыни тұрғыдан ойланып, өз ойын дәлелдей алатын тұлғаға айналды. Оқушылардың тілін, ойын, еркін сөйлеуін дамытып, топпен жұмыс істеу кезінде бірін-бірі тыңдай білуге үйретеді.

- Оқушының өз бетінше білім алуға деген құштарлығы оянды;
- Шығармашылық жұмыс істеуге дағдыланды;
- Оқуға ынта-ықыласы артты;
- Бір-бірінің ойын, пікірін сыйлауға үйренді;
- Өз бойларына жақсы қасиеттерді жинауға үйренді; • Өз ойын қағазға түсіруді үйренді;
- Оқушының жеке басын, ұжымды сыйлауға үйренді:

Көрсетілген әдіс-тәсілдер бастауыш сыныптарға тиімді екендігіне көзім жетті. Әрбір мұғалімнің басты міндеті оқушының жеке басының қасиеттерін, қабілеттерін дамытып, талантын, шығармашылығын ашу. Ұлы ғалым Д.И.Менделеев мұғалімдердің ғылымның сарқылмас көзін ашудағы еңбектерін жоғары бағалаған. «Ғылымды сүйген және жақсы меңгере білген мұғалім ғана оқушыларына терең де мағыналы білім бере алады» деген. Болашақта өркениетті елдердің жоғары технологиясын меңгерту, дүниежүзілік білім кеңістігіне шығу бүгінгі күннің мақсаты.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. «Қазақстан мектебі» журналы. Алматы: 2009.- №9.
2. «Қазақстан мектебі» журналы. Алматы: 2007. - №11-12.
3. Н.С.Сарсенова «Педагог кадрлардың біліктілігін арттыруда оқытудың жаңа технологиясын енгізудің тиімді жолдары» Алматы: 2006.
4. А. Алимов Интербелсенді әдістемені ОО-да қолдану мәселелері. – Алматы: 2013 - №7.
5. Мұғалімдерге арналған нұсқаулық. Үшінші деңгей. «Назарбаев зияткерлік мектебі» - ДББҰ, 2012ж.

МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИЙ В ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Мицуля Елена Андреевна

Магистрант 2 курса, ОП 7М01301 «Педагогика начального образования»,
Кокшетауский университет им.Ш.Уалиханова

Шаяхметова Айсулу Алкешевна

Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, г.Кокшетау

Elena_petr_2011@mail.ru

***Аннотация:** В условиях стремительного развития информационного общества педагогическая практика требует от учителя начальных классов внедрения инновационных подходов, методов и технологий. Данная статья посвящена методическим аспектам внедрения инноваций в образовательный процесс начальной школы. Рассматриваются формы, методы и стратегии, способствующие развитию творческой активности учащихся, формированию функциональной грамотности, критического*

мышления и коммуникативных умений. Особое внимание уделяется роли самого учителя как медиатора между традиционным обучением и цифровой трансформацией. В статье раскрываются психолого-педагогические условия успешной реализации инновационных методик, опираясь на научные труды отечественных и зарубежных исследователей. Также поднимаются вопросы подготовки учителей к инновационной деятельности, самообразования, методического сопровождения и адаптации авторских разработок в практику. Представленные выводы и предложения могут быть полезны для педагогов, методистов, администраторов и исследователей в области начального образования.

Ключевые слова: начальная школа, инновации, методическая работа, педагогика, цифровые технологии, учитель, обучение, методология.

БАСТАУЫШ МЕКТЕП МҰҒАЛІМІНІҢ ҚЫЗМЕТІНЕ ИННОВАЦИЯЛАРДЫ ЕНГІЗУДІҢ ӘДІСТЕМЕЛІК АСПЕКТІЛЕРІ

Мицуля Елена Андреевна

2 курс магистранты, 7M01301 «Бастауыш білім педагогикасы» білім беру бағдарламасы,
Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті

Шаяхметова Айсулу Алкешевна

Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қаласы

Elena_petr_2011@mail.ru

Аннотация: Ақпараттық қоғамның қарқынды дамуы жағдайында педагогикалық практика бастауыш сынып мұғалімінен инновациялық тәсілдерді, әдістер мен технологияларды енгізуді талап етеді. Бұл мақалада бастауыш мектептегі білім беру үдерісіне инновацияларды енгізудің әдістемелік аспектілері қарастырылады. Оқушылардың шығармашылық белсенділігін дамытуға, функционалдық сауаттылықты, сыни ойлауды және коммуникативтік дағдыларды қалыптастыруға ықпал ететін формалар, педагогтер мен стратегиялар талданады. Ерекше назар мұғалімнің дәстүрлі оқыту мен цифрлық трансформация арасындағы медиатор ретіндегі рөліне аударылады.

Мақалада инновациялық әдістерді табысты іске асырудың психологиялық-педагогикалық шарттары ашылады және бұл ретте отандық және шетелдік зерттеушілердің ғылыми еңбектеріне сүйенеді. Сонымен қатар, мұғалімдерді инновациялық қызметке дайындау, өзін-өзі біліммен қамту, әдістемелік қолдау көрсету және авторлық әзірлемелерді практикаға бейімдеу мәселелері қарастырылады. Ұсынылған тұжырымдар мен ұсыныстар бастауыш білім беру саласындағы педагогтар, әдіскерлер, әкімшілік қызметкерлер мен зерттеушілер үшін пайдалы болуы мүмкін.

Кілт сөздер: бастауыш мектеп, инновациялар, әдістемелік жұмыс, педагогика, цифрлық технологиялар, мұғалім, оқыту, әдістеме.

METHODOLOGICAL ASPECTS OF IMPLEMENTING INNOVATIONS IN THE ACTIVITIES OF A PRIMARY SCHOOL TEACHER

Mitsulya Elena Andreevna

2nd-year master's student, Educational Program 7M01301 "Primary Education Pedagogy," Sh.
Ualikhanov Kokshetau University

Shaikhmetova Aisulu Alkeshевна

Sh. Ualikhanov Kokshetau University, Kokshetau

Elena_petr_2011@mail.ru

Annotation: In the context of the rapid development of the information society, pedagogical practice requires primary school teachers to implement innovative approaches, methods, and

technologies. This article is dedicated to the methodological aspects of introducing innovations into the educational process of primary school. It examines forms, methods, and strategies that contribute to the development of students' creative activity, the formation of functional literacy, critical thinking, and communication skills. Special attention is given to the teacher's role as a mediator between traditional education and digital transformation.

The article explores the psychological and pedagogical conditions for the successful implementation of innovative methodologies, relying on the scientific works of domestic and foreign researchers. It also addresses the issues of preparing teachers for innovative activities, self-education, methodological support, and the adaptation of original developments into practice. The conclusions and recommendations presented may be useful for teachers, methodologists, administrators, and researchers in the field of primary education.

Keywords: primary school, innovations, methodological work, pedagogy, digital technologies, teacher, learning, methodology.

Современное начальное образование находится на этапе активного переосмысления своих целей, задач и методов. Условия цифровизации, запросы общества на развитие личности с гибким мышлением, высокой адаптивностью и коммуникативной компетенцией требуют от учителя начальных классов новых подходов. В этих условиях инновационная деятельность становится неотъемлемой частью методической работы педагога. Она предполагает осознанное применение современных образовательных технологий, поиск новых решений в обучении и воспитании младших школьников, внедрение авторских методик, а также адаптацию педагогического процесса под нужды конкретного детского коллектива.

Инновации в начальной школе не ограничиваются только внедрением цифровых технологий или технических средств обучения. Подлинные инновации затрагивают все аспекты образовательного процесса — от организационных форм до методов преподавания, от построения учебных программ до систем оценки, от способов взаимодействия с учениками до формирования образовательной среды. Современный педагог не просто использует новые ресурсы, а переосмысливает саму концепцию обучения: он делает акцент на активное участие детей, их личностное развитие, на создание условий, в которых каждый ребёнок ощущает себя успешным и нужным участником процесса. Учёный Л.С. Выготский утверждал: “Образование не должно догонять развитие, а опережать его, задавая зону ближайшего развития” [1,76]. Это фундаментальный тезис, который особенно важен в контексте начального обучения. Дети младшего школьного возраста характеризуются высокой восприимчивостью, любознательностью, открытостью к новому, однако им необходима эмоциональная поддержка, чёткая структура, положительное подкрепление. Именно поэтому любые инновации в начальной школе должны внедряться осознанно, с учётом возрастных и психологических особенностей учащихся. Важно, чтобы новые методы и формы не вызывали у детей перегрузки или тревожности, а наоборот — мотивировали к познанию, вызывали интерес, чувство уверенности и успеха. Учитель при этом выполняет роль не только носителя знаний, но и вдохновляющего наставника, проводника в мир новых знаний и умений. Он становится медиатором между ребёнком и учебным содержанием, между традицией и современностью, между личным опытом и общественным знанием. Только обладая методической гибкостью, креативным мышлением и эмпатией, педагог может адаптировать инновационные идеи под потребности конкретного класса, конкретного ученика. Инновации в начальной школе — это не эксперимент ради новизны, а продуманная система, ориентированная на результат. И этот результат заключается не только в академических успехах, но и в формировании личности, уверенной в себе, способной к самостоятельному мышлению, взаимодействию и решению задач. Именно такой подход делает инновации живыми, нужными и эффективными.

Современные методические подходы к организации обучения в начальной школе всё более уверенно смещаются в сторону активных и личностно-ориентированных форм. Это означает отход от традиционного, объяснительно-иллюстративного обучения в пользу таких технологий, как проектное, деятельностное, игровое и исследовательское обучение. Эти подходы ориентированы не только на передачу знаний, но и на формирование у младших школьников навыков самостоятельной работы, коммуникации, саморегуляции и критического мышления. Они способствуют развитию познавательного интереса, инициативности, умения работать в команде и видеть взаимосвязи между учебным материалом и реальной жизнью. Особое внимание уделяется соответствию методики требованиям обновлённых образовательных стандартов, в которых приоритет отдан формированию функциональной грамотности. Это означает, что ученик должен не просто знать, а уметь применять знания в новых ситуациях, анализировать информацию, делать выводы и принимать решения. В этом контексте важна не только форма подачи материала, но и его содержательная насыщенность, межпредметные связи, рефлексивный компонент. В начальной школе, где ребёнок только начинает осваивать роль ученика, особенно важно, чтобы педагог направлял его путь не только с точки зрения академических целей, но и личностного развития. Учёный Т.Ж. Галина справедливо заметила: «Инновационное обучение начинается с инновационного мышления самого учителя» [2,81]. Это утверждение подчёркивает важную мысль: никакая методика не будет работать эффективно, если сам педагог не готов меняться, пробовать новое, анализировать собственную практику. Внедрение инноваций — это не просто реализация методических рекомендаций, это, прежде всего, изменение позиции учителя: от транслирующего знаний к направляющему, от контролирующего к поддерживающему, от монолога к диалогу. В этом процессе важно сохранять методическую мобильность, стремление к непрерывному профессиональному росту, готовность к эксперименту и принятию обратной связи. Без внутренней готовности педагога к таким изменениям даже самые передовые методы могут остаться на уровне формального исполнения. Лишь педагог, обладающий внутренней мотивацией к развитию и глубоким пониманием целей обучения, способен сделать инновационные подходы действительно эффективными в практике начального образования.

Инновационная деятельность учителя начальных классов невозможна без системной методической поддержки. Методическая работа в школе должна быть ориентирована на создание условий для профессионального развития педагога, освоения новых образовательных технологий и формирования индивидуального методического стиля. Однако, несмотря на наличие нормативных документов и обширной теоретической базы, на практике многие учителя сталкиваются с рядом трудностей. Это могут быть отсутствие времени, высокая нагрузка, недостаточный уровень цифровой подготовки, а также неуверенность в эффективности предлагаемых инноваций.

Учёный Е.П. Белозёров подчёркивает: «Внедрение инноваций требует не только технической базы, но и изменения педагогического сознания» [3,74]. Это означает, что любые нововведения в работе учителя должны начинаться с пересмотра его профессиональных установок, переоценки традиционных методов и готовности к эксперименту. Методические объединения, педагогические мастерские, курсы повышения квалификации, практико-ориентированные семинары и стажировки становятся важными формами сопровождения педагогов в процессе внедрения инноваций. Важно, чтобы методическая поддержка была не декларативной, а адресной, учитывающей уровень подготовки, педагогический опыт, особенности учеников и школы. Помимо организационных аспектов, важную роль играет и внутренняя мотивация учителя. Когда педагог чувствует поддержку со стороны администрации, коллег, родителей и видит результаты своей работы, у него возникает желание развиваться, пробовать новое, делиться опытом. Особенно это актуально в начальной школе, где успехи детей непосредственно зависят от качества взаимодействия педагога с каждым учеником. Новые технологии

позволяют варьировать способы подачи материала, формировать индивидуальные образовательные маршруты, интегрировать обучение с реальной жизнью.

Сегодня в практику начального образования активно внедряются современные инновационные подходы, такие как STEM- и STEAM-обучение, использование цифровых платформ, интерактивных онлайн-сервисов, технологий дополненной реальности, а также элементов геймификации. Все эти средства, безусловно, открывают новые горизонты в образовательном процессе, делают обучение более наглядным, вовлекающим и ориентированным на реальные жизненные задачи. Они позволяют младшим школьникам не просто усваивать материал, а работать с ним в действии, в формате эксперимента, проектной или исследовательской деятельности. Однако возникает важный вопрос: насколько результативным будет использование инноваций, если оно не соответствует возрастным, психологическим и познавательным особенностям конкретного класса? Эффективность любых нововведений зависит от способности учителя адаптировать их под контекст: уровень подготовки учащихся, особенности учебной темы, динамику учебного коллектива. Одно и то же цифровое приложение может быть продуктивным в одном классе и абсолютно неэффективным в другом. Именно поэтому инновации требуют не шаблонного внедрения, а методической гибкости, педагогической интуиции и профессиональной чуткости. Учитель должен уметь не просто включать технологию в урок, а осмысленно интегрировать её в целостный учебный процесс, связывая с целями, задачами и ожидаемыми результатами. Учёный А.Н. Мухамедияров считает: «Инновации становятся значимыми тогда, когда они осмыслены, апробированы и встроены в систему педагогической деятельности» [4,59]. Эта позиция подчёркивает, что подлинная инновация — не внешняя новизна, а внутренняя трансформация методики, ведущая к качественному улучшению образовательных результатов. Учитель, внедряющий новшество, должен не только владеть им технически, но и уметь оценивать его влияние на мотивацию учеников, уровень усвоения материала, развитие ключевых компетенций.

Внедрение инноваций в деятельность учителя начальных классов оказывает влияние не только на организацию образовательного процесса, но и на личностное и профессиональное развитие самого педагога. Современный учитель становится агентом изменений, способным не просто передавать знания, но и развивать учащихся как личностей, формируя у них ключевые компетенции XXI века — критическое мышление, креативность, умение решать проблемы, коммуникативные и цифровые навыки. Однако для того, чтобы стать носителем этих компетенций, педагог сам должен пройти путь трансформации — от традиционного исполнителя учебных программ к рефлексивному, исследующему и проектирующему профессионалу.

Инновационная деятельность требует от современного учителя не только технической подготовки или знания новейших методик, но прежде всего — высокого уровня профессиональной осознанности, готовности к постоянному самообразованию и переосмыслению своей практики. Инновация в педагогике — это не просто использование новых технологий или нестандартных упражнений. Это, прежде всего, глубокий внутренний процесс, при котором учитель регулярно анализирует, насколько его подходы эффективны, как они соответствуют потребностям детей и вызовам времени, и что можно изменить или усовершенствовать. В условиях стремительного развития образования, постоянного обновления стандартов и цифровой трансформации образовательного пространства инновации становятся необходимостью, а не выбором. Самообразование — ключ к профессиональной устойчивости. Учитель, который не останавливается в обучении, посещает семинары, вебинары, изучает новейшие исследования, вступает в профессиональные педагогические сообщества, — оказывается способным гибко адаптироваться к изменениям. Однако одной только теории недостаточно: необходима и практическая смелость к эксперименту, способность к рефлексии. Учитель должен уметь задаваться вопросами: «Почему я делаю именно так?», «Что работает лучше в моей практике?», «Что можно изменить во благо учеников?». Учёный И.В. Щербакова

утверждает: “Современный педагог – это медиатор между традицией и инновацией, между стабильностью и развитием” [5,88]. Эта мысль подчёркивает особую роль учителя как проводника между опытом прошлых поколений и новыми образовательными реалиями. Сегодня учитель должен не отвергать традиции, но и не цепляться за них слепо. Он обязан отбирать из педагогического наследия лучшее и адаптировать это с учётом современных вызовов, включая цифровизацию, развитие креативного мышления у детей, навыков самообучения, коммуникации и сотрудничества.

Отдельного внимания заслуживает вопрос оценки эффективности инновационной деятельности. Важно не просто использовать новые методы, а анализировать их влияние на качество образования, вовлечённость и успехи учеников. Для этого необходимо внедрение мониторинга, обратной связи, обсуждение результатов на методических совещаниях и открытых уроках. Именно такой подход позволяет сделать инновации устойчивыми и значимыми в долгосрочной перспективе.

Подводя итог, методические аспекты внедрения инноваций в деятельность учителя начальной школы охватывают широкий круг задач: от профессиональной подготовки педагога до системной поддержки, от выбора технологии до её педагогической адаптации. Только при наличии мотивации, грамотного методического сопровождения и ориентации на личностный рост ученика инновационная педагогическая деятельность становится по-настоящему эффективной.

Список использованных источников:

1. Выготский Л.С. Психология развития человека. – М.: Педагогика, 2021. – 456 с.
2. Галина Т.Ж. Методическое сопровождение инновационного обучения. – Астана: Академия образования, 2020. – 318 с.
3. Белозёров Е.П. Современные подходы к организации методической работы. – СПб.: Лань, 2019. – 279 с.
4. Мухамедияров А.Н. Профессиональное развитие педагога в условиях цифровой трансформации. – Алматы: Білім, 2022. – 244 с.
5. Щербакова И.В. Учитель и инновации: стратегия профессионального роста. – Казань: Центр педагогических исследований, 2020. – 191 с.
6. Каратаева А.Р. Инновации в начальной школе: теория и практика. – Тараз: НИЦ, 2021. – 207 с.

УДК 376.1

РАЗРАБОТКА МОДЕЛИ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ ДЛЯ СОЦИАЛИЗАЦИИ УЧАЩИХСЯ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТЕНУІНЕ АРНАЛҒАН ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫНЫҢ ҮЛГІСІН ДАЙЫНДАУ DEVELOPMENT OF AN EDUCATIONAL MODEL FOR THE SOCIALIZATION OF STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Мухамедкалиева Диана Рустановна¹

Стукаленко Нина Михайловна²

¹Магистрант, НАО Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова

²Доктор педагогических наук, профессор, академик АПНК, МАИН,
НАО Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова

seitova_j_k@mail.ru, nms.nina@mail.ru

Аннотация. В статье рассматриваются подходы к разработке модели воспитательной работы, направленной на социализацию учащихся с особыми образовательными потребностями (ООП). Определяются основные компоненты модели, методологические основы ее реализации, а также практические рекомендации для педагогов и специалистов инклюзивного образования.

Ключевые слова: воспитательная работа, социализация, особые образовательные потребности, инклюзивное образование, адаптация.

Аңдатпа. Мақалада ерекше білім беру қажеттіліктері (ЕБК) бар оқушыларды әлеуметтендіруге бағытталған тәрбие жұмысының моделін әзірлеу тәсілдері қарастырылады. Модельдің негізгі компоненттері, оны жүзеге асырудың әдіснамалық негіздері, сондай-ақ инклюзивті білім беру педагогтары мен мамандарына арналған практикалық ұсыныстар анықталады.

Түйінді сөздер: тәрбие жұмысы, әлеуметтендіру, ерекше білім беру қажеттіліктері, инклюзивті білім беру, бейімделу.

Abstract. The article examines approaches to developing a model of educational work aimed at the socialization of students with special educational needs (SEN). The main components of the model, methodological foundations of its implementation, and practical recommendations for teachers and inclusive education specialists are identified.

Keywords: educational work, socialization, special educational needs, inclusive education, adaptation.

Проблема социализации детей с особыми образовательными потребностями является многогранной и активно исследуется многими учеными и специалистами по всему миру. Исследования этих ученых способствовали разработке различных методов и практик для успешной адаптации этих детей в учебных и социальных коллективах, а также для создания условий инклюзивного образования. Работы этих специалистов продолжают оставаться актуальными и влиять на развитие образовательных подходов и социальных стратегий для работы с детьми с особыми образовательными потребностями.

В Казахстане проблема социализации детей с особыми образовательными потребностями (ООП) также активно изучается и развивается в контексте инклюзивного образования, психолого-педагогической помощи и социальной интеграции таких детей. Вопросы, связанные с интеграцией детей с ООП в образовательный процесс, их социальной адаптацией и психоэмоциональным развитием, активно обсуждаются в научных и педагогических кругах [1].

В последние годы в Казахстане значительное внимание уделяется развитию инклюзивного образования, и большое количество исследований сосредоточено на вопросах социализации и адаптации детей с ООП. Важно отметить, что в стране разрабатываются различные государственные программы и проекты, направленные на поддержку этих детей.

«Концепция инклюзивного образования» — документ, который был разработан для обеспечения равных образовательных возможностей для всех детей, включая детей с ООП. В рамках этой концепции предусматривается создание инклюзивных классов, подготовка специалистов и разработка адаптированных образовательных программ.

Программы психолого-педагогической поддержки — в различных учебных заведениях и коррекционных школах Казахстана внедряются специальные программы, направленные на коррекцию и развитие когнитивных и социальных навыков детей с ООП. Эти программы включают как занятия с детьми, так и помощь родителям в процессе социализации их детей.

Центры инклюзивного образования — в Казахстане активно развиваются центры и школы, специализирующиеся на обучении детей с особыми образовательными потребностями. Эти учреждения обеспечивают не только образовательный процесс, но и воспитательную работу, направленную на социализацию и развитие социальной адаптации детей.

В школах функционируют ресурсные кабинеты поддержки инклюзивного образования, как элемент системы инклюзивного образования. Эти кабинеты играют важную роль в поддержке учащихся с особыми образовательными потребностями (ООП) и создании условий для их полноценного обучения в общеобразовательных школах. Ресурсные кабинеты позволяют детям с различными нарушениями (например, нарушениями слуха, зрения, речи, умственными нарушениями, аутизмом) получать индивидуальную помощь и адаптированную образовательную программу, что способствует их успешной интеграции в общеобразовательный процесс [2].

Проблема социализации детей с особыми образовательными потребностями в Казахстане активно исследуется и решается на уровне науки и практики. Ученые и педагоги Казахстана активно работают над созданием условий для инклюзивного образования, разрабатывают методики и программы, которые способствуют социальной интеграции детей с особыми образовательными потребностями. Это требует комплексного подхода и взаимодействия различных специалистов — педагогов, психологов, социальных работников и, конечно, родителей [3].

Организация воспитательной работы по социализации учащихся с особыми образовательными потребностями в Казахстане — это многогранный процесс, который требует вовлечения педагогов, родителей, специалистов и общественных организаций. Важным аспектом является создание инклюзивной образовательной среды, где каждый ребенок может развиваться и чувствовать себя ценным и уважаемым членом общества.

Воспитательная работа должна быть направлена на развитие у детей с особыми образовательными потребностями не только учебных навыков, но и социальных, эмоциональных и коммуникативных способностей, что позволяет им успешно интегрироваться в общеобразовательный процесс и общество в целом [4].

Мы предлагаем структуру модели воспитательной работы для социализации учащихся с особыми образовательными потребностями (ООП):

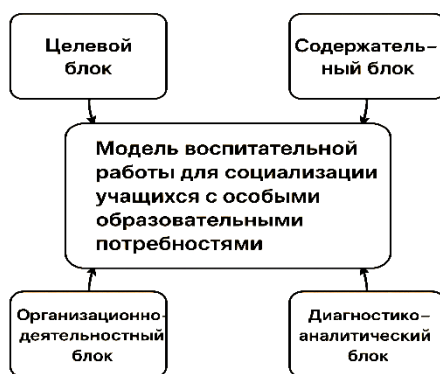

Рис.1 - Модель воспитательной работы для социализации детей с ООП

1. *Целевой блок* - является основой воспитательной модели, поскольку он формулирует основные цели и задачи социализации учащихся с ООП. Он включает в себя следующие направления.

Развитие коммуникативных навыков — это ключевая задача, направленная на развитие умения эффективно взаимодействовать с окружающими. Для детей с ООП важно не только научиться верно выражать свои мысли, но и слушать других, понимать их чувства

и реагировать на них адекватно. В процессе воспитательной работы важно использовать различные формы общения: вербальные и невербальные, формальные и неформальные.

Формирование устойчивых социальных отношений - учащиеся с ООП часто сталкиваются с трудностями в установлении и поддержании социальных контактов; важно создать условия для развития устойчивых, доверительных отношений как со сверстниками, так и с взрослыми. Это включает работу по преодолению социальной изоляции и формированию положительных социальных связей.

Развитие личностной автономии — это включает в себя обучение детей навыкам самоорганизации, ответственности и принятия решений. Учащиеся с ООП должны научиться самостоятельно ориентироваться в социальной среде, принимать решения, а также оценивать их последствия. Такой подход способствует их независимости и уверенности в себе.

2. *Содержательный блок* - определяет содержание воспитательной работы, включающее разработку и реализацию специальных программ и методик для развития социальных навыков у учащихся с ООП. Этот блок может включать следующие направления.

Программы, направленные на развитие социальных навыков. Это могут быть курсы и тренинги, включающие задачи по развитию эмпатии, навыков разрешения конфликтов, сотрудничества и взаимодействия в группе. Программы могут включать различные ролевые игры, социальные тренировки, которые помогают детям освоить важные социальные правила и нормы.

Мероприятия, способствующие социальной адаптации. Это могут быть как организованные мероприятия (например, экскурсии, встречи с людьми, имеющими опыт преодоления социальных барьеров), так и повседневные практики (например, работа в группах, участие в школьных и внешкольных мероприятиях). Такие мероприятия способствуют интеграции детей в общественную жизнь.

Методики воспитания. Важно использовать подходы, ориентированные на развитие самостоятельности и уверенности в себе. Методики могут включать как индивидуальные, так и групповые занятия. Основное внимание должно уделяться развитию навыков саморегуляции, позитивного восприятия себя, работы в коллективе и самовыражения [5].

3. *Организационно-деятельностный блок* - включает в себя механизмы реализации воспитательной работы и взаимодействие всех участников образовательного процесса. Это включает следующие компоненты.

Организация воспитательных мероприятий. Важно, чтобы все воспитательные мероприятия проводились в удобной и доступной форме для учащихся с ООП. Могут быть использованы различные форматы: тренинги, игры, мастер-классы, встречи с экспертами и успешными людьми, которые смогут послужить примерами для подражания.

Взаимодействие всех участников образовательного процесса. Включает в себя взаимодействие педагогов, психологов, социальных работников, родителей и самих детей. Каждый участник процесса играет важную роль: педагоги и психологи разрабатывают и внедряют специальные методики и тренинги, родители поддерживают воспитательный процесс дома, а дети принимают активное участие в воспитательных мероприятиях, развивая свои навыки.

Поддержка инклюзивной образовательной среды. Важно, чтобы школа или образовательное учреждение создавало условия для эффективного взаимодействия всех участников. Для этого нужно использовать доступные средства обучения, создавать пространство для совместной деятельности детей с разными потребностями [5].

4. *Диагностико-аналитический блок* - является неотъемлемой частью модели воспитательной работы, поскольку он позволяет мониторить и оценивать эффективность реализации всех мероприятий. Включает в себя следующие этапы.

Мониторинг процесса социализации. На этом этапе важно отслеживать, как учащиеся с ООП осваивают новые социальные навыки, насколько успешно они интегрируются в

коллектив, как взаимодействуют с другими детьми. Мониторинг может проводиться с помощью различных форм: наблюдения, анкетирования, тестирования, оценки поведения.

Оценка эффективности воспитательных мероприятий, которая может включать количественные и качественные данные о том, как изменяются навыки детей, их уверенность в себе, степень интеграции в коллектив. Также важно оценивать динамику в поведении ребенка в процессе его общения с другими детьми и взрослыми.

Корректировка подходов. На основе полученных данных осуществляется анализ эффективности работы и в случае необходимости вносятся изменения в программу воспитательной работы. Если какие-то методики или мероприятия не дали нужных результатов, их можно скорректировать или заменить другими, более эффективными подходами.

Таким образом, эта структура модели воспитательной работы направлена на создание условий для успешной социализации учащихся с особыми образовательными потребностями, используя комплексный подход, который обеспечивает взаимосвязь всех компонентов: цели, содержание, организацию работы и мониторинг эффективности.

Библиографический список литературы

1. Абдулаева Ш.М., Жанузакова Л.Р. Инклюзивное образование в Казахстане: проблемы и решения. - Алматы: Ғылым, 2019.
2. Абенова Н.А. Особенности социализации детей с особыми образовательными потребностями в Казахстане. - Алматы: Қазақ университеті, 2018.
3. Баймухамбетова С.Т. Психологическая поддержка детей с особыми образовательными потребностями в образовательных учреждениях. - Астана: Еуразия университеті, 2020.
4. Ермекова А.К. Инклюзивное образование в Казахстане: подходы и практики. - Алматы: ТОО "Көркем", 2017.
5. Жукова М.Б. Развитие инклюзивного образования в Республике Казахстан: теоретические и практические аспекты. - Астана: ҚазҰПУ, 2018.

ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ АРҚЫЛЫ АҒЫЛШЫН ТІЛІН ҮЙРЕТУДІҢ ЖОЛДАРЫ

Нәби Лиза Набиевна, Сыздық Нұрбек Жеңісұлы

Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау унияерситетінің профессоры, п.ғ.к.

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университетінің магистранты

Аннотация: Мақалада жасанды интеллект көмегімен жоғары сынып оқушыларының ағылшын тілін үйренудің заманауи әдістері қарастырылады. Адаптивті білім беру платформаларының, чат-боттардың және автоматтандырылған білімді бағалау жүйелерінің артықшылықтары талданады. Оқытуды жекелендіруге, тілдік кедергілерді жоюға және білім беру үдерісін автоматтандыруға ерекше назар аударылады. Сондай-ақ, сандық технологиялар дәуіріндегі мұғалімнің рөлі мен жасанды интеллекттің оқушылардың мотивациясына әсері қарастырылады. Мақалада білім беру саласындағы жасанды интеллект технологияларын дамыту перспективалары көрсетілген.

Кілт сөздер: жасанды интеллект, білім беруді жекелендіру, тілдік кедергі, когнитивтік үдерістер, білім берудің болашағы.

Abstract: The article explores modern methods of learning English among high school students using artificial intelligence. It analyzes the advantages of adaptive educational platforms, chatbots, and automated knowledge assessment systems. Special attention is given to personalized

learning, overcoming language barriers, and automating the educational process. The role of teachers in digitalization and the impact of AI on student motivation are also discussed. The article presents prospects for the development of artificial intelligence technologies in education.

Key words: artificial intelligence, personalized learning, language barrier, cognitive processes, future of education.

Аннотация: В статье рассматриваются современные способы изучения английского языка среди старшекласников с применением искусственного интеллекта. Анализируются преимущества использования адаптивных образовательных платформ, чат-ботов и автоматизированных систем проверки знаний. Особое внимание уделяется персонализации обучения, устранению языкового барьера и автоматизации образовательного процесса. Также обсуждается роль преподавателя в условиях цифровизации и влияние ИИ на мотивацию учащихся. В статье представлены перспективы развития технологий искусственного интеллекта в сфере образования.

Ключевые слова: искусственный интеллект, персонализация обучения, языковой барьер, когнитивные процессы, будущее образования.

Қазіргі білім беру технологиялары қарқынды дамып келеді, ал жасанды интеллекттің (ЖИ) оқу процесіне енгізілуі оқытудың сапасын арттырудың маңызды құралына айналууда. Бұл әсіресе шет тілдерін үйренуде ерекше маңызға ие, өйткені интерактивтілік, жекелендіру және жедел кері байланыс мүмкіндігі басты рөл атқарады. Цифрландыру жағдайында білім беру айтарлықтай өзгерістерге ұшырап, материалды тиімді меңгеруге арналған жаңа тәсілдер мен әдістерді қажет етеді [1].

Ағылшын тілін оқытудың дәстүрлі әдістері – оқулықтарды, дәрістерді және ауызша тәжірибені пайдалану – оқушыларға жеке көзқарасты тиісті деңгейде қамтамасыз ете алмайды. Жасанды интеллект инновациялық шешімдер ұсына отырып, оқу материалдарын әр студенттің нақты қажеттіліктеріне бейімдеуге, оның үлгерімін бақылауға және оқыту процесін уақтылы түзетуге мүмкіндік береді. ЖИ-ді пайдалану білімді бағалауды автоматтандыруға, жеке оқыту траекторияларын ұйымдастыруға және бейімделген білім беру платформаларын құруға ықпал етеді. Ағылшын тілін үйренетін жоғары сынып оқушылары тілдік ортаға тереңірек бойлау мен тілдік дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік беретін технологияларға қол жеткізеді.

Сонымен қатар, ЖИ енгізу білім сапасындағы аймақтық айырмашылықтарды жоюға көмектеседі, оқушының орналасқан жеріне қарамастан бірыңғай оқу стандарттарын ұсынады. Машиналық оқыту мен табиғи тілді өңдеу алгоритмдері күрделі сөйлеу құрылымдарын талдап, қателерді түзету бойынша автоматтандырылған ұсыныстар бере алады және материалды тиімдірек меңгеруге ықпал етеді. Осылайша, жасанды интеллект тек қосалқы құрал ғана емес, сонымен қатар оқушылардың жаңа құзыреттерін қалыптастыруға ықпал ететін білім беру процесінің толыққанды элементіне айналууда.

Кіріспе

Қазіргі әлем шет тілдерін, әсіресе бизнес, ғылым, технология және мәдениет салаларында халықаралық қарым-қатынас құралы болып табылатын ағылшын тілін терең білуді талап етеді. Осыған байланысты білім беру мекемелері ағылшын тілін үйрену тиімділігін арттыруға көмектесетін инновациялық технологияларды енгізуге тырысуда. Жасанды интеллект білім беру процесін трансформациялауда басты рөл атқарады, ол тілді тереңірек меңгеруге, білімді бағалауды автоматтандыруға және жекелендірілген оқытуды ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

ЖИ білім беру саласында белсенді түрде қолданылып, оқушылар мен мұғалімдер үшін көптеген артықшылықтар ұсынады. Ол мәтіндерді автоматты түрде талдауға, грамматикалық қателерді түзетуге, оқу материалдарын әрбір оқушының жеке қажеттіліктеріне бейімдеуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, жасанды интеллект

технологиялары интерактивті тапсырмалар құру, ойын механикасы арқылы оқыту және білімді автоматтандырылған бақылау үшін де пайдаланылуы мүмкін. Мұның бәрі тілді үйрену процесін қызықты, динамикалық және өнімді етеді.

ЖИ-ді қолданудың ең маңызды аспектілерінің бірі – оның үлкен көлемдегі деректерді талдау қабілеті. Бұл тек оқушылардың қателері мен әлсіз тұстарын анықтауға ғана емес, сонымен қатар олардың білімін жақсартуға көмектесетін ең қолайлы тапсырмалар мен жаттығуларды ұсынуға мүмкіндік береді. Дәстүрлі оқытумен салыстырғанда, мұғалім әрбір оқушыға бірдей деңгейде назар аударуы қиын болса, жасанды интеллект білім беру процесін дәл баптауды қамтамасыз етіп, жекелендірілген оқу бағдарламаларын жасайды. Осылайша, ЖИ-дің білім беру процесіне енгізілуі ағылшын тілін үйрену тиімділігін арттырып қана қоймай, оны жоғары сынып оқушылары үшін қолжетімді әрі қызықты етеді.

Ағылшын тілін үйренуде жасанды интеллектті қолдану

Жасанды интеллекттің ағылшын тілін үйренуде қолданылуы оқушылар үшін жаңа мүмкіндіктер ашады, тілді неғұрлым тиімді әрі мақсатты түрде меңгеруге көмектеседі. Қазіргі ЖИ технологияларының қатарына бейімделгіш білім беру платформалары, чат-боттар, дауыстық көмекшілер және автоматтандырылған кері байланыс жүйелері кіреді. Бұл құралдар оқыту процесін жекелендіруге мүмкіндік беріп, әр оқушыны оның білім деңгейі мен оқу стиліне сәйкес контентпен қамтамасыз етеді.

Duolingo, MyEnglishLab және Rosetta Stone сияқты бейімделгіш білім беру платформалары машиналық оқыту алгоритмдерін пайдаланып, оқушылардың үлгерімін талдайды және жекелендірілген оқу жоспарларын жасайды [2]. Олар студенттің білім деңгейіне сәйкес жаттығулар ұсынады, оның қателерін талдап, егжей-тегжейлі түсіндірмелер береді, бұл материалды жылдам меңгеруге ықпал етеді. Мұндай технологиялар дәстүрлі мектеп оқыту жүйесінде әсіресе пайдалы, өйткені мұғалімдер әр оқушыға жеткілікті көңіл бөлуге әрдайым мүмкіндік таба бермейді.

ЖИ қолданудың ең маңызды артықшылықтарының бірі – білімді автоматтандырылған түрде тексеру. Мысалы, Grammarly сервисі оқушылардың мәтіндерін талдап, грамматикалық қателер мен стильдік кемшіліктерді анықтап, түзетуге арналған ұсыныстар береді. Бұл жұмыстарды тексеруге кететін уақытты едәуір қысқартып, оқушыларға өз қателерін өздері талдауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, жасанды интеллект жүйелері әр студенттің жазу стиліне бейімделіп, олардың грамматикасын ғана емес, сонымен қатар мәтіннің мазмұндық және стилистикалық сапасын жақсартуға көмектеседі [2].

Осылайша, жасанды интеллект ағылшын тілін оқыту әдістерін жетілдіруге кең мүмкіндіктер береді, оқыту процесін икемді, тиімді және қызықты етеді. Интерактивті технологиялар, бейімделгіш платформалар және автоматтандырылған бағалау жүйелері оқушыларға тілді тереңірек меңгеруге көмектеседі, бұл материалды жақсырақ игеруге және коммуникативтік дағдыларды дамытуға ықпал етеді. ЖИ-ді білім беру процесіне енгізу ағылшын тілін үйренуді қолжетімді әрі ыңғайлы етіп, оқушылардың болашақта табысты болуына қажетті тілдік дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Жасанды интеллектті білім беру жүйесіне енгізу тек ағылшын тілін оқытуға арналған жаңа құралдарды жасаумен шектелмейді. Бұл бүкіл білім беру процесін кең ауқымды өзгертуге бағытталған. ЖИ дәстүрлі модельден бас тартуға мүмкіндік береді, онда мұғалім негізгі білім көзі болып, ал оқушылар тек ақпаратты қабылдаушылар ретінде әрекет етеді. Оның орнына, жасанды интеллект оқушылардың өзіндік жұмыс жасауына, сыни ойлауын дамытуға және шығармашылық қабілеттерін жетілдіруге бағытталған оқыту әдістеріне жол ашады.

Бұл өзгерістің негізгі аспектілерінің бірі – білім беруді жекелендіру. Бұрын оқыту әдістері бірыңғай стандарттарға негізделсе, қазір ЖИ технологиялары оқу процесін әрбір оқушының жеке қажеттіліктеріне бейімдеуге мүмкіндік береді. Бұл әсіресе шет тілдерін үйренуде маңызды, өйткені жаңа білімді меңгеру жылдамдығы мен ақпаратты қабылдау

тәсілі әр адамда әртүрлі болады. Мұндай тәсіл оқушылардың белсенділігін арттырып, ағылшын тілін өздеріне ыңғайлы форматта үйренуіне мүмкіндік береді. Мысалы, Duolingo және Babbel платформалары оқушының прогресін ескере отырып тапсырмаларды бейімдейді, ал Grammarly жазу дағдыларын жетілдіруге көмектесіп, қателерді талдауға мүмкіндік береді.

ЖИ дәуіріндегі мұғалімнің рөлі

Көптеген адамдар жасанды интеллекттің дамуы мұғалімнің рөлін төмендетеді немесе оны автоматтандырылған жүйелермен алмастырады деп қауіптенеді. Алайда, шын мәнінде, керісінше жағдай орын алуда: жасанды интеллект мұғалімді күнделікті қайталанатын тапсырмалардан босатып, оны оқытудың күрделі аспектілеріне көбірек назар аударуға мүмкіндік береді. Мысалы, грамматикалық қателерді тексеру немесе тесттер құрастырудың орнына, мұғалім оқушылардың коммуникативтік дағдыларын қалыптастыруға, аналитикалық ойлауын дамытуға және олардың мотивациясын арттыруға көбірек уақыт бөле алады.

Мұғалім тек білім көзі ғана емес, сонымен қатар оқу процесінің тәлімгері және үйлестірушісі болады. Оның басты міндеті – оқушыларға бағыт-бағдар беру, олардың тілдік интуициясын дамытуға және ақпаратты сыни тұрғыдан талдауға көмектесу. Өз кезегінде, жасанды интеллект көмекші құрал ретінде әрекет етіп, мұғалімге оқушылардың оқу жетістіктері туралы деректерді ұсыну, олардың күшті және әлсіз тұстарын анықтау және одан әрі оқыту стратегияларын ұсыну қызметтерін атқара алады.

Мысалы, Kahoot! және Quizlet сияқты білім беру платформаларын пайдалану білімді бағалау процесін автоматтандыруға көмектеседі, ал Andy сияқты чат-боттар оқушыларға қателік жіберуден қорықпай, ауызша сөйлеу дағдыларын жаттықтыруға мүмкіндік береді [3].

ЖИ көмегімен ағылшын тілін үйренудің психологиялық аспектілері

Жасанды интеллектті ағылшын тілін үйрену процесіне енгізудің тағы бір маңызды қыры – оның оқушылардың мотивациясына және психологиялық жағдайына әсері. Көптеген оқушылар тілдік кедергілерге тап болады, қателесуден қорқады немесе өз қабілеттеріне сенімсіздік танытады. Жасанды интеллект бұл қиындықтарды жеңуге көмектесіп, қоршаған ортаның қысымынсыз тілді қауіпсіз жағдайда қолдануға мүмкіндік береді.

ЖИ технологияларының арқасында оқу процесі аз стрессті әрі қызықты бола алады. Мысалы, ойын механикасы, бәсекелестік элементтері және тілді интерактивті форматта меңгеру мүмкіндігі оқыту процесін оқушылар үшін жайлы әрі тартымды етеді. Сонымен қатар, ЖИ оқушының эмоциялық жағдайын талдап, шаршау немесе мотивацияның төмендеу белгілерін анықтай алады және ағылшын тілін үйренуге қызығушылықты сақтап қалу үшін бейімделген оқыту әдістерін ұсынады.

ELSA Speak сияқты бағдарламалар оқушыларға проблемалық дыбыстарға бағытталған жекелендірілген жаттығулар арқылы айтылым дағдыларын жақсартуға көмектеседі [4].

Білім беру саласындағы жасанды интеллекттің жаһандық перспективалары

Жасанды интеллект саласындағы қазіргі жетістіктер – білім беру жүйесінде алдағы жылдары орын алатын ауқымды өзгерістердің бастауы ғана. Қазіргі уақытта ЖИ-дің ағылшын тілін және басқа пәндерді оқытуға айтарлықтай әсер етуі мүмкін бірнеше перспективалы бағыттарды атап өтуге болады:

Жекелендірілген білім траекторияларын жасау. Жасанды интеллект оқушының білім деңгейін талдап қана қоймай, ең тиімді оқыту әдістері мен стратегияларын болжауға мүмкіндік береді.

Икемді оқыту модельдері. Дәстүрлі мектеп бағдарламалары неғұрлым икемді бола алады, бұл оқушыларға материалды меңгеру қарқынын және әдістерін өз бетінше таңдауға мүмкіндік береді.

Аударма және сөйлеуді түсіну жүйелерін жетілдіру. Болашақта ЖИ тек тілді үйренуге көмектесіп қана қоймай, сонымен қатар контекст пен интонацияны дәл және интуитивті түрде түсінуге мүмкіндік береді, автоматтандырылған аударманы адам деңгейіне жақындатады [5].

Қорытынды

Жасанды интеллектті ағылшын тілін үйренуде қолдану білім беру процесін неғұрлым тиімді, икемді және мотивациялы етуге кең мүмкіндіктер ашады. Дегенмен, бұл технологияларды тек пайдалану ғана емес, сонымен қатар олардың болашақ құзыреттіліктерді қалыптастырудағы рөлін түсіну де маңызды. Жасанды интеллект мұғалімді алмастырмайды, бірақ ол оқытуды жеке оқушының қажеттіліктеріне бағытталған қуатты құралға айналдыра алады.

Болашақта ЖИ-дің білім беру саласындағы дамуы тек оқытуға ғана емес, сонымен қатар когнитивтік процестер мен оқушылардың эмоциялық қажеттіліктерін тереңірек түсінуге қабілетті интеллектуалды жүйелерді жасауға алып келеді. Бұл ағылшын тілін оқытудағы жаңа жетістіктерге жетуге көмектесіп, оқушыларға цифрлық әлемде жаңа білімді тиімді меңгеру құралдарын ұсынатын болады. Осылайша, адаптивті білім беру платформалары, интерактивті қосымшалар және VR-технологиялар сияқты инновациялық шешімдерді біріктіру оқыту әдістерінің түбегейлі өзгеруіне және тілдік білім берудің тиімділігін арттыруға ықпал етеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Warschauer, M., & Healey, D. (1998). Computers and language learning: An overview. *Language Teaching*, 31(2), 57–71.
2. Meskill, C., & Anthony, N. (2007). Teaching languages online. *Multilingual Matters*.
3. Kukulska-Hulme, A. (2009). Will mobile learning change language learning? *ReCALL*, 21(2), 157–165.
4. Levy, M. (1997). *Computer-assisted language learning: Context and conceptualization*. Oxford University Press.
5. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2001). *Approaches and methods in language teaching* (2nd ed.). Cambridge University Press.

УДК 37.013

АНАЛИЗ ТЕКУЩЕЙ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ КОЛЛЕДЖА КОЛЛЕДЖДІҢ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНДАҒЫ АҒЫМДАҒЫ БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІН ТАЛДАУ ANALYSIS OF THE CURRENT MANAGEMENT SYSTEM IN THE COLLEGE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Накешев Ж.К., доктор PhD, ассистент профессора кафедры педагогики и психологии, Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова.

nakeshev1969@mail.ru

Бекенова Д.У., кандидат педагогических наук, ассистент профессора кафедры педагогики и психологии, Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова.

Асаров М.М., магистр педагогических наук, лектор кафедры педагогики и психологии, Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова.

assar_65@mail.ru

Аннотация: в статье проанализирована управленческая и образовательная среда многопрофильного колледжа при Кокшетауском университете имени Ш. Уалиханова, выявлена комплексная система, основанная на гибкости, инновациях и стратегическом планировании, обеспечение качества образовательного процесса и адаптации к текущим требованиям рынка. Система мотивации и профессионального развития персонала, интеграция современных технологий и активное сотрудничество с социальными партнерами.

Ключевые слова: система управления, образовательная среда, система мотивации, система планирования, колледж, студенты, преподаватель, куратор, рынок труда.

Түйіндеме: Мақалада Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университетінің жанындағы көпсалалы колледждің басқару және білім беру ортасы талданды, икемділікке, инновацияларға және стратегиялық жоспарлауға негізделген кешенді жүйе, білім беру процесінің сапасын қамтамасыз ету және нарықтың ағымдағы талаптарына бейімделу анықталды. Персоналды ынталандыру және кәсіби дамыту жүйесі, заманауи технологияларды интеграциялау және әлеуметтік серіктестермен белсенді ынтымақтастық.

Түйін сөздер: басқару жүйесі, білім беру ортасы, мотивация жүйесі, жоспарлау жүйесі, колледж, студенттер, оқытушы, куратор, еңбек нарығы.

Abstract: the article analyzes the management and educational environment of the multidisciplinary college at Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, identified a comprehensive system based on flexibility, innovation and strategic planning, ensuring the quality of the educational process and adaptation to current market requirements. A system of motivation and professional development of staff, integration of modern technologies and active cooperation with social partners.

Key words: management system, educational environment, motivation system, planning system, college, students, teacher, supervisor, labor market.

Система управления образовательной организацией отличается своей спецификой, которая заключается в особом подходе к организации учебного процесса и административному управлению. Направленное на обеспечение качественного образования и создание условий для всестороннего развития студентов. Руководство таких организаций требует не только педагогических знаний, но и навыков управления, стратегического планирования и способности адаптироваться к изменяющимся образовательным требованиям и технологиям.

Одной из ключевых характеристик является интеграция образовательных и управленческих процессов, что способствует эффективному взаимодействию между преподавателями, студентами и администрацией. Это также подразумевает активное использование педагогических инноваций и информационных технологий в образовательном процессе. Кроме того, система управления должна быть гибкой, чтобы эффективно реагировать на внешние и внутренние изменения, включая изменения в законодательстве, образовательных стандартах и потребностях рынка труда.

Таким образом, особенность системы управления образовательной организацией проявляется в ее способности сочетать педагогическую эффективность с управленческой компетентностью, адаптируясь к динамичной образовательной среде и удовлетворяя

потребности всех заинтересованных сторон. Структура управления колледжем показана на рисунке 1.

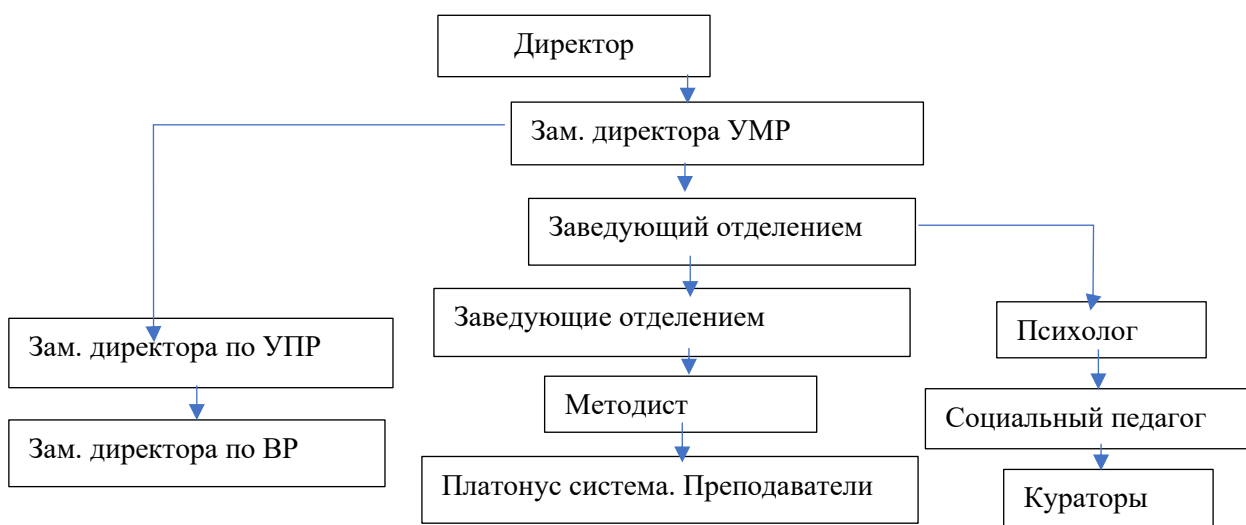

Рисунок 1. Организационная структура управления Многопрофильного колледжа при НАО КУ им. Ш. Уалиханова

Примечание – составлено автором на основе источника [1]

Организационная структура управления Многопрофильного колледжа при НАО КУ им. Ш. Уалиханова выстроена по иерархическому принципу с централизованным управлением и имеет дивизиональный тип, что подразумевает строгую вертикаль власти и четкое разделение обязанностей. Дивизиональная организационная структура, характеризующаяся централизованным управлением и строгой иерархией, весьма эффективна для четкого разделения обязанностей и централизации власти в рамках крупных учебных заведений.

Во главе структуры стоит директор, который отвечает за стратегическое управление, общую политику и представление колледжа во внешних отношениях. Заместители директора разделяют между собой обязанности по учебно-методической и воспитательной работе, что позволяет более детализированно подходить к каждому аспекту учебного процесса.

Заведующие отделениями выполняют функции по оперативному управлению учебными направлениями и специальностями, координируют работу преподавательского состава и методистов, что обеспечивает выполнение учебных планов и программ. Методисты, в свою очередь, занимаются разработкой методических материалов, контролем качества и организацией учебного процесса на всех уровнях.

Психолог и социальный педагог играют ключевую роль в поддержке студентов, занимаясь вопросами адаптации, развития личностных качеств и предоставлением психологической помощи. Они также участвуют в разработке и реализации программ социализации и воспитательных мероприятий.

Кураторы, работающие напрямую со студентами, организуют внеучебную активность, следят за академической успеваемостью и ведут мониторинг социального и психологического климата в студенческих группах. Эта структура позволяет эффективно реагировать на изменения в образовательной среде и обеспечивает комплексный подход к управлению и развитию учебного заведения, а также создает условия для максимального развития каждого студента.

Анализ кадров колледжа показан в таблице 1.

Таблица 1 – Анализ кадров Многопрофильного колледжа при НАО КУ им. Ш. Уалиханова в 2022-2024 гг.

№	Показатель	2022	2023	2024	Изменение, +/-		Изменение, %	
					23- 22 гг.	24- 23 гг.	23-22 гг.	24- 23 гг.
1	Общая численность	70	64	65	-6	1	-8,57	1,56
2	Высшая и первая категория	34	29	27	-5	-2	-14,71	-6,90
3	Вторая категория	20	18	19	-2	1	-10,00	5,56
4	Степень магистра	16	17	19	1	2	6,25	11,76
5	До 30 лет	10	12	15	2	3	20,00	25,00
6	31-45 лет	25	22	24	-3	2	-12,00	9,09
7	46-60 лет	30	29	30	-1	1	-3,33	3,45
8	Старше 60 лет	5	1	-4	-4	-5	-80,00	-500
Примечание – составлено автором на основе источника [1]								

Анализ кадров колледжа при за период с 2022 по 2024 год показывает уменьшение общей численности персонала с 70 до 65 человек, что представляет снижение на 8,57% в 2023 году и небольшой рост на 1,56% в следующем году. Существенное уменьшение наблюдается в категории высшей и первой категории преподавателей: с 34 до 27 человек, с падением на 14,71% в 2023 году и на 6,90% в 2024 году, что указывает на возможное сокращение квалифицированных кадров или повышенную текучесть кадров среди наиболее квалифицированных сотрудников.

Количество преподавателей со степенью магистра выросло с 16 до 19, что показывает улучшение на 6,25% в 2023 году и на 11,76% в следующем году, что может свидетельствовать об усилении акцента на академическую квалификацию преподавательского состава.

Наблюдается рост числа сотрудников младше 30 лет с 10 до 15, увеличение составило 20% в 2023 году и 25% в 2024 году, что может отражать стремление колледжа привлекать молодых специалистов. В то время как в возрастной категории 31-45 лет произошло уменьшение на 12% в 2023 году, но в следующем году показатель улучшился на 9,09%.

Крайне резкое сокращение произошло среди сотрудников старше 60 лет, что может свидетельствовать о выходе на пенсию этой категории персонала. Это изменение значительно повлияло на структуру возрастного состава колледжа и может потребовать дополнительных мер по привлечению новых или возвращению опытных сотрудников для поддержания уровня квалификации и передачи опыта младшим коллегам.

Анализ образовательной среды колледжа показан в таблице 2.

Таблица 2 - Анализ образовательной среды Многопрофильного колледжа при НАО КУ им. Ш. Уалиханова

№	Элемент	Характеристика
1	2	3
1	Физическая инфраструктура	Колледж располагает 5 учебными корпусами, 2 общежитиями, 3 домами студентов, 2 физкультурно-оздоровительными комплексами, студенческим центром питания, лечебно-оздоровительным комплексом «Арасан» и студенческим оздоровительным комплексом «Тулпар».
2	Образовательные программы	Колледж предлагает образование по шести специальностям и десяти квалификациям, что включает программы среднего образования по иностранным языкам, информационным системам и экономике. Проводится постоянная модернизация

		программ и внедрение новых образовательных программ НАО «Талап».
3	Технологическая поддержка	Использование современных образовательных технологий, включая автоматизированную систему «PLATONUS» и электронно-библиотечную систему «Эпиграф». Внедрены виртуальные лаборатории и обновлены учебные лаборатории и специализированные кабинеты.
4	Социокультурный аспект	Колледж активно развивает социокультурные инициативы, включая 7 клубов и 8 кружков по различным интересам. Происходит регулярное участие в международных и национальных олимпиадах и конкурсах, что способствует социализации и развитию личностных качеств студентов.
Примечание – составлено автором на основе источника [2]		

Образовательная среда колледжа обладает развитой физической инфраструктурой и современными образовательными программами, что создаёт благоприятные условия для комплексного обучения и развития студентов. Использование передовых образовательных технологий, таких как автоматизированная система управления учебным процессом и виртуальные лаборатории, способствует повышению качества обучения и делает его более доступным и интерактивным. Социокультурный аспект образовательной среды, который включает активное участие студентов в различных клубах и мероприятиях, способствует их социализации и культурному развитию. Эти аспекты подчёркивают стремление колледжа к созданию мотивирующей и поддерживающей среды для своих студентов, что несомненно способствует их академическому успеху и личностному росту.

Система мотивации колледжа представляет собой комплекс мер и стратегий, направленных на стимулирование преподавательского состава и сотрудников к достижению высоких результатов в профессиональной деятельности. В основе этой системы лежит признание важности как материальных, так и не материальных стимулов для создания благоприятной рабочей атмосферы, и повышения уровня удовлетворённости сотрудников.

Материальная мотивация включает в себя конкурентоспособное вознаграждение, премии и надбавки, которые предоставляются на основе результатов работы и квалификационных категорий. Преподаватели, демонстрирующие высокие достижения в учебной и научной деятельности, могут рассчитывать на повышение заработной платы, что способствует усилению их заинтересованности в достижении высоких профессиональных стандартов. Колледж поддерживает инициативу преподавателей в профессиональном развитии, предоставляя возможности для повышения квалификации, участия в образовательных и научных проектах.

Важным элементом системы мотивации является создание условий для карьерного роста и профессионального развития. Преподаватели и сотрудники имеют возможность продвижения по службе, что способствует формированию долгосрочной приверженности к организации. Внедрение современных образовательных технологий и инновационных методов обучения также стимулирует сотрудников к постоянному совершенствованию своих навыков и знаний.

То есть, система мотивации в колледже направлена на всестороннее стимулирование сотрудников, способствующее их профессиональному и личностному росту, а также на создание устойчивой и мотивирующей образовательной среды, что в конечном итоге отражается на качестве образовательного процесса и успехах студентов.

Система планирования в колледже представляет собой комплексный и структурированный процесс, направленный на достижение стратегических и оперативных целей учреждения. Основой системы планирования является долгосрочная стратегия развития колледжа, которая включает в себя основные направления деятельности, определение приоритетов и распределение ресурсов. Оперативное планирование осуществляется на уровне подразделений колледжа и включает в себя разработку

детализированных планов действий на краткосрочный период. Этот процесс включает формулирование конкретных задач, определение необходимых ресурсов и установление сроков выполнения. Оперативные планы разрабатываются с учетом долгосрочных целей и стратегических приоритетов, что обеспечивает согласованность действий на всех уровнях управления.

Важным элементом системы планирования является мониторинг и контроль выполнения планов. Это включает регулярный анализ достигнутых результатов, оценку эффективности выполненных мероприятий и корректировку планов в случае необходимости. Контрольные мероприятия позволяют выявлять отклонения от намеченных целей и принимать своевременные меры по их устранению, что способствует повышению эффективности управления [3].

В процессе планирования активно используются современные информационные технологии и автоматизированные системы управления, что позволяет повысить точность прогнозирования, ускорить процесс принятия решений и улучшить координацию действий между различными подразделениями колледжа. Информационная поддержка планирования включает в себя сбор, обработку и анализ данных о деятельности колледжа, а также формирование отчетов и аналитических материалов для принятия управленческих решений.

Таким образом, система планирования в колледже представляет собой интегрированный процесс, включающий стратегическое и оперативное планирование, мониторинг и контроль выполнения планов, а также активное использование информационных технологий. Этот подход обеспечивает согласованность действий, эффективное использование ресурсов и достижение поставленных целей, способствуя устойчивому развитию образовательного учреждения.

Система контроля в колледже представляет собой комплекс мер и механизмов, направленных на обеспечение качества образовательного процесса и эффективности управления учебной деятельностью. Центральное место в системе контроля занимает мониторинг выполнения учебных планов и программ, что включает регулярные проверки соответствия содержания преподавания установленным стандартам и требованиям. Важной составляющей является использование современных информационных технологий, таких как автоматизированная система «PLATONUS», которая позволяет оперативно отслеживать успеваемость студентов, управление расписанием и контроль за посещаемостью [4].

Контроль за качеством образовательных услуг также включает анализ результатов экзаменов и зачетов, проведение аттестаций и аккредитаций учебных программ, а также внутренние и внешние аудиты. Эти процессы направлены на выявление и устранение отклонений от нормативных показателей, а также на оценку уровня подготовки студентов и компетентности преподавательского состава.

Особое внимание уделяется контролю за профессиональным развитием преподавателей, что включает аттестации, повышение квалификации и участие в конкурсах и конференциях. Это позволяет поддерживать высокий уровень педагогического мастерства и инновационность в образовательной практике.

Социально-психологическая поддержка студентов и сотрудников является неотъемлемой частью системы контроля, обеспечивая благоприятные условия для обучения и работы. Психолог и социальный педагог активно работают над выявлением и разрешением проблем, связанных с адаптацией, мотивацией и успеваемостью студентов, а также улучшением социально-психологического климата в коллективе.

Важным аспектом контроля является обратная связь от студентов и преподавателей, что реализуется через регулярные опросы, анкетирования и анализ предложений по улучшению образовательного процесса. Это способствует более гибкому и адаптивному управлению, позволяет своевременно реагировать на возникающие проблемы и внедрять необходимые изменения.

Итак, система контроля в колледже направлена на обеспечение высокого уровня образования, поддержание стандартов качества и создание условий для устойчивого развития образовательного учреждения.

Анализ основных проблем и управление рисками в колледже включает рассмотрение как внешних, так и внутренних рисков, которые могут существенно повлиять на образовательный процесс и функционирование учебного заведения. Одним из основных внешних рисков является финансовый кризис, который приводит к снижению контингента обучающихся, что может вынудить колледж закрывать отдельные направления подготовки. В таких условиях необходимо предоставлять социальные льготы для студентов и создавать условия для материального стимулирования, а также привлекать социальных партнеров для поддержки подготовки кадров.

Слабый уровень подготовленности абитуриентов по общеобразовательным дисциплинам может негативно сказаться на качестве успеваемости и соответствии требованиям подготовки на педагогических специальностях. Для преодоления этого риска целесообразно проводить дополнительные курсы по отдельным предметам, повышать проходной балл и выявлять профпригодность студентов.

Отсутствие рабочих мест и опыта у выпускников при трудоустройстве может привести к высокому уровню безработицы среди выпускников. Для минимизации этого риска необходимо тесное взаимодействие с работодателями региона и совершенствование образовательных программ в соответствии с запросами рынка труда.

Внутренние риски включают слабый уровень системной и целенаправленной работы педагогов над методическим уровнем преподавания, что может снизить качество подготовки специалистов. Важно проводить обучающие семинары, мотивировать преподавателей к работе над развитием профессионального мастерства и стимулировать их к повышению профессиональной подготовки.

Недостаточная мотивация педагогов к участию в проектной деятельности может привести к снижению участия молодых преподавателей в таких проектах. Для решения этой проблемы следует внедрить рейтинговую систему мониторинга деятельности педагогов, материально поощрять их по итогам участия в конкурсах, организовывать языковую подготовку и рационально управлять человеческими ресурсами.

Недостаточное владение цифровыми образовательными технологиями у преподавателей и студентов снижает качество преподавания и интерес к учебе. Необходимо организовать курсы по совершенствованию ИТ-компетенций и привлекать молодых преподавателей к созданию цифровых образовательных продуктов.

Недостаточное понимание методологии контроля и оценивания знаний приводит к необъективному оцениванию достижений студентов. Для решения этой проблемы важно проводить достаточное количество обучающих курсов и семинаров по критериальному оцениванию, внедрять общие правила оценивания и жесткие требования к учебным и личностным компетенциям студентов через экзамены и профессиональные тестирования.

Таким образом, управление рисками в колледже требует комплексного подхода и включения различных мероприятий, направленных на минимизацию негативных последствий и повышение эффективности образовательного процесса.

Стратегическое направление колледжа, направленное на подготовку специалистов новой формации, сосредоточено на совершенствовании образовательной среды, чтобы обеспечить формирование личности с компетенциями, соответствующими современным требованиям. Одним из приоритетных направлений является создание цифровой экосистемы колледжа и формирование компетенций будущих специалистов, что включает увеличение доли занятых и трудоустроенных выпускников в первый год после окончания обучения.

Важным аспектом является привлечение работодателей к разработке рабочих учебных программ и процедур оценки достижений студентов, что помогает сделать образовательный процесс более практикоориентированным и актуальным. Привлечение студентов к

подготовке на базе профессиональных ассоциаций и предприятий также способствует улучшению их профессиональных навыков и увеличению шансов на успешное трудоустройство.

Развитие деловых отношений с региональной палатой предпринимателей «Атамекен» помогает колледжу оставаться в курсе потребностей рынка труда и адаптировать свои программы соответственно. Регулярные групповые собрания и индивидуальные беседы со студентами по вопросам трудоустройства позволяют персонализировать подход к каждому выпускнику и содействовать их успешному трудоустройству.

Для достижения стратегических показателей в колледже проводятся различные мероприятия, направленные на улучшение образовательного процесса и адаптацию к требованиям рынка труда. Первым шагом является изучение потребностей рынка труда региона с целью выявления востребованных специальностей. Это постоянный процесс, в котором участвуют Управление профессионального развития (УПР), преподаватели и представители предприятий-партнеров.

В целях обеспечения высокого уровня подготовки специалистов разрабатываются и внедряются новые методологии и технологии обучения по специальностям. Методические пособия разрабатываются в 2021 году, и этот процесс включает активное участие преподавателей и партнеров из числа предприятий.

Формирование инновационной среды, способной мобилизовать интеллектуальный потенциал студентов, является приоритетом на 2024 год. Эта среда должна стимулировать креативное мышление и инновационные подходы в учебе и практике, что будет достигнуто совместными усилиями УПР, преподавателей и представителей предприятий-партнеров. Все эти мероприятия направлены на создание условий для качественного образования, соответствующего современным стандартам и требованиям, что способствует повышению конкурентоспособности выпускников колледжа на рынке труда.

Совершенствование форм, методов и средств обучения и воспитания в м колледже нова направлено на повышение качества образовательного процесса и достижение высоких показателей успеваемости студентов. Качество знаний студентов оценивается через промежуточную аттестацию, при этом планируется постепенное увеличение этого показателя с 67% в 2020 году до 85% к 2024 году. Процент успеваемости стабильно поддерживается на уровне 100% в течение всего периода.

Участие студентов в предметных олимпиадах, как республиканских, так и международных, также планируется увеличить. Призовые места и сертификаты являются показателями успешного участия, с запланированным ростом с 10% в 2020 году до 20% в 2025 году. Подобным образом, участие в областных конкурсах научных проектов предусматривает рост с 10% до 25% за тот же период. Для достижения этих показателей реализуются различные мероприятия. Одним из них является изучение передового педагогического опыта, направленное на совершенствование форм и методов обучения. Методисты колледжа постоянно разрабатывают учебно-дидактические материалы и цифровые образовательные ресурсы. Мониторинг посещаемости и успеваемости проводится дважды в год, что позволяет своевременно принимать управленческие решения для улучшения образовательного процесса.

Индивидуальный рост каждого студента отслеживается через постоянный мониторинг, что способствует более персонализированному подходу к обучению. Социологические опросы студентов, родителей и представителей работодателей проводятся дважды в год, чтобы оценить уровень удовлетворенности обучением и подготовкой кадров. Эти данные используются для анализа и принятия управленческих решений, направленных на улучшение качества образования.

Организация внутренних конкурсов дидактических материалов и цифровых образовательных ресурсов способствует повышению мотивации преподавателей и развитию их профессиональных навыков. Ежегодное проведение таких конкурсов в январе

сопровождается премированием победителей, что стимулирует креативный подход к разработке учебных материалов.

Таким образом, анализ управленческой и образовательной среды многопрофильного колледжа при Кокшетауском университете имени Ш. Уалиханова выявляет комплексную систему, основанную на гибкости, инновациях и стратегическом планировании, что способствует обеспечению качества образовательного процесса и адаптации к текущим требованиям рынка. В центре внимания колледжа находится качественное образование и формирование компетенций, необходимых для успешного взаимодействия выпускников с рынком труда. Система мотивации и профессионального развития персонала, интеграция современных технологий и активное сотрудничество с социальными партнерами дополняют стратегическую направленность учебного заведения. Это создает устойчивую основу для непрерывного улучшения образовательных процессов и укрепления профессиональных связей, что важно для долгосрочного развития колледжа и обеспечения его конкурентоспособности.

Литература:

1. Штатное расписание Многопрофильного колледжа при КГУ им. Ш.Уалиханова на 2024-2025 гг.
2. Годовой отчет Многопрофильного колледжа при КГУ им. Ш.Уалиханова за 2022-2023 гг.
3. План развития Многопрофильного колледжа при КГУ им. Ш.Уалиханова на 2022-2023 гг.
4. Нигматова Д.Я. Автоматизированная информационная система Platonus и ее применение в образовательном процессе
<https://cyberleninka.ru/article/n/avtomatizirovannaya-informatsionnaya-sistema-platonus-i-ee-primeneniye-v-obrazovatelnom-protseesse>

УДК 378.2

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ И МЕХАНИЗМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИМИДЖА ПЕДАГОГА-ИССЛЕДОВАТЕЛЯ

Ракишева Гульмира Мадиевна,

Доктор PhD, ассоц. профессор

Абдрасилова Айнур,

магистрант ОП «Психолого-педагогическое сопровождение в образовании»

Кокшетауский университет им.Ш. Уалиханова

Gulmira_rakisheva@mail.ru , kaldybekovnaa@mail.ru

ПЕДАГОГ-ЗЕРТТЕУШІНІҢ ИМИДЖІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ФАКТОРЛАРЫ МЕН ТЕТІКТЕРІ

Ракишева Гульмира Мадиевна

Доктор (PhD)., қауым.профессоры

Абдрасилова Айнұр,

магистрант

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.

gulmira_rakisheva@mail.ru , kaldybekovnaa@mail.ru

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FACTORS AND MECHANISMS OF FORMATION OF THE IMAGE OF A TEACHER-RESEARCHER

Rakisheva Gulmira, Doctor PhD, ass. Professor

Abdrasilova Ainur, master's

Sh. Ualikhanov Kokshetau University, Kokshetau

gulmira_rakisheva@mail.ru, kaldybekovnaa@mail.ru

Аннотация. В статье рассматриваются научные подходы к процессу конструирования имиджа педагога-исследователя высшей школы, роль личностных и профессиональных характеристик педагогов в научно-педагогической деятельности. Проведенный анализ позволил определить психолого-педагогические факторы и аспекты формирования имиджа педагога-исследователя, разработать модель формирования его положительного имиджа.

Ключевые слова: имидж, педагог-исследователь, научная коммуникация, компоненты, модель, высшая школа.

Аннотация. Мақалада жоғары мектептің педагог-зерттеушісінің имиджін құру процесіне ғылыми көзқарастар, ғылыми-педагогикалық қызметтегі мұғалімдердің жеке және кәсіби сипаттамаларының ролі қарастырылады. Жүргізілген талдау педагог-зерттеушінің имиджін қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық факторлары мен аспектілерін анықтауға, оның оң имиджін қалыптастыру моделін жасауға мүмкіндік берді.

Түйінді сөздер: имидж, педагог-зерттеуші, ғылыми коммуникация, компоненттер, модель, жоғары мектеп.

Annotation. The article discusses scientific approaches to the process of constructing the image of a higher school teacher, the role of personal and professional characteristics of teachers in scientific and pedagogical activities. The analysis made it possible to identify psychological and pedagogical factors and aspects of the formation of the image of a teacher-researcher, to develop a model for the formation of his positive image.

Keywords: image, teacher-researcher, scientific communication, components, model, higher school.

Введение. В Законе Республики Казахстан «О науке и технологической политике» от 1 июля 2024 года отмечаются важность развития науки, реализация научно-технологической политики по внедрению результатов научных достижений для обеспечения конкурентоспособности страны и межотраслевая координация научной/научно-технической и инновационной деятельности [1].

Достижение этих целей реализуется посредством эффективного функционирования науки и реализации научно-технологической политики, развития фундаментальных и прикладных научных исследований, повышения статуса научных работников и научных организаций и интеграции науки с производством. В свою очередь, на развитие науки оказывает влияние образовательная система, которая формирует кадровую базу и специалистов в различных областях. Чем выше уровень образования, тем интенсивнее идет развитие науки, что, в свою очередь, обеспечивает новые идеи, открытия и инновации. Данная стратегия предоставляет преподавателям высшей школы возможность развивать профессиональные и лидерские качества в академической, научно-исследовательской и научно-методической деятельности в соответствии с инновационными процессами. Имидж педагога-исследователя высшей школы – эта интегральная характеристика, которая включает в себя совокупность внешних и внутренних индивидуальных, личностных и профессиональных качеств педагога, которая способствует педагогической и исследовательской деятельности.

Основная часть.

Исследования в области педагогической имиджологии (С.А. Аминтаева, Е.А. Бекетова, В.Л. Бозаджиев, М.А. Варданян, А.А. Калюжный и др.) имидж педагога рассматривается как фактор успешности профессиональной деятельности, как инструмент, помогающий выстраивать продуктивные взаимоотношения с субъектами образовательного процесса. Эффективный имидж преподавателя вуза выстраивается с учетом специфики его полифункциональной деятельности и психологических особенностей аудитории, ее направленности. Одним из интересных направлений применения феноменологического подхода в имиджологии является изучение имиджа педагогов и исследователей. Для преподавателей и ученых важно, как воспринимается их научная деятельность, как строится их публичный образ в контексте академической среды и через коммуникацию с общественностью [3].

Методологическую основу исследования составили:

- *феноменологический подход* (Ф.Бrentано, Э.Гуссерль, Ж.Сартр и М. Мерло-Понти), заключающий в выявлении общих тем среди общего опыта жизни людей для идентификации и описания явления, определяющих взаимосвязь между различными наблюдениями явлений (феноменов).

- *личностно-деятельностный подход* (Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьев, Б.Г. Ананьев, С.Л. Рубинштейн, В.В. Давыдов, Д.Б. Эльконин), рассматривающий личность с точки зрения ее мотивов, целей, потребностей;

- *методологические принципы* детерминизма, развития, единства сознания и деятельности (Л. Джон и В. Чарльз, Б.Г. Ананьев, А.Н. Леонтьев и др.).

Среди казахстанских ученых, исследовавших вопросы формирования и восприятия имиджа преподавателя высшей школы, особенно в контексте его научной деятельности и профессиональной репутации, можно отметить труды Бейсеновой К. С., Алимовой Б. М., Кұдайбергеновой, С. К., Шамшиевой Г. А., акцентирующие внимание на значении эффективной коммуникации и научной работы для создания и поддержания позитивного имиджа.

Анализ зарубежных исследований по теме психолого-педагогических факторов и механизмов формирования имиджа педагога-исследователя высшей школы позволяет лучше понять, какие аспекты и подходы в разных странах акцентируют внимание на этом вопросе, связанные с ролью личных и профессиональных характеристик педагогов, взаимодействием с обучающимися и коллегами, а также влиянием социальных и культурных факторов на восприятие педагогов как исследователей. Преподаватели, которые активно вовлекают студентов в научную деятельность, способствуют формированию у них позитивного имиджа как исследователя [4].

Анализ исследований позволил разработать структурную модель формирования имиджа педагога-исследователя, которая описывает, как этот имидж формируется, какие факторы на него влияют, и какие действия или стратегии могут быть использованы для его развития (Рисунок 1).

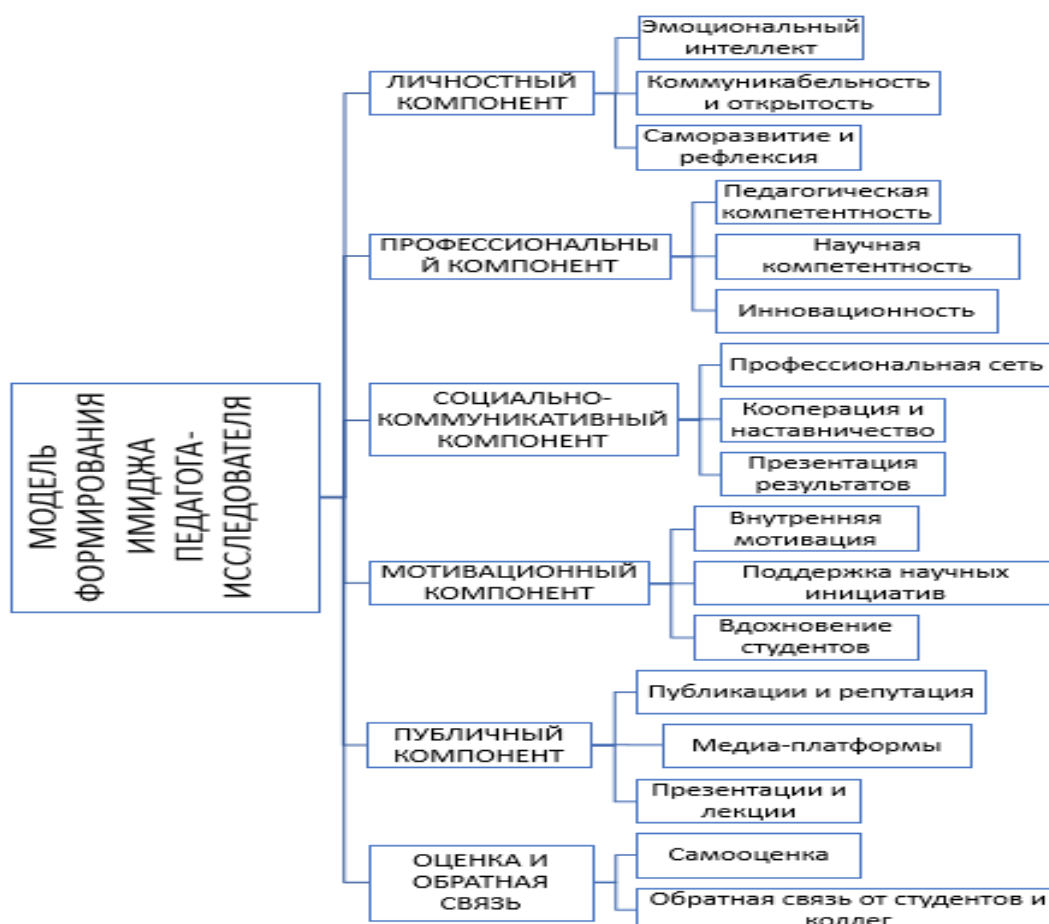

Рисунок 1. Модель формирования имиджа педагога-исследователя

Как мы видим, процесс формирования имиджа педагога-исследователя высшей школы строится на основе взаимодействия личностных, профессиональных и социальных факторов, а также на создании эффективной коммуникации с окружающим сообществом. Такой подход способствует формированию образа надежного, компетентного и вдохновляющего наставника, который оказывает влияние не только на студентов, но и на развитие науки в своей области.

Результаты исследования. Экспериментальной базой исследования на этапе констатирующего эксперимента явился Кызылординский Университет имени Коркыт ата, где изучалось отношение преподавателей высшей школы и студентов к формированию позитивного имиджа педагога-исследователя высшей школы. Выбор диагностических методики осуществлялся на основе выделенных нами составляющих компонентов имиджа: личностный, профессиональный, социально-коммуникативный, мотивационный, публичный, оценка и обратная связь. Некоторые результаты первичного этапа исследования представлены на рисунках 2-4.

Показатель компонента «Личностный» указывают на то, что для личностного развития педагога-исследователя важным составляющим является открытость к новым идеям (76,9%), свидетельствующая о стремлении к постоянному обновлению знаний и готовности к внедрению инноваций в образовательную практику. Также важным аспектом является настойчивость, которая была выделена 69,2% участников исследования (Рисунок 2).

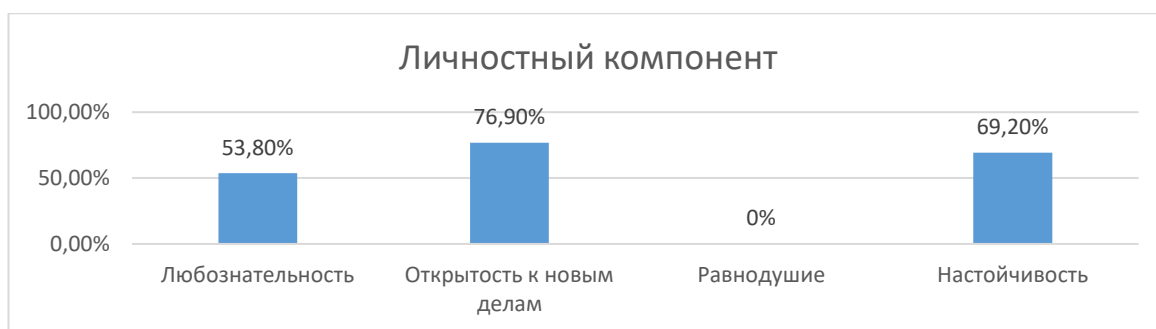

Рисунок 2 . Личностный компонент

Результаты компонента «Профессиональный» продемонстрировали, что для педагога-исследователя ключевым аспектом является использование разнообразных научных методов и подходов, что подчеркнули 92,3% респондентов (Рисунок 3).

Рисунок 3. Профессиональный компонент

Выводы. Можно сделать вывод о том, что эффективность формирования имиджа педагога-исследователя высшей школы можно оценивать по комплексному набору критериев и показателей, которые включают как профессиональные достижения, так и качество коммуникации, общественное признание, инновационную деятельность и личностные качества. Успешное формирование имиджа является результатом взаимодействия различных факторов: научной деятельности, личных качеств, педагогической практики и эффективной коммуникации.

Данная статья выполнена в рамках исследования, финансируемого Комитетом науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан (ИРН проекта AP19676455).

Список литературы:

1. Закон РК «О науке и технологической политике» от 01.07. 2024 г.
2. Левин М. В. Имидж педагога: социально-психологический аспект. М.: Просвещение, 2017
3. Айтмұхаметова Г. М. Социально-психологические аспекты формирования имиджа преподавателя в высшей школе. Астана: Фолиант, 2019.
4. Шамшиева Г. А. Роль научной деятельности в формировании имиджа преподавателя высшей школы. Вестник Казахского национального университета, 3(89), 2022, 45-53

ФОРМИРОВАНИЕ ПИСЬМЕННОЙ РЕЧИ У ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С РАССТРОЙСТВАМИ АУТИСТИЧЕСКОГО СПЕКТРА В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Русанова Лилия Сергеевна

к.п.н., доцент кафедры медико-педагогических основ дефектологии и теории логопедии ЯГПУ им Ушинского, г.Ярослав, РФ

lirusanova@yandex.ru

Какабаева Динара Сериковна

лектор кафедры Педагогики и психологии
НАО КУ им.Ш.Уалиханова, г.Кокшетау, Казахстан

dinara_s_82@mail.ru

Дизендорф Екатерина Сергеевна

магистр кафедры медико -педагогических основ дефектологии и теории логопедии
ЯГПУ им Ушинского, г.Ярославль, РФ

Katya.dizendorf.87@mail.ru

Аннотация: Статья отражает проблемы формирования письменной речи у детей младшего школьного возраста с расстройствами аутистического спектра (РАС). В настоящее время расстройство аутистического спектра являются одним из наиболее распространённых неврологических заболеваний среди детей младшего школьного возраста. Авторами раскрываются условия, методы и способы для успешного формирования письменной речи у детей младшего школьного возраста с расстройствами аутистического спектра в условиях инклюзивного образования. А также определяется взаимосвязь формирования письменной речи и ее влияния на развитие мышления, коммуникативно-социальных навыков у детей с данной категорией. Сделан глубокий теоретический обзор литературы по данной проблеме.

Ключевые слова: инклюзивное образование, письменная речь, расстройство аутистического спектра, коммуникативные навыки.

Формирование письменной речи у детей младшего школьного возраста с расстройствами аутистического спектра (РАС) в условиях инклюзивного образования представляет собой сложный и многогранный процесс, требующий особого подхода и применения специализированных методик и обучения специально подготовленных: педагогов, психологов, тьюторов и других специалистов «помогающих профессий».

Проведённый нами информативный обзор по данной проблеме показал, что детям с РАС в последнее время уделяется огромное и пристальное внимание. Изучаются причины и механизмы самого заболевания, методы коррекции, процессы социализации и обучения таких детей, но формирование письменной речи у данной категории обучающихся в условиях инклюзивной среды изучается мало, что и определяет актуальность данного исследования.

Инклюзивное (фр. inclusive – включающий в себя, лат. includere – заключать, включать) образование – это особый подход в организации общего и профессионального образования, согласно которому образование должно быть доступно для каждого человека, независимо от особенностей его развития и тех образовательных потребностей, которые с ним связаны. [1]. Инклюзивное образование стал актуален для всего мира, в том числе и для Казахстана, где активно развивается инклюзивное образование.

В 2022 году президент Казахстана К.Ж. Токаев в предвыборной программе «Справедливый Казахстан – для всех и для каждого. Сейчас и навсегда», обозначил необходимость оказания особой поддержки в первую очередь детям и гражданам с особыми потребностями, повышения качества их жизни на основе создания доступной, комфортной инклюзивной и социальной среды. В рамках обеспечения доступности образовательной среды в 86 % общеобразовательных школ созданы условия для инклюзивного образования. [3].

В Казахстане данным вопросом активно занимаются такие ученые как: К.З. Садуакасова, Л.З. Енсебаева и др. По их мнению, необходимо создать систему поддержки детей с РАС с момента выявления первых признаков и сопровождать их на протяжении всей жизни [8].

В 2021 году по инициативе корпоративного фонда «Болашақ» в Казахстане было выпущено первое пособие по обучению детей с аутизмом, на казахском языке, авторами которого являются сертифицированные поведенческие аналитики Юлия Эрц и Ольга Мелешкевич, что стало значительным вкладом в развитии инклюзивного образования в стране. [9].

Активное развитие инклюзивной практики в образовании приводит к тому, что в качестве субъектов включения выступают всё более сложные категории особых детей, в частности дети с расстройствами аутистического спектра. Обучающиеся с РАС представляют собой сложную группу, которая характеризуется разным уровнем и характером нарушений, временем их возникновения, различной степенью (вплоть до отсутствия речи) и психофизического развития, а также дополнительными отклонениями, такими как проблема с навыками в овладении письмом. Это определяет разные возможности ребёнка с РАС, в формировании письменной речи, в том числе в условиях инклюзивного образования. Исследования показывают, что высококачественная образовательная инклюзивность может быть полезной для обучающихся, чем раздельное обучение. Она даёт им больше возможностей для обучения социальным и адаптивным навыкам у своих сверстников, понимания их социальных и эмоциональных потребностей и достижения более высоких академических целей. [7].

В марте 2023 года Центром по контролю и профилактике заболеваний США была опубликована статистика: расстройства аутистического спектра регистрируется у 1 ребенка из 36 (в возрасте 8 лет), причем у мальчиков в среднем в 3, 8 раза чаще, чем у девочек [18]. Но несмотря на все усилия и поддержку, оказываемую детям с особыми образовательными потребностями, мировая практика показывает, что они часто подвергаются стигматизации и дискриминации, включая несправедливое лишение медицинской помощи, образования и возможностей участвовать в жизни своих сообществ. [17]

Для того чтобы правильно говорить о проблеме, которая касается нарушения формирования письменной речи у детей с РАС в условиях инклюзивного образования, нужно провести анализ литературы и обозначить что же такое письменная речь и для чего она нужна человеку? Разные авторы дают свою трактовку термину «письменная речь». Так например: Выготский Л.С. писал, что письменная речь – это намного больше, чем просто правильное написание букв и слов [4]. Лурия А.Р. в своих работах подчёркивал, что письменная речь и, в частности письмо, является одной из самых сложных форм речевой деятельности, являясь при этом психологическим и сознательным процессом [5].

Корнев А. Н. отмечает, что письменная речь представляет собой особую форму коммуникации с помощью системы письменных знаков, которая реализуется в различных жанрах: эпистолярной продукции, дневниковых записях, литературном творчестве [6].

Процесс письма представляет собой сложный и при этом организованный вид деятельности, захватывающий разные сферы мыслительной деятельности человека. Письмо является сложным психологическим актом [10].

По мнению Н. А. Агарковой, письмо с точки зрения его психологической природы - это механизм взаимодействия различных анализаторов: (артикуляционного, слухового, двигательного, зрительного и моторного). Данный процесс является достаточно сложным, поскольку головному мозгу необходимо обеспечить синхронность и последовательность в работе слуха и артикуляции, зрения и движения руки во время письма. Это отличает письмо от чтения и делает его намного сложнее, поскольку для чтения достаточно взаимодействия только речеслухового и артикуляционного анализаторов [2].

Письмо – двигательный акт, где тонический фон пишущей руки, вибрация мышц предплечья, запястья, пальцев рук очень ритмичны и монотонны, при осуществлении округлости движения, его ритмического рисунка. Сформированность произвольной моторики, слухомоторных координаций и чувства ритма могут снять возможные проблемы нарушений в чтении и письма. Итак, «письмо есть знаковая система фиксации речи, позволяющая с помощью графических элементов передавать информацию на расстоянии закреплять её во времени». Любая система письма характеризуется постоянным составом знаков. [11]

Относительно детей с РАС, то формирование письменной речи для них является одним из ключевых навыков, необходимых для успешного обучения. Моторная неловкость и трудности пространственной организации проявляются при обучении письму. Дети могут с трудом ориентироваться на листе тетради, неправильно держать ручку, сжимать её слишком вяло или слишком напряжённо. Часто им трудно воспроизвести элемент буквы по образцу. На этом фоне возникает опасность негативизма к обучению письму, отказ ребёнка брать в руки ручку и пытаться что-то делать. Поддержка руки ребёнка, направление её движения обычно помогают ему постепенно закрепить нужную позу и последовательность действий. Опыт показывает, что с большими или меньшими трудностями такие дети обычно осваивают навык письма, более того, многие из них позже пишут каллиграфически. Теоретический обзор по данной проблеме были отражены в исследованиях: Никольской О.С., Баенской Е.Р., Либлинг М.М., Костина И.А., Ведениной А.В., Аршатского О.С., Аршатской М., Выготского Л.С., Жинкина Н.И., Леонтьева А.Н., Лурии А.Р., Ладыженской Т.А., Львова М.Р., Рамзаевой Т.Г., Гражданцевой В.А., Измайловой Н.А. [2,5,7,12,15].

Ещё в 1997 году в своей книге, Садовникова И.Н. пишет о том, что проблема нарушений письменной речи у школьников – одна из самых актуальных для школьного обучения, поскольку письмо и чтение из цели начального обучения превращаются в средство дальнейшего получения знаний учащимися [14].

Наиболее подробно логопедическая работа по преодолению нарушений письма отражена в учебных пособиях и книгах следующих авторов:

Р. И. Лалаевой [16], И. Н. Садовниковой [14], Е. В. Мазановой [19]. Вместе с тем необходимость развития письменной речи имеет множество преимуществ. *Во-первых*, она развивает логическое мышление у детей. Когда дети пишут тексты, они вынуждены структурировать свои мысли, организовывать информацию и выражать свои идеи последовательно и логично. А это способствует развитию их критического мышления, у них появляется способность анализировать информацию.

Во-вторых, вместе с письменной речью улучшаются навыки чтения. Когда дети пишут тексты, они начинают осознавать связь между звуками и буквами, улучшается понимание смысла слов и предложений. Обучающиеся легко распознают звуки в словах, анализируют структуру слова и используют контекст, для понимания значения слова.

В-третьих, улучшаются коммуникативные навыки. Письмо является одним из способов общения, и умение выразить свои мысли на бумаге является важным навыком для будущей успешной социализации ребёнка.

По мнению известного психолога Л.С. Выготского, письменная речь имеет большое значение для умственного развития ребёнка, развивает мышление [13].

Таким образом, проблемы, касающиеся особенностей формирования письменной речи у детей с различными неврологическими заболеваниями, в том числе с РАС, часто попадают в фокус внимания специалистов различного профиля, становятся предметом дискуссии, но, тем не менее, остаются мало изученными.

Успешность обучения детей с РАС в образовательных учреждениях во многом зависит от уровня квалификации педагогов и специалистов, вовлечённых в работу. Сплочённая команда профессионалов – важное условие для того, чтобы эта работа стала возможной. Команда должна включать не только сотрудников образовательного учреждения, но и родителей (опекунов) ребёнка [20]. Уход за детьми с РАС должен сопровождаться действиями на уровне сообщества и общества для большей доступности, поддержки и полноценного развития инклюзивного образования.

Подводя итоги и изучив основные причины препятствующие формированию письменной речи у детей с РАС мы пришли к следующему выводу, что для наилучшего эффекта, по развитию письменной речи у младших школьников с РАС в условиях инклюзии, рекомендуется:

- доработка образовательной программы с учетом психолого-физиологических возможностей детей в условиях инклюзивного образования;
- разработка методических рекомендаций для индивидуальной, парных и групповых занятий;
- создание поддерживающей среды, использование современных дидактических, компьютерных и других современных инновационных технологий;
- обучение (повышение квалификации) педагогов и других специалистов работающих с детьми ООП.

Работа в данном направлении продолжается. Результаты исследования будут опубликованы в следующих статьях.

Список литературы:

1. Ахметова Д.З., Тимирясова А.В., Челнокова Т.А. Инклюзивная педагогика, учебное пособие. Познание 2019 г. С. 8
2. Агаркова Н.Г. Обучение письму / Агаркова Н.Г. // Чтение и письмо по системе Эльконина Д.Б.: книга для учителя. – Москва: Просвещение, 1993. – С. 218-320. _ Текст непосредственный.
3. Об утверждении Концепции инклюзивной политики в Республике Казахстан на 2025–2030 годы – ИПС «Әділет» <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2400001143>
4. Выготский Л. С. Умственное развитие детей в процессе обучения. М.-Л.: Гос. Учеб.-пед. изд – во, 1935, 133 с.
5. Лурия А.Р. Письмо и речь: нейролингвистические исследования: учеб. пособие для студ. психол. фак. Высш. учеб. заведений/ А.Р. Лурия.-Москва: Академия, 2002. – 352 С. – Текст непосредственный.
6. Корнев А.Н. Нарушения чтения и письма у детей: Учебно-методическое пособие. – СПб.: МиМ, 1997. – 286 с.
7. <https://www.frontiersin.org/journals/education/articles/10.3389/feduc.2024.1423206/full>

8. <https://cyberleninka.ru/article/n/autizm-istoriya-razvitiya-situatsiya-v-kazahstane-obzor-literatury/viewer>
9. https://informburo.kz/stati/v-kazaxstane-vypustili-knigu-i-posobie-po-obuceniyu-detei-s-autizmom-na-kazaxskom-yazyke?utm_source=chatgpt.com
10. Коновалова. А.В. Психофизиологические основы письма./А.В. Коновалова.- Текст непосредственный/ Молодой учёный № 50 (497) декабрь 2023.- С.81-83.- <https://moluch.ru/archive/497/109004/> (дата обращения 14.03.2025 г.).
11. Коршакова К. Н. Понятие «письмо». Этапы процесса письма. Работа №338147, дата публикации 01.07.2024 г. <https://solncesvet.ru/opublikovannyye-materialyi/ponyatie-pismo-etapy-processa-pisma.19992143536/> (дата обращения 14.03.2025 г.).
12. Никольская О.С., Баенская Е.Р., Либлинг М.М., Костин И.А., Веденина А.В., Аршатский О.С., Аршатская М. Дети и подростки с аутизмом. Психологическое сопровождение. – М.: Теревинф, 2005. – С.125
13. Выготский Л.С. Мышление и речь. М., 1996.
14. Садовникова И.Н. Нарушение письменной речи и их преодоление у младших школьников. – М. Владос 1997. – 256 с.
15. Львов, М.Р. Методы развития речи учащихся [Текст].: М.Р. Львов // Русский язык: научно-педагогический журнал.-2011. - №4. С.24-28.
16. Лалаева Р.И. Серебрякова Н.В. Зорина С.В. Нарушение речи и их коррекция у детей с задержкой психического развития: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений - М.: Гуманитар. изд. Центр Владос, 2004\ - С303
17. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/autism-spectrum-disorders>
18. <https://www.autismparentingmagazine.com/autism-statistics/>
19. Мазанова Е.В. Коррекция дисграфии на почве нарушения языкового анализа и синтеза. Конспекты занятий для логопедов/ - М.: Издательство ГНОМ и Д, 2007. – 128 С.
20. Долбня Святослав, Морозова Татьяна, Залогина Анастасия, Монова Инна. Дети с расстройством аутистического спектра в детском саду и школе.: Практики с доказанной эффективностью – Москва: Альпина ПРО, 2022. – С. 163.

УДК 37.015.3

**ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӘДЕБИЕТТЕ ЖЕТКІНШЕК ЖАС
ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОЙЛАУЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҚОЛДАНЫСТАҒЫ
ТҰЖЫРЫМДАМАЛАРЫН ТАЛДАУ**

**АНАЛИЗ ПРИМЕНИМЫХ КОНЦЕПЦИЙ ФОРМИРОВАНИЯ МЫШЛЕНИЯ
ПОДРОСТКОВ В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ**

**ANALYSIS OF THE APPLICABLE CONCEPTS OF FORMING THE THINKING
OF ADOLESCENT STUDENTS IN THE PSYCHOLOGICAL- PEDAGOGICAL
LITERATURE**

Рысбай Гулден Болатқызы

Жексембаева Жадыра Рахимбековна

І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ.

gulden010302@bk.ru

Рысбай Гулден Болатқызы

Жексембаева Жадыра Рахимбековна

Жетісуский университет им.И.Жансугурова, г.Талдықорған

gulden010302@bk.ru

Аңдатпа: Бұл мақалада психологиялық-педагогикалық әдебиетте жеткіншек жас оқушылардың ойлауын қалыптастырудың қолданыстағы тұжырымдамалары талданады. Жеткіншек жастағы оқушылардың ойлауын дамыту мәселесі әдістемелік ғылым, психология және жалпы дидактика тұрғысынан қарастырылады. Қоғамдағы әлеуметтік-экономикалық өзгерістер білім беру жүйесіне айтарлықтай ықпал етіп, педагогикалық іс-әрекеттің құрылымын, мұғалімнің кәсіби дайындығының мазмұнын өзгерту қажеттігін айқындайды. Мақалада педагогикалық іс-әрекетке дайындықтың мотивациялық, танымдық, коммуникативтік, рефлексиялық және басқа да компоненттері сипатталады. Сондай-ақ, ойлау процестерін дамыту әдістері мен тәсілдері талданып, педагогикалық тәжірибеде қолданылатын негізгі теориялар қарастырылады.

Кілт сөздер: жеткіншек жастағы оқушылар, ойлау процесі, педагогикалық іс-әрекет, психологиялық-педагогикалық әдебиет, кәсіби дайындық, когнитивтік даму, педагогикалық шеберлік, білім беру жүйесі.

Аннотация: В статье анализируются существующие в психолого-педагогической литературе концепции формирования мышления у младших подростков. Проблема развития мышления учащихся подросткового возраста рассматривается с точки зрения методической науки, психологии и общей дидактики. Социально-экономические изменения в обществе оказывают существенное влияние на систему образования, обуславливая необходимость изменения структуры педагогической деятельности и содержания профессиональной подготовки учителей. В статье рассмотрены мотивационный, познавательный, коммуникативный, рефлексивный и другие компоненты подготовки к педагогической деятельности. Также анализируются методы и подходы к развитию мыслительных процессов, рассматриваются основные теории, используемые в педагогической практике.

Ключевые слова: учащиеся подросткового возраста, мыслительный процесс, педагогическая деятельность, психолого-педагогическая литература, профессиональная подготовка, когнитивное развитие, педагогическое мастерство, система образования.

Annotation: This article analyzes the existing concepts of the formation of thinking of adolescent students in the psychological and pedagogical literature. The problem of developing thinking of adolescent students is considered from the perspective of methodological science, psychology and general didactics. Socio-economic changes in society significantly affect the education system and determine the need to change the structure of pedagogical activity, the content of the teacher's professional training. The article describes the motivational, cognitive, communicative, reflective and other components of preparation for pedagogical activity. Also, the methods and approaches to the development of thinking processes are analyzed, and the main theories used in pedagogical practice are considered.

Keywords: adolescent students, thinking process, pedagogical activity, psychological and pedagogical literature, professional training, cognitive development, pedagogical skills, education system.

Педагогикалық ғылым мен оқыту практикасы мектеп жасындағы балалардың ойлауын дамыту мәселесі бойынша жеткілікті ауқымды материал жинады, бірақ оны әдістемелік ғылымның, сондай-ақ психология мен жалпы дидактиканың жетістіктерін ескере отырып жалпылау қажет. Бұл мәселенің теория мен практика үшін өзектілігін біздің

республикада және шетелде жүргізілген психологтар мен педагогтардың көптеген зерттеулері дәлелдейді. Айта кету керек, ойлауды дамыту мәселесін зерттеу әртүрлі мектептер мен ғылымдағы салалардың өкілдері арасындағы өткір күрес аясында өтті және жүріп жатыр және оны дамытудың әртүрлі тәсілдері мен әдістерімен бірге жүреді.

Қоғамда орын алған әлеуметтік-экономикалық қайта құрулар баланың әлеуетті қабілеттерін ашудың бастапқы кезеңі ретінде жалпы білім беру жүйесінде және оның мектепке дейінгі деңгейінде елеулі өзгерістерге әкелді. Бұл өзгерістер мектепке дейінгі білім берудің ұйымдастырушылық және мазмұндық аспектілеріне әсер етті. Мектепке дейінгі білім берудің мазмұндық жағындағы өзгерістер білім берудің оқу-тәртіптік моделінен бас тартудың қалыптасып келе жатқан тенденциясында, гуманистік педагогика принциптерін жүзеге асыруда, балалармен қарым-қатынастың тұлғалық-бағдарлы стилінде көрінеді. Бұл тұжырымдамада тек мектепке дайындық кезеңі ретінде ғана емес, баланың дамуы үшін өте маңызды болып табылатын балалық шақтың мектепке дейінгі кезеңінің ішкі құндылығы туралы идея алғаш рет жарияланды. Мектепке дейінгі білім беру тұжырымдамасының идеялары қалыптасып келе жатқан білім беру мазмұны: мектепке дейінгі және бастауыш мектеп тұжырымдамасында көрініс тапты. Ғалымдардың пікірінше, ең бастысы – мектеп жасына дейінгі балаларда оқу әрекетін меңгеруге қажетті қасиеттерді тәрбиелеу. Ұстаз – жас ұрпаққа білім мен тәрбие берудегі басты тұлға. Қоғамымыздың әрбір азаматының тұлға болып қалыптасуы, еліміздің зияткерлік әлеуетінің дамуы оның даярлығының сапасы мен құзыреттілік деңгейіне байланысты. Қазіргі кезеңде педагогикалық іс-әрекеттің құрылымын талдау, мұғалім әрекетінің мотивтерін зерттеу, педагогикалық қабілеттер мен педагогикалық шеберлік теориясын жасау негізінде педагог кадрларын даярлау мәселесі шешілуде.

Қазіргі психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде студенттің педагогикалық іс-әрекетке дайындығының құрылымы мен мазмұнын зерттеуде әртүрлі тәсілдерге көңіл бөлінеді. Е.М.Байзақова, А.Илиясова, Қ.Т.Ыбырайжанов, Г.С.Майлыбаева, Ж.Р.Жексембаева педагогикалық іс-әрекеті жас ұрпақты дамыту мен тәрбиелеу мәселелерін шешуге бағытталған мұғалімнің кәсіби қызметін қамтиды [1].

Қ.Т.Ыбырайжанов, Г.С.Майлыбаева, Ж.Р.Жексембаева дайындықты психикалық жай-күй, оқу-еңбек міндеттерін орындау кезіндегі белгілі бір мінез-құлыққа «қондыру» ретінде анықтайды. Олардың пікірінше, белсенді және мақсатты іс-әрекеттерді орнату, жеке тұлғаның сәтті іс-әрекетке мүмкіндіктерін өзектілендіру және бейімдеу қазіргі уақытта келесі механизмдер арқылы жүзеге асырылады [2]:

- когнитивтік;
- мотивациялық;
- эмоционалды;
- ерік-жігері күшті.

Кейбір көзқарастардағы айырмашылықтарға қарамастан, педагогикалық жоғары оқу орындары түлектерінің дайындығын және олардың кәсіби қызметін қалыптастыру мәселелерін зерттейтін барлық авторлар оның құрылымына мамандық таңдау мотивтері, педагогикалық бағыттылық (мұғалімдік мамандыққа деген оң көзқарас сияқты компоненттерді қосады педагогикалық іс-әрекетке), кәсіби мәнді тұлғалық қасиеттер, білім, білік, дағдының кең ауқымы, студенттің эмоционалдық және ерікті қасиеттері, оның жағдайы.

Қазақстан ғалымдарының ғылыми еңбектерінде кәсіптік-педагогикалық дайындық құрылымында педагогикалық іс-әрекетке дайындықтың келесі компоненттері ажыратылады: мотивациялық-құндылық, танымдық, операциялық-орындаушылық, коммуникативті, рефлексиялық-бағалаушылық.

Ж.Р.Жексембаева және Қ.Т.Ыбырайымжановтың пікірінше, дағды – бұл кейбірі автоматтандырылуы мүмкін (дағдылар), теориялық білімге негізделген және тұлғаны дамыту мәселелерін шешуге бағытталған, бірізді ашылатын әрекеттердің жиынтығы.

Мәселен, мысалы, Ю. А. Самарин белгілі бір жүйелерге байланыстарды (ассоциацияларды) біріктіру сипатына негізделген психикалық белсенділік деңгейлерін жіктеуді енгізді. Ол ассоциациялардың төрт түрін ажыратады [3]:

- жергілікті (жеке құбылыстар арасында);
- шектеулі жүйелік (бір пән шеңберінде);
- жүйеішілік (бір заттың шекарасында);
- жүйеаралық (жалпы бірқатар оқу пәндері).

Біз анықтайтын кезеңде жүргізген мектеп жасындағы балалардың ақыл-ой әрекетін зерттеу оның тұжырымын толық растады: "тек оқушының өзіндік ақыл-ой әрекетінің нәтижесінде, қарқынды ойлау нәтижесінде, әсіресе шығармашылық мәселелерді шешуде, психикалық белсенділіктің жоғары деңгейін беретін және осы қызметтің динамикасын қамтамасыз ететін байланыстардың алуан түрлілігі қалыптасады" П. Я. Галперин мен Н. Ф. Тализина тапсырмада бағдарлаудың үш негізгі түрін белгіледі [3]:

- 1) үлгіні қалай пайдалану керектігін көрсетпей көрсету;
- 2) іс-әрекеттің дұрыс орындалуын көрсету;
- 3) жаңа тапсырмаларды талдауға жоспарлы оқыту.

Оқушы тапсырманы орындағанға дейін бағдарлау түрін дамытады, оған тек осы тапсырманы қалай орындау керектігі көрсетіледі. Әрі қарай, ақыл - ой әрекеттерін қалыптастыру процесі кезең-кезеңмен жүреді-материалдық немесе материалданған әрекет кезеңінен сыртқы сөйлеу кезеңіне, заттарға немесе олардың бейнелеріне сүйенбестен, содан кейін сыртқы сөйлеу әрекетін оқушылардың танымдық іс-әрекетінің ішкі жоспарына көшіру кезеңіне.

Тәжірибелік-эксперименттік жұмыс процесінде ақыл-ой әрекетінің әдістерін қалыптастыру жолдарын анықтау үшін біз Н.Н. Поспелов пен И. Н. Поспеловтың "ойлауды дамыту - бұл дегеніміз" деген тұжырымын қолдандық [3]:

- ойлаудың барлық түрлері мен формаларын дамыту-іс жүзінде тиімді, көрнекі-бейнелі; ауызша-логикалық; эмпирикалық және теориялық; ақылға қонымды және ақылға қонымды; дискурсивті және интуитивті ; өнімді және репродуктивті-және олардың бірінен екіншісіне өсу процесін ынталандыру;

- ойлау операцияларын қалыптастыру және жетілдіру (талдау, синтез, салыстыру, жалпылау, жіктеу және т. б.);

- дағдыларды дамыту: заттардың маңызды қасиеттерін бөліп көрсету және олардың маңызды емес қасиеттерін абстракциялау; қоршаған әлемнің заттары мен құбылыстарының негізгі байланыстары мен қатынастарын табу; фактілерден дұрыс қорытынды жасау және оларды тексеру; өз пайымдауларының ақиқатын дәлелдеу және жалған тұжырымдарды жоққа шығару; дұрыс тұжырымдардың негізгі формаларының мәнін ашу (индукция, шегерім және ұқсастық бойынша);

- операция мен ойлау тәсілдерін бір саладан екінші салаға ауыстыру қабілетін дамыту; құбылыстардың дамуын болжау және негізделген қорытынды жасау;

- формальды логикаға негізделген ойлаудан диалектикалық логикаға негізделген ойлауға көшу процесін ынталандыру; оқушылардың оқу және оқудан тыс танымдық іс-әрекетінде формальды.

Сол жұмыста авторлар ойлауды дамытудың 8 критерийін (көрсеткіштерін) анықтайды [4]:

- 1) ойлау тәсілдерін, сондай-ақ оларды басқа жағдайларда пайдалану дағдыларын беру және жүзеге асыру қабілетінің дәрежесі;

- 2) тезаурустың мөлшері, яғни білім қоры, олардың жүйелілігі, сондай-ақ білімді игерудің жаңа тәсілдерінің пайда болуы.

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді зерттеу негізінде тақырыпты зерттеуге және тәжірибелік-эксперименттік жұмысты ұйымдастыруға біздің көзқарасымызды анықтайтын келесі принципті ұстанымдарды ажыратуға болады [4]:

- ойлау адамға тән; баланың табиғи танымдық мүмкіндіктері бар; басқалардан айырмашылығы, адам әрқашан ақыл-ой белсенділігін көрсетеді;
- ойлау білімді игеру негізінде және процесінде қарқынды дамиды; ойлау процесі бір уақытта ондағы білімнің қозғалысы болып табылады;
- ойлау процесі белсенді, шығармашылық сипатта болады.

Қорытынды. Сонымен, психологиялық-педагогикалық әдебиетте жеткіншек жас оқушылардың ойлауын қалыптастырудың қолданыстағы тұжырымдамаларын талдау, педагогикалық іс-әрекетке дайындауда теориялық, әдістемелік, практикалық және психологиялық дайындығын қалыптастырудың кешенді процесі ретінде қарастырамыз. Жеткіншек жас оқушылардың іс-әрекетке дайындықты қалыптастыру процесі объективті түрде оқытудың мақсаты мен нәтижесі, ал жеткіншек жас оқушылардың ойлауын қалыптастырудың әр түрлі меңгеру кезеңдерінде оқыту үдерісін диагностикалау үшін кәсіпқойдың мазмұны ретінде әрекет етеді.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Е.М.Байзакова. Развитие методов обучения в истории начальной школы Казахстана (1920-1930 г.г.). Автореф. кан. пед. наук. Алматы, 1995 г. -25 стр.
2. И.А.Ильясова. История развития педагогической теории Казахстана (1900 – 1960 г.г.): дисс. д-ра пед. наук Алматы, 1997. С-300
3. K.Ybyraimzhanov. G.Mailybaeva. P.Ishanov. A.Beisenbaeva.S.Feyzuldaeva. Vocational training of future elementary school teacher by means realization of inter-subject continuity. Revista de Ciencias Humanas y Sociales Año 34.№85-2, 2018, ISSN 1012-1587/ISSNe: 2477-9385 Maracaibo – Venezuela. Б. 479-516
4. Майлыбаева Г.С. Бастауыш мектеп мұғалімінің өзін-өзі кәсіби дамытуы – пәнаралық сабақтастықты асырудың негізі. Абай атындағы ҚазҰПУ «Хабаршысы», «Педагогика ғылымдары сериясы» №1(61), Алматы, 2019. Б. 229 - 234

УДК 37.015.3

ЖЕТКІНШЕК ЖАС ТҰЛҒАНЫҢ МОТИВАЦИЯЛЫҚ ЖАҒЫ МӘСЕЛЕНІ ҚАЛАЙ ЖӘНЕ НЕГЕ ҚАРАСТЫРАТЫНЫ КАК И ПОЧЕМУ МОЛОДЫЕ ЛЮДИ РЕШАЮТ ПРОБЛЕМЫ МОТИВАЦИИ HOW AND WHY DO YOUNG PEOPLE DEAL WITH MOTIVATIONAL ISSUES

**Рысбай Гулден Болатқызы
Жексембаева Жадыра Рахимбековна**
І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ.

**Рысбай Гулден Болатқызы
Жексембаева Жадыра Рахимбековна**
Жетісуский университет им.И.Жансугурова, г.Талдықорған

**Rysbai Gulden Bolatovna
Zheksembaeva Zhadyra Rakhimbekovna**
Zhetysu University named after I. Zhansugurov, Taldykorgan
gulden010302@bk.ru

***Аңдатпа:** Бұл мақалада ойлау психологиясы, оның негізгі компоненттері мен даму ерекшеліктері қарастырылады. Ойлау процесінің құрылымы, ассоциативті бағыт және*

танымдық әрекеттің теориялық аспектілері талданады. Сонымен қатар, мектеп жасына дейінгі балалардың психологиялық ерекшеліктері, ойын арқылы дамуы және олардың мектепке дайындығының маңыздылығы қарастырылады. Ата-аналардың рөлі, педагогикалық дағдылар мен оқушылардың танымдық қабілеттерін дамыту жолдары көрсетіледі.

Кілт сөздер: ойлау психологиясы, танымдық әрекет, ассоциация теориясы, мектепке дайындық, педагогикалық дағдылар, аналитикалық ойлау, балалардың дамуы, танымдық қабілеттер, когнитивті процесс, оқу мотивациясы

Аннотация: В статье рассматривается психология мышления, ее основные компоненты и особенности развития. Анализируется структура мыслительного процесса, ассоциативная направленность и теоретические аспекты познавательной деятельности. Кроме того, рассматриваются психологические особенности детей дошкольного возраста, их развитие через игру, а также важность их готовности к школе. Освещены роль родителей, педагогическое мастерство, пути развития познавательных способностей учащихся.

Ключевые слова: психология мышления, познавательная деятельность, теория ассоциаций, готовность к школе, педагогическое мастерство, аналитическое мышление, развитие ребенка, познавательные способности, познавательный процесс, мотивация обучения

Annotation: This article examines the psychology of thinking, its main components and developmental features. The structure of the thinking process, associative orientation and theoretical aspects of cognitive activity are analyzed. In addition, the psychological characteristics of preschool children, their development through play and the importance of their readiness for school are considered. The role of parents, pedagogical skills and ways to develop students' cognitive abilities are indicated.

Keywords: psychology of thinking, cognitive activity, association theory, school readiness, pedagogical skills, analytical thinking, child development, cognitive abilities, cognitive process, learning motivation

Психология ойлауды заттар мен құбылыстардың маңызды және жалпы қасиеттерінің адам санасында бейнеленуі, олардың арасындағы қатынастардың заңдылықтарын іздеу ретінде анықтайды. Сезім мен қабылдаудың, ойлаудың көмегімен алынған мәліметтерге сүйене отырып, адам оларды бір-бірімен салыстырады, талдайды, қорытынды жасайды және сол арқылы жалпылауларға, шындықтың ең маңызды жақтарын білуге келеді. Ойлау арқылы адам өзін қоршаған дүниені барынша терең және жан-жақты таниды. Психология ойлау адамның алдында туындаған сұрақтан, шешуді қажет ететін мәселеден немесе тапсырмадан басталады деп үйретеді. Ойлау – бұл сұраққа жауап іздеу. Мұндай сұрақсыз белсенді ойлаудың жұмыс істеуге ынтасы болмайды. Ойлау процесінің сәтті өтуі үшін сұрақтың мәні неде екенін, жауапты қай бағытта іздеу керек, нені іздеу керек екенін анық және анық түсіну маңызды.

Ата-аналар мектеп жасына дейінгі балалардың өте маңызды психологиялық ерекшеліктерін білуі тиіс, олардың әрекетінің негізгі түрі ойын болып табылады, ойын арқылы бала дамиды және жаңа білім алады [1].

Барлық тапсырмалар балаға ойын түрінде берілуі тиіс, ал үй тапсырмалары оқу процесіне айналмауы тиіс.

Бұл сұрақтарға жауаптарды әр бала білуі тиіс

1. Өзінің толық аты- жөнін атау.
2. Қанша жаста?
3. Әкесі мен анасының атын білу (бар болса).
4. Әкесі қайда және кім болып жұмыс істейді?

5. Анасы қайда және кім болып жұмыс істейді?
6. Ағасы немесе әпкесі бар ма? Олар қанша жаста? Олардың жасы үлкен немесе кіші ме?

7. Сіз тұратын қала?

8. Мекен-жайы

9. Қай елде тұрасың?

10. Сенің мектепке барғың келеді ме? Неліктен барғың келеді? Ұнайды ма?

Баланың мектепке дайындығы [2]

Ата-аналар балаларды мектепке дайындаудағы ең бастысы оқу, жазу, санау емес екендігін білулері керек. Мақсаты — жаңа біліктер, таным әдістері, әрекет, қарым-қатынасты қалыптастыру арқылы балаларды мектепке баруға дайындау.

Негізгі міндеттер:

- мектепке дайындық барысында ата-ананың баламен әріптестік қарым- қатынасын орнату және дамыту;

- ата-аналарға өз балаларына, олардың қабілеттері мен мүмкіндіктеріне сенуге көмектесу;

- балаларға өзін -өзі басқара алуына және өз қылықтарына жауап беруге көмектесу;

- мектепке дайындық процесінде ата-ананың баламен серіктестік және ынтымақтастық қарым-қатынасын орнату және дамыту;

- ата-аналарға өз балаларына, олардың қабілеттері мен мүмкіндіктеріне сенуге көмектесу;

- балалардың мектепке барар алдында ата-аналардың қобалжу деңгейін төмендетуге ықпал ету.

Балалардың мектепке қызығушылығын арттыру бойынша кешенді дайындық:

- мектепке бару, мектеп мәселелерін талқылау;

- баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, бірлескен дамыту-түзету сабақтары.

Ата-аналарға әр түрлі дамыту ойындары үлкен көмек көрсете алады, бірақ олардың баланың жасына сәйкес келуі өте маңызды. Балаға ойынды көрсетпес бұрын, онымен өзіңіз танысып, баланың дамуы үшін қаншалықты пайдалы және құнды болатынын шешіңіз.

Сонымен, жоғарыда айтылғандардан шығатыны, келесі топтарын бөліп көрсету орынды сияқты [3]:

1. Теориялық-әдістемелік қызмет дағдылары:

1.1. Аналитикалық дағдылар:

- педагогикалық құбылыстарды құраушы элементтерге (шарттар, себептер, мотивтер, ынталандырулар, құралдар, көрініс формалары және т.б.) бөлу;

- педагогикалық процестің барлық компоненттерін түсіну;

- психологиялық-педагогикалық теорияны оқыту мен тәрбиелеу логикасына сәйкес келетін идеяларды, тұжырымдарды, заңдылықтарды табу;

- негізгі педагогикалық міндетті оқшаулау және оны оңтайлы шешу жолдарын анықтау, т.б.

1.2. Болжау дағдылары:

- педагогикалық мақсаттар мен міндеттерді алға қою;

- мақсатқа жету жолдарын таңдау;

- белгілі бір педагогикалық әсерлердің нәтижесін болжау;

- педагогикалық процестің барысын болжау және т.б.

1.3. Проективті дағдылар:

- оқытудың мақсаты мен мазмұнын нақты педагогикалық міндеттерге аудару;

- педагогикалық міндеттерді анықтау және балалардың іс-әрекетінің мазмұнын таңдау кезінде олардың қажеттіліктері мен қызығушылықтарын, материалдық базаның мүмкіндіктерін, тәжірибесі мен жеке қасиеттерін ескеру;

- тапсырмаларға сәйкес келетін әрекеттерді таңдау;

- дамуындағы кемшіліктерді жою мақсатында балалармен жеке жұмысты жоспарлау және т.б.

1.4. Бақылау және диагностикалық дағдылар:

- балалардың барлық әрекеттерін зерттеу;
- балалардың даму деңгейін анықтау;
- оқушылардың танымдық қабілеттерін диагностикалау және т.б.

1.5. Реттеу және түзету дағдылары:

- тәрбиенің жоспарына, бағдарламасына сәйкес оқу-тәрбие процесін реттеу;
- балаларды оқытуда пәнаралық байланысты қамтамасыз ету және т.б.

2. Практикалық іс-әрекет дағдылары:

2.1. Ұйымдастырушылық қабілеті:

- балалар ұжымында топтық және жеке қарым-қатынасты ұйымдастыру;
- балалардың назарын аудару және сабаққа тұрақты қызығушылықты дамыту т.б.

2.2. Коммуникациялық дағдылар:

- басқаларды түсіну, байланыс серіктесінің сигналдары туралы ақпаратты қабылдау және адекватты түсіндіру қабілеті;

- оқушылардың мұғаліммен және оқу пәнімен қарым-қатынасын қамтамасыз ету;
- оқу процесіне қатысушылармен вербалды және вербалды емес байланыстарды орнату және т.б.

2.3. Педагогикалық дағдылар:

- өзіндік сөйлеуді дамыту: дұрыс дикцияны, дауысты, ырғақты тыныс алуды, вербалды емес қарым-қатынас құралдарын меңгеруді;

- әртүрлі сезімдерді білдіру үшін интонация техникасын меңгеру;
- психикалық жағдайды реттеу;
- сұхбаттасушыны жеңу, ақпаратты бейнелеп жеткізу және т.б.

Шетелдік психологиядағы ойлау мәселесін зерттеген негізгі бағыттар мен ағымдарды қарастырыңыз, зерттелетін тақырыпты дамытуда біздің принципті ұстанымдарымызды түсінуге көмектесетін ережелер мен идеяларды бөліп көрсетуге тырысыңыз.

Ойлау қоғамдық тәжірибенің тарихи дамуының өнімі, адам қызметінің ерекше теориялық формасы ретінде қарастырылады.

Алғашқы теориялардың бірі ассоциативті бағыт болды, оның өкілдері ассоциацияны ойлаудың негізі деп санады.

Адамның ойлау процесіне байланысты мәселелерді осындай түсіндіру ассоциативті психологияда өзін-өзі бақылау (интроспекция) әдісі танымның негізгі және іс жүзінде жалғыз әдісі болып табылатындығымен түсіндірілді. Бұл әдістің шектеулілігі, ойлау психологиясын зерттеуге механикалық көзқарас ассоцианистерге субъектінің ақыл-ой қызметінің құрылымын дамытуда әрі қарай жүруге, ойлау әрекетінің сапалық ерекшеліктерін ашуға мүмкіндік бермеді. Адамның танымдық іс-әрекетінің мәні туралы мәселе түсініксіз болып қалды, мәселелерді шешуде тұлғаның мотивациялық жағы әсер етпеді, адамның мәселені қалай және неге қарастыратыны, шешетіні және шешетіні анықталмады, ойлаудың даму сипаты ашылмады.

Ол оқу процесінде оқушылардың танымдық іс әрекетінің келесі негізгі компоненттерін ажыратады [4]:

1) білімді меңгеру;

2) оқу жұмысының тәсілдерін меңгеру;

3) дағдыларды меңгеру. Ақыл-ой әрекетінің дұрыс қалыптасқан әдісі мыналарды қамтиды:

а) ақыл-ой әрекетінің әдісін білу (яғни оқушылар қандай әрекеттерді орындау керектігін айта алады);

б) осы біліммен жұмыс істей білу, оларды меңгеру және оларды жаңа жағдайларда қолдана білу.

Қортынды. Сонымен, ақыл-ой дамуының негізгі критерийлерін бір материалда қалыптасқан ақыл-ой әрекетінің әдістерін жаңа басқа материалға кең және белсенді түрде беру деп санайды.

Көптеген психологтар жеткіншек жас оқушылардың ақыл-ой әрекетінің критерийлерін әзірлеуге тырысады, жеткіншек жас оқушылардың ақыл-ой қабілеттерінің табиғатын ашуға тырысады және оқу процесінде жеткіншек жас оқушылардың шығармашылық ойлауын дамытудың перспективаларын көрсетеді.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Е.М.Байзакова. Развитие методов обучения в истории начальной школы Казахстана (1920-1930 г.г.). Автореф. кан. пед. наук. Алматы, 1995 г. -25 стр.
2. И.А.Ильясова. История развития педагогической теории Казахстана (1900 – 1960 г.г.): дисс. д-ра пед. наук Алматы, 1997. С-300
3. K.Ybyraimzhanov. G.Mailybaeva. P.Ishanov. A.Beisenbaeva.S.Feyzuldaeva. Vocational training of future elementary school teacher by means realization of inter-subject continuity. Revista de Ciencias Humanas y Sociales Ano 34.№85-2, 2018, ISSN 1012-1587/ISSNe: 2477-9385 Maracaibo – Venezuela. Б. 479-516
4. Майлыбаева Г.С. Бастауыш мектеп мұғалімінің өзін-өзі кәсіби дамытуы – пәнаралық сабақтастықты асырудың негізі. Абай атындағы ҚазҰПУ »Хабаршысы», «Педагогика ғылымдары сериясы» №1(61), Алматы, 2019. Б. 229 - 234

УДК 159.9.072

ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ ӘДІСІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ СЫНИ ОЙЛАУЫН ДАМУ. БАҒДАРЛАМА ӘЗІРЛЕУ

Соловьёва Юлия Леонидовна

ОП 7М01101 – «Білім беру аймағындағы психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу», 2-курс магистранты
yuliya.l.solovyova@gmail.com

Стукаленко Нина Михайловна

педагогика ғылымдарының докторы, профессоры,
Қазақстан Педагогикалық Ғылымдар академиясы және Халықаралық
ақпараттандыру академиясының академигі, Көкшетау, Қазақстан
Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан.
nms.nina@mail.ru

Аннотация. Зерттеу өзектілігі оқушылардың сыни ойлауын ынтымақтастық әдісі арқылы дамыту ерекшеліктерін егжей-тегжейлі зерттеуге негізделеді. Зерттеудің практикалық маңыздылығы оқушылардың сыни ойлауын дамытуда әзірленген бағдарламаны қолдану мүмкіндігінде, бұл педагогтер мен әдіскерлердің кәсіби қызметінде елеулі орын алады. Зерттеудің ғылыми жаңалығы жағдаяттық міндеттерді шешу үдерісінде оқушылардың бірлескен жұмысы арқылы сыни ойлауды дамытудың жаңа тәсілінде көрініс тапқан, бұл аналитикалық ойлауды, дәлелдеуді және ұжымдық талқылау дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді.

Зерттеу мақсаты – сыни ойлауды дамыту механизмдерін талдау және сыни талдау дағдылары мен саналы түрде шешім қабылдауды қалыптастыруға бағытталған ынтымақтастық әдісіне негізделген оқыту бағдарламасын құру.

Түйінді сөздер: сыни ойлау, ынтымақтастық, дамыту, қабылдау, аналитикалық ойлау, дәлелдеу, топтық жұмыс.

РАЗВИТИЕ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ УЧАЩИХСЯ С ПОМОЩЬЮ МЕТОДА КОЛЛАБОРАЦИИ. РАЗРАБОТКА ПРОГРАММЫ

Соловьёва Юлия Леонидовна

магистрант 2 курса, ОП 7M01101 «Психолого-педагогическое сопровождение в сфере образования»,

yuliya.l.solovyova@gmail.com

Стукаленко Нина Михайловна

доктор педагогических наук, профессор,

академик Академии педагогических наук Казахстана и Международной академии информатизации, Кокшетау, Казахстан

Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, Кокшетау, Казахстан.

nms.nina@mail.ru

Аннотация: Актуальность исследования заключается в необходимости более детального изучения особенностей развития критического мышления учащихся с использованием метода коллаборации. Практическая значимость исследования обусловлена возможностью применения разработанной программы, направленной на развитие критического мышления учащихся, что будет полезно в работе педагогов и методистов.

Научная новизна исследования отражена в новом подходе к развитию критического мышления через совместную работу учащихся в процессе решения проблемных задач, что способствует формированию аналитического мышления, аргументации и навыков коллективного обсуждения.

Цель исследования – анализ механизмов развития критического мышления и создание обучающей программы, основанной на методе коллаборации, направленной на формирование навыков критического анализа и осознанного принятия решений.

Ключевые слова: критическое мышление, коллаборация, развитие, восприятие, аналитическое мышление, аргументация, групповая работа.

DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING IN STUDENTS THROUGH THE COLLABORATION METHOD. PROGRAM DEVELOPMENT

Solovyova Yuliya Leonidovna

Master's student, 2nd year, Educational Program 7M01101 "Psychological and Pedagogical Support in Education,"

Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau, Kazakhstan

yuliya.l.solovyova@gmail.com

Stukalenko Nina Mikhailovna

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Pedagogy and Psychology at Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Academician of the Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan and the International Academy of Informatization,

Kokshetau, Kazakhstan. nms.nina@mail.ru

Annotation: The relevance of this The study lies in the need for a more in-depth examination of the characteristics of critical thinking development among students using the collaborative method. The practical significance of the research is determined by the potential for applying the

developed program aimed at promoting critical thinking among students, which would be beneficial for teachers and educational methodologists. scientific novelty of the study is reflected in a new approach to critical thinking development through collaborative problem-solving activities, which contribute to the formation of analytical thinking, argumentation, and group discussion skills. The purpose of the study is to analyze the mechanisms of critical thinking development and to create an educational program based on the collaboration method, aimed at fostering skills of critical analysis and informed decision-making.

Keywords: *critical thinking, collaboration, development, perception, analytical thinking, argumentation, group work.*

В условиях изменения системы образования Казахстана трансформируются и ценностные ориентации молодежи. В современных реалиях важно формировать у студентов способность критически оценивать информацию, анализировать различные точки зрения и принимать взвешенные решения. Это особенно актуально в контексте глобализации и цифровизации, где доступ к информации практически неограничен, но ее достоверность требует проверки.

Период обучения в колледже является важным этапом в интеллектуальном и личностном развитии молодежи. В это время студенты осваивают профессиональные навыки, учатся принимать самостоятельные решения и критически анализировать информацию, что делает развитие критического мышления особенно актуальным.

Такие аспекты когнитивного развития, как усложнение логических операций, способность к анализу и синтезу информации, в своей основе готовят почву для развития критического мышления. Важно учитывать, что данный процесс не только способствует профессиональному росту, но и помогает молодым людям адаптироваться к быстро меняющимся социальным условиям, формируя устойчивые ценностные ориентиры. Как отмечал Л.С. Выготский, развитие мышления тесно связано с социальным взаимодействием, что подтверждает эффективность метода коллаборации в образовательном процессе [1].

Однако критическое мышление не развивается само по себе – для этого необходимо создать условия, позволяющие применять его на практике. Одним из наиболее эффективных методов является коллаборация, при которой учащиеся работают в группах, обсуждают различные точки зрения, оценивают аргументы и приходят к коллективным решениям. В процессе совместной деятельности студенты учатся рассматривать проблему с разных сторон, выявлять логические несоответствия, аргументировать свою позицию и корректировать ее при необходимости.

Ключевые принципы развития критического мышления в образовательном процессе включают:

- анализ информации – умение разбирать информацию на составляющие, выявлять факты, гипотезы и предположения;
- сравнительный подход – рассмотрение проблемы с разных точек зрения, сопоставление различных мнений;
- аргументацию – способность формулировать и обосновывать свою позицию с опорой на доказательства;
- рефлекссию – осознание своих мыслительных процессов, способность выявлять ошибки и неточности в рассуждениях;
- гибкость мышления – готовность пересматривать свое мнение при появлении новых данных [2].

Коллаборативные методы обучения позволяют студентам не только развивать критическое мышление, но и приобретать важные навыки командной работы, коммуникации и аргументации. Обсуждая проблемные вопросы, студенты учатся оценивать достоверность информации, строить логические цепочки и принимать обоснованные решения. Таким образом, метод коллаборации является эффективным

инструментом для формирования критического мышления и подготовки студентов к решению сложных задач в учебной и профессиональной деятельности.

Развитие критического мышления у студентов предполагает несколько последовательных этапов: восприятие информации, ее первичный анализ, обработка данных и формирование выводов. Этот процесс включает в себя работу как с внешними источниками информации (текстами, визуальными и аудиоматериалами), так и с внутренними когнитивными механизмами – логикой, эмоциональной оценкой и ранее накопленным опытом.

Важным элементом критического мышления является способность анализировать поступающую информацию не только на поверхностном уровне, но и углубленно, оценивая ее достоверность, выявляя возможные ошибки и логические несоответствия. На первом этапе человек воспринимает информацию и формирует базовую реакцию на нее – положительную или отрицательную – исходя из предыдущего опыта и личных убеждений. Однако для полноценного критического анализа этого недостаточно: необходимо применять аналитические инструменты, которые позволяют не только усваивать информацию, но и подвергать ее логической проверке [3].

Формирование критического мышления тесно связано с развитием логического и абстрактного мышления. Функциональная сторона этого процесса заключается в способности работать с понятиями, анализировать их содержание, выявлять закономерности, а также формулировать аргументированные выводы. К основным навыкам относятся: умение формулировать и обосновывать суждения, способность к логическому анализу и сравнению, корректное применение законов формальной логики [4].

Применение принципов формальной логики позволяет студентам строить правильные логические цепочки и избегать ошибок в рассуждениях. В процессе обучения критическому мышлению важно развивать у студентов способность к самостоятельной проверке информации и гибкости в изменении собственных убеждений на основе новых данных. Этот процесс включает оценочно-проверочную функцию (оценка полученной информации, проверка ее достоверности и логической целостности); стимулирующую (формирование у студентов мотивации к дальнейшему анализу информации и поиску новых знаний); корректирующую (способность уточнять и пересматривать собственные выводы в свете новых данных); прогнозирующую (моделирование возможных последствий принимаемых решений).

Таким образом, развитие критического мышления требует не только накопления знаний, но и активного использования логического аппарата, анализа информации и аргументированного отстаивания своей позиции. Это становится особенно актуальным в условиях быстрого распространения информации, где критический подход позволяет отделять факты от манипуляций и принимать взвешенные решения.

На основе выявленных особенностей формирования критического мышления была разработана обучающая программа, ориентированная на развитие у учащихся навыков анализа, аргументации и совместного принятия решений. Главная цель программы – создать образовательную среду, способствующую развитию критического мышления через коллаборативные методы работы.

Программа была рассчитана на 12 академических часа и разделена на несколько тематических блоков. Каждый блок включал комплекс заданий, направленных на развитие определенных аспектов критического мышления, а также на формирование умений работать в сотрудничестве. В ходе подготовки учитывались возрастные особенности учащихся, их когнитивные способности и уровень подготовленности к аналитической деятельности.

Темы занятий охватывают основы аргументации и логического анализа; методы проверки достоверности информации; стратегии ведения дискуссий и дебатов; практическое применение критического мышления в образовательной и социальной среде.

Для достижения целей программы были отобраны наиболее эффективные методы обучения, направленные на активное включение учащихся в процесс совместного анализа и обсуждения: кейс-методы; кластерный метод и инфографика; ментальные карты; метод «Знаю – Хочу знать – Узнал»; метод «Древо решений»; метод «Фишбон»; Сократовский метод.

На этапе подготовки был разработан комплект методических материалов, включающий описание заданий, инструкции к ним, примеры дискуссионных вопросов и ситуационных кейсов. Отдельное внимание уделялось подбору примеров, релевантных интересам и жизненному опыту учащихся, что позволило сделать программу более вовлекающей и практически значимой.

Подготовка программы позволила сформировать комплексную образовательную среду, в которой учащиеся смогут развивать критическое мышление через метод коллаборации. Гибкость программы и разнообразие методов обучения обеспечивают ее адаптацию под различные образовательные условия, а системность структуры способствует поэтапному формированию навыков анализа, аргументации и принятия обоснованных решений.

Список литературы

1. Выготский Л. С. Мышление и речь. – Питер, 2019. – С. 76.
2. Хелперн Д. Психология критического мышления. – СПб.:Питер, 2000. – 512 с.
3. Дьюи Дж. Психология и педагогика мышления. – Москва: Юрайт, 2021. – С.65
4. Вертгеймер М. Продуктивное мышление. – Альма-Матер, 2022, 336 с.

ӘОЖ 37.013.32

**БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫН ІЗГІЛЕНДІРУДІҢ БАСТЫ БАҒЫТТАРЫНЫҢ БІРІ
- БЕЛСЕНДІ ОҚЫТУ ТҮРЛЕРІ МЕН ӘДІСТЕРІН ЖЕТІЛДІРУ**

**ОДНИМ ИЗ ГЛАВНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ ГУМАНИЗАЦИИ СФЕРЫ
ОБРАЗОВАНИЯ ЯВЛЯЕТСЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ФОРМ И МЕТОДОВ
АКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ**

**ONE OF THE MAIN DIRECTIONS OF HUMANIZATION OF THE
EDUCATIONAL SPHERE IS THE IMPROVEMENT OF ACTIVE FORMS AND
METHODS OF TRAINING**

Сокова Анара Тургуновна

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университетінің докторанты
anara_250581@mail.ru

Тажитова Гүлжахан Зарубаевна

Л.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің доценты
gulzhahan@mail.ru

Зубайраева Зухра Абибуллаевна

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университетінің доценты
zuhra-777@mail.ru

Сокова Анара Тургуновна

Докторант Кокшетауского университета имени А. Мырзахметова
anara_250581@mail.ru

Тажитова Гульжахан Зарубаевна

Доцент Евразийского национального университета им. Л. Гумилева

gulzhahan@mail.ru

Зубайраева Зухра Абибуллаевна

Доцент Кокшетауского университета им. А. Мырзахметова

zuhra-777@mail.ru

Sokova Anara Turgunovna

Doctoral student of Kokshetau University named after A. Myrzakhmetov

anara_250581@mail.ru

Tazhitova Gulzhakhan Zarubayevna

Associate professor of L. Gumilyov Eurasian National University

gulzhahan@mail.ru

Zubayraeva Zukhra Abibullaevna

Associate professor of Kokshetau University named after A. Myrzakhmetov

zuhra-777@mail.ru

Аннотация. Бұл мақала білім беруді ізгілендіру аясында белсенді оқыту әдістерін жетілдіру мәселесін қарастырады. Негізгі назар осы үдерістегі педагогтың кәсіби құзыреттілігінің маңызына аударылады. Мақалада кәсіби құзыреттілік ұғымы, оның түрлері және педагог құзыреттілігінің негізгі құрылымдық компоненттері талданады.

Кілттік сөздер: Кәсіби құзыреттілік, педагогтың құзыреттілігі, белсенді оқыту әдістері, білім беруді ізгілендіру

Аннотация. В данной статье рассматривается проблема совершенствования методов активного обучения в рамках гуманизации образования. Основное внимание уделяется важности профессиональной компетентности педагога в этом процессе. В статье анализируется понятие профессиональной компетентности, ее виды и основные структурные компоненты компетентности педагога.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, компетентность педагога, активные методы обучения, гуманизация образования

Annotation. This article addresses the issue of improving active teaching methods within the framework of humanization of Education. The main attention is paid to the importance of professional competence of the teacher in this process. The article analyzes the concept of professional competence, its types and the main structural components of the competence of a teacher.

Key words: professional competence, teacher competence, active teaching methods, humanization of Education

Адам кәсібилігінің қажетті құрамдас бөлігі кәсіби құзыреттілік болып табылады. Кәсіби құзыреттілік мәселесі отандық және шетел ғалымдарының жұмыстарында қарастырылады. Кәсіби құзыреттіліктің заманауи бағыттары және түсіндірмелері тіптен әртүрлі. Қазіргі кезде шетел әдебиеттерінде бар кәсіби құзыреттілік анықтамалары, яғни «терең білім», «тапсырманы адекватты орындау күйі», «қызметті актуальды орындау қабілеттері» және басқалары бұл ұғымның мазмұнын толық нақты түсіндіре алмайды. Және де отандық ғалымдармен кәсіби құзыреттілік мәселесі белсенді зерттелуде. Көп жағдайда бұл ұғым біліктіліктің жоғары деңгейін және кәсібилікті айқындау үшін ішкі оймен пайдаланылады. Кәсіби құзыреттілік маманның дайындық сапасының сипаттамасы, еңбек қызметінің тиімділік әлеуеті ретінде қарастырылады. Педагогикада бұл категория «жалпы мәдени құзыреттіліктен» туындаған өнімді компонент ретінде немесе «маманның білімділік деңгейі» ретінде қарастырылады. Егер кәсіби шеберлік деңгейлер жүйесінде құзыреттілік орнын анықтайтын болсақ, онда ол орындаушылық пен кемелдену арасында

орналасқан. Төменде біз педагогикалық зерттеулерде педагогтің кәсіби құзыреттіліктің тұлғалық қасиеттерге, кәсіби іс-әрекеттің мазмұндық және процессуалдық компоненттерден тұратынын айқындайды.

Кәсібилік дегенде біздер әр түрлі жағдайларда күрделі қызметті адамдардың жүйелі, тиімді және сенімді орындауының ерекше өзгешелігі деп түсінеміз. «Кәсібилік» ұғымында қоғамда бар стандарттар мен объективті талаптарға сәйкес кәсіби қызметте адамның психологиялық құрылымын игеру деңгейі бейнеленеді. Кәсібилікті игеру үшін сәйкес келетін қабілеттер, ниет және мінездеме, үнемі оқуға және өз шеберлігін жетілдіруге дайын болуы керек. Кәсібилік ұғымы жоғары білікті еңбек сипаттамасымен шектелмейді, бұл және адамның ерекше дүниетанымы.

Кәсібилікті маманның дамуының әртүрлі бағыттарымен қатыстырып, кәсіби құзыреттіліктің төрт түрі анықталады: арнайы, әлеуметтік, жеке, дара.

1. Арнайы, немесе қызметтік кәсіби құзыреттілік жоғары кәсіби деңгейде қызметті меңгерумен және тек арнайы білімді игеріп қоймай, сонымен бірге оны тәжірибеде қолдануды білумен сипатталады.

2. Әлеуметтік кәсіби құзыреттілік кәсіби қоғамдастықта қабылданған кәсіби қарым-қатынас тәсілдерін, біріккен кәсіби қызмет және серіктестік әдістерін игерумен сипатталады.

3. Жеке кәсіби құзыреттілік өзін-өзі көрсету және өзін-өзі дамыту әдістерін, кәсіби деформацияға қарсы тұру құралдарын меңгерумен сипатталады. Және осыған маманның өз кәсіби қызметін жоспарлауды, өз бетімен шешім қабылдауды, проблеманы көруді енгізеді.

4. Дара (индивидуальды) кәсіби құзыреттілік өз-өзін басқара білу тәсілдерін, кәсіби өсуге дайындық, кәсіби қартаюға берілмеу, кәсіби мотивацияның табанды болуы қасиеттерін меңгерумен сипатталады.

Кәсіби құзыреттіліктің бір маңызды құрамдас бөлігі ретінде өз бетімен жаңа білім, білікті игеру және де оны тәжірибелік қызметте пайдалану қабілетін атайды. Кәсіби құзыреттіліктің келтірілген түрлерін педагогтың кәсібилігін бағалау міндеттеріне пайдалануға болады деп есептейміз.

Педагогикалық құзыреттіліктің иерархиялық моделі қызығушылық туындатып отыр, онда әр келесі блок келесі компоненттердің «өсуіне» арналған платформа» құра отырып, алдыңғысына сүйенеді. Блоктың құрамдас моделі педагогикалық құзыреттіліктің алты түрін ұсынады: білімдік, қызметтік, қарым-қатынастық, эмоционалдық, жеке, шығармашылық. Педагогты оқыту процесінде оның құзыреттілігінің қалыптасуына тікелей қатысы бар бірізділік ұстанымының ерекше мәні атап көрсетіледі. Мәтіннен алынған бөлек бір блок педагогқа қажетті кәсіби құзыреттілікті қамтамасыз етпейді. Кәсіби құзыреттілік мәселесі бойынша зерттеулерді талдауды ескере отырып, педагогикалық бейіндегі мамандарға қатысты қарастырылатын ұғымды нақтылаймыз. Жоғарыда айтылғандарға сай педагогтың кәсіби құзыреттілігі маманның тұлғалық сапалы сипаттамасын ұсынады, оған пәндік сала және педагогика психология саласы бойынша да ғылыми-теориялық білім жүйесі енгізіледі.

Педагогтың кәсіби құзыреттілігі – бұл өзіне мұғалімнің теориялық білім жүйесін және нақты педагогикалық жағдаяттарда оны қолдану әдістерін, педагогтың құндылық бағдарын, және де оның мәдениетінің аралас көрсеткіштерін (сөйлеу, қарым-қатынас стилі, өзіне және өз қызметіне, аралас білім салаларына және т.б. қарым-қатынасын) енгізген көп факторлы құбылыс.

Педагогтың кәсіби құзыреттілігінің келесі компоненттерін бөлеміз: мотивациялық-еріктік, функционалдық, қарым-қатынастық және рефлексиялық.

Мотивациялық-еріктік (мотивация – себептер жүйесі) компонентке мотивтер (себептер, дәлелдер), мақсаттар, қажеттіліктер, құнды тіректер енеді, мамандықта тұлғаның шығармашылық көрінуіне ықпал етеді, кәсіби қызметке қызығушылықтың болуын білдіреді.

Функционалдық (лат. *functio* – орындау) қандай да бір педагогикалық технологияны жобалап жүзеге асыру үшін мұғалімге қажетті, жалпы жағдайда педагогикалық қызмет әдістері туралы білім түрінде көрінетін компонент.

Қарым-қатынастық (коммуникативтік) (лат. *communico* – байланыстырамын, қарым-қатынас жасаймын) құзыреттілік компонентіне ойын анық, нақты жеткізе білу, көз жеткізе білу, дәлелдеу, дәлел құра білу, талдау, ойын айта білу, рационалды және эмоционалды ақпаратты жеткізе білуі, өзара қарым-қатынас орната білуі, әріптестер әрекеттерімен өз әрекетін келістіруі, әртүрлі іскерлік жағдаяттарда қарым-қатынастың озық стилін таңдау, диалог ұйымдастыру және қолдау көрсету енгізіледі.

Рефлексиялық (лат. *reflexio* – артына назар аудару) компоненті өз қызметінің және өз дамуының, жеке жетістіктерінің деңгейінің нәтижесін саналы бақылай білумен; креативтілік, алға ұмтылушылық, серіктестікке бағытталу, шығармашылық, өзіндік талдауға бейімділік сияқты қасиеттер мен ерекшеліктерді қалыптастырумен анықталады. Рефлексиялық компонент жеке жетістіктердің бағыттаушысы, адамдармен қарым-қатынаста жеке мағынаны іздеу, өз-өзін басқару, және де өз-өзін тануды, кәсіби өсуді, шеберлікті жетілдіруді, мағыналы шығармашылықты қызметті оятушы және жұмыстың дара стилін қалыптастыру болып табылады.

Құзыретті педагог қалыптастырудың педагогикалық міндетінің таралу деңгейіне қарамастан оның шешімінің аяқталу айналымы «ойлау – әрекет жасау – ойлау» үштігіне тоқталады және педагогикалық қызметтің компоненттерімен және соларға сай білімдермен сәйкес келеді. Нәтижесінде мұғалімнің кәсіби құзіреттілігінің моделі оның теориялық және практикалық дайындығының бірлігі ретінде орындалады. Бұл жерде педагогикалық біліктер төрт топқа біріктірілген.

1. Тәрбиенің объективті процесінің мазмұнын нақты педагогикалық міндеттерге «аудара» білуі: жеке тұлғаны және ұжымды олардың жаңа білімді белсенді игеруге дайындығының деңгейін анықтау үшін зерттеу және осы негізде ұжымның және жеке оқушылардың дамуын жобалау; білім беру, тәрбиелеу және дамыту міндеттері кешендерін анықтау, оларды нақтылау және басым міндеттерді анықтау.

2. Логикалық аяқталған педагогикалық жүйені құра білу және қозғалысқа келтіру: білім-тәрбие міндеттерін кешенді жоспарлау; білім процесі мазмұнының негізделген таңдауы; оны ұйымдастыру түрі, әдістері және құралдарының дұрыс таңдауы.

3. Тәрбие компоненттері мен факторлары арасында өзара байланыстарды анықтай білу және орнату, оларды әрекетке келтіру: қажетті жағдайларды тудыру (материалдық, моральдық-психологиялық, ұйымдастырушылық, гигиеналық және т.б.); оқушы тұлғасын белсендендіру, оны объектіден тәрбие субъектісіне айналдыратын іс-әрекетін дамыту; біріккен іс-әрекетті ұйымдастыру және дамыту; мектептің ортамен байланысын қамтамасыз ету, бағдарлауға келмейтін сыртқы әсерлерді жүйеге келтіру.

4. Педагогикалық қызметтің нәтижесін есепке ала білу және бағалау: мұғалім қызметінің нәтижесін және білім процесін талдау және өзін-өзі талдау, басым және бағынышты педагогикалық міндеттердің жаңа кешенін анықтау.

Қорыта келе, жоғарыда келтірілген кәсіби құзыреттіліктер құрылымдық компоненттерін жоғары деңгейде қалыптасуы үшін білім беру ортасы және қызмет мазмұны мен бағыты оның дамуын қамтамасыз ету керек, сонымен бірге әр педагог өз әрекеті мен кәсіби жетілуін саралап, бағалау керек.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Г.К. Селевко. Фактор овладения педагогическими технологиями //2009.
2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Алматы, 2010.
3. Қазақстан Республикасында 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы. – Астана, 2004.

4. Әлмұханова Х.Т., Бейсебаева П.С. Құзіреттілік –кәсіби маман даярлаудың басты сапасы.

УДК 376.1

ЭМОЦИОНАЛЬНЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК ОСНОВА РАЗВИТИЯ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ У ПОДРОСТКОВ

ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТ – ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ КӨШБАСШЫЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗІ

EMOTIONAL INTELLIGENCE AS A FOUNDATION FOR DEVELOPING LEADERSHIP QUALITIES IN ADOLESCENTS

Тайгарина Базаргуль Асановна¹

Стукаленко Нина Михайловна²

¹Магистрант, НАО Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, кафедра педагогики и психологии

²Доктор педагогических наук, профессор, академик АПНК, МАИН, НАО Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, кафедра педагогики и психологии

taigarina@bk.ru, nms.nina@mail.ru

Аннотация. В данной статье рассматривается роль эмоционального интеллекта в формировании лидерских качеств у подростков. Эмоциональный интеллект включает в себя способность осознавать, понимать и управлять своими эмоциями, а также эффективно взаимодействовать с окружающими. Развитие этих навыков способствует формированию уверенности в себе, эмпатии, стрессоустойчивости и коммуникативных способностей, что является важной основой для становления успешного лидера. В статье анализируются основные компоненты эмоционального интеллекта и их влияние на развитие лидерских качеств у подростков, а также предлагаются методы и упражнения для их совершенствования.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, лидерские качества, подростки, саморегуляция, эмпатия, мотивация, социальные навыки.

Аңдатпа. Бұл мақалада эмоционалды интеллекттің жасөспірімдердің көшбасшылық қасиеттерін қалыптастырудағы рөлі қарастырылады. Эмоционалды интеллект – бұл өз эмоцияларын түсіну, басқару және басқалармен тиімді қарым-қатынас жасау қабілеті. Осы дағдыларды дамыту өзіне деген сенімділік, эмпатия, күйзеліске төзімділік және коммуникативті қабілеттерді нығайтуға көмектеседі, бұл табысты көшбасшы болудың маңызды негізі болып табылады. Мақалада эмоционалды интеллекттің негізгі компоненттері мен олардың жасөспірімдердің көшбасшылық дағдыларына әсері талданып, оларды дамыту әдістері мен жаттығулары ұсынылады.

Түйінді сөздер: эмоционалды интеллект, көшбасшылық қасиеттер, жасөспірімдер, өзін-өзі реттеу, эмпатия, мотивация, әлеуметтік дағдылар.

Abstract. This article explores the role of emotional intelligence in developing leadership qualities in adolescents. Emotional intelligence includes the ability to recognize, understand, and manage one's emotions, as well as effectively interact with others. Developing these skills enhances self-confidence, empathy, stress resilience, and communication abilities, which are essential foundations for becoming a successful leader. The article analyzes the key components of emotional intelligence and their impact on leadership development in adolescents, as well as

offering methods and exercises to improve these skills.

Keywords: emotional intelligence, leadership qualities, adolescents, self-regulation, empathy, motivation, social skills.

Современное общество предъявляет высокие требования к молодым людям, стремящимся к успеху. Помимо академических знаний и профессиональных навыков, большое значение приобретают личностные качества, такие как эмоциональный интеллект и лидерские способности. Подростковый возраст – это период активного формирования характера, социальных навыков и личной идентичности, поэтому именно в этот момент важно развивать эмоциональный интеллект, который играет ключевую роль в становлении успешного лидера.

Эмоциональный интеллект представляет собой способность осознавать, понимать и контролировать свои эмоции, а также эффективно взаимодействовать с окружающими. Это не врожденное качество, а навык, который можно развивать и совершенствовать. Подростки, обладающие высоким уровнем эмоционального интеллекта, лучше адаптируются к изменениям, умеют конструктивно решать конфликты и находить подход к разным людям. В данной статье рассматриваются основные компоненты эмоционального интеллекта, их влияние на формирование лидерских качеств у подростков, а также методы, которые помогут развить эти навыки [Ошибка! Источник ссылки не найден.].

Одним из важнейших аспектов эмоционального интеллекта является самоосознание. Подростки, обладающие этим качеством, способны понимать свои эмоции, их причины и последствия. Они осознают, какие ситуации вызывают у них стресс, гнев или радость, и могут анализировать свои реакции. Это качество помогает будущему лидеру лучше понимать свои сильные и слабые стороны, что способствует принятию взвешенных решений и адекватной оценке своих возможностей. Если подросток осознает, что у него есть склонность к импульсивным решениям или что он слишком остро реагирует на критику, он сможет работать над собой и улучшать свои лидерские навыки [2].

Не менее важным компонентом является саморегуляция, то есть способность контролировать свои эмоции и поведение в разных ситуациях. Подростки с развитой саморегуляцией не поддаются сиюминутным порывам, не позволяют гневу или обиде управлять их поступками. Это особенно важно для лидера, которому необходимо сохранять спокойствие даже в сложных ситуациях, уметь объективно оценивать обстоятельства и не поддаваться панике. Саморегуляция также помогает подростку управлять стрессом, избегать конфликтов и поддерживать позитивный настрой, что является важным качеством для лидера, способного вдохновлять и мотивировать окружающих.

Еще один значимый аспект эмоционального интеллекта – мотивация. Это внутренняя энергия, которая движет человеком к достижению целей. Лидеры, обладающие высокой мотивацией, не сдаются при первых трудностях, а продолжают идти вперед, несмотря на преграды. Для подростков это особенно важно, так как в этом возрасте многие сталкиваются с неуверенностью в своих силах, страхом перед неудачами и критикой. Развитая мотивация помогает им преодолевать страхи, находить вдохновение и становиться примером для окружающих.

Эмпатия – еще один ключевой элемент, без которого невозможно представить эффективного лидера. Это способность понимать чувства и эмоции других людей, учитывать их точки зрения и проявлять заботу. Подростки, обладающие эмпатией, легче находят общий язык с окружающими, умеют слушать и поддерживать. В командной работе это особенно важно, так как лидер должен не только направлять, но и учитывать интересы и потребности своей команды. Развитая эмпатия делает лидера более чутким к переживаниям окружающих, помогая ему строить доверительные отношения и создавать комфортную атмосферу взаимодействия [3].

Наконец, социальные навыки играют решающую роль в становлении лидера. Это способность эффективно взаимодействовать с людьми, договариваться, убеждать и

мотивировать. Подростки, обладающие развитыми социальными навыками, легче адаптируются в коллективе, умеют разрешать конфликты и строить продуктивные отношения. Лидер должен быть не просто авторитетной фигурой, но и человеком, который умеет вдохновлять, сотрудничать и вести за собой.

Рассмотрим методы развития эмоционального интеллекта у подростков. Развитие эмоционального интеллекта требует регулярной практики и целенаправленной работы. Один из эффективных методов – ведение дневника эмоций. Этот метод помогает подростку осознать свои переживания, анализировать их причины и находить пути управления ими. Например, записывая в дневник, какие эмоции он испытывает в течение дня, подросток может выявить закономерности, понять, какие ситуации вызывают у него стресс, а какие – радость. Это упражнение способствует развитию самоосознания и саморегуляции, помогая подростку лучше понимать себя и свои реакции [4].

Еще один важный метод – ролевые игры и моделирование ситуаций. В ходе таких упражнений подростки разыгрывают различные сценарии, например, конфликтную ситуацию в школе или переговоры в команде. Это помогает развивать эмпатию, учит правильно выражать эмоции и находить компромиссы. Также ролевые игры способствуют формированию лидерских качеств, так как подростки учатся брать на себя ответственность, принимать решения и работать в команде.

Развитие саморегуляции возможно через медитацию и дыхательные упражнения. Простые техники, такие как глубокое дыхание, помогают подросткам успокаиваться в стрессовых ситуациях, улучшать концентрацию и управлять своими эмоциями. Например, практика «4-7-8» (вдох на 4 счета, задержка дыхания на 7, выдох на 8) помогает снизить тревожность и эмоциональное напряжение [5].

Еще один действенный способ – участие в командных проектах и волонтерской деятельности. Работа в коллективе способствует развитию социальных навыков, учит подростков взаимодействовать, решать задачи совместно и находить подход к разным людям. Волонтерская деятельность, например, помощь детям или пожилым людям, способствует развитию эмпатии и пониманию чужих эмоций.

Также важно учить подростков давать и принимать обратную связь. Это развивает их способность конструктивно воспринимать критику, анализировать ошибки и работать над собой. Например, можно практиковать метод «сэндвича»: сначала сказать что-то положительное, затем указать на ошибку и закончить мотивацией к улучшению. Такой подход помогает подросткам не бояться критики и воспринимать ее как возможность роста.

Эмоциональный интеллект играет ключевую роль в формировании лидерских качеств у подростков. Способность понимать и управлять своими эмоциями, быть эмпатичным, мотивированным и социально активным человеком помогает подростку уверенно взаимодействовать с окружающими, справляться со сложностями и вдохновлять других. Развитие этих навыков возможно через специальные упражнения, командную работу, самонаблюдение и практику осознанности. Воспитывая в подростках эмоциональный интеллект сегодня, мы помогаем им стать лидерами завтрашнего дня, способными достигать успеха и позитивно влиять на общество.

Библиографический список литературы

1. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект. Почему он может значить больше, чем IQ. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2018. – 480 с.
2. Готтман Дж., Деклер Дж. Эмоциональный интеллект ребенка. Практическое руководство для родителей. – М.: Бином, 2020. – 320 с.
3. Бар-Он Р. Эмоциональный интеллект: теория, исследования и применение // Психологическая наука и образование. – 2019. – № 4. – С. 15–27.
4. Соловьева А. А. Развитие лидерских качеств у подростков: методики и практики // Вопросы психологии. – 2021. – № 6. – С. 89–104.

5. Mayer J. D., Salovey P., Caruso D. R. Emotional Intelligence: Theory, Findings, and Implications // Psychological Inquiry. – 2019. – Vol. 15, No. 3. – P. 197–215.

**БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЦИФРЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН
ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ
НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЦИФРОВОЙ
ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ
SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL FOUNDATIONS FOR THE DEVELOPMENT
OF DIGITAL LITERACY IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS**

Темирова Гульфат Кайратовна,
PhD, Жанадилова Карашаш Базаровна
Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.
Temirova.gulfat@mail.ru

Темирова Гульфат Кайратовна,
PhD, Жанадилова Карашаш Базаровна
Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, г. Кокшетау
Temirova.gulfat@mail.ru

Temirova Gulfat Kairatovna,
PhD, Zhanadilova Karashash Bazarovna
Sh. Ualikhanov Kokshetau University, Kokshetau
Temirova.gulfat@mail.ru

***Аңдатпа:** бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының цифрлық сауаттылығын қалыптастырудың теориялық-әдіснамалық негіздері қарастырылады. Цифрлық сауаттылықтың құрылымдық компоненттері, оның когнитивтік және психологиялық аспектілері талданып, қазіргі білім беру жүйесіндегі орны айқындалады. Сонымен қатар, цифрлық сауаттылықты дамытуға бағытталған тиімді оқыту әдістері, соның ішінде проблемалық-бағдарлы оқыту (PBL), деректер негізінде оқыту (DDL) және сандық сторителлинг әдістері ұсынылады. Осы әдістер бастауыш сынып оқушыларының ақпаратты өңдеу, сыни ойлау, цифрлық құралдарды қолдану және киберқауіпсіздік қағидаларын сақтау дағдыларын жетілдіруге ықпал етеді.*

***Кілт сөздер:** цифрлық сауаттылық, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, бастауыш білім беру, цифрлық құзыреттілік, проблемалық оқыту, деректер негізінде оқыту, сандық сторителлинг, киберқауіпсіздік.*

***Аннотация:** данная статья рассматривает теоретико-методологические основы формирования цифровой грамотности учащихся начальных классов. Анализируются структурные компоненты цифровой грамотности, ее когнитивные и психологические аспекты, а также значение в современной образовательной системе. В работе предлагаются эффективные методы обучения, такие как проблемно-ориентированное обучение (PBL), обучение на основе данных (DDL) и цифровой сторителлинг. Эти методы способствуют развитию у младших школьников навыков обработки информации, критического мышления, использования цифровых инструментов и соблюдения принципов кибербезопасности.*

***Ключевые слова:** цифровая грамотность, информационно-коммуникационные технологии, начальное образование, цифровая компетентность, проблемное обучение, обучение на основе данных, цифровой сторителлинг, кибербезопасность.*

Abstract: *this article examines the theoretical and methodological foundations of developing digital literacy among primary school students. The structural components of digital literacy, its cognitive and psychological aspects, and its role in modern education are analyzed. The study proposes effective teaching methods, including problem-based learning (PBL), data-driven learning (DDL), and digital storytelling. These approaches enhance students' information processing skills, critical thinking, digital tool proficiency, and adherence to cybersecurity principles.*

Keywords: *digital literacy, information and communication technologies, primary education, digital competence, problem-based learning, data-driven learning, digital storytelling, cybersecurity.*

«Цифрлық сауаттылық» дегеніміз – заманауи цифрлық технологиялар мен ресурстарды тиімді және жауапты түрде қолдану қабілеті. Бұл ақпаратты іздеу, өңдеу, сақтау, бөлісу, сондай-ақ интернет қауіпсіздігі мен этикетін сақтау дағдыларын қамтиды. Цифрлық сауаттылық қоғамның әртүрлі салаларында, әсіресе білім беру, жұмыс және күнделікті өмірде аса маңызды. Ол ақпараттық-коммуникациялық технологияларды түсінуді ғана емес, оларды қауіпсіз әрі сын тұрғысынан пайдалануды білдіреді. Цифрлық сауаттылық – бұл цифрлық технологияларды қолдану арқылы ақпаратты іздеу, талдау, өндіру және тарату қабілеті. Ол компьютерлік және мобильді құрылғылармен, интернет-ресурстармен, бағдарламалық қамтамасыз етумен жұмыс істеу дағдыларын қамтиды. Цифрлық сауаттылықтың құрамдас бөліктеріне деректердің құпиялылығы мен киберқауіпсіздік негіздерін меңгеру, интернет кеңістігінде этикалық нормалар мен заңнамалық талаптарды сақтау, ақпараттың шынайылығын бағалау, сондай-ақ кәсіби және академиялық мақсаттарда цифрлық құралдарды тиімді пайдалану жатады. Цифрлық технологияларды меңгеру деңгейі тұлғаның инновациялық ортаға бейімделу қабілетін арттырып, оның зияткерлік және шығармашылық әлеуетін дамытуға ықпал етеді [1].

Бастауыш сынып оқушыларының цифрлық сауаттылығын қалыптастыру – олардың ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) тиімді, қауіпсіз және жауапты түрде қолдану қабілетін дамытуға бағытталған ұзақ мерзімді педагогикалық процесс. Бұл мәселе білім берудің психологиялық, дидактикалық және технологиялық негіздерін ескере отырып кешенді түрде қарастырылуы тиіс [2].

Цифрлық сауаттылықты қалыптастыруда заманауи педагогикалық әдістер мен оқыту технологияларының маңызы жоғары. Бастауыш сынып оқушыларының танымдық ерекшеліктерін ескере отырып, келесі әдістерді тиімді деп қарастыруға болады:

1) Проблемалық-бағдарлы оқыту (PBL). Бұл әдіс оқушыларды белсенді ізденіске бағыттайды және шынайы өмірлік жағдайларды шешуге үйретеді. Мысалы, оқушылар интернеттен қажетті ақпаратты тауып, оны талдау арқылы белгілі бір проблеманың шешімін ұсыну дағдыларын меңгереді.

2) Сандық сторителлинг. Бұл әдіс оқушылардың шығармашылық және технологиялық дағдыларын дамытуды көздейді. Олар өздерінің идеялары мен оқиғаларын анимация, бейне және интерактивті презентация түрінде ұсына алады.

3) Деректер негізінде оқыту (DDL). Оқушылар цифрлық деректермен жұмыс істей отырып, оларды жинау, сұрыптау, талдау және интерпретациялау дағдыларын дамытады. Бұл әдіс әсіресе математикалық сауаттылық пен аналитикалық ойлау қабілетін жетілдіруге ықпал етеді.

4) Геймификация және ойын арқылы оқыту. Цифрлық құралдар арқылы ойын түрінде оқыту оқушылардың танымдық белсенділігін арттырады. Оқу үдерісіне ойын элементтерін қосу олардың қызығушылығын арттырып, білімді меңгеру тиімділігін жоғарылатады.

5) Ойын технологиялары: Scratch, Code.org – бағдарламалау арқылы логикалық ойлауды дамыту. Цифрлық квесттер – Genially, Google Forms арқылы.

6) Сандық сторителлинг: Canva, Book Creator – оқушылар өз оқиғаларын цифрлық форматта жасайды.

7) Жобалық оқыту: "Отбасылық цифрлық әдеттер" – оқушылар цифрлық қауіпсіздік ережелерін жасайды.

8) Деректерге негізделген оқыту (DDL): Google Trends көмегімен деректерді талдау.

9) Дифференциация және модульдік оқыту: үш деңгейлі тапсырмалар – Word, PowerPoint, деректер визуализациясы.

Бұл әдістер ақпараттық сауаттылықты, сыни ойлауды, киберқауіпсіздік дағдыларын және цифрлық құралдармен жұмыс істеу қабілетін дамытады.

Цифрлық педагогика – бұл заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) білім беру процесіне интеграциялау арқылы оқытудың тиімділігін арттыруға бағытталған педагогикалық әдістер мен тәсілдер жиынтығы [3].

Кесте 1. Бастауыш сыныпта цифрлық педагогиканы қолданудағы қиындықтар және шешу жолдары

Қиындықтар	Шешу жолдары
Мұғалімдердің цифрлық біліктілігінің жеткіліксіздігі	Мұғалімдерге арналған оқыту курстарын ұйымдастыру
Гаджеттер мен интернетке қолжетімділіктің шектеулі болуы	Оқушылармен офлайн форматта цифрлық технологияларды пайдаланудың балама әдістерін әзірлеу
Балалардың экран алдында көп уақыт өткізуі	Сабақ уақытын реттеу, цифрлық және дәстүрлі әдістерді үйлестіру
Қауіпсіздіктің жеткіліксіздігі (интернет қауіптері)	Киберқауіпсіздік бойынша арнайы сабақтар өткізу

Бастауыш сынып оқушыларының цифрлық сауаттылығын дамыту – олардың ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қауіпсіз әрі тиімді пайдалану қабілетін жетілдіруге бағытталған педагогикалық процесс.

Негіздері:

- Психологиялық: балалардың танымдық ерекшеліктеріне сай визуалды және ойын арқылы оқыту тиімді.

- Дидактикалық: проблемалық оқыту, сандық сторителлинг, деректер негізінде оқыту әдістері қолданылады.

- Технологиялық: интерактивті құралдар, AR/VR, онлайн платформалар білім сапасын жақсартады.

Ерекшеліктері:

- Ойын элементтері мен интерактивті тапсырмалар оқушылардың қызығушылығын арттырады.

- Киберқауіпсіздік дағдыларын ерте жастан қалыптастыру қажет.

- Дәстүрлі және цифрлық оқыту әдістерін үйлестіру маңызды.

- Ата-аналармен бірлесіп, цифрлық мәдениетті дамыту қажет.

Цифрлық сауаттылық – оқушылардың ақпараттық ортада қауіпсіз және сыни тұрғыдан әрекет етуіне мүмкіндік беретін маңызды дағды. Оны қалыптастыру үшін кешенді педагогикалық тәсілдер мен технологияларды тиімді пайдалану қажет [4].

Қорытындылай келе, бастауыш сынып оқушыларының цифрлық сауаттылығын қалыптастыру – олардың ақпараттық қоғамда тиімді әрекет етуіне қажетті дағдыларды дамытуға бағытталған маңызды процесс. Зерттеу нәтижелері оқытудың инновациялық әдістері (PBL, DDL, сандық сторителлинг) мен цифрлық құралдарды (Scratch, Canva,

Code.org) қолдану оқушылардың сыни ойлауын, ақпараттық сауаттылығын және киберқауіпсіздік дағдыларын жетілдіретінін көрсетті.

Цифрлық педагогиканы сәтті енгізу үшін мұғалімдердің біліктілігін арттыру, оқушылардың интернеттегі қауіпсіздігін қамтамасыз ету және дәстүрлі оқыту әдістерімен үйлесімділікті сақтау қажет. Бастауыш сыныптан бастап цифрлық сауаттылықты дамыту – болашақта жан-жақты дамыған, технологиялық ортаға бейімделген тұлғаны қалыптастырудың кепілі.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Каракозов С.Д. Успешная информатизация — трансформация учебного процесса в цифровой образовательной среде / С.Д. Каракозов, А.Ю. Уваров // Проблемы современного образования. — 2016. — № 2. — С. 7–19.
2. Қадырқұлов Р.А., Беристемова Н.Қ. Цифрлық сауаттылық: Жалпы білім беретін мектептің 3-сынып мұғалімдеріне арналған әдістемелік нұсқау./ Р. А. Қадырқұлов, Н.Қ. Беристемова – Алматы: Алматыкітап баспасы, 2021. – 112 бет.
3. Каракозов С.Д., Уваров А.Ю. Успешная информатизация — трансформация учебного процесса в цифровой образовательной среде. // Проблемы современного образования. — 2016. — № 2. — С. 7–19.
4. Бунеев Р.Н., Куприянова О.А. Формирование цифровой грамотности у младших школьников: методические подходы. — Москва: Педагогика, 2020.
5. Жанпеисова М.М. Цифрлық сауаттылық және оның бастауыш білім беру жүйесіндегі рөлі. // Білім беру инновациялары. — 2021. — № 4. — С. 25–38.

МУЗЫКОТЕРАПИЯ КАК СРЕДСТВО ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ РЕГУЛЯЦИИ

Тышканбаева Мугульсум Миратовна

заместитель руководителя по воспитательной работе

ГКП на ПХВ "Bolashaq saraiy"

kudabayeva_1970@mail.ru

Какабаева Динара Сериковна

магистр педагогических наук, лектор кафедры Педагогики и психологии

НАО Кокшетауский университет им.Ш.Уалиханова

dinara_s_82@mail.ru

Рахимбаева Алина М.

студент кафедры Педагогики и психологии, ОП 6В01101 Педагогика и психология

НАО Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова

neramwksar@gmail.com

***Аннотация** Статья «Музыкотерапия как средство эмоциональной регуляции» представляет собой обзорное исследование, в котором авторы рассматривают теоретические и практические аспекты использования музыкотерапии. В работе затронуты основные понятия, история развития направления, вклад ведущих учёных, классификация видов музыкотерапии, а также сферы её применения.*

Практическая часть статьи посвящена результатам исследования проведенного с целью изучения отношение молодежи к музыке в качестве терапевтического средства, а также определить потенциальную эффективность музыкотерапии как способа снижения стресса. В анкетировании приняли участие студенты НАО Кокшетауского университета

им. Ш.Уалиханова, обучающихся по ОП 6В01101 Педагогика и психология. Результаты исследования так же отображены в статье и сделан подробный анализ по каждому вопросу. Работа подчёркивает актуальность и перспективность музыкотерапии, а также мотивирует к дальнейшему изучению темы.

В условиях постоянного информационного шума, ускоренного ритма жизни и роста психоэмоциональной нагрузки вопрос поддержания ментального здоровья становится особенно актуальным. Одним из эффективных и доступных немедикаментозных методов коррекции эмоциональных состояний является музыкотерапия — направление, в котором музыкальное искусство используется как инструмент психотерапии. Несмотря на растущий интерес к данному методу зарубежом, в Казахстане музыкотерапия остается недостаточно изученной и слабо интегрированной в психолого-педагогическую практику. Особенно важно исследовать восприятие музыкотерапии среди наиболее подверженной эмоциональным перегрузкам группе — студентов, чтобы определить эффективность ее применения в образовательной среде. Данная проблематика определяет актуальность исследования, придавая теме научную и практическую значимость.

Идея исцеляющей силы музыки уходит корнями в глубокую древность. Задолго до появления научных подходов люди интуитивно использовали музыку в ритуалах и обрядах, приписывая ей способность влиять на дух и тело.

В Древней Греции Пифагор говорил о «музыкальных числах» и их гармоничном воздействии на человека, а Платон утверждал, что музыка способна воспитывать душу и формировать личность [1]. В Средние века Авиценна рассматривал музыку как важную часть комплексного лечения, особенно при душевных расстройствах. С переходом к научному подходу в XIX веке Жан Этьен Эскироль начал изучать влияние музыки на пациентов с психическими заболеваниями, тем самым положив начало клинической музыкотерапии [2]. XX век стал поворотным моментом: после Первой мировой войны музыка использовалась в госпиталях для облегчения симптомов у солдат с посттравматическим стрессовым расстройством (ПТСР), что дало мощный импульс развитию дисциплины.

Сегодня музыкотерапия активно исследуется в вопросах психологии, неврологии и медицины. Среди зарубежных учёных, внесших вклад в теоретические и практические аспекты, можно выделить *Альфреда Томатиса* — автора метода аудиотренинга, основанного на работе со слухом и речью [3]. *Даниэль Левитин* в своих исследованиях демонстрирует влияние музыки на мозг, подчеркивая её способность снижать уровень кортизола тем самым способствуя улучшению настроения. В отечественной науке данную проблему изучали *В.М. Бехтерев*, *Л.С. Выготский*, *Б.М. Теплов*, *Е.В. Назайкинский*, *В.В. Медушевский* и др. [4]. Их труды легли в основу понимания музыкального восприятия, структуры музыкального мышления и механизмов воздействия звука на психику. В Казахстане интерес к музыкотерапии значительно увеличился. Например, в Национальном научном центре материнства и детства города Астана проводились исследования, где музыка использовалась в реабилитации новорождённых с перинатальной патологией. По данным специалистов, музыкальное сопровождение способствовало стабилизации сердечного ритма и улучшению общего состояния детей [5].

Существует три основных подхода музыкотерапии:

- *Рецептивная* или *пассивная* форма предполагает прослушивание заранее подобранной музыки с последующим анализом ощущений и применяется при тревожности, бессоннице, высоком уровне стресса;

- *Активная* форма включает участие клиента в музыкальном процессе, это может быть пение, игра на инструментах, импровизация и особенно эффективна при трудностях в выражении эмоций, нарушениях коммуникации, а также в работе с детьми;

- *Интегративная* форма характеризуется сочетанием музыки с другими видами искусства: поэзией, рисованием, танцем, и часто используется в арт-терапии как способ мягкой и глубокой проработки внутренних конфликтов [6].

Музыка влияет на психику многослойно: через темп, ритм, тональность, тембр, гармонию. Быстрый ритм — стимулирует, а замедленный — успокаивает. Мажорные тональности ассоциируются с радостью, противоположно им минорные — с грустью и рефлексией. Консонанс вызывает чувство стабильности, в то время как диссонанс может вызывать тревогу, но и активизировать воображение. Даже тембр инструмента играет роль: мягкие звуки флейты расслабляют, а резкие звуки трубы — мобилизуют. Музыка сопровождает нас повсюду — в транспорте, при занятиях спортом, во время учёбы или отдыха. Она становится не просто фоном, а активным инструментом регуляции внутреннего состояния. Многие люди интуитивно включают музыку, когда чувствуют тревогу или апатию. На этом же принципе строится работа с клиентами в психотерапевтической практике: подобранные музыкальные фрагменты помогают регулировать чувства, снижать уровень напряжения и развивать эмоциональный интеллект.

Музыкотерапия — это не просто слушание приятных мелодий, а научно обоснованный и клинически доказанный метод помощи человеку. Её эффективность подтверждена как в психологии, так и в медицине. С учётом её доступности и многообразия форм, музыкотерапия остаётся перспективным направлением, требующим дальнейших исследований и более широкого внедрения в терапевтическую и в особенности в образовательную практику.

В рамках нашего исследования было проведено анкетирование, *целью* которого являлось изучить отношение молодежи к музыке в качестве терапевтического средства, а также определить потенциальную эффективность музыкотерапии как способа снижения стресса. В *задачи* исследования входило:

1. Изучить музыкальные предпочтения молодых людей;
2. Определить используют ли респонденты музыку для снятия стрессовых состояний;
3. Оценить отношение респондентов к использованию музыки в терапевтических целях.

В анкетировании приняло участие 32 студентов 2 курса НАО Кокшетауского университета им. Ш.Уалиханова, обучающихся по специальности ОП 6В01101 Педагогика и психология. Результаты анкетирования приведены на Рисунке 1.

Среди опрошенных 35,7% составляли 18-летние, по 28,6% — респонденты 19 и 20 лет, и 7,1% — 21 год. По половому признаку большинство участников оказались женщинами — 57,1%, мужчины составили 42,9%. Музыкальные предпочтения распределились следующим образом: 35,7% отдали предпочтение року, 14,3% — поп-музыке, 7,1% — классике, ещё 28,6% указали, что являются меломанами и слушают всё подряд. Кроме того, по 7,1% респондентов выбрали смешанные жанры: рок и классическую музыку, а также рок и шугейз.

Большинство участников — 78,6% — отметили, что выбирают музыку в зависимости от настроения и в течение дня слушают разные жанры. Ещё 14,3% отдали предпочтение бодрой и энергичной музыке, и 7,1% чаще выбирают меланхоличные композиции. При этом 57,1% используют музыку для снятия стресса часто, а 42,9% — время от времени. Однако музыка может действовать по-разному: 42,9% участников признались, что у них, бывало, усиление напряжения или тревоги от прослушивания, 21,4% не сталкивались с этим эффектом, а 35,7% не замечали влияния вовсе.

Информированность о музыкотерапии также варьировалась. 64,3% респондентов знают, что такое музыкотерапия, 21,4% слышали о ней, но не вдавались в подробности, и лишь 14,3% ничего не знают о данном направлении.

Несмотря на это, 64,3% положительно относятся к идее использования музыки в терапевтических целях и верят в её эффективность, тогда как 35,7% придерживаются нейтральной позиции и не уверены в результате. При этом 64,3% выразили желание попробовать музыкотерапию, 21,4% — скорее заинтересованы, чем нет, и только 14,3% не хотели бы её использовать. На вопрос о наличии расслабляющего плейлиста 42,9% ответили утвердительно, в то время как у 57,1% такого плейлиста нет. Данные приведены в таблице 1.

Рис.1. Результаты опроса

Таблица 1.

Параметр	Категория	Данные в процентах
Музыкальные предпочтения	Рок	35,7%
	Поп-музыка	14,3%
	Классическая музыка	7,1%
	Меломаны	28,6%
	Рок и классика	7,1%
	Рок и шугейз	7,1%
Выбор музыки в зависимости от настроения	Слушают разные жанры в течение дня	78,6%
	Предпочитают бодрую музыку	14,3%
	Предпочитают меланхоличную музыку	7,1%
Использование музыки для снятия стресса	Часто	57,1%
	Время от времени	42,9%
Влияние музыки	Усиливает напряжение/тревогу	42,9%
	Не сталкивались с подобным эффектом	21,4%
	Не замечали влияния	35,7%
Отношение к музыкотерапии	Положительное	64,3%
	Нейтральное	35,7%
Желание попробовать музыкотерапию	Хотели бы попробовать	64,3%
	Скорее заинтересованы, чем нет	21,4%
	Не заинтересованы	14,3%
Наличие расслабляющего плейлиста	Есть	42,9%
	Нет	57,1%

Анализ анкетирования показал, что большинство респондентов активно используют музыку для регуляции эмоционального состояния и заинтересованы в ее использовании в качестве терапевтического метода. Несмотря на то, что не все респонденты в равной степени осведомлены о музыкотерапии как о научной дисциплине, отношение к ней в целом положительное, а интерес к применению практик в терапии остается высоким. Данные результаты говорят о наличии запроса на доступные способы снятия психологического напряжения и стресса, а также о потенциале музыкотерапии как успешного метода поддержки ментального здоровья молодежи, в частности студентов. Это указывает на необходимость дальнейшего развития музыкотерапии в Казахстане, а также внедрения данных практик в сферу образования и социальной поддержки.

Литература:

1. Сигфрид Т. How Pythagoras turned math into a tool for understanding reality: the ‘music of the spheres’ was born from the effort to use numbers to explain the universe [Электронный ресурс] / Tom Siegfried // Science News. – 2023. – 9 мая. – Режим доступа:

<https://www.sciencenews.org/article/pythagoras-math-reality-music-spheres>. [Дата обращения: 06.04.2025].

2. Близниченко, М. В. Музыка и музыкотерапия в эволюции человечества [Электронный ресурс] / М. В. Близниченко // КиберЛенинка. – 2014. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/muzyka-i-muzykoterapiya-v-evolyutsii-chelovechestva>. [Дата обращения: 06.04.2025].

3. Авдеева О. В., Тихонов А. Ю. Особенности звукотерапии Альфреда Томатиса // Информационные технологии в музыкальном искусстве и образовании. Вопросы теории, методологии и практики: сб. материалов Второй всероссийской науч.-практ. конф. – Новосибирск: Новосибирская государственная консерватория им. М. И. Глинки, 2013. – С. 147–155.

4. Ян Аожань. Становление музыкотерапии на Востоке и Западе в исторической перспективе // Вестник музыкальной науки. 2022. Т. 10, № 4. С. 175–182. DOI: 10.24412/2308-1031-2022-4-175-182.

5. Музыкотерапия: значение, формы, интересные факты [Электронный ресурс] // NS Portal. – URL: <https://nsportal.ru/detskiy-sad/raznoe/2017/09/22/muzykoterapiya-znachenie-formy-interesnye-fakty> [Дата обращения: 07.04.2025].

6. Гартман Н. Н. Музыкотерапия [Электронный ресурс] // Психомед. Медико-психологический центр. – Режим доступа: <https://psihomed.com/muzyikoterapiya/> [Дата обращения: 07.04.2025].

МРНТИ 14.01.11

ФОРМЫ И СОДЕРЖАНИЕ ФИЗКУЛЬТУРНОЙ АКТИВНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ ПРЕДМЕТНИКОВ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ

**Тулегенов Шахарбек Тулегенович, Тулегенова Жанат Аманжоловна,
Смирнов Иван Николаевич**

Кафедра «Творчества и спорта», Педагогический институт, НАО «Кокшетауский
университет имени Ш. Уалиханова

shakharbek@inbox.ru, zhanaman75@mail.ru, Smirnovy.ivannatalya@mail.ru

***Аннотация:** Статья посвящена к изучению потребности учителей - предметников в сфере физической культуры и массового спорта. Научный материал собран методом социологического исследования. Авторами изучены необходимые условия и формы занятий, отношение и степень занятия физкультурой. В ходе исследования выявлены: причины прекращения занятий физическими упражнениями, формы поддержания здоровья и их степень использования, современные потребности учителей – предметников по видам двигательной активности.*

***Ключевые слова:** учитель – предметник, физическая культура, спорт, интересы и потребности, социологическое исследование.*

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕРДІҢ ПӘН МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ДЕНЕ ШЫҢЫҚТЫРУ БЕЛІСЕНДІЛІГІНІҢ НЫСАНДАРЫ МЕН МАЗМҰНЫ

**Тулегенов Шахарбек Тулегенович, Тулегенова Жанат Аманжоловна,
Смирнов Иван Николаевич**

«Шығармашылық және спорт» кафедрасы, Педагогикалық институт, «Ш. Уәлиханов
атындағы Көкшетау университеті» КЕАҚ

Аннотация: Мақала дене шынықтыру және бұқаралық спорт саласындағы пән мұғалімдерінің қажеттіліктерін зерттеуге арналған. Ғылыми материал социологиялық зерттеу әдісімен жинақталған. Авторлармен сабақтың қажетті шарттары мен формалары, дене шынықтырумен айналысуға көзқарасы мен дәрежесі зерттелді. Зерттеу барысында: дене шынықтыру жаттығуларын тоқтатудың себептері, денсаулықты сақтау формалары және оларды қолдану дәрежесі, қозғалыс белсенділігінің түрлері бойынша пән мұғалімдерінің заманауи қажеттіліктері анықталды.

Түйінді сөздер: пән мұғалімі, дене шынықтыру, спорт, қызығушылықтар мен қажеттіліктер, әлеуметтанулық зерттеу.

FORMS AND CONTENT OF PHYSICAL EDUCATION ACTIVITY OF SUBJECT TEACHERS OF SECONDARY SCHOOLS

**Tulegenov Shakharbek Tulegenovich, Tulegenova Zhanat Amanzholovna,
Smirnov Ivan Nikolaevich**

Department of «Creativity and Sports», Pedagogical Institute,
NAO «Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov»

Annotation. The article is devoted to the study of the needs of subject teachers in the field of physical education and mass sports. The scientific material was collected by the method of sociological research. The authors studied the necessary conditions and forms of classes, the attitude and degree of physical education. The study revealed the following reasons for stopping physical exercise, forms of health maintenance and their degree of use, and the current needs of subject teachers in terms of types of physical activity.

Keywords: subject teacher, physical education, sports, interests and needs, sociological research.

Во исполнения Послания Президент страны Касымжомарта Токаева: «Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана», Правительство Республики Казахстан 23 апреля 2020 года, утвердил «Комплексный план по развитию физической культуры и массового спорта на 2020 - 2025 годы» [1, 2]. В данном документе предусмотрено проведение социологического исследования среди населения.

По состоянию на 2024 год в городе, не включая другие единицы в пределах Кокшетауской городской администрации, 25 средние общеобразовательные школы (дневные), одна основная общеобразовательная школа. Численность учащихся в общеобразовательных школах города составляла 26 446 учащихся [3, 4].

Выбор исследуемых проводился «методом случайной выборки» [5]. Выбраны 400 учителей - предметников, из них более 300 человек (75 %), работают в режиме двухсменной работы, в условиях перегруженности классов, учительским трудом заняты 285 человек (71,3 %) [6].

Ежегодно, в городе Кокшетау планируются проведение около 60 спортивно-массовых мероприятий. Из них 43 (64.2 %) предусматривают участие учителей - предметников. При этом, 90,8 % мероприятий проводятся в форме спартакиад среди производственных коллективов и массовых забегов по лыжной гонке и легкой атлетике.

Виды спортивно – массовых мероприятий выглядит следующим образом: зимние виды спорта - 42,4 %; виды легкой атлетики - 39,3 %; спортивные игры - 33,3 %; коллективные выезды - туризм - 27,2 %; плавание - 12,1 %. Национальные виды спорта и игр (исторически и географически обусловленные) проводятся, в пределах трех процентов (рис. 1).

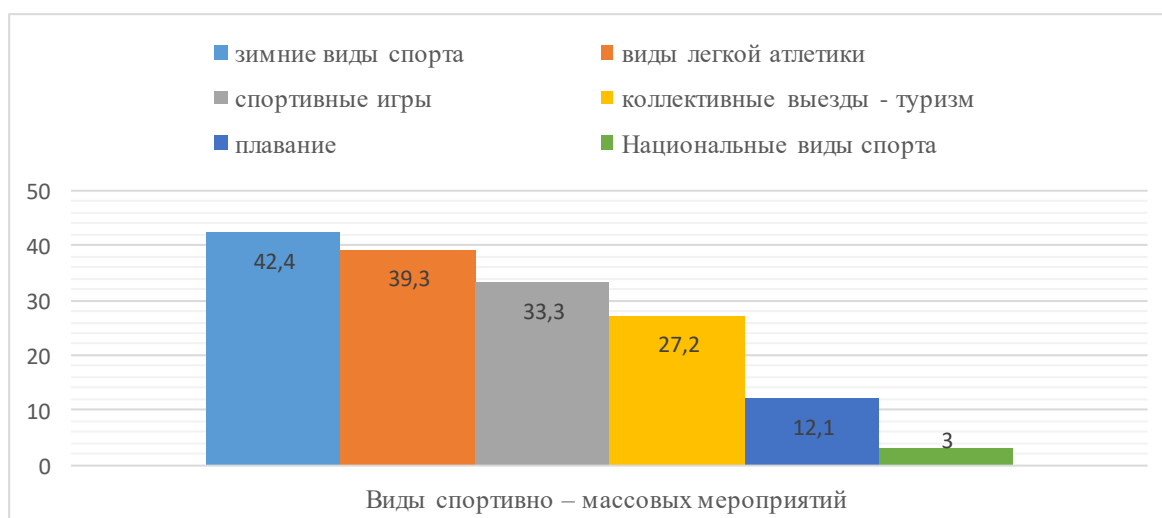

Рисунок 1 –Содержания спортивно – массовых мероприятий (%)

По данным анкетного опроса, 51,0% учителей никакими формами физкультуры не занимаются, 37, 1% продолжают заниматься и в настоящее время. 11,8% считают, что «временно прекратили занятия». Установлено, что учителя начальных классов менее активны, чем учителя – предметники, их коэффициент активности (Ка) 0, 13 и 0,59, соответственно.

Более активны не семейные учителя, коэффициент их активности (Ка) составляет 0,37. У не семейных - 0,21. Анализ затрат свободного времени в различных статьях бюджета свободного времени учителей показал, что большинство времени - 1,8 часа тратится на воспитание собственных детей и 1,4 часа свободного времени - на домашний труд. Учителя отмечают, что «после тяжелой, эмоциональной работы в интенсивных, шумных школьных условиях», хочется проводить свой досуг преимущественно в кругу семьи, в тишине. При этом из опрошенных 68,5 % имеют семьи, 66, 1 % - детей.

Следующей наиболее важной причиной является «отсутствие надлежащих условий для занятий» (рис. 2).

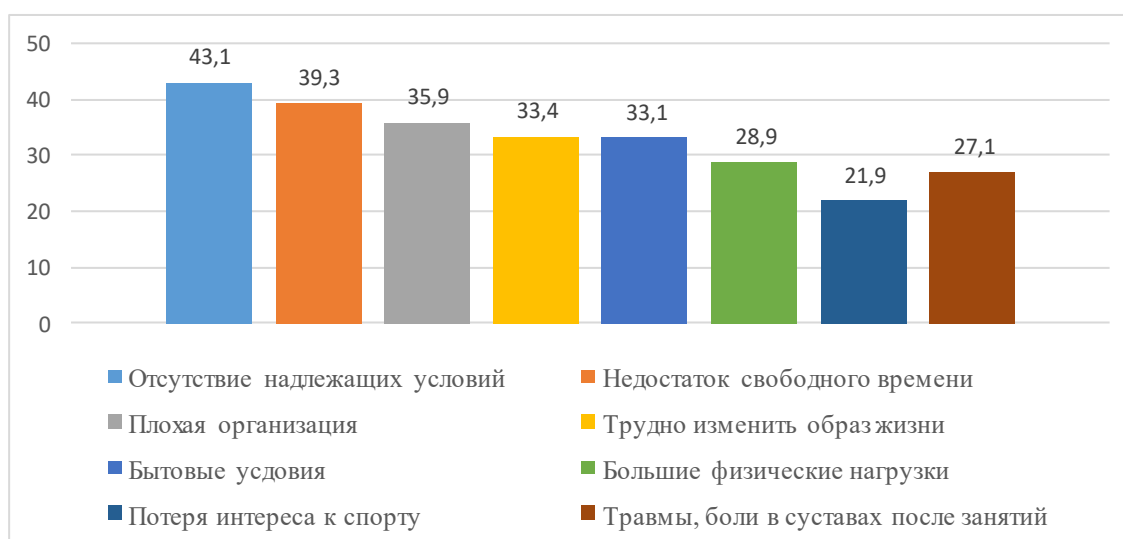

Рисунок 2 - Причины прекращения занятия физическими упражнениями

Особенность работы в школах в определенной степени повлияла на выбор форм поддержания здоровья. Из пяти названных: сауна, баня (64,3 %); самомассаж и массаж (24,4 %); туризм (20,2 %); лекарства, витамины (14,9 %). Физическое упражнение в структуре форм поддержания здоровья занимает второе место (39,9 %) (рис. 3).

Для удовлетворения потребности учителей необходим поиск новых форм физкультурно-оздоровительных занятий, наиболее соответствующих к режиму работы школ (рис. 3).

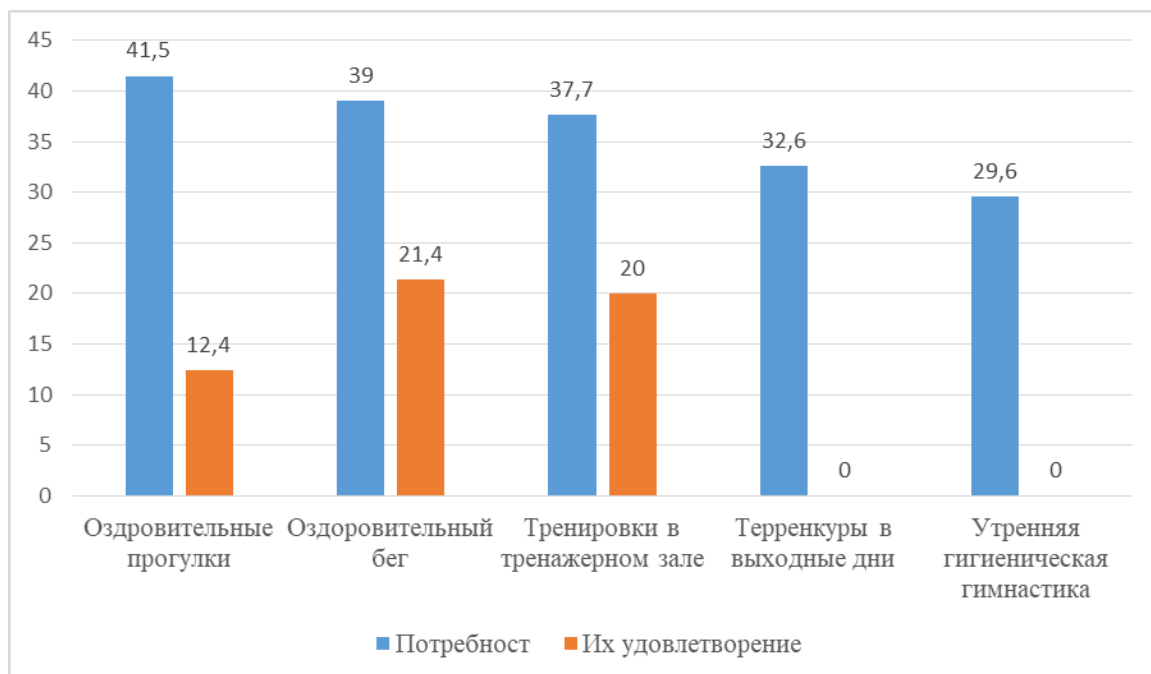

Рисунок 3 – Современные потребности учителей – предметников по видам двигательной активности

Важным фактором, определяющим активную физкультурную деятельность учителей, является условия занятий. Так, при наличии хороших условий для занятий, из числа не занимающихся лиц (60,1 %), готовность активно заниматься проявили 39,9 % респондентов. «Вряд ли буду заниматься», ответили 15,7 %, опрошенных учителей.

Большинство учителей используют в свободное время преимущественно пассивный отдых - сон. 32,3 % учителей, «когда есть свободное время, находят чем заняться». Затраты времени на физкультуру и спорт наиболее низкие, лишь 41 % опрошенных затрачивают 0,4 часа.

Выводы

1. Больше половины учителей (51,0%), никакими формами физкультуры не занимаются, 37,1% продолжают заниматься и в настоящее время. 11,8% считают, что «временно прекратили занятия». Учителя начальных классов менее активны, чем учителя – предметники. Их коэффициент активности (Ка) 0,13 и 0,59, соответственно.

2. Часто отмечается особенность учительского труда, усложненной частыми реформами в сфере образования. По их мнению, «основная часть свободного времени уходит на подготовку к занятиям, обусловленной требованиями обновленной программы обучения». Следующей наиболее важной причиной является «отсутствие надлежащих условий для занятий» (42,1%),

3. Работа в школе в определенной степени повлияла на выбор форм поддержания здоровья учителями. Из пяти названных форм: баня (64,3 %); самомассаж и массаж (24,4 %); туризм (20,2 %); лекарства, витамины (14,9 %). Физическое упражнение в структуре форм поддержания здоровья занимает второе место (39,9 %).

4. Мотивы, побуждающие заниматься физическими упражнениями, следующие: поддерживать на достаточном уровне свою физическую подготовленность, (62,3 %); снять усталость и активизировать свою деятельность, (44,2 %); поддерживать и улучшить здоровье, (41,8 %).

Литература

1. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана «Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана». adilet.zan.kz/rus/docs/k1900002019
2. Об утверждении Комплексного плана по развитию физической культуры и массового спорта на 2020 - 2025 годы adilet.zan.kz/rus/docs/P20000000242
3. Ашмарин Б. А. Методика педагогических исследований в физическом воспитании. Учебное пособие. - ЛГПИ им. А. И. Герцена, 1973. -280 с.
4. Школы в Кокшетау. zoon.kz/kokshetau/education/type/shkoly/
5. Қазиева А. Қазіргі мектеп оқушыларының ғылыми-зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру. -Астана: Дарын, 2021. -172 с.
6. Профессиограмма «Учитель» bibliopskov.ru/zip/prof_teacher.pdf

ӘОЖ 373.5 (574)

БАЛАБАҚШАНЫҢ КІШІ ТОБЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУ

Утегенова Арайлым Ерболовна, п.ғ.м.
Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау университеті
arai.utegenova@inbox.ru
Мамзина Гульнур Асхаровна, п.ғ.м.
Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау университеті
guka21@mail.ru

***Аңдатпа:** Бұл мақалада бала мектепке дейінгі ұйымға түскен кезде балаларды әлеуметтендіру және бейімдеу мәселелері қарастырылады. Кіші мектеп жасына дейінгі балаларды бейімдеу бойынша жұмыс түрлері мен әдістерінің мысалдары келтірілген.*

***Түйінді сөздер:** әлеуметтену, бейімделу, мектепке дейінгі бала, ерте балалық шақ, мектепке дейінгі ұйым.*

СОЦИАЛИЗАЦИЯ ДЕТЕЙ ДЕТСКОГО САДА В МЛАДШЕЙ ГРУППЕ

Утегенова Арайлым Ерболовна, м.п.н.
Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова
arai.utegenova@inbox.ru
Мамзина Гульнур Асхаровна, м.п.н.
Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова
guka21@mail.ru

***Аннотация:** В данной статье рассматриваются вопросы социализации и адаптации детей при поступлении ребенка в дошкольную организацию. Приведены примеры видов и методов работы по адаптации детей младшего дошкольного возраста.*

***Ключевые слова:** социализация, адаптация, дошкольник, раннее детство, дошкольная организация.*

SOCIALIZATION OF CHILDREN IN THE YOUNGER GROUP OF KINDERGARTEN

Utegenova Arailym Erbolovna, Master of Pedagogical Sciences
Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov

arai.utegenova@inbox.ru

Mamzina Gulnur Askharovna, Master of Pedagogical Sciences
Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov

guka21@mail.ru

Annotation: *This article discusses the issues of socialization and adaptation of children when a child enters a preschool organization. Examples of forms and methods of work on the adaptation of younger preschoolers are given.*

Keywords: *socialization, adaptation, preschooler, early childhood, preschool organization.*

Өздеріңіз білетіндей, адам әлеуметтік тіршілік иесі болып табылады және әлеуметтік өмір сүру жағдайлары болған кезде қалыптасады. Жалпы қоғамға да, жекелеген топтарға да тән әлеуметтік тәжірибені, нормаларды, көзқарастарды сіңіру арқылы тұлғаның қоғамға бейімделуі жеке тұлғаның әлеуметтенуі деп аталады. Ол сондай-ақ өзін-өзі дамыту және өзін-өзі жүзеге асыру процесі арқылы жүзеге асады. Мектепке дейінгі жаста әлеуметтену процесіне баламен тікелей қарым-қатынаста болатын адамдар үлкен әсер етеді. Олар ата-аналар немесе балаға және балабақшаға қамқорлық жасайтын және олармен қарым-қатынас жасайтын адамдар – ең алдымен тәрбиешілер.

Ата-аналар мен мұғалімдер балаларды қорғау, эмоционалдық жайлылық, балабақша мен үйде қызықты және мазмұнды өмір сүруді қамтамасыз ету үшін күш біріктіруі керек. Ерте мектепке дейінгі жаста баланың даму мәселелері қарастырылады және мектепке дейінгі білім беру ұйымы мен отбасының өзара әрекеттесу процесінде балаларды ерте әлеуметтендіру мәселелері шешіледі.

Нақ мектепке дейінгі мекеме мен отбасының өзара әрекеттесу жүйесінде баланың толық әлеуметтенуі мүмкін. Демек, мұғалім өз қызметінде отбасының көмегіне сүйенуі керек, ал ата-ана өз іс-әрекетін балабақша жұмысымен үйлестіруі керек, жалпы нәтижеге қол жеткізу – баланы сыртқы жағдайға дұрыс және толық дайындау. Балабақша мен отбасының бірлігі мен ынтымақтастығында ғана мүмкін болатын дүние. Балабақшаға баруды бастау баланың жаңа әлеуметтік ортаға бейімделуін, ересектермен және құрдастарымен байланыс орнатуын, мінез-құлық икемділігін және бейімделу механизмдерін дамытуды талап етеді. Күнделікті тәртіп, талаптар мен міндеттер бала үшін күтпеген жағдай болып, оны күйзеліске ұшыратады. Мектеп жасына дейінгі балалардың әлеуметтік бейімделуіне бағытталған алдын ала дайындықтың болмауы келесідей невротикалық реакцияларға әкелуі мүмкін:

- Эмоционалдық жағдайдың бұзылуы;
- Ұйқының және тәбетінің нашарлауы;
- Мектепке дейінгі жастағы қорқыныш сезімін дамыту;
- Аурудың жоғарылауы.

Балалардың мектепке дейінгі мекемеге әлеуметтік бейімделуі келесі факторлардың болуымен қиындайды:

- Эмоционалды жеткіліксіздік;
- Әлеуметтік қабілетсіздік;
- Әлеуметтенбеген агрессия;
- Бейтаныс жағдайларда мінез-құлық дағдыларының нашар дамығаны;

- Баланың оқу және тәрбие процестеріне қарсылығы;
- Құрбыларымен және ересектермен қарым-қатынас жасау тәжірибесінің болмауы.

Балалардың әлеуметтік бейімделуін жеңілдету үшін ата-аналар балаларын жастайынан құрбыларымен және үлкендермен қарым-қатынас жасау өнеріне баулу, күнделікті дұрыс тәртіпті сақтау қажет. Баланы жас кезінен тәуелсіздікке баулу керек, сонда ол дені сау, толыққанды тұлға болып өседі.

Ұйымдастырылған оқу іс-шаралары балалардың ересектермен, дамуында ақауы бар басқа балалармен, сондай-ақ инклюзияның арқасында қауіпсіз құрдастарымен қарым-қатынас жасау мүмкіндігіне ие болу үшін жоспарланған, бұл бақылау мен бақылауда топта жұмыс істеу қабілетін дамыту үшін қажет. Мұғалімнің немесе ата-ананың көмегімен. Баланы анағұрлым күрделі пәнге және әлеуметтік ортаға енгізу бойынша арнайы жұмыстар кезең-кезеңімен жүйелі түрде жүргізіледі. Оқыту әр сабақта ойын тәсілдерін кеңінен қолдана отырып, көрнекі және практикалық негізде өтуі керек. Мұндай іс-шаралар балаларға өз жұмысының нәтижесін көруге және басқа балалармен, ата-аналармен және мұғалімдермен бірге рахат алуға мүмкіндік береді.

Бала топқа кірген кезде оның тәрбиесіне қатысты барлық жауапкершілік ұстаздың мойнына түседі. Негізгі міндет – баланы балабақша жағдайына бейімдеу, ал оның қаншалықты жеңіл өтетіні келесі факторларға байланысты болады: баланың жасы, денсаулығының жағдайы, психикалық және физикалық дамуының деңгейі, баланың қоршаған ортамен қарым-қатынас тәжірибесі, баланың дербестігі, өзін-өзі күту дағдыларының қалыптасуы, баланың жеке ерекшеліктері, үйдегі күн тәртібінің ұйымдастырылуы, баланың анамен қарым-қатынасы.

Бұл кезеңде ата-ана балада оң көзқарасты, балабақшаға баруға құштарлықты қалыптастыруы, педагогтың кеңесін мұқият тыңдауы, оның кеңестерін, бақылауларын және тілектерін ескеруі керек. Өз кезегінде мұғалім ата-аналарды тыныштандыруы керек: оларды күнделікті тәртіппен таныстырып, баланың не істейтінін айтып, бейімделу кезеңін қалай жеңілдетуге болатынын бірге талқылайды. Табысты бейімделудің қажетті шарты ата-ана мен тәрбиешілердің іс-әрекетін үйлестіру, отбасы мен балабақшадағы баланың жеке ерекшеліктеріне көзқарастардың жақындасуы болып табылады деп қорытынды жасауға болады.

Жүйеде балалардың балаларымен де, олардың отбасымен де әлеуметтік бейімделуін психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша жұмыс жүргізу қажет.

Жұмысыңызда әртүрлі формаларды қолдануға болады:

1. Әңгімелесулер мен сауалнамалар, баланың отбасын тексеру. Бұл жұмыс түрі отбасын, оның өмір салтын, баланың ата-анасымен қарым-қатынасын зерттеуге бағытталған.

2. Консультациялар: ұжымдық және жеке, жедел және жоспарлы. Бұл жұмыс түрлері ата-аналарды баланың психологиялық даму ерекшеліктері туралы хабардар етуді, бала мен ата-ана арасындағы қарым-қатынас мәселелерін талқылауды және отбасында қолайлы психологиялық ахуалды қалыптастыруды қамтиды.

3. Балалармен жеке және топтық сабақтар. Сабақтарда ертегі терапиясы, арт-терапия, құм терапиясы, интерактивті ойындар, драматизация ойындарын қолдануға болады. Мұның бәрі балаларды ынталандырады және шабыттандырады. Мұнда олар бір-бірімен қарым-қатынас жасауды үйренеді; олардың өзін-өзі бағалауын арттыру; өз мінез-құлқын реттеуге үйрету; бір-бірімен вербальды, тактильді және эмоционалды байланыс орнату, бастаманы қолға алу, басқаларға мұқият және мейірімді болуды үйрену.

4. Ата-аналармен бірге жарыстар мен ойын-сауық, тренингтер өткізу.

Осындай жұмыстардың нәтижесінде ата-аналар балаларымен мазмұнды қарым-қатынас жасауды үйренеді, олармен қарым-қатынастың тиімді әдістері мен формаларын меңгереді; Ата-аналар басқа отбасылардың мысалы арқылы баланың дамуына олардың белсенді қатысуы табысқа әкелетініне және белсенді ата-ана позициясы қалыптасқанына

сенімді. Осындай жұмыстардың нәтижесінде ата-аналар балаларымен мазмұнды қарым-қатынас жасауды үйренеді, олармен қарым-қатынастың тиімді әдістері мен формаларын меңгереді; Ата-аналар басқа отбасылардың мысалы арқылы баланың дамуына олардың белсенді қатысуы табысқа әкелетініне және белсенді ата-ана позициясы қалыптасқанына сенімді. Әлеуметтену – жеке адамның әлеуметтік жүйеге енуі, оның әлеуметтік нормаларын, ережелері мен құндылықтарын, оның қоғамда табысты қызмет етуіне мүмкіндік беретін білімі мен дағдыларын меңгеру арқылы әлеуметтік ортаға ену процесі.

Бала дамуының кешенді сипаты іс-әрекеттің барлық түрлерінде (ойын, іздену және зерттеу, қарым-қатынас және т.б.) дағдылардың барлық жиынтығының бір мезгілде дамуын болжайды. Өз кезегінде, құзіреттілік әрқашан тұлғалық, даралық қасиет (оны бірдей танытатын екі адам болуы мүмкін емес) екенін түсіну балаға білім мен тәрбие беру әрқашан жеке дара сипатта болады деуге мүмкіндік береді. Қазіргі түсінікте мектепке дейінгі тәрбие – бұл тұлғаның жан-жақты, үздіксіз дамуының, оның өзін, адамдық мәнін табуының шарты мен құралы.

Ойын тұлғаның дамуымен тығыз байланысты, оның ерекше қарқынды даму кезеңінде – балалық шақта – ерекше мәнге ие болады.

Адамның ойыны - бұл адам шындықты өзгертетін және әлемді өзгертетін әрекет өнімі. Адам ойынының мәні - шындықты бейнелеу және өзгерту қабілеті. Ойында алғаш рет пайда болған бұл ең әмбебап адам қабілеті ойында алғаш рет қалыптасады. Ойын барысында баланың әлемге әсер ету қажеттілігі алдымен қалыптасады және көрінеді - бұл ойынның негізгі, орталық және ең жалпы мағынасы.

Ойын – іс-әрекет түрлерінің бірі, оның мәні нәтижеде емес, процестің өзінде. Бұл психологиялық релаксацияға және адами қарым-қатынас әлеміне үйлесімді еруге көмектеседі. Ойын, әсіресе, ойын процесінде ересектердің іс-әрекетін және олардың арасындағы қарым-қатынастарды жаңғырту арқылы қоршаған шындықты білетін балалар үшін өте маңызды. Ойын балалардың дене, психикалық және адамгершілік тәрбиесі үшін қажет.

С.А. Шмаковтың айтуынша, балалар ойыны келесі функцияларды орындайды:

1. Әлеуметтену функциясы. Ойын – қосудың ең күшті құралы баланы қоғамдық қатынастар жүйесіне енгізу, оның мәдениет байлығын сіңіру.

2. Ұлтаралық қатынастың қызметі. Ойын балаға мүмкіндік береді жалпы адамзаттық құндылықтарды, әртүрлі ұлттардың мәдениетін бойына сіңіру, өйткені «ойындар ұлттық және сонымен бірге интернационалдық, ұлтаралық, жалпыадамзаттық».

3. «Адамның сынақ алаңы» ретінде ойында баланың өзін-өзі таныту қызметі тәжірибелер». Ойын, бір жағынан, баланың тәжірибесіндегі нақты өмірлік қиындықтарды жеңілдету үшін жобаны құруға және сынауға, екінші жағынан, тәжірибенің кемшіліктерін анықтауға мүмкіндік береді.

4. Ойынның коммуникативті қызметі ойынның нақты көрінісін көрсетеді балаға күрделі адами қарым-қатынастардың нақты контекстіне еруге мүмкіндік беретін коммуникативті әрекеттерді жүзеге асырады.

5. Ойынның диагностикалық қызметі мұғалімге мүмкіндік береді баланың әртүрлі көріністерін тану және жазу (интеллектуалдық, шығармашылық, эмоционалдық және т.б.). Сонымен бірге ойын – бұл «өзін-өзі көрсету өрісі», онда бала еркін іс-әрекетте өзінің күшін, мүмкіндіктерін сынап, өз ойын білдіріп, өзін бекітеді.

6. Ойынның емдік қызметі ойынды пайдалану болып табылады баланың мінез-құлқында, қарым-қатынасында және оқуында туындайтын әртүрлі қиындықтарды жеңу құралдары.

7. Түзету функциясы – оң өзгерістер енгізуді қамтиды, баланың жеке көрсеткіштерінің құрылымына толықтырулар. Ойында бұл процесс табиғи түрде, жұмсақ жүреді.

8. Көңіл көтеру – ләззат алуға бағытталған және қызығушылығын ояту. Осы функцияларды орындай отырып, ойын бала тұлғасының әлеуметтену процесі үшін үлкен маңызға ие.

Ерте балалық шақ – әрбір адам өміріндегі оның денсаулығы қалыптасып, тұлғасы қалыптасып, мектеп жасына дейінгі балалардың әлеуметтік дамуы объективті дүние мен адамдар арасындағы қарым-қатынас әлемін меңгеру үшін нақты көп бағытты іс-әрекеттерде жүзеге асырылатын ерекше кезең.

Бастауыш мектеп жасына дейінгі балалардың әлеуметтенуі баланың балабақшаға бейімделуіне, оның құрдастар тобына қосылуына, бірлескен іс-әрекетте және қарым-қатынаста даралықты дамытуға әсер етеді, өйткені мектепке дейінгі жас адамның әлеуметтік дамуындағы сезімтал кезең болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Психолого-педагогическое сопровождение детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательной школе: метод. рекомендации/ Елисеева И.Г., Ерсарина А.К. - Алматы: ННПЦ КП, 2019
2. Коррекционная педагогика, Оқу құралы, Нарциссова С.Ю., Киселева А.И., 2018.
3. Иванова И.В., Бардинова Е.Ю., Калинина А.М. Социальное развитие детей в ДОУ. Әдістемелік құрал – М.: ТЦ Сфера, 2008.
4. Социальное партнёрство детского сада с родителями. Материалдар жинағы/сост. Т.В. Цветкова - М.: ТЦ Сфера, 2013.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ЖОЛДАРЫ СПОСОБЫ ПРИМЕНЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ WAYS TO USE INFORMATION TECHNOLOGY IN ELEMENTARY SCHOOL

Шериязданаова Айнур

PhD, Жанадилова Карашаш Базаровна

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.

aika.22052000@gmail.com

Шериязданова Айнур

PhD, Жанадилова Карашаш Базаровна

Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, г. Кокшетау

aika.22052000@gmail.com

Sheriyazdanova Ainur

PhD, Zhanadilova Karashash Bazarovna

Sh. Ualikhanov Kokshetau University, Kokshetau

aika.22052000@gmail.com

***Аңдатпа:** Мақалада бастауыш сыныпта ақпараттық технологияларды қолдану жолдары қарастырылған.*

Ақпараттық технология негіздері тұлғаның бастауыш сыныпта алған білім сапасы мен сауаттылығын кеңейтуге жәрдемдеседі, мысалы: интернет сайты арқылы жоғары деңгейдегі көрнекіліктерді пайдалануға болады. Заман ағымына қарай сабаққа видео, аудио

қондырғылары мен теледидарды, компьютерді қолдану оқушының дүниетанымын кеңейтеді. Әсіресе, оқулықтағы тарауларды қорытындылау кезінде оқушылар қосымша материалдар жинақтап, білімдерін кеңейтіп, танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, қисынды ойлау жүйесін қалыптастырып, шығармашылығын дамытады.

Аннотация: В статье рассмотрены способы применения информационных технологий в начальной школе.

Основы информационных технологий способствуют расширению качества знаний и грамотности, полученных человеком в начальной школе, например: через интернет-сайт можно использовать наглядные пособия высокого уровня. С течением времени использование видео, аудио установок и телевидения, компьютера на уроках расширяет кругозор учащегося. Особенно при подведении итогов глав в учебнике учащиеся не только обобщают дополнительный материал, расширяют знания, повышают познавательную активность, но и развивают логическое мышление, развивают творческие способности.

Annotation: The article discusses ways to use information technology in primary school.

The basics of information technology help to expand the quality and literacy of knowledge acquired by a person in elementary school, for example: through the internet site, it is possible to use high-level visuals. With the passage of time, the use of video, audio equipment and television, computer in the lesson expands the student's worldview. Especially when summarizing chapters in a textbook, students not only accumulate additional materials, expand knowledge, increase cognitive activity, but also form a logical thinking system and develop creativity.

Қазіргі кезеңде білім беру саласының барлық жағына жаңаша көзқарас, жаңаша қарым-қатынас, жаңаша ойлау қалыптасуда. Тиімді оқыту жолдарын бүкіл әлем педагогтары қарастыруда. Нәтижелі оқыту мәселесі педагогика мен психологияның соңғы жаңалықтарын қолдану негізінде жүргізілуде. Мемлекеттікті нығайту және ұлттық қызығушылықтардың дамуы мәселелерінде ақпараттық технологияларды енгізуді қолдану және кеңейтуде үлкен қажеттілік туындап отыр.

Сонымен бірге білім беруді ақпараттандыру жағдайында болашақ педагог мамандардың ақпараттық сауаттылығын, ақпараттық мәдениетін және ақпараттық құзырлығы сияқты қабілеттіліктерді қалыптастыру мәселесі бүгінгі күннің өзекті мәселесіне айналып отыр. Ал, қазіргі таңда жоғарыдағы аталған мәселе қалай жүзеге асырылып жатыр деген сауал туындайды. Әсіресе, мемлекеттік тілде осы бағыттағы мәселелер әлі де жеткілікті деңгейде емес. Психологиялық-педагогикалық ғылымда өңделген қызмет принципіне сәйкес болашақ педагогтардың жеке тұлғаларының шығармашылық қасиеттерінің дамуы тек қоғамдық тәжірибені меңгеру, болашақ педагог мамандардың өздерінің белсене қызмет ету арқылы жүзеге асатын меңгеру негізінде ғана жүре алады. Адамзат мәдениетінің қол жеткізулеріне ие болу үшін әр жаңа ұрпақ осы қол жеткізулер үшін істелген қызметке ұқсас қызметті жүзеге асыруы керек. Ғылым мен техниканың қарқынды дамуы және әлеуметтік экономикалық өзгерістер жас ұрпақты тәрбиелеуге жаңаша көзқараспен қарауды талап етуде. Бұл әрбір адамның психикалық, жеке тұлғалық қасиеттерін дамытуға мүмкіндік беретін жаңа жағдайлар құруды қажет етеді. Осыған байланысты қазіргі педагогика ғылымы оқушылардан белгілі бір білім жүйесін терең меңгеруін талап етіп қана қоймастан, олардың әрқайсысының шығармашылық қабілетін дамытуды талап етіп отыр [1].

Бастауыш сыныпта ақпараттық технологияларды сабақта пайдаланудың негізгі мақсаты: Қазақстан Республикасында біртұтас білімдік ақпараттық ортаны құру, жаңа ақпараттық технологияны пайдалану Қазақстан Республикасындағы ақпараттық кеңістікті әлемдік білім беру кеңістігімен сабақтастыру болып табылады.

Көптеген жаңа технологиялармен қатар соңғы кездері информатика пәні сабақтарында ақпараттық технологиялар жиі қолданылуда. Осыған байланысты күнделікті сабаққа:

- мультимедия (видео, аудио қондырғылары мен теледидарды, электрондық оқулықтарды);

- компьютер (компьютерлік бағдарламалар, интерактивті тақта;

- интернет және т.б. көрнекі материалдарды пайдалану айтарлықтай нәтиже береді [2].

Мұндай қондырғылар оқушылардың қызығушылығын арттырып, зейін қойып тыңдауға және алған мәліметтерді нақтылауға мүмкіндік береді. Оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын ояту мұғалімнің сабақ өткізу тәсіліне де байланысты. Қазіргі таңда оқудың интерактивті әдіс-тәсілдері өте көп. Педагогикалық ғалым мен озық тәжірибенің бүгінгі даму деңгейінде белгілі болған оқыту әдіс-тәсілдерінің бәрін де еркін игеріп, әрбір нақтылы жағдайларға орай ең тиімдісін таңдап алу және олардың бірнешеуінің жиынтығын түрлендіре тиімді, үйлесімді әрі шығармашылықпен қолдану- сабақтың сәтті өтуінің кепілі. Осы ретте мына мәселелерге баса назар аударғым келеді.

1. Мұғалім сәтсіз өткен сабақтарға өзіндік талдау жасап өз кемшілігін іздеуге әрекет жасау керек.

2. Білім мен тәрбие беруде жариялылық, педагогикалық, ынтымақтастық, ғылыми-әдістемелік, тың ізденістерге сүйене отырып жаңашылдыққа талпыну қажет.

3. Мұғалім күнделікті әр сабағына шығармашылықпен дайындалуы керек. Өйткені, сабақ-мұғалімнің өнері, шығармасы. Сондықтан әр сабақты тиімді ұйымдастыруда оқушыны жалықтырмайтын, қабілетін арттыратын жағдай туғызуға ықпал етуіміз керек деп ойлаймыз [3].

Ақпараттық технология негіздері тұлғаның бастауыш сыныпта алған білім сапасы мен сауаттылығын кеңейтуге жәрдемдеседі, мысалы: интернет сайты арқылы жоғары деңгейдегі көрнекіліктерді пайдалануға болады. Заман ағымына қарай сабаққа видео, аудио қондырғылары мен теледидарды, компьютерді қолдану оқушының дүниетанымын кеңейтеді. Өсіресе, оқулықтағы тарауларды қорытындылау кезінде оқушылар қосымша материалдар жинақтап, білімдерін кеңейтіп, танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, қисынды ойлау жүйесін қалыптастырып, шығармашылығын дамытады. Тестік тапсырмалар орындайды. Компьютер көмегімен оқыту оң нәтижелер береді.

Ақпараттық мәдениет дегеніміз- тек компьютермен дұрыс жұмыс істей білу ғана емес, кез-келген ақпарат көзін: анықтамаларды, теледидар бағдарламаларын т.с.с. дұрыс пайдалана білу деген сөз.

Ақпараттық технологиялардың бірі – интерактивтік тақта, мультимедиялық және онлайн сабақтары. Оқыту үрдісін компьютерлендіру мақсатында интерактивті тақтамен жұмыс жасау тиімді. Қазіргі уақытта Қазақстанның жалпы орта білім беретін мектептерінің барлығы дерлік интерактивті тақтамен қамтамасыз етілген. Өзім жұмыс жасайтын мектепте жаңа ақпараттық технологияларды қолдану кеңінен қарастырылған. Мектептің информатика кабинетінде интерактивті тақта орнатылған[4].

Тақтаны қолдану арқылы оқушылардың қызығушылығын, интеллектуалдық танымын, білім сапасын арттыруға болады. Өз басым интерактивті тақтаны әр сабақ барысында, соның ішінде информатикадан практикалық сабақтарды өткізген кезде жиі қолданамын. Мысалы: информатика пәнін оқытуда интерактивті тақтамен жұмыс жасауда оқушылардың қызығушылығын танытып қана қоймай, шығармашылық қабілеттерін дамыту мен қатар жаңа ақпараттық технологияны меңгеруге, оны пайдалана алуына мүмкіндік береміз. Сабақта интерактивті тақтаның элементтерін пайдалану, дайындалған арнайы тапсырмаларды тыңдап қана қоймай, көздерімен көріп, оны жетік түсінуге, дағдыланады. Интерактивті тақтаны пайдалану арқылы оқушылардың білімін тексеру үшін әр тарауды аяқтаған кезде немесе жаңа сабақты бекіткен уақытта тестілеу әдісін қолдануға болады. Оқушылардан бір уақытта жауап алуға мүмкіндік береді. Тестілеудің нәтижелерін құрылған график арқылы тексеріп, сол уақытта бағалауға болады. Жауап нәтижелерін

бақылап және оқушылардың материалды түсіну деңгейін анықтауға мүмкіндік береді. Интерактивті тақтаны пайдалану арқылы тестілеген кезде мұғалім оқушылардың білім деңгейін анықтай алады. Оқушыға тест сұрақтарына жауап беруі үшін уақыт беріледі. Бұл жүйе тұйық оқушылардың ойын білдіріп, жалқау оқушылардың қызығушылығын арттырады. Оқушылар жауаптарын құпия түрде бере алады [5].

Ақпараттық технологияларды жүзеге асырудағы тағы бір мүмкіндігі – ол электронды оқулық. Электрондық оқулық - бұл дидактикалық әдіс – тәсілдер мен ақпараттық технологияны қолдануға негізделген түбегейлі жүйе. Электронды оқулықпен оқыту оқытушының оқушымен жеке жұмыс істегендей болады. Электрондық оқулық тек қана оқушы үшін емес, мұғалімнің дидактикалық әдістемелік көмекші құралы да болып табылады.

Мультимедиялық технологиялар көбіне компьютерлік сыныптарда қолданылады. Қазіргі уақытта сабақ материалына байланысты көптеген компакт-дискілер бар. Мектептегі информатика сабағын компьютердің көмегіне сүйеніп өткізуге көп мүмкіндіктер жасалған. Жаңа материалды түсіндіруде интерактивті компьютерлік графиканы пайдалануды көздейтін аппараттық-бағдарламалық құралдарды пайдалануға болады. Компьютерлік графикалық материал презентациялық монитор көмегімен көрсетіледі. Осындай ақпарат құралдарын пайдалана отырып, мен сабақ барысында оқушылардың қабілетіне, білім деңгейіне, ынтасына қарай топқа бөліп, өз бетімен еңбектенуге, ізденуге, шығармашылыққа баулып, қорытынды жасауға машықтандырамын, оқушының ақыл-ойын дамытып, өзіндік дүниетанымын қалыптастырамын, сабаққа ынтасын арттырып, тапсырманы орындау барысында жіберілген қателер мен кемшіліктерді уақытында анықтап түзетуге мүмкіндік беремін. Сабақ барысында оқушыларды біліммен қаруландырып қоймай оларды қисынды ойлау, есте сақтау қабілеттерін дамыту үшін оқушылардың шығармашылық ізденісін, тапқырлығын, зеректігін, ойлауға икемділігін, өмірге ғылыми көзқарасын дамытуға өткізілген сыныптан тыс жұмыстар: «Көңілді тапқыштар», «Тапқыр достар» сияқты танымдық ойындарын қолданамын. Алынған өзекті тақырыпты басшылыққа ала отыра және істелінген жұмыстарды қорытындылай келе өзін-өзі бағалай білетін, шығармашылық деңгейі жоғары жан-жақты тұлға қалыптастыра отыра, оқушының білім сапасын көтеремін, алған білімдерін өмірмен ұштастыруға бағыт беріп оқушы құзырлығын дамытамын. Оқушылардың сауаттылығын арттыру, алған білімдерін тиянақты болуын қадағалау үшін сыныптан тыс жұмыстар жүргізіп, оқушыны қызықтыратындай ойындар викторина шешу, кроссворд құрастыру, логикалық есептер шығарту арқылы ой-өрісін, пәнге қызығушылығын арттырып, пән аралық байланысты нығайту қажет. Қорытындылау кезінде тақырыпқа байланысты сөздік қорларын молайтып, өткен тақырыптың мазмұнын толық ашу үшін сәйкестендіру кестесін толтырғызып, сабақты бекітемін. Әр тарауды өткен соң, өздік жұмыс, тақырыптық есеп, бақылау жұмыстары, тестік тапсырмалар өткізу арқылы тақырыпты қаншалықты меңгергенін тексеріп, тақырыпты толық меңгере алмаған оқушылармен қосымша сабақтар, сыныптан тыс жұмыстар жүргіземін. Тест түрлері оқушы білімін бекітуге қайталауға, жүйелеуге мүмкіндік береді. Сонымен қоса мұғалім мен оқушылардың уақытын үнемдеуге оқу жұмысын ұйымдастыруға жағдай жасайды. *Жалпы* оқушылардың ақпараттық технология негіздерінен алған білімі арқылы:

1. Оқушының пәнге деген қызығушылығы артады, құлшынысы оянады.
1. Оқушының пәнге деген қызығушылығы артады, құлшынысы оянады.
2. Шығармашылық қабілеттері артады.
3. Жылдам ойлауға машықтанады, білім сапасы артады.
4. Оқушылар өз бетімен жұмыс жасауға дағдыланды.
5. Компьютерлік сауатты болуға үйренеді [7].

Қорыта айтқанда, ақпараттық технологияның мұғалім жұмысына ең тиімдісі – оқушылардың білім олқылықтарына үнемі зерттеу жасап, түзету жұмыстарын жүргізуге пайдасы бар. Қазіргі заманның даму қарқыны мұғалімдер шығармашылығын жаңаша, ғылыми-зерттеу бағытында құруды талап етеді. Сондықтан, ХХІ ғасыр – жаңа технология

ғасыры, яғни ақпараттандыру технологиясы дамыған заманда мемлекетіміздің болашағы – жас ұрпаққа заман талабына сай білім беріп, жан-жақты дамуына ықпал ету мұғалімнен шығармашылық ізденісті, үлкен сұранысты талап етеді. Компьютер және ақпараттық технологиялар арқылы жасалып жатқан оқыту процесі оқушының жаңаша ойлау қабілетін қалыптастырып, оларды жүйелік байланыстар мен заңдылықтарды табуға итеріп, нәтижесінде – өздерінің кәсіби потенциалдарының қалыптасуына жол ашады. Бүгінгі таңдағы ақпараттық қоғам аймағындағы оқушылардың ойлау қабілетін қалыптастыратын және компьютерлік оқыту ісін дамытатын жалпы заңдылықтардан тарайтын педагогикалық технологиялардың тиімділігі жоғары деп есептейміз.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Әбиев Ж., Бабаев С., Құдиярова А. Педагогика. Оқу құралы. – Алматы: Дарын. – 2004.- 490 б.
2. Роберт И.В. Информатизация образования. – М.: Академия, 2007. - 576 с.
3. Дүзбаева Р.М. Болашақ заңгерлердің кәсіби ақпараттық-технологиялық даярлығын жетілдіру. – Алматы: Мектеп, 2007. - 143 б.
4. Жүсібалиева Д.М. Қашықтан оқыту қағидалары. – Алматы: Ғылым, 2002. - 348 с.
5. Қараев Ж.А. Педагогическая технология обучения. - Алматы – 1999.- 200 б.
6. Гершунский В.С. Компьютеризация в сфере образования: проблемы и перспективы. – М: Педагогика 1987 – 264с
7. Мұхамбетжанова С. Т. Ақпараттық технология және қашықтықтан оқыту. - Алматы: Мектеп, 2001. – 140 б.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ FORMATION OF FUNCTIONAL LITERACY OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS

**Шериязданова Айдана Бауржановна,
PhD, Жанадилова Карашаш Базаровна**

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.
sheriyaздanova11aidana@gmail.com

**Шериязданова Айдана Бауржановна,
PhD, Жанадилова Карашаш Базаровна**

Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, г. Кокшетау
sheriyaздanova11aidana@gmail.com

**Sheriyazdanova Aidana Baurzhanovna,
PhD, Zhanadilova Karashash Bazarovna**
Sh. Ualikhanov Kokshetau University, Kokshetau
sheriyaздanova11aidana@gmail.com

***Аңдатпа:** Мақалада қазіргі таңда бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың жолдары қарастырылады. Оқу әрекетін меңгерудің шарты сонымен қатар оқу әдістерін, мәтінді мағыналық өңдеу әдістерін білу, өздігінен*

дамуы керек белгілі бір дағдыларды меңгеру болып табылады. Оқу дағдысы мектептегі барлық оқу пәндерін оқу кезінде тәрбиелік және дамытушылық сипатта болатын дағдылардың күрделі жиынтығы ретінде қалыптасады. Бастауыш сынып оқушыларының толыққанды оқу дағдысын қалыптастыру, т.б. дұрыс, саналы, жатық, мәнерлеп оқуға үйрету – бастауыш білім берудің негізгі кезек күттірмейтін міндеттерінің бірі болмақ.

Түйін сөздер: функционалдық сауаттылық, әдеби сауаттылық, шығармашылық әлеует

Аннотация: В статье рассмотрены пути формирования функциональной грамотности младших школьников на сегодняшний день. Условием овладения учебной деятельностью является также знание методов чтения, методов смысловой обработки текста, приобретение определенных навыков, которые необходимо развивать самостоятельно. Навыки чтения формируются как сложный набор навыков воспитательного и развивающего характера при изучении всех учебных предметов в школе. Формирование у младших школьников полноценных навыков чтения и др. обучение правильному, осознанному, плавному, выразительному чтению становится одной из основных актуальных задач начального образования.

Ключевые слова: функциональная грамотность, литературная грамотность, творческий потенциал

Annotation: The article discusses the ways of forming functional literacy of Primary School students today. The condition for mastering educational activity is also knowledge of reading methods, methods of semantic processing of the text, the acquisition of certain skills that must be developed independently. The reading skill is formed as a complex set of skills that are of an educational and developmental nature when studying all academic subjects at school. The formation of full-fledged reading skills of Primary School students, etc. teaching correct, conscious, smooth, expressive reading will be one of the main urgent tasks of primary education.

Keywords: functional literacy, literary literacy, creative potentia

Қазіргі әлем бірнеше жыл бұрынғыға қарағанда әлдеқайда күрделі құбылыстарға ие болды. Әлемде және қоғамда болып жатқан өзгерістер педагогика саласындағы ерекше көзқарасты талап етеді. Білім беру жүйесіндегі өзгерістердің өзінде цифрлық сауаттылыққа түбегейлі бет бұруда, бұл дегеніміз «функционалдық сауаттылық» ұғымын кеңейтуді және қайта қарастыруды талап етеді. Функционалдық сауаттылық көптеген интегративті компоненттерден тұрады, бұл математикалық сауаттылық, жаратылыстану, ақпараттық және шет тілдерін меңгерудегі сауаттылық және коммуникативті функционалдық сауаттылық. Сонымен қатар, оқу мен жазуда, денсаулық сақтау мәселелерінде сауаттылық, жалпы сауаттылық және басқаларменде ерекшеленеді. Функционалдық сауаттылық ұғымына қазіргі адамның барлық дағдылары кіреді деп санаймыз. Бүгінгі таңда ақпаратты әртүрлі дереккөздерден және әртүрлі формалардан тез таба білу, оны жаңа формада ұсына білу, оны бір тілден екінші тілге аудару, сөйлеу әрекетінің әртүрлі түрлерін қолдану өте маңызды.

Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартында: «Бастауыш білім берудің мақсаты мынадай кең ауқымды дағдылар негіздерін меңгерген білім алушы тұлғасының үйлесімді қалыптасуы мен дамуына қолайлы білім беру кеңістігін жасау болып табылады:

- 1) білімді функционалдықпен және шығармашылықпен қолдана білу;
- 2) сын тұрғысынан ойлау;
- 3) зерттеу жұмыстарын жүргізе білу;
- 4) ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдана білу;
- 5) коммуникацияның түрлі тәсілдерін, оның ішінде тілдік дағдыларды меңгеру;
- 6) топпен және жеке жұмыс істеу дағдылары» [1], - деп айтылған.

Бастауыш білім берудегі бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың негіздеріне толғанды жөн көрдік.

Бастауыш сынып оқушысының тілдік функционалдық сауаттылығын қалыптастыру

Тілдік функционалдық сауаттылық - сөйлеу мәдениетінің нормативтік, эстетикалық және этикалық аспектілерін меңгеру. Бұған мыналар кіреді:

- қарым-қатынас мақсаттарын жүзеге асыру үшін тіл фактілерін қолдана білу;
- қазіргі қазақ тілінің нормаларын сақтау (орфоэпиялық, морфологиялық, сөзжасамдық, лексикалық, синтаксистік және стилистикалық);
- белгілі бір сөйлеу бірліктерін қолдануды реттейтін нақты әлеуметтік жағдайларға тән этикет нормаларын, сөйлеу мінез-құлық ережелерін сақтау; - тілдік құралдардың көмегімен жанжалдарды шеше білу;
- лингвистикалық ақпаратпен жұмыс істеу тәсілдерін меңгеру, оның толықтығын, шынайылығын бағалау;
- тілде ұсынылған қазіргі әлемнің құндылықтарын түсіну;
- тіл мәдениетінің деңгейін көтеруге деген ұмтылыс [2].

Бастауыш сынып оқушысының тілдік сауаттылығы функционалдық сауаттылықтың пәндік компоненті ретінде келесі аспектілерді қамтамасыз ететін дағдылардың, іс-әрекет әдістерінің жиынтығы болып табылады:

1. Тілді дамытуға, өз тіл мәдениетін жетілдіруге ұмтылу.
2. Ауызша да, жазбаша да мазмұнды, үйлесімді және нормативтік сауатты конструкцияларды құру үшін тілдік құралдарды орынды таңдау.
3. Тіл жүйесінің терминологиялық және тұжырымдамалық сипаттамаларын түсінуге дайындық.

Бастауыш сынып оқушысының тілдік функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға арналған жаттығулар жүйесі тілдік сауаттылықты дамытуға бағытталған барлық жаттығуларды тілдік сауаттылықтың қандай компонентін қалыптастыруға бағытталғанына байланысты үш топқа бөлген жөн:

1. Тілді дамытуға және өз тіл мәдениетін жетілдіруге бағытталған жаттығулар. Тілге сезімталдық пен зейінді дамытатын жаттығулар. Өз тіл мәдениетін жетілдіруге мотивацияны дамытуға бағытталған жаттығулар.

2. Мазмұнды құрылымдарды құруға арналған жаттығулар. Осы топтың жаттығуларының нәтижелері:

- бастауыш сынып оқушысының әртүрлі тілдік құралдарды қолдану мүмкіндіктерін түсінуі;
- тілдік нормалардың бұзылуын және олар пайдаланылған сөйлеу жағдайының тілдік құралдарының жеткіліксіздігін анықтау қабілетінің қалыптасуы;
- сөйлеу жағдайының ерекшеліктеріне сәйкес тілдік құралдарды таңдау тәжірибесін жинақтау;
- әдебиет тілінің мазмұндылығы, үйлесімділігі, нормаларына сәйкестігі өлшемдеріне сәйкес келетін ауызша және жазбаша мәлімдемелер жасау.

3. Тіл жүйесінің терминологиялық және тұжырымдамалық сипаттамаларын білуге бағытталған жаттығулар. Осы топтың жаттығуларын орындау нәтижелері: бастауыш сынып оқушысының зерттелетін тілдік бірліктердің негізгі сипаттамаларын, олардың тілде жұмыс істеу ерекшеліктерін түсінуі; тілді үйрену әдістерін меңгеруі [3].

Бастауыш сынып оқушыларының әдеби функционалдық сауаттылығын қалыптастыру

Бастауыш сынып оқушысының функционалдық сауаттылығының пәндік компоненттерін қалыптастыру ең алдымен әдеби оқу сабақтарында жүреді. Әдеби функционалдық сауаттылықтың құрамдас бөліктері төмендегідей:

1. Өзін-өзі оқуға деген мотивацияның қалыптасуы; өзін оқырман ретінде тану, оқудың жетістігі мен күнделікті өмірдегі рөлін түсіну.

2. Әр түрлі типтегі мәтіндерді, ең алдымен көркем мәтінді семантикалық оқу процесін меңгеру.

3. Фольклор мен көркем әдебиеттің әртүрлі жанрларының ерекшеліктерін бағдарлай білу.

4. Оқылған мәтін негізінде шығармашылық қызметті жүзеге асыруға дайындық [3].

Әдеби функционалдық сауаттылықтың бірінші құрамдас бөлігі – өзін-өзі оқуға деген мотивацияның қалыптасуы, өзін оқырман ретінде сезіну, оқудың жетістігі мен күнделікті өмірдегі оқудың рөлін түсінуі. Әдеби функционалдық сауаттылықтың екінші түрі - әр түрлі типтегі мәтіндерді оқу процесінде меңгеру. Бастауыш мектептегі семантикалық оқу процесі ерекше сипатқа ие: бұл көркем шығарманың ерекшеліктерін бөліп көрсетуге байланысты белгілі бір пәндік әрекеттер (сюжет, композицияның негізгі элементтері – байланыстыру, шарықтау шегі, ажырату); бейнелеу, тілдің метафоралық сипаты эстетикалық цикл шығармаларына жататындығының көрінісі ретінде; кейіпкерлер мен олардың қарым-қатынастарының сипаты және т.б. Бастауыш сынып оқушысының әдеби функционалдық сауаттылығының үшінші түрі - фольклор мен көркем әдебиеттің әртүрлі жанрларының ерекшеліктерін бағдарлай білу. Фольклор мен көркем әдебиеттің әртүрлі жанрларының ерекшеліктерін бағдарлау бойынша жұмыс бірінші сыныптан басталады және шағын фольклорлық жанрлармен танысудан басталады [4].

Бастауыш сынып оқушыларының әдеби функционалдық сауаттылығының төртінші құрамдас бөлігі – оқылған мәтін негізінде шығармашылық қызметті жүзеге асыруға дайын болу - бастауыш сынып оқушысының шығармашылық әлеуетін дамытуға бағытталған пәндік әдеби сауаттылықтың құрамдас бөліктерінің бірі. Шығармашылық сипаттағы мәселелерді шешу тәсілдерін игеру-бастауыш мектепте оқудың жоспарланған нәтижелерінің бірі, мұнда мәтінді түсіндіру негізінде студент ауызша да, жазбаша да әр түрлі сөйлеу түрлерінде (сөйлеу, рөлдер бойынша оқу, аннотация, шағын эссе, драматизация және т.б.) шығармашылық қызметті жүзеге асыруды үйренеді. Әдеби сауаттылықты қалыптастыру процесін келесідей ұсынуға болады:

1. Оқушы автордың идеясын (шығарманың тәрбиелік мүмкіндіктері, оның идеясы - тақырыбы мен негізгі идеясы, кейіпкерлердің мінез-құлқының ерекшеліктері) бағалай бастағанда, бағалау кезеңінде кейбір әдеби ұғымдармен танысады.

2. Әдеби сауаттылықтың қалыптасу кезеңі (бастапқы деңгейде), мұнда семантикалық оқу көркем шығармаларды қабылдауды анықтайды, оқылған мәтінді түсіндіруге, сөйлеу шығармашылық қызметінің нәтижелеріне әсер етеді. Бұл кезеңдер шартты түрде ерекшеленеді, өйткені мәлімделген процестер параллель және өзара байланысты [5].

Сонымен бірге, әдеби сауаттылықсыз келесі сатыда оқуды жалғастыру мүмкін емес; құрдастарымен қарым-қатынасқа белсенді қатысу; коммуникативті мәселелерді барабар жолмен шешу әдеби оқу сабақтарында қалыптасатын функционалдық сауаттылықтың интегративті компоненті ретінде бастауыш сынып оқушысына бастауыш мектепте табысты болуға және ыңғайлы жалғастыруға мүмкіндік беретін бастауыш оқу сауаттылығы болып табылатынын атап өткен жөн.

Бастауыш сынып оқушысының математикалық функционалдық сауаттылығын қалыптастыру

Математикалық сауаттылық пәндік функционалдық сауаттылықтың құрамдас бөлігі ретінде мынадай сипаттамаларды қамтиды:

1. Оқушының оқу және өмірлік есептерді шешу үшін математикалық білімнің қажеттілігін түсінуі; математикалық білімді, дағдыларды қолдануды талап ететін әртүрлі оқу жағдайларын (контексттерді) бағалау.

2. Математикалық қатынастар мен тәуелділіктерді орнату, математикалық ақпаратпен жұмыс істеу қабілеті: ақыл-ой операцияларын, математиканы қолдану әдістер.

3. Математикалық фактілерді білу (тиістілік, ақиқат, қарсы мысал), оқу есептерін шешу үшін математикалық тілді қолдану, математикалық пайымдаулар құру.

Математикалық функционалдық сауаттылықтың бірінші құрамдас бөлігі - оқушының оқу және өмірлік есептерді шешу үшін математикалық білімнің қажеттілігін түсінуі; математикалық білімді, дағдыларды қолдануды талап ететін әртүрлі оқу жағдайларын (контексттерді) бағалау. Математикалық функционалдық сауаттылықтың екінші компоненті-математикалық қатынастар мен тәуелділіктерді орнату, математикалық ақпаратпен жұмыс істеу қабілеті: ақыл-ой операцияларын, математикалық әдістерді қолдану. Математикалық сауаттылықтың аспектілерін қалыптастыру үшін келесі сипаттамалардың дамуына ықпал ететін жаттығулар топтарына назар аудару қажет:

1. Қоршаған әлемнің әртүрлі объектілері арасындағы байланыстар мен заңдылықтарды орнату.

2. Математикалық ұғымдар арасындағы әртүрлі қатынастарды түсіну және түсіндіру.

3. Математикалық объектілер – сандар, шамалар, геометриялық фигуралар туралы ақпаратты салыстыру, корреляциялау, түрлендіру және жалпылау.

4. Есептеулерді, есептеулерді, есептеулерді, шамаларды бағалауды (үшінші топ), оқу есептерін шешу үшін математикалық әдістерді меңгеру жаттығуларын орындау. Бастауыш сынып оқушыларының математикалық функционалдық сауаттылығының үшінші құрамдас бөлігі-математикалық тілді меңгеру, оны оқу есептерін шешу үшін қолдану, математикалық пайымдаулар құру, математикалық фактілермен жұмыс істеу (шындықты анықтау, қарсы мысал келтіру) [6]

Сондай-ақ, зерттеу жұмысымызда тіл және әдебиет саласы аясындағы пәндерді оқытуда оқу-танымдық зерттеу жұмыстарын ұйымдастыруда бастауыш сынып оқушыларының функционалдық оқу дағдыларын дамытуда белгілі нәтиже алуға мүмкіндік туғызатын оқытудың аталған технологияларына тоқталмақпыз.

Тұлғалық-бағдарлы оқыту технологиясы: «оның негізі түсінуден түсіндіруге, монологтан-диалогқа, әлеуметтік бақылаудан-дамытуға, басқарудан өзін-өзі басқаруға көшу, ал педагогтің негізгі міндеті бағыт беруші қарым-қатынасты құру болып табылады.

Ақпараттық-коммуникациялық технология түрлі ақпарат көздерімен жұмыс істеу үшін арнайы қарым-қатынастық бағдарламалық және техникалық құралдарды пайдаланылатын педагогикалық технологиялар. Жоғары оқу орнында болашақ мамандарды функционалдық оқу дағдысына қызығушылығын арттыру мақсатында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдана білуге үйретіледі.

Сын тұрғысынан ойлау бақылау, тәжірибе, толғану және пайымдау нәтижесінде алынған ақпаратты ұғыну, бағалау, талдау және синтездеуде қолданылатын технология болып табылады, сонымен қатар ол әрекет жасауға негіз, түрткі болуы да мүмкін.

Білім алушылардың бойында функционалдық оқу дағдыларын қалыптастыру өте күрделі және уақытты қажет ететін процесс. Сондықтан оқушылардың өзіндік жұмысында, өзін-өзі дамытуында жалғасын табуы тиіс.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Білім берудің барлық деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. adilet.zan.kz

2. Сверчкова Ю.А. Знаково-символическое моделирование учебной информации как средство формирования функциональной грамотности школьников (на примере образовательной области «Естествознание» 5, 6 классов) [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук. - СПб., 2009. - 24с.

3. Функциональная грамотность младшего школьника: книга для учителя / Н.В. Виноградова, Е.Э. Кочурова, М.И. Кузнецова и др.; под ред. Н.Ф. Виноградовой. – М.: Российский учебник: Вентана–Граф, 2018. – 288 с.

4. Лебедева, Е.П. Технологическая компетентность учителя в формировании функциональной грамотности младших школьников: автореферат дис. канд. пед. наук: – Кемерово, 2012. – 23 с.

5. Лебедева, Е.П. Технологическая компетентность учителя в формировании функциональной грамотности младших школьников: автореферат дис. канд. пед. наук: – Кемерово, 2012. – 23 с.

6. Губанова, М.И. Функциональная грамотность младших школьников: проблемы и перспективы формирования / М.И. Губанова, Е.П. Лебедева // Начальная школа плюс: До и После. – № 12. – 2009. – С. 65–68.

ӘОЖ 373.3.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІКТІ ДАМУ

Шубаева Нургуль Мейрамовна, п.ф.м.
Аргимбаева Айна Кайыргельдыевна, п.ф.м.
Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау университеті
aina_argimbaeva@mail.ru, telnur@mail.ru.

ИССЛЕДОВАНИЕ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ РАЗВИТИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ФОРМИРОВАНИИ НАВЫКОВ

Шубаева Нургуль Мейрамовна, м.п.н.
Аргимбаева Айна Кайыргельдыевна, м.п.н.
Кокшетауский университет имени Ш.Уалиханова
aina_argimbaeva@mail.ru, telnur@mail.ru.

STUDY OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS DEVELOPMENT OF COGNITIVE ACTIVITIES IN THE FORMATION OF SKILLS

Shubaeva Nurgul Meiramovna
Argimbayeva Aina Kairgeldievna
Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov
aina_argimbaeva@mail.ru, telnur@mail.ru.

***Аңдатпа:** Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік дағдыларын қалыптастыру мәселесі қарастырылған. Оқушылардың танымдық белсенділігін дамыту арқылы оларды өз бетінше ізденуге, зерттеулер жүргізуге, шығармашылық шешімдер қабылдауға үйрету мақсатында түрлі педагогикалық әдіс-тәсілдер мен жаттығулар ұсынылған. Танымдық белсенділік пен зерттеушілік дағдыларын дамыту арқылы оқушылардың білім сапасы артып, олардың жалпы тұлғалық дамуы да жоғарылайды. Мақалада бұл дағдылардың бастауыш білім беру жүйесінде дұрыс қалыптасуының маңызы және оның білім алушының ойлау қабілетін дамытудағы рөлі айқындалған.*

***Кілт сөздер:** зерттеушілік қабілет, танымдық әрекет, зерттеу әдебі, жоба, дағды.*

Аннотация: В данной статье рассматривается вопрос формирования исследовательских навыков у учащихся начальных классов. Развитие познавательной активности учащихся направлено на обучение их самостоятельному поиску информации, проведению исследований и принятию творческих решений. В статье представлены различные педагогические методы и упражнения, способствующие развитию познавательной активности и исследовательских навыков. Подчеркивается важность правильного формирования этих навыков в системе начального образования и их роль в развитии когнитивных способностей обучающихся.

Ключевые слова: исследовательская способность, познавательная активность, исследовательская этика, проект, умение.

Annotation: This article discusses the issue of forming research skills in elementary school students. By developing their cognitive activity, the aim is to teach students to search for information independently, conduct research, and make creative decisions. Various pedagogical methods and exercises aimed at developing cognitive activity and research skills are presented. The article highlights the importance of correctly forming these skills in the primary education system and their role in enhancing the cognitive abilities of learners.

Key words: research ability, cognitive activity, research ethics, project, skill

Қазіргі қоғамда ерекше ойлайтын, белсенді, креативті, мақсат пен міндеттерді дәстүрлі емес жолмен шеше алатын адамдарға деген қажеттілік артуда. Сондықтан қазіргі таңда білім беру саласында оқу үрдісінің сапасын арттыруға жағдай жасау мәселесі кеңінен талқылануда. Инновациялық педагогикалық құралдар мен әдістердің негізін орынды оқу-зерттеу қызметі алады. Бұл жұмысты бастауыш мектептен бастап жақсы ұйымдастыру өте маңызды, өйткені дәл осы жаста балалардың белсенді, шығармашылық және өз бетінше әрекет етуінің білім, білік және дағдылары, талдау, синтез және бағалау әдістерінің негізін қалау керек. Ғылыми-зерттеу жұмысы осы мәселені шешудің маңызды жолдарының бірі болып табылады. Оқушыларды «зерттеуші» жағдайына қоятын мұндай іс-әрекет қазіргі дамыта оқыту жүйесінде негізгі орындардың бірін алады.

Соңғы уақытта ғалымдардың назары оқушылардың оқу-зерттеу іс-әрекетін қалыптастырудың әртүрлі аспектілерін дамытуға аударылды: мектеп оқушыларының танымдық белсенділігін дамыту (Н.Ф. Талызына, Г.И. Щукина); ғылыми ойлау стилін (Л.П.Богоявленский, П.Я.Гальперин) және студенттердің шығармашылық белсенділігін (Р.С.Альтшуллер, В.И.Андреев, А.М. Матюшкин) қалыптастыру. Проблемалық, зерттеушілік оқыту идеялары дамыды (И.Я.Лернер, М.И.Махмутов, М.Н.Скаткин); жеке пәндерді оқу шеңберінде зерттеу дағдыларын дамыту технологиялары (А.Г. Иодко, Г.А. Дзида), балалық шақтағы зерттеу бастамасын дамыту (А.Н. Поддяков), студенттердің зерттеушілік мәдениетін қалыптастыру (Г.В.). Отандық психологияда балалардың танымдық, зерттеушілік әрекетін зерттеу тәжірибесі бар (П.Я.Гальперин, А.Н.Поддяков, А.И.Савенков, т.б.), бұл бастауыш мектеп жасында зерттеушілік дағдыларды дамытудың мүмкіндігі мен қажеттілігін көрсетеді. Ғалымдар өз бетінше ғылыми-зерттеу іс-әрекетінің табысты дамуының физиологиялық алғышарттарына тоқталып, зерттеушілік мінез-құлық ең маңызды функцияны – даму функциясын орындайтынын және балаларға табиғи және қажетті екенін атап көрсетеді.

Балалардың зерттеуге деген қажеттілігі биологиялық тұрғыдан анықталады, бала зерттеуші болып туады. Жаңа тәжірибеге деген қажымас құштарлық, білуге құштарлық, үнемі бақылауға және эксперимент жасауға, әлем туралы өз бетінше жаңа ақпаратты іздеуге ұмтылу балалардың мінез-құлқының маңызды белгілері ретінде қарастырылады. Дәл осы ішкі ізденіс баланың психикалық дамуының өзін-өзі дамыту процесі ретінде ерте бастан ашылуына жағдай жасайды.

Педагогика ғылымы мен практикасы «шығармашылық іс-әрекетке» жеткілікті түрде ерте жастан тартылмаса, онда бала кейінгі жылдары өтеуі қиын зиянға ұшырайтынын анықтады. Бастауыш мектепте қазірдің өзінде мектеп оқулығымен жұмыс істеуге көңілі толмайтын, арнайы әдебиеттерді оқитын, білімнің әртүрлі салаларындағы сұрақтарына жауап іздейтін мұндай оқушыларды кездестіруге болады. Сондықтан мектепте ғылым мен техниканың әр саласына қызығушылық танытатын әрбір адамды анықтау, олардың жоспарлары мен армандарын жүзеге асыруға көмектесу, мектеп оқушыларын өмірде ғылымды іздеу жолына жетелеу, оларға жан-жақты көмектесу өте маңызды. Сондықтан баланы зерттеушілік ізденіс дағдылары мен дағдыларына үйрету қазіргі заманғы мұғалімнің және тәрбиенің ең маңызды міндетіне айналады.

Қазіргі қоғамның әлеуметтік-экономикалық өмірінің жағдайында өзгермелі жағдайларға тез бейімделетін және мәселелерді шешуде шығармашылықпен жұмыс істей алатын тәуелсіз адамдарға деген қажеттілік артып келеді. Заманауи мектеп оқушысы елдің әлеуметтік және рухани дамуының белсенді қатысушысы болуға мәжбүр болады, бұл оның мектепте, жоғары оқу орнында және бүкіл өмірінде жаңа білім мен дағдыларды игеру процесінде тәуелсіз болуын талап етеді.

Бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік әрекеті – бұл қоршаған әлемді түсінуге, балалардың жаңа білімдері мен іс-әрекет әдістерін ашуға бағытталған шығармашылық іс-әрекет. Өзінің мәні бойынша ғылыми-зерттеу қызметі мерзімді және ұзақ ішкі ізденіспен, ғылыми сипаттағы ақпаратты терең мағыналы және шығармашылықпен өңдеумен, аналитикалық және болжамдық қасиеттердің ерекше режимінде ойлау процестерінің жұмысымен, «сынау» арқылы әрекет етумен байланысты белсенді танымдық ұстанымды қамтиды. Осымен оның проблемалық оқытудан айырмашылығы, олармен тығыз байланыста болуы және білім беру технологияларының бір тобы болып табылады. Ғылыми әдебиеттерде оқу-зерттеу қызметі іс-әрекет теориясы тұрғысынан қарастырылады. Оның белгілі бір құрылымы бар: мақсат, мотив, субъект, іс-әрекет, өнім, нәтиже, бірақ бұл құрамдастардың кез келген басқа қызмет түрлерінен ерекшеленетін нақты пәндік мазмұны бар екендігі атап өтіледі.

Бастауыш сынып оқушыларының танымдық іс-әрекетін ұйымдастыру және олардың жас ерекшеліктері бойынша психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау (Л.С.Выготский, В.В.Давыдов, А.Н.Поддяков, Д.Б.Эльконин), сонымен қатар оқу-зерттеу қызметін жалпы теория тұрғысынан талдау барысында бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік әрекетінің келесі компоненттерін анықтауға мүмкіндік береді:

Оқушылардың оқу және ғылыми-зерттеу қызметінің мақсаттары зерттелетін объектілердің эмпирикалық қасиеттерін белгілеумен байланысты болуы мүмкін; олардың шығу және даму тарихын зерттеу; кең ауқымды ақпарат негізінде зерттелетін объект туралы нақты деректер; зерттелетін объектінің мүмкіндіктерін анықтау т.б.

Балалардың зерттеу әрекетінің қажеттілік-мотивациялық негізіне әлеуметтік және танымдық мотивтер жатады.

а) саналы оқушы болуға, өз міндеттерін орындауға ұмтылу;

ә) ғылыми-зерттеу іс-әрекетіндегі табысқа жету;

Оқу-зерттеу іс-әрекетінің субъектілері: бастауыш сынып оқушысы, оқушылар тобы, бүкіл сынып, оқушы-оқушы жұптары, оқушы-ата-ана, оқушы-мұғалім.

Оқу-зерттеу әрекетінің процесі келесі кезеңдерді қамтиды: тақырыпты таңдау; зерттеудің мақсаты мен міндеттерін қою; оқуды жоспарлау және әдісті таңдау; ақпаратты іздеу, эксперименттер, сауалнамалар жүргізу, кестелер мен диаграммаларды құру; қорытындыларды тұжырымдау, нәтижелерді ұсыну, олардың қызметін талдау және өзін-өзі бағалау.

Бастауыш сынып оқушыларының оқу-зерттеу іс-әрекетінің нәтижелері мыналар болып табылады: оқушының танымдық мотивтерін, субъективті жаңа білімдерін қалыптастыру; жаңа тәсіл; зерттеу дағдылары.

Зерттеумен айналысу оқушының жеке және шығармашылық қабілеттері мен зерттеу, ойлау дағдыларын дамытады және оқушы өзі үшін «жаңалық» ашады. Зерттеу әрекеті баланы дамытады және ол шығармашылық арқылы көрініс табады. Зерттеу дағдысын қалыптастыру психологтардың айтуы бойынша жеке тұлғаның өзін – өзі дамыту мен дамуы үшін өте маңызды. Оқушының зертеушілік дағдысының қалыптаспауы тұлғаның кез келген қиындықты жеңе алмауына, мәселені шешудегі дәрменсіздікке әкеледі. Оқушының қабілетін айтпаса, дамытпаса өз мүмкіндігінен төмен оқуына әкеп соғады. Зерттеу жұмысы күнделікті қолданыста көбінде жаңа білімді меңгеру үрдісі, яғни адамның танымдық әрекетінің бірі ретінде түсініледі. Білім берудің теориясы мен практикасы көз қарасынан қарағанда ғылыми зерттеу қызуғышылық туғызады.

Сонымен, бастауыш сынып оқушыларының оқу-зерттеу іс-әрекетін мақсаттылықпен, белсенділікпен, объективтілікпен, ынтамен және саналылықпен сипатталатын ғылыми іс-әрекетке сәйкес құрылымында оқушылардың арнайы ұйымдастырылған, танымдық шығармашылық әрекеті ретінде анықтауға болады. Бұл әрекетті жүзеге асыру барысында оқушылар балаларға қолжетімді зерттеу әдістерін пайдалана отырып, әр түрлі дербестік дәрежесі бар субъективті білімді белсенді түрде іздейді және ашады. Оның нәтижесі оқушының танымдық мотивтері мен зерттеушілік дағдыларын, субъективті жаңа білім мен іс-әрекет әдістерін қалыптастыру және бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық дамуы болып табылады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Абдрахманова А. Формирование учебной деятельности учащихся начальной школы в процессе обучения математике//«Ізденіс» №3,2018. 276 бет
2. Иванова О. В. Исследовательская деятельность младших школьников.//Нач. школа плюс До и После.-2007.-№9
3. Осипова Г.И. Опыт организации исследовательской деятельности школьников: "Малая академия наук" // Волгоград: Учитель, 2007.Савенков А.И."Методика исследовательского обучения младших школьников" Самара Изд-во "Учебная литература" 2009г.
4. Асқарқызы Д. Бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік әрекетін дамыту//«Бастауыш мектеп» №1.2019 (18 – 19бет)

**ЕСТЕСТВЕННО-МАТЕМАТИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: МЕТОДИКА И
ТЕХНОЛОГИИ ПРЕПОДАВАНИЯ**
**ЖАРАТЫЛЫСТАНУ-МАТЕМАТИКАЛЫҚ БІЛІМ: ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ
МЕН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ**
**NATURAL MATHEMATICS EDUCATION: TEACHING METHODS AND
TECHNOLOGIES**

ӘОЖ\ББК 373.1

**ХИМИЯНЫҢ БАСҚА ҒЫЛЫМДАРМЕН БАЙЛАНЫСЫ НЕГІЗІНДЕГІ
ХИМИЯ ПӘНІНЕ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ**

Айдарханова Айымгуль Мейрамбаевна

Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау университеті, магистранты
Химия және биотехнология кафедрасын профессоры, х.ғ.д.

Еркасов Р. Ш.,

Химия және биотехнология кафедрасының қауымдастырылған профессоры, х.ғ.к.,

Сергазина С. М.,

Химия және биотехнология кафедрасының қауымдастырылған профессоры, х.ғ.к.,

Нурмуханбетова Н.Н.

«Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті» КеАҚ, Көкшетау қаласы

aikosha2002.05@mail.ru

***Аннотация.** Статья посвящена использованию междисциплинарных подходов для повышения интереса к предмету химия. Цель работы - продемонстрировать важность химии через интеграцию знаний из биологии, географии, физики и истории Казахстана. В статье рассматривается, как инновационные методы и междисциплинарные связи могут стимулировать познавательную активность учащихся, способствуя более глубокому восприятию химии как науки, влияющей на различные аспекты жизни. Особое внимание уделяется организации практических опытов и экспериментов, которые позволяют учащимся увидеть реальные примеры применения химии в природе и культуре. Рассматриваются задания, которые соединяют химические процессы с экологией, историей, традиционными ремеслами Казахстана и глобальными проблемами, такими как защита окружающей среды.*

***Ключевые слова:** междисциплинарная связь, интеграция, химия, связь, результаты.*

***Аннотация.** Мақала химия пәніне қызығушылықты арттыру үшін междисциплинарлы тәсілдерді қолдануға арналады. Жұмыстың мақсаты - химияның маңызды рөлін биология, география, физика және Қазақстан тарихы пәндерінен алынған білімдер арқылы көрсету. Мақалада инновациялық әдістер мен междисциплинарлы байланыстар оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, химия ғылымын өмірдің әр түрлі салаларында әсер ететін ғылым ретінде терең түсінуге ықпал ететіндігі қарастырылады. Арнайы көңіл практикалық тәжірибелер мен эксперименттер ұйымдастыруға бөлінген, олар оқушыларға химияның табиғат пен мәдениеттегі нақты қолданылуын көруге мүмкіндік береді. Химиялық процестерді экологиямен, тарихпен, Қазақстанның дәстүрлі қолөнерімен және экология мәселелерімен байланыстыратын тапсырмалар қарастырылады.*

***Кілт сөздер:** пәнаралық байланыс, интеграция, химия, байланыс, нәтижелер.*

Abstract. *The article is dedicated to the use of interdisciplinary approaches to increase interest in the subject of chemistry. The purpose of the work is to demonstrate the importance of chemistry through the integration of knowledge from biology, geography, physics, and the history of Kazakhstan. The article discusses how innovative methods and interdisciplinary connections can stimulate students' cognitive activity, contributing to a deeper understanding of chemistry as a science that influences various aspects of life. Special attention is paid to organizing practical experiments that allow students to see real examples of chemistry's application in nature and culture. Tasks that connect chemical processes with ecology, history, traditional crafts of Kazakhstan, and global issues such as environmental protection are considered.*

Keywords: *interdisciplinary connection, integration, chemistry, connection, results.*

Бүгінгі таңда мектеп оқушылары арасында химияға деген қызығушылықтың төмендеуі бірнеше факторларға байланысты болуы мүмкін: бастапқы кезеңде химияны оқытудың күрделілігі мен теориялылығы, бұл көптеген оқушыларға пәнді түсінуде қиындықтар туғызады. Бұл, ең алдымен, оқушылардың күнделікті өмірде химиялық білімді қолданудың практикалық дағдылары мен дағдыларының жеткіліксіз қалыптасуы. Оқу материалының көлемін ұлғайта отырып, мектеп бағдарламасында химияны оқуға бөлінген сағат санын азайту [1]. Оқушылар арасында химияға деген қызығушылықты арттыру үшін маңызды: оқытуды күнделікті химияны қолданумен байланысты тәжірибеге бағытталған ету. Оқушылардың логикалық ойлауы мен эксперименттік дағдыларын дамытуға көбірек көңіл бөлу. Пәннің теориялық және практикалық компоненттерін теңестіру үшін оқу бағдарламаларын оңтайландыру. Біз Н.Ф. Кудинаның мақаласы туралы егжей-тегжейлі ақпаратпен таныстық, ол химияның пәнаралық байланысы туралы да жазды және осы тақырыпты зерттей бастадық. Тақырып қазіргі уақытта өзекті көптеген ғалымдар химия сабақтарында пәнаралық байланыстарды қолдана отырып, зерттеулер жүргізіп, сабақтарды әртүрлі әдістермен зерттеді. 60-жылдары әдіскер ғалымдар (С.Г. Шаповаленко, А.А. Грабевский, П.А. Глориозов, Т.З. Савич, Т.М. Дризовская, Л.А. Цветков, Р.Г. Иванова және т. б.) мектеп химия курсының мазмұнын оқушылардың өмірімен тығыз байланыстыру қажеттілігін атап өтті [2]. Олар химия сабақтарында мұғалімдерге химиялық құбылыстар мен заңдылықтардың көріністерін бейнелейтін оқушылардың қоршаған өмірінен алынған жергілікті материалдар мен мәліметтерді пайдалануды ұсынды [3]. Сонымен қатар, мұғалімдер химиялық үйірмелер мен факультативтік курстар ұйымдастырды, олардың сабақтарында оқушылар химиялық өлкетанумен айналысты, бұл олардың оқу-танымдық қызметін жандандыруға ықпал етті. Осылайша олар химия мен басқа ғылымдар арасында байланыс орната бастады [4].

Химия-бұл заттарды, олардың қасиеттерін, құрамын, сондай-ақ олардың өзгеру заңдылықтарын зерттейтін ғылым. Бұл табиғи процестерді де, технологиялық инновацияларды да түсіну үшін өте маңызды. Алайда, практикалық құндылығына қарамастан, химияны көбінесе мектеп оқушылары күрделі және дерексіз пән ретінде қабылдайды. Химияға деген қызығушылықты арттырудың тиімді әдістерінің бірі - оны басқа пәндермен-биология, география, тарих және физикамен біріктіру. Бұл тәсіл оқушылардың осы салалардың әрқайсысындағы білімдерін тереңдетіп қана қоймай, сонымен қатар оқу материалын және оның өзектілігін жақсы түсінуге ықпал ететін әртүрлі ғылымдардың өзара байланысын көрсетуге мүмкіндік береді. Қазіргі уақытта пәндерді байланыстыру процесінде қарастыру және жақсы оқу үшін бұл мектеп курсымен байланыс.

Биология мен химия бір-бірімен тығыз байланысты, өйткені жасушалық және молекулалық деңгейдегі биологиялық процестер негізінен химиялық реакциялармен анықталады. Мысалы, өсімдіктер мен жануарлардағы фотосинтез және тыныс алу процестерін химиясыз түсіну мүмкін емес. Мұғалімдер метаболизмде көмірқышқыл газы, су және глюкоза сияқты химиялық заттардың қалай шешуші рөл атқаратынын көрсете

алады. Химия мен биологияның интеграциясы оқушылар үшін пайдалы болуы мүмкін, өйткені бұл оларға тірі жүйелердегі химиялық процестердің маңыздылығын ашады. Мысалы, ДНҚ-ның химиялық табиғатын, ақуыз синтезінің процесін немесе ағзадағы дәрі-дәрмектердің әсер ету механизмдерін зерттеуге болады. Бұл екі ғылымдағы білімді тереңдетіп қана қоймайды, сонымен қатар студенттерге химиялық білімнің медицина, экология және ауыл шаруашылығы үшін нақты пайдасын көруге көмектеседі. Сондай-ақ, бұл білімді біз қоршаған ортаның экологиясымен байланыстыра отырып, географияда да қолдана алады.

Сонымен қатар, география мен химияның көптеген қиылыстары бар. Химиялық процестер әртүрлі табиғи құбылыстардың қалыптасуында маңызды рөл атқарады. Мысалы, атмосфераның, судың және топырақтың химиялық құрамы Географияны зерттеудегі маңызды тақырып болып табылады. Химия туралы білім қышқыл жаңбыр, су мен ауаның ластануы, жаһандық климаттың өзгеруі сияқты процестерді түсіну үшін қажет. География мен химияның интеграциясының мысалы табиғи ресурстарды зерттеу және оларды қайта өңдеу болуы мүмкін. Таза су, пайдалы қазбалар, мұнай, көмір, газ-бұл тақырыптардың барлығын химия білімінсіз толық түсіну мүмкін емес. Студенттер осы ресурстарды өндіру және өңдеу кезінде болатын химиялық процестерді зерттей алады және оларды қоршаған ортаға қолданудың салдарын талдай алады. Бұл тәсіл студенттерге химияның экологиялық мәселелерді шешуге қалай ықпал ететінін түсінуге көмектеседі. Географиямен байланыс орнату арқылы біз оны экологиямен байланыстыра аламыз.

Химия мен экология бір-бірімен тығыз байланысты, өйткені химия табиғатта болатын процестерді және олардың қоршаған ортаға әсерін түсіндіреді. Химиялық реакциялар көміртегі мен азот сияқты Биогеохимиялық циклдардың, сондай-ақ парниктік газдар шығарындылары мен ауыр металдар сияқты ластаушы заттардың ластану процестерінің негізінде жатыр. Қышқыл жаңбырдың химиялық негіздерін, озон қабатының бұзылуын және климаттың өзгеруін түсіну экологтарға адам қызметінің әсерін бағалауға және қоршаған ортаны қорғау әдістерін жасауға көмектеседі. Химия сонымен қатар тұрақты дамуға және табиғатқа теріс әсерді азайтуға ықпал ететін жаңартылатын энергия көздерін пайдалану технологияларын құруда маңызды рөл атқарады. Экологиядағы әрбір процестің рөлі интероденциямен және оның пайда болу тарихымен тығыз байланысты, осының бәрін біз Тарихпен байланыстыра аламыз [5].

Тарих пен химия тығыз байланыста, әсіресе ғылыми жаңалықтар мен технологиялық революциялар аясында. Адамзат тарихындағы көптеген маңызды сәттер химиялық жаңалықтармен тікелей байланысты. Мысалы, мылтық ойлап табу, алғашқы антибиотиктерді жасау, пластмасса сияқты жасанды материалдарды жасау - бұл оқиғалардың барлығы химия саласындағы жетістіктердің арқасында мүмкін болды. Химия тарихын және оның ұлы жаңалықтарын зерттеу оқушылардың мотивациясына айтарлықтай әсер етуі мүмкін. Химия тарихы оларға Алхимиядан қазіргі химия ғылымына дейінгі жолды ашады, Д.И. Менделеев, А.Л. Лавуазье, Луи Пастер, А. Флеминг сияқты негізгі тұлғалармен таныстырады. Бұл оқушылардың химияға ғана емес, жалпы ғылым тарихына деген қызығушылығын оятып, оларға адамзат өркениетінің дамуындағы ғылыми жетістіктердің маңыздылығын көрсете алады. Барлық процестер физикамен өте тығыз байланысты әр түрлі физикалық принциптерді қызықты ашу мен зерттеуге бүкіл жолды ашады.

Химия мен физика-бір-бірін толықтыратын екі ғылым. Химия заңдарын термодинамика заңдары, молекулалар мен атомдардың қозғалыс заңдары, электромагниттік өзара әрекеттесу заңдары сияқты физикалық принциптерді білмей-ақ толық түсіну мүмкін емес. Мысалы, газдарда болатын химиялық реакцияларды Бойль-Мариотт заңдары арқылы сипаттауға болады, ал балқу және қайнау кезінде пайда болатын процестер Химия үшін өте маңызды. Химия мен физиканың интеграциясы оқушыларға негізгі физикалық принциптердің атомдар мен молекулалар деңгейінде қалай әрекет ететінін көруге мүмкіндік береді [6]. Бұл оларға химиялық реакциялардың физикалық табиғатын тереңірек түсінуге, сондай-ақ химиялық процестер барысында температураның

өзгеруі, қысым және көлем сияқты құбылыстарды түсіндіруге көмектеседі. Маңыздысы, жаңа материалдарды жасау сияқты көптеген технологиялық әзірлемелер химияда да, физикада да білімді қажет етеді. 1-ші суретте химия пәнінің құзіреттілігі берілген.

Сурет-1. Химия пәнінің құзіреттілігі

Қорытындылай келе, химияны биология, география және Қазақстан тарихы сияқты басқа пәндермен интеграциялау оқытуға терең және пәнаралық көзқарас үшін кең мүмкіндіктер ашады. Табиғатқа, мәдениетке және дәстүрге байланысты химиялық процестерді зерттеу студенттерге ғылымды жақсы түсінуге ғана емес, оның қоршаған әлемге әсерін де түсінуге көмектеседі. Зерттеу жобаларын, зертханалық жұмыстарды және клубтарды құру сыни ойлау мен практикалық дағдыларды дамытуға ықпал етеді, сонымен қатар ғылымды және оның қоғам өміріндегі маңыздылығын одан әрі зерттеуге шабыттандырады.

Әдебиеттер:

1. <https://www.dissercat.com/content/formirovanie-interesa-uchashchikhsya-k-khimii-na-osnove-realizatsii-v-prepodavanii-printsipa>
2. Генкин, В. Л. (2016). Основы химии и экологии: интеграция природных наук. - М.: Наука.
3. Буховцев, В. М., Гребнев, М. С. (2018). Химия и биология: Взаимосвязь и методика преподавания. - М.: Академический проект.
4. Казначеев, В. П., Рогозина, И. С. (2019). Химия в контексте биологических процессов: учебник для школ с углубленным изучением химии. - СПб.: БХВ-Петербург.
5. Смирнова, Н. С. (2020). Экологическая химия: Применение знаний о химических процессах в географии и экологии. - М.: Высшая школа.
6. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы / Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 7 желтоқсандағы №1118 Жарлығы // ресми мәтін. – Астана, 2012.

ОҚУ РОБОТОТЕХНИКАСЫНЫҢ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУЫНА ӘСЕРІ.

Абдрахманова Нургуль Айдархановна

2 курс магистранты

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.

abdr.nurgul02@gmail.com

ВЛИЯНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ РОБОТОТЕХНИКИ НА ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ.

Абдрахманова Нургуль Айдархановна

Магистрант 2 курса

Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г. Кокшетау.

abdr.nurgul02@gmail.com

Қазіргі уақытта мәселені шешудің әртүрлі, бір қарағанда түсініксіз әдістерін іздеу, әрекеттің мүмкін нұсқаларын салыстыру, олардың салдарын талдау және көп таңдау жағдайында ең тиімді шешім қабылдау дағдылары өте сұранысқа ие. Қазіргі қоғамда әртүрлі мамандықтардың өкілдері жоғарыда аталғандардың барлығын талап ететін жағдайларға тап болады - инженерлер мен менеджерлер, дәрігерлер мен заңгерлер, сақтандыру агенттері мен саясаткерлер.

Шындықты кең және көп қырлы қабылдауға арналған дағдылар мен қабілеттер кәсіби қызметте де, әр адамның әлемді жеке қабылдауында да жаңа көзжиектер ашады. Бұл қабілеттілік дәл стандартты емес ойлаудың даму деңгейімен анықталады.

Осыған байланысты білім беру робототехникасының пайда болуы мен дамуы оқушыларды ойлау дағдыларын тереңінен дамытады және өз қолдарымен жаңа нәрселер жасау дағдыларына үйрету мен тәрбиелеу процесіне ықпал етеді. Мұндай оқу процесінде оқушылардың белсенділігі артады.

Ежелгі Грецияның өзінде оқушылардың білімді белсенді түрде меңгеру қажеттілігін жақсы түсінілген, әсіресе, Сократ шәкірттерін белсенді білім алуға шақырғаны белгілі. Қоғамның ғылыми-техникалық қарқынды дамуының қазіргі заманауи білімді меңгеру процесін белсендіру мәселесі ерекше маңызды. Робототехниканы оқытуға ең қолайлы пән – информатика. Информатика сабақтарының бөлігі ретінде балаларды робототехникаға оқыту арнайы бағдарламалары бар құрылғылар жинақтарын пайдалануға негізделуі мүмкін. Қазіргі уақытта ең кең таралғаны - оқушылардың барлық дерлік жас топтарын қамтуға мүмкіндік беретін конструкторлардың бірі- Lego. Халықаралық тәжірибеге сүйене отырып [1] Қазақстан Республикасының мектептерінде робототехниканы оқыту процесі үш кезеңде жүзеге асады:

- бастауыш деңгей (1-4 сыныптар)
- орта деңгей (5-9 сыныптар)
- жоғары деңгей (10-11 сыныптар)

Бүгінгі күні конструкторлар мен бағдарламалау орталарының сипаттамалары оқу процесінің үздіксіздігі мен сатылы сипатын сақтауға мүмкіндік береді.

Робототехниканы оқыту бағдарламасының мазмұнын жасау кезінде «қарапайымнан күрделіге» принципі қолданылады.

Сондықтан бастауыш сынып оқушыларына қолжетімді Lego WeDo конструкторларын робототехниканы бастауыш деңгейде оқыту үшін пайдаланылуы мүмкін. Бұл конструкторлар стандартты Lego бөліктерінен, сондай-ақ сенсорлар мен жетектер, бөлгіш жиынтықтарынан тұрады.

Бұл комплекттерде конструктормен бірге қарапайым қабылданатын бағдарламаны және индуктивті түсінікті бағдарламалау ортасын қамтамасыз ететін, тапсырмалар

жиынтығы ұсынылады және олардың орындалуының егжей-тегжейлі кадамдық сипаттамасымен 12-і бөлек жобаны ұсынады, бұл оқушыларға ағымдағы модельді өз бетінше құрастыруға және бағдарламалауға мүмкіндік береді, содан кейін олар үшін бағдарламаларды жүзеге асыруға пайдалануға мүмкіндік береді. Конструктор стандартты бөліктерден тұрады: штангалы осьтер, дөңгелектер, редуктор, датчик, қозғалтқыштары және бағдарламалық NXT блогынан тұрады. Жоғары деңгейлі бағдарламалау ортасымен үйлесімде жеке бағдарламалық жасақтама бөлімшесінің болуы, бұл жинақты өте күрделі мәселелерді шешуге арналған роботтар жасауға мүмкіндік беретін күрделі құрылғыларды құрайды. Бұл құрылғылардың Lego Mindstoy артықшылығы оның қарапайымдылығында және икемділігінде. Жиынтықта кез келген тетікті бірнеше рет қолданып, қиын тапсырмаларды орындауға болады.

Жоғары сыныптарда робототехника халықаралық FIRST Tech Challenge олимпиадалардың негізгі конструкторы TETRIX болып табылатын конструкторды пайдалана алады. Бұл конструктор металл бөлшектер, датчиктер жиынтығынан тұрады: жарық жетектері мен бағдарламалық блок px t тұрады. Роботтарды программалау осы бөлшектер және Robote тілінде робототехникада жүзеге асырылады. Мұндай конструкторды пайдаланудың педагогикалық тұрғысынан артықшылықтары бар. Атап айтсақ,

1. Оқушыларды жаңа білім алуға ынталандырады. бар. Оқушылардың алған білімдерін практикада қолдану мүмкіндігі туындайды. Бұған қосымша роботтарды жасау белсенді шығармашылық іс-әрекетті қажет етеді. Робот жасау кезінде оқушының белсенділігі артып, көптеген стандартты емес тапсырмаларды орындайды.

2. Роботтарды жасау кезінде оқушылардың техникаға деген және бағдарламалау технологиясына, дизайнға, инженерлік қызметке деген қызығушылық қалыптасады және дамиды.

3. Бағдарламалау дағдысы қалыптасып, логикалық ойлау, аналитикалық ойлау дағдысы дамиды және-те ары қарай дамыту қажет болады. қазіргі кезде бұрынғы (Паскаль, Бейсик) бағдарламалау тілін оқыту кейінге қалып барады. Қазіргі заманауи білім беру оқытудың белсенді білім беру әдістерін көбірек қолдануын жүзеге асырылуын талап етеді. Робототехника курсын мектепке енгізудің көптеген артықшылығының бірі оның тәрбиелік маңызыда зор.

Бірінші орында робототехникада оқитын мектеп оқушылары өз мүмкіндіктерін өз бетінше айқындап, оны меңгеруге деген қызығушылықтарымен жұмыс істей алады, шағын топтарда жобалық жұмыстар жасап топпен бірге жұмыс жасау мәдениетін қалыптастырады, жеке тұлға ретінде өзін-өзі реттеп мәдени құндылықтар бойына дариды.

Айтылғандарды қорытындылай келе, робототехниканың оқушылардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруға зор әсер етеді. Техникалық білім беруді оқушылардың жобалық қабілеттерімен байланыстыратын болсақ, робототехника оқушылардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруға айтарлықтай әсер ететінін көреміз, ол техникалық дағдыларды біріктіруге көмектеседі, дербестікті дамытуға және әдебиеттерді оқуға, сондай-ақ, сыни тұрғысынан ойлау дағдысының дамуына ықпал етеді. Топта бірігіп жұмыс жасауға үйретеді.

Қолданылған әдебиеттер

1. Методические рекомендации по изучению курса "Робототехника" в 1-4 классах, Нур-Султан, 2022г

БІЛІМ БЕРУ РОБОТОТЕХНИКАСЫ ОРТА МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН ОҚЫТУ МЕН ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ЗАМАНАУИ ӘДІСТЕРІНІҢ БІРІ

Абдрахманова Нургуль Айдархановна

2 курс магистранты

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.

abdr.nurgul02@gmail.com

Аннотация: Робототехника – қазіргі заманғы білім берудегі маңызды құрал, ол оқушылардың шығармашылық, сыни ойлау және өзін-өзі дамыту қабілеттерін қалыптастыруға ықпал етеді. Оның пәнаралық сипаты білімді әртүрлі салалардан біріктіруге мүмкіндік береді, ал практикалық жобалар арқылы оқушылар инновациялық идеяларын жүзеге асыра алады.

Кілттік сөздер: робототехника, білім беру робототехникасы, шығармашылық робототехника.

ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ РОБОТОТЕХНИКА ЯВЛЯЕТСЯ ОДНИМ ИЗ СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ ШКОЛЬНИКОВ.

Абдрахманова Нургуль Айдархановна

Магистрант 2 курса

Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г. Кокшетау.

abdr.nurgul02@gmail.com

Аннотация: Робототехника – важный инструмент в современном образовании, который способствует формированию творческих, критических и самостоятельных способностей у учащихся. Её междисциплинарный характер позволяет объединять знания из различных сфер, а практическая проектная деятельность помогает ученикам реализовывать свои инновационные идеи.

Ключевые слова: робототехника, образовательная робототехника, творческая робототехника

EDUCATIONAL ROBOTICS IS ONE OF THE MODERN METHODS OF EDUCATION AND EDUCATION OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS.

Abdrakhmanova Nurgul Aidarkhanovna

2nd year master's student

Sh.Ualikhanov Kokshetau University, Kokshetau.

abdr.nurgul02@gmail.com

Abstract: Robotics is a crucial tool in modern education, contributing to the development of creativity, critical thinking, and self-regulation skills in students. Its interdisciplinary nature allows for the integration of knowledge from various fields, while practical projects enable students to bring their innovative ideas to life.

Keywords: robotics, educational robotics, creative robotics

Қазіргі заман талабына сай оқу үдерісіне инновациялық технологияларды енгізу мектеп оқушыларын дайындауда басты рол атқарады. Сондай технологиялардың бірі – робототехника, шығармашылық дағдыларын дамытудың қуатты көзі болып табылады. Робототехника өзінің пәнаралық сипатына байланысты әртүрлі салалардағы білімді біріктіреді және оқушылардың өзін-өзі реттеуін жүзеге асыруға және шығармашылық, сыни тұрғысынан ойлауға мүмкіндік береді. Қазіргі әлемде барлығының тез өзгеретіні

соншалықты, адамдар өзі бақылайтын немесе орындайтын процестерге кейде жиі ілеспей қалады.

1-мысал. Маман өңдеуі тиіс ақпараттың үлкен көлемін компьютерге өңдеу алгоритмі берілген жағдайда ғана өңдеуге болады.

2-мысал. 1961 жылы АҚШ-та General Motors корпорациясында өнеркәсіптік конвейерлерде машиналарды құрастыру үшін «механикалық қолды» пайдаланды, өйткені адамдар конвейердің жұмысына ілесе алмады.

3-мысал. Радиоактивті аймақтарда жұмыстарды орындау үшін роботтар пайдаланылады, өйткені мұндай жерлерде жұмыстарды орындау адам денсаулығы мен өміріне қауіпті.

Келтірілгендей барлық фактілер қажет болған жағдайда адамдарды алмастыра алатын роботтарды жасау қажеттілігіне әкелді.

«Робот» термині алғаш рет 1920 жылы чех фантаст-жазушы Карел Чапектің романдарында пайда болды. «robota» чех сөзі «ауыр монотонды жұмыс» дегенді білдіреді. Бұл сөздің тағы бір мағынасы «каторга».

Жоғарыда атап өтілгендей, бірінші өнеркәсіптік робот 1961 жылы шығарылған «Unimate» болды; бұл General Motors автомобильдер өндірісінде қолданатын «механикалық қол» болды. Робот магниттік барабанға жазылған әрекеттер тізбегін орындады.

Робот - бұл компьютер сияқты әртүрлі қозғалыс түрлерін жасауға, қоршаған әлемдегі өзгерістерге жауап беруге және көптеген жұмыстар мен тапсырмаларды орындауға үйрететін машина. Роботты автомат деп аталатын техникалық құрылғыдан ажырата білу қажет.

Автоматтар деп аталады машиналар, ол бір жұмысты ғана орындайды және оларды қайта даярлау мүмкін емес.

4-мысал. Микротолқынды пештер, кофеқайнатқыштар автоматтардың мысалы болып табылады.

Роботтардың әрекеттерін әрқашан тапсырмаға сәйкес бағдарламаланған микропроцессорлер басқарады. Роботты әрқашан жаңа тапсырманы орындау үшін жылдам қайта бағдарламалауға болады. Ол әрқашан нұсқауларды дәл орындайды және т.б. оған енгізілген бағдарлама бойынша операцияларды орындайды.

Сонымен, робот - бұл белгілі бір бағдарламаға (алгоритмге) сәйкес өндірісті және басқа да операцияларды орындауға арналған автоматты құрылғы.

Енді "робототехника" терминін қарастырайық "робототехника" сөздері дәлірек айтқанда ағылшын «robotics» алғаш рет 1941 жылы жарық көрген "Өтірікші" ғылыми фантастикалық әңгімесінде жазушы Айзек Азимов баспада қолданған. Ол сондай-ақ "Дөңгелек би" (1942) әңгімесінде робототехниканың үш заңы роботтар үшін міндетті ережелерін сәтті тұжырымдады.

1. Роботқа адамға зиян келтіруге немесе әрекетсіздігімен адамға зиян келтіруге жол бермеуге тыйым салынады.

2. Мұндай бұйрықтар робототехниканың бірінші ережесіне қайшы келетін жағдайларды қоспағанда, робот адам берген бұйрықтарға бағынуы керек.

3. Мұндай қорғау бірінші немесе екінші заңға қайшы келмейтін болса, робот өз өмірін қорғауы керек.

Айзек Азимов тұжырымдаған үш ереже робототехниканың негізгі ережелері болып табылады. Нағыз роботтарды жасаудың тағы тоғыз ережесі бар, біз бұл жерде оларды қарастырмаймыз.

Қысқаша айтқанда, робототехника - бұл роботтарды және оларды басқаруға арналған компьютерлік жүйелерді әзірлеуге және пайдалануға қатысты инженерия саласы. Роботтық құрылғылардың көптеген түрлері бар, соның ішінде роботты қолдар, мобильді роботтар, жүретін роботтар, қашықтан басқарылатын роботтар, миниатюралық роботтар

және т.б. Сонымен қатар робототехника автоматты жүйелерді жасаумен айналысатын қолданбалы ғылым болып табылады. Робототехника механика, физика, электроника, математика және информатика сияқты пәндеріне сүйенеді.

Соңғы онжылдықта робототехникада білім беру робототехникасы деп аталатын жаңа сала пайда болды.

Білім беру робототехникасы әзірленген Logo [1] жобасынан және балаларға бағдарламалауды үйретуге арналған жылжымалы тасбақа тәрізді роботтан басталды [2]. Тасбақа робот астынның ортасында орналасқан қаламды пайдаланып, қозғалған кезде сурет салуға болатындай бағдарламаланған. Білім беру робототехникасы – физика, математика, кибернетика және АКТ білімдерін біріктіретін, әртүрлі жастағы оқушыларды инновациялық ғылыми-техникалық үдеріс процесіне тартуға мүмкіндік беретін мектеп оқушыларын оқыту мен оқудың жаңа пәнаралық бағыты. Робототехниканың бұл саласында оқушылар, студенттер роботтарды "нөлден" бастап жасай алады және өздерінің алғашқы роботтарын реттей алады.

Мектептегі робототехниканы үш түрге бөлуге болады: оқу, спорттық және шығармашылық. Осы бағыттардың әрқайсысына қысқаша сипаттама берейік.

Робототехниканың білім беру түрі үшін ең бастысы жаратылыстану пәндерімен (информатика, математика, физика, биология, химия) және қоғамдық-гуманитарлық циклмен интеграцияланған байланыс болып табылады. Білім беру робототехникасы барлық оқушыларға және студенттерге әруақытта ашық.

Спорттық робототехника олимпиадалық мәселелерді шешеді, мысалы, робот триатлонға қатысады:

- лабиринт – автономды роботтың ерікті лабиринттен өтуі;
- манипулятор – объектілерді бейнелеуге және сұрыптауға қабілетті робот-манипуляторды құрастыру;
- траектория – мобильді роботтың берілген траектория бойынша қозғалысы.

Шығармашылық робототехника - бұл кез келген саладағы кез келген технологиялық шешімдер: автоматты токарлық станоктың үлгісінен гитарада ойнайтын роботқа дейін.

Айтылғандардың барлығынан мынадай қорытынды шығады: мектептегі робототехника – балаларды жоғары технологияға бағытталған заманауи өмірге дайындаудың жақсы тәсілі. Бұл пән бойынша алған білім жас ұрпаққа үлкен мүмкіндіктер ашады.

Қолданылған әдебиеттер

1. Anikanova K.I. Engineering design as a general area of study of informatics at the school of International Baccalaureate// RUDN Journal of Informatization in Education. 2022. Vol. 19. №2. P.157-164.
2. Ericson A. Robotics as an Educational Tool// International Journal for Modern Trends in Science and Technology. 2022. Vol.8. P.234-237

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА МАТЕМАТИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІҢ НЕГІЗДЕРІ

Айтпанова Клара Тасболатовна

Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті

Бастауыш білім беру бағдарламасының 2 курс магистранты

kala.kz@mail.ru

Аңдатпа: Мақалада бастауыш сынып оқушыларына математикалық білім берудің негіздері қарастырылған. Математиканың негіздерін игерту барысында оқушылардың логикалық ойлау қабілеттерін дамыту, сандық және геометриялық түсініктерін кеңейту маңызды екендігі атап өтілген. Математиканы оқытуда қолданылатын әдіс-тәсілдер мен педагогикалық тәсілдер, сонымен қатар оқушылардың қызығушылығын арттыратын жаңа технологияларды пайдалану жолдары ұсынылған. Мақалада математикалық білім берудің әдіснамалық принциптері мен бастауыш сынып мұғалімдерінің рөлі ерекше маңызға ие екендігі анықталған.

Кілт сөздер: Білім беру, Математикалық білім, Логикалық ойлау, Геометриялық түсініктер, Басқарушылық, Прагматикалық, Иллюстративтілік

ОСНОВЫ МАТЕМАТИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Айтпанова Клара Тасболатовна

Кокшетауский университет имени Ш.Уалиханова

Магистрант 2 курса по образовательной программе: Педагогика начальной школы

kala.kz@mail.ru

Аннотация: В статье рассмотрены основы математического образования для учеников начальных классов. Подчеркивается важность развития логического мышления учащихся и расширения их знаний в области числовых и геометрических понятий. Описаны методы и педагогические приемы преподавания математики, а также предложены способы использования новых технологий для повышения интереса школьников. Особое внимание уделяется методологическим принципам математического образования и роли учителей начальных классов в этом процессе.

Ключевые слова: Образование, Математическое образование, Логическое мышление, Геометрические понятия, Управленческий, Прагматичный, Иллюстративный

FUNDAMENTALS OF MATHEMATICAL EDUCATION FOR PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Aitpanova Klara Tasbolatovna

Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov

2nd year Master's student in the educational program: Primary School Pedagogy

Annotation: This article discusses the fundamentals of mathematical education for primary school students. It highlights the importance of developing students' logical thinking and expanding their understanding of numerical and geometric concepts. The article presents methods and pedagogical approaches to teaching mathematics, as well as ways to incorporate new technologies to enhance students' interest. The article also emphasizes the methodological

principles of mathematical education and the crucial role of primary school teachers in this process.

Key words: *Education, Mathematical education, Logical thinking, Geometric concepts, Managerial, Pragmatic, illustratory.*

Білім қоғамның белгілі бір даму мақсаттары мен соған байланысты құрылымы бар қоғам ретінде өмір сүруін қамтамасыз ететін тәсілге айналады. Білім жеке тұлғаны, әлеуметтік институттарды, жалпы қоғамды дамыту үшін өте маңызды. Бұл рөлді ресми мойындау Қазақстандағы білім беру саласын басымдық ретінде заңнамалық жариялау болды.

Математика ғылымда, мәдениетте және қоғамдық өмірде ерекше орын алады, әлемдік ғылыми-техникалық прогрестің маңызды құрамдас бөліктерінің бірі болып табылады.

Еліміздің білім беру стандартына сәйкес білім беру мекемелері оқушыларға нақты білім беріп қана қоймай, сонымен бірге олардың әлеуетіне үлкен назар аударуы керек, яғни олардың өзін - өзі дамытуына, өзін-өзі жүзеге асыруына және жалпы білім беру процесінің тиімділігін арттыруға жағдай жасау керек. Білім беру процесінің тиімділігін арттыратын жағдайларды іздеу процесі барлық білім беру мекемелерінде жүруі керек.

Білім беру жүйесінің қазіргі даму кезеңінде математиканы оқытудағы рөлі: *біріншіден*, олардың оқу нәтижесін береді, оқушылардың қандайда бір есептерді шығара алуы болып табылады;

екіншіден, оқытудың мақсатына жету оқушыларды математикадан есептерді шығаруға үйрету арқылы жүзеге асады;

үшіншіден, бірқатар тақырыптарды (мысалы, сызықты, квадратты және тағы басқа теңдеулерге арналған есептерді шығару әдістерін оқытуда) оқыту пәні болып табылады.

Демек, есептерді шығару математиканы оқытудың нәтижесі, құрал және пәні болып табылады. Оқушылардың қандайда бір есепті шығару іс-әрекеті оның есепті шығару процесіндегі ойлануымен байланысты. Математикалық есептерді шығаруға оқытудың дұрыс әдістемесі оқушыларды математикадан білім, білік және дағдыларының жоғары деңгейде қалыптасуына әсер етеді.

Осылайша, есеп әрбір оқушының ойының шыңдалуының негізгі құралы болып табылады. Сондықтан, математиканы оқыту барысында есептер әртүрлі функциялар атқарады. Математикалық оқу есептері оқушылардың мектеп математика курсындағы, сонымен қатар жалпы теорияның ұғымдары мен әдістерін меңгерудің ең тиімді және таптырмас құралы болады. Есептер оқушылардың ойлауын дамытуда және тәрбиелеуде, сонымен қатар, математиканы практикада қолданудың білігі мен дағдысын қалыптастыруда үлкен рөлге ие.

Келесі кезекте білім берудің ғылыми әдістемелік ерекшеліктеріндегі маңызды категорияларға талдау жасайтын болсақ:

Білім беру маңыздылығы

Математикадан тапсырмаларды орындау барысында оқушы жаңа мәліметпен танысады, математикалық теорияны қолданады, сонымен қатар есепті шығаруға қажетті жаңа әдістерді немесе математиканың жаңа теориялық бөлімдермен танысады және т.б. Демек, оқушылар математикалық есептерді шығара отырып, өзінің математикалық білімін жетілдіреді. Тапсырмалардың қандай да бір тобын шығару әдісін меңгергеннен кейін оқушыларда осындай есептерді шығару білігі, ал жеткілікті түрде жаттыққаннан кейін – дағдысы қалыптасады, бұл өз кезегінде математикадан білім деңгейін арттырады.

Практикалық маңыздылығы

Математиканы оқытудағы практикалық маңыздылығы оқушылардың болашақтағы қызметіне дайындығына қажетті алған білімдерін практикалық қажеттіліктеріне қолдану болып табылады. Математикалық есептер физика, химия, биология, электро-радиотехника және т.б. кездеседі. Оқушыларға математиканы оқытқан кезде пәнаралық (физика, химия,

география және т.б.) байланыстары бар есептерді, сонымен қатар техникалық және практикалық мазмұнды есептерді де ұсынған жөн.

Ойлауды дамытудағы маңыздылығы

Математикалық тапсырмаларды шығару барысында алғы шарттар мен қорытынды, берілгендер мен ізделінді, жалпы және дербес, сәйкестендіру мен қарсы қою фактілерін үйренеді. Сонымен қатар, оқушыларда ойлаудың ерекше стилі: пайымдаудың формалді-Стандартты емес үлгісін ұстану, ойды ықшамды жеткізу, ойлау жүрісін нақты бөліктеу, символдардың нақтылығы қалыптасады.

Тәрбиелік маңыздылығы

Математикалық тапсырмалардың тәрбиелік маңыздылығы өзінің мәтіні, мазмұны, фабуласымен тәрбиелейді. Сонымен қатар, математикалық тапсырмаларды орындауға оқыту бүкіл оқыту процесінде іске асады. Дұрыс жолға қойылған математикалық тапсырмаларды орындау барысында оқушыларды адалдық және шынайылық, қиындықты табандылықпен төзуге, өзінің жолдастарының еңбегіне құрметпен қарауға тәрбиелейді.

Математикалық тапсырмаларды орындау функцияларына қарай оларды келесі түрлерге бөлуге болады: танымдық, дидактикалық, дамытушылық.

Танымдық функциялары (теориялық, практикалық) бар тапсырмаларда оқушыларға қажетті жаңа ақпараттар қамтылады және мектеп курсының негізгі материалдарын терең игертуге бағытталған. Мұндай есептерді шығару барысында оқушылар танымдық жағынан жаңа теориялық біліммен, яғни жаңа маңызды ұғымдар, есептерді шығарудың жаңа әдістерімен танысады.

Дидактикалық функциялары (кіріспе, машықтандыру) бар есептерге теориялық мәліметтерді енгізуді және қорытындылауды жеңілдетуге арналған есептер жатады. Мұндай есептер абстрактылы ұғымдарды қалыптастыруда маңызды рөл атқарады, сонымен қатар әртүрлі терминдер арасындағы байланыстарды анықтауға мүмкіндік береді.

Жалпы білім беру жүйесінде есептің әрбір функциясы маңызды, бірақ кейінгі жылдары әдіскерлер есептің дамытушы функциясының рөлін ерекше атап көрсетеді.

Дамытушылық функциялары бар тапсырмалар – мазмұны негізгі курстан алшақ, бағдарлама сұрақтары күрделене түскен (тапқырлыққа, сандық және геометриялық интуицияларын дамытуға, кеңістіктік елестетуге, Стандартты емес ойлауға, сауаттылығын дамытуға берілген) есептер. Дамытушылық функциялары бар есептердің мазмұны негізгі математика курсынан алыстау болғанымен, кез келген оқушы осы есептерді өзінің қабілетіне қарай шығара білуі керек.

Сонымен қатар оқушылар көп жағдайда есептерді шығаруға ойланбайды, үлгі бойынша әрекет ете отырып, дұрыс жауап алумен ғана шектелетіндігін ескерте кету керек.

Есепті шығаруда оның негізін түсінбестен берілген шамаларға амалдарды механикалық орындауға алып келмеуі керек. Кері жағдайда пайымдау қисыны, дәлелдеу және шығару әдістерін қолдануы екінші орынға кетеді, демек оқушылардың (әсіресе орташа және нашар) қажетті логикасы дамымайды.

Есептерге қойылатын талаптарға талдау жасай келе, Е.И.Лященко да есептерді дидактикалық, танымдық, дамытушылық деп бөледі.

Дидактикалық функциялары бар есептерге:

1) оқытылатын ұғымдардың қасиеттерін және олардың арасындағы қарапайым өзара байланыстарды қалыптастыру қабілеттеріне;

2) амалдарды орындау алгоритмін және есептер шығару әдістерін қалыптастыруға;

3) пәнді оқыту және есептерді шығару барысында қолданылатын ойлау амалдарын қалыптастыруға арналған есептер жатады.

Танымдық функциялары бар есептерге:

1) қалыптастырылатын ұғымның жекелеген қырларын ашатын

және дидактикалық функциялары бар есептер;

2) қалыптастырылатын ұғымның жекелеген аспектілері арасындағы байланысты ашатын дидактикалық функциялары бар есептер;

3) білімді тасымалдау элементтері бар бірақ дидактикалық функциялары сақталған есептер;

4) дидактикалық функциялары бар есептердің элементін сақтаған бірақ танымдық функциясы бар есептер;

5) шығаруы үшін математикалық деректер мен шығару әдістерін қиыстыруды талап ететін есептер;

6) қалыпты мәліметтер мен жағдайлардан жаңа есепті байқауды талап ететін есептер және т.б.жатады.

Дамытушылық функциялары бар есептерге:

1) шығаруы үшін пән бойынша жаңа білімді қажет етпейтін, тек бар білімді басқа қиыстыруда қолдануды талап ететін есептер;

2) пән бойынша терең білімге ие болуды қамтамасыз ететін есептер.

Оқу процесінде тапсырмалар әр түрде көрініс табуы мүмкін: білімді меңгеру құралы ретінде, іс әрекетті тасымалдаушы, оқушылардың танымдық іс әрекеттерін ынталандырушы, оқыту әдісінің бір формасы ретінде, білім беру мазмұнын игеруді бақылау құралы және т.б.

Тапсырмалардың әрбір белгісі басқалардан жеке-дара алынған кезде олардың қандайда бір жағын ғана сипаттайды. Сондықтан, тапсырманың маңызын түсіну үшін оның барлық жағын есепке алу қажет. Бірақ, нақты жағдай үшін жоғарыда көрсетілген қырларының біреуі ғана қолданылуы мүмкін, мысалы, есептерді икемділікті қалыптастыру құралы ретінде қарастыру. Әлбетте, кейбір нақты есептер жаттығулар болып табылады. Нақты бір есепті жаттығуға жатқызу үшін оны қолданудың мақсаты, мазмұнын игерудегі орны, оны шығарудың қандай да бір іс әрекетке сәйкестігі маңызды.

Тікелей өнімі алынған білім, білік және дағды болатын есепті *жаттығу* деп атаймыз. Демек, мектеп курсындағы теоремалар есептер қатарына жатады, оның тікелей өнімі берілген жағдайдың өзінің өзгеруі болып табылады.

Есептер оқыту құралы ретінде келесі функцияларды атқарады:

- математикалық іс-әрекетке үйрету;
- білім, білік және дағдыны қалыптастыру;
- оқушыларды дамыту (ойлау қасиетін);
- тәрбиелеу (мазмұны, әрекетті ұйымдастыру, тілдесу арқылы);
- нақты құбылыстарды модельдеуге үйрету .

Бір ғана есеп оның білім беру процесіндегі рөліне байланысты, бірнеше функция атқаруы мүмкін.

Жоғарыда айтылғандардан, есептер келесі негізгі белгілерге ие болып, математиканы оқытудағы көп қырлы құбылыс екенін көрсетеді:

1) математиканы оқыту мазмұнына сәйкес іс әрекетті тасымалдаушы;

2) білім, білік және дағдыны меңгерту құралы;

3) оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекетін басқару және ұйымдастыру құралы, жекелеген жағдайда оларға жағдай жасаушы және ынталандырушы, білім мен білікті меңгеруін бақылау әдісі;

4) оқыту әдісінің бір түрі ретінде көрініс табады;

5) теория мен практиканы байланыстыру құралы.

Математиканы оқытудың мазмұны тұрғысынан, есепіз-әрекеттің тасымалдаушысы, әдістер тұрғысынан, есеп – көрініс беруінің бір түрі. Амалдар жағынан білім, білік және дағдыны меңгеру құралы болып табылады. Іс-әрекет тұрғысынан есептер өзінің мақсаттары, әдістері және құралдары бар оқу–танымдық іс- әрекеттің бір түрі болып

табылады. Бұл әрекеттің *мақсаты* есептер шығару арқылы білім, білік және дағдыны меңгеру, *әдістері* – есеп, оқушы және мұғалімнің (есептерді өз бетімен орындау, есептің шешімін ұжым болып іздестіру және т.б.) өзара әрекеттесуінің ерекше әдістері. Есептер ұғымына қатысты жаттығулар есепті шығарудың тікелей өнімі оны шығарушының алған білімі, біліктілігі мен дағдысын қалыптастыруды сипаттайтын бір түрі ретінде көрініс табады.

Математиканы оқытудың тиімділігін арттыруды математикалық есептердің барлық дидактикалық функцияларын іске асыру арқылы қол жеткізуге болады деп ойлаймыз.

Сонымен жоғарыда келтірілген есептің функцияларының мағыналарын келесідей болады демекпіз.

Ұғым қалыптастыру, жандандыру функциясының мағынасы – математикалық тапсырмалар көмегімен оқушыларды мәселені қоюға қызықтыруға, ұғымдарды, амалдарды, алгоритмдерді енгізуге ынталандыруға болады.

Білім беру функциясының мағынасы – есептің мазмұнында және оны шығару барысында оқушыға жаңа білім беріледі, яғни білімді меңгеру құралы және іс-әрекет тәсілдері болып табылады. Есеп мынадай үш түрдегі тәжірибені тасымалдаушы функциясын атқарады:

- танымдық іс-әрекет тәжірибесі, оның нәтижесі білім;
- белгілі іс-әрекеттерді іске асыру тәжірибесі – үлгі бойынша іс-әрекет ету;
- шығармашылық іс-әрекет тәжірибесі – мәселелі жағдайларда тиімді шешімдер қабылдай алу білігі.

Осы үш тәжірибені меңгеру оқушыларға күрделі іс-әрекеттерді орындау қабілеттерінің қалыптасуына мүмкіндік береді. Осындай қабілеттерді қазіргі кезде педагогикалық әдебиеттерде *құзіреттілік* деп атайды.

Дамытушылық функциясының мағынасы – есеп шығару процесінде оқушының танымдық психикалық функцияларының (түсіну, қабылдау, ойлау, елестету, зейін) дамуы іске асады; оқушылар оқу-математикалық әрекетінің субъектісі ретіне және жеке тұлға ретінде дамиды.

Тәрбиелік функциясының мағынасы – есептерді шығару процесінде оқушыларда өзін-өзі реттеу, ерік-жігерді; өнегілік пен шынайылықты; мәдениет пен тиімді ойлау стилін (негіздеудің толықтығы, заңсыз жалпылаудың және негізсіз аналогияның болмауы, классификацияның ұстамдылығы, символдарды қолданудағы аса дәлдік, ықшамдылық) қалыптастырады; арнайы есептер көмегімен эстетикалық тәрбие беру жүзеге асады.

Жүзеге асыру (тарату) функциясының мағынасы – оқытудың нақты бір әдісін іске асыру барысында (репродуктивті, эвристикалық, зерттеушілік) есептер оқыту тәсілін тасымалдаушы қызметін атқарады.

Болжам жасау функциясының мағынасы – ағымдағы нәтижелерді бақылау және бақылауға негізделген болжам есептер шығару барысында қолданылады.

Басқарушылық функциясының мағынасы – есеп шығару белгілі бір мақсатқа бағытталған процесс ретінде оқытуда және тәрбиелеуде жетістікке қол жеткізу үшін белгілі бір жағдайлар жасайды. Есеп шығарудың басқарушылық сипаты дидактикалық принциптерді іске асыруға көмектеседі: оқытудың бағыттылығы, жүйелілігі және реттілігі.

Иллюстративтілік функциясының мағынасы – математикалық заңдар мен құбылыстарды модельдеу және нақтылау арқылы оқушылардың алған білімін тереңдете түседі. Игерген математикалық заңдар мен заңдылықтарды есеп шығару барысында қолдану есептің мазмұнын терең түсінуге, алған білімді бекітуге және білімінің немісін қайталау сипатын жетілдіруге көмектеседі.

Таныстыру-ақпараттық функциясының мағынасы – тарихи есептермен танысу; математика тарихы элементтерімен танысу; ұлттық құндылықтар мен компоненттерді меңгеру, қосымша әдебиеттерде іздеу жұмыстарын жүргізу; ғаламтор және т.б.

Байланыс орнату функциясының мағынасы – есепті шығару барысында мұғалім мен

оқушының арасында, оқушылардың өзара іс-әрекетінің түрлері қалыптасады.

Біріктіруші функциясы – бұл құрылымдаушы және жүйелеуші функциясы жаңа білімді беру, білімді бекіту және жалпылау сабақтарында іске асады.

Бақылау функциясының мағынасы – арнайы таңдалып алынған есептер көмегімен оқу амалдарын, білімді меңгеруін, оқу іс-әрекет тәсілдерін бақылау іске асады; есептер арқылы өзара бақылау, пәндік және жеке рефлексия, өзін-өзі бақылау қалыптасады.

Бағалау функциясының мағынасы – бақылау жұмыстары, ағымдағы емтихандар, сынақтар осының барлығы есеп түрінде жүргізіледі. Есептер көмегімен оқушылардың білімін және білігін тексерудің қарапайым, ыңғайлы және қатесіз тәсілі болып табылады.

Осы міндеттерді шешу жағдайында жеке тұлғаның маңызды қасиеттері-бастамашылық, шығармашылық ойлау және стандартты емес шешімдерді табу қабілеті, кәсіби жолды таңдау қабілеті, өмір бойы оқуға дайын болу.

Осы жағдайлардың барлығы білім беру процесіне заманауи педагогикалық технологияларды әзірлеуге және енгізуге байланысты оқыту мен тәрбиелеудің инновациялық құралдарын, нысандары мен әдістерін іздеуді талап етеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Оспанов Т.К. және т.б. Жаңа буын оқулықтары бойынша бастауыш сыныптарда математикасы оқыту әдістемесі. - Алматы: Атамұра, 2005.

2. Сарбасова Қ.А. Бастауыш сыныптарда математикадан сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру. Қарағанды: ҚарМУ баспасы, 2002.

3. Әбілқасымова А.Е. Математиканы оқытудың теориясы мен әдістемесі: дидактикалық-әдістемелік негіздері. – Алматы: Мектеп, 2014.

4. П.С. Сағымбекова, А.С. Тортаева, Э.Ы. Тлеубаева «Бастауыш мектепте математиканы оқыту әдістемесі» оқу құралы, Тараз, 2016.

5. Қағазбаева Ә.К. Оқушылардың функционалды математикалық сауаттылығын қалыптастыру мен дамыту // «Функционалды сауаттылық және білім: жаңашыл бағыттар мен педагогикалық тәжірибе әдістері» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның материалдары. – Ақтобе, 2017.

УДК 53.02

ФИЗИКА ПӘНІНЕН ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БАҒЫТЫ БАР ТӘЖІРИБЕЛЕРДІ ЗЕРТТЕУ

Алтаева Гульсинай Сарсенбаевна, Калиева Алия Кажымукановна
жаратылыстану ғылымдары магистрі, математика, физика және информатика кафедрасы, Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.

altayeva_gg@mail.ru, kaliyevaaliya7@gmail.com

Шуюшбаева Нургуль Найзабековна

Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті математика, физика және информатика кафедрасының профессоры, PhD.

nn_shuish@mail.ru

Уалиханова Улбосын Асилхановна,

PhD, Жалпы және теориялық физика кафедрасы,

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.

ulbossyn.ualikhanova@gmail.com

Бекмырза Мерейім Райымқұлқызы,
Физика-Информатика мамандығының 4-курс студенті,
Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.
mereyim04@mail.ru

***Аңдатпа:** Бұл жұмыста физика пәні астрономия бөлімі бойынша экологиялық бағыттағы тәжірибелерді ұйымдастырудың мазмұны мен әдістемелік ерекшеліктері зерттеледі. Экологиялық білім беру оқушылардың ғылыми танымдық белсенділігін арттыруға және олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал ететіндігі көрсетіледі. Зерттеуде қазіргі заманғы білім беру үдерісінде нақты ғылымдар арқылы экологиялық сана мен жауапкершілікті қалыптастырудың маңыздылығы анықталды. Мақала оқыту процесін жетілдіруде қолданылатын жаңа педагогикалық әдістерді сипаттайды.*

***Кілт сөздер:** Экологиялық бағыт, физика, астрономия, экологиялық білім, қоршаған орта, жаңбыр дабылы.*

ИЗУЧЕНИЕ ЭКСПЕРИМЕНТОВ С ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ НАПРАВЛЕННОСТЬЮ С ФИЗИКИ

Алтаева Гульсинай Сарсенбаевна, Калиева Алия Кажымукановна
магистр естественных наук, кафедра математики, физики и информатики,
Кокшетауского университета имени Ш.Уалиханова, г. Кокшетау.
altayeva_gg@mail.ru, kaliyevaaliya7@gmail.com

Шуюшбаева Нургуль Найзабековна
профессор, PhD кафедра математики, физики и информатики,
Кокшетауского университета имени Ш. Уалиханова.
nn_shuish@mail.ru

Уалиханова Улбосын Асилхановна,
PhD, кафедра общей и теоретической физики, университет имени Л.Н. Гумилева,
г. Астана. ulbossyn.ualikhanova@gmail.com

Бекмырза Мерейім Раимкуловна,
студент 4 курса кафедра математики, физики и информатики,
Кокшетауского университета имени Ш. Уалиханова, г.Кокшетау.
mereyim04@mail.ru

***Аннотация:** В работе рассматриваются содержание и методические особенности организации экологических экспериментов на кафедре астрономии физического факультета. Показано, что экологическое образование способствует повышению научно-познавательной активности учащихся и развитию их творческих способностей. Исследование выявило важность воспитания экологической сознательности и ответственности посредством использования конкретных наук в современном образовательном процессе. В статье описываются новые педагогические методы, используемые для совершенствования процесса обучения.*

***Ключевые слова:** Экологическое направление, физика, астрономия, экологическое образование, окружающая среда, дождевая сигнализация.*

STUDY OF EXPERIMENTS WITH ECOLOGICAL FOCUS FROM PHYSICS

Altaeva Gulsinay Sarsenbaevna, Kalieva Aliya Kazhymukanovna

Master of Science, Department of Mathematics, Physics and Computer Science,
Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau.

altayeva_gg@mail.ru, kalievaaliya7@gmail.com

Shuyushbaeva Nurgul Naizabekovna

Professor, PhD Department of Mathematics, Physics and Computer Science,
Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov.

nn_shuish@mail.ru

Ulbossyn Ualikhanova,

PhD, Department of General and Theoretical Physics, L.N. Gumilyov Eurasian National
University, Astana, ulbossyn.ualikhanov

Bekmyrza Mereim Raimkulovna,

4th year student of the Department of Mathematics, Physics and Computer Science,
Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau.

mereyim04@mail.ru

Abstract: *The paper examines the content and methodological features of organizing environmental experiments at the Department of Astronomy of the Faculty of Physics. It is shown that environmental education contributes to increasing the scientific and cognitive activity of students and developing their creative abilities. The study revealed the importance of nurturing environmental awareness and responsibility through the use of specific sciences in the modern educational process. The article describes new pedagogical methods used to improve the learning process.*

Keywords: *Environmental direction, physics, astronomy, environmental education, environment, rain alarm.*

Кіріспе

Қазақстанның білім беру жүйесінде модернизациялау тұжырымдамасы маңызды рөл атқарады. Бұл процесс оқушылардың тек пәндік білім мен дағдыларын жетілдіруді ғана емес, олардың шығармашылық әлеуетін, экологиялық санасын және жеке тұлғалық қасиеттерін дамытуға бағытталған. Қазіргі білім беру оқушыларды қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарауға тәрбиелеу міндетін де қоса атқарады.

Бүгінгі таңда халыққа экологиялық білім мен тәрбие беру мәселесін мемлекеттік деңгейге көтерудің қажеттігі туындап отыр. Экологиялық білім беру дегеніміз – адамзат қауымының, қоғамның, табиғаттың және қоршаған ортаның үйлесімділігін және табиғатты тиімді пайдаланудың жолдарын халыққа түсіндіру. Оның ішінде, қоршаған орта мен табиғи ресурстарды тиімді пайдалану арқылы табиғатты аялай білетін, оны бүлінуден қорғайтын, экологиялық білімі мен мәдениеті жоғары, ізгілікті, адамгершілігі мол жас ұрпақты тәрбиелеудің маңызы зор. Қазақстан Республикасы президенті Қ.К.Тоқаевтың «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: ісқимыл кезеңі» Жолдауының негізінде қоғамдық өмір салаларының, соның ішінде білім саласының бірқатар стратегиялық жоспарлары мен бағдарламалары қабылданды [1, 2]. Қазіргі жағдайда бірінші орында тұрған ғаламдық мәселелердің бірі экологиялық дағдарыстың алдын алу, бұл адамдардың мақсатты бағытта ойластырған іс-әрекеті арқылы ғана жүзеге асады. Осыған орай экологиялық дағдарыстан шығудың жолы ретінде елімізде қабылданған «Қазақстан Республикасының қоршаған ортаны қорғау», «Табиғи және техногенді сипаттағы төтенше жағдайлар» туралы

Заңдардан көруге болады. Қоршаған ортаны қорғау және экологиялық даму – еліміз үшін алдыңғы кезекте тұрған мәселе және мектептер мен жоғары оқу орындарында өскелең ұрпаққа экологиялық тәрбие беру ісіне жеткілікті назар аудару қажеттігі жөнінде жолдауда көрсетілген. Жас ұрпаққа экологиялық білім мен тәрбие беру бүгінгі күн тәртібіндегі бірден-бір қажетті кезек күттірмес мәселе екендігі Қазақстан Республикасы «Қазақстан-2030» даму стратегиясында, «Экологиялық білім бағдарламасында» және Ата заңымызға негізделіп жасалған ҚР «Білім туралы» заңдарда көрсетілген [2, 5]. Табиғат дамуының заңдылықтарын білмеу, қоғамдағы экологиялық сауаттылық пен тәрбиеліліктің жетіспеуі – экологиялық дағдарысты туындатушы басты себеп болғандықтан, халыққа, соның ішінде есейе келе халық шаруашылығының түрлі салаларында қызмет етіп, өмірдегі алатын орнына сәйкес алатын орны табиғат тағдырына қатысты сан алуан жауапты шешімдер қабылдайтын өскелең ұрпаққа білім мен тәрбие беру көзі болып табылатын мектеп пәндерінен ұйымдастырылатын оқу-тәрбие үдерісінде пәнаралық байланыс негізінде жүйелі түрде экологиялық тәрбие беру күн тәртібінің алғашқы кезеңінде тұрған мәселе. Орта мектепті бітірген жастардың көпшілігі өндіріс ортасына қосылатындықтан, олардың табиғатты ұтымды пайдалануы, оны ластанудан және бүлінуден қорғаулары үшін берік экологиялық білімдері мен біліктіліктері болуы тиіс.

Практика барысындағы тәжірибе:

Мектептегі практика кезінде оқушылар мен бірге жаңбыр дабылын жасау бойынша тәжірибелік жұмыс жүргізілді. Сабақ барысында оқушыларға суды үнемдеудің маңыздылығы түсіндіріліп, жаңбыр суын жинаудың экологиялық және тұрмыстық пайдасы туралы ақпарат берілді.

Оқушылар тәжірибелік жұмысты қызығушылықпен орындады. Алдымен, жаңбыр дабылының жұмыс істеу принциптері талқыланып, қажетті материалдар анықталды. Үй жағдайында табуға болатын қарапайым тұрмыстық заттарды пайдалана отырып, жаңбыр дабылының үлгісі жасалды.

Практика барысында оқушылар жаңбыр суын жинау әдістерін өз көздерімен көріп, оның күнделікті өмірде қалай қолданылатынын түсінді. Жаңбыр жауған кезде дабылдың іске қосылуын бақылап, оның тиімділігін бағалады. Бұл тәжірибе оқушыларға тек теориялық білім беріп қана қоймай, оларды экологиялық саналы әрекеттерге үйретуге көмектесті.

Нәтижесінде, оқушылар жаңбыр суын жинаудың маңыздылығын түсініп, табиғи ресурстарды үнемдеуге өз үлестерін қоса алатынын білді. Бұл жоба мектеп жағдайында тиімді қолдануға болатындығын дәлелдеп, суды үнемдеуге бағытталған қарапайым, бірақ пайдалы әдістердің бірі екенін көрсетті.

Қолданылған материалдар:

- Пояльник, қалайы, ыстық желім, пластикалық құбыр.
- Диод, LEGO конструкторы
- Сымдар, алмас (лезвие),
- 9 Вольтық батарея,
- Батарея қосқышы, NPN транзисторы BC547,
- Зуммер, ағаш таяқшалар

Техникалық нұсқаулық

- Конструктордан үйдің макетін жасау;
- Светдиод, лезвиялардың, зуммердың оң және теріс жақтарын ескеріп сымдарды жалғау;
- Крона батареясына батарея қосқышын кигізу.
- Лезвияға арналған тұғыр дайындау.

Бұл жобада "Жаңбыр дабылы" құрылғысы суды үнемдеу мақсатында жасалған. Оның жұмыс принципі жаңбыр суын жинауға және оны тұрмыста қолдануға негізделген.

Құрылымдық сипаттамасы:

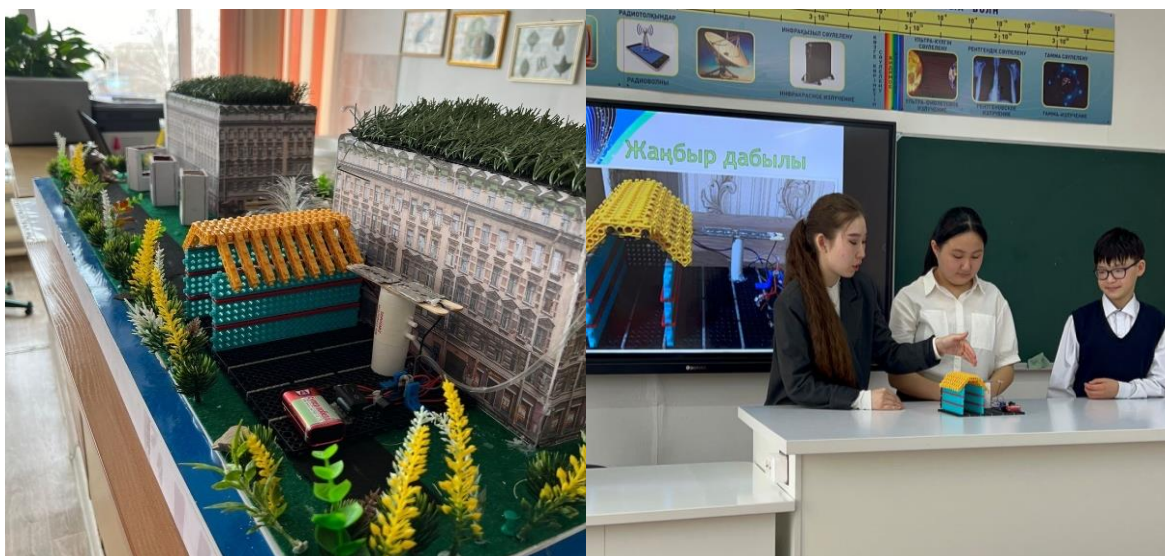
Қаңқа: Макет үй тәрізді етіп жасалған, шатырында жаңбыр суын жинайтын элементтер бар.

Су жинау жүйесі: Шатырдан аққан су арнайы ойықтар арқылы жинақталып, қоймаға немесе су сақтау ыдысына бағытталады.

Электронды бөлігі: Жүйенің автоматты түрде жұмыс істеуіне арналған сенсорлар мен механизмдер қосылған.

Жұмыс принципі: Жаңбыр жауған кезде су арнайы каналдар арқылы жиналады. Су белгілі бір деңгейге жеткенде, дабыл (сигнал беру құрылғысы) іске қосылады. Жиналған су тұрмыстық қажеттіліктерге (бақша суару, техникалық қажеттілік) қолданылуы мүмкін.

Практика барысында оқушылармен бірге жаңбыр дабылын жасау үшін тәжірибелік сабақ ұйымдастырылды. Сабақтың барысында оқушыларға судың маңыздылығы мен оның үнемделуі қажет екені түсіндірілді. Әсіресе, табиғи жаңбыр суын жинаудың артықшылықтары мен оның тұрмыста қолданылуы туралы ақпарат берілді. Төмендегі 1-суретте оқушылармен жаңбыр дабылын жасауы көрсетілген.

1 сурет: а) Жаңбыр дабылы макеті

в) Оқушылармен жаңбыр дабылын жасау

Жұмыс барысы:

Теориялық бөлім: Оқушыларға жаңбыр суының не үшін жиналатыны және оны қалай пайдалану керектігі түсіндірілді. Сонымен қатар, жаңбыр дабылының жұмыс принципі туралы ақпарат берілді.

Материалдарды дайындау: Оқушылар үй жағдайында қолжетімді тұрмыстық заттардан жаңбыр дабылын жасау үшін қажетті материалдарды жинады.

Жаңбыр дабылын жасау: Оқушылар топтарға бөлініп, жаңбыр тамшыларының алғашқы белгілерін анықтай алатын дабыл құрылғысын құрастырды. Бұл жүйе жаңбыр суын жинау процесін бастау үшін белгі беруге негізделген.

Тестілеу: Жасалған құрылғы мектеп ауласында жаңбыр жауған кезде сынақтан өткізілді. Оқушылар оның қалай жұмыс істейтінін бақылап, нәтижесін бағалады.

Оқушылардың түсінгені:

-Жаңбыр суын жинау – табиғатты қорғауға көмектесетін тиімді әдіс екенін түсінді.

-Жаңбыр дабылы арқылы суды үнемдеуге болатынын және оны тұрмыстық қажеттіліктерге пайдалануға мүмкіндік бар екенін ұқты.

-Экологиялық мәселелерді шешуде қарапайым, бірақ пайдалы шешімдер жасауға болатынын өз тәжірибелерінде көрді.

-Топтық жұмыстың маңыздылығын түсініп, бірлесе жұмыс істеу дағдыларын дамытты.

-Бұлт әжірибелік жұмыс оқушылар үшін қызықты әрі пайдалы болды. Олар тек теориялық білім алып қоймай, оны іс жүзінде қолдана отырып, жаңбыр суын үнемдеудің тиімді жолдарын үйренді.

Жаңбыр дабылының артықшылықтары мен кемшіліктері

Артықшылықтары:

1. Суды үнемдеу – жаңбыр суын жинау арқылы оны тұрмыстық қажеттіліктерге (бау-бақша суару, техникалық қажеттіліктер) пайдалануға мүмкіндік береді.

2. Қарапайымдылығы – құрылғыны жасау үшін арнайы қымбат материалдар қажет емес, тұрмыстық заттармен жасауға болады.

3. Экологиялық пайдасы – суды үнемдеу арқылы табиғи ресурстарды сақтауға үлес қосады.

4. Тәжірибелік маңыздылығы – оқушылар үшін қолмен жасап көруге болатын тәжірибе, экологиялық сауаттылықты арттырады.

5. Автоматтандыру мүмкіндігі – жаңбыр суын жинау жүйесін одан әрі дамытып, жетілдіруге болады.

Кемшіліктері:

1. Ауа райына тәуелділік – жаңбыр жаумаған күндері бұл жүйе жұмыс істемейді.

2. Шектеулі қолдану – жиналған су тек белгілі бір мақсаттарда ғана қолданылады (ісуге жарамсыз болуы мүмкін).

3. Техникалық қиындықтар – қарапайым әдістер тиімді болмауы мүмкін, сондықтан қосымша фильтрлеу және сақтау жүйесін жетілдіру қажет.

4. Материалдардың беріктігі – тұрмыстық заттардан жасалған дабыл ұзақ уақыт қызмет етпеуі мүмкін, жаңбыр, жел әсерінен бұзылу қаупі бар.

5. Қосымша күтім қажет – жүйенің тиімді жұмыс істеуі үшін үнемі тазарту және техникалық тексеру қажет.

Осы тақырып бойынша ақпарат көздерін зерттеп. Судың адам өміріне және қоршаған ортаға қаншалықта маңызды екенін түсіндірдім. Суды әр уақытта үнемді пайдалану керек екенін үйрете білдім. Дабылдардың жұмыс істеу принципін талдап, Дабылды жасалу жолдарын зерттеп, қажетті ақпараттарды жинақтап, балаларға қалай жұмыс жасау керектігін, маңыздылығын түсіндірдім. Жаңбыр дабылын жасау арқылы судың тапшылығын жоюды іске асыру жолын жүзеге асырдым. Жаңбыр дабылы – экологиялық және тұрмыстық тұрғыдан тиімді екенін және тұрмыстық жағдайда таптырмас құрал. Ол су тапшылығын азайтуға көмектеседі және суды үнемдеуді үйретеді. Дегенмен, оны жетілдіру үшін ауа райына тәуелділігін төмендету, су тазарту жүйесін қоса дамыту сияқты шаралар қажет.

Экологиялық бағытты физика және астрономия сабақтарына енгізу – білім беру жүйесін жетілдірудің заманауи талаптарының бірі. Ғылыми білімнің интеграциялануы мен пәнаралық байланысты дамыту арқылы оқушыларға табиғат заңдылықтарын тереңірек түсінуге және олардың практикалық қолданылуын көруге мүмкіндік беріледі. Экологияландырылған сабақтар оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырып, табиғатты қорғауға бағытталған ғылыми көзқарасын қалыптастырады. Физиканы оқытуда экологиялық мазмұнды қолдану оқушылардың ғылыми дүниетанымын дамытуда және танымдық қабілеттерін арттыруда ерекше маңызға ие. Сабақтар барысында табиғи құбылыстар мен экологиялық мәселелерді бірлесе талдау оқушылардың қоршаған ортаға деген көзқарасын өзгертіп, олардың сыни ойлау дағдыларын қалыптастырады. Бұл зерттеудің өзектілігі – экологиялық мәселелердің көбеюімен қатар, оларды шешу үшін табиғат заңдылықтарын түсінетін және экологиялық жауапкершілікке ие ұрпақ тәрбиелеу қажеттілігінің артуымен анықталады. Оқушылардың танымдық қызығушылығын арттыру үшін экологияландырылған физика сабақтарын ұйымдастыру – заман талабы.

Экологиялық бағытымен физика курсы ғылыми танымға қызығуды арттыруда елеулі рөл атқарады. Сабақта оқушылар табиғаттың бүтіндігі, қоршаған ортаның физикалық параметрлері және биосферада орын алатын ғылыми физикалық процесстер туралы білім алады. Оқушылар әрекеттің физикалық принциптерімен, мұнай шығаратын және энергетикалық кешендерде пайдаланылатын жұмысы қоршаған ортаны ластау мүмкіндігімен байланысты және тірі табиғатқа кері әсер ететін (мұнай шығаратын кешеннің технологиялық процесстерінде пайдаланылатын жылу қоғалтқыштары мен агрегаттар, электромеханикалық индукциялық генераторлар, электромагниттік толқындарды сәулелендіретін құрылғылар және т.б.) механизмдер құрылғысымен танысады.

Сонымен қатар жоғары сынып оқушылары зиянды әсерлерді анықтайтын әр-түрлі бақылау-өлшегіш құралдар, сондай-ақ осы әсерлерді жоятын немесе бейтараптандыратын құрылғылар (инерциялық немесе электрлік сүзгілер, сәулеленуді сіңіретін экрандар және т.б.) туралы біледі.

Физика -эксперименттік ғылым, сондықтан сабақта жетекші рөлдердің бірі демонстрациялық және зерханалық экспериментке тиесілі болуы қажет.Тәжірибе көрсететіндей [6], егер теориялық мәлімет экологиялық бағыты бар физикалық экспериментке жүгінсе, оқушылармен мәліметті меңгеру тиімділігі артады. Әрі оқушылардың санасына оқып білудің түпкілікті мақсаты - оны тәжірибеде адамзат қоғам мүддесінде пайдалану екенін әрдайым жеткізу қажет. Бірақ сонымен бірге адам құбылыстардың қоршаған ортаға зиянды салдардың алдын алу тәсілдерін білуі қажет. Ал бұл, егер адам құбылыстың өтуі жағдайын, осы құбылыстың басқа құбылыстармен себеп-салдарлық байланысын және осы құбылыстың өтуі механизмін білсе мүмкін. Құбылыстар бағынатын факторларды және заңдарды білу, адамға оларды қоғам мүддесінде басқаруға мүмкіндік береді. Біз әр құбылысты оқып білуге дәл осы ұстанымда кірісеміз [7, 9].

Тану жиі қоршаған ақиқатты сезім мүшелері арқылы адамның белсенді ойлау іс-әрекетімен сезімдік қабылдауынан басталады, яғни бақылаудан.

Бақылау - заттарды және қоршаған ақиқат құбылыстарын ұзақ, мақсатты және жоспарлы қабылдау. Ол ғылыми тануда зерттеудің маңызды әдістерінің бірі, ғылыми білім көзі болып табылады және табиғи немесе эксперименттік жағдайда жүргізілуі мүмкін. Бақылау танудың тек оңай, қарапайым тәсілі ғана емес, эксперименттің құрамды бөлігі де болып табылады. Эксперименттен басқа, бақылау танудың салыстыру және өлшеу сияқты тәсілдерімен байланысты.

Бақылау зерттеу тәсілі ретінде құбылыстар мен заттардың тек сыртқы белгілерін зерттеуге мүмкіндік береді. Құбылыстар болмысы және заттар қасиеттері туралы тереңірек білімдер зерттеудің эксперименттік және теориялық әдістері арқылы алынуы мүмкін.

Эксперименттік деңгейде зерттелетін құбылыстар туралы фактілерді жинақтау процессі өтеді, бақылаулар, өлшеулер, салыстырулар жүргізіледі, эксперименттер қойылады, білімдерді жүйелеу жүргізіледі.

Мысал ретінде келесі әдістемесі А.А. Бобровтың және А.В. Усованың эксперименттік білімдерін қалыптастыру әдістемесінде негізденетін демонстрациялық эксперименттерді қарастырайық. Эксперимент мазмұны болып:

- құбылыстарды, олардың өту ерекшеліктерін экологиялық көзқарас жағынан зерттеу;
- құбылыстар арасындағы себеп-салдарлық байланыстарды және өлшемдер арасындағы құбылыстарды және қасиеттерді негіздейтін функционалдық тәуелділікті (мысалы, фототоктың зерттелетін орта жағдайына тәуелділігі) зерттеу;
- Тәжірибелер негізінде немесе логикалық ой қорыту нәтижесінде тұжырымдалған, соның ішінде индукция әдісіне жүгінетін, заңдарды түйіндеу;
- Ортаның әр-түрлі жағдайлардағы ерекшеліктерін зерттеу және салыстыру.

Қорытынды

Бүгінгі білім беру жүйесінде экологиялық мәселелердің көбеюі білім беру процесінің экологиялық бағытта дамуын талап етеді. Осы тұрғыда физика және астрономия пәндерінің

экологиямен байланысы ерекше маңызға ие. Оқушылардың табиғат заңдылықтарын түсініп, экологиялық проблемаларды ғылыми негізде шешуге бейімделуі үшін, бұл пәндерде экологиялық мазмұнды енгізу тиімді болып табылады. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, экологияландырылған физика мен астрономия сабақтары оқушылардың экологиялық санасын дамытуға ықпал етеді. Бұл бағытта оқушылар тек теориялық білім ғана емес, табиғатқа жауапкершілікпен қарауды, экологиялық мәселелерді шешуге арналған дағдыларды да меңгереді. Экологиялық білім беруді осы пәндермен ұштастыру оқушылардың әлем мен табиғат арасындағы байланысты терең түсінуіне мүмкіндік береді. Оқушылардың ғылыми дүниетанымын кеңейту, олардың экологияға қатысты сауаттылығын арттыру және экологиялық мәдениет қалыптастыру осы сабақтардың маңызды міндеттеріне жатады. Пәнаралық байланыстар мен практикалық тапсырмалар арқылы оқушылар өз білімін өмірде қолдана алады және экологиялық жауапкершіліктерін тереңірек түсінеді. Қорыта келгенде, физика мен астрономия пәндерін экологиямен байланыстырып оқыту — бұл тек білім беру үдерісінің сапасын жақсартуға ғана емес, сонымен қатар ұрпақтың экологиялық санасын дамытуға бағытталған маңызды қадам. Оқушыларды экологиялық мәселелер бойынша біліммен қаруландырып, олардың қоршаған ортаға деген құрметін арттыру арқылы біз болашақ ұрпақтың экологиялық сауатты, ғылыми тұрғыдан ойлайтын азаматтары болуына жол ашамыз.

Қолданылған әдебиет:

1. Қазақстан Республикасы «Білім туралы» заңы. Астана, 2007 жыл.
2. Имашев Г., Рахметова М. Физика курсын оқытуда экологиялық білім мен білікті дамыту.—Алматы :Отан.— 2019. —124 с.
3. Рахметова М.Т., Имашев Г.«The development of ecological knowledge and skills in teaching physics courses», монография, Атырау : « Raz project » баспасы, 2020. — 132 б.
4. Иванов А.Ф. Физический эксперимент с экологическим содержанием // Физика в школе.—1996. —№ 3. — 32 — 34б.
5. Усова А.В., Бобров А.А. Формирование учебных умений и навыков учащихся на уроках физики. — М.: Просвещение. — 1988. —112 б.
6. Левдик И.Ю. Экологически чистый вариант демонстрации диффузии // Физика в школе. — 2000. — № 4. —20б.
7. Цифровая лаборатория «Архимед». Методические материалы к цифровой лаборатории по физике. — М.: ИНТ, 2001. — 215 б.
8. Глобальное потепление климата (по материалам журнала «В мире науки» за 2005 год) // Физика в школе. —2006. —№ 4. — 3 — 11 б.
9. Рыженков А.П. Физика. Человек. Окружающая среда: прил. к учеб. физики для 8 кл. общеобразоват. учреждений. — М.: Просвещение, 1998. —194 б.

УДК/ББК
51.161

МАТЕМАТИКАЛЫҚ ОЙЛАУДЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ҮШІН ПРАКТИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕРДІҢ МАҢЫЗЫ

Балта Әлібек Тілеубердіұлы

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.

It.kgu@mail.ru, Alik-t1@bk.ru

***Аннотация:** Бұл мақалада практикалық есептердің максимумын және минимумын табу әдістері арқылы математикалық ойлауды қалыптастыру мәселесі қарастырылады.*

Математикалық ойлау – бұл ақпаратты логикалық түрде өңдеу, талдау және шешім қабылдау қабілеті, ол оқушылардың аналитикалық дағдыларын дамыту үшін маңызды. Практикалық есептерді шешу барысында максимум мен минимумды анықтау – математикалық анализдің негізгі аспектілерінің бірі. Мақалада графиктік, алгебралық және логикалық әдістер негізінде практикалық есептерді шешу тәсілдері ұсынылып, математикалық концепциялардың тереңірек түсінілуіне ықпал ететін стратегиялар талданады. Оқушылардың математикалық ойлауын дамытудағы практикалық есептердің рөлі ерекше, өйткені олар теориялық білімді практикада қолдануға және проблемаларды шешуге мүмкіндік береді. Нәтижесінде, практикалық есептер математикалық білім беруде тиімді құрал ретінде ұсынылады.

ЗНАЧЕНИЕ ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАДАЧ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ МАТЕМАТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ

Балта Әлібек Тілеубердіұлы

Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, г. Кокшетау

It.kgu@mail.ru, Alik-t1@bk.ru

Аннотация. В данной статье рассматривается проблема формирования математического мышления методами нахождения максимума и минимума практических задач. Математическое мышление – это способность логически обрабатывать, анализировать и принимать решения об информации, что важно для развития аналитических навыков учащихся. Определение максимума и минимума в процессе решения практических задач – один из основных аспектов математического анализа. В статье представлены подходы к решению практических задач на основе графических, алгебраических и логических методов и проанализированы стратегии, способствующие более глубокому пониманию математических концепций. Роль практических задач в развитии математического мышления учащихся особенная, поскольку они позволяют применять теоретические знания на практике и решать задачи. В результате практические задачи предлагаются как эффективный инструмент в математическом образовании.

THE IMPORTANCE OF PRACTICAL TASKS FOR THE FORMATION OF MATHEMATICAL THINKING

Balta Alibek Tileuberdiuly

Sh. Ualikhanov Kokshetau University, Kokshetau

It.kgu@mail.ru, Alik-t1@bk.ru

Annotation. This article discusses the problem of the formation of mathematical thinking by methods of finding the maximum and minimum of practical tasks. Mathematical thinking is the ability to logically process, analyze and make decisions about information, which is important for the development of analytical skills of students. Determining the maximum and minimum in the process of solving practical problems is one of the main aspects of mathematical analysis. The article presents approaches to solving practical problems based on graphical, algebraic and logical methods and analyzes strategies that contribute to a deeper understanding of mathematical concepts. The role of practical tasks in the development of mathematical thinking of students is special, because they allow you to apply theoretical knowledge in practice and solve problems. As a result, practical tasks are offered as an effective tool in mathematical education.

Практикалық есептердің максимумы мен минимумын табу арқылы математикалық ойлауын қалыптастыру

Математикалық ойлауды дамыту үшін практикалық есептерді шешудің маңыздылығын көрсетеді. Негізгі тақырып-максимум мен минимумды табу. Математикада максимум мен минимум бір функцияның ең жоғары және ең төменгі мәндері болып табылады.

Практикалық есептер математикалық ойлауды дамыту үшін, әсіресе оқушылар үшін өте пайдалы. Олар теориялық білімді нақты өмірде қолдануға және аналитикалық ойлауды дамытуға көмектеседі. Математикадағы мұндай есептер оқушыларға логикалық ойлау мен математикалық ұғымдарды тереңірек меңгеруге мүмкіндік береді.

Функцияның максимумын немесе минимумын табу үшін әртүрлі тәсілдер қолданылады дейді. Біріншісі-алгебралық тәсіл, онда функция өзінің ең жоғары немесе ең төменгі нүктелерін туынды арқылы табады. Екіншісі-геометриялық тәсіл, онда мәндер графикті қарау арқылы да анықталады. Бұл тәсілдер студенттерге функциялардың мінез-құлқын жақсы түсінуге және оларды қалай шешуге болатындығын білуге көмектеседі.

Қысқасы, бұл геометриялық жағдайларда, елеменді функцияның графики барлығымен ажыратылатын жол тапылады.[1]

Математикалық ойлаудың компоненттері

Математикалық ойлау – бұл математикалық концепцияларды, әдістерді және логиканы қолдана отырып, мәселелерді шешу қабілеті. Математикалық ойлаудың негізгі компоненттері мыналар:

1. Логикалық ойлау – бұл пайымдаулар, дәлелдер, және қорытындылар жасау қабілеті. Логикалық ойлау арқылы оқушылар математикалық заңдылықтарды түсінеді, формулаларды қолданады, және шешімдер қабылдайды. Мысалы, оқушы функцияның туындысын табу арқылы функцияның мінез-құлқын анықтай алады.

Бұл мәтін оқушылардың математикалық ойлауын дамыту үшін әртүрлі ойлау түрлері мен практикалық есептердің маңыздылығын көрсетеді. Қарапайым тілмен түсіндіруге рұқсат етіңіз:

1. Аналитикалық ойлау - бұл деректерді жүйелеу және талдау және оларды дұрыс түсіну мен логикамен ұйымдастыру мүмкіндігі. Мысалы, студент максималды табу үшін бір функцияның графикін қарап, дұрыс шешімге келу үшін деректерді талдайды.

2. Шығармашылық ойлау - жаңа идеялар мен шешімдерді ұсына білу. Математикалық есептерді шешуде студенттер әртүрлі тәсілдерді қолдана алады. Олар бір мәселені шешудің, жаңа әдістерді ойлап табудың немесе әдеттен тыс графиктерді салудың бірнеше әдісін таба алады.[2]

3. Сыни тұрғыдан ойлау - бұл сіздің шешімдеріңізді, пікірлеріңізді сыни тұрғыдан бағалау және дұрыс немесе бұрыс бағалау мүмкіндігі. Студент өз шешімін тексереді және қателер болған жағдайда түзетулер енгізеді. Мысалы, ол шешімді басқа жолмен іздей алады.

- Практикалық есептерді шешу барысында оқушылар логикалық және аналитикалық ойлауды белсенді түрде қолданады. Олар шешімдерді негіздеу, альтернативті шешімдерді салыстыру, және қорытындылар жасау арқылы логикалық ойлауды дамытады. [3]

Практикалық есептерде максимум минимум нүктелерін табу үшін графиктік, алгебралық әдістерді қолдануға болады. Графиктік әдіс – функцияның графикін сызу арқылы максимум мен минимумды анықтау. Мысал: $f(x) = x^2 - 4x + 3$ функциясының экстремум нүктелерін табайық.

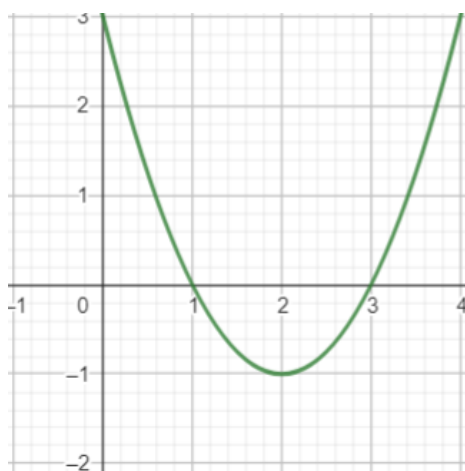

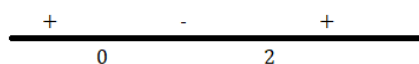
График бойынша, талдау жүргіземіз. График $(-\infty; 2)$ кемиді, $(2; +\infty)$ өседі. Яғни, кемуден өсуге ауысқан кездегі нүкте, ол минимум нүктесі бар дегенді білдіреді. $x_{min} = 2$

Алгебралық әдіс – функцияның туындысы арқылы сындық нүктелерін табу. Мысалы,
 $f(x) = x^3 - 3x^2 + 4$

$$\text{Шешуі: } f'(x) = 3x^2 - 6x$$

$$3x(x - 2) = 0$$

$$x = 0; x = 2$$

$$x_{max} = 0; x_{min} = 2$$

Математикалық ойлаудың компоненттері логикалық, аналитикалық, креативті және сын тұрғысынан ойлауды қамтиды, ал практикалық есептер осы компоненттерді дамытуда маңызды рөл атқарады. Оқушылардың математикалық ойлауын дамыту үшін практикалық есептерді оқу процесіне енгізу – маңызды стратегиялық қадам. Нәтижесінде, оқушылар проблемаларды тиімді шешу дағдыларын қалыптастырады, математикалық білімдерін тереңдетеді, және шынайы өмірде математиканы қолдануға дайын болады.

Әдебиеттер:

1. Коханов, А. С. “Математикалық ойлау: теория және практика.” Алматы: Білім, 2020.
2. Нұрғалиев, Т. “Практикалық есептерді шешу әдістері.” Астана: Сарыарқа, 2019.
3. Досмұхамедов, Б. “Математикалық анализ: максимум мен минимум” Орал: Жайық, 2021.

УДК/ББК
 372.854

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПЛАТФОРМ В ПРЕПОДАВАНИИ ХИМИИ В УСЛОВИЯХ ОБНОВЛЕННОГО СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

Буллаев Асанали Серікұлы магистрант 1го курса ОП 7М01503 – Химия
 Пономаренко Оксана Владимировна PhD, ассоциированный профессора
 «НАО» Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, г. Кокшетау
asanali.bullayev.02@mail.ru

Аннотация— В данной статье рассматриваются методологические основы интеграции интерактивных образовательных платформ в процесс преподавания химии. Анализируются их роль в формировании познавательной активности учащихся, развитии критического мышления и повышении качества усвоения учебного материала. Приведены примеры современных платформ и методические рекомендации по их эффективному применению в образовательном процессе.

Ключевые слова: обновленная образовательная программа, , обучение химии цифровых технологий

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ ЖАҒДАЙЫНДА ХИМИЯНЫ ОҚЫТУДА ИНТЕРАКТИВТІ БІЛІМ БЕРУ ПЛАТФОРМАЛАРЫН ПАЙДАЛАНУДЫҢ ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Буллаев Асанали Серікұлы 1 курс магистранты ББ 7М01503 – Химия
Пономаренко Оксана Владимировна PhD, қауымдатырылған профессор
«ҰАҚ» Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.
asanali.bullayev.02@mail.ru

Аннотация: Бұл мақалада интерактивті білім беру платформаларын химияны оқыту процесіне интеграциялаудың әдістемелік негіздері қарастырылған. Олардың оқушылардың танымдық іс-әрекетін қалыптастырудағы, сыни тұрғыдан ойлауды дамытудағы және оқу сапасын арттырудағы рөлі талданады. Заманауи платформалардың мысалдары және оларды оқу процесінде тиімді пайдалану бойынша әдістемелік ұсыныстар келтірілген.

Түйінді сөздер: Жаңартылған білім беру бағдарламасы, Цифрлық технологиялар, химияны оқыту

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE USE OF INTERACTIVE EDUCATIONAL PLATFORMS IN TEACHING CHEMISTRY IN THE CONTEXT OF UPDATED EDUCATIONAL CONTENT.

Bulaev Asanali Serikuly 1st year master's student OP 7M01503-Chemistry
Oksana V. Ponomarenko PhD, Associate Professor
JSC "Kokshetau University named after Sh.Ualikhanov, Kokshetau
asanali.bullayev.02@mail.ru

Annotation: This article discusses the methodological foundations of integrating interactive educational platforms into the chemistry teaching process. Their role in the formation of students' cognitive activity, the development of critical thinking and improving the quality of learning is analyzed. Examples of modern platforms and methodological recommendations for their effective use in the educational process are given..

Keywords: updated educational program, digital technologies, chemistry education

Введение

Современное образование активно использует цифровые технологии, что обусловлено необходимостью повышения эффективности учебного процесса. В химическом образовании интерактивные образовательные платформы (ИОП) позволяют наглядно демонстрировать сложные химические процессы, формировать исследовательские компетенции и адаптировать обучение к индивидуальным потребностям учащихся.

Методологические основы использования ИОП

— Использование интерактивных платформ в преподавании химии основывается на следующих принципах:

— Визуализация сложных химических процессов – использование симуляторов и виртуальных лабораторий.

— Персонализация обучения – адаптация учебного контента под уровень знаний ученика.

— Развитие самостоятельности и исследовательской деятельности – работа с интерактивными заданиями, проектами и моделированием реакций.

— Эффективность интерактивных платформ в преподавании химии

Исследования показывают, что использование ИОП способствует:

— **Повышению успеваемости и вовлеченности учащихся** – интерактивные технологии делают процесс обучения более интересным и доступным.

— **Развитию аналитического мышления и самостоятельности** – студенты учатся анализировать химические явления, прогнозировать результаты реакций.

— **Формированию метапредметных компетенций** – интеграция цифровых технологий способствует развитию навыков работы с информацией и критического мышления.

Таблица 1 Примеры успешных платформ:

Платформа	Описание	Применение
PhET Interactive Simulations	Виртуальные лаборатории и симуляции	Демонстрация химических реакций
ChemCollective	Онлайн-эксперименты по химии	Практическая работа и лабораторные исследования
Labster	Виртуальные лаборатории с 3D-графикой	Детальное изучение химических процессов
Kahoot	Викторины и тесты	Проверка знаний и геймификация

— Исследования показывают, что использование ИОП способствует:

— Повышению успеваемости и вовлеченности учащихся.

— Развитию аналитического мышления и способности к самостоятельному решению проблем.

— Формированию метапредметных компетенций.

Примеры успешных платформ: Online test pad, PhET Interactive Simulations, ChemCollective, Labster. Educaplay, Kahoot, Quizizz, Chem Office, Chem draw и т д

Методические рекомендации по внедрению ИОП

— 1. Комбинированный подход – сочетание традиционных методов с цифровыми инструментами.

— 2. Геймификация – использование игровых элементов для повышения мотивации.

— 3. Оценка эффективности – мониторинг успеваемости учащихся и обратная связь.

Заключение

Интерактивные образовательные платформы играют ключевую роль в модернизации химического образования. Их внедрение требует методической проработки и адаптации к школьным программам, но при этом они способствуют повышению качества обучения и развитию компетенций XXI века.

Проведенные исследования показывают положительный эффект применения ИОП на уроках химии. Ученики, обучавшиеся по данной методике, проявляли более высокий

уровень понимания материала, большую мотивацию к учебе и умение применять полученные знания на практике. Этот подход способствует формированию учеников как активных участников образовательного процесса, готовых к самостоятельной работе и анализу информации.

Таким образом, применение ИОП на уроках химии представляет собой эффективный способ модернизации образовательной программы средней школы. Этот подход не только способствует улучшению усвоения материала учащимися, но и развивает их мыслительные способности, что важно для успешной адаптации к быстро меняющемуся миру.

Литература

1. Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на 2011-2020 годы.- Астана. -2010.
2. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы.- Астана. -2012.
3. Смирнова С.А. Педагогика. Теории, системы, технологии. – М.: Академия, 2006. – 224-231.
4. Воронцов, И.В. Интерактивные образовательные технологии в преподавании химии. – М.: Просвещение, 2020.
5. Смирнова, Е.А. Цифровизация образования: вызовы и перспективы. – СПб.: Наука, 2021.
6. Чечёткин, Н.П. Использование виртуальных лабораторий в обучении химии. // Журнал педагогических исследований, 2022, №3.
7. OECD Digital Education Outlook 2021. Pushing the Boundaries with AI, Blockchain, and Robots. OECD Publishing, 2021.
8. UNESCO. Digital learning and transformation in education. UNESCO Report, 2023.

ОӘЖ 556.114

КӨКШЕТАУ ҚАЛАСЫНЫҢ ШАРУАШЫЛЫҚ - ТҰРМЫСТЫҚ СУДЫҢ ЖАЛПЫ ЖӘНЕ МИКРОБИОЛОГИЯЛЫҚ КӨРСЕТКІШТЕРІ

**Кәдірбаева Гүлнар Алдамбергенқызы, Маханова Сауле Кордабаевна,
Темирбекова Нургуль Гельмановна**

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.
n_nurgul@mail.ru, saulemach@mail.ru, a_nurgul_g@mail.ru

***Түйіндеме:** Бұл мақалада Көкшетау қаласының шаруашылық-тұрмыстық суының сапасын бағалау нәтижелері ұсынылған. Зерттеу барысында судың жалпы және микробиологиялық көрсеткіштері анықталды және алынған нәтижелер нормативтік талаптармен салыстырылды. Су сапасын жақсарту бойынша ұсыныстар әзірленді.*

***Түйін сөздер:** Көкшетау, шаруашылық-тұрмыстық су, су сапасы, микробиологиялық көрсеткіштер, су тазарту, физика – химиялық көрсеткіштер*

ОБЩИЕ И МИКРОБИОЛОГИЧЕСКИЕ ПОКАЗАТЕЛИ ХОЗЯЙСТВЕННО-БЫТОВОЙ ВОДЫ ГОРОДА КОКШЕТАУ

**Кадырбаева Гульнар Алдамбергеновна, Маханова Сауле Кордабаевна,
Темирбекова Нургуль Гельмановна**

Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, г. Кокшетау
n_nurgul@mail.ru, saulemach@mail.ru, a_nurgul_g@mail.ru

Аннотация: в данной статье представлены результаты оценки качества хозяйственно-бытовых вод города Кокшетау. В ходе исследования были выявлены общие и микробиологические показатели воды, а полученные результаты сопоставлены с нормативными требованиями. Разработаны рекомендации по улучшению качества воды.

Ключевые слова: Кокшетау, хозяйственно-бытовая вода, качество воды, микробиологические показатели, очистка воды, физико-химические показатели

GENERAL AND MICROBIOLOGICAL INDICATORS OF DOMESTIC WATER IN KOKSHETAU CITY

Kadyrbaeva Gulnar Aldambergenovna, Makhanova Saule Kordabaevna, Temirbekova Nurgul Gelmanovna

Sh. Ualikhanov Kokshetau University, Kokshetau

n_nurgul@mail.ru, saulemach@mail.ru, a_nurgul_g@mail.ru

Abstract: this article presents the results of the assessment of the quality of domestic water in the city of Kokshetau. During the study, general and microbiological indicators of water were identified, and the results were compared with regulatory requirements. Recommendations for improving water quality were developed.

Keywords: Kokshetau, domestic water, water quality, microbiological indicators, water purification, physical and chemical indicators

Су – тіршілік көзі және адамның күнделікті тұрмысында маңызды рөл атқарады. Қала тұрғындарының денсаулығы шаруашылық-тұрмыстық судың сапасына тікелей байланысты. Көкшетау қаласының тұрғындары үшін сапалы сумен қамтамасыз ету мәселесі өзекті болып табылады. Су тұрғындардың тұрмыстық мақсатта қолдануда, азық-түлік шикізат өнімдерін өңдеу үрдістерінде және тамақ өнімдері өндірістерінде, оларды сақтау және сатуда, сол сияқты, сапалы жузу бассейні судың қолдануды қажет ететін өнімдер өндірістерінде пайдаланылады.

Жузу бассейні суының сапасын зерттеу және бақылау - адам денсаулығын қорғаудың маңызды бөлігі. Тұрақты түрде тексеріп, тиісті шараларды қолдану арқылы бассейн суының қауіпсіздігін қамтамасыз етуге болады.

1 – кесте. Жузу бассейні судың органолептикалық көрсеткіштерінің нормативтері (тәулігіне 1 рет түйсіктік көрсеткіштері арқылы:кешкі немесе күндізгі мезгілде)

Көрсеткіштері	Өлшем бірліктері	Нормативтері, артық емес*	«Бодрость» жузу бассейні суы	«Бурабай» жузу бассейні суы
Иісі	Балл	3	3	2
Түсі	Градус	20	30	20
Лайлылығы	ЕМФ (Формазин бойынша лайлылық мөлшері)	2	3,2	1,8

Жузу бассейні судың химиялық құрамы бойынша зиянсыздығы ауыз суда кездесетін уытты заттардың топтарын зертханалық зерттеулермен анықтайды.

Жалпы кермектігі, айтып өткеніміздей, сынамада кальций және магний иондарының болуымен түсіндіріледі [1, 96 б].

2 – кесте. Көкшетау қаласының жузу бассейні судың жалпы көрсеткіштері (10 күнде 1 рет)

Көрсеткіштері	Өлшем бірлік-тері	Нормативтері (шектеліп рұқсат етілген концентрациялары-ШРЕК), аспауы керек.	«Бодрость» жузу бассейні суы	«Бурабай» жузу бассейні суы
Сутегі көрсеткіші	pH	6-9 шегінде	7,39-7,82	8,24
Жалпы Минералдануы (құрғақ қалдығы)	мг/л	1000 (1500)	960	650
Жалпы кермектігі	мг-экв. /л	7,0 (10)	6,5	5,8
Перманганатты тотығуы	мг/л	5,0	3,8	4,2
Хлорид	мг/л	700 мг/л кем болмасын	745	758
Бос хлор	мг/л	0,3-0,5	0,38	0,35
Қалдық озон	мг/л	0,1	0,02	0,025
Бром (қалдық)	мг/л	0,8-1,5	0,65	0,85
Хлороформ	мг/л	0,1	0,03	0,02
Формальдегид	мг/л	0,05	-	-

Жалпы микробтық саны денсаулыққа зиян келтіруі мүмкін бактерияларды анықтайды. Бұл көрсеткіш өте мазмұнды, өйткені жоғары ОНФ органикалық қосылыстармен (мысалы, нәжісте) және азоттың әртүрлі формаларымен ластанудың көрсеткіші болып табылады. Екінші жағынан, ОМЧ-ға қауіпті бактериялар да (мысалы, *Escherichia coli*-нің жоғары патогенді штаммы), сонымен қатар іс жүзінде зиянсыз және барлық жерде кездесетін шөп таяқшалары (*Bacillus subtilis*) кіреді. ОКБ тобын *Enterobacteriaceae* (*Citrobacter*, *Enterobacter*, *Klebsiella*) тұқымдас бактериялар құрайды. Бұл топтың көптеген өкілдері асқазанның қалыпты микрофлорасына жатады, сондықтан ОКВ асып кетуі адамның іс-әрекетіне байланысты мүмкін болатын фекальды ластануды көрсетуі мүмкін. Алайда, бұл топта денсаулыққа қауіп төндірмейтін еркін өмір сүретін микробтар да болуы мүмкін. ТКБ-тіршілік өнімдерімен ластанудың анағұрлым сенімді индикаторы [2, 248 б].

Вирустық бөлшектер қоршаған ортаға олар өмір сүретін бактерияларға қарағанда төзімді, сондықтан бұл сапа көрсеткіші ұзақ уақыт бойы фекальды ластанудың сенімді белгісі болып табылады. Колифагтардың құрамы суда адамдар үшін қауіпті энтеровирустардың болуын көрсетеді. Егер бұрын көзі тексерілмеген жағдайда, сондай-ақ суды беру-тарату көздері мен жүйелерін дезинфекциялау әдістерінің тиімділігін бағалау үшін осы сипаттамаға зерттеу жүргізу ұсынылады (3 – кесте).

3 – кесте. Суды беру-тарату көздері мен жүйелерін дезинфекциялау әдістерінің тиімділігін бағалау үшін осы сипаттамаға зерттеу жүргізу

Көрсеткіштері	Норма	Көкшетау қ
Жалпы микробтық саны (ЖМС) КОЕ / 1 мл	50-ден көп болмау керек	7
Жалпы колиформдық бактериялар (ОКБ), КОЕ / 100 мл,	100 мл-де болмау керек	жоқ
Термо-толерантты колиформдық бактериялар (ТКБ), КОЕ / 100 мл,	100 мл	жоқ
Колифагтар, СОЕ / 100 мл	100 мл	жоқ

Алынған нәтижелер бойынша жалпы қорытынды жасауға болады - Көкшетау қаласының судың микробиологиялық көрсіткештері қойылған талапқа сәкес келеді.

«Бурабай» және «Бодрость» спорт кешенінің бассейндерінде судың бактериялық тұқымдануға талдау жүргізілді. Жалпы микробтық саны денсаулыққа зиян келтіруі мүмкін бактерияларды анықтайды. Бұл көрсеткіш өте мазмұнды, өйткені жоғары ОНФ органикалық қосылыстармен (мысалы, нәжісте) және азоттың әртүрлі формаларымен ластанудың көрсеткіші болып табылады. Екінші жағынан, ОМЧ-ға қауіпті бактериялар да (мысалы, *Escherichia coli*-нің жоғары патогенді штаммы), сонымен қатар іс жүзінде зиянсыз және барлық жерде кездесетін шөп таяқшалары (*Bacillus subtilis*) кіреді. ОКБ тобын *Enterobacteriaceae* (*Citrobacter*, *Enterobacter*, *Klebsiella*) тұқымдас бактериялар құрайды. Бұл топтың көптеген өкілдері асқазанның қалыпты микрофлорасына жатады, сондықтан ОКВ асып кетуі адамның іс-әрекетіне байланысты мүмкін болатын фекальды ластануды көрсетуі мүмкін. Алайда, бұл топта денсаулыққа қауіп төндірмейтін еркін өмір сүретін микробтар да болуы мүмкін. ТКБ-тіршілік өнімдерімен ластанудың анағұрлым сенімді индикаторы.

Бұл көрсеткіш жаңа фекальды ластануды көрсетеді. Көп жағдайда бұл топта *E. coli* *Escherichia coli* кездеседі. Колифагтар-*Escherichia coli* таяқшасының вирустары және эпидемиологтар *E. coli* тобының микроорганизмдерімен сұйықтықтың ластануын анықтайтын сезімтал әдіс ретінде қарастырылады.

Вирустық бөлшектер қоршаған ортаға олар өмір сүретін бактерияларға қарағанда төзімді, сондықтан бұл сапа көрсеткіші ұзақ уақыт бойы фекальды ластанудың сенімді белгісі болып табылады. Колифагтардың құрамы суда адамдар үшін қауіпті энтеровирустардың болуын көрсетеді. Егер бұрын көзі тексерілмеген жағдайда, сондай-ақ суды беру-тарату көздері мен жүйелерін дезинфекциялау әдістерінің тиімділігін бағалау үшін осы сипаттамаға зерттеу жүргізу ұсынылады (5 – кесте).

4 – кесте Суды беру-тарату көздері мен жүйелерін дезинфекциялау әдістерінің тиімділігін бағалау үшін осы сипаттамаға зерттеу жүргізу (айына 2 рет)

Көрсіткештері	Норма	«Бодрость» жузу бассейн суы	«Бурабай» жузу бассейн суы
Жалпы микробтық саны (ЖМС) КОЕ / 1 мл	1-ден көп болмау керек	0,56	0,41
Жалпы колиформдық бактериялар (ОКБ), КОЕ / 100 мл,	100 мл-де болмау керек	жоқ	жоқ
Термо-толерантты колиформдық бактериялар (ТКБ), КОЕ / 100 мл,	100 мл	жоқ	жоқ
Колифагтар, СОЕ / 100 мл	100 мл	жоқ	жоқ
Түсті стафилококк	100 мл-де болмау керек	жоқ	жоқ

Микробиологиялық көрсеткіштер нормативтерге сай болмағанда эпидемиологиялық көрсеткіштерге сай қосымша микробиологиялық және вирусологиялық тексерістер жүргізіледі [3, 129 б] Алынған нәтижелер бойынша жалпы қорытынды жасауға болады - Көкшетау қалаларындағы жузу бассейн судың микробиологиялық көрсіткештері қойылған талапқа сәкес келеді.

Сурет 1. Микробиологиялық зерттеулер көрінісі

Әдебиеттік мәліметтер негізінде зерттеу проблемасы бойынша біздің көмегімізбен ең тиімді іріктеу және ауыз суларының үлгілерін сақтау және оларды сапаның физико-химиялық көрсеткіштерін зерттеу әдістері таңдалды.

«Бурабай» және «Лок Бодрость» спорт кешенінің бассейндерінде судың бактериялық тұқымдануға талдау жүргізілді.

Жузу бассейні суларының физико-химиялық қасиеттері зерттеуің және салыстырмалы талдау нәтижесінде: Көкшетау қалаларындағы жузу бассейні судың микробиологиялық көрсеткіштері қойылған талапқа сәкес келеді

Көкшетау қаласының шаруашылық-тұрмыстық суының сапасын бағалау нәтижелері судың жалпы алғанда қауіпсіз екенін көрсетеді. Дегенмен, су тазарту және дезинфекциялау жүйесін жақсарту, су құбырларының жағдайын жақсарту және су сапасын тұрақты бақылау қажеттілігі бар. Бұл шаралар қала тұрғындарын сапалы және қауіпсіз сумен қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Маканов У. М, Шайхеслямова К. О, Волкогон А. Г. Очистка природных и сточных вод. Учебное пособие. Кокшетау: «Келешек-2030», 2006 — 247с.
2. Фомин Г. С. Вода. Контроль химической, бактериальной и радиационной безопасности по международным стандартам. Энциклопедический справочник. М, 2010 — 848с.
3. Гусева Т. В, Молчанова Я. П, Заика Е. А. и др. Гидрохимические показатели состояния окружающей среды. Справочные материалы. М.: Эколайн, 2015 — 350с.

ОӘЖ 543.3

КӨКШЕТАУ ҚАЛАСЫНЫҢ ШАРУАШЫЛЫҚ-ТҰРМЫСТЫҚ СУЛАРЫНА ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ

**Кәдірбаева Гүлнар Алдамбергенқызы, Нурмуханбетова Нургуль
Нуркеновна, Темирбекова Нургуль Гельмановна**

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.

n_nurgul@mail.ru, saulemach@mail.ru, a_nurgul_g@mail.ru

Аңдатпа: бұл мақалада Көкшетау қаласының шаруашылық-тұрмыстық суларына қойылатын талаптар және су сапасын бағалау үшін қолданылатын зерттеу әдістері

қарастырылған. Судың қауіпсіздігі мен залалсыздығын қамтамасыз етудің маңызы атап көрсетілген.

Түйін сөздер: Көкшетау, шаруашылық-тұрмыстық су, су сапасы, нормативтік талаптар, зерттеу әдістері.

ТРЕБОВАНИЯ К ХОЗЯЙСТВЕННО-БЫТОВЫМ ВОДАМ ГОРОДА КОКШЕТАУ И МЕТОДЫ ИХ ИССЛЕДОВАНИЯ

**Кадырбаева Гульнар Алдамбергеновна, Маханова Сауле Кордабаевна,
Нурмуханбетова Нургуль Нуркеновна**

Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, г. Кокшетау

n_nurgul@mail.ru, saulemach@mail.ru, a_nurgul_g@mail.ru

Аннотация: в данной статье рассмотрены требования к хозяйственно-бытовым водам города Кокшетау и методы исследования, применяемые для оценки качества воды. Подчеркивается важность обеспечения безопасности и дезинфекции воды.

Ключевые слова: хозяйственно-бытовая вода, качество воды, нормативные требования, методы исследования.

REQUIREMENTS TO DOMESTIC WATER OF THE CITY OF KOKSHETAU AND METHODS OF THEIR RESEARCH

**Kadyrbaeva Gulnar Aldambergenovna, Makhanova Saule Kordabaevna,
Nurmukhanbetova Nurgul Nurkenovna**

Sh. Ualikhanov Kokshetau University, Kokshetau

n_nurgul@mail.ru, saulemach@mail.ru, a_nurgul_g@mail.ru

Abstract: this article discusses the requirements for domestic water in the city of Kokshetau and the research methods used to assess water quality. The importance of ensuring the safety and disinfection of water is emphasized.

Keywords: household water, water quality, regulatory requirements, research methods.

Қаланың шаруашылық-тұрмыстық сулары – бұл тұрғын үйлерде, кеңселерде, мектептерде, ауруханаларда және басқа да мекемелерде пайдаланылған сулар. Олардың құрамында әртүрлі ластаушы заттар болады: органикалық заттар, бактериялар, вирустар, тұздар, жуғыш заттар және т.б. Шаруашылық-тұрмыстық суларды тазарту қоршаған ортаны қорғау және адам денсаулығын сақтау үшін өте маңызды.

Тазартылған шаруашылық-тұрмыстық суларға қойылатын талаптар әртүрлі нормативтік құжаттармен реттеледі. Қазақстан Республикасында су сапасына қойылатын негізгі талаптар “Су кодексінде” және “Қоршаған ортаны қорғау туралы” заңда көрсетілген. Сонымен қатар, әрбір қаланың жергілікті ерекшеліктеріне байланысты қосымша талаптар болуы мүмкін.

Қазақстан Республикасының табиғатты қорғау заңдылығына сәйкес қоршаған табиғат сапасының нормалануы тұрғындардың экологиялық қауіпсіздігіне кепіл беретін әсердің шекті нормаларын енгізу, шаруашылық қызметінің тұрақты даму шарттарында табиғи ресурстардың қайта жаңғыртылуы және рационалды қолданылуын қамтамасыз ететін генофондтың сақталу мақсатында шығарылады.

Бұл жағдайда әсер ретінде экономикалық, рекреациондық, мәдени қызығушылықты реализациялаумен байланысатын және химиялық өзгерістер енгізетін антропогендік қызмет түсіндіріледі.

Су сапасы ретінде жалпы алғанда суды тұтынудың белгілі бір түрлері үшін оның жарамдылығын анықтайтын құрамы мен қасиеттерінің мағынасы түсіндіріледі. Сапалық критерийлері судың сапасын бағалайтын белгілерді сипаттайды.

Мәдени-тұрмыстық су қолданылысына тұрғындардың демалуы, спортпен айналысуы, суда жүзуіне арналған су объектілерін қолдалу жатады. Мұндай судың сапасына деген талаптар судың қолданылу түрлеріне қарамастан, тұрғындалған жерде орналасқан сулы объектілердің барлық аймақтарына таралады.

Судағы шекті жіберілетін зат концентрациясы суды тұтынудың шаруашылық-ішімдік және мәдени-тұрмыстығы үшін үш лимитирлейтін зияндылық көрсеткіштері: 1) органолептикалық; 2) жалпы санитарлық; 3) санитарлы-уыттық есебімен белгіленеді.

Зияндылықтың органолептикалық көрсеткіші заттың судың органолептикалық қасиетін өзгерту қабілеттілігі сипаттайды. Жалпы санитарлық – табиғи микрофлора қатысында биохимиялық және химиялық реакция есебінен судың табиғи өзіндік тазару процестеріне заттың әсерін анықтайды. Санитарлы-уытты көрсеткіш адам ағзасына тиетін зиянды әсерді сипаттайды.

Төменгі атмосфералық қысымда буландыру, мұздату, вакуумды қайнату жолымен негізгі компонентті кәдімгі жою мүмкіндігінің арқасында, су, анализдің қарапайым объектісі ретінде көрінеді. Бірақ құрамында элементтік позициясы жағынан су – элементтер арасындағы әсерге байланысты, бір-бірінен он мың есе айырмашылығы бар мәселе тудыратын, құрамына әртүрлі концентрациялы элементтер кіретін, өте күрделі жүйе. Мысалы, Са, Mg, Na және К (0,001 – 0,01%) микроэлементтердің концентрациясы Ва, Zn және В микроэлементтердің концентрациясынан 100 есе үлкен болады; As, Cr, Pb, Cu, Mn – 1000 есе; V, Ni, Se, Hg және т. б. 10 000 – 100 000 есе, және де табиғаты әртүрлі сулар үшін элементтердің арақатынасы елеулі түрде ерекшеленуі мүмкін.

Су ресурстарының сапасына кешенді баға стандарттық әдістемелік ұсыныстар негізінде беріледі.

Су объектілерінің сапасын бағалауда үнемі қолданылатын көрсеткіштер категориясына су ластануының гидрохимиялық гидробиологиялық индексі жатады [1, 39 б.].

1 – кесте. Су сапасының класын анықтау критериялары

Су ластануының класы	Сипаттама	Су ластануының индексі
1	өте таза	≤ 3
2	таза	$>0,3 - 1$
3	қалыпты ластанған	$>1 - 2,5$
4	ластанған	$>2,5 - 4$
5	лас	$4 - 6$
6	өте лас	$>6 - 10$
7	шамадан тыс лас	>10

Әр жекелеген ингредиент бойынша шекті-рауалы концентрация (ары қарай ШРК) бекітумен ластаушы заттардың концентрациясын салыстыруға негізделген бағалаудың қолданыстағы жүйесі заттардың біріккен әсерінің эффектілігін ескермейді.

Су объектілерінің ластануын нормалау

Қоршаған табиғи орта сапасының барлық нормативтері үш түрге бөлінеді: санитарлық-гигиеналық, экологиялық (өндірістік-шаруашылық) және қосалқы.

Санитарлық-гигиеналық нормаларға – адамды қоршаған ортаның санитарлық-гигиеналық жағдайларының және сапасының көрсеткіштері. Санитарлық-гигиеналық

нормативтерге зиянды заттардың (химиялық, биологиялық) шекті рауалы концентрациясы немесе шекті рауалы мөлшері, физикалық әсерлер, санитарлық қорғау аймағы, радиациялық әсерлердің шекті рауалы деңгейі жатады.

Сулы орта немесе су объектілері:

- *ШРК_с* – шаруашылық ауыз су мен мәдени-тұрмыстық жағдайға қолданатын су қоймаларындағы заттардың шекті рауалы концентрациясы, мг/л. Бұл концентрация адамның бүкіл ғұмыры ішінде оның мүшелеріне тікелей немесе жанама әсерін тигізбеуі, сонымен қатар келесі ұрпақтардың денсаулығына және қолданатын судың гигиеналық жағдайын да төмендетпеуі қажет;

- *ШРК_{б.с}* - балық шаруашылығында қолданылатын суаттардың суындағы заттардың шекті рауалы концентрациясы, мг/л.

Санитарлық-гигиеналық талаптар: Тазартылған су құрамында патогенді микроорганизмдер, гельминт жұмыртқалары және басқа да адам денсаулығына қауіпті заттар болмауы керек.

Экологиялық талаптар: Тазартылған су қоршаған ортаға зиян келтірмеуі керек. Ол үшін су құрамындағы ластаушы заттардың концентрациясы белгіленген шекті рұқсат етілген мөлшерден (ШРМ) аспауы керек.

Технологиялық талаптар: Тазарту технологиясы экономикалық тиімді, сенімді және пайдалануға оңай болуы керек. Тазарту процесінде пайда болатын қалдықтарды (лай) кәдеге жарату мүмкіндігі болуы керек.

Эстетикалық талаптар: Тазартылған судың түсі, иісі және мөлдірлігі жағымды болуы керек.

Су объектілеріндегі судың құрамы мен қасиеті өзен жармасындағы немесе ақпайтын су қоймаларындағы су алатын нүктеден радиусы 1 км-дей жердегі нормативтерге сәйкес болуы тиіс [1, 96 б.].

Мәдени-тұрмыстық және шаруашылық-ауыз суға арналған су объектілері токсикологиялық, жалпы санитарлық, органолептикалық лимиттерге, ал балық шаруашылығына бағытталғын су объектілері- негізінде токсикологиялық және аздап органолептикалық лимиттерге негізделіп нормаланады .

Су сапасына қойылатын талап оны қолдану мақсатына байланысты болады (2 кесте).

2 – кесте. Суды тұтыну категориясы бойынша су нысандарындағы судың қасиеттеріне қойылатын гигиеналық талаптар

Көрсеткіштер	Суды тұтыну мақсаты			
	Шаруашылық ауыз су	Коммуналды-тұрмыстық	Балық шаруашылығына қажетті су	
			Жоғары және 1 категория	2 категория
1	2	3	4	5
Өлшенді заттар (г/м³)	Су нысандарына ағызынды сулардың түсуінде бақылау створында өлшенді заттардың құрамы табиғи жағдайлармен салыстырғанда жоғары болмауы қажет яғни:			
	0,25	0,75	0,25	0,75
Қалқыма қосындылар	Су бетінде мұнай өнімдерінен, май және басқа қосындылардан түзілген қабық болмауы қажет			
Түсі	Баған биіктігінде см болмауы қажет		Суда бөтен түс мүлдем болмауы қажет	
	20	10		
Иісі және дәмі	Су қарқындылығы >1 балл иісті		Су балық етіне бөгде	
8 кестенің жалғасы				
	болмау керек		иістер мен дәмдерді хабарламауы тиіс.	

	Әрине хлорлау кезінде, және т. б. суды залалсыздандырудың басқа әдістерін қолдануда	Үнемі, міндетті	
Сутекті көрсеткіш рН	Шамадан тыс болмауы қажет рН 6,5 - 8,5.		
Минерализация (мг/л)	1000 көп емес, соның ішінде: хлорид 350 сульфат 500, темір 0,3. жалпы тұтқырлығы 0,7 мг-экв/л	«дәм татымы» көрсеткіші бойынша нормаланады	Балық шаруашылық су нысандарының таксауиясына сәйкес нормаланады
Еріген оттегі(мг)	Жылдың кез - келген мезгілінде 4 мг/л аз болмауы қажет	Қысқы ұзақ мезгілде (мг/л) аз болмауы қажет	
		Жаз мезгілі кезінде 6 мг/л аз болмауы қажет	
ОБҚ	20°C (мгО ₂ /л) температурадан жоғарыламауы қажет		
	3	6	3
ОХҚ	(мг О ₂ /л) жоғарыламауы қажет		
	15 мг	30 мг	-
Химиялық заттар	Нормативті (қалыпты) жоғарылататын концентрацияда болмауы қажет		
Ауыру қоздырушылар	Судың құрамында ауыру қоздырушы бактериялар мүлдем болмауы қажет, соның ішінде тіршілікке гельминттердің жұмыртқалары (оскарида, власоглав, токсокар, фасциол) және тіршілікке қабілетті патогенді ішек қарапайымдылары		
Судың уыттылығы	-	-	Су нысандарындағы су басқа объектілерге созылмалы уыттылық әсер етпеуі тиіс

Нормылаудың негізін зияндылықтың үш критериясы құрайды [2, 353 б.]:

- а) су нысанының жалпы санитарлық режиміне әсері;
- б) судың органолептикалық қасиетіне әсері;
- в) халық денсаулығына әсері.

Қаланың шаруашылық-тұрмыстық суларын тиімді тазарту қоршаған ортаны қорғау және адам денсаулығын сақтау үшін өте маңызды. Су сапасына қойылатын талаптарды сақтау, ластаушы заттарды дұрыс анықтау және тиімді тазарту әдістерін қолдану арқылы қала тұрғындары үшін қауіпсіз және таза сумен қамтамасыз етуге болады.

Әдебиеттер

1. Маканов У. М, Шайхеслямова К. О, Волкогон А. Г. Очистка природных и сточных вод. Учебное пособие. Кокшетау: «Келешек-2030», 2006 — 247с.
2. Фомин Г. С. Вода. Контроль химической, бактериальной и радиационной безопасности по международным стандартам. Энциклопедический справочник. М, 2000 — 848с.

БІЛІМ БЕРУДЕГІ 3D ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ ВИРТУАЛДЫ (VR) ЖӘНЕ ТОЛЫҚТЫРЫЛҒАН ШЫНДЫҚПЕН (AR) ИНТЕГРАЦИЯ

Карымсаков Жанат Жумабекович. Касенова Бақыт Рахимбаевна
Айдарханова Айнаш Казбековна

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.
k_zh_zh@mail.ru, bakhyt71br@gmail.com, ainash0202ak@gmail.com

Түйіндеме: Бұл мақалада білім беру саласындағы 3D технологиялар, оның ішінде виртуалды шындық (VR) және толықтырылған шындық (AR) технологияларының қолданылуы және олардың болашағы талқыланады. VR мен AR білім беру үдерісінде студенттердің сабаққа қатысуын арттырып, тәжірибелік білім алуға мүмкіндік беретін маңызды құралдар ретінде қарастырылады. Сонымен қатар, осы технологиялардың білім беру жүйесіне интеграциялануының қиындықтары мен артықшылықтары, сондай-ақ олардың оқу процесіндегі рөлі зерттеледі.

Түйін сөздер: Білім беруде 3D технологиялар, виртуалды шындық (VR), толықтырылған шындық (AR)

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ 3D ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАНИИ ИНТЕГРАЦИЯ ВИРТУАЛЬНОЙ (VR) И ДОПОЛНЕННОЙ РЕАЛЬНОСТИ (AR)

Карымсаков Жанат Жумабекович. Касенова Бақыт Рахимбаевна
Айдарханова Айнаш Казбековна

Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, г. Кокшетау
k_zh_zh@mail.ru, bakhyt71br@gmail.com, ainash0202ak@gmail.com

Аннотация: В статье рассматривается применение 3D технологий, включая виртуальную реальность (VR) и дополненную реальность (AR), в сфере образования и их перспективы. VR и AR анализируются как важные инструменты, способствующие повышению вовлеченности учащихся и обеспечивающие возможность получения практических знаний. Также обсуждаются преимущества и сложности интеграции этих технологий в образовательную систему, а также их роль в процессе обучения.

Ключевые слова: 3D-технологии в образовании, виртуальная реальность (VR), дополненная реальность (AR)

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF 3D TECHNOLOGIES IN EDUCATION INTEGRATION WITH VIRTUAL (VR) AND AUGMENTED REALITY (AR)

Karymsakov Zhanat Zhumabekovich. Kasenova Bakyt Rakhimbaevna
Aidarkhanova Ainash Kazbekovna

Sh. Ualikhanov Kokshetau University, Kokshetau
k_zh_zh@mail.ru, bakhyt71br@gmail.com, ainash0202ak@gmail.com

Annotation: This article discusses the application of 3D technologies, including Virtual Reality (VR) and Augmented Reality (AR), in the field of education and their future prospects. VR and AR are explored as significant tools that enhance student engagement and provide opportunities for practical learning. The article also examines the challenges and advantages of

integrating these technologies into the educational system, as well as their role in the learning process.

Keywords: *3D technologies in education, virtual reality (VR), augmented reality (AR)*

Білім беру саласында жаңа технологиялардың енгізілуі оқыту үдерісін айтарлықтай өзгертуде. Соның ішінде 3D технологиялар, виртуалды (VR) және толықтырылған шындық (AR) білім беру жүйесінің тиімділігін арттыруда маңызды рөл атқаруда. Қазіргі таңда бұл технологиялар білім беру ортасына тек техникалық жаңашылдықтар енгізіп қана қоймай, сонымен қатар оқыту әдістерін, оқу материалдарын және студенттердің оқу тәжірибесін де түбегейлі өзгертуде. Осы мақалада біз VR және AR технологияларының білім берудегі әлеуметі мен болашағын талқылаймыз, олардың оқу үдерісінде қалай қолданылатынын және осы технологиялардың интеграциясының перспективаларын қарастырамыз.

Виртуалды және толықтырылған шындықтың білім беру саласындағы рөлі қандай?

Виртуалды шындық (VR) және толықтырылған шындық (AR) - бұл соңғы жылдары білім беру жүйесіне айтарлықтай енгізілген және оқу тәжірибесін жаңғыртуға үлкен мүмкіндік берген технологиялар. Бұл технологиялар оқушыларға теориялық білімді тәжірибе арқылы меңгеруге мүмкіндік береді.

Виртуалды шындық (VR) - бұл қолданушыға толықтай жасанды ортада болу мүмкіндігін беретін технология. VR технологиясының артықшылығы - студенттерге нақты өмірдегі тәжірибені имитациялау арқылы оқу процесін жақсартуға мүмкіндік береді. Мысалы, физика немесе химия сабақтарында молекулалардың құрылымдарын, астрономияда планеталардың қозғалысын нақты 3D моделінде көруге болады.

Толықтырылған шындық (AR) - бұл шындықты цифрлық контентпен толықтыруға мүмкіндік беретін технология. AR технологиясы шын мәнінде нақты әлемді тек цифрлық ақпаратпен толықтырады. Мұнда оқушы нақты әлемде, бірақ осы әлемде қосымша мәліметтер мен модельдер көре алады. Мысалы, биология пәнінде студенттер ағзаның құрылымын AR арқылы 3D модельдер түрінде көріп, олардың бөліктерін зерттей алады.

VR және AR технологиялары білім беру саласындағы көптеген мәселелерді шешуге мүмкіндік береді. Олардың басты артықшылықтары:

- Оқушылардың қатысуын арттыру.

Жаңа технологиялар оқу үдерісін интерактивті етеді, бұл өз кезегінде студенттердің назарын ұстап тұруға және олардың оқу мотивациясын арттыруға көмектеседі. VR және AR қолдану арқылы студенттер тек пассивті тыңдаушылар емес, белсенді қатысушыларға айналады, өйткені олар оқыту материалдарын зерттеп, оларды өз тәжірибесінде қолдана алады.

- Тәжірибелік білімді дамыту.

Кейбір ғылыми тақырыптарды тек теория арқылы түсіну қиын болуы мүмкін. Алайда, VR және AR арқылы студенттер ғылыми тәжірибелер мен зерттеулерді нақты уақыт режимінде өткізе алады. Мысалы, химия сабағында реакцияларды 3D модельде көрсету немесе география сабағында түрлі ландшафттар мен климаттық зоналарды виртуалды түрде зерттеу білімнің тереңдігі мен маңыздылығын арттырады.

- Қауіпсіз ортада оқу

Кейбір жағдайларда студенттерді қауіпті зертханалық тәжірибелерге немесе саяхаттарға жіберу мүмкін емес. VR және AR технологияларының көмегімен бұл мүмкіндіктерді қауіпсіз ортада жүзеге асыруға болады. Студенттер виртуалды зертханаларда эксперименттер жасап, ғылыми зерттеулер жүргізе алады.

- Географиялық шектеулерді жою

VR және AR білім беру жүйесін географиялық тұрғыдан шектемейді. Студенттер кез келген жерде, кез келген уақытта оқу мүмкіндігіне ие болады. Бұл әсіресе шалғайдағы аудандарда немесе басқа елдерде тұратын студенттер үшін маңызды.

3D технологиялардың білім беру жүйесіне интеграциясы бірқатар мәселелерді шешу үшін тиімді құрал болып табылады. Бұл интеграцияның бірнеше негізгі аспектілері бар:

- Оқытушылардың дайындығы

3D технологияларымен жұмыс істеу үшін оқытушылар арнайы даярлықтан өтуі қажет. Олар тек технологияның жұмыс істеу принциптерін емес, сонымен қатар оны тиімді оқыту процесінде қалай қолдануға болатынын да меңгеруі керек. Бұл оқытушылардың арнайы курстар мен тренингтер арқылы даярлығын талап етеді.

- Техникалық инфрақұрылым

VR және AR технологияларын қолдану үшін арнайы жабдықтар қажет. Бұл, өз кезегінде, білім беру мекемелеріне үлкен қаржылық жүктеме әкелуі мүмкін. Осыған байланысты, білім беру жүйесінде осы технологияларды енгізу бойынша бюджеттік жоспарлар мен қаржыландыру механизмдерін дамыту маңызды. Сонымен қатар, білім беру мекемелерінің осы технологиялармен жабдықталуы қажет.

- Қолданылатын бағдарламалық қамтамасыз ету

VR және AR технологияларын оқытуға енгізу үшін арнайы бағдарламалық қамтамасыз етуді әзірлеу қажет. Бұл бағдарламалар тек техникалық функционалдықты ғана емес, сонымен бірге оқу процесін оңтайландыруға бағытталуы тиіс. Мысалы, AR қолданбасымен биология пәнінде студенттер ағзаның барлық бөліктерін 3D форматында көру мүмкіндігіне ие болады.

- Қолданушыларға ыңғайлы интерфейс

Технологиялардың барлық оқушыларға қолжетімді және түсінікті болуы маңызды. Бұл үшін студенттердің әртүрлі білім деңгейлері мен қабылдау ерекшеліктерін ескере отырып, қолданушыларға ыңғайлы интерфейстерді әзірлеу керек. Оқушылар үшін интуитивті түсінікті, тиімді және жеңіл бағдарламалар оқу процесінің жеңілдігін қамтамасыз етеді.

Білім беру саласындағы VR және AR технологияларының болашағы

VR және AR технологияларының білім беру жүйесіне ықпалы тек бүгінгі күнде ғана шектелмейді. Бұл технологиялар оқу мен оқыту әдістерінің барлық аспектерін жаңғыртуға ықпал етіп, болашақта білім беру саласында маңызды өзгерістерге әкеледі. Алдағы жылдары білім беру жүйесінде VR және AR кеңінен қолданылып, оларды оқу материалдарын жеткізу, студенттерді оқыту, зерттеу жұмыстарын жүргізу үшін қолдану ауқымы кеңейе түседі.

Білім беру жүйесіндегі өзгерістерді бақылап, технологияларды тиімді қолдану үшін барлық мүдделі тараптар, оның ішінде оқытушылар, әкімшілік, білім беру бағдарламаларын әзірлеушілер және технологиялық компаниялар бірлесіп жұмыс істеуі қажет. Сонымен қорыта келгенде виртуалды және толықтырылған шындық технологиялары білім беру саласының болашағын түбегейлі өзгерте алады. Олар оқыту әдістерін, оқу құралдарын және білім беру ортасын жаңа деңгейге көтеріп, студенттердің білім сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Алайда, олардың толыққанды енгізілуі үшін арнайы дайындық, қаржыландыру және технологиялық инфрақұрылым қажет. Осы мәселелер шешілген жағдайда VR және AR технологиялары білім беру жүйесінде революциялық өзгерістер әкелуі мүмкін.

Әдебиет

1. Krauss, S., & Rauseo, P. (2019). Virtual Reality in Education: A Tool for Teaching and Learning in the 21st Century. Springer.
2. Bailenson, J. N., et al. (2018). The Future of Virtual Reality in Education. Educational Technology, 58(1), 45-56.
3. Johnson, L., et al. (2016). NMC Horizon Report: 2016 Higher Education Edition. The New Media Consortium.
4. Rizzo, A. S., & Koenig, S. T. (2017). Virtual Reality and its Application to Education. In Handbook of Research on Virtual Training and Mentoring of Online Instructors (pp. 112-130). IGI Global.

5. Miller, M. D., & Thomas, S. (2020). Augmented Reality in the Classroom: A New Era of Learning. Journal of Educational Technology Systems, 48(2), 145-162.

УДК 51:004(07)

МАТЕМАТИКАНЫҢ БАСТАПҚЫ ҰҒЫМДАРЫН ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНДЕ ҚАРАПАЙЫМ ЕСЕПТЕРДІ ҚҰРАСТЫРУ

**Мелихан Әдлет Қайратұлы
Смагулов Есенгали Жексембайұлы**

І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ.

Аңдатпа: Мақала математиканы оқытуда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) пайдалануға арналған. Мақсаттарды тұжырымдаудағы диагностикалық тәсіл, оларды жүзеге асырудың жүйелік-құрылымдық әдісі және материалды дидактикалық бірліктерге бөлу қарастырылады. Оқытудың тиімділігін арттырудағы АКТ-ның рөліне, жекелендірілген тәсілдерге және ақпараттың әртүрлі нысандарын біріктіруге ерекше назар аударылады. Оқушылардың АКТ-мен жұмыс істеуге дайындығы, дайындық деңгейі талданады. Күрделілігі бойынша білімдерді тексеру жүйесі, сондай-ақ қолданбалы есептерді әзірлеу әдістемесі ұсынылған. Қорытындыда мұғалімдерді цифрлық технологияларға дайындау және білім беруді заманауи талаптарға бейімдеудің маңыздылығы атап өтілген.

Кілт сөздер: ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, математикалық білім, дидактикалық бірліктер, диагностикалық тәсіл, цифрлық білім беру ортасы, дербестендірілген оқыту, білімді тексеру, қолданбалы есептер, математикалық ойлау, білім беруді бейімдеу

СОСТАВЛЕНИЕ ПРОСТЫХ ВЫЧИСЛЕНИЙ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ОСНОВНЫМ МАТЕМАТИЧЕСКИМ ПОНЯТИЯМ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

**Мелихан Адлет Кайратович
Смагулов Есенгали Жексембаевич**

Жетысуский университет им.И.Жансугурова, г.Талдыкорган

Аннотация: Статья посвящена использованию информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в обучении математике. Рассматриваются диагностический подход к формулировке целей, системно-структурный метод их реализации и разбиение материала на дидактические единицы. Особое внимание уделяется роли ИКТ в повышении эффективности обучения, персонализированному подходу и интеграции различных форм информации. Анализируется подготовка учащихся к работе с ИКТ и их уровень готовности. Представлена система тестирования знаний с градацией по сложности, а также методология разработки прикладных задач. В заключении подчеркивается важность подготовки преподавателей к цифровым технологиям и адаптации образования к современным требованиям.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, математическое образование, дидактические единицы, диагностический подход, цифровая образовательная среда, персонализированное обучение, тестирование знаний, прикладные задачи, математическое мышление, адаптация образования

COMPOSITION OF SIMPLE CALCULATIONS IN THE PROCESS OF TEACHING BASIC MATHEMATICAL CONCEPTS THROUGH THE USE OF MODERN TECHNOLOGY

Melikhan Adlet Kairatovich

Smagulov Esengali Zheksembaevich

Zhetysu University named after I. Zhansugurov, Taldykorgan

mansur_tokanov@mail.ru

Annotation: *The article is devoted to the use of information and communication technologies (ICT) in teaching mathematics. The diagnostic approach to formulating goals, the system-structural method of their implementation and the division of material into didactic units are considered.*

Particular attention is paid to the role of ICT in improving the effectiveness of learning, a personalized approach and the integration of various forms of information. The preparation of students for working with ICT and their level of readiness are analyzed. A system of knowledge testing with gradation by complexity, as well as a methodology for developing applied problems are presented. The conclusion emphasizes the importance of preparing teachers for digital technologies and adapting education to modern requirements.

Keywords: *information and communication technologies, mathematical education, didactic units, diagnostic approach, digital educational environment, personalized learning, knowledge testing, applied problems, mathematical thinking, adaptation of education*

Кез келген ұсынылған еркін оқыту түрінің мақсаты нәтиже болып табылады. Бір мағынадағы қолданылған ұғымдардың анықтамасы, осы ұғымдардың көмегімен ұсынылған құбылыстар мен деректерді нақты немесе жанама нысанда өлшеу мүмкіндігі, сондай-ақ өлшеу нәтижелерін белгілі бір нысанда бағалау оқытудың мақсатын сауатты анықтайтын әдіскер мен мұғалімді қанағаттандыра алады. Мақсаттың мұндай құрылымын диагностикалық деп атайды.

Жүйелік-құрылымдық әдіс әрбір жеке тақырып бойынша бірнеше диагностикалық мақсаттарды іске асыруға, яғни тақырып, оның мазмұны мен көлемі, меңгеру сапасы, білімнің ғылымилығы, сондай-ақ жан-жақты құзыреттілігі бойынша ақпаратты анықтауға бағытталған.

Оқу ақпаратының мазмұны бойынша анықталатын мақсатты көрсету үшін оны меңгерудің шартты бірліктеріне - оқу элементтеріне (немесе білім берудің бірыңғай мемлекеттік стандартында қабылданғандай дидактикалық бірліктерге) бөлу қажет.

Оқу элементтері деп зерделенуге жататын пәнді, процесті, құбылысты, ерекшеліктерді, байланысты (өзара қарым-қатынас), қолдану әдістерін, сондай-ақ іс-әрекеттің ыңғайды атайды.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданып оқыту оқу үдерісін қарқындатудың қуатты құралы болып табылады. Бірақ кез келген компьютерлік бағдарламалық құралдар өздерінің педагогикалық мақсаттылығы үшін міндетті түрде тексерілуі керек, өйткені компьютермен диалог жағдайында студент қоғам өкілдерімен өзара әрекеттесу жағдайында қалыптаспайтын қарым-қатынас, бейнелер, модельдерді қалыптастырады. Сонымен қатар, жаңа ақпараттық ортада студент өзіне шығармашылық мазмұнды мақсаттар мен міндеттер қоя алады. Пәндерді өз бетінше оқу кезінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану оқу-танымдық іс-әрекеттің өнімділігіне ықпал етеді [1].

«Танымдық іс-әрекетті сапалы басқаруды ұйымдастыру» дидактикалық шартының жүзеге асырылуын қарастыра отырып, келесі түсініктерге назар аудару керек [2]:

1) оқу үдерісін басқаруды сапалы ұйымдастыру;

2) материалды меңгерудің жедел мониторингі және студенттің білімі мен педагогикалық ықпалдың уақытылы түзетілуі;

3) интерактивті тапсырмалар міндеттері есебінен оқу кезінде студенттердің белсенді танымдық іс-әрекетін қолдау.

Оқу қызметін басқаруды сапалы ұйымдастыру, ең алдымен, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдана отырып, пәнді дербес оқуға байланысты. Дәстүрлі оқытумен салыстырғанда оның көптеген артықшылықтары бар: оқу материалын игеруге уақыт азаяды; компьютерлік технологияны қолдану арқылы оқу сағаттарының түбегейлі жаңа ұйымы пайда болады; компьютер белгілі бір студенттің қажеттіліктеріне, қабілеттері мен мүмкіндіктеріне бейімделген оқытуды қамтамасыз етеді. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдана отырып, оқу үдерісінің тиімділігін едәуір арттыруға сапалы, арнайы жасалған білім беру сайты болған жағдайда ғана қол жеткізуге болады. Білім беру сайтының өзіне тән ерекшелігі бір бағдарламалық өнімде дәстүрлі (мәтін, кестелер, иллюстрациялар) және дәстүрлі емес (сөйлеу, музыка, бейне, анимация) ақпараттың сан алуан түрлерін біріктіру болып табылады.

Математика пәні бойынша оқу үдерісінде ақпараттық-коммуникациялық технологиялар құралдарын пайдалану бойынша оқушылардың жоғары өнімділік деңгейіне қол жеткізуінің алғышарты олардың жеткілікті дағдылардан төмен емес деңгейде қалыптасуы болып табылады. Бұл жағдайда жеке дағдылардың (немесе екі-үш дағдылардың) қалыптасуының төмен деңгейі басқа дағдылардың қалыптасуының жоғары деңгейімен өтеледі.

Оқытудың ақпараттық-коммуникациялық технологиялары құралдарымен жұмыс жасауда таза «техникалық» дағдылардың қалыптасуының жоғары деңгейі қажет, бірақ бұл қызметтің өнімділік деңгейін арттыру үшін жеткіліксіз. Оқытудың ақпараттық-коммуникациялық технологиялары құралдарымен жұмыс жасауда, оқушыларды оқытудың ақпараттық-коммуникациялық технологиялары құралдарымен жұмыс істеуге даярлау немесе қайта даярлауда «педагогикалық» дағдылардың қалыптасуының жеткілікті деңгейінің болуы да қажет.

Мектепте оқушылардың АКТ құралдарын пайдалануға дайындығын анықтау үшін сауалнама жүргізу барысында алынған нәтижелерді талдау осы саладағы оқушыларды даярлаудың жеткіліксіздігін көрсетті.

Білім сапасын анықтайтын кез-келген тестік тапсырмаларды үш деңгейде құрған дұрыс деп санаймыз, ол үшін келесі ережеге көшелік.

Әр деңгейдегі тапсырмаларға берілетін уақыттар [3]:

- егер тапсырма А деңгейінен болса, онда оны орындау уақыты «жеңіл» - **2 минутқа** дейін болуы тиіс;

- егер тапсырма В деңгейінен болса, онда оны орындау уақыты «орташа» **2 минутты** құрауы тиіс;

- егер тапсырма С деңгейінен болса, онда оны орындау уақыты «күрделі» **2 минуттан** артық болуы тиіс.

Жаратылыстану-математикалық бағыттағы және қоғамдық-гуманитарлық сыныптарды оқитын оқушылардың білім деңгейінің пайыздық мөлшерін айқындау үшін төмендегідей есептерді келтірдік:

тапсырма А деңгейінен

1. Есеп: Қалада 6 кітапхана бар. Әр кітапханада 1500 кітап бар. Қаладағы жалпы кітаптар санын табыңыз.

2. Есеп: Әйелдің жасы 34, ал оның қызының жасы 10. Әйел мен қызының жастарының айырмасын есептеңіз.

тапсырма В деңгейінен

1. 2021 оң бүтін сандардың көбейтіндісі 110-ға, ал олардың қосындысы 2046-ке тең. Осы сандардың ең үлкені неге тең?

2. Апам бір қорап шақпақ қант сатып алды. Балалар оның жоғарғы қабатын – 77 шақпақ қантты жеп қойды. Бұдан кейін олар 44 шақпақ қанттан тұратын бүйір қабатын жеді. Соңында олар алдыңғы қабатты да бітірді. Қорапта қанша шақпақ қант қалды?

Сонымен, оқушыларға математикадан тапсырмаларды дайындауда теориялық, әдістемелік, практикалық және психологиялық дайындығын қалыптастырудың кешенді процесі ретінде қарастырамыз. Математикалық тапсырмалардың сұрақтары салыстырмалы түрде жақында жүйелі түрде дами бастады және осы бағытта алынған нәтижелер әлі де аз.

Осылайша, бізге мынаны анықтауға мүмкіндік берді [4]:

1) математикалық ойлаудың құрамдас бөліктерінің ерекшеліктері;

2) математика курсында қолданбалы есептерді шығаруда оның даму жолдарын;

3) қолданбалы есептерді шешу процесінің кезеңдеріне сәйкес келетін оқытушы мен оқушының жұмысының техникасы мен әдістерін анықтау, олардың математикалық ойлауын дамытудағы рөлін анықтау;

4) қолданбалы есептердің мазмұнын және оларды шешу әдістерін әзірлеу;

5) қолданбалы есептер жүйесі әзірленді.

Сонымен, мектеп оқушыларының математикалық ойлауын дамытуға бағыт-бағдар беру үшін мұғалімдерге қажетті білім, білік және дағдылардың маңыздылығы бағаланды.

Қорытынды. Оқытушы үшін нәтижеге жету білім алушысының білімді болуы ғана емес, білімді өздігінен алуы және алған білімдерін қажетіне қолдану болып табылады. Бүгінгі бала- ертеңгі жаңа әлем. Бүгінгі күні ақпараттар ағымы өте көп. Ақпараттық ортада жұмыс жасау үшін кез келген педагог өз ойын жүйелі түрде жеткізе алатындай, коммуникативті және ақпараттық мәдениеті дамыған, интерактивтік тақтаны пайдалана алатын, Онлайн режимінде жұмыс жасау әдістерін меңгерген мұғалім болуы тиіс. Заман талабына сай жаңа технология әдістерін үйрету, бағыт-бағдар беруші – мұғалімдерміз. Білім алушылардың жаңа тұрмысқа, жаңа оқуға, жаңа қатынастарға бейімделуі тиіс. Осы үрдіспен бәсекеге сай дамыған елдердің қатарына ену ұстаздар қауымына зор міндеттер жүктелетінін ұмытпауымыз керек.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Smagulov Esengali, Seitova Sabyrkul, Khaimuldanov Yerlan, Adilbaeva Ardak, Tulyumshakova Gulnur, Abdykarimova Aizhan. «Periodico tche quimica» www.periodico.tchequimica.com Vol. 15 N. 30. ISSN 1806-0374 (impresso). ISSN 1806-9827 (CD-ROM). ISSN 2179-0302 (meio eletronico). 2018 Porto Alegre. RS. Brasil. p.330-337.

2. Esengali Smagulov. Sabyrkul Seitova. Yekaterina Gavrilova. Zhomart Zhiyembayev. Nazym Zhanatbekova (2018). «Studying Mathematical Subjects to Students as an Independent Work». Astra Salvensis, an VI, numar 11, 2018. p.617-630.

3. Бабаев Д.Д., Смагулов Е.Ж., Хаймулданов Е.С. Математиканы оқытуда ІТ технологияларды қолданудың әдістемелік ерекшеліктері. (2018) ВЕСТНИК Жетысуского государственного университета имени И.Жансугурова. Серия «Математика и естественно-технические науки». Стр.11-15. Талдықорган

4. Мұхамбетжанова С.Т., Мелдебекова М.Т. Педагогтардың ақпараттық – коммуникациялық технологияларды қолдану бойынша құзырлылықтарын қалыптастыру әдістемесі. Алматы: ЖШС «Дайыр Баспа», 2010 ж.

ПРАКТИКАЛЫҚ ТАПСЫРМАЛАРДЫ МАТЕМАТИКАЛЫҚ МОДЕЛЬДЕУ БОЙЫНША ЕСЕПТЕРДІ ШЫҒАРУДА МАТЕМАТИКАЛЫҚ ОЙЛАУДЫ ДАМУ

Мусабеков Калимулла Султанович
Казбекова Махаббат Тасболатовна

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.
It.kgu@mail.ru, Kazbekovamahabbat03@gmail.com

Аннотация: Бұл мақалада математикалық модельдеу арқылы математикалық ойлауды дамыту мәселесі қарастырылады. Автор математикалық модельдеудің ғылыми-практикалық есептерді шешудегі маңыздылығын атап өтеді. Паражүтшінің ұшу процесін математикалық модельдеу мысалы қарастырылып, Ньютонның екінші заңына негізделген дифференциалдық теңдеулер арқылы шешімі талданады. Мақалада математикалық модель құру оқушылардың логикалық ойлау қабілетін дамытуға және олардың ғылыми ізденіске деген қызығушылығын арттыруға ықпал ететіні көрсетілген

Кілт сөздер: математикалық ойлау, математикалық модельдеу, ғылыми-практикалық есептер, дифференциалдық теңдеулер, Ньютонның екінші заңы.

ФОРМИРОВАНИЕ МАТЕМАТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ ПРИ РЕШЕНИИ ЗАДАЧ ПО МАТЕМАТИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАДАЧ

Мусабеков Калимулла Султанович
Казбекова Махаббат Тасболатовна

Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, г. Кокшетау
It.kgu@mail.ru, Kazbekovamahabbat03@gmail.com

Аннотация: В представленной статье рассматривается вопрос развития математического мышления через математическое моделирование. Автор подчеркивает важность математического моделирования при решении научно-практических задач. Приводится пример математического моделирования процесса падения парашютиста, анализируется его решение с использованием дифференциальных уравнений на основе второго закона Ньютона. В статье показано, что построение математических моделей способствует развитию логического мышления учащихся и повышает их интерес к научному поиску.

Ключевые слова: математическое мышление, математическое моделирование, научно-практические задачи, дифференциальные уравнения, второй закон Ньютона.

DEVELOPING MATHEMATICAL THINKING THROUGH SOLVING PROBLEMS IN MATHEMATICAL MODELING OF PRACTICAL TASKS

Musabekov Kalimulla Sultanovich
Kazbekova Makhabbat Tasbolatovna

Sh. Ualikhanov Kokshetau University, Kokshetau
It.kgu@mail.ru, Kazbekovamahabbat03@gmail.com

Annotation: This article explores the development of mathematical thinking through mathematical modeling. The author emphasizes the importance of mathematical modeling in

solving scientific and practical problems. An example of modeling the parachutist's fall is provided, with an analysis of its solution using differential equations based on Newton's second law. The article demonstrates that constructing mathematical models enhances students' logical thinking and fosters their interest in scientific inquiry.

Key words: *mathematical thinking, mathematical modeling, scientific and practical problems, differential equations, Newton's second law.*

Қазіргі уақытта мәселені шешудің әртүрлі, бір қарағанда түсініксіз жолдарын іздеу, әрекеттің мүмкін нұсқаларын салыстыру, олардың салдарын талдау, көп таңдау жағдайында ең жақсы шешім қабылдау дағдылары жоғары сұранысқа ие. Қазіргі қоғамда әртүрлі мамандықтардың өкілдері жоғарыда аталғандардың барлығын талап ететін жағдайларға тап болады - инженерлер мен менеджерлер, дәрігерлер мен заңгерлер, сақтандыру агенттері мен саясаткерлер.

Шындықты кең және көп қырлы түрде қабылдау әдеті мен қабілеті кәсіби қызметте де, әр адамның жеке қабылдауында да жаңа көзқарастарды қадағалайды. Бұл қабілеттер логикалық ойлаудың даму деңгейімен нақты анықталады. Осының негізінде ойлаудың бұл түрін мақсатты түрде дамытудың маңыздылығы айқындалады.

Жалпы білім беретін мектепте математиканы оқытудың бір мақсаты – оқушылардың ойлау қабілетін дамыту. Қай кезде де оқушының ой-өрісін дамытуға үлкен мән берілген. Математиктер үшін математикалық ойлау ұғымы ерекше маңызға ие.

XX ғасырдағы көптеген математиктер мен педагогтардың күш-жігерімен математикалық ойлау тұжырымдамасы өзінің соңғы формасын алды, оның сипаттамалары, А.Я. Химчиннің [1], келесі сөздерімен берілген:

- 1) «Шектен шыққан пайымдаудың логикалық схемасының үстемдігі...»;
- 2) «...лаконизм, берілген мақсатқа апаратын ең қысқа логикалық жолды әрқашан табуға саналы түрде ұмтылу, мінсіз дәлелдеу үшін абсолютті қажет емес нәрселердің бәрін аяусыз қабылдамау»;
- 3) «...іс-әрекеттің және дәлелдердің нақты анықтығы»;
- 4) «символизмнің мұқият дәлдігі».

Математикалық ойлауды дамытуда стандартты емес математикалық есептерді шешуге ерекше орын беріледі. Мұндай тапсырмаларға ғылыми-практикалық есептерді математикалық модельдеу бойынша тапсырмалар да кіреді. Мұндағы стандартты емес жағы практикалық есепті шешу үшін қарастырылып отырған практикалық есеп жататын аймақтың заңдылықтарын синтездеуде математикалық білімді пайдалану қажет. Мысал ретінде келесі есепті қарастырайық [2].

Парашютшінің ұшуы туралы тапсырма.

Денеге ауырлық күшінен басқа ауа кедергісінің тежелу күші $k > 0$ пропорционалдық коэффициенті бар дененің жылдамдығына пропорционал деп есептей отырып, нөлдік жылдамдықпен $v(0) = v_0$ биіктіктен құлаған, массасы m дененің жылдамдығының $v(t)$ өзгеру заңын табыңыз.

Шешуі: Ньютонның екінші заңы бойынша $F = m \cdot a(t)$, мұндағы F – қозғалыс бағытына әсер ететін күш, $a(t)$ – дененің үдеуі. Мында $a(t) = v'(t)$, сондықтан $F = m \cdot v'(t)$ болады.

F күші екі күштен тұрады: ауырлық күші $m \cdot g$ және ауаның кедергі күші $(-k \cdot v)$, біз оны минус белгісімен аламыз, өйткені ол жылдамдық бағытына қарама-қарсы бағытта бағытталған.

Демек,

$$F = m \cdot g - k \cdot v$$

нәтижесінде келесідей дифференциалдық теңдеуді аламыз:

$$m \cdot v'(t) = m \cdot g - k \cdot v(t) \quad (1)$$

(1) теңдеуді келесі түрде жазамыз:

$$m \cdot \frac{dv(t)}{dt} = m \cdot g - k \cdot v(t)$$

осыдан шығады:

$$m \cdot dv(t) = (m \cdot g - k \cdot v(t))dt$$

Соңғы теңдеуде айнымалыларды бөліп, келесі теңдікті аламыз:

$$\frac{dv}{v - \frac{mg}{k}} = -\frac{k}{m} dt$$

Соңғы теңдеудің екі жағын да интегралдаймыз:

$$\int \frac{dv}{v - \frac{mg}{k}} = - \int \frac{k}{m} dt$$

Кейін аламыз:

$$\ln \left| v - \frac{mg}{k} \right| = -\frac{k}{m} \cdot t + \ln C, C = \text{const.}$$

Осыдан шығады:

$$v(t) - \frac{mg}{k} = C \cdot e^{-\frac{k}{m}t} \quad (2)$$

мұндағы C – ерікті тұрақты. C мәнін табу үшін $v(0) = v_0$ шартын қолданамыз.

Сондықтан

$$C = v_0 - \frac{mg}{k}.$$

өрнегінде C мәнін (2) теңдеуге ауыстырсақ:

$$v(t) = \frac{mg}{k} + (v_0 - \frac{mg}{k})e^{-\frac{kt}{m}} \quad (3)$$

(3) өрнек t уақытқа байланысты $v(t)$ жылдамдықтың өзгеру заңын береді.

Егер ауа кедергісінің күшін елемей, $v(t)$ жылдамдықтың өзгеру заңын тапқымыз келсе, онда (1) теңдеуде $k = 0$ мәнін қою керек. Сонда $v'(t) = g$ теңдеуін аламыз және осы жерден $v(t) = g \cdot t + C$ табамыз. $v(0) = v_0$ шартын ескере отырып, мұнда бізде $C = v(0) = v_0$ аламыз. Демек, ауа кедергісі болмаған кезде $v(t)$ жылдамдықтың өзгеру заңы

$$v(t) = v_0 + g \cdot t \quad (4)$$

түрін алады.

$k > 0$ кезінде (3) өрнекке сүйене отырып, $v(t)$ жылдамдығы шексіз өсе алмайтынын дәлелдеуге болады. Ол үшін (3) өрнекті келесі түрде жазамыз:

$$v(t) = \frac{mg}{k} + \frac{v_0 - \frac{mg}{k}}{e^{\frac{kt}{m}}}$$

v_0, m, g, k шамалары тұрақты болғандықтан,

$$\frac{v_0 - \frac{mg}{k}}{e^{\frac{kt}{m}}} \rightarrow 0, \quad t \rightarrow \infty$$

Осыдан $v(t) \rightarrow \frac{mg}{k}, t \rightarrow \infty$.

Қарастырылып отырған есепте дененің биіктіктен құлау процесінің математикалық моделі құрастырылған. Математикалық модельдеу Ньютонның екінші заңына және оның дифференциалдық теңдеу арқылы математикалық сипаттамасына негізделген. Бұл дифференциалдық теңдеудің шешімі құлап жатқан дененің $v(t)$ жылдамдығы үшін қажетті заңды береді. Негізгі шарты $v(0) = v_0$ болатын дифференциалдық теңдеудің (3) өзі дененің құлау процесінің математикалық моделі болып табылады.

Процестің математикалық моделінің арқасында біз уақыт өте келе дененің құлау жылдамдығы $\frac{mg}{k}$, яғни $v(t) < \frac{mg}{k}$ мәнінен аспайтыны туралы қызықты фактіні анықтаймыз.

Қарап отырған қарапайым есеп үшін де математикалық модель құру процесі және бұл есепті шығару тәртібі оқушылардың математикалық ойлауын дамытады, сонымен қатар

олардың бойында тұрақтылық, саналылық сияқты ақыл-ой қасиеттерін дамытады. Білім алушылар нағыз ғылымға қатыстылығын сезініп, өз қабілеттеріне деген сенімділігі артады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Хинчин А.Я. О воспитательном эффекте уроков математики // Математическое просвещение, 1961, №6.
2. Козлов В.В., Никитин А.А. Математика 11, Новосибирск, ИПИО РАО 2010.

ББК 582

АҚМОЛА ОБЛЫСЫ ЗЕРЕНДІ АУДАНЫНЫҢ ӨСІМДІКТЕРДІҢ ТІРШІЛІК ФОРМАЛАРЫН ТАЛДАУ

Мұхамеджан Еркебұлан Сейітұлы, Курмантаева Альфия Араловна

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.

m_erkebulan_99.kz@mail.ru, kurmanalfia@mail.ru

***Түйіндеме:** мақалада Ақмола облысы Зеренді ауданының климаты және Зеренді ауданында өсетін өсімдіктердің тіршілік формаларына талдау жасалды.*

***Кілт сөздер:** өсімдіктердің тіршілік формалары, ағаш, бұта, флора, өсімдік, түр, аудан.*

АНАЛИЗ ЖИЗНЕННЫХ ФОРМ РАСТЕНИЙ ЗЕРЕНДИНСКОГО РАЙОНА АКМОЛИНСКОЙ ОБЛАСТИ

Мұхамеджан Еркебұлан Сейітұлы, Курмантаева Альфия Араловна

Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, г. Кокшетау

m_erkebulan_99.kz@mail.ru, kurmanalfia@mail.ru

***Аннотация:** в статье проведен анализ климата Зерендинского района Акмолинской области и жизненных форм растений, произрастающих в Зерендинском районе.*

***Ключевые слова:** жизненные формы растений, дерево, кустарник, флора, растение, вид, область.*

ANALYSIS OF PLANT LIFE FORMS IN ZERENDI DISTRICT OF AKMOLA REGION

Mukhamedzhan Yerkebulan Seituly, Kurmantayeva Alfiya Aralovna

Sh.Ualikhanov Kokshetau University, Kokshetau

m_erkebulan_99.kz@mail.ru, kurmanalfia@mail.ru

***Abstract:** the article analyzes the climate of Zerendi District of Akmola region and the life forms of plants growing in Zerendi district.*

***Keywords:** plant life forms, tree, shrub, flora, plant, species, region.*

Ақмола облысы Солтүстік Қазақстанда орналасқан. Облыс аумағы батысында Қостанай, шығысында Павлодар және оңтүстігінде Қарағанды облыстарымен шектеседі. Ақмола облысының құрамында 17 аудан бар.

Бұл мақалада зерттеу Ақмола облысының солтүстігінде орналасқан Зеренді ауданында жүргізілді. Аудан солтүстігінде Солтүстік Қазақстан облысымен, шығысында Бурабай ауданымен, оңтүстігінде Сандықтау аудандарымен шектеседі. Аудан аумағы 8,0

мың шаршы шақырымды құрайды. Аудан Көкшетау жотасының солтүстік бөлігінде орналасқан. Жер бедері таулы, таяз, жазықтары мен аңғарлары бар. Негізгі таулары: Зеренді (587 м), Жыланды (609 м), Қараүңгір, Қаратау.

Климаты континентальды: қысы ұзақ (қар 140-160 күн), суық, қар аз (20 см), жазы жылы және құрғақ. Қаңтардағы орташа ауа температурасы -18°C , шілдеде $+19^{\circ}\text{C}$. жел оңтүстік-шығыстан және оңтүстік-батыстан жиі соғады, кейде дауылдар болады. Аяз кезені шамамен 120 күнге созылады [1].

Көкшетау флорасын зерттеу үшін жергілікті өсімдіктерді сәйкестендіру үшін "Флора Казахстана" еңбегінің 7-томын зерттеуді қоса алғанда, әдеби шолу әдістері пайдаланылды. Әдеби зерттеулердің деректері негізінде Зеренді ауданының флорасында өсімдіктердің 628 түрі бар, олар 74 тұқымдас пен 278 туысқа жатады. Олардың ішінде 9 түрі эндемикалық (1-кесте), яғни олар тек осы ауданда кездеседі және Қазақстанның басқа бөліктерінде кездеспейді. Эндемиктер аймақтың флорасының биологиялық әртүрлілігі мен бірегейлігін сақтауда шешуші рөл атқарады [2].

Зеренді ауданының флорасында олардың астық тұқымдасының түрлері басым (*Gramineae* Juss). – 85 түрі, содан кейін қалампыр (*Caryophyllaceae* Juss.) және бұршақ тұқымдастары (*Leguminosae* Juss.) 45 түрден және үшінші орында крестгүлділер (*Cruciferae* Juss.) – өсімдіктердің 41 түрі.

Кесте-1: Ақмола облысы Зеренді ауданының эндемик өсімдіктерінің тізімі [2].

№	Тұқымдас	Туыс	Түр
1	<i>Equisetaceae</i> Rich. – Қырықбуынтәрізділер	<i>Equisetum</i> L. – Қырықбуын	<i>E. scirpoides</i> Michx. – Шалғынды қырықбуын
2	<i>Lycopodiaceae</i> Rich. – Плаунтәрізділер	<i>Lycopodium</i> L. – Плаун	<i>L. clavatum</i> L. – Шокпарбас плаун
3	<i>Potamogetonaceae</i> Engl. – Рдесттәрізділер	<i>Potamogeton</i> L. – Рдест	<i>P. acutifolius</i> Link in Roem. – Рдест өткіржапырақ
4	<i>Cyperaceae</i> J. St. Hil. – Қиякөлең	<i>Rhynchospora</i> Vahl. – Иmekдән	<i>R. alba</i> (L.) Vahl. – Ақ имекдән
5	<i>Cyperaceae</i> J. St. Hil. – Қиякөлең	<i>Carex</i> L. – Раң	<i>C. vaginata</i> Tausch. – Қынапты раң
6	<i>Cruciferae</i> Juss. – Крестгүлділер	<i>Draba</i> L. – Әжік	<i>D. cinerea</i> Adams. var. akmolensis N. Busch. – Сұр әжік
7	<i>Droseraceae</i> DC. – Шықшылдақ	<i>Drosera</i> L. – Шықшөп	<i>D. anglica</i> Huds. – Ағылшын шықшөбі
8	<i>Ericaceae</i> DC. – Қызылжидек	<i>Calluna</i> Salisb. – Көкбұта	<i>C. vulgaris</i> (L.) Hill. – Кәдімгі көкбұта
9	<i>Labiatae</i> Juss. – Ерінгүлділер	<i>Betonica</i> L. – Жөтелшай	<i>B. officinalis</i> L. – Емдік жөтелшай

Тіршілік формалары – бұл аймақтың экологиялық жағдайындағы біртіндеп өзгерістердің жиынтығындағы ұзақ эволюцияның көрінісі. Бүгінгі таңда ғылыми зерттеулерде К. Раункиер мен И.Г. Серебряков әзірлеген тіршілік формаларының жүйелері кеңінен қолданылды. И.Г. Серебряковтың (1962) жіктелуіне сәйкес өсімдіктерді морфологиялық ерекшеліктеріне және қоршаған орта жағдайларына бейімделуіне байланысты әртүрлі тіршілік формаларына бөлуге болады [3-7].

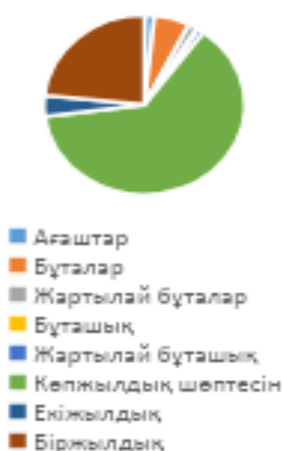
Зеренді ауданында келесі негізгі тіршілік формалары кездеседі:

Бұрын тіршілік формалары бойынша келтірілген жоғары тамырлы өсімдіктердің түрлерінің таралуы 2-кестеде көрсетілген, сурет 1.

Кесте-2. Ақмола облысы Зеренді ауданының өсімдіктерінің негізгі тіршілік формалары (И. Г. Серебряков бойынша, 1962)

Тіршілік формаларының түрлері мен топтары	Түрлер саны	
	Абс.	%
Ағаштар	10	1,59%
Бұталар	36	5,73%
Жартылай бұталар	9	0,48%
Бұташық	2	0,32%
Жартылай бұташық	6	0,96%
Көпжылдық шөптесін	395	62,9%
Екіжылдық	24	3,82%
Біржылдық	146	23,25%
Барлығы	628	100%

Сурет 1. Негізгі өсімдіктердің тіршілік формалар (И. Г. Серебряков бойынша, 1962)

Қатал климаттық жағдайларға қарамастан, ауданда ағаштардың – 10 түрі (1.59%), олар зерттелетін аймақтың ормандары мен су объектілерінің экожүйелерін сақтауда маңызды рөл атқарады. Бұталар – 36 түрі (5.73%). Өсімдіктердің бұл түрі Зеренді аймағында, әсіресе ормандарда және өзен жағаларында кең таралған, онда олар жануарларға баспана жасайды және экожүйені қолдайды. Жартылай бұталар – 9 түрі (1.43%). Бұталардың да, шөптесін өсімдіктердің де белгілері бар өсімдіктер аймақтың қатал климаттық жағдайларына жақсы бейімделген. Бұташықтар – 2 түрі (0.32%).

Экожүйелерде аз рөл атқаратын, бірақ дала мен орман алқаптарындағы өсімдіктерді сақтауда маңызды рөл атқаратын кішкентай бұталар. Жартылай бұташық – 6 түрі (0.96%). Бұл өсімдіктер бұталар мен шөптесін көпжылдықтар арасында аралық орынды алады. Шөпті көпжылдықтар – 395 түрі (62.90%). Бұл аймақтағы өсімдіктердің негізін құрайтын өсімдіктердің ең үлкен тобы. Көпжылдық шөптесін өсімдіктер аймақтың жер жамылғысы мен биоәртүрлілігіне маңызды әсер етеді. Екіжылдықтар – 24 түрі (3.82%). Бұл өсімдіктер екі жыл ішінде бүкіл өмір циклінен өтеді және олардың рөлі жылдың өтпелі кезеңдерінде өсімдіктерді сақтау болып табылады. Жылдықтар – 146 түрі (23.25%). Жылдам өсіп келе жатқан біржылдықтар қысқа жазғы кезеңде бос жерлерді толтыру арқылы экожүйелерді сақтауда маңызды рөл атқарады [3].

Осылайша, Зеренді ауданында Серебряков бойынша келтірілген тіршілік формаларын талдау шөптесін көпжылдықтар өсімдіктердің ең үлкен үлесін құрайтынын, 62,9% - ға жететінін көрсетеді, бұл аймақтағы өсімдіктердің осы түрінің басым екендігін көрсетеді. Біржылдықтар мен бұталар да айтарлықтай орын алады, сәйкесінше 23,25% және 5,73% құрайды. Ақмола облысының Зеренді ауданында флораның өңірлік ерекшелігін көрсетеді,

жер бедерінің ерекшеліктеріне, топырақ-климаттық жағдайларға және зерттелетін аудандағы өсімдіктердің алуан түрлілігіне сәйкес келеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Ақмола облысы: Энциклопедия. – Алматы: «Қазақ энциклопедиясы» ЖСШ, 2009. – Б. 303–305.
2. Флора Казахстана. Т.1-9. / под ред.акад. Н.В. Павлова. – Алма-Ата: АН Казахской ССР, 1956-1966 г.
3. Серебряков И.Г. Экологическая морфология растений и их изучение. – М.: Высшая школа, 1962. – 378 с.
4. Серебряков И.Г. Жизненные формы высших растений // Полевая ботаника. – М.;Л.: Наука, 1964. – №3. – С. 146-205.
5. Шенников А.Н. Введение в геоботанику. – Л.: Издательство Ленингр. университета, 1964. – 447 с.
6. Шенников А.П. Экология растений. – М.: Советская наука, 1950. – 375 с.
7. Келлер Б.А. Растительность и среда. Экологические типы и жизненные формы. ВСИ: Растительность СССР. Т.1. – М.-Л., 1933. – С. 1–3.

ӘӨЖ 723.36

ИЗОТРОПТЫ ҚҰЙЫННЫҢ ЭНТРОПИЯСЫ

Мұхамедин Сағат

техника ғылымдарының докторы, профессор Көкшетау қаласы

sagat_m@mail.ru

КеАҚ Ш.Уалиханов аындағы Көкшетау университеті

В статье рассматривается процесс самоорганизации иотропных вихрей в основном участке турбулентных потоков. По S теореме Климонтовича производство энтропии при самоорганизации уменьшается.

He article considers the process of self-organization of isotropic vortices in the main section of turbulent flows. According to Klimontovich's S theorem, entropy production decreases during self-organization.

Кілт сөздер:энтропия, өзұйым,құйын, ақпараттық энтропия, гидродинамика.

Гидродинамикалық турбуленттілік ішкі құрылымы бар хаосқа жатады. Құйындардың және олардың кластерлері пайда болуын біз сызықты емес ортаның өзін өзі ұйымдастыратын универсалды процесс ретінде қабылдаймыз. Климонтовичтың – S теоремасы бойынша өзұйым процесі кезінде жүйенің энтропиясы азайады.

Аталған қондырғыны зерттеу жұмысында пайдалану мақсаты ашық жүйелердің өзін өзі ұйымдастыру дәрежесі туралы ақпарат құру, турбуленттік ортада ақпараттық энтропияның мәнін турбулентті сорғының мәндерімен салыстыру мүмкіншіліктерін іздестіру, теориялық сипаттау, олардың турбуленттік қозғалыстың физикалық заңдарымен байланыстарын анықтау. Соққы құбыры типті екінші қондырғы құрылымды құрамдарының (когерентті құрылымдар, құйынды кластерлері, мультифракталды объектілер) гетерогенді сұйықта турбулентті ағымда соққы толқынның тарауына көрсетін әсерлерін зерттеуге

Эксперименталды қондырғыштың жұмыс бөлімінде гетерогенді сұйық суға газ көпіршіктерін (ауа, CO₂) немесе қатты бөлшектерді (күм) еңгізу арқылы жасалған. Бұның себебі, нақты процесстерде жылу алмасатын трубаларының ішіндегі сұйықта (суда) қашанда газ көпіршіктері сияқты және әр түрлі фракциалы қатты бөлшектер сияқты

қосындылары болады. Осындай жылу алмасатын қондырғыштардың жұмысын электрогидравликалық эффектісімен интенсификациалау барысында екі фазалы (көп фазалы) сұйықтың ішінде электр разряды жүреді. Сондықтан жұмыс ортасының гетерогендігін және олардың әдісін модельді түрінде алу өте маңызды мәселе.

Разрядтардың жағылу кезеңінде сұйықта электродиникалық ағымдар пайда болуы мүмкін, олар көпіршіктерді тартып қозғалтады [1]. Сұйықтағы көпіршіктермен жүргізілетін процесстердің талдауы әдетте көпіршіктердің тепе-теңдік күйлерінде негізделеді. Нормалды күйлерінде көпіршіктер сфералық формаларында кездеседі (бұл арада тым кішкентай көпіршіктер туралы айтылған), көпіршіктердегі газдың қысымы гидростатикалық қысыммен және капиллярлық күштермен (он микрон, одан кіші көпіршіктерге), тұрақты сұйықтағы көпіршіктердің жылжуы гравитациялық күштердің әсеріне байланысты. Көпіршіктері бар сұйыққа сыртқы электр өрісінің қосылғанда жаңа тепе-теңдік күйге ауысылады.

Зерттеу нәтижесінің анықтылығын молайту жағы қолданылатын әдісті күрделілеу арқылы жетілдіріледі. Екі фазалы ағымды зерттеу үшін қажет ақпарат көлемі орынсыз тым көп болады. Мысалы, тұрақты судың бетіне қалқып шыққан газдың жалғыз көпіршігінің қоғалысын талдау үшін келесі эффектілерді ескеру қажет: газ бен сұйықтың инерциясын; газдың және сұйықтың тұтқырлығы; тығыздықтың және көтеретін күштің айырмашылығы; бетінің керілісі және бетінің ластануы.

Көпіршіктерді алудың ең бір жабайы әдісіне ауызы жоғары қаратылған тесік арқылы тұрақты суға газды үрлеу жатады. Егерде радиусы тесікте R_0 тесікте, R_b радиусты сфералық көпіршік тұрса, онда статистикалық тепе-теңдік жағдайымен белгіленген ең үлкен өлшемді көпіршік келесі түрде белгіленеді

$$4/3 \pi R_b^3 g (\rho_f - \rho_g) = 2 \pi R_0 \sigma. \quad (1)$$

ρ_f , ρ_g - газ және сұйық түрлі фаз сәйкесінше тығыздығы, σ – беттің керісінің коэффициенті.

Газды шағын тесіктен шағын шығынымен үрлегендегі көпіршіктің радиусы, келесі жобамен есептеледі:

$$R_b = [3\sigma R_0 / 2g(\rho_f - \rho_g)]^{1/3} \quad (2)$$

С.Кутателадзе және Стырикович эксперименталдық мәліметтер негізінде мына өрнекті ұсынды:

$$R_b = [3\sigma R_b / g(\rho_f - \rho_g)]^{1/3}, \quad (3)$$

Егерде тесіктің диаметрі көпіршіктің диаметріне сәйкес болса бұл өрнек әділді болмайды, яғни

$$R_0 > 0.5 [\sigma / g(\rho_f - \rho_g)]^{1/2}$$

Егерде көпіршіктер ақырғы жылдамыдықтарымен пайда болса, онда бұл процеске көп факторлар әсер етеді. Мысалы, газ және сұйықтың барлық қасиеттері сонымен бірге де тесіктің ерекшелігі және газ жеткізу әдісі де өте маңызды болып табылады.

Тесік арқылы газ шығынның үлкеюімен көпіршіктердің өлшемдері алдында (2.3) теңдеуімен көрсетілген мөлшерге жеткенше өсе бастайды да, көпіршік біраздан кейін тесіктен жұлынып шығу үшін сәл уақыт керек болады. Газ шығыны тесікте тұрақты болатын жүйеде көпіршіктің жұлынып алынатын өлшемін есептеуге болады, егерде көпіршіктің тесікте жабысып тұрған уақыты белгілі болса. Бұл уақыт қалқып шығатын көпіршіктің қозғалысының теңдеуі арқылы анықталып тұғырлы емес сұйықтан жұлынып алынған кездегі көпіршік көлеміне арналған мына өрнек шығарылған [2]:

$$V_0 = 1.138 (Q_g^{6/5} / g^{3/5}), \quad (4)$$

Q - тесік арасындағы газдың көлемді шығыны.

Газдың шамалы шығындары деңгейінде теориялық және тәжірибелік мәліметтердің айырмашылықтары шектеулі квазистатистикалық жағдайда ұмтылумен болған, оған дәлелді (4) теңдеу. Жалпы шешімі көпіршіктің өсу жылдамдығының дәрежелі тәуелдігі

түрінде көрінеді. Дэвидсон және Шюлер [3] тұтқыр сұйықтарға μ тұтқырлығымен дәл сондай есеп жүргізіп келесі өрнекті шығарған:

$$V_b = (4\pi/3)^{1/4} [15\mu_f Q_g / 2g(\rho_f - \rho_g)] \quad (5)$$

μ_f - газды фазаның тұтқырлығы.

Газды жылдамдығы үлкен болғанда тесіктен шыққан қозғалысының ағым саны маңызды болады және көпіршік көлемі келесі теңдеумен анықталады :

$$(36\pi)^{1/3} = (2g(\rho_g - \rho_g) / 5\mu Q_g) V_b^{3/4} + (Q_g \rho_g / A_0 \mu_f) V_0^{1/2} \quad (6)$$

A_0 – тесіктің кесіндісінің ауданы, Q_g - газды фазаның шығыны.

Тесіктің аузында үлкен жылдамдықпен жеке көпіршіктер ғана емес газдың сорғауы ағады, ақырында олар жеке көпіршіктерге бөлінеді. Газдың сорғауы қалыптасудың күйі келесі түрде жазылады [4]:

$$V_g \sqrt{\rho_g / [g\sigma(\rho_f - \rho_g)]^{1/4}} > 1.25 [\sigma / g(\rho_f - \rho_g) R_0]^{1/2} \quad (7)$$

V_g - тесіктегі газ жылдамдығы .

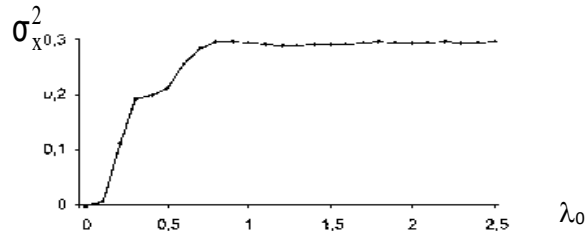
Осындай жолдармен қалыптасатын көпіршіктердің радиусы екі есе тесіктің радиусынан үлкен болады.

Шамалы концентрациялы газды фаза тұрақты сұйықтың бетінде біркелкі тарайды, тек қана сұйық орта көлденең немесе қиғаш жылжыған жағдай жатпайды. Сұйықтың және газдың көпіршікті ағымы бұралған күштің газ көпіршігіне әсер етуінің себебінен газ фазасы негізінде трубаның қабырғасының маңайына жиналады [5-7]. Локалды газ құрамын өлшеу қабырғаға жақын газ концентрациясының күрт максимумын көрсетті, сол себептен қабырғаның маңайында жылдамдық профилдері қатты деформацияланған. Бір фазалы ағымға қарағанда жылдамдық профилі толықтау болады, бұл үйкелістің кернеуінің күрделі өсуіне әкеліп соғады.

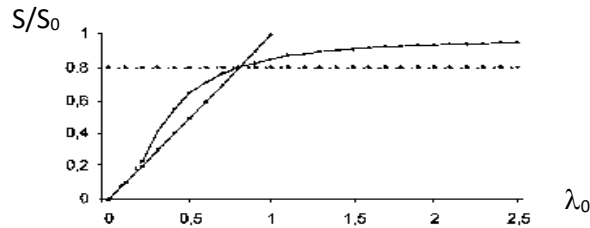
Тік құбырда шығатын көпіршік ағымының ерекшелігі ағымның остік симметриясының жоқ болуы, тіпті труба тіпті тігінен орналасқан жағдайда да кіре берісінде газды жіберу осесимметриялы жүргізіледі. Көз арқылы байқау бойынша газ көпіршіктері көбінесе трубаның қабырғасына жақын орналасады, сосын қабырға бойы жылжыйды. Шыққан көпіршік ағымында сұйықтың жылдамдығының профилінің өзгеруі үш өлшемді ағымның құрылымын анық көрсетеді. Зереттелген жағдайларда сұйық орталар тұрақты болады, сондықтан фазалардың қозғалысының салыстырмалы әсерлерін, біркелкі емес бөлінуін және басқа да фаза арасындағы қарым- қатнастарды ескермеуге болады.

Газдың көлемді ϕ құрамының өлшеуінің эксперименталды әдісінің негізіне келесі әдістер жатады: «кесінді», «динамикалық кірлер». Газды сұйықтардың ағымын құрылымын зерттеу үшін СО РАН жылу физикасының Институтында электродиффузиялық әдісті табысты қолданылады, бұл әдіс газ құрамының өлшемін жоғары дәлдікпен өлшеуге мүмкіншілігі бар.

$$u_* = (0,245 \div 0,335), 1 - J_2 \leq u_* \leq 1 - J_1, 0,194 \leq u_* \leq 0,382 \quad (8)$$

1 сурет. λ_0 параметріне изотропты құйынның дисперсиясының

2 сурет. λ_0 параметріне изотропты құйынның нормаланған энтропиясының тәуелділігі

$1 - J_1$, $1 - J_2$ шекті мәндерден u^* табылған мәндердің айырмашылығын, біріншіден, (7) ЭГЭ-нің барлық аспектерін анықтап зерттегенде сұйықтың көлемін көбірек қамтитын қуатты, импульсты кавитациялық процестердің пайда болатынын ескеру қажет; инфра және ультрадыбыстарды шығару; көп компонентты қатты денелердің бір-бірінең айырылуына мүмкіншілік беретін амплитудалы механикалық резонанстық құбылыстар; қуатты электромагниттік өрістер (ондаған мыңдаған эрстед); интенсивті импульсты жарықты, жылулы, ультракөгілдір және де рентгендік шығарулары; импульстік гамма-(импульстың өте үлкен энергиясымен) нейтрондық шығарулар; сұйықтағы элементтер мен қосындылардың көп ретте ионизацияланулары. Реттелген турбуленттік қозғалыстың сандық өлшемі қызметін оның ламинар қозғалыстағы жылдамдыққа қатысты есептелген жылдамдығының дисперсиясы атқарады. Қарапайым мағынада физикалық өлшемнің дисперсиясы оның хаостылығының шегі болып табылады, ал қазіргі берілген жағдайда ламинарлы түріндегі гидродинамикалық флуктуацияның дисперсиясын (тепе-теңділік, молекулярлы-хаостылық) қарастырып жатырмыз, және (8) таңдалып алынған локальды – теппе-тең функциялардан нақты функцияның ықтималдығының үлестіру тығыздығының айырмашылығын іздеу қажет. Сұйықтың турбуленттік қозғалысы кезінде өзұйымның әр түрлі теппе-теңсіз диссипативті құрылымдары түзіледі. Турбуленттіктің [7-12] дамуының бастапқы сатысында, қозғалатын қабаттарда үлкенмасштабты, анизотропты әр түрлі типті құрылымдар қалыптасады. Біртекті, дамыған турбуленттіліктің құрылымдық элементтері болып изотропты (колмогоровтық) құйындар болып табылады. Сондықтан құрылымдық турбуленттіктің теориясының қорытындыларының бірімәнді сәйкестіктерін $1 - J_2 = 1 - 0,806 = 0,194$ критериймен ғана байқауға болады. S ақпараттық энтропиясының максимал мәні дисперсияның Гаусс бойынша үлестіруі бірлікке нормаланып, $v = v(r/r_{0m})$ дисперсия үлестіруіне тең болады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Бескаравайный А.М., Ковалев В.Г. Динамика канала разряда в двухфазной газожидкостной среде //Электрические разряды в жидкости и его применение в промышленности. Николаев, 1992. С. 25.

2. Ковалев В. Г. Особенности гидродинамического поля давления электровзрыва в равновесной газожидкостной среде// ЖТФ. 1998. -Т. 68, -№
3. Кухта В.Р., Лопатин В.В., Носков М.Д. Применение фрактальной модели к описанию развития разряда в конденсированных диэлектриках. //ЖТФ. 1995. - т. 65., вып. 2 - с. 63-75.
4. Ковалев В. Г.// Письма в ЖТФ. 1994. -Т.20, -Вып. 18. -С. 61-64.
5. Окунь И. С.// ЖТФ. 1971. -Т. 41, -Вып 2, -С. 292-301.
6. Ковалев В. Г.// Теория, эксперимент, практика электроразрядных технологий. Киев, Наукова Думка. 1995.- Вып 2. -С. 14-19.
7. Ковалев В. Г.// Тезисы докл. VII науч. шк. "Физика импульсных разрядов в конденсированных средах". Николаев, 1995. -С. 122. Николис Г., Пригожин И. Познание сложного. М.:Мир. -1990. -344с.
8. Абрамович Г .Н. Теория турбулентных струй. М.: Наука, 1984.-716 с.
9. Баи Ши-и, Теория струй. Физматгиз, 1960.
10. Вулис Л.А, Кашкаров В.П. Теория струи вязкой жидкости. Изд-во "Наука", 1965.
11. Вулис Л.А. и др. Исследование переходной области в газовых струях. Изд. АН, СССР, МЖГ,1971.С.45-51.
12. Гиневский А.С. Теория турбулентных струй и следов. Изд. Машиностроение, 1979. -570 с.

УДК: 37.091.3:51

МАТЕМАТИКА ЖӘНЕ ИНФОРМАТИКА ПӘНІНЕН МЕКТЕПТЕРДІҢ ОЛИМПИАДАЛАРЫН САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ: ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН АЙЫРМАШЫЛЫҒЫ

Мухтар Мағжан

Смагулов Есенғали Жексембайұлы

І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ.

***Аңдатпа:** Мақалада математика және информатика пәндері бойынша мектепшілік олимпиадаларды ұйымдастыру және өткізу ерекшеліктері, олардың оқу-тәрбие процесіндегі рөлі және оқушылардың математикалық және ақпараттық құзыреттілігін дамытуға әсері қарастырылған. Олимпиаданың кезеңдері, қатысу шарттары, бағалау критерийлері және жеңімпаздарды таңдау толық сипатталған. Жеңімпаздардың білім беру және кәсіби перспективаларына, оның ішінде гранттар алу және жетекші жоғары оқу орындарына түсу мүмкіндігіне ерекше назар аударылады. Зерттеуде олимпиадалардың дарынды оқушыларды анықтау және қолдау үшін ғана емес, сонымен қатар логикалық және сыни тұрғыдан ойлауды, есептерді шешуге шығармашылық көзқарасты, дербестік пен топпен жұмыс істеу дағдыларын дамытудағы маңыздылығы көрсетілген. Олимпиадалар қоғамның цифрлық трансформациясы жағдайында оқушылардың бәсекеге қабілеттілігін дамытуға, олардың аналитикалық қабілеттерін, табандылығы мен табандылығын дамытады, бұл оларды одан әрі білім алуға және кәсіби қызметке жақсырақ дайындайды.*

***Кілт сөздер:** ақпараттық технология, математикалық олимпиада, мектептегі білім, құзіреттілікті дамыту, білім беруді цифрландыру, кәсіби дайындық, олимпиада кезеңдері, мектеп оқушылары.*

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ШКОЛЬНЫХ ОЛИМПИАД ПО МАТЕМАТИКЕ И ИНФОРМАТИКЕ: ОСОБЕННОСТИ И ОТЛИЧИЯ

Мухтар Магжан

Смагулов Есенгали Жексембаевич

Жетысуский университет им.И.Жансугурова, г.Талдыкорган

Аннотация. В статье рассматриваются особенности организации и проведения школьных олимпиад по математике и информатике, их роль в образовательном процессе и влияние на развитие математической и информационной компетентности учащихся. Подробно описаны этапы проведения олимпиад, условия участия, критерии оценки и отбор победителей. Особое внимание уделяется образовательным и профессиональным перспективам для призеров, включая возможность получения грантов и поступления в ведущие вузы. Исследование подчеркивает значимость олимпиад не только для выявления и поддержки талантливых учеников, но и для развития логического и критического мышления, креативного подхода к решению задач, самостоятельности и навыков командной работы. Олимпиады способствуют формированию конкурентоспособности учащихся в условиях цифровой трансформации общества, развивая у них аналитические способности, усидчивость и целеустремленность, что делает их более подготовленными к дальнейшему обучению и профессиональной деятельности.

Ключевые слова: информационные технологии, математическая олимпиада, школьное образование, развитие компетенций, цифровизация образования, профессиональная подготовка, этапы олимпиады, школьники.

COMPARATIVE ANALYSIS OF SCHOOL OLYMPIADS IN MATHEMATICS AND COMPUTER SCIENCE: FEATURES AND DIFFERENCES

Mukhtar Magzhan

Smagulov Esengali Zheksembaevich

Zhetysu University named after I. Zhansugurov, Taldykorgan

Smagulovezh@mail.ru

Abstract. The article examines the specifics of organizing and holding school Olympiads in mathematics and computer science, their role in the educational process, and their impact on the development of mathematical and information competence of students. The stages of the Olympiads, conditions of participation, evaluation criteria, and selection of winners are described in detail. Particular attention is paid to the educational and professional prospects for winners, including the possibility of receiving grants and admission to leading universities. The study emphasizes the importance of Olympiads not only for identifying and supporting talented students, but also for developing logical and critical thinking, a creative approach to problem solving, independence, and teamwork skills. Olympiads contribute to the formation of students' competitiveness in the context of the digital transformation of society, developing their analytical skills, perseverance, and determination, which makes them better prepared for further education and professional activity.

Key words: information technology, mathematical Olympiad, school education, development of competencies, digitalization of education, professional training, stages of the Olympiad, schoolchildren.

Информационные технологии должны внедряться таким образом, чтобы они выполняли различные роли: как цель образования (развитие информационной компетентности); как инструмент для решения сложных задач в разных областях науки и

практической деятельности; как объект познавательной активности, так как в каждой задаче может быть подчеркнут информационный аспект, а разнообразие компьютерных образовательных программ становится предметом исследования с точки зрения их особого содержания и дидактических возможностей. Необходимо отметить, что с приходом информационных технологий идея профильной подготовки может быть реализована на высоком уровне качества. Информационные технологии обеспечивают создание модели сетевой организации виртуального обучения студентов, которая осуществляется через систему распределенного обучения.

Учитель раскрывает тайну внутреннего мира ученика и создает условия для развития его эмпатического интереса. В современную эпоху развитие образовательной системы в соответствии с требованиями времени требует от каждого учителя превратить урок в научный проект. Учитель, умеющий проводить урок как научный проект, находит путь к сердцу ученика, повышая его интерес к уроку и создавая взаимопонимание между собой и учеником. Коммуникативные навыки учителя: необходимо уметь слушать учащихся, понимать их взгляды, уметь конструктивно критиковать, вести беседы, организовывать. У каждого педагога должны быть сформированы условно-рефлексивные качества: он должен применять в своей практике собственные методы обучения, находить решения и выходить из сложных ситуаций.

Сейчас особую роль играет новая функция математических олимпиад. Ее суть заключается в том, что олимпиады помогают учащимся подготовиться к современной жизни в условиях конкурентной рыночной экономики. Эта функция олимпиад по математике (и по другим учебным предметам) имеет большое значение, и ее следует считать самостоятельной, хотя она связана с другими функциями [1, с.335].

Основные цели и задачи Олимпиады. Популяризация научных знаний и стимуляция интереса студентов к научной деятельности, создание условий для выявления талантливых детей, отбор и подготовка студентов к участию в международных олимпиадах, повышение статуса образования в Республике Казахстан.

Основная часть. По правилам Олимпиада проводится в четыре этапа [2, с.621].

Первый этап – внутришкольный. Обычно проходит в октябре-ноябре в заинтересованных школах. В зависимости от решения педагогического состава школы, в нем могут участвовать ученики 8-11 классов, а победители – переходят к районному этапу.

Второй этап – региональный. Проводится в середине декабря для учащихся 8-11 классов. Призеры этого этапа получают право участия в следующем этапе.

Третий этап – региональный. (Олимпиады городов Алматы и Астаны, а также республиканских школ приравниваются по статусу к областной олимпиаде). Проводится во время зимних каникул для учащихся 9-11 классов. Каждый регион (также города Алматы и Астана, республиканские образовательные учреждения) имеет квоту по 2 ученика в каждом классе для участия в четвертом заключительном этапе.

Четвертый этап – заключительный. В последние годы его проводят в середине марта. В мероприятии участвуют учащиеся 9-11 классов. В него включаются без предварительного отбора члены сборной и прошлогодние победители. Задания трех последних этапов выполняются по единому материалу республиканского научно-практического центра «Дарын». Призеры финального этапа получают дипломы I, II, III степени, индивидуальные дипломы по каждому классу, а также специальные и ценные призы.

Также ведущие университеты страны, такие как Назарбаев Университет, КБТУ, ИТ-университет, СДУ и КазНУ им. Аль-Фараби, удивят победителей выпускных классов, предложив образовательные гранты для поступления в свои учебные заведения [3, с.13].

Список ключевых требований к тексту школьной олимпиады по математике включает:

1) количество заданий должно варьироваться от 4 до 7 (слишком малое число заданий может усложнить определение победителей, а участники могут испытывать трудности в решении множества задач);

2) задания должны быть расположены по возрастанию сложности (определить сложность задания непросто, часто преподаватели интуитивно группируют их по уровню трудности).

3) В первых заданиях должно быть 1-2, которые будут по плечу большинству участников (это могут быть простые задания продвинутого уровня, аналогичные классным работам, а также нестандартные задачи, при этом они должны быть посильны для большинства участников, чтобы ни один ученик, не решивший задачу, не терял уверенность и интерес).

4) В середине текстов олимпиады должны находиться 2-3 задачи повышенной сложности (это могут быть классные и тестовые задания повышенной сложности, но с изменёнными условиями).

5) В конце текстов олимпиады должны находиться 1-2 задачи, которые смогут решить лишь немногие.

Рекомендуется применять следующие типы заданий [4, с.89].

Олимпиады как форма образовательного процесса способствуют повышению интеллектуального уровня всех участников: учащихся и преподавателей. Это имеет важное значение в период роста спроса на креативных, хорошо подготовленных специалистов. Однако методика предметных олимпиад формировалась в рамках одной общеобразовательной школы, когда задачи формирования знаний и умений доминировали над задачами личностного развития учащихся. В последние годы внимание к олимпиадам всех уровней снизилось, и их стали заменять другие формы работы по развитию талантов учащихся - конкурсы, интеллектуальные марафоны, конференции и прочее. Потенциал математических олимпиад не реализуется в основном из-за несоответствия методик их подготовки и проведения современным условиям развития школы [5, с.2].

Роль математических олимпиад нельзя недооценивать. Они способствуют развитию математического мышления учащихся, погружению в современное математическое представление о мире, изучение математики формирует научное мировоззрение и закладывает основы для освоения других естественнонаучных дисциплин. Глубокое изучение математики имеет особенно важное значение в формировании современного образованного человека. Математические олимпиады занимают ключевую позицию в палитре методов, средств и форм обучения.

Решение олимпийских задач требует знаний и навыков, выходящих за пределы школьной программы. Эти задачи редко требуют выполнения больших вычислений. Кроме того, для решения олимпийской задачи недостаточно применения общеизвестного алгоритма, это нужно осознавать. Олимпийские задания требуют от учащихся способности использовать полученные знания, развитого ассоциативного мышления и достаточной умственной подготовки.

Школьные олимпиады по математике и информатике играют значимую роль в подготовке учащихся к вызовам современного общества и профессиональной деятельности, основанной на высоких стандартах информационной и математической компетентности. Применение информационных технологий открывает новые возможности для обучения, включая виртуальные образовательные программы и распределенное обучение, что расширяет образовательные перспективы учащихся. Пропаганда научных знаний и организация олимпиад способствуют не только выявлению талантливых школьников, но и формированию навыков, необходимых в условиях рыночной экономики и глобальных профессиональных требований. Олимпиады поощряют креативное мышление, усиливают эмпатическое и коммуникативное развитие, что, в свою очередь, помогает формировать личностные и профессиональные качества учащихся, важные для их дальнейшего образования и карьеры.

Список литературы

1. Смагулов Е., Сеитова С., Хаймулданов Е., Адильбаева А., Тулимшакова Г., Абдикаримов А. Периодическая химия // Periodico Tchê Química. – 2018. – Т. 15. – № 30. – С. 330-337. – ISSN 1806-0374 (печатный), ISSN 2179-0302 (электронный). – Порту-Алегри, Республика Бразилия.
2. Смагулов Е., Сеитова С., Гаврилова Е., Жиембаев Ж., Жанатбекова Н. Преподавание математических предметов студентам как самостоятельная работа // Astra Salvensis. – 2018. – Т. VI. – № 11. – С. 617-630.
3. Бабаев Д.Д., Смагулов Э.Ж., Хаймулданов Е.С. Методологические особенности использования IT-технологий в обучении математике // Информационный бюллетень Жетысского государственного университета им. И. Жансугурова. Серия «Математика и естественные и технические науки». – 2018. – С. 11-15. – Талдыкорган.
4. Мухамбетжанова С.Т., Мельдебекова М.Т. Методика формирования компетентности учителей в использовании информационно-коммуникационных технологий. – Алматы: Дайр Баспа, 2010.
5. Принцип Дирихле [Электронный ресурс]. URL: http://math4school.ru/princip_Dirihle.html (дата обращения: 12.10.2024).

УДК 372.851(5к)

О ФУНКЦИИ И ЕЕ ГРАФИКАХ

Мусайбеков Рашид Кабдулкалимович

ассистент профессора кафедры математики, физики и информатики Кокшетауского университета им. Ш.Уалиханова

rashid1956@bk.ru

Аннотация. В статье рассматривается тема «О функции и ее графиках». Приводятся определения нескольких авторов учебников алгебры 7-го класса: Абылкасымовой А.Е., Кучера Т.П., Жумагуловой З.А., Корчевского В.Е., Шыныбекова А.Н., Шыныбекова Д.А., Теляковского С.А.. В одних учебниках определение дается через зависимость, в других же через соответствие. На наш взгляд, определение легче воспринимается через зависимость. Упомянуты виды функций, которые изучаются в общеобразовательной школе. Каждая функция требует исследования, в ходе которого рассматривают область определения, область значений, промежутки знакопостоянства, возрастания и убывания функции, нули и т.д. и все это относят к схеме исследования функции. Известно, что функции задаются аналитически, таблицей и графически. Наибольший интерес представляют функции и их графики, где переменная находится под знаком модуля. Эти графики приводятся в конце статьи.

Ключевые слова: функция, график, возрастание, убывание, модуль.

Введение. Одним из важных понятий в математике является понятие функции. Какую же роль играет функция? Ее используют при решении различного рода задач.

Основная часть. Рассмотрим определения понятия «функция» из различных источников.

Абылкасымова А.Е. приводит следующее определение: «Функцией называется такая зависимость переменной y от переменной x , при которой каждому значению переменной x соответствует единственное значение переменной y » [1: с. 121].

Шыныбеков А.Н., Шыныбеков Д.А. дают функции следующее определение: «Закономерность, по которой каждому значению независимой переменной переменной

ставится в соответствие единственное значение зависимой переменной, называют функциональной зависимостью, или функцией» [2: с. 75].

Теляковский С.А. дает следующее определение: «Если каждому числу $x \in D$ поставлено в соответствие некоторое число y , то говорят, что на D задана функция. Обозначив эту функцию f , пишут $y = f(x)$. При этом x называют независимой переменной или аргументом, а y – зависимой переменной или функцией» [3: с. 72].

На наш взгляд, учащимся легче воспринимается определение функции через зависимость, чем через соответствие.

В школьном курсе математики изучают линейную, квадратичную, тригонометрическую, показательную, логарифмическую и др. Виды функций. Для кадного вида функций нужно указывать область определения, область значений, промежутки знакопостоянства, промежутки возрастания и убывания функции. Все это входит в схему исследования функции.

Замечание. Если для некоторых точек $x_1 < x_2$ верно неравенство $f(x_1) - f(x_2) < 0$, то отсюда не следует возрастание функции f .

Это связано с тем, что в определении «для всех $x_1 < x_2$ » тогда как в данном случае «для некоторых $x_1 < x_2$ », потому что в точке $x_3 = \frac{x_1+x_2}{2}$ может оказаться

$f(x_3) > f(x_1)$, $f(x_3) > f(x_2)$ или $f(x_3) < f(x_1)$, $f(x_3) < f(x_2)$

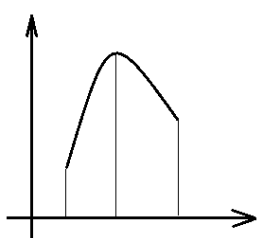

Рисунок 1. Возрастающая функция

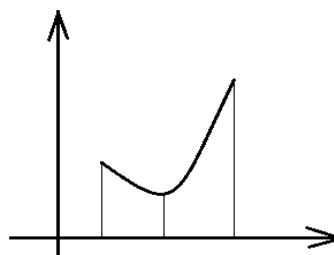

Рисунок 2. Убывающая функция

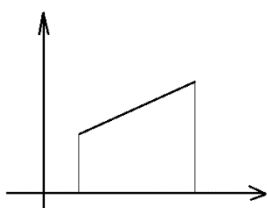

Рисунок 3.
Функция возрастает
линейно

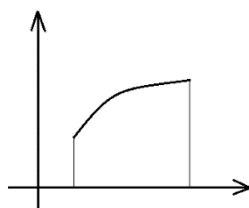

Рисунок 4
Функция возрастает
выпукло вверх

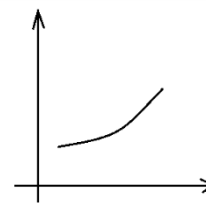
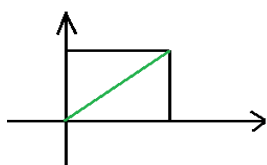

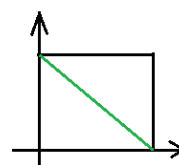
Рисунок 5
Функция возрастает
выпукло вниз

Пример. 1) $E = F = [0; 1]$, тогда $f_1(x) = x$, $f_2(x) = 1 - x$, $f_3(x) = x^2$ и другие.

В данном случае, по сути, функции показывают способы соединения диагональных вершин. Для функции

$$f_1(x) = x$$

$$f_2(x) = 1 - x$$

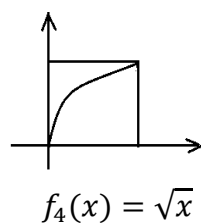
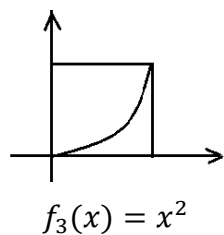

Рисунок 6. Графики функций $f_1(x) = x$, $f_2(x) = 1 - x$,
 $f_3(x) = x^2$, $f_4(x) = \sqrt{x}$

Построение графиков функций, содержащих знак модуля

Построить графики функций:

1. $y = ||x| - 1| - 0,5$

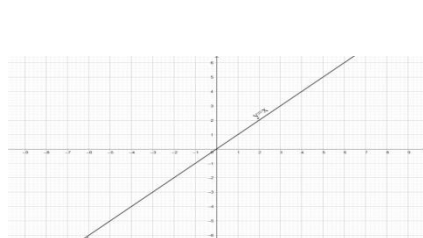

Рисунок 7 $y = x$

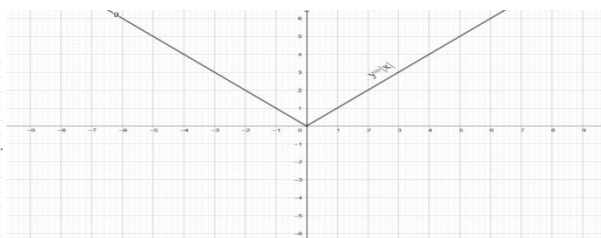

Рисунок 8 $y = |x|$

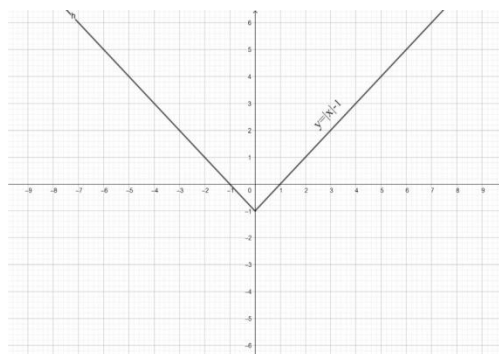

Рисунок 9 $y = |x| - 1$

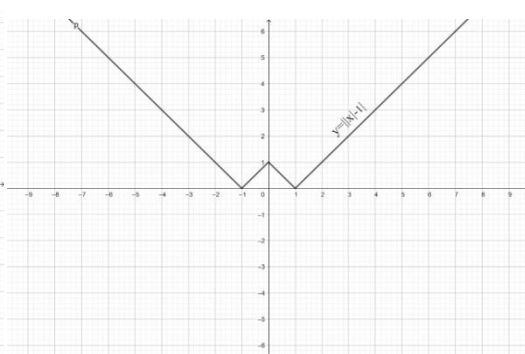

Рисунок 10 $y = ||x| - 1|$

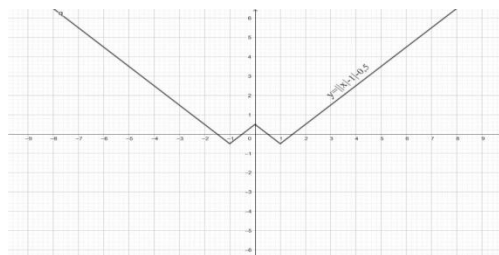

Рисунок 11 $y = ||x| - 1| - 0,5$

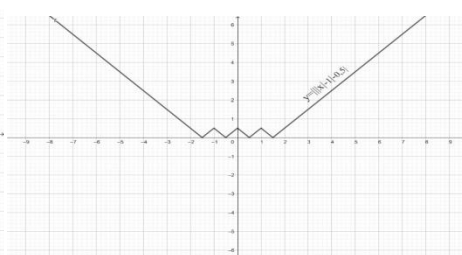

Рисунок 12 $y = |||x| - 1| - 0,5|$

Аналогично, можно построить графики вида $y = ||\sin x| - 0,5|$, $y = ||\log_2 x| - 1|$ [4: с.32-38].

Материал, указанный в рисунках 1-12 представляет собой особый интерес для детей, углубленно изучающих предмет и увлекающихся математикой.

Заключение. Итак, функция – одно из фундаментальных понятий как сказано было выше, в математике. Большую помощь они оказывают при решении задач. Нужно принять во внимание тот факт, что помимо различных методов решения существует графический метод решения задач.

Библиографический список литературы

1. Абылкасымова А.Е. и др. Алгебра: Учебник для 7 кл. общеобразоват. шк. / А.Е. Абылкасымова, Т.П. Кучер, З.А. Жумагулова, В.Е. Корчевский. – Алматы: Мектеп, 2017 – 286 с., ил.
2. Шыныбеков А.Н., Шыныбеков Д.А. Алгебра: Учебник для 7 кл. общеобразоват. шк. / А.Н. Шыныбеков, Д.А. Шыныбеков – Алматы: Атамұра. 2017 г. – 208 стр.
3. Теляковский С.А. Лекционные курсы НОЦ/ Математический институт им. В.А. Стеклова РАН (МИАН). – М.: МИАН, 2009 Вып. 11: Курс лекций по математическому анализу. Семестр I /– 212 с.
4. Мусайбеков Р.К. Уравнения и неравенства, содержащие знак модуля, уравнения и неравенства с параметрами. – Кокшетау, 2022, - 40 с.

УДК 372.857

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДОВ CLIL НА ЗАНЯТИЯХ ПО БИОЛОГИИ В ПОЛИЯЗЫЧНЫХ ГРУППАХ

Сафронова Наталья Михайловна

Кокшетауский университет им.Ш.Уалиханова

natalyasafronova@shokan.edu.kz

Аннотация: В статье обсуждается опыт использования технологии интегрированного обучения содержанию и языку (CLIL) при преподавании биологических дисциплин в полиязычных группах специальности Биология. Описывается структура занятий по антропологии и методы их проведения. Обсуждаются и анализируются результаты и трудности, связанные с внедрением технологии CLIL.

Ключевые слова: полиязычное обучение, биологические дисциплины, технология CLIL

USING CLIL METHODS IN BIOLOGY CLASSES IN MULTILINGUAL GROUPS

Annotation: The article discusses the experience of using integrated content and language learning (CLIL) technology in teaching biological subjects in multilingual groups specializing in Biology. The structure of anthropology classes and their methods are described. The results and difficulties associated with the implementation of CLIL technology are discussed and analyzed.

Keywords: multilingual education, biological disciplines, CLIL technology

КӨПТІЛДІ ТОПТАРДАҒЫ БИОЛОГИЯ САБАҚТАРЫНДА CLIL ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНУ

Аннотация: Мақалада биология мамандығының көптілді топтарында биологиялық пәндерді оқытуда мазмұн мен тілді интеграцияланған оқыту (CLIL) технологиясын қолдану тәжірибесі талқыланады. Антропология сабақтарының құрылымы және оларды өткізу әдістері сипатталған. CLIL технологиясын енгізуге байланысты нәтижелер мен қиындықтар талқыланады және талданады.

Түйінді сөздер: көптілді оқыту, биологиялық пәндер, CLIL технологиясы

Концепция языковой политики Республики Казахстан предполагает внедрение в образовательный процесс полиязычного обучения [1]. Оно рассматривается как важный компонент модернизации, позволяющий подготовить профессионалов международной квалификации с высоким уровнем конкурентоспособности. Перед педагогами стоит задача разработать эффективные методы обучения для выполнения этих амбициозных целей.

Исторически на севере Казахстана большая часть населения владеет двумя языками, поэтому трудности введения полиязычия в основном связаны со слабым владением английским языком [2]. На биологических специальностях ведение занятий на трех языках практикуется уже более пяти лет. Основной проблемой полиязычного обучения по биологическим дисциплинам на английском языке является разный языковый уровень студентов. В группе могут быть студенты как с высоким уровнем знаний, так и очень посредственным. Это ограничивает возможности подачи лекционного материала и его усвоения. В связи с этим, для повышения результативности занятий внедрялись применялись элементы технологии CLIL.

Суть методики CLIL заключается в объединении двух процессов: обучению языку и освоению учебного материала по дисциплине [3]. Основным требованием при изучении языка в пределах дисциплины является так называемые 4 «C»: *Content, Communication, Cognition, Culture* [3]. С одной стороны, студенты должны приобрести знания непосредственно по предмету в рамках рабочей программы (*Content*), с другой – научиться обсуждать учебный материал и анализировать его на английском языке (*Communication, Cognition*), и также важен культурный компонент, необходимый для развития межкультурного общения и толерантности. Таким образом, технология CLIL предполагает совершенствование языковых навыков и умений и в то же время расширяет межкультурные знания и способствует развитию критического мышления у учащихся [4].

Элементы технологии CLIL применялись по дисциплине «Антропология». Антропология на английском языке велась у студентов специальности Биология на 3м курсе. Полиязычная группа состояла из 11 человек. На занятиях использовали различные методы подачи материала в виде упражнений, такие как *Filling the gaps* – заполнение пропусков в предложениях, сканирование текста, яичница-болтуня – составить предложение из набора слов, *scaffolding*, тесты *True or False*, составление диаграммы связей (*mind-map*).

В начале занятий студенты знакомились с новыми терминами на трех языках, русском, казахском и английском, что помогало расширить словарный запас. Кроме того, большинство студентов пользуется переводчиками при чтении текста. Такой подход позволяет направить студента самостоятельно переводить тексты. В качестве примера можно привести занятие по теме «Human skin». Студенты должны были научиться описывать строение кожи, ее функции, а также роль пигментации кожи в жизни человека. При описании кожи требовалось дать характеристику каждому слою: из каких клеток или

структур состоит, какие функции выполняет. Представлялось важным напомнить студентам какие глаголы описывают те или иные функции. Для этого необходимо было выяснить предыдущий уровень знаний и активировать их. В начале занятия был проведен брайн-сторминг (какие функции выполняет кожа? Какими глаголами можно их обозначить?) и небольшое задание – вставить соответствующие глаголы в предложения (Filling the gaps). Благодаря этим заданиям студенты должны были вспомнить и запомнить основные глаголы, необходимые для составления описания.

Учитывая, что студенты имеют разный тип памяти для запоминания новых терминов и их произношения использовали различные подходы. На занятии «Human skin» сначала преподаватель описывал строение кожи по рисунку, обсуждая его со студентами на двух, трех языках. Затем демонстрировалось видео для запоминания произношения терминов. После просмотра шло обсуждение увиденного и повтор произношения слов. Закрепление этих знаний происходило с помощью задания – сканирования текста. Студенты сканировали текст, заполняли таблицу, выписывали незнакомые слова и термины. Таблица была призвана дополнительно структурировать их знания, студенты должны были запомнить определенную последовательность.

На занятиях также отработывались навыки по использованию определенной лексики и грамматики английского языка. Например, при изучении соматотипов человека студенты учились использовать сравнительные формы при обсуждении особенностей строения своего тела и тела своих одноклассников. Тема, связанная с эволюцией человека требовала знаний по использованию различных форм глаголов. Следует отметить, что у студентов плохо были развиты навыки сравнения и на родном языке. Сравнение, по их мнению, заключалось в перечислении характеристик сравниваемых объектов. Использование фразеологических оборотов на английском языке улучшило не только языковой навык, но и понимание, что такое сравнение вообще. Такая же проблема возникла при описании строения кожи человека. Большинству студентов было проще называть слои кожи бессистемно и не построив полноценного предложения. После соответствующей подготовки ситуация улучшилась, но некоторым учащимся было сложно осмыслить такой подход.

Дисциплина Антропология дает возможность знакомиться с особенностями строения тела отдельных индивидуумов, представителей различных рас, также обсуждать традиции различных культур. Поэтому студенты осваивали фразеологические обороты английского языка, которые можно использовать при обсуждении той или иной темы. Такие как: *In my opinion, I consider that. I think that.....because of, и т.д.* Предварительная оценка знаний студентов показала, что они в основной массе знают значение вводных слов и в какой части обсуждения их ставить. Затруднения наблюдались только у двух студентов. Однако, при обсуждении тех или иных вопросов, возникала необходимость напоминания об их использовании. Рефлексия также показала, что у студентов основные затруднения вызвало начало и завершение обсуждений или описаний, и использование вводных слов.

После выполнения заданий с использованием методов CLIL отмечалось улучшение языковых навыков, часть студентов стала более уверенно говорить на английском языке. Отмечалось и повышение уровня усвоения материала. Однако, остались проблемы, которые были связаны не только языком, но и общим уровнем критического мышления.

Положительное влияние методов CLIL на процесс обучения биологии отмечается в ряде работ [4-6]. Большинство обучающихся отмечают, что различные типы задач делают обучение интересным и эффективным, а также способствуют формированию навыков коммуникации.

Таким образом, в целом использование технологии CLIL на занятиях в полиязычных группах несомненно положительно сказалось на их эффективности. Студенты более активно вовлекаются в процесс обучения. Однако, с нашей точки зрения, эта мера вынужденная, поскольку требует затрат времени на дополнительное обучение студентов языку и уменьшения объемов учебного материала, что снижает уровень подготовки.

Список литературы

1. Сейтханова А. К., Казангапова Л. К., Дуан А. Ж. Внедрение полиязычия в систему образования Казахстана // *Grand Altai Research & Education*. 2016. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vnedrenie-poliyazychiya-v-sistemu-obrazovaniya-kazahstana> (дата обращения: 26.03.2025).
2. Чан Динь Лам Полиязычное образование – важная стратегия развития Казахстана // *Успехи современного естествознания*. 2013. № 7. С. 130-132; URL: <https://natural-sciences.ru/ru/article/view?id=32605> (дата обращения: 26.03.2025).
3. Hidalgo D.R. CLIL (Content and Language Integrated Learning) Methodological Approach in the Bilingual Classroom: A Systematic Review / D.R. Hidalgo, D. Ortega-Sanchez // *International Journal of Instruction*. — 2023. — Vol 16. — No 3. <https://doi.org/10.29333/iji.2023.16349a>
4. Нартаева, М., Жылысбаева А., & Рысбаева Г. (2024). Влияние технологии CLIL на профессиональную компетентность будущих учителей биологии. *Вестник КазНУ. Серия педагогическая*, 78(1), 154–164. <https://doi.org/10.26577/JES20247801013>
5. Сатаев М. Т., Избасарова Р. Ш., Нури Б. Практическое применение CLIL - технологии при обучении биологии// *Перспективные направления исследований проблем биологического и экологического образования в условиях современных вызовов*. – 2023. - С.266-270. <https://rep.herzen.spb.ru/publication/672>
6. Иманахметова Ж.А., Кабиева С.Ж., Байтемирова М.Ж. Эффективность применения элементов методики CLIL на уроках биологии// *Вестник Карагандинского университета, серия Педагогика*, 2024, т.29, 4 (116), с. 210-219 <https://doi.org/10.31489/2024Ped4/210-219>

УДК/ББК

519.101; 514.01

КОМБИНАТОРНЫЕ ЗАДАЧИ В СТЕРЕОМЕТРИИ

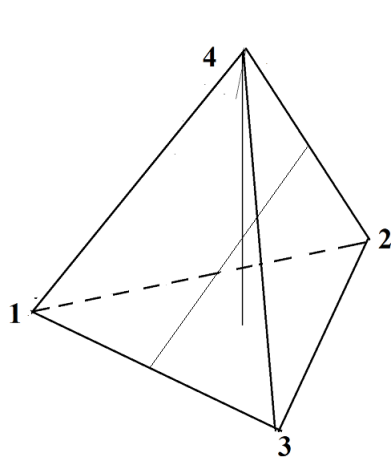
Сейтенова Б. М.

Научный руководитель: **Байсалов Е. Р.**, кандидат физика-математических наук,
доцент, кафедра Алгебры и геометрии

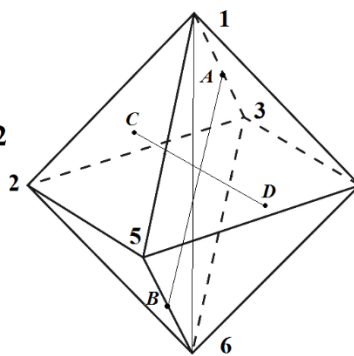
Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилева, Астана

seytenov@mail.ru

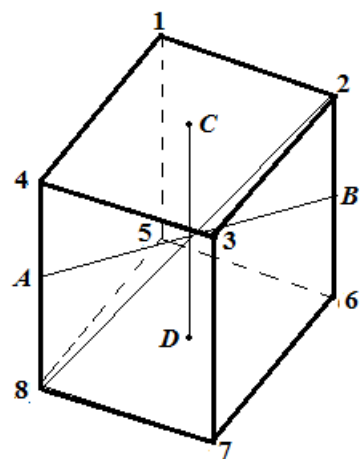
Задача. Сколькими различными способами можно раскрасить грани правильного многогранника так, чтобы смежные грани окрашивались в разные цвета? Два способа считаются совпадающими, если многогранник можно перевести в себя движением в себя как твердого тела. Известно, что существует 5 правильных многогранников: а) тетраэдр; б) куб; в) октаэдр; г) додекаэдр; д) икосаэдр. Иногда правильные многогранники называются платновыми телами.

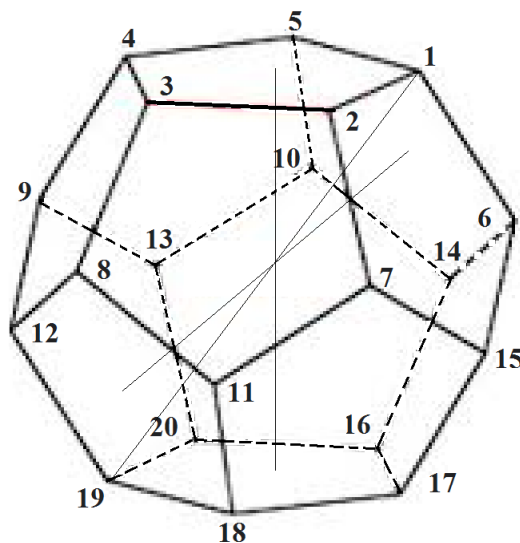
тетраэдр

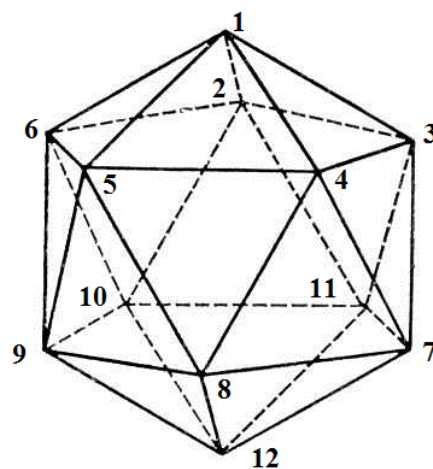
куб

октаэдр

додекаэдр

икосаэдр

Решение. Перевод многогранника в себя как твердого тела можно осуществить поворотами вокруг какой-то оси. Обычно имеется три вида таких осей: 1) высота, опущенная из вершины многогранника на противоположную грань; 2) диагональ, соединяющая середины противоположные вершины; 3) отрезок, соединяющий середину противоположных ребер.

а) Тетраэдр имеет 4 грани, 4 вершины и 6 ребер. Четыре грани можно раскрасить 4! способами. Пусть вершины тетраэдра обозначены 1, 2, 3, 4. Перевод тетраэдра в другой движением тетраэдра как твердого тела можно осуществить поворотами вокруг какой-то оси. Имеется три вида поворотов тетраэдра.

1) Нетождественные повороты вокруг высоты, опущенной из вершины тетраэдра на основание тетраэдра на 120° и на 240° . Имеется 4 высоты, поэтому число таких нетождественных поворотов равно 8.

2) Повороты на 180° вокруг отрезка, соединяющего середины противоположных ребер тетраэдра. Тетраэдр имеет 3 пары противоположных ребер, поэтому имеется 3 таких поворота.

В итоге имеем 12 поворотов, включая тождественный. При каждом повороте раскраска сохраняется. Поэтому число способов раскраски равно $4! : 12 = 2$.

б) Куб имеет 6 граней, 8 вершин и 12 ребер. Пусть вершины куба обозначены числами от 1 до 8. Для куба имеются три вида поворотов.

1) Повороты вокруг отрезка, соединяющих середины противоположных граней, например, вокруг отрезка CD , где A и B – середины граней (1, 2, 3, 4) и (5, 6, 7, 8) соответственно. Вокруг этой оси имеются три нетождественных поворота на углы 90° , 180° и 270° . Число противоположных граней куба 3, поэтому имеется 9 таких поворотов.

2) Повороты относительно диагоналей, соединяющих противоположные вершины куба, например, диагонали (2, 8).. В каждом случае имеем нетождественные повороты на 120° и 240° . Число противоположных вершин куба равно 4, поэтому таких поворотов равно 12.

3) Повороты на 180° вокруг отрезка, соединяющего середины противоположных ребер, например, отрезка AB , соединяющего середины противоположных ребер (4, 8) и (2, 6). Имеются 6 пар противоположных ребер. Имеется 6 пар противоположных ребер куба, поэтому имеется 6 таких поворотов.

В результате получаем $9 + 8 + 6 + 1 = 24$ поворотов куба, включая тождественный поворот.

При каждом повороте раскраска граней куба не меняется, поэтому имеется $6! : 24 = 30$ раскрасок.

в) Октаэдр имеет 8 граней, 6 вершин и 12 ребер. Восемь граней октаэдра в 8 цветов можно раскрасить $8!$ способами. Обозначим вершины октаэдра числами от 1 до 6. Имеются 3 вида поворотов октаэдра.

1) Повороты вокруг отрезка, соединяющего противоположные вершины октаэдра, например, отрезка (1, 6). В этом случае имеется 3 нетождественных поворота на углы 90° , на 180° и 270° вокруг оси (1, 6). Так как имеется 3 пары противоположных вершин, то имеется $3 \cdot 3 = 9$ таких нетождественных поворотов.

2) Повороты вокруг отрезка, соединяющего середины противоположных ребер, например, отрезка AB , середины ребер (1, 3) и (5, 6). В этом случае имеется 1 нетождественный поворот на 180° вокруг этого отрезка. Так как имеется 6 пар таких ребер, то имеется 6 таких нетождественных поворотов.

3) Повороты вокруг отрезка, соединяющего центры противоположных граней, Например, отрезка CD , соединяющего центры противоположных граней (1, 3, 2) и (3, 4, 6). В данном случае имеется 2 нетождественных поворота на углы 120° и 240° . Так как октаэдр имеет 4 пары противоположных граней, то имеется $4 \cdot 2 = 8$ таких поворотов.

Всего октаэдр имеет $9 + 6 + 8 + 1 = 24$ поворота. В итоге имеется $8! : 24 = 1680$ способов раскраски.

г) У додекаэдра 12 граней, 20 вершин и 30 ребер. Додекаэдр имеет три вида поворотов. 1) Повороты вокруг отрезка, соединяющего центры противоположных граней, на 72° , 144° , 216° и 288° . Число таких осей равно 6, число таких поворотов равно $6 \cdot 4 = 24$. 2) Повороты вокруг отрезка, соединяющего противоположные вершины додекаэдра, на 120° и 240° . Число таких осей равно 10, число таких поворотов равно 20. 3) Повороты вокруг отрезка, соединяющего середины противоположных ребер додекаэдра, на 180° . Число таких осей равно 15, число таких поворотов равно 15.

В итоге имеем $24 + 15 + 20 + 1 = 60$ поворотов додекаэдра. Число всевозможных раскрасок граней додекаэдра равно $12!$, так как раскраски, полученные при повороте, считаются одинаковыми, то имеется $12! : 60 = 7983360$ раскрасок граней додекаэдра.

д) Число граней икосаэдра равно 20, вершин – 12, ребер – 30.

Все 20 граней можно закрасить $20!$ способами. Имеется три типа нетождественных поворотов. 1) Повороты вокруг отрезка, соединяющего противоположные вершины многогранника, на углы 72° , 144° , 216° , 288° . Примером такой оси может быть отрезок (1,

12). Число таких осей равно 6, поэтому число таких поворотов равно $6 \cdot 4 = 24$. 2) Повороты на 120° и 240° вокруг отрезка, соединяющего центры противоположных треугольников вида Δ и ∇ ., например, треугольников (5, 8, 9) и (2,3,11). Имеется 10 таких осей, следовательно, всего $10 \cdot 2 = 20$ таких поворотов. 3) Повороты на 180° вокруг отрезка, соединяющего середины противоположных ребер, например отрезков (9,8) и (2, 3). Число таких отрезков равно 15, поэтому число таких поворотов равно 15.

Число всех поворотов, включая тождественный, равно $24 + 20 + 15 + 1 = 60$. При каждом повороте раскраска не меняется, поэтому грани икосаэдра можно раскрасить $20! : 60 = 2075673600$ способами.

Литература

1. Алгебра: Учебник для 9 кл. общеобразоват. шк.: Часть 1. А. Е. Абылкасымова, Т. П. Кучер, В. Е. Корчевский, З. А. Жумагулова. – Алматы: Мектеп, 2019.
2. Алгебра и начала анализа. Учебник для 10 для естеств.-матем. направления общеобразоват. шк. Часть 1 / А. Е. Абылкасымова, Т. П. Кучер, В. Е. Корчевский, З. А. Жумагулова. – Алматы: Мектеп, 2019.
3. Солтан Г. Н. и др. Алгебра для учащихся 9 класса общеобразовательной школы + CD / Г. Н. Солтан, А. Е. Солтан, А. Ж. Жумадилова. – Кокшетау: Келешек-2030, 2019.
4. Алгебра: Учебник для 9 класса общеобразовательной школы. А. Н. Шыныбеков, Р. Н. Жумабаев. – Алматы: Атамұра, 2019.
5. Шыныбеков А. Н. и др. Алгебра и начала анализа: Учебник для 10 кл. общеобразоват. шк. ест.-мат. направления / А. Н. Шыныбекова, Д. А. Шыныбеков, Р. Н. Жумабаев. – Алматы: Атамұра, 2019.
6. Пак О. В. Алгебра и начала анализа: Учебник для учащихся 10 класса общеобразовательной школы общественно-гуманитарного направления. Ч. 1. / О. В. Пак, Д. Ардакулы, Е. В. Ескендинова. – Алматы: Алматыкітап баспасы, 2019.

УДК/ББК

519.101; 514.01

КОМБИНАТОРНЫЕ ЗАДАЧИ В СТЕРЕОМЕТРИИ 2

Сейтенова Б. М.

Научный руководитель: **Байсалов Е. Р.**, кандидат физико-математических наук,
доцент

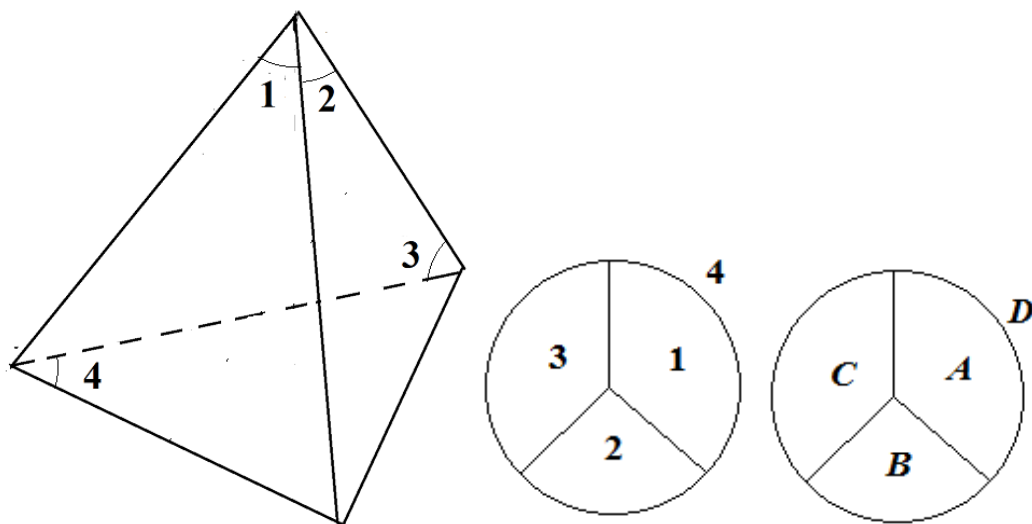
Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилева, Астана

seytenov@mail.ru

Задача. Грани правильного n -многоугольника можно выкрасить в n цветов. В какое минимальное число цветов можно выкрасить платоновы тела (тетраэдр, куб, октаэдр, додекаэдр, икосаэдр) так, чтобы смежные грани имели разные цвета?

Решение. а) Грани правильного тетраэдра обозначены числами от 1 до 4, первый рисунок.

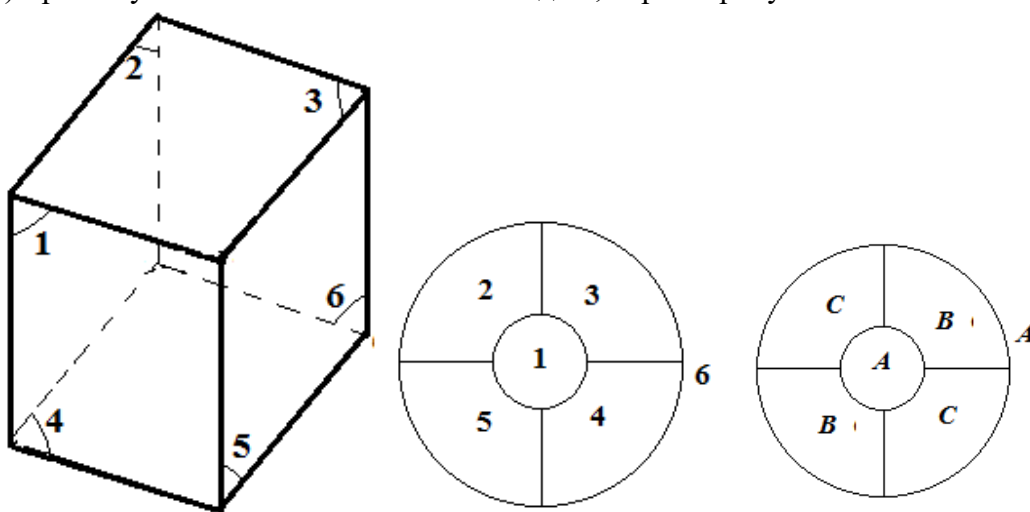

Будем смотреть на тетраэдр с вершины так, чтобы были видны грани 1, 2, 3, а четвертая грань была невидимой. На втором рисунке грани 1, 2, 3 изображены в виде части круга; грань 4 будет изображать бесконечная часть плоскости. При этом будет сохраняться отношение смежности между гранями.

Грани 1, 2, 3 нельзя закрасить в два цвета так, чтобы смежные грани были закрашены разными цветами. Грани тетраэдра можно закрасить только в 4 цвета: A, B, C, D , третий рисунок.

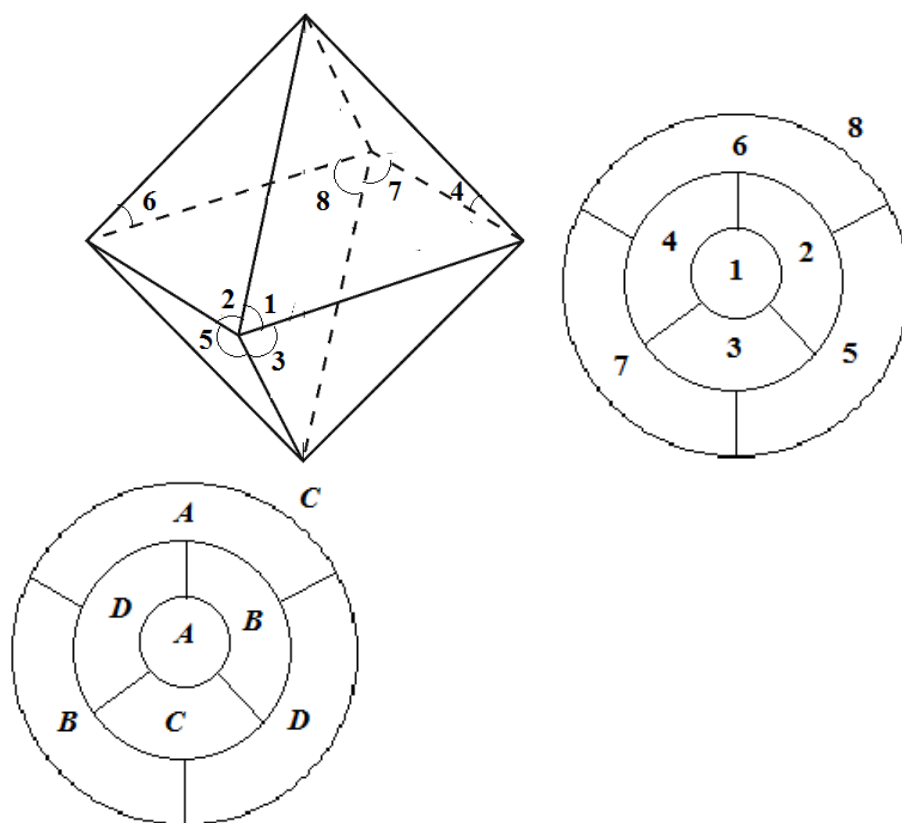
б) Грани куба обозначены числами от 1 до 6, первый рисунок.

Будем смотреть на куб со стороны грани 1 так, чтобы были видны грани 2, 3, 4, 5, а грань 6 была невидима. Изобразим грань 1 в виде круга, а грани 2, 3, 4, 5 в виде части кольца, а оставшаяся бесконечная часть плоскости будет изображать невидимую грань 6, второй рисунок.

Закрасим грань 1 в цвет A . Грани 2, 3, 4, 5 можно закрасить в два цвета B, C , отличные от A . Тогда грань 6 можно закрасить в цвет A , третий рисунок. Так что грани куба можно закрасить в 3 цвета.

в) Грани октаэдра обозначены числами от 1 до 8, первый рисунок.

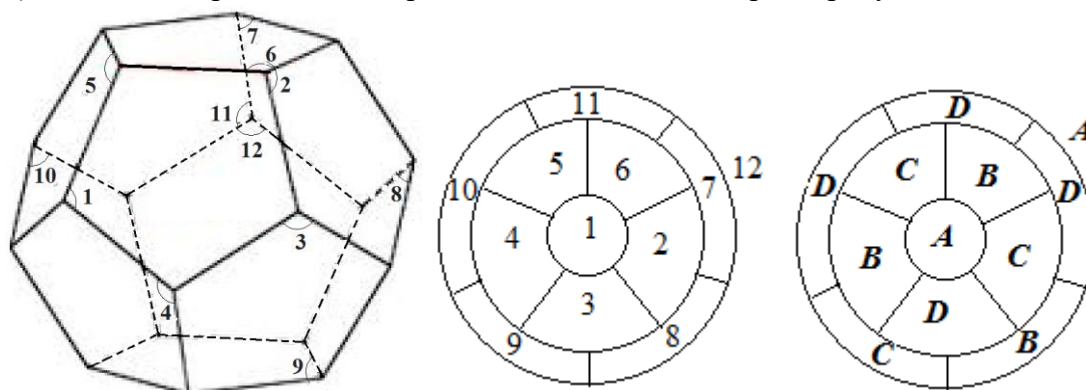

На втором рисунке грань 1 обозначим кругом. Кольцо I, состоящее из граней 2, 3, 4, смежных с гранью 1. Кольцо II состоит из граней 5, 6, 7, смежных с гранями кольца I. Оставшаяся бесконечная часть плоскости обозначает грань 8.

Грань 1 закрасим в цвет *A*.. Кольцо II состоит из граней нельзя закрасить двумя цветами, отличными от *A*. Потребуется третий цвет. Одно из решений приведено на третьем рисунке.

Так что грани октаэдра можно закрасить в 4 цвета.

г) Обозначим грани додекаэдра числами от 1 до 12, первый рисунок.

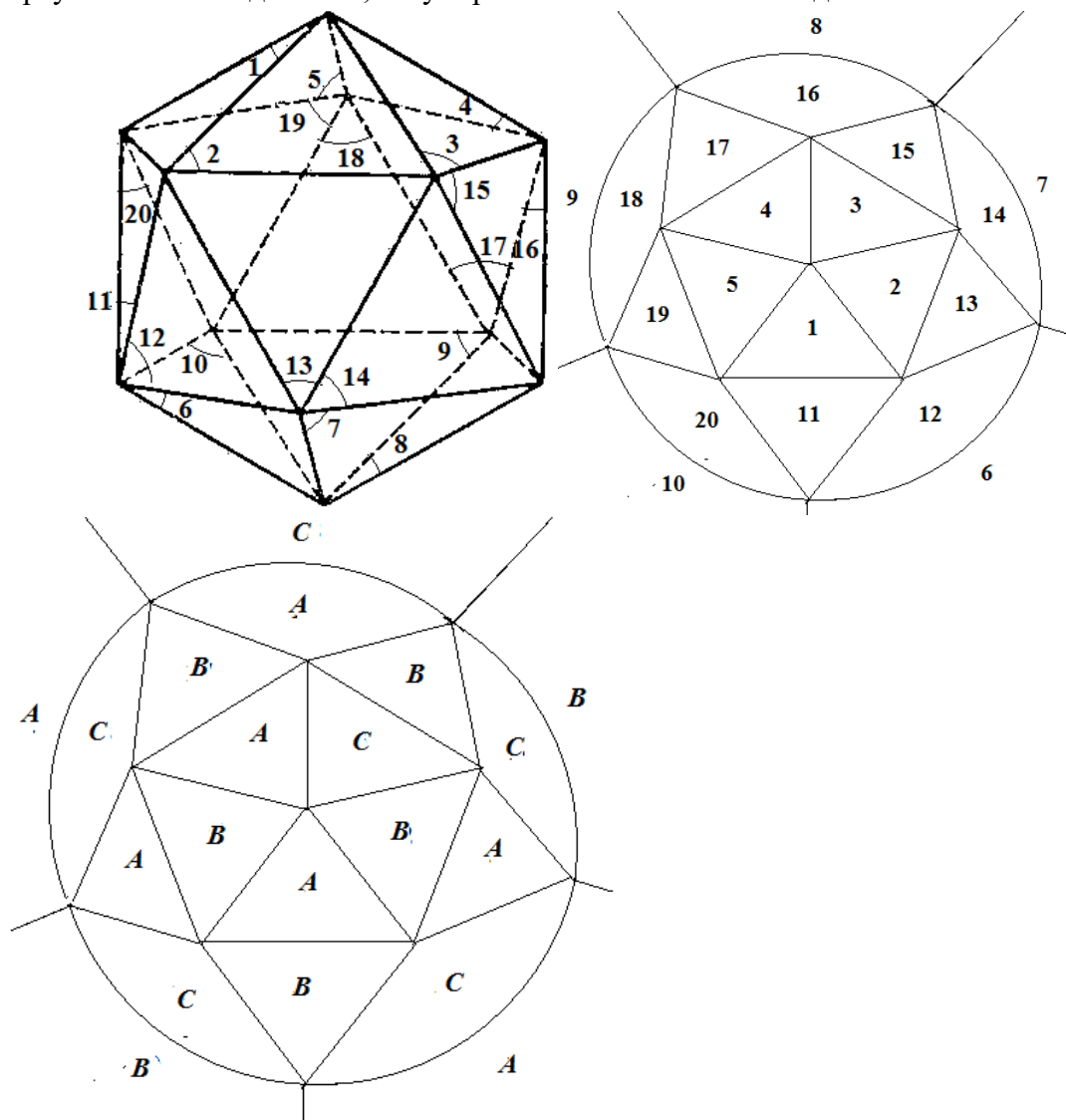

На втором рисунке грань 1, изображена в виде круга. Этот круг охватывает кольцо I, содержащее грани 2, 3, 4, 5, 6, смежные грани 1. Затем идет кольцо II, содержащее грани 7, 8, 9, 10, 11, смежные граням кольца I. Вся остальная часть плоскости означает невидимую грань 12, второй рисунок.

Закрасим грань 1 в цвет *A*. Грани кольца I (грани 2, 3, 4, 5, 6) нельзя раскрасить в два цвета, отличные от цвета *A*. Требуется три цвета *B*, *C*, *D*. Грани додекаэдра можно раскрасить в 4 цвета *A*, *B*, *C*, *D*, см. например, третий рисунок.

д) Обозначим грани икосаэдра числами от 1 до 20, рисунок ниже. Верхний купол состоит из пяти треугольников 1, 2, 3, 4, 5 вида Δ . Нижний купол состоит из пяти

треугольников 6, 7, 8, 9, 10 вида ∇ . Между ними пояс из пяти чередующихся пар треугольников вида ∇ и Δ , занумерованных числами от 11 до 20.

Отношение смежности граней икосаэдра можно выразить следующей схемой, втором рисунке. Здесь грани 6, 7, 8, 9 не ограничиваются.

Грани 1, 2, 3, 4, 5 нельзя раскрасить в два цвета, требуется три цвета A , B , C . Минимальное число цветов для икосаэдра равно 3, на третьем рисунке.

Литература

1. Алгебра: Учебник для 9 кл. общеобразоват. шк.: Часть 1. А. Е. Абылкасымова, Т. П. Кучер, В. Е. Корчевский, З. А. Жумагулова. – Алматы: Мектеп, 2019.
2. Алгебра и начала анализа. Учебник для 10 для естеств.-матем. направления общеобразоват. шк. Часть 1 / А. Е. Абылкасымова, Т. П. Кучер, В. Е. Корчевский, З. А. Жумагулова. – Алматы: Мектеп, 2019.
3. Солтан Г. Н. и др. Алгебра для учащихся 9 класса общеобразовательной школы + CD / Г. Н. Солтан, А. Е. Солтан, А. Ж. Жумадилова. – Кокшетау: Келешек-2030, 2019.
4. Алгебра: Учебник для 9 класса общеобразовательной школы. А. Н. Шыныбеков, Р. Н. Жумабаев. – Алматы: Атамұра, 2019.

5. Шыныбеков А. Н. и др. Алгебра и начала анализа: Учебник для 10 кл. общеобразоват. шк. ест.-мат. направления / А. Н. Шыныбеков, Д. А. Шыныбеков, Р. Н. Жумабаев. – Алматы: Атамұра, 2019.

6. Пак О. В. Алгебра и начала анализа: Учебник для учащихся 10 класса общеобразовательной школы общественно-гуманитарного направления. Ч. 1. / О. В. Пак, Д. Ардакулы, Е. В. Ескендирова. – Алматы: Алматыкітап баспасы, 2019.

ГЕОМЕТРИЯНЫ БЕЙІНДІК ОҚЫТУДА ВЕБ-ҚЫЗМЕТТЕРДІ ҚОЛДАНУДЫҢ БІЛІМ САПАСЫНА ӘСЕРІ (7 ЖӘНЕ 9 СЫНЫПТАРДАҒЫ ТӘЖІРИБЕ)

Тансыкбаева Жанбота Кыдырбековна

Ғылыми жетекші: **Куттықожаева Шахарзат Нуртаевна**

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.

tanzhan12@mail.ru

Кіріспе (тақырыптың өзектілігі)

Қазіргі таңда білім беру жүйесінде цифрлық технологиялар мен интерактивті әдістерді пайдалану – оқу сапасын арттырудың негізгі бағыттарының бірі. Әсіресе математика мен геометрия сияқты пәндерде күрделі абстрактілі ұғымдарды меңгеруде визуализация құралдарының ролі зор. Дәстүрлі оқыту кезінде оқушылар геометриялық фигураларды тек оқулықтағы статикалық суреттер арқылы қабылдайды, бұл олардың кеңістіктік ойлауын толық дамытпауы мүмкін. **GeoGebra** және **Desmos** сынды динамикалық математика бағдарламалары оқушыларға фигуралар мен графиктерді өз қолымен құрып, жылжытып көруге мүмкіндік береді. Зерттеулер көрсеткендей, GeoGebra қолданылған бірлескен оқу ортасы 7-сынып оқушыларының геометриядан оқу жетістіктерін дәстүрлі оқытуға карағанда едәуір арттырған[1]. Демек, геометрия сабағында мұндай құралдарды пайдалану теориялық білімді тәжірибелік әрекетпен ұштастырып, білімнің берік сақталуына ықпал етеді[1].

Сонымен бірге, білім алушылардың пәнге қызығушылығын оятып, белсенділігін арттыруда ойын элементтерінің маңызы зор. **Kahoot**, **Quizizz** сияқты гамификацияланған (ойын түрінде) викториналар оқушыларды жарыса жауап беруге ынталандырып, сабақты көңілді әрі тартымды етеді. Ғылыми әдебиетте ойынға негізделген оқытудың оқушылардың оқу үдерісіне қатысуын және мотивациясын едәуір жоғарылататыны баса айтылады[2]. Мұндай жоғары ынталандыру оқушылардың материалды тереңірек меңгеруіне және өз бетінше іздену дағдыларының дамуына жағдай жасайды.

Зерттеу базасы мен әдістемесі

Зерттеу 7-сынып пен 9-сыныптың геометрия сабағында, профильдік бағыттағы оқу бағдарламасы аясында жүргізілді. Эксперименттік оқыту 2024–2025 оқу жылының үш тоқсанында іске асырылды. Әр сыныптағы оқушы саны шамамен 20 болды. 7-сынып оқушылары негізінен жасөспірімдерге арналған геометрияның бастапқы ұғымдарын жаңа әдістермен меңгерсе, 9-сынып оқушылары негізгі мектепті аяқтауға даярланатын болғандықтан, геометрияның күрделі тарауларын тереңдетіп оқыды. Зерттеу барысында келесі веб-қызметтер жүйелі түрде пайдаланылды:

- **GeoGebra** – геометриялық құрылымдар мен модельдерді интерактивті құруға арналған динамикалық математика бағдарламасы. GeoGebra арқылы оқушылар геометриялық салуларды (қиюшы жүргізу, бұрыш қақ бөлгіш салу, перпендикуляр тұрғызу т.б.) экранда орындап, фигуралардың қасиеттерін зерттеді. Бұл құрал теоремаларды көзбен көріп, эксперимент арқылы тексеруге мүмкіндік берді. Нәтижесінде оқушылардың кеңістіктік түсінігі мен логикалық ойлау қабілеті дами түсті.

• **Desmos** – онлайн графикалық калькулятор. Негізінен алгебралық функциялар графиктерін салуға арналғанымен, Desmos координаталық жазықтықтағы геометрия элементтерін көрсету үшін де қолданылды. 9-сыныпта шеңбер теңдеуі, түзу мен парабола графиктері сияқты тақырыптарды өткенде Desmos көмегімен фигураларды график тұрғызу әдісі арқылы талдау жасалды. Бұл оқушыларға алгебра мен геометрияны байланыстыра отырып, координаталық әдіспен есеп шығаруды меңгеруге көмектесті.

• **Kahoot** – сабақ соңында немесе жаңа тақырыпты бекіту кезеңінде қолданылған онлайн викторина платформасы. Мұғалім әр тақырып бойынша 5-10 сұрақтан тұратын тест дайындап, сынып оқушылары смартфон не компьютер арқылы Kahoot викторинасына қатысып отырды. Сұрақтар геометриялық анықтамалар, формулалар және қарапайым есептер түрінде болды. Оқушылар нәтижесі бірден пайыздық көрсеткішпен және рейтинг түрінде шыққандықтан, олар дұрыс жауап беруге және жылдамдық танытуға тырысты. Бұл бәсекелестік рух оқу мотивациясын жоғарылатты[2].

• **Quizizz** – Kahoot-қа ұқсас тағы бір ойын форматындағы білімді тексеру құралы. Quizizz платформасында әрбір оқушы өз құрылғысында сұрақтарға жауап беріп, уақыт аяқталған соң жалпы статистика экранда көрсетілді. Quizizz-тің ерекшелігі – әр оқушыға сұрақтардың келу тәртібі аралас түрде беріледі, яғни бірінің жауабын екіншісі көріп үлгермейді. Бұл әдіс оқушылардың жеке жұмыс жасау дағдысын және шынайы білім деңгейін анықтауды қамтамасыз етті. Гамификация элементтері (ұпай, лидерboard, марапат белгішелері) оқу үдерісін қызықты ететіні тәжірибе барысында расталды[2].

• **LearningApps** – мұғалімге дайын интерактивті тапсырмалар қорын ұсынатын және өздігімен тапсырма құрастыруға мүмкіндік беретін веб-қызмет. Геометрия сабағында LearningApps арқылы «фигуралар атын сәйкесінше суреттермен жұптастыру», «теоремалардың тұжырымдарын толықтыру», «формулаларды дұрыс сәйкестендіру» сияқты жаттығулар жасалды. 7-сыныпта бұрыш түрлерін (сүйір, доғал, тік) ажырату, үшбұрыштардың түрлерін сәйкестендіру сынды ойындар қолданылса, 9-сыныпта күрделірек – көпбұрыштардың бұрыштарын есептеу, шеңбер элементтерін белгілеу сияқты тапсырмалар енгізілді. Бұл платформаның артықшылығы – оқушы қате жауап берсе бірден байқап, түзеткенше әрекет жасай беруіне болады, осылайша өзі қателігінен үйренеді.

Пәндік мазмұн және тапсырмалар: 7-сыныптың профильдік геометрия курсына негізгі көңіл геометрияның іргелі ұғымдары мен салу есептеріне бөлінді. Мысалы, «Үшбұрыштар және олардың қасиеттері» тақырыбын өткенде оқушылар GeoGebra-да өздері әртүрлі үшбұрыштар салып, бұрыштарының қосындысын өлшеп көрді (барлық үшбұрышта 180° болатынын тәжірибе арқылы дәлелдеді). **Түзулердің параллельдігі** тақырыбында GeoGebra арқылы параллель екі түзу жүргізіп, айқыш және сәйкес бұрыштардың теңдігін интерактивті түрде бақылап, қорытынды жасады. Сондай-ақ, кейбір есептерді шығаруда дәстүрлі циркуль мен сызғышты қолданумен қатар, сол есепті GeoGebra-да орындап көріп, екі әдісті салыстыру жүргізілді. 7-сыныптағы есептер көбіне негізгі оқулықтан алынған стандартты тапсырмалар болса да, оларды цифрлық құралмен шешу оқушыларға жаңаша тәжірибе берді. Ал 9-сыныпта профильдік оқыту аясында бағдарлама күрделене түсті. **Шеңбер және оның элементтері** бөлімінде оқушыларға шеңбердің хорда, жанама, диаметр сияқты элементтерін интербелсенді көрсетіп, теоремаларды (мысалы, шеңбер шетінде тұрғызылған бұрыш туралы теорема) GeoGebra-ның көмегімен тексерту ұсынылды. **Ұқсастық және теңдік** тақырыптарында фигураларды түрлендіру (масштаптау, айналық бейнелеу) мысалдары қарастырылып, GeoGebra-да бір фигураны жылжыту арқылы оның басқа фигурамен қалай қабаттасатынын көрді. Бұдан бөлек, 9-сынып оқушыларына кейбір олимпиадалық деңгейдегі қызықты есептер де берілді, мысалы, үшбұрыш ішіндегі нүктелерге қатысты қиылыстар (Осындай есептерді GeoGebra арқылы жылжытып көргенде шешімін тезірек түсінді). Әрбір тақырып бойынша теорияны меңгергеннен кейін Kahoot немесе Quizizz арқылы жылдам тест өткізілді, ал үй тапсырмасына немесе қосымша жұмыста LearningApps сайтындағы дайын жаттығулар ұсынылды.

Үш тоқсан бойынша сапа көрсеткіштері мен өзгерісі

Эксперимент нәтижелерін бағалау үшін әр тоқсан аяқталған сайын 7 және 9-сыныптардағы геометрия бойынша үлгерім талданып, жоғарыда айтылған **білім сапасы** пайызбен есептелді. Зерттеу басталған бірінші тоқсанның соңында жақсы (4 немесе 5) бағаға оқыған оқушылардың үлесі 35% болды. Екінші тоқсанда бұл көрсеткіш 38%-ға көтерілді, ал үшінші тоқсан қорытындысында 41%-ға жетті. Яғни, үш тоқсанның ішінде білім сапасының жалпы өсімі +6 пайыздық пунктті құрады.

Үлгерім динамикасын тереңірек қарастырсақ, бірінші тоқсанда сыныптағы кейбір оқушылар жаңа әдіске үйрену кезеңінен өтті. Дегенмен бастапқы 35% деген көрсеткіш стандартты күтілетін деңгейден аса төмен емес, себебі профильдік сыныптарда әдетте күрделі тапсырмалар беріледі. Екінші тоқсанда оқушылардың көпшілігі цифрлық құралдарды қолдануға дағдыланып, геометриядан есеп шығару қабілеттерін жақсартып үлгерді – бұл аралық бақылау жұмыстары мен тоқсандық баға нәтижелерінен көрінді. Үшінші тоқсан соңында 41%-ға жеткен білім сапасы көрсеткіші эксперименттің оң нәтижесін айқындай түсті. Әсіресе бұрын орташа деңгейде ғана меңгеріп келген бірнеше оқушының нәтижелері жақсарып, жақсы бағаға қол жеткізгені байқалды.

Жалпы, жинақталған деректер веб-қызметтерді тұрақты пайдаланудың білім сапасына оң әсерін сандық түрде дәлелдеп отыр. Алынған 6%-дық өсім өте үлкен болмағанымен, үш тоқсан сияқты қысқа мерзім үшін елеулі жетістік деп бағалауға болады. Сапа көрсеткішінің өсуі оқушылардың геометрия пәнін игеру тиімділігінің артқанын және мотивациясының жоғарылғанын көрсетеді. Бұл нәтижелерді келесі оқу жылында да бақылап, ұзақ мерзімді әсерін бағалау маңызды болмақ.

Талдау мен қорытынды

Эксперименттік жұмыс нәтижесінде 7 және 9-сынып оқушыларының геометрия бойынша үлгерім сапасында **مثبت** өзгерістер анықталды. Ең бастысы – оқушылардың пәнге деген көзқарасы едәуір жақсарды. Сабақта GeoGebra мен Desmos-ты қолдану арқылы оқушылар бұрын қиындау көрінген кеңістік фигуралар мен теоремаларды өздігінен зерттеп, **логикалық ойлау** дағдыларын дамытты. Мысалы, GeoGebra-да бір шартқа сай фигура салып, екінші бір қасиеттің әрдайым орындалатынын көрген кезде (мысалы, шеңбер диаметріне тірелген бұрыштың 90° болуы), олар себеп-салдар байланысын түсінуге талпынды. Осындай тәжірибелік зерттеулер арқылы оқушылардың **логикалық ой қорыту** қабілеті күшейді деуге болады. Кейбір оқушылар тіпті GeoGebra-ны үйде өз бетімен орнатып, қосымша тапсырмалар орындауға қызығушылық білдіргені байқалды – бұл олардың пәнге құлшынысының артқанын көрсететін маңызды белгі.

Оқушылардың **белсенділігі** мен **қызығушылығының артуы** да айқын көрінді. Бұрынғы сабақтарда енжарлау отырған оқушылар Kahoot викториналарына қуана қатысып, жылдам жауап беру үшін жарысып отырды. Әр сабақ соңында “Келесі Kahoot қашан болады?” деп сұрайтын дәрежеге жетті. Бұл – тек ойын қызығы емес, білімді бекітудің де тиімді жолы болды, өйткені әр викторинадан кейін қателескен сұрақтарды бірге талқылап, дұрыс жауаптың не екендігін түсіндіріп отырдық. Нәтижесінде, оқушылар қателерінен сабақ алып, келесіде сол білімді дұрыс қолдануға тырысты. Quizizz арқылы үйде өздігінен бірнеше рет қайталап, баллдарын жақсартқан оқушылар да болды. Мұндай **қайталау мен бекіту** білімнің ұзақ мерзімге есте сақталуына көмектеседі. Шын мәнінде, ойын элементтерімен берілген тапсырмада оқушы қате жіберсе ренжімейді, керісінше оны түзеп, тағы да мәрте сынап көруге ынталанады – бұл психологиялық тұрғыдан қолайлы оқу ортасын қалыптастырады.

Сапалық талдау барысында мұғалім ретінде мен оқушылардың бір-бірімен өзара әрекеттесуінде де өзгеріс байқадым. GeoGebra-дағы қиын бір салуды бір оқушы істей алмаса, екіншісі келіп көмектесіп, бірге талқылап отырған жағдайлар жиілеп кетті. Яғни, **ынтымақтастық** пен өзара оқу көріністері пайда болды. 9-сынып оқушылары 7-сыныпқа кейде келіп, GeoGebra-ның кей мүмкіндіктерін үйретіп беріп жүрді (мәселен, өлшеу

құралдарын қолдану, координаталарды енгізу). Бұл әр сыныптағы балалардың дағдыларын нығайтып, бірлесіп оқу мәдениетін қалыптастырды.

Алынған нәтижелерді басқа зерттеулермен салыстырсақ, олар үйлесімді екенін көруге болады. Мәселен, шетелдік зерттеулерде де цифрлық құралдарды кіріктірген математика сабақтары оқушылардың академиялық жетістіктерін жақсартатыны көрсетілген[2][3]. АҚШ мектептерінде 6-8 сыныптарға арналған Desmos математика бағдарламасын қолдану жалпы математика үлгерімін айтарлықтай көтергені туралы мәлімет бар[3]. Сол сияқты, Түркияда жүргізілген тәжірибеде дәстүрлі әдіспен оқыған топ пен GeoGebra қолданған топтың нәтижелері салыстырылып, соңғысының жетістіктері жоғары болғаны анықталған [2]. Біздің жүргізген экспериментіміз де осы жаһандық үрдісті қуаттай түседі – заманауи веб-қызметтерді орынды пайдаланса, оқу сапасын арттыруға болады.

Дегенмен, кез келген жаңашыл әдісті енгізгенде оның кейбір қиындықтары мен шектеулерін ескеру керек. Талдау барысында байқағанымыз: барлық оқушы бірдей деңгейде технологияларды тез меңгеріп кете алмады. Кейбірінің үйінде интернет жоқ немесе әлсіз болуы, не құрылғының болмауы себепті, олар үй тапсырмасына арналған онлайн жаттығуларды орындай алмай қалатын жағдай кездесті. Сабақ үстінде де техникаға шамадан тыс көңіл бөліп, негізгі теориядан ауытқымау керектігін мұғалім үнемі қадағалап отырды. Мысалы, кейбір оқушылар GeoGebra-да фигураны әдемілеп бояуға, әртүрлі эффектілерді қолдануға көп уақыт жұмсап, есептің мазмұнын назардан тыс қалдырмақ қаупі болды. Сондықтан болашақта **веб-қызметтерді тиімді пайдалану теңгерімін** табу маңызды – бір жағынан қызықтырып, түрлендіріп отыру, екінші жағынан оқу мақсатынан ауытқымау.

Қорытындылай келе, 7 және 9-сыныптардағы геометрияны бейіндік оқыту үдерісіне GeoGebra, Desmos, Kahoot, Quizizz, LearningApps сияқты веб-қызметтерді жүйелі интеграциялау оқушылардың оқу нәтижелеріне оң әсер етті. Үш тоқсан бойындағы білім сапасының көрсеткіштері өсіп (35%-дан 41%-ға), оқушылардың пәнге қызығушылығы мен белсенділігі артқаны байқалды. Оқушылардың логикалық ойлау қабілеттерін дамытуға динамикалық геометрия құралдары зор мүмкіндік берсе, ал ынталандыру жағынан ойын элементтері жоғары нәтиже көрсетті. Бір тұрақты үздік оқушымен қатар, қалған оқушылардың да үлгерімі жақсарып, жалпы сынып деңгейі көтерілді.

Бұл зерттеу жұмысы аясында алынған тәжірибелік нәтижелер негізінде болашаққа мынадай ұсыныстар беруге болады:

- **Мұғалімдерге біліктілік арттыру:** Геометрияны және жалпы математиканы оқытуда цифрлық құралдарды қолдану бойынша арнайы тренингтер мен әдістемелік семинарлар ұйымдастырылса, көп әріптестер бұл тәжірибені өз сабақтарына енгізе алады. Әсіресе ауылдық жерлерде интернет мүмкіндігі шектеулі болса да, оффлайн версиядағы GeoGebra бағдарламасын үйрету тиімді болар еді.

- **Оқу бағдарламасына кіріктіру:** Бейіндік оқыту бағдарламаларына ресми түрде осындай веб-қызметтермен жұмыс жасау элементтерін қосу керек. Мысалы, әр сынып бойынша белгілі бір тарауды өткенде “GeoGebra-мен зертханалық жұмыс” сияқты тапсырма енгізу оқушылардың қызығушылығын арттырып, материалды жақсы меңгеруіне ықпал етер еді. Бұл қадам оқулық авторлары мен білім әдіскерлерінің назарында болуы тиіс.

- **Ұзақ мерзімді бақылау:** Осындай инновациялық әдістердің ұзақ уақыттық әсерін қадағалау үшін бірнеше жыл бойы мониторинг жүргізу қажет. Біздің тәжірибеміз үш тоқсанмен шектелді, ал егер оқушы 7-сыныптан 11-сыныпқа дейін жүйелі түрде осындай ортада оқыса, оның ұлттық бірыңғай тестілеу (ҰБТ) нәтижелеріне немесе жоғары білімдегі жетістіктеріне әсерін зерттеу – келесі қызықты мәселе.

- **Оқушылардың өздік жұмысы мен шығармашылығын ынталандыру:** Болашақта оқушылар тек дайын тапсырмаларды орындап қана қоймай, өздері де шығармашылық жобалар жасауы үшін бағыттау керек. Мысалы, GeoGebra-да шағын зерттеу жобасын (белгілі бір теореманың экспериментал дәлелі, не өмірден алынған геометриялық құбылысты модельдеу) қорғау, немесе Kahoot-та сыныптастарына өзі

сұрақтар жинағын құрастыру сияқты тапсырмалар беруге болады. Бұл олардың пәнге деген сүйіспеншілігін және шығармашылық әлеуетін дамытады.

Қорыта айтқанда, геометрия сабақтарында веб-қызметтерді тиімді қолдану – оқу сапасын арттырудың заманауи құралы ретінде өзін ақтайды деп сенімді түрде айтуға болады. Зерттеу нәтижесінде алынған деректер мен байқалған үрдістер соның дәлелі бола алады. Әрине, кез келген әдістеме сияқты, оны да сауатты түрде жоспарлап, дәстүрлі тәсілдермен үйлесімді қолданған абзал. Болашақта Қазақстанның барлық аймақтарындағы мектептерде цифрлық білім ресурстары кеңінен қолданылып, оқушылардың терең білім алуына және жан-жақты дамуына жағдай жасалады деп үміттенеміз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Birgin, O., & Topuz, F. *Effect of the GeoGebra software-supported collaborative learning environment on seventh grade students' geometry achievement, retention and attitudes. Journal of Educational Research*, 114(3), 2021 – (нәтижесінде GeoGebra қолданған топтың геометрия жетістігі жоғарылағаны анықталды).
2. Kabilan, M.K. et al. *Practices, purposes and challenges in integrating gamification using technology: A mixed-methods study on university academics. Education and Information Technologies*, 28(11), 2023 – (ойынға негізделген оқыту студенттердің белсенділігі мен ынтасын арттыратыны көрсетілген).
3. WestEd research. *Desmos Math 6-8 efficacy study*, 2023 – (Desmos қолданылған орта мектептерде математикадан жетістік көрсеткіштері жоғарылаған).
4. Игони́на А.А. «GeoGebra бағдарламасын геометрияны оқытуда қолдану» педагогикалық жобасы, 2018 – (геометрия пәні бойынша білім сапасын GeoGebra арқылы арттыру мақсаты қойылған).

УДК 37.01.51

МАТЕМАТИКА ЖӘНЕ СЫНИ ОЙЛАУ: ОҚУШЫЛАРДЫҢ АНАЛИТИКАЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ҚАЛАЙ ДАМУҒА БОЛАДЫ МАТЕМАТИКА И КРИТИЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ: КАК РАЗВИВАТЬ АНАЛИТИЧЕСКИЕ СПОСОБНОСТИ УЧЕНИКОВ MATHEMATICS AND CRITICAL THINKING: HOW TO DEVELOP ANALYTICAL SKILLS

Шабарова Дильмира Серикбаевна
"№1 мектеп-гимназия " КММ, Көкшетау қаласы
Шабарова Дильмира Серикбаевна
КГУ «Школа-гимназия №1», г.Кокшетау
Shabarova Dilmira Serikbaevna
MSI "Gymnasium School No. 1", Kokshetau
dilya_adok@mail.ru

Рахимжанов Бауыржан Насипұлы
Физика-математика ғылымдарының кандидаты
Ш. Уалиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.
Рахимжанов Бауыржан Насипович
Кандидат физико-математических наук
Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г.Кокшетау
Rakhimzhanov Bauyrzhan Nasipovich

Аңдатпа. Оқушылардың сыни ойлау және аналитикалық қабілеттерін дамыту білім берудің маңызды мақсаты болып табылады, әсіресе математиканы оқыту контекстінде. Математика проблемаларды шешуге логикалық және құрылымдық көзқарасты қалыптастыруға ықпал етеді, бұл ақпаратты талдау, дәлелдер құру және негізделген шешімдер қабылдау қабілетінің дамуына тікелей әсер етеді. Математикалық білімді білімнің басқа салаларымен біріктірудің маңыздылығына, сондай-ақ мұғалімнің математиканы үйретіп қана қоймай, оқушылардың есептерді шешуге жүйелі және сыни тұрғыдан қарау қабілетін дамытатын тәлімгер ретіндегі рөліне ерекше назар аударылады. Интерактивті оқыту құралдары мен жобалық қызметті пайдалану сияқты заманауи білім беру технологиялары да аналитикалық ойлауды қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Осылайша, математиканы сыни ойлауды дамыту құралы ретінде қолдану оқушыларға пәнді игеріп қана қоймай, сонымен қатар сыни ойлауды дамытатын дағдыларды қалыптастыруға көмектеседі.

Кілт сөздер: математикалық ойлау, сыни ойлау, аналитикалық қабілеттер, есептерді шешу, логикалық ойлау, ойлау дағдыларын дамыту, логика және жүйелілік, проблемаларды шығармашылық шешу, стандартты емес есептер.

Аннотация. Развитие критического мышления и аналитических способностей у учеников является важнейшей целью образования, особенно в контексте преподавания математики. Математика способствует формированию логического и структурированного подхода к решению проблем, что напрямую влияет на развитие умения анализировать информацию, выстраивать аргументы и принимать обоснованные решения.

Особое внимание уделяется важности интеграции математических знаний с другими областями знаний, а также роли преподавателя как наставника, который не просто обучает математике, но и развивает у учеников умение системно и критически подходить к решению задач. Современные образовательные технологии, такие как использование интерактивных средств обучения и проектной деятельности, также играют ключевую роль в формировании аналитического мышления.

Таким образом, использование математики как инструмента для развития критического мышления помогает школьникам не только осваивать предмет, но и формировать навыки, которые будут полезны в жизни и других областях обучения.

Ключевые слова: математическое мышление, критическое мышление, аналитические способности, решение задач, логическое мышление, развитие навыков мышления, логика и последовательность, креативное решение проблем, нестандартные задачи.

Annotation. The development of students' critical thinking and analytical abilities is an essential goal of education, especially in the context of teaching mathematics. Mathematics contributes to the formation of a logical and structured approach to problem solving, which directly affects the development of the ability to analyze information, build arguments and make informed decisions. Special attention is paid to the importance of integrating mathematical knowledge with other fields of knowledge, as well as the role of the teacher as a mentor who not only teaches mathematics, but also develops students' ability to systematically and critically approach problem solving. Modern educational technologies, such as the use of interactive learning tools and project activities, also play a key role in the formation of analytical thinking. Thus, using mathematics as a tool for developing critical thinking helps students not only master the subject, but also form skills that

Keywords: mathematical thinking, critical thinking, analytical abilities, problem solving, logical thinking, development of thinking skills, logic and consistency, creative problem solving, non-standard tasks.

Математика занимает важное место в образовательных системах по всему миру. Это не только предмет, связанный с числами и вычислениями, но и дисциплина, способствующая развитию аналитического, логического и критического мышления. В современном обществе, где информационные технологии играют ключевую роль, способность к аналитическому и критическому осмыслению информации становится важным навыком, который способствует успеху не только в учебе, но и в жизни.

Критическое мышление помогает ученикам анализировать информацию, делать обоснованные выводы и принимать осознанные решения. В свою очередь, математика, с ее строгими логическими структурами, представляет собой идеальный инструмент для развития этих навыков. Математические задания требуют от учеников не только нахождения правильного ответа, но и глубокой проработки проблемы, поиска оптимальных путей решения и способности аргументировать свои выводы.

Значение критического мышления в образовании

Критическое мышление — это способность размышлять о проблемах, анализировать факты и информацию, выявлять логические связи и строить аргументы. Это навыки, которые необходимы для правильного восприятия окружающего мира, анализа различных ситуаций и принятия осознанных решений. Критическое мышление включает несколько компонентов, таких как способность:

- анализировать и систематизировать информацию;
- выдвигать гипотезы и проверять их;
- делать выводы на основе объективных данных;
- оценивать различные точки зрения и проверять их достоверность.

Развитие этих навыков особенно важно в условиях информационного общества, где огромное количество данных требует от человека умения фильтровать, интерпретировать и принимать решения, опираясь на факты и доказательства. В этом контексте математика играет ключевую роль, поскольку она формирует у учащихся системное и логическое мышление, помогает вырабатывать навыки решения задач и поиска оптимальных решений [1, с.98].

Математика как инструмент развития аналитических способностей

Математика способствует развитию аналитических способностей у учеников, поскольку она учит их мыслить логически, строить доказательства и решать проблемы. Задачи, которые ученики решают в рамках математических курсов, требуют не только вычислений, но и применения различных стратегий для нахождения решений. В этом процессе ученики развивают критическое мышление, что играет важную роль в их дальнейшем обучении и жизни.

1. Логика и последовательность

Один из ключевых аспектов математики, который способствует развитию аналитических способностей, — это логика. Математика учит следовать четким и строгим логическим шагам, что является важным элементом критического мышления. Например, при решении уравнений или задач на прогрессии ученики должны соблюдать строгость и последовательность в своих действиях. Это развивает внимание к деталям и способность думать заранее о каждом шаге.

Математика помогает ученикам осознавать важность логической последовательности, потому что даже малейшее отклонение от правильного порядка действий может привести к неверному результату. Эта способность быть последовательным в рассуждениях и проверять каждый шаг имеет важное значение не

только в учебе, но и в повседневной жизни, когда человек принимает решения, основываясь на логике и последовательности [2, с158].

2. Решение проблем

Математика — это искусство решения проблем. Она учит не только находить ответы, но и вырабатывать стратегии для их нахождения. Математические задачи требуют от учеников умения анализировать ситуацию, выбирать правильный метод решения и проверять полученные результаты. Например, задача по теории вероятностей или по геометрии может иметь несколько путей решения, и выбор правильного пути является ключевым элементом аналитического мышления.

При решении задач учащиеся часто сталкиваются с ситуациями, которые требуют нестандартных решений, что способствует развитию гибкости мышления. Они учат учеников не заикливаться на одном подходе, а рассматривать проблему с разных сторон, анализировать возможные варианты решений.

3. Абстрактное мышление

Математика требует от учеников способности работать с абстракциями. Концепции, такие как переменные, функции, множества, геометрические объекты и т. д., являются абстрактными и требуют от учащихся способности мыслить вне конкретных примеров и реальных объектов. Это помогает развивать абстрактное мышление, которое является важным элементом критического мышления.

Например, понятие переменной в алгебре или функция в математическом анализе — это абстрактные идеи, которые требуют от учеников способности работать с символами и моделями. Абстрактное мышление помогает ученикам решать задачи, которые не имеют явного, визуального решения, а также анализировать более сложные проблемы, выходящие за рамки привычных реальных ситуаций [3, с.40].

4. Самостоятельность и уверенность

Математика также помогает развить у учеников самостоятельность в решении задач. Решая задачи, ученики учат принимать решения самостоятельно, проверять свои результаты и корректировать ошибки. Этот процесс учит уверенности в своих силах, поскольку каждая ошибка или трудность становится шансом для улучшения и понимания материала.

Способность работать самостоятельно и проверять результаты развивает не только математическое мышление, но и навыки самоанализа и самоконтроля. Это важные навыки, которые позволяют ученикам не только успешно учиться, но и принимать осознанные решения в жизни.

5. Анализ и проверка решений

Математика учит не только находить решения, но и проверять их. После того как решение задачи найдено, важно убедиться, что оно правильно и логично. Эта практика проверки результатов является важной частью аналитического мышления. Она учит учеников критически относиться к своим выводам, задавать себе вопросы о точности решений и аргументировать их правильность.

Примером может служить проверка решения уравнения или доказательства теоремы. При решении таких задач важно быть внимательным и аккуратным, чтобы не пропустить ошибки. Этот процесс способствует развитию критического отношения к собственным выводам и способствует формированию аналитических навыков [4, с.35].

Методы развития критического мышления через математику

Для того чтобы эффективно развивать критическое мышление у учеников через математику, необходимо применять разнообразные методы обучения, которые способствуют глубокому осмыслению и анализу материала [5, с.17].

1. Интерактивные методы обучения

Использование интерактивных методов обучения помогает ученикам не только получать знания, но и активно участвовать в процессе их усвоения. Обсуждения

математических идей в группе, решение проблем через проектную деятельность или мозговые штурмы способствуют развитию критического мышления. Работая в группе, ученики учат друг друга, проверяют и оценивают свои гипотезы, что помогает им не только закреплять знания, но и развивать навыки анализа и аргументации.

2. Нестандартные задачи

Для развития аналитических способностей важно предложить ученикам задачи, которые выходят за рамки стандартных учебных упражнений. Это могут быть проблемы с открытым концом, которые требуют разных подходов к решению. Такие задачи способствуют развитию творческого мышления, так как ученики должны находить несколько вариантов решения и анализировать их.

3. Использование технологий

Цифровые инструменты и программное обеспечение могут значительно расширить возможности для обучения. Визуализация математических объектов, интерактивные платформы для решения задач или использование математических симуляторов помогают ученикам лучше понять абстрактные концепции и применить их на практике. Эти инструменты создают новые возможности для развивающего обучения и помогают вовлечь учащихся в процесс мышления [6, с.74].

4. Обсуждение решений

Обсуждение решений задач является важной частью математического обучения. Когда учащиеся делятся своими мыслями и подходами к решению задачи, это помогает развивать у них умение анализировать и оценивать различные способы решения. Также это учит воспринимать конструктивную критику и искать пути улучшения собственных решений.

5. Проектная работа

Задания, основанные на проектном методе, позволяют ученикам применять математику к реальным задачам. Создание математических моделей для решения жизненных проблем, таких как анализ данных или оптимизация процессов, помогает развивать критическое мышление и творческий подход к решению проблем.

6. Решение задач высокой сложности

Включение в учебный процесс задач повышенной сложности помогает ученикам научиться терпению, вниманию к деталям и методичному подходу. Эти задачи требуют от учащихся поиска неочевидных решений, что развивает аналитические способности и умение критически оценивать различные подходы [7, с.115].

Математика является неотъемлемым инструментом для развития критического мышления и аналитических способностей учеников. Через решение математических задач, построение логических доказательств и работу с абстракциями учащиеся не только осваивают теоретические знания, но и учатся мыслить логично, структурированно и критически. Развивая навыки аргументации и само коррекции, они становятся более уверенными в принятии обоснованных решений и анализе информации.

Внедрение математических методов в образовательный процесс помогает учащимся не только глубже понять мир чисел, но и формировать жизненно важные навыки, такие как умение решать проблемы, мыслить нестандартно и аргументировать свою позицию. Эти навыки становятся основой для успешной учебы, профессиональной деятельности и полноценной социальной жизни.

Таким образом, математика и критическое мышление — это не просто инструменты для решения конкретных задач, но и важные аспекты общего развития личности. Важно, чтобы современное образование продолжало активно использовать математические методы для формирования у учеников способности к глубокому и всестороннему анализу, что поможет им быть успешными в любой сфере жизни.

Литература

1. Абилов, К. М. Развитие математических способностей школьников в условиях модернизации образования / К. М. Абилов. — Алматы: Издательство КазНУ, 2018. — 210 с.
2. Зубарева, Л. С. Теория и практика развития аналитического мышления у школьников / Л. С. Зубарева. — Москва: Просвещение, 2019. — 312 с.
3. Калиев, А. Н. Математика и её роль в развитии когнитивных способностей учеников / А. Н. Калиев. — Астана: Наука и образование, 2021. — 224 с.
4. Молдабекова, Ж. А. Развитие критического мышления через математические задачи в старших классах / Ж. А. Молдабекова. — Алматы: Издательство Академия, 2017. — 180 с.
5. Мухамедьярова, Г. В. Методы преподавания математики в контексте критического мышления / Г. В. Мухамедьярова. Караганда: Карагандинский университет, 2019. — 150 с.
6. Шенк, С. В. Развитие логического мышления и аналитических способностей у школьников на уроках математики / С. В. Шенк. — Москва: Академия, 2021. — 185 с.
7. Юсупова, Г. Ш. Современные методы и технологии в обучении математике: развитие критического мышления и творческих способностей / Г. Ш. Юсупова. — Алматы: Қазақстан, 2020. — 220 с.

ҒТАМР 14.35.09

ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУДА STEM ТЕХНОЛОГИЯСЫН ИНТЕГРАЦИЯЛАУ

Н.Н. Шуюшбаева, PhD, қауымдастырылған профессор
Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.
nn_shuish@mail.ru

Д.Қ. Шаханов, жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Ақмола облысы білім басқармасының Көкшетау қаласы бойынша білім бөлімі, №7
жалпы білім беретін мектеп, Көкшетау қ.
daulet.shakhanov@mail.ru

А.Д. Жасынбай, жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.
zhasynbay95@bk.ru

ИНТЕГРАЦИЯ ТЕХНОЛОГИИ STEM В ПРЕПОДАВАНИЕ ФИЗИКИ

Шуюшбаева Н. Н., PhD, ассоциированный профессор
Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, г. Кокшетау
nn_shuish@mail.ru

Шаханов Д. К., магистр естественных наук
Отдел образования по городу Кокшетау управления образования Ақмолинской
области, общеобразовательная школа № 7, г. Кокшетау
daulet.shakhanov@mail.ru

Жасынбай А. Д., магистр естественных наук
Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, г. Кокшетау
zhasynbay95@bk.ru

INTEGRATION OF STEM TECHNOLOGY IN PHYSICS TEACHING

N. N. Shuyushbayeva, PhD, associate professor
Ualikhanov University, Kokshetau
nn_shuish@mail.ru

D. K. Shakhanov, master of Natural Sciences
Department of education of the Department of education of Akmola region in Kokshetau,
Secondary School No. 7, Kokshetau
daulet.shakhanov@mail.ru

A.D. Zhasynbay, master of Natural Sciences
Ualikhanov University, Kokshetau
zhasynbay95@bk.ru

Аңдатпа: Бұл мақалада STEM технологияларын білім беру жүйесіне интеграциялау мәселесі қарастырылады. Жаңартылған білім беру мазмұны аясында STEM тәсілінің тиімділігі сарапталады. STEM білім беру моделі оқушылардың ғылыми зерттеу қабілеттерін дамытып, оларды тәжірибелік дағдылармен қамтамасыз етуге негізделген. Бұл тәсіл оқушылардың пәнаралық байланыстарды терең түсінуіне, ақпаратты талдау және оны қолдану дағдыларын жетілдіруге бағытталғаны баяндалады. STEM әдістерін пайдалану оқыту процесінің тиімділігін арттырып қана қоймай, оқушылардың топпен жұмыс істеу дағдыларын дамытып, олардың коммуникативтік қабілеттерін нығайтуға арналған сабақ жоспары келтіріледі. Тәжірибеге негізделген бұл тәсіл оқушылардың физика пәнін меңгерудегі белсенділігін арттырып, олардың шығармашылық әлеуетін дамытуға CER (Claim, Evidence, Reasoning) әдісінің тиімділігі қарастырылады.

Кілт сөздер: STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics), физика, интеграция, CER әдісі

Аннотация: В данной статье рассматривается вопрос интеграции STEM-технологий в систему образования. Проанализирована эффективность подхода STEM в контексте обновленного образовательного контента. Модель STEM-образования основана на развитии у учащихся способностей к научным исследованиям и предоставлении им практических навыков. Утверждается, что данный подход направлен на обеспечение обучающихся глубоким пониманием междисциплинарных связей и улучшение их навыков анализа и применения информации. Представлен план урока, который поможет учащимся развить навыки командной работы и укрепить коммуникативные навыки, а также повысить эффективность процесса обучения за счет использования методов STEM. Этот практический подход исследует эффективность метода CER (Утверждение, Доказательство, Рассуждение) в повышении вовлеченности учащихся в изучение физики и развитии их творческого потенциала.

Ключевые слова: STEM (наука, технология, инженерия, математика), физика, интеграция, метод CER

Annotation: This article discusses the issue of integrating STEM technologies into the education system. The effectiveness of the STEM approach within the framework of the updated educational content is analyzed. The STEM education model is based on developing students' scientific research skills and providing them with practical skills. It is stated that this approach is aimed at improving students' deep understanding of interdisciplinary connections, skills in analyzing and applying information. A lesson plan is presented to not only increase the effectiveness of the learning process, but also develop students' teamwork skills and strengthen their communicative abilities. This practice-based approach is considered to increase students' activity in mastering physics and the effectiveness of the CER (Claim, Evidence, Reasoning) method in developing their creative potential.

Keywords: *STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics), physics, integration, CER method*

Қазіргі уақытта STEM әлемдік білім берудегі басты трендтердің бірі болып табылады. Технологиялардың қарқынды дамуының арқасында жаңа мамандықтар пайда болуда, STEM мамандарының сұранысы барлық жерде өсуде. Мысалы, ЕО елдерінде осы саладағы жұмысқа орналастырылған мамандардың үлесі 2000 жылдан 2013 жылға дейін 12% - ға өсті. Сондай – ақ, Еуропа елдерінде STEM мамандарына сұраныс 2025 жылға қарай 8% - ға, ал басқа мамандықтарға тек 3% - ға өседі деп болжануда. 2011 жылы Финляндияда қарастырылып отырған 16 елдің ішінде STEM-мамандықтар түлектерінің ең көп саны байқалды: 20-39 жас аралығындағы 100 мың тұрғынға шаққанда 1109. Бұл көрсеткіш Канада мен Швейцариядан екі есе көп [1].

STEM тәсілі шығармашылықты, қиялды, бастамашылдықты, көшбасшылық қасиеттерді, сыни ойлауды дамытуға бағытталған. Білім алушылардың оқуға деген ынтасының деңгейі мен шығармашылық тапсырмаларды орындауға деген ынтаның деңгейін арттырады, сонымен қатар негізгі түсініктерді қалыптастыруға, дағдылар мен дағдыларды дамытуға, оларды шығармашылық қабілеттер арқылы жүзеге асыруға көмектеседі. STEAM тәсілі практикалық қабілеттерге баса назар аударады, студенттердің ерік-жігерін, шығармашылық қабілетін, икемділігін дамытады және басқалармен ынтымақтастық орнатуға үйренеді. Алған білімдерін қарқынды дамып келе жатқан өмірде қолдану арқылы қиындықтарды жеңуге үйретеді. STEAM білім беруі жаратылыстану пәндерін ғылыммен, технологиямен, инженериямен, математикамен және өнермен «бір бүтінге» біріктіре отырып, құбылыстарды кешенді түрде зерттеуге көмектеседі[2].

Физика пәні STEM тәсілінің негізгі элементтерін қамтитын іргелі ғылым ретінде ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізудің, инженерлік шешімдерді модельдеудің және технологиялық процестерді түсінудің негізін қалыптастырады, бұл өз кезегінде оқушылардың теориялық білімдерін практикалық тапсырмалармен ұштастырып, олардың ғылыми-техникалық білімін жетілдіруге мүмкіндік береді. Физикалық құбылыстардың табиғатын зерттеу барысында STEM әдістерін қолдану оқушылардың аналитикалық ойлау қабілетін дамытып, олардың инженерлік жобаларды орындау, ғылыми деректерді өңдеу және нақты өмірде кездесетін техникалық мәселелерді шешу дағдыларын қалыптастырады.

Оқу технологияларын пайдалануда Scientific Modeling, CER (Claim, Evidence, Reasoning) және басқа белсенді әдістер кеңінен қолданылуда(1-кесте).

1-кесте. Claim, Evidence, Reasoning әдісі

Claim, Evidence, Reasoning әдісі		
1	Сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін дамыту.	CER студенттерге ғалымдар сияқты ойлауға көмектеседі, сұрақтар, эксперименттер, дәлелдер мен түсініктемелердің жұмыс процесін жасайды
2	Тәжірибе мен үйренген мазмұнды жаңа тәжірибемен байланыстыру.	CER ғылыми мәлімдемелердің шынайылығын бағалау үшін тәжірибе мен мазмұнды байланыстыруға көмектеседі.
3	Пәнді терең меңгеруге мотивация	Жаңа және тереңірек сұрақтарға әкелетін тұжырымдамаларды оқыту ғылымды тереңірек меңгеруге ықпал етеді
4	Өзін-өзі тәрбиелеуге мотивация	Мұғалім зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстар арқылы оқушыларды өзін-өзі тәрбиелеуге бағыттай алады

STEM бағытында оқыту білім алушыларға ғылым, технология, инженерия және математика пәндерінің бір-бірімен тығыз байланысты екенін түсінуге мүмкіндік береді.

Осы пәндерді біріктіре отырып, білім алушылар тек теориялық білім алумен шектелмей, нақты өмірде қолдануға болатын практикалық дағдыларды да меңгереді. Мысалы, инженерия және математика арқылы физикалық заңдарды түсіну, бағдарламалаудың негіздері арқылы жаңа технологиялар жасау, биологиямен байланыста медициналық жабдықтарды зерттеу секілді әрекеттер жүзеге асырылады[3-5].

STEM сәйкес сабақ жоспарында келтірілген тапсырмалар оларды шешу үшін бірден бірнеше оқу пәндерінің білімін пайдалану қажет болатындай етіп құрастырылған болуы қажет. Шешімнің нәтижесі отбасының, сыныптың, мектептің, университеттің, кәсіпорынның, қаланың және т.б. қажеттіліктер үшін пайдаланылуы мүмкін. Топтық жұмыста білім алушылар оқу мәселелерін бірлесіп шешу үшін топтарға біріктірілген болуы, жобада топ болып жұмыс істей отырып, олар болашақ мамандығына барынша жақын тәжірибе жинақтайды. Сонымен қатар, эксперимент арқылы зерттелгенді түсіну және бекіту барысында зерттелген нәрсені тәжірибе арқылы растауды қажет етеді. Білім алушылардың дағдылары мен тұлғалық қасиеттерін дамыту мәселелерді шешуге үйрету, шығармашылық ақыл-ойды дамыту, пайымдауға, талдауға және сыни тұрғыдан ойлауға үйретуге мүмкіндік береді. STEM тәсіліне сәйкес сабақ жоспарының ғылыми-әдістемелік негізі ғылым саласындағы соңғы зерттеулерді көрсетуі, сонымен қатар оқушылардың жас ерекшеліктері мен қазіргі білім беру қажеттіліктерін ескеруі керек[6].

Физика білім беру бағдарламасына сәйкес, физиканы оқытуда STEM тәсілінің тиімді екендігі анықталды. Осы пән бойынша «Кристалл және аморфты денелер» тақырыбына құрастырылған сабақ жоспарын келтіруге болады.

Сабақ тақырыбы: Кристалл және аморфты денелер. Сұйық кристалдар және полимерлер.

Сабақтың мақсаты:

- ✓ Кристалл және аморфты денелердің құрылымын және қасиеттерін ажырату.
- ✓ Сұйық кристалдар мен полимерлердің ерекшеліктерін зерттеу.
- ✓ CER методикасын пайдалана отырып, студенттердің зерттеу және дәлелдеу

қабілеттерін дамыту.

✓

1. Кіріспе

Тақырыпқа шолу- *SageModeler* ашық білім беру ресурсын пайдалану платформасы материалдарын пайдалану

✓ Кристалл және аморфты денелердің айырмашылықтары туралы қысқаша түсінік беру.

- ✓ Сұйық кристалдардың табиғатын және полимерлердің құрылымын түсіндіру.

3-топқа бөліп, өз тақырыпшалары бойынша CER әдісін және ашық білім ресурстарын қолдану

2. Негізгі бөлім

I. Тақырып 1: Кристалл және аморфты денелер

C: Кристалл денелердің құрылымы реттелген, ал аморфты денелерде мұндай реттелу жоқ.

E: Кристалл торларының суреттері мен диаграммаларын көрсету, аморфты заттардың сипаттамалары.

https://lab.concord.org/interactives.html#interactives/itsi/crystal/crystal_intro2.json

R: Неліктен кристалл денелердің механикалық және термодинамикалық қасиеттері аморфтыларға қарағанда ерекшеленетінін түсіндіру.

Кристалдық денелер мен аморфты денелердің механикалық және термодинамикалық қасиеттері арасындағы ерекшеліктер кристалдардың құрылымы мен атомдарының орналасу тәртібіне байланысты.

Кристалдық денелерде атомдар, иондар немесе молекулалар белгілі бір тәртіп бойынша жинақталған. Бұл тұрақты және қайталанатын құрылым, яғни кристалдық торды құрайды. Бұдан туындайтын симметрия мен тәртіп кристалдардың механикалық қасиеттерінің (мысалы, беріктік, икемділік) жоғары болуына әкеледі.

Аморфты денелерде атомдар немесе молекулалар хаотикалық түрде орналасады, яғни олардың арасында белгілі бір тәртіп жоқ. Бұл құрылым кристалдарға қарағанда әлсіз болып келеді, сондықтан аморфты материалдар механикалық күшке төзімділігі төмен, сонымен қатар жеңіл деформациялануы мүмкін.

Кристалдық денелердің температурасында фаза өзгеруі (мысалы, балқу) әрқашан анықталғанда (мысалы, бір нақты температурада) және өзгеріс кезінде энергияның белгілі бір мөлшері бөлінеді. Аморфты денелерде бұл процесс біртіндеп және бірден бірнеше температура диапазонында жүруі мүмкін, бұл термодинамикалық қасиеттердің өзгеруіне алып келеді.

Кристалдарда ақаулар (мысалы, орын ауыстырулар, дислокациялар) олардың қасиеттерін өзгерте алады, бірақ әдетте оларды басқаруға болады. Ал аморфтық материалда ақаулар мен ұзақ мерзімді құрылымдық дефекттер жиі кездеседі, бұл термодинамикалық және механикалық қасиеттердің күйіне әсер етеді.

Сөзжұмбақ құрастыру арқылы басқа командалардың тақырыпты қалай меңгергенін тексеру.

II. Тақырып 2: Сұйық кристалдар және полимерлер

C: Сұйық кристалдар — екі фаза арасындағы заттар, ал полимерлер ұзын тізбекті молекулалардан тұрады.

E: Сұйық кристалдар мен полимерлердің құрылымдық суреттері мен нақты мысалдары

<https://lab.concord.org/interactives.html#interactives/student/materials/polymer.json>.

R: Сұйық кристалдардың оптикалық және механикалық қасиеттерін, полимерлердің беріктік қасиеттерін түсіндіру.

Сұйық кристалдар (СК) — өздерінің құрылымында сұйық және кристалдық қасиеттерді біріктіретін ерекше материалдар. Олар көптеген оптикалық және механикалық қасиеттермен ерекшеленеді.

Сұйық кристалдардың оптикалық анизотропиясы олардың ішінде жарықтың поляризациялануына әсер етеді. Мұндай қасиеттер дисплейлерде (LCD) қолданылады, себебі жарықтың әр түрлі поляризацияланған компоненттерін бөледі. СК-лердің құрылымдық ерекшеліктері жарықтың жұтылуы мен шашырауына әсер етіп, бір түсті немесе көп түсті жарық шығаруға мүмкіндік береді. СК-лер электр өрісі әсер еткенде өздерінің оптикалық қасиеттерін өзгертеді. Бұл қасиет электрлік басқарушы панельдерде (ЭКР) пайдаланылады.

Сұйық кристалдар механикалық беріктігі мен икемділігінің жақсы қасиеттеріне ие, бірақ олар кристалдың құрылымымен байланысты болуы мүмкін. Олар деформацияға төзімді, бұл оларды иілгіш дисплейлер жасауда қолдануға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, олар механикалық қасиеттері температураның өзгеруіне сезімтал.

Полимерлер — көп атомды молекулалардан тұратын материалдар.

Полимерлердің механикалық беріктігі олардың құрылымдық ерекшеліктерімен және қолданылған шексіз полимерлермен анықталады. Жақсы полимерлер ұзақ уақыт бойы қолдануға жарамды. Полимердің құрылымдық сипаты оған икемділік немесе қатаңдық береді. Икемді полимерлер түрлі формада қолдануға ыңғайлы.

Полимерлердің беріктік қасиеттері температураға және механикалық жүктемелерге бейімделеді. Кейбір полимерлер жоғары температурада тұрақты болып келеді, ал басқалары төмен температураларда жақсы жұмыс істей алады. Полимерлердің химиялық қасиеттері, олар қандай заттарға әсер ететіні мен оларды қалай қорғау керектігін анықтайды.

Макеттер арқылы басқа командалардың тақырыпты қалай меңгергенін тексеру.

3. Қорытынды

Топтардың жұмысын саралау арқылы тұжырымдарды жетілдіру.

4. Бағалау және кері байланыс

CER әдісі бойынша студенттердің жасаған тұжырымдарына пікір беру.

Бағалау талқылауларға қатысуға, ұсынылған қорытындылардың сапасына және топтар арасындағы өзара қарым-қатынасқа негізделеді.

1. Сізге сабақ қызықты болды ма?

2. Материалдар пайдалы ма?

3. Қандай пәнмен байланыстыруға мүмкіндік береді?

Студенттердің материалды тек пассивті тыңдаушылар ретінде емес, белсенді зерттеушілер ретінде қабылдауын дамыды. CER әдісі арқылы ғылыми дәлелдерді пайдалану және логикалық тұжырымдар жасау дағдылары күшейеді.

Замауауи әлемде әртүрлі саладағы жұмысқа қабілетті болу үшін ғылыми және техникалық дағдылардың болуы маңызды. STEM сабағы білім алушыларды жаңа технологиялармен таныстыруды, ақпараттық технологияларды пайдалануды, бағдарламалау және робототехника сияқты техникалық дағдыларды меңгеруді көздейді. Мұның нәтижесінде, жастар жаңа жұмыс орындары мен кәсіптерге дайын болады.

STEM сабақтары дәстүрлі оқыту әдістерін ғана емес, жаңа технологияларды да қолдануды көздейді. Бұл виртуалды зертханалар, онлайн платформалар, симуляциялар, 3D принтерлер, робототехника жинақтары сияқты құралдарды пайдалануды қамтиды. Мұндай әдістер оқыту процесін қызықты әрі заманауи етеді.

Қорытындылай келе, STEM-ге бағытталған сабақ жоспарларын құру тек білім алушылардың білім деңгейін көтеріп қана қоймай, олардың болашақта жұмыс нарығында сұранысқа ие мамандықтар бойынша дағдыларды меңгеруіне мүмкіндік береді. Бұл болашақ мамандардың шығармашылық ойлауын, практикалық дағдыларын дамытуға және қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуына үлес қосатын маңызды кезең болып табылады. STEM-ең көп сұранысқа ие пәндер ретінде ғылымды, технологияны, инженерияны және математиканы интеграцияланған зерттеуге негізделген оқушыларды оқыту әдістемесі. Білім берудегі STEM технологиялары материалды теориялық зерттеуді ғана емес, сонымен қатар практикалық қолдануды да білдіреді.

Әдебиеттер

1. Ногайбаева Г. Развитие STEM образования в мире и Казахстане. //Білімді ел - Образованная страна №20 (57), 2016. –52 с

2. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 27 желтоқсандағы №988 қаулысы. - URL:<https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000988>

3. Melinda Z. Glasser. Project-Based Learning in STEM Education. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-94-6209-143-6>

4. STEAM практики в образовании: сборник лучших STEAM практик в образовании: Ч. 1 / сост. Е.К. Зенов, О.В. Зенкова. – М.: Перо, 2021. – 84 с.

5. Каиржанова, Г. Ж. Трансформация образования: роль и значение STEM // Молодой ученый. — 2023. — № 31 (478). — С. 152-155.

6. Шуюшбаева Н.Н., Жасынбай А.Д. STEM элементтерін «биофизика» пәнінде қолдану. «Білім берудің қазіргі мәселелері: тенденциялар, шешу жолдары және даму болашағы» атты халықаралық ғылыми- практикалық конференцияның материалдары. - 2024. 166-170 б.

**«Шоқан оқулары-29 Шоқан Уәлихановтың мұрасы: өңірлік
қырлары мен жаһандық даму бағдарлары» арналған халықаралық ғылыми-
практикалық конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ**

МАТЕРИАЛЫ
Международной научно-практической конференции
**«Шоқан оқулары-29 Наследие Шокана Уалиханова: региональный аспект и
глобальные перспективы»**

MATERIALS
of the International Scientific Practical Conference
**«Shokan okulary-29 The Legacy of Shokan Ualikhanov: Regional Aspects and Global
Perspectives»**

Серия педагогическая

Том 2

30.05.2025 ж. баспаға ұсынылды. Көлемі: 21.3 б.т.б.
Тираж 100 экз. Тапсырысы № 48

Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті коммерциялық
емес акционерлік қоғамы баспаханасында басылған
Мекенжайы: Қазақстан, Ақмола обл., Көкшетау қаласы,
Темирбекова көшесі, 30а,
e-mail: www.kgu.kz